O POVESTE DESPRE CHURCHILL,
FAMILIE ȘI REZISTENȚĂ ÎN TIMPUL
BOMBARDAMENTELOR ASUPRA LONDREI

SPLENDOARE ȘI INFAMIE

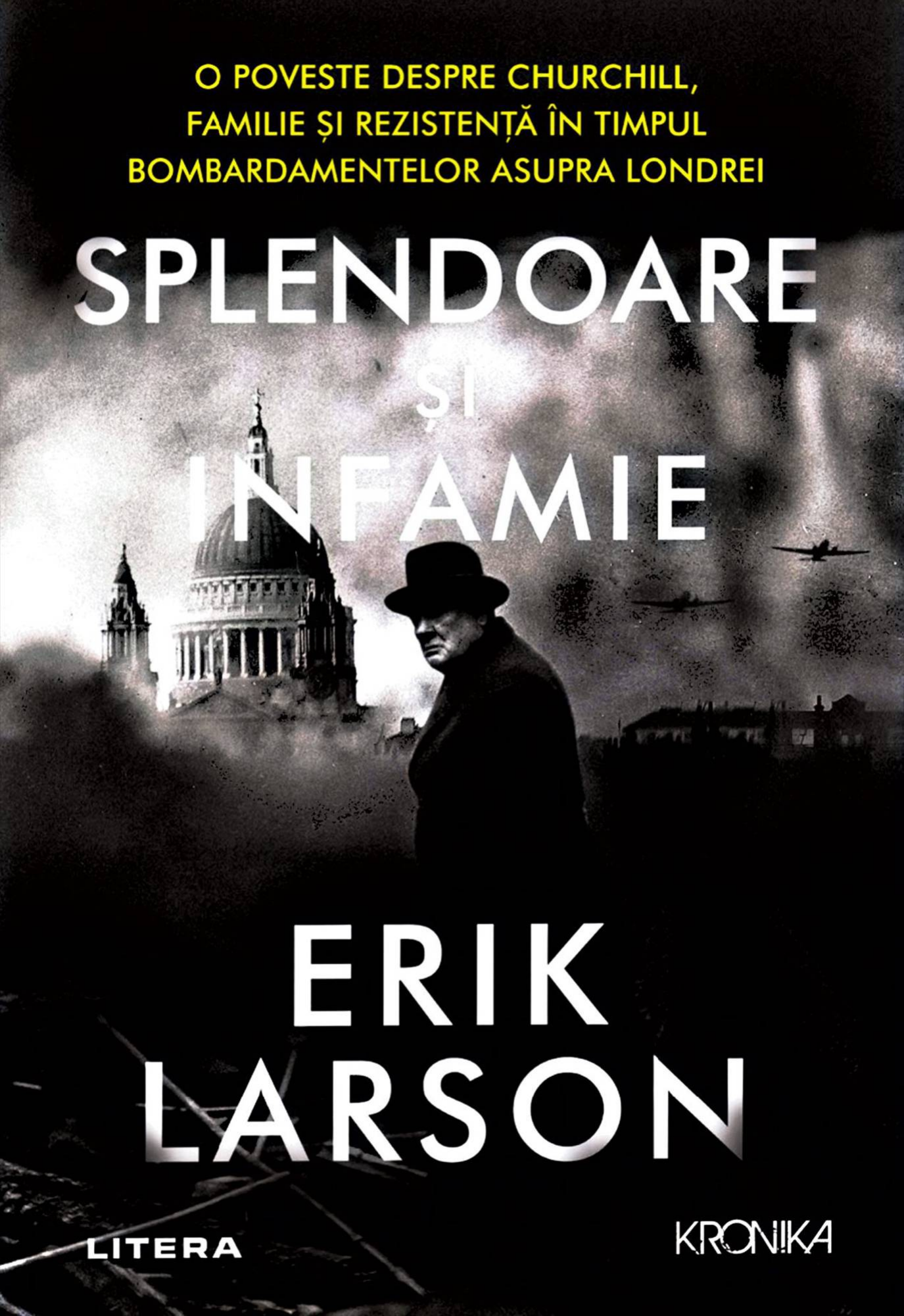

ERIK LARSON

LITERA

KRONIKA

ERIK LARSON

SPLENDOARE ȘI INFAMIE

O poveste despre Churchill, familie și rezistență în timpul bombardamentelor asupra Londrei

Traducere din limba engleză de
Valentina Georgescu

LITERA
București

Lui David Woodrum,
din motive secrete

Ființelor umane nu le este dat – din fericire pentru ele,
căci altfel viața ar fi intolerabilă – să prevadă
sau să prezică la scară largă cursul evenimentelor.
Winston Churchill, „Elogiu pentru Neville
Chamberlain",12 noiembrie 1940

NOTĂ CĂTRE CITITORI

Abia când m-am mutat în Manhattan, în urmă cu câțiva ani, am ajuns să înțeleg, cu o claritate neașteptată, cât de diferită a fost experiența din 11 septembrie 2001 pentru newyorkezi și pentru aceia dintre noi care am urmărit de la distanță derularea acestui coșmar. Orașul, căminul lor, era atacat. Aproape imediat, am început să mă gândesc la Londra și la atacurile aeriene ale germanilor din 1940–1941, întrebându-mă cum au putut oare oamenii îndura așa ceva: 57 de nopți consecutive de bombardamente, urmate de o serie intensă de raiduri aeriene nocturne pe parcursul următoarelor șase luni.

M-am gândit în mod deosebit la Winston Churchill. Oare cum a rezistat? Dar familia și prietenii lui? Ce a însemnat pentru el să-și vadă orașul bombardat nopți la rând și să știe foarte bine că aceste raiduri aeriene, oricât de oribile, erau probabil doar un preambul pentru ceva mult mai rău, o invazie germană pe cale maritimă și aeriană, cu parașutiști coborând în grădina lui, tancuri germane huruind prin Trafalgar Square și gaz toxic plutind peste plaja unde obișnuia cândva să meargă să picteze marea?

Am decis să aflu, ajungând rapid să-mi dau seama că una este să *spui* „Continuă" și cu totul alta să o *faci*. M-am concentrat asupra primului an al lui Churchill ca prim-ministru, 10 mai 1940–10 mai 1941, perioadă care a coincis cu campania aeriană germană, așa cum a evoluat ea de la raiduri sporadice, aparent aleatorii, la un atac absolut asupra orașului Londra. Anul s-a încheiat cu un sfârșit de săptămână de o violență demnă de Kurt Vonnegut*, când cotidianul și fantasticul au convers pentru a marca ceea ce s-a dovedit a fi prima mare victorie a războiului.

Ceea ce urmează nu este nicidecum o relatare exhaustivă a vieții lui Churchill. Alți autori și-au atins acest scop, în special biograful său neobosit, dar din păcate nu nemuritor, Martin Gilbert, al cărui studiu în opt volume ar trebui să satisfacă orice dorință chiar și pentru cel mai neînsemnat detaliu. Relatarea mea este una mai intimă, ce

analizează modul în care Churchill și cercul său au supraviețuit zi de zi: momentele sumbre și luminoase, încurcăturile romantice și eșecurile, suferințele și bucuriile, dar și măruntele episoade ciudate ce dezvăluie cum era cu adevărat trăită viața sub furtuna de oțel a lui Hitler. Acesta a fost anul în care Churchill a devenit *Churchill*, buldogul fumător de trabuc pe care cu toții credem că îl cunoaștem, când a susținut cele mai mărețe discursuri și a arătat lumii ce înseamnă curajul și aptitudinile de lider.

Deși uneori poate părea altceva, aceasta este o lucrare de nonficțiune. Orice citat este preluat din diverse documente istorice, fie ele jurnale personale, scrisori, memorii sau alte artefacte; orice referire la un gest, o privire ori un zâmbet, sau orice altă expresie facială provine dintr-o relatare a unui martor ocular. Dacă vreun lucru din cele ce urmează va contrazice ce ați ajuns să credeți despre Churchill și epoca lui, dați-mi voie să vă spun doar că istoria este un sălaș viu, plin de surprize.

ERIK LARSON
MANHATTAN, 2020

Romancier american, cunoscut pentru modul unic în care a combinat în operele sale (*Abatorul cinci*, *Leagănul pisicii* sau *Micul dejun al campionilor*) satira, umorul negru și științifico-fantasticul. (n.tr.)

NORVEGIA
N
Thurso
Scapa Flow
SCOȚIA
0 kilometri
200
Glasgow
(Dungavel House)
Marea Nordului
REGATUL UNIT
Liverpool
IRLANDA
ANGLIA
ȚĂRILE DE JOS
Birmingham
Coventry
Breckles
(Breccles Hall)
Chipping Norton
(Ditchley)
Aylesbury
(Chequers)
Rotterdam
Londra
Dunkerque
Westerham
(Chartwell)
Southampton
Strâmtoarea Dover
Cap
Blanc-Nez
BELGIA
Plymouth
Canalul Mânecii
Oceanul Atlantic
Paris
FRANȚA
Tours
© 2020 Jeffrey L. Ward

SPERANȚE SUMBRE

Nimeni nu s-a îndoit că bombardierele vor veni. Planificarea apărării începuse cu mult înainte de război, deși planificatorii nu avuseseră în minte nici o amenințare anume. Europa era Europa. Dacă ar fi fost să se orienteze după experiențele trecute, un război ar fi putut izbucni oriunde, oricând. Comandanții britanici vedeau lumea prin prisma experienței regatului din războiul anterior, Marele Război, cu măcelul în masă al soldaților și al civililor deopotrivă și cu primele raiduri aeriene sistematice din istorie, desfășurate deasupra Angliei și a Scoției cu întrebuințarea bombelor lansate de la bordul zeppelinelor germane. Primele au avut loc în noaptea de 19 ianuarie 1915, fiind urmate de peste alte 50, în timpul cărora dirijabile uriașe plutind silențios deasupra Angliei au lansat 162 de tone de bombe care au ucis 557 de persoane.[1]

Între timp, bombele deveniseră mai mari și mai devastatoare, dar și mai ingenioase, cu temporizare și modificări ce le făceau să țiuie în timpul coborârii. O imensă bombă germană, de aproape patru metri și două tone, botezată Satana, putea distruge un întreg cartier.[2] Aeronavele care transportau aceste bombe deveniseră și ele mai mari și mai rapide, zburau mai sus, fiind astfel capabile că scape apărării frontului intern. Pe 10 noiembrie 1932, Stanley Baldwin, pe atunci viceprim-ministru, a făcut o previziune în fața Camerei Comunelor despre ceea ce avea să urmeze: „Consider că este bine ca omul de rând să înțeleagă că nu există nici o putere pe pământ care să-l protejeze de bombardamente. Orice ar spune oamenii, bombardierele vor birui de fiecare dată." Singura apărare eficientă este ofensiva, a spus el, „ceea ce înseamnă că trebuie să ucideți mai multe femei și copii mai repede decât inamicul, dacă vreți să vă salvați".[3]

Experții britanici în apărare civilă, temându-se de o „lovitură nimicitoare", au prezis că primul atac aerian asupra Londrei va distruge mare parte din oraș, dacă nu

chiar pe tot, omorând 200 000 de civili.[4] „S-a crezut în mare parte că Londra va fi redusă la o masă de moloz în doar câteva minute de la declararea războiului", scria un ofițer inferior.[5] Raidurile vor provoca asemenea teroare în rândul supraviețuitorilor, încât milioane de oameni vor simți că își pierd mințile. „Timp de câteva zile, Londra va fi o imensă casă de nebuni", scria J.F.C. Fuller, teoretician militar, în 1923.[6] „Spitalele vor fi luate cu asalt, traficul va fi blocat, cei fără adăpost vor striga după ajutor, orașul va deveni iadul pe pământ."

Ministerul de Interne estima că, dacă se respectă protocoalele standard de înmormântare, fabricanții de coșciuge vor avea nevoie de aproape două milioane de metri pătrați de „lemn pentru sicrie", o cantitate imposibil de furnizat.[7] Ar fi trebuit să fabrice sicriele din carton gros sau din papier-mâché ori să îngroape pur și simplu oamenii în giulgiuri.[8] „Pentru gropile comune", Departamentul de Sănătate din Scoția spunea că „cele mai potrivite tipuri de morminte sunt cele de tip tranșeu, săpate suficient de adânc ca să încapă cinci straturi de cadavre."[9] Planificatorii au solicitat excavarea unor gropi mari la periferia Londrei și a altor orașe, însă cât mai discret cu putință. Antreprenorii de pompe funebre urmau să fie instruiți special pentru decontaminarea cadavrelor și a hainelor celor uciși cu gaze toxice.[10]

Când Marea Britanie a declarat război Germaniei, pe 3 septembrie 1939, ca reacție la invadarea Poloniei de către Hitler, guvernul s-a pregătit în mod serios pentru bombardamentele și invazia ce aveau cu siguranță să urmeze. Numele de cod pentru a semnaliza că invazia era iminentă sau în curs era „Cromwell".[11] Ministerul Informațiilor a emis o broșură specială, *Beating the Invader* (*Cum să învingem invadatorul*), care a fost distribuită în milioane de case. Intenția nu era liniștirea populației. „Dacă inamicul aterizează", suna avertismentul, „... vor urma lupte dintre cele mai violente." Broșura instruia cititorii să acorde atenție oricărei recomandări guvernamentale de evacuare. „Când atacul va începe, va fi prea târziu să mai plecați... RĂMÂNEȚI PE POZIȚIE." Clopotnițele bisericilor au amuțit în toată Marea Britanie.

Indicația era clară, clopotele trebuiau să bată doar când se dădea semnalul „Cromwell" și invadatorii se apropiau. Dacă auzeai clopote, însemna că în apropiere fuseseră semnalate trupe de desant. În această situație, broșura sfătuia astfel: „Demontați și ascundeți bicicletele și distrugeți hărțile". Dacă aveai un automobil: „Scoateți capul de distribuție și cablurile și fie goliți rezervorul, fie scoateți carburatorul. Dacă nu știți cum să faceți asta, informați-vă chiar acum la cel mai apropiat atelier auto."

Orașele și satele au îndepărtat toate semnele de circulație, limitând vânzarea hărților doar către cetățenii cu permise eliberate de poliție.[12] Fermierii și-au lăsat mașinile și camioanele vechi pe câmpuri ca obstacole în calea planoarelor pline cu soldați. Guvernul a distribuit 35 de milioane de măști de gaz civililor, care le purtau cu ei la serviciu și la biserică, acasă ținându-le lângă paturi.[13] Cutiile poștale londoneze au fost vopsite cu o vopsea specială galbenă care își schimba culoarea în prezența gazului toxic.[14] Reguli stricte de camuflaj cufundau străzile într-o asemenea beznă, încât era aproape imposibil să recunoști un vizitator sosit într-o gară după lăsarea întunericului.[15] În nopțile fără lună, pietonii pășeau în fața mașinilor și a autobuzelor și intrau în stâlpii de iluminat, cădeau de pe trotuare sau se împiedicau de sacii cu nisip.

Brusc, toată lumea a început să fie atentă la fazele lunii. Bombardierele puteau ataca pe timpul zilei, desigur, dar se credea că, după lăsarea întunericului, acestea și-ar fi putut identifica țintele doar la lumina lunii. Luna plină și fazele ei crescătoare dintre primul pătrar și lună plină au devenit cunoscute drept „luna bombardierelor".[16] Lumea se consola cu gândul că bombardierele și, mult mai important, avioanele de vânătoare care le însoțeau trebuiau să zboare de la bazele lor din Germania, o distanță atât de mare încât le limita drastic raza de acțiune și procentul victimelor. Dar asta presupunea că Franța, cu strașnica ei armată și cu Linia Maginot, plus puternicele forțe navale, să fie de neclintit, încolțind astfel Luftwaffe și blocând toate căile de invazie ale germanilor. Rezistența francezilor era piatra de hotar a strategiei britanice de apărare. Nimeni nu concepea ca Franța să cadă.

„Atmosfera este dominată de ceva mai mult decât anxietate", scria Harold Nicolson, cel care avea să devină curând secretar parlamentar al Ministerului Informațiilor, în jurnalul său pe 7 mai 1940.[17] „Este practic o stare de frică reală." El și soția lui, scriitoarea Vita Sackville-West, au hotărât să se sinucidă mai degrabă decât să fie luați prizonieri de invadatorii germani. „Trebuie să fie ceva rapid, nedureros și portabil", îi scria ea pe 28 mai. „Of, dragul meu, iubitul meu, să ajungem noi într-o astfel de situație!"

O confluență de forțe și de circumstanțe neprevăzute a adus, în cele din urmă, bombardierele la Londra, cel mai important dintre ele fiind un eveniment inedit petrecut chiar înainte de amurgul zilei de 10 mai 1940, una dintre cele mai frumoase seri din cea mai frumoasă primăvară pe care și-o putea aminti cineva.

1940

PARTEA I

Amenințare crescândă mai–iunie

Capitolul 1. Plecarea legistului

Mașinile se deplasau în mare viteză pe marele bulevard The Mall, ce leagă Whitehall, sediul guvernului britanic, și Palatul Buckingham, reședința cu 775 de încăperi a regelui George al VI-lea și a reginei Elisabeta, cu fațada sa de piatră vizibilă acum la capătul îndepărtat al carosabilului, întunecat din cauza înserării. Era vineri seara, devreme, pe 10 mai. Peste tot înfloreau zambilele și primulele. Delicatele frunzulițe primăvăratice împodobeau ca o boare vârfurile copacilor. Pelicanii din St. James's Park se bucurau de căldură și de privirile vizitatorilor, în vreme ce verișoarele lor mai puțin exotice, lebedele, pluteau cu obișnuita și neclintita lor lipsă de interes. Frumusețea zilei contrasta șocant cu tot ce se petrecuse de la ivirea zorilor, când trupele germane invadaseră Țările de Jos, Belgia și Luxemburg, folosind blindate, bombardamente în picaj și trupe parașutate, cu un efect copleșitor.

În spatele primului automobil se afla cel mai important oficial al trupelor navale britanice, primul lord al Amiralității, Winston S. Churchill, în vârstă de 65 de ani. Deținuse această funcție și înainte, în timpul războiului precedent, fiind numit din nou de prim-ministrul Neville Chamberlain, la declararea noului război. În al doilea automobil se afla polițistul care asigura paza lui Churchill, inspector detectiv Walter Henry Thompson de la Divizia Specială a Scotland Yard, responsabil cu protecția lui Churchill. Înalt și zvelt, cu un nas ascuțit, Thompson era omniprezent, adesea vizibil în fotografiile de presă, dar rareori menționat – o „slugă", în limbajul vremurilor, asemenea multor altora care făceau guvernul să funcționeze, în mulțimea de asistente, dactilografe și secretari privați și parlamentari care constituiau infanteria de la Whitehall. Spre deosebire de majoritatea, însă Thomson purta tot timpul un pistol în buzunarul vestonului.

Churchill fusese convocat de rege. Pentru Thomson, cel puțin, motivul era clar. „Mergeam în spatele mașinii în care era Bătrânul cu o mândrie de nedescris", scria el.[1]

Churchill intră în palat. Regele George avea la acel moment 44 de ani și era în al patrulea an de domnie. Cu picioare strâmbe, buze de pește, urechi foarte mari și chinuit de o evidentă bâlbâială, părea fragil, mai ales în comparație cu vizitatorul lui, care, deși cu vreo șapte centimetri mai scund, era mult mai corpolent. Regele era precaut față de Churchill. Simpatia lui Churchill pentru Eduard al VIII-lea, fratele mai mare al regelui, a cărui relație amoroasă cu americanca Wallis Simpson, divorțată, declanșase criza abdicării din 1936, rămânea un motiv de fricțiuni între Churchill și familia regală. Regele fusese, de asemenea, ofensat de criticile aduse anterior de Churchill prim-ministrului Chamberlain în legătură cu Acordul de la München din 1938, care îi permisese lui Hitler să anexeze o parte din Cehoslovacia. Regele nutrea o neîncredere generală față de independența lui Churchill și de schimbarea loialităților politice.

El i-a cerut lui Churchill să ia loc și l-a fixat cu privirea o vreme, într-o manieră pe care Churchill o va descrie mai târziu drept cercetătoare și zeflemitoare.

Regele a spus: „Presupun că nu știți de ce am cerut să fiți chemat?"[2]

„Majestate, nici nu pot să-mi imaginez."

În Camera Comunelor avusese loc o revoltă ce destabilizase guvernul lui Chamberlain. Revolta se declanșase în contextul unei dezbateri pe marginea eșecului tentativei britanice de a evacua trupele germane din Norvegia, pe care Germania o invadase cu o lună înainte. Churchill, lord al Amiralității, fusese responsabil cu partea navală a planului. Acum, britanicii erau cei care se confruntau cu evacuarea în fața unui atac german neașteptat de feroce. Nereușita a aprins solicitarea unei reorganizări a guvernului. Din punctul de vedere al rebelilor, Chamberlain, în vârstă de 71 de ani și având diverse porecle, printre care „Legistul" și „Umbrela Bătrână", nu era la înălțimea sarcinii de a gestiona un

război cu expansiune rapidă. Într-un discurs din 7 mai, un membru al Parlamentului, Leopold Amery, a lansat un denunț usturător la adresa lui Chamberlain, împrumutând cuvinte folosite de Oliver Cromwell în 1653: „Ați stat prea mult acolo pentru cât bine ați făcut. Plecați, vă spun, și să scăpăm de voi. În numele lui Dumnezeu, plecați!"[3]

Camera a organizat o sesiune de vot de încredere, prin metoda „împărțirii", în care membrii se aliniază pe coridor pe două șiruri, pentru și împotrivă, și trec pe rând pe lângă chestorii care le consemnează voturile. La prima vedere, numărătoarea a părut să ducă la o victorie pentru Chamberlain – 281 pentru și 200 împotrivă –, dar, de fapt, prin comparație cu voturile anterioare, a subliniat cât de mult teren politic pierduse.

Ulterior, Chamberlain s-a întâlnit cu Churchill și i-a spus că plănuia să demisioneze. Churchill, dorind să pară loial, l-a sfătuit să nu o facă. Gestul l-a încurajat pe rege, dar l-a făcut pe unul dintre adversari, îngrozit că Chamberlain ar fi putut încerca să rămână, să-l compare cu „o gumă de mestecat veche și murdară lipită de piciorul unui scaun".[4]

Până joi, 9 mai, forțele care se opuneau lui Chamberlain reflectaseră asupra deciziei. Pe măsură ce ziua avansa, plecarea lui părea tot mai certă, doi bărbați detașându-se rapid drept candidații cu cea mai mare probabilitate de a-l înlocui: ministrul său de externe, lordul Halifax, și prim-lordul Amiralității, Churchill, pe care majoritatea publicului îl adora.

Dar apoi a venit ziua de vineri, 10 mai, și atacurile blitzkrieg ale lui Hitler asupra Țărilor de Jos. Știrea i-a întristat pe toți cei din Whitehall, deși pentru Chamberlain a adus totodată o licărire de speranță că și-ar putea păstra funcția. În mod cert, Camera ar fi fost de acord că, date fiind evenimentele importante în joc, schimbarea guvernării ar fi fost o nebunie. Rebelii însă au subliniat foarte clar că nu au de gând să servească sub Chamberlain, insistând pentru numirea lui Churchill.

Chamberlain și-a dat seama că nu avea de ales decât să demisioneze. L-a îndemnat pe lordul Halifax să preia postul. Halifax părea mai echilibrat decât Churchill, mai

puțin probabil să conducă Marea Britanie către o nouă catastrofă. În rândul celor de la Whitehall, Churchill era recunoscut drept un orator genial, deși mulți considerau că îi lipsea judecata sănătoasă. Halifax însuși îl considera un „elefant potlogar".[5] Dar Halifax, care se îndoia de propria abilitate de a conduce în vreme de război, nu dorea postul. El a exprimat acest lucru cât se putea de clar când un emisar însărcinat cu încercarea de a-l face să se răzgândească a descoperit că Halifax plecase la dentist.[6]

Decizia îi revenea acum regelui. L-a convocat mai întâi pe Chamberlain. „I-am acceptat demisia", scria regele în jurnalul său, „și i-am spus cât de nedrept mi s-a părut că a fost tratat și că îmi pare teribil de rău de toată această dispută."[7]

Cei doi bărbați au discutat despre succesori. „Eu l-am sugerat, desigur, pe Halifax", scria regele. Îl considera pe Halifax „omul potrivit".

Dar acum Chamberlain l-a surprins și l-a recomandat pe Churchill.

Regele scria: „Am trimis după Winston și i-am cerut să formeze un guvern. A acceptat și mi-a spus că nu se gândise că acesta era motivul pentru care îl chemasem"[8] – deși Churchill, conform consemnărilor regelui, s-a întâmplat să aibă la el pregătite numele câtorva persoane la care se gândea pentru cabinetul său.

Mașinile care îi transportau pe Churchill și pe inspectorul Thompson s-au întors la Casa Amiralității, sediul comandamentului naval din Londra și, în momentul acela, casa lui Churchill. Cei doi bărbați au coborât din automobile. Ca de obicei, Thompson își ținea o mână în buzunarul vestonului pentru a avea acces rapid la pistol. Gărzile care țineau puști cu baionete fixe stăteau de veghe, la fel și alți soldați înarmați cu mitraliere ușoare Lewis, la adăpostul sacilor cu nisip. Pe spațiul verde de lângă parcul St. James, turelele lungi ale tunurilor antiaeriene erau îndreptate în sus, ca niște stalagmite.

Churchill s-a întors către Thompson. „Știi de ce am fost la Palatul Buckingham", l-a întrebat el.[9]

Thompson știa, așa că l-a felicitat, dar a adăugat că își dorea ca numirea să fi venit mai devreme și în vremuri mai bune, din cauza importanței misiunii care îl aștepta.

„Doar Dumnezeu știe cât este de măreață", a spus Churchill.

Cei doi bărbați și-au dat mâna, solemn ca doi îndoliați la o înmormântare. „Sper doar să nu fie prea târziu", a spus Churchill. „Tare mi-e teamă că este. Dar nu putem decât să ne dăm toată strădunța și tot ce mai avem – ce ne-o mai fi rămas."

Erau cuvinte sobre, deși, în sinea lui, Churchill era euforic. Trăise toată viața pentru acest moment. Că el venise într-o epocă atât de sumbră nu mai conta. În orice caz, numirea sa era cu atât mai măreață.

În lumina slabă din cauza înserării, inspectorul Thompson a observat lacrimi pe obrajii lui Churchill. Thompson însuși era în pragul plânsului.

Târziu în noaptea aceea, Churchill stătea întins în pat, animat de un sentiment palpitant de provocare și de șansă. „În îndelungata mea experiență politică", scria el, „am deținut majoritatea funcțiilor importante în stat, dar recunosc cu dragă inimă că funcția care mi-a revenit acum este cea care îmi place cel mai mult."[10] Să râvnească la putere de dragul puterii a fost o țintă „primară", scria el, adăugând: „Dar puterea în timpul unei crize naționale, când un bărbat crede că știe ce ordine ar trebui date, este o binecuvântare".

Churchill a simțit o mare ușurare. „În sfârșit, aveam autoritatea să dau indicații pe toată scena. Mă simțeam ca și cum mergeam alături de destin și toată viața mea dinainte fusese doar o pregătire pentru acest moment și pentru această încercare... Deși eram nerăbdător să vină zorile, am dormit buștean, fără nevoia unor vise îmbucurătoare. Realitatea este mai bună decât visul."[11]

În ciuda îndoielilor mărturisite inspectorului Thompson, Churchill a adus cu el în Downing Street numărul 10 o încredere manifestă că sub conducerea sa Marea Britanie va câștiga războiul, chiar dacă orice evaluare obiectivă ar fi spus că nu avea nici o șansă.

Churchill știa că provocarea pentru el era acum să-i facă pe toți ceilalți să creadă acest lucru – concetățenii săi, camarazii săi, miniștrii cabinetului și, cel mai important, președintele american, Franklin D. Roosevelt. Churchill a înțeles de la bun început un adevăr fundamental despre război: că nu îl putea câștiga fără eventuala participare a Statelor Unite. De una singură, considera el, Marea Britanie ar fi putut face față Germaniei, ținând-o la distanță, dar numai puterea industrială și forța de muncă a Americii ar fi asigurat eradicarea definitivă a lui Hitler și a național-socialismului.

Ceea ce făcea totul și mai descurajant era că Churchill trebuia să atingă aceste scopuri rapid înainte ca Hitler să-și îndrepte întreaga atenție asupra Angliei și să-și dezlănțuie forțele aeriene, Luftwaffe, pe care serviciile britanice de informații le considerau cu mult superioare Forțelor Aeriene Regale britanice.

În mijlocul acestor evenimente, Churchill trebuia să facă față multor altor provocări. O datorie personală imensă era scadentă la finalul lunii, una pentru care nu avea banii necesari. Unicul său fiu, Randolph, era de asemenea înglodat în datorii, demonstrând în mod repetat că avea darul nu doar de a risipi bani, ci și de a-i pierde la jocuri de noroc, pentru care dădea dovadă de o prostie legendară. În plus, bea prea mult și avea tendința ca, odată beat, să facă scene, reprezentând astfel ceea ce mama lui, Clementine, considera a fi un risc continuu ca într-o zi să provoace o rușine irevocabilă familiei. Churchill trebuia, de asemenea, să se confrunte cu regula camuflajului și cu raționalizarea strictă, dar și cu intruziunea tot mai mare a oficialilor care încercau să-l țină în siguranță, să nu fie asasinat – precum și, nu în ultimul rând, cu veșnicul deranj al armatelor de muncitori trimiși să asigure măsurile de securitate la Downing Street numărul 10 și în restul complexului Whitehall împotriva atacului aerian, cu nesfârșitul zgomot, care, mai mult decât orice altă sursă de enervare, avea capacitatea de a-l aduce în pragul furiei.

Cu excepția fluieratului, poate.

Ura lui față de fluierat, a spus chiar el la un moment dat, era singurul lucru pe care îl avea în comun cu Hitler. Era mai mult decât o simplă obsesie. „Declanșează în el aproape o tulburare de natură psihiatrică – imensă, imediată și irațională", scria inspectorul Thompson.[12] Odată, în timp ce se îndreptau împreună către Downing Street numărul 10, Thompson și proaspătul prim-ministru au întâlnit un băiat de vreo 13 ani care vindea ziare, venind din sens opus, „cu mâinile în buzunare, cu ziarele la subraț, fluierând tare și voios", își amintea Thompson.[13]

Când băiatul s-a apropiat, furia lui Churchill a atins cote maxime. Și-a curbat spinarea și s-a repezit la băiat. „Nu mai fluiera", a mârâit el.

„De ce?", a răspuns băiatul, total netulburat.

„Pentru că nu-mi place și este un zgomot oribil."

Băiatul și-a văzut de drum, pe urmă s-a întors și a strigat: „Ai putea să-ți astupi urechile, ce zici de asta?"

Și a plecat mai departe pe drumul lui.

Churchill a rămas pentru o clipă încremenit. S-a înroșit tot de furie.

Dar una dintre marile calități ale lui Churchill era perspectiva, care îi oferea abilitatea de a închide evenimente mărunte în cutii, astfel încât dispoziția proastă se putea transforma în voioșie. Churchill și Thompson și-au continuat drumul, iar Thompson l-a văzut pe Churchill zâmbind și repetând replica băiatului: „Ai putea să-ți astupi urechile, ce zici de asta?"

Apoi a izbucnit într-un râs zgomotos.

Churchill și-a îndreptat imediat gândurile spre noua sa misiune, încurajându-i pe mulți, dar confirmându-le totodată altora grijile cele mai îngrozitoare.

Capitolul 2. O noapte la Savoy

Mary Churchill, în vârstă de 17 ani, s-a trezit în dimineața aceea, 10 mai, primind veștile sumbre din Europa. Detaliile erau îngrozitoare în sine, dar juxtapunerea dintre modul în care Mary își petrecuse seara și ceea ce se întâmplase dincolo de Canalul Mânecii făcea situația cu atât mai șocantă.

Mary era cea mai mică dintre cei patru copii ai lui Churchill. Un al cincilea copil, o fiică pe nume Marigold, adorata „Duckadilly" a familiei, murise de septicemie în august 1921, la doar doi ani și nouă luni. Ambii părinți fuseseră de față la moartea ei, un moment care o făcuse pe Clementine să scoată, după cum i-a spus ulterior Churchill lui Mary, „o succesiune de urlete sălbatice, ca un animal în chinuri".[1]

Sora mai mare a lui Mary, Diana, 30 de ani, era căsătorită cu Duncan Sandys (pronunțat Sands), care servea drept „omul special de legătură" al lui Churchill cu Air Raid Precautions (ARP), Serviciul de Apărare Antiaeriană Civilă al Ministerului de Interne. Cei doi aveau trei copii. A doua soră, Sarah, 25 de ani, atât de încăpățânată că fusese poreclită în copilărie „Catârul", era actriță și, spre nemulțumirea lui Churchill, se măritase cu un comediant australian pe nume Vic Oliver, cu 16 ani mai mare și cu două căsătorii la activ înainte să o cunoască pe ea. Nu aveau copii. Al patrulea copil era Randolph, de aproape 29 de ani, care se căsătorise cu un an înainte cu Pamela Digby, acum în vârstă de 20 de ani și gravidă cu primul lor copil.

Mary era frumușică, plină de viață, descrisă de un observator drept „foarte efervescentă".[2] Interacționa cu oamenii cu entuziasmul pur al unui mieluțel, o inocență pe care o tânără americancă venită în vizită, Kathy Harriman, o considera siropoasă. „Este o fată foarte inteligentă", scria Harriman, „dar foarte naivă. Spune lucrurile cu atâta franchețe, pe urmă oamenii râd de ea, o iau în zeflemea, iar

ea, fiind deosebit de sensibilă, pune totul la suflet."[3] La naşterea sa, mama ei, Clementine, o poreclise „şoricelul Mary".[4]

În timp ce Hitler provoca moarte şi traume mai multor milioane de oameni din Ţările de Jos, Mary era în oraş cu prietenii, distrându-se de minune. Seara a început cu un dineu în cinstea bunei sale prietene Judy – Judith Venetia Montagu –, o verişoară, de asemenea în vârstă de 17 ani, fiica răposatului Edwin Samuel Montagu, fost secretar de stat pentru India, şi a Venetiei Stanley, soţia acestuia. Cei doi avuseseră o căsnicie plină de dramă şi de speculaţii. Venetia se măritase cu Montagu după o relaţie amoroasă de trei ani cu fostul prim-ministru H.H. Asquith, cu 35 de ani mai mare decât ea. Dacă Venetia şi Asquith avuseseră vreodată o relaţie fizică a rămas pentru toţi, în afară de ei doi, o chestiune neelucidată, deşi, dacă doar volumul cuvintelor ar fi o măsură a intensităţii romantice, Asquith era un bărbat pierdut iremediabil în dragoste. Pe parcursul celor trei ani ai relaţiei lor, el i-a scris Venetiei cel puţin 560 de scrisori, pe unele dintre ele în timpul şedinţelor de cabinet, o apucătură pe care Churchill a numit-o „cel mai mare risc de securitate pentru Anglia".[5] Logodna ei surprinzătoare cu Montagu l-a distrus pe Asquith. „Nici iadul nu poate fi mai rău de atât", scrisese el.[6]

La dineul lui Judy Montagu au participat numeroşi alţi tineri şi tinere, toţi membri ai elitei londoneze, odraslele nobilimii britanice, care mâncau, dansau şi beau şampanie în cele mai populare cluburi de noapte din oraş. Războiul nu pusese capăt petrecerilor, deşi le dăduse o oarecare notă sumbră. Mulţi dintre bărbaţi se alăturaseră diverselor ramuri ale serviciilor militare, RAF fiind probabil cea mai atrăgătoare, sau se înscriseseră la şcoli militare precum Sandhurst şi Pirbright. Unii luptaseră în Norvegia, iar alţii erau acum peste hotare cu Corpul Expediţionar Britanic. Multe dintre fetele din grupul de prietene ale lui Mary se alăturaseră Serviciului Voluntar al Femeilor, care ajuta la relocarea celor evacuaţi, conduceau centre de odihnă şi de recuperare şi furnizau alimente de urgenţă, dar îndeplineau şi alte sarcini, precum toarcerea părului de câine în fire pentru a fi utilizate la confecţionarea hainelor.

Alte tinere se pregăteau pentru a deveni surori medicale. Unele ocupaseră niște posturi obscure în Ministerul de Externe, unde, așa cum spunea Mary, desfășurau „activități ce nu puteau fi definite". Dar distracția era distracție și, în ciuda faptului că adunarea avea loc în plin camuflaj, Mary și prietenii ei mergeau la dans, Mary înarmată cu alocația de 5 lire (20 de dolari) pe care o primea de la Churchill la începutul fiecărei luni. „Viața mondenă a Londrei era animată", scria Mary într-o relatare.[7] „În ciuda camuflajului, teatrele erau pline, existau destule cluburi de noapte unde să dansezi până târziu, după închiderea restaurantelor, și mulți organizau încă dineuri, adesea prilejuite de venirea vreunui fiu în permisie."

Un local favorit al lui Mary și al prietenilor ei era Players' Theatre, lângă Covent Garden, unde se stătea de obicei la mese și se urmăreau trupe de actori, printre care Peter Ustinov, interpretând vechi varieteuri. Stăteau acolo până la închiderea teatrului, la două dimineața, pe urmă plecau acasă pe străzile unde domnea un întuneric deplin. Mary adora frumusețea și misterul nopților cu lună plină: „Când ieșeai de pe străzile cufundate în beznă, ca niște văi întunecate, în vasta întindere a Trafalgar Square scăldată de lumina lunii, simetria clasică a bisericii St. Martin in the Fields era gravată în fundal și Coloana lui Nelson se înălța deasupra leilor săi gardieni atât de formidabili și de negri – aceea era o priveliște pe care nu o voi uita niciodată".[8]

Printre bărbații de la dineul lui Judy Montagu se afla un tânăr maior de armată pe nume Mark Howard, pe care Mary îl considera arătos și fermecător și pe care „îl cam plăcea".[9] Sortit să moară în misiune patru ani mai târziu, Howard era maior în Gărzile Coldstream, cel mai vechi regiment din armata regulată britanică. Deși era o unitate de luptă activă, îndatoririle sale includeau participarea la paza Palatului Buckingham.

După dineu, Mary, Mark și prietenii lor au mers la faimosul hotel Savoy să danseze, pe urmă s-au mutat într-un club de noapte frecventat de tinerii avuți din Londra, 400 Club, cunoscut drept „cartierul general al vieții de noapte pentru lumea bună". Situat într-un subsol din

Leicester Square, clubul era deschis până în zori și clienții dansau vals și foxtrot pe muzica unei orchestre formate din 18 membri. „Am dansat aproape exclusiv cu Mark", scria Mary în jurnalul ei.[10] „Foarte frumos! Acasă și în pat la 4 dimineața."

În dimineața aceea, vineri, 10 mai, Mary a aflat de atacurile fulgerătoare ale lui Hitler din Europa. Ea nota în jurnal: „În timp ce eu și Mark dansam veseli și atât de nepăsători azi dimineață – în zorii cenușii și reci, Germania a invadat încă două state nevinovate, Țările de Jos și Belgia. Bestialitatea atacului este de neconceput."[11]

Mary s-a dus la școala pe care o frecventa, Queen's College de pe Harley Street, unde studia franceza, literatura engleză și istoria ca elevă la cursurile de zi cu frecvență redusă. „Un nor de incertitudine și de îndoială a plutit deasupra noastră toată ziua", nota ea.[12] „Ce se va întâmpla cu guvernul?"

Mary a primit curând răspunsul. În după-amiaza aceea, așa cum făcea de obicei vinerea, a plecat la reședința familiei Churchill, Chartwell, la aproximativ 40 de kilometri sud-est de Londra. Acolo crescuse îngrijind o menajerie cu animale pe care a încercat să le vândă printr-o firmă pe care a numit-o „The Happy Zoo".[13] Casa era închisă pe timp de război, cu excepția biroului lui Churchill, însă o căsuță de pe moșie rămăsese deschisă, fiind acum ocupată de mult iubita fostă bonă a lui Mary, Maryott Whyte, verișoară de gradul întâi a lui Clementine, cunoscută în general printre membrii familiei drept Moppet sau Nana.

Era o seară călduroasă, ca de vară. Mary s-a așezat pe treptele casei în amurgul albastru – „crepusculul", cum îi spunea ea – ascultând radioul pornit înăuntru. Pe la ora nouă seara, chiar înainte de difuzarea știrilor obișnuite de la BBC, Chamberlain a intrat în direct și a ținut un discurs scurt, în care a declarat că demisionase și că noul prim-ministru este Churchill.

Mary a fost încântată. Însă mulți alții nu prea.

Pentru cel puțin un membru din gașca lui Mary, prezent de asemenea în noaptea aceea la Savoy și la 400 Club,

numirea era tulburătoare, atât în ceea ce privea modul în care avea să afecteze națiunea și războiul, cât și modul în care avea probabil să-i afecteze propria viață.

Până sâmbătă dimineața, 11 mai, John „Jock" Colville fusese secretarul privat al lui Neville Chamberlain, dar acum se trezise transferat la Churchill. Având în vedere cerințele funcției, îl aștepta practic perspectiva unui trai alături de acest bărbat în sediul din Downing Street numărul 10. Părerea lui Mary despre Jock era ambivalentă, aproape circumspectă: „L-am suspectat – pe drept[14], în ambele cazuri! – a fi un «Chamberlainite» și un «Munichee»"**. La rândul lui, Jock era și mai puțin încântat de ea: „Fiica lui Churchill mi s-a părut cam îngâmfată".[15]

Funcția de secretar privat era una de prestigiu. Colville s-a alăturat altor patru bărbați proaspăt numiți, împreună alcătuind „Biroul Privat" al lui Churchill și servind aproape ca adjuncți ai lui, în vreme ce o echipă de alți secretari și de dactilografe se ocupau să transcrie după dictare și munca administrativă obișnuită. Moștenirea lui Colville părea să predetermine numirea sa în echipa premierului. Tatăl său, George Charles Colville, era avocat pledant, iar mama sa, lady Cynthia Crewe-Milnes, făcea parte din suita palatului regal ca doamnă de onoare a lui Mary, regina-mamă. Cynthia era totodată asistent social care ajuta populația săracă din estul Londrei, obișnuind să-l ia din când în când și pe Colville cu ea, astfel încât să poată vedea și cealaltă parte a vieții englezești. La vârsta de 12 ani, Colville devenise paj de onoare al regelui George al V-lea, o funcție formală care îl obliga să se înfățișeze la Palatul Buckingham de trei ori pe an, îmbrăcat în pantaloni scurți până la genunchi, manșete din dantelă, o pelerină albastru-regal și un tricorn cu pene roșii.

Deși avea doar 25 de ani, Colville părea mai în vârstă, atât din cauza hainelor ca de cioclu pe care era obligat să le poarte, cât și a sprâncenelor sale negre și a chipului blazat. Împreună, acestea dădeau impresia unei persoane extrem de critice, când, de fapt – după cum avea să devină evident dintr-un jurnal secret despre zilele petrecute în Downing Street –, era un fin observator al comportamentului uman

care scria frumos și aprecia profund frumusețea lumii înconjurătoare. Colville avea doi frați mai mari, cel mai mare, David, în marină, celălalt, Philip, maior de armată care servea în Franța alături de Corpul Expediționar Britanic și pentru viața căruia Jock se temea foarte tare.

Colville fusese școlit în cele mai bune locuri.[16] Acest lucru era foarte important în rândul eșaloanelor superioare britanice, pentru care școala frecventată de cineva servea ca un fel de steag al regimentului. Urmase Harrow ca echivalent britanic al liceului, fiind căpitanul echipei de scrimă, pe urmă se mutase la Trinity College, Cambridge. Harrow, mai ales, avea o influență covârșitoare asupra destinului tinerilor din clasele britanice superioare, după cum reieșea și din lista de „foștilor harrovieni", care includea șapte prim-miniștri, printre care Churchill, un elev mediocru, despre care un membru al personalului spunea că ar fi dat dovadă de „o neglijență fenomenală". (Din rândurile harrovienilor din vremuri mai recente fac parte actorii Benedict Cumberbatch și Cary Elwes, cunoscut pentru rolul din filmul *File de poveste*, și un ornitolog pe nume James Bond.) Colville învățase germana, pe care și-a îmbunătățit-o pe parcursul celor două ședere în Germania, prima în 1933, la scurt timp după ce Hitler devenise cancelar, și a doua în 1937, când Hitler revendicase deja controlul absolut. La început, Colville a considerat entuziasmul populației germane molipsitor, dar cu timpul a devenit neliniștit. A fost martor la arderea unor cărți în Baden-Baden și ulterior a participat la unul din discursurile lui Hitler. „Nu mai văzusem niciodată și nu am mai văzut de atunci un exemplu de isterie în masă cu un caracter atât de universal", scria el. În același an s-a alăturat Ministerului de Externe în cadrul Diviziei de servicii diplomatice, din care erau numiți secretarii privați pentru Downing Street numărul 10. Doi ani mai târziu ajunsese să lucreze pentru Chamberlain, deja copleșit de conflictul declanșat de eșecul Acordului de la München. Churchill, unul dintre cei mai duri critici ai lui Chamberlain, numise acordul „o înfrângere totală și fără întoarcere".

Colville îl plăcea și îl respecta pe Chamberlain, temându-se de ce s-ar fi putut întâmpla acum, că la putere ajunsese Churchill. Nu vedea decât haos în viitor. Asemenea multor altora de la Whitehall, îl considera pe Churchill capricios și băgăcios și cu tendința de a acționa în mai multe direcții în același timp. Dar publicul îl adora. Colville, în jurnalul său, dădea vina pe Hitler pentru această imensă popularitate, scriind: „Una dintre cele mai inteligente mișcări ale lui Hitler a fost să-l facă pe Winston Eroul Public Numărul Unu în țară și în SUA".[17]

Pentru Colville era ca și cum o miasmă de consternare s-ar fi instalat la Whitehall pe măsură ce potențialele consecințe ale numirii lui Churchill începeau să apară. „Desigur că el se poate să fie bărbatul de acțiune și plin de vigoare, așa cum îl crede poporul, și se poate să fie în stare să imprime viteză mașinăriei noastre militare și industriale șubrede", scria Colville.[18] „Dar este un risc teribil, presupune pericolul imprudenței și al unor abuzuri spectaculoase și nu pot să nu mă tem că această țară ar putea fi condusă către cea mai periculoasă situație în care a fost vreodată."

Colville nutrea o dorință ascunsă ca mandatul lui Churchill să fie scurt. „Se pare că există tendința de a crede că N.C." – Neville Chamberlain – „va reveni curând", scria el în jurnal.[19]

Un lucru părea însă cert: funcția lui Colville pe lângă Churchill avea să ofere material amplu pentru jurnalul pe care începuse să-l țină cu opt luni în urmă, imediat după izbucnirea războiului. El și-a dat seama abia ulterior că făcând asta comitea o gravă violare a legilor ce guvernau securitatea națională. Așa cum va spune un coleg secretar mai târziu: „Sunt copleșit de uimire față de riscurile la care se supunea Jock în materie de securitate, pentru care ar fi trebuit concediat pe loc, dacă ar fi fost prins".[20]

Scepticismul lui Colville era împărtășit de toți cei de la Whitehall. Regele George al VI-lea scria în jurnalul său: „Încă nu mă pot gândi la Winston ca la un prim-ministru".[21] Regele s-a întâlnit cu lordul Halifax pe domeniile Palatului Buckingham, pe unde Halifax avea

permisiunea regală de a merge zilnic de la casa lui din Euston Square la Ministerul de Externe. „M-am întâlnit cu Halifax în grădină", scria regele, „și i-am spus că regret că nu este el prim-ministru."

Halifax, deși proaspăt renumit ministru de externe, era sceptic în privința lui Churchill și a energiei nebunești pe care părea că urma să o aducă în Downing Street numărul 10. Sâmbătă, 11 mai, ziua de după numirea lui Churchill, Halifax îi scria fiului său: „Sper ca Winston să nu ne conducă spre ceva nebunesc".[22]

Halifax – care îl poreclise pe Churchill „Pooh", după Winnie de Pluș, personajul cărților pentru copii ale lui A.A. Milne – se văicărea că noului cabinet Churchill îi lipsea puterea intelectuală. Halifax îi asemuia pe toți cu niște „gangsteri", gangsterul-șef, în opinia lui, fiind Churchill. „Rareori am întâlnit pe cineva cu lacune mai ciudate de cunoștințe sau a cărui minte să funcționeze într-un stil atât de agitat", scria Halifax în jurnalul său în ziua de sâmbătă.[23] „Va fi oare posibil să facem acest guvern să funcționeze așa cum se cuvine? Depind atâtea de asta."

Numirea lui Churchill o înfuriase pe soția unuia dintre membrii Parlamentului, care l-a asemuit cu Hermann Göring, obezul și brutalul comandant al forțelor aeriene germane, Luftwaffe, și al doilea cel mai puternic om al celui de-al Treilea Reich. „W.C. este echivalentul lui Göring în Anglia", scria ea, „cu o sete nestăvilită de sânge, «Blitzkrieg», și umflat de orgoliu și de mâncare în exces, iar prin vene îi curge aceeași perfidie, punctată de grandomanie și de fanfaronadă."[24]

Dar Nella Last, autoarea unor jurnale zilnice, avea un punct de vedere diferit, unul pe care l-a raportat la Mass-Observation, o organizație înființată în Marea Britanie cu doi ani înainte de război, ce recruta sute de voluntari pentru a ține zi de zi jurnale, cu scopul de a ajuta sociologii să înțeleagă mai bine viața obișnuită din Marea Britanie. Autorii jurnalelor erau încurajați să-și perfecționeze abilitățile de observație descriind tot ce se afla pe polițele propriilor șemineuri, dar și de pe cele ale prietenilor. Mulți voluntari, asemenea lui Last, au ținut jurnale pe toată durata războiului. „Dacă ar trebui să-mi petrec toată viața

cu un bărbat", scria ea, „l-aș alege pe Chamberlain, dar cred că l-aș vrea mai degrabă pe domnul Churchill dacă s-ar isca o furtună și aș fi naufragiată."[25]

Publicul și aliații lui Churchill au salutat numirea sa cu aplauze. Numeroase scrisori și telegrame de felicitare au sosit la Casa Amiralității. Două dintre ele l-au măgulit cu siguranță pe Churchill, ambele de la femei cu care era prieten de multă vreme și care, în diferite momente, se poate să fi nutrit sentimente romantice pentru el. În mod cert Clementine a fost pusă pe gânduri și s-a spus chiar că ar fi fost suspicioasă în privința amândurora.

„Dorința mi-e împlinită", scria Violet Bonham Carter, fiica lui H.H. Asquith, fostul prim-ministru, care murise în 1928.[26] „Acum pot să privesc tot ce va să vie cu credință și încredere." Ea îl cunoștea bine pe Churchill și nu se îndoia că energia și spiritul său războinic vor schimba cabinetul. „Asemenea ție, știu că s-a semănat deja vânt și că trebuie să culegem cu toții furtuna", scria ea. „Dar tu o vei domina – în loc să fii târât dinaintea ei –, Slavă Cerurilor că ești acolo tu, scut al destinului nostru – și fie ca spiritul națiunii să fie înflăcărat de al tău."

A doua scrisoare era de la Venetia Stanley, femeia care avusese o aventură epistolară cu Asquith.[27] „Scumpule", îi scria Venetia acum lui Churchill, „vreau să-mi alătur glasul marii ode a bucuriei care a străbătut toată lumea civilizată când ai devenit prim-ministru. Slavă Domnului, în sfârșit." Ea se bucura, după cum îi spunea, de faptul că „ți s-a dat șansa să ne salvezi pe toți".

Scrisoarea ei avea și un post-scriptum: „Apropo, cât de plăcut este ca la numărul 10 să fie din nou un om pe care îl iubești".

Susținător al lui Chamberlain și susținător al Acordului de la München (n.tr.)

Capitolul 3. Londra și Washington

America ocupa un loc important în gândurile lui Churchill despre război și despre rezultatul său final. Hitler părea decis să copleșească Europa. Forțele aeriene germane, Luftwaffe, erau considerate mult mai numeroase și mai puternice decât Forțele Aeriene Regale, RAF, iar submarinele și trupele terestre împiedicau acum fluxul de alimente, arme și materii prime, atât de vitale pentru națiunea insulară. Războiul precedent arătase cât de potente puteau fi Statele Unite ca forță militară când treceau la acțiune. Acum era singura țară care părea să aibă mijloacele necesare pentru a restabili un echilibru între părți.

Cât de importantă era America în gândirea strategică a lui Churchill a devenit evident pentru fiul său Randolph, într-o dimineață, la scurt timp după numirea ca prim-ministru, când Randolph a intrat în dormitorul tatălui său de la Casa Amiralității și l-a găsit în picioare în fața unui lavoar cu oglindă, bărbierindu-se. Randolph venise acasă în permisie de la Regimentul 4 Husari ai reginei, fostul regiment al lui Churchill, unde Randolph era acum înrolat ca ofițer.

„Ia loc, dragă băiete, și citește ziarele până termin eu cu bărbieritul", i-a spus Churchill.[1]

După câteva clipe, Churchill s-a întors către fiul său. „Cred că am găsit soluția", a spus el.

Apoi s-a întors cu fața la oglindă.

Randolph a înțeles că tatăl lui vorbea despre război. Afirmația îl speriase, își amintea el, pentru că el însuși nu prea vedea ce șanse ar fi avut Marea Britanie să învingă. „Vrei să spui că putem evita înfrângerea?", a întrebat Randolph. „Sau că i-am putea bate pe nenorociți?"

În acel moment, Churchill și-a aruncat aparatul de ras în lavoar și s-a întors brusc către fiul lui. „Bineînțeles că asta vreau să spun, îi putem bate", a izbucnit el.

„Păi, de acord", a spus Randolph, „dar nu văd cum ai putea-o face."

Churchill și-a șters fața. „Am să implic Statele Unite."

În America, publicul nu era interesat să fie implicat în nimic, cu atât mai puțin într-un război din Europa. Era o schimbare față de începutul conflictului, când un sondaj al companiei americane de analiză și consultanță Gallup Poll arătase că 42% dintre americani erau de părere că, dacă în lunile următoare ar fi fost cert că Franța și Marea Britanie vor fi înfrânte, Statele Unite ar fi trebuit să declare război Germaniei și să trimită trupe; 48% răspunseseră nu. Dar invazia lui Hitler în Țările de Jos schimbase drastic atitudinea publicului. Într-un sondaj realizat în mai 1940, Gallup arătase că 93% se opuneau unei declarații de război, o poziție cunoscută sub numele de izolaționism. Congresul SUA codificase anterior această antipatie odată cu adoptarea, începând din 1935, a unei serii de legi, Legile neutralității, ce reglementau îndeaproape exportul de arme și de muniție și interziceau transportul lor pe nave americane către orice națiune aflată în război. Americanii empatizau cu Anglia, dar acum se punea întrebarea cât de stabil era Imperiul Britanic, care își răsturnase guvernul exact în ziua în care Hitler invadase Țările de Jos, Belgia și Luxemburg.

Sâmbătă dimineața, 11 mai, președintele Roosevelt a convocat o ședință de cabinet la Casa Albă în care noul prim-ministru al Marii Britanii a devenit subiect de discuție. Chestiunea centrală era dacă ar fi fost posibil ca acesta să triumfe în războiul recent extins. Roosevelt făcuse schimb de comunicate cu Churchill de câteva ori în trecut, când Churchill era prim-lord al Amiralității, dar le păstrase secrete de teamă să nu întărâte opinia publică americană. Tonul general al ședinței de cabinet a fost sceptic.

Printre cei prezenți era și Harold L. Ickes, secretarul internelor, un consilier influent al lui Roosevelt, însărcinat cu implementarea programului lui Roosevelt de lucrări sociale și reforme financiare cunoscut sub numele de New Deal. „Se pare", a spus Ickes, „că Churchill este foarte

instabil sub influența alcoolului."[2] Ickes a continuat criticându-l pe Churchill că este „prea bătrân". Conform lui Frances Perkins, secretarul muncii, în timpul acestei ședințe Roosevelt a părut „nesigur" în privința lui Churchill.

Îndoieli cu privire la noul prim-ministru, cu precădere la consumul său de alcool, fuseseră însă exprimate cu mult înainte de ședință. În februarie 1940, Sumner Welles, subsecretar în Departamentul de Stat al SUA, pornise într-un turneu internațional, „Misiunea Welles", pentru a se întâlni cu liderii de la Berlin, Londra, Roma și Paris, în vederea estimării condițiilor politice din Europa. Printre cei vizitați s-a aflat și Churchill, pe atunci prim-lord al Amiralității. Welles a scris despre această întâlnire în raportul ulterior: „Când am fost condus în biroul domnului Churchill, acesta ședea în fața șemineului, fumând un trabuc lung de 60 de centimetri și bând whisky cu sifon. Era destul de evident că acesta consumase deja destule whisky-uri înainte se sosirea mea."[3]

Principala sursă de scepticism cu privire la Churchill era însă ambasadorul Americii în Marea Britanie, Joseph Kennedy, care nu-l plăcea pe prim-ministru, completând în mod repetat rapoarte pesimiste despre perspectivele Marii Britanii și despre caracterul lui Churchill. La un moment dat, Kennedy i-a repetat lui Roosevelt o remarcă făcută de Chamberlain, și anume că Churchill „a devenit un băutor înrăit și judecata sa nu s-a dovedit niciodată bună".[4]

Kennedy, la rândul său, nu era foarte simpatizat la Londra. Soția ministrului de externe al lui Churchill, lordul Halifax, îl detesta pe ambasador pentru pesimismul lui în ceea ce priveau șansele de supraviețuire ale Marii Britanii și pentru predicția lui că RAF va fi rapid zdrobită.

Ea scria: „Mi-ar fi făcut mare plăcere să-l omor cu mâinile mele".[5]

CAPITOLUL 4. HOTĂRÂT

În primele 24 de ore în funcție, Churchill s-a dovedit a fi un prim-ministru cu totul și cu totul diferit. Dacă Chamberlain – Bătrâna Umbrelă sau Legistul – era ferm și chibzuit, noul prim-ministru, fidel reputației sale, era extravagant, dinamic și complet imprevizibil. Una dintre primele decizii ale lui Churchill a fost să se autoproclame ministru al apărării, ceea ce l-a determinat pe un fost oficial să scrie în jurnalul său: „Dumnezeu să ne ajute".[1] Postul era unul nou, prin care Churchill avea să supervizeze șefii de stat-major care comandau armata, marina și forțele aeriene. Acum avea control deplin al războiului și responsabilitate deplină.

S-a mișcat repede în constituirea guvernului, făcând șapte numiri-cheie până a doua zi la prânz. L-a păstrat pe lordul Halifax ca ministru de externe, într-un act de generozitate și de loialitate, de asemenea, l-a inclus pe Chamberlain, numindu-l lord președinte al Consiliului, o funcție cu volum minim de muncă, ce servea drept punte între guvern și rege. În loc să-l scoată pe Chamberlain imediat din reședința din Downing Street numărul 10, Churchill a decis să mai locuiască o vreme în Casa Amiralității, actualul său domiciliu, ca să-i dea timp lui Chamberlain pentru o ieșire demnă. I-a oferit lui Chamberlain o locuință adiacentă, pe Downing Street numărul 11, pe care Chamberlain o ocupase în anii 1930, când fusese ministru de finanțe.

O nouă energie se dezlănțuise la Whitehall. Coridoarele posomorâte s-au animat. „Era ca și cum motorul primise peste noapte una sau două viteze în plus, capabil acum de performanțe mult mai mari decât fusese vreodată posibil", scria Edward Bridges, secretar al Cabinetului de Război.[2] Noua energie, necunoscută și derutantă, a cuprins toate structurile birocratice, de la cel mai mărunt secretar până la cel mai important ministru. Efectul în clădirea de la numărul 10 era motivant. Sub Chamberlain, nici măcar izbucnirea războiului nu tulburase ritmul activității, după spusele lui John Colville; dar Churchill era un adevărat

dinam. Spre uimirea lui Colville, „funcționari publici respectabili erau văzuți alergând efectiv pe coridoare".[3] Pentru Colville și colegii săi membri ai secretariatului privat al lui Churchill, volumul de muncă a crescut la cote inimaginabile până atunci. Churchill emitea directive și ordine în scurte memorandumuri cunoscute drept „minute", pe care le dicta unei dactilografe, mereu la dispoziția sa, de la prima oră și până când se ducea la culcare. Îl înfuriau greșelile de ortografie și frazele fără noimă pe care el le punea pe seama lipsei de atenție, când, de fapt, provocarea de a scrie după ce dicta el era cu atât mai mare cu cât avea un ușor defect de vorbire, un fel de sâsâit, care îl făcea să pronunțe neclar s-urile. Transcriind un discurs de 27 de pagini, o dactilografă, Elizabeth Layton, care a venit în Downing Street numărul 10 în 1941, și-a atras mânia lui Churchill pentru că a comis o singură eroare, tastând *„ministrul* Aviației" în loc de *„Ministerul* Aviației", creând astfel o frază menită a oferi o imagine nedorită, dar puternică: „Ministrul Aviației a fost într-o stare de haos de sus și până jos".[4] Putea fi însă destul de dificil să-l auzi corect pe Churchill, mai ales dimineața, când dicta din pat, conform spuselor lui Layton. În plus, mai existau și alți factori ce tulburau claritatea dictării. „E implicat mereu și un trabuc", nota ea, „iar el se plimbă de obicei încolo și încoace prin cameră în timp ce dictează, așa că uneori este în spatele scaunului tău, iar alteori, la capătul celălalt al camerei."[5]

Nici un detaliu nu era prea mărunt pentru a-i atrage atenția, nici chiar formularea și gramatica pe care miniștrii o foloseau când își scriau rapoartele. Ei nu trebuiau să utilizeze cuvântul „aerodrom", ci mai degrabă „teren de aterizare", nu „aeroplan", ci „aparat de zbor". Churchill insista în mod deosebit ca miniștrii că compună memorandumurile concis, limitându-le lungimea la o pagină sau chiar mai puțin. „Este o dovadă de indolență să nu vă comprimați gândurile", spunea el.[6]

O comunicare atât de precisă și de pretențioasă a instalat la toate nivelurile un sentiment de responsabilitate față de evenimente, risipind caracterul demodat al muncii ministeriale de rutină. Comunicatele lui Churchill veneau

zilnic, cu zecile, invariabil scurte și mereu scrise într-o engleză impecabilă. Nu era ceva neobișnuit pentru el să ceară un răspuns la o chestiune complexă înainte să se încheie ziua respectivă. „Tot ce nu era de importanță imediată și de interes pentru el era lipsit de valoare", scria generalul Alan Brooke, cunoscut drept „Brookie" în rândul membrilor secretariatului din Downing Street numărul 10.[7] „Când cerea să se facă un lucru, trebuia să lași tot și să te ocupi de el."

Efectul, constata Brooke, era „ca fasciculul unui proiector ce se învârte neîncetat și pătrunde în spațiile cele mai îndepărtate ale administrației – astfel încât oricine, oricât de neînsemnat i-ar fi fost rangul sau funcția, avea sentimentul că, într-o zi, fasciculul acela s-ar fi putut opri asupra lui, dezvăluind ceea ce făcea".[8]

Până la plecarea lui Chamberlain din Downing Street numărul 10, Churchill și-a înființat un birou la parterul Casei Amiralității, unde plănuia să lucreze nopțile. O dactilografă și un secretar personal ocupau sufrageria, traversând zilnic un culoar cu mobilier decorat cu delfini, spatele și brațele fotoliilor realizate din alge și creaturi marine răsucite. Biroul lui Churchill ocupa o încăpere interioară. Avea pe masa de lucru o gamă impresionantă de pilule, pudre și scobitori, precum și mânecuțe pentru protecția hainelor și diverse medalii de aur, pe care le folosea ca prespapier. Pe o masă alăturată se aflau sticle de whisky. Pe timpul zilei ocupa un birou din Downing Street numărul 10.

Dar noțiunea lui Churchill despre ce însemna un birou era largă. Adesea, generali, miniștri și membri ai personalului se trezeau că se întâlneau cu Churchill în timp ce acesta se afla în cadă, unul dintre locurile de muncă preferate. Îi plăcea, de asemenea, să lucreze în pat, petrecând acolo multe ore în fiecare dimineață, parcurgând corespondența și rapoartele cu o dactilografă în apropiere. Mereu prezentă era The Box (Cutia), o cutie neagră de corespondență ce conținea rapoarte, depeșe și stenograme de la alți oficiali care îi solicitau atenția, umplută zilnic de secretarii lui privați.

Aproape în fiecare dimineață, un anume vizitator venea în dormitorul lui Churchill: generalul-maior Hastings Ismay, proaspăt numit șef de stat-major, cunoscut de toată lumea după porecla „Mopsul", pentru că semăna foarte bine cu această rasă de câini. Misiunea lui Ismay era să servească drept intermediar între Churchill și generalii celor trei ramuri ale armatei, ajutându-i să-l înțeleagă, iar pe el să-i înțeleagă. Ismay făcea acest lucru cu tactul și priceperea unui diplomat. A devenit foarte repede unul dintre membrii centrali ai „Cercului său Secret", cum îl numea Churchill. Ismay venea în dormitorul lui Churchill pentru a vorbi despre chestiuni ce aveau să fie aduse în discuție ulterior, în ședința de dimineață a șefilor de stat-major. Alteori, ședea pur și simplu cu Churchill, în caz că avea nevoie de el – o prezență caldă și reconfortantă. Mopsul era deopotrivă preferatul dactilografelor și al secretarilor privați. „Ochii, nasul încrețit, gura și forma feței lui dădeau impresia absolut adorabilă a unui cățel", scria John Colville.[9] „Când zâmbea, i se lumina fața, părând că dădea în același timp dintr-o coadă imaginară."

Ismay era uluit de cât de mult părea publicul să aibă nevoie de acest nou prim-ministru. Mergând alături de el din Downing înapoi la Casa Amiralității, Ismay se minuna de entuziasmul cu care îl întâmpinau bărbații și femeile pe lângă care treceau. Un grup de oameni care așteptau la intrarea privată de la numărul 10 l-au felicitat și l-au încurajat, strigând: „Mult noroc, Winnie. Fii binecuvântat."

Churchill era profund mișcat, observa Ismay. Când au intrat în clădire, Churchill, căruia nu-i era niciodată teamă să-și arate emoțiile, a început să plângă.

„Bieții oameni, bieții oameni", a spus el.[10] „Ei au încredere în mine, iar eu nu le dau altceva decât dezastru pentru o bună bucată de vreme."

Ce dorea el cel mai mult să ofere era acțiune, așa cum făcuse clar de la bun început – acțiune în toate domeniile, de la guvern până pe câmpul de luptă. Ce voia în mod special era ca Marea Britanie să preia inițiativa în război, să facă ceva, orice, să ducă confruntarea direct la „omul acela malefic", termenul lui preferat pentru Adolf Hitler. Așa

cum a spus Churchill în nenumărate ocazii, voia ca germanii „să sângereze și să ardă".[11]

La două zile după preluarea funcției de prim-ministru, 37 de bombardiere RAF au atacat orașul german München-Gladbach, din landul german puternic industrializat Ruhr. Raidul a ucis patru persoane, dintre care, în mod destul de bizar, o englezoaică.[12] Dar scopul nu era doar provocarea haosului. Această misiune și alte raiduri ce i-au urmat curând aveau drept scop transmiterea mesajului către britanici, către Hitler și în special către Statele Unite că Marea Britanie intenționa să lupte – același mesaj pe care Churchill a căutat să-l transmită luni, 13 mai, cu ocazia primului său discurs în fața Camerei Comunelor. El a vorbit încrezător, făgăduind să obțină victoria, dar și ca un realist care înțelegea terenul nesigur pe care se afla acum Marea Britanie. O idee s-a evidențiat cu o claritate anume: „Nu am nimic să vă ofer decât sânge, trudă, lacrimi și sudoare".[13]

Deși ulterior aceste cuvinte aveau să-și afle locul în panteonul oratoriei ca fiind cele mai inspirate rostite vreodată – ani mai târziu primind chiar laudele șefului propagandei lui Hitler, Joseph Goebbels – la momentul respectiv, discursul era pur și simplu încă un discurs, rostit în fața unui public devenit din nou sceptic confruntat cu remușcările de a doua zi. John Colville, care în ciuda noii sale numiri îi rămânea loial lui Chamberlaine l-a caracterizat ca fiind „un discurs scurt și genial".[14] Pentru eveniment, Colville a decis să îmbrace „un costum nou albastru intens de la Fifty-Shilling Tailors" – un mare lanț de magazine care vindeau haine bărbătești la prețuri mici – „ieftin și cu aspect senzațional, pe care eu l-am considerat potrivit pentru noul guvern".

Forțele germane își impuneau deja controlul asupra Țărilor de Jos cu o autoritate nemiloasă. Pe 14 mai, numeroase bombardiere ale Luftwaffe, zburând la 600 de metri altitudine, au bombardat Rotterdam într-un atac ce a părut aleatoriu, omorând mai bine de 800 de civili, transmițând totodată mesajul că o soartă similară ar putea aștepta și Anglia. Ceea ce l-a alarmat cel mai tare pe

Churchill și pe comandanții săi a fost însă forța înfiorătoare cu care blindatele germane, sprijinite de forțele aeriene acționând ca artilerie aeriană, snopeau forțele aliate în Belgia și în Franța, făcând rezistența franceză să cedeze și să lase Corpul Expediționar Britanic, BEF, periculos de expus. Marți, 14 mai, prim-ministrul Franței, Paul Reynaud, i-a telefonat lui Churchill, implorându-l să trimită zece escadrile de avioane de vânătoare ale RAF în completarea celor patru deja promise, „dacă se poate, chiar azi".[15]

Germania se vedea deja triumfătoare. În joia aceea, la Berlin, William Shirer, un corespondent american, a auzit posturile de știri germane proclamând în repetate rânduri victoria, întrerupând programul obișnuit de radio pentru a se lăuda cu evoluția evenimentelor. Mai întâi intra o fanfară, pe urmă știrile despre cele mai recente succese, iar după aceea, așa cum nota Shirer în jurnalul său, un cor cânta „hitul momentului, «Pornim în marș spre Anglia»".[16]

La ora șapte și jumătate a doua zi, miercuri, 15 mai, Reynaud l-a sunat din nou pe Churchill, care era încă în pat la ora aceea. Churchill a ridicat receptorul de pe noptiera de lângă pat. Prin intermediul legăturii telefonice slabe de la mare distanță, l-a auzit pe Reynaud spunând, în engleză: „Am fost înfrânți".[17]

Churchill a tăcut.

„Suntem înfrânți", a spus Reynaud. „Am pierdut bătălia."

„Nu se poate să se fi întâmplat atât de repede. Nu are cum", a răspuns Churchill.

Reynaud i-a spus că germanii trecuseră de linia franceză de apărare din comuna Sedan, din Ardeni, chiar lângă frontiera Franței cu Belgia, și că tancurile și blindatele năvăleau în număr mare prin breșă. Churchill a încercat să-și calmeze omologul francez, subliniind că experiența militară îl învățase că ofensivele își pierd în mod invariabil avântul în timp.

„Suntem înfrânți", a insistat Reynaud.

Acest lucru părea atât de puțin probabil încât nu convingea. Armata franceză era numeroasă și bine pregătită, Linia Maginot fortificată era considerată

impenetrabilă. Planurile strategice ale Marii Britanii contau pe Franța ca partener, fără de care BEF nu avea nici o șansă de izbândă.

Churchill și-a dat seama că sosise clipa să le facă americanilor o propunere directă de sprijin. Într-o telegramă secretă adresată președintelui Roosevelt și transmisă chiar în ziua aceea, el i-a spus președintelui că se așteaptă, fără urmă de îndoială ca Anglia să fie atacată, și asta curând, și că se pregătește pentru un atac violent. „Dacă este necesar, vom continua războiul singuri și nu ne temem de asta", scria el.[18] „Dar am convingerea că vă dați seama, domnule președinte, că vocea și forța Statelor Unite s-ar putea să nu conteze câtuși de puțin dacă sunt dezlănțuite prea târziu. S-ar putea să avem o Europă complet subjugată, nazificată, cu o rapiditate uluitoare, iar povara ar putea fi mai apăsătoare decât vom putea noi duce."

Churchill voia ajutor material, cerându-i în mod specific lui Roosevelt să ia în considerare expedierea a până la 50 de distrugătoare vechi, pe care Marina Regală le-ar fi folosit până când propriul program de construcții navale ar fi putut începe livrarea de noi nave. Cerea, de asemenea, aparate de zbor – „câteva sute din ultimul tip" – și arme și muniție antiaeriene, „din care, din nou, vom avea din plin anul viitor, dacă vom trăi să o mai vedem și pe asta".

Acum ajunsese la ceea ce știa că este o chestiune deosebit de sensibilă în negocierile cu America, având în vedere nevoia ei aparentă de a negocia dur, sau măcar să fie văzută făcând asta. „Vom continua să plătim dolari atât cât vom putea", scria el, „dar mi-ar plăcea să fiu cât de cât sigur că, atunci când nu vom mai putea plăti, veți continua totuși să ne livrați materialele."

Roosevelt a răspuns două zile mai târziu, spunând că nu poate trimite distrugătoare fără aprobarea specifică a Congresului și adăugând: „Nu sunt sigur că ar fi înțelept ca această propunere să fie făcută Congresului în acest moment".[19] Era încă circumspect în privința lui Churchill, dar și mai circumspect în privința reacției pe care ar fi avut-o poporul american. În momentul acela, Roosevelt se

gândise serios dacă să candideze pentru un al treilea mandat, deși nu-și exprimase încă interesul.

După ce a ignorat mai multe cereri din partea lui Churchill, președintele a adăugat: „Vă doresc mult noroc".[20]

Neliniștit în continuare, Churchill a decis că trebuie să se întâlnească personal cu liderii francezi, atât pentru a înțelege mai bine bătălia în desfășurare, cât și pentru a încerca să le susțină hotărârea. În ciuda prezenței avioanelor de vânătoare germane pe cerul Franței, joi, 16 mai, la ora trei după-amiază, Churchill a decolat într-o aeronavă militară de pasageri, un de Havilland Flamingo, de la o bază militară RAF din Hendon, la aproximativ 11 kilometri nord de Downing Street numărul 10. Era avionul preferat al lui Churchill, un avion de pasageri integral din metal, motor dublu, dotat cu fotolii mari, tapițate. Flamingo s-a alăturat imediat unei escadrile de avioane de vânătoare britanice Spitfire, ridicate de la sol pentru a-l escorta până în Franța. „Mopsul" Ismay și un mic grup de oficiali se aflau de asemenea la bord.

La aterizare, și-au dat imediat seama că lucrurile erau mult mai rele decât se așteptaseră. Ofițerii delegați să-i întâmpine i-au spus lui Ismay că se așteaptă ca germanii să ajungă la Paris în următoarele zile. Ismay scria: „Nici unuia dintre noi nu-i venea să creadă".[21]

Reynaud și generalii săi au solicitat din nou mai multe avioane. După o îndelungată agonie și cu un ochi, ca întotdeauna, la istorie, Churchill le-a promis cele zece escadrile. A telegrafiat la Cabinetul de Război în noaptea aceea: „Nu ar fi bine din punct de vedere istoric dacă cererile lor ar fi respinse și ar avea drept rezultat distrugerea lor".[22]

Churchill și echipa s-au întors la Londra a doua zi dimineață.

Perspectiva trimiterii unui număr atât de mare de avioane de vânătoare către Franța l-a îngrijorat pe secretarul privat Colville. În jurnalul său, acesta scria: „Înseamnă văduvirea acestei țări de un sfert din apărarea sa din prima linie asigurată de avioanele de vânătoare".[23]

Pe măsură ce situația din Franța se degrada, creștea și teama că Hitler urma să-și îndrepte acum toată atenția către Marea Britanie. Invazia părea sigură. Curentul profund al concilierii, care cursese persistent în interiorul Whitehall și al societății engleze, a început să iasă din nou la suprafață, cu noi solicitări pentru un acord de pace cu Hitler, vechiul instinct bolborosind precum apa subterană sub o peluză.

Acasă la Churchill, astfel de discuții defetiste nu stârneau decât furie. Într-o după-amiază, Churchill l-a invitat pe David Margesson, șeful grupului parlamentar, la masa de prânz, alături de Clementine și de fiica sa Mary. Margesson era unul dintre așa-numiții „Bărbați de la München", care susținuseră anterior politica de conciliere și Acordul de la München al lui Chamberlain din 1938.

Pe parcursul prânzului, Clementine era tot mai neliniștită.

De la numirea lui Churchill ca prim-ministru, ea devenise aliatul său omniprezent, organizând mese și dineuri și răspunzând la numeroasele scrisori din partea cetățenilor. Purta adesea pe cap o eșarfă înfășurată ca un turban, imprimată cu mici copii ale afișelor de război și lozinci de îmbărbătare de genul „Împrumut pentru apărare", „Să pornim la treabă" și altele asemenea. Avea acum 55 de ani și era căsătorită cu Churchill de 32. Când se logodiseră, buna prietenă al lui Churchill, Violet Bonham Carter, își exprimase serioasele îndoieli cu privire la onorabilitatea lui Clementine, prezicând că „nu va putea fi niciodată pentru el mai mult decât o piesă de mobilier ornamentală, așa cum am spus deseori, fiind totodată destul de lipsită de spirit critic pentru a nu-i păsa că nu este mai mult de atât".[24]

Dar Clementine s-a dovedit a fi orice, numai „o piesă de mobilier" nu. Înaltă, zveltă și afișând o „frumusețe desăvârșită, fără de cusur", după cum recunoștea Bonham Carter, avea o voință de fier și era atât de independentă încât pleca deseori singură în vacanțe, departe de familie, perioade îndelungate.[25] În 1935 a plecat singură într-o călătorie în Extremul Orient, care a durat mai bine de patru luni. Ea și Churchill aveau dormitoare separate.[26]

Relațiile sexuale aveau loc numai la invitația ei explicită. La scurt timp după nuntă, i-a mărturisit chiar lui Bonham Carter preferințele ciudate ale lui Churchill în privința lenjeriei intime: roz pal și neapărat din mătase.[27] Clementine nu era descurajată de controverse, indiferent de superioritatea adversarului ei, spunându-se chiar că ar fi fost singura persoană care putea să-i țină piept cu succes lui Churchill.

Acum, la masa de prânz, furia ei lua amploare. Margesson adopta un pacifism pe care ea îl considera dezgustător. A ajuns rapid în punctul în care nu a mai putut suporta, condamnându-l pentru rolul de conciliator avut în trecut, învinuindu-l implicit pentru contribuția la aducerea Marii Britanii în dezastruoasa situație curentă. Așa cum spunea fiica ei Mary, „l-a criticat sever, apoi a ieșit vijelios din încăpere".[28] Nu era ceva neobișnuit. Membrii familiei discutau despre „ieșirile furtunoase ale mamei". Descriind un incident în care victima primise o mustrare deosebit de aspră, Churchill remarca: „Clemmie s-a năpustit asupra lui ca un jaguar sărind dintr-un copac".[29]

În acest caz, ea nu a ieșit din cameră singură. A tras-o după ea și pe Mary. Au plecat amândouă să ia prânzul la Grill, un restaurant de la hotelul Carlton, aflat în vecinătate, faimos pentru interiorul strălucitor cu mult auriu și alb.

Mary a fost îngrozită de comportamentul mamei ei. „Am fost deosebit de stânjenită și de îngrozită", scria ea în jurnal.[30] „Eu și mami am fost nevoite să mergem să mâncăm la Carlton. Mâncare bună distrusă de dispoziția sumbră."

O vizită la biserică i-a oferit lui Clementine o nouă ocazie de a-și exprima indignarea. Duminică, 19 mai, ea a participat la slujba de la St. Martin in the Fields, renumita biserică anglicană din Trafalgar Square, unde l-a auzit pe preot ținând o predică care i s-a părut necorespunzător de defetistă. S-a ridicat și a ieșit valvârtej din biserică. Ajungând în Downing Street numărul 10, i-a povestit soțului ei totul.

Churchill a spus: „Ar fi trebuit să strigi «Rușine», întinează Casa Domnului cu minciuni!"[31]

Churchill a plecat apoi la Chartwell, casa familiei de lângă Londra, ca să lucreze la prima sa transmisiune radio ca prim-ministru și să petreacă niște momente tihnite lângă lacul din curte, hrănind carașii aurii și o lebădă neagră.

Mai avuseseră și alte lebede, dar le mâncaseră vulpile.

Un nou apel telefonic din Franța l-a făcut pe Churchill să se întoarcă la Londra. Situația se înrăutățea dramatic, armata franceză fiind cu totul depășită. În ciuda veștilor grave, Churchill a părut netulburat, iar asta a făcut ca atitudinea lui Jock Colville față de noul său angajator să devină și mai afectuoasă. În consemnarea din acea duminică din jurnalul său, Colville scria: „Indiferent de defectele pe care le-ar avea, Winston pare bărbatul potrivit la momentul potrivit. Are un spirit neînduplecat și, chiar dacă Franța și Marea Britanie ar fi pierdute, am sentimentul că el ar continua cruciada de unul singur cu o ceată de corsari."[32]

Apoi adăuga: „Poate că l-am judecat prea aspru, dar situația era foarte diferită acum câteva săptămâni".

La întâlnirea Cabinetului de Război de la patru și jumătate după-amiază, Churchill a aflat despre ideea retragerii către țărmul Canalului Mânecii, pe care ar fi luat-o în considerare comandantul suprem al trupelor britanice din Franța, mai precis către orașul-port Dunkerque. Churchill s-a opus ideii. El se temea că armata avea să fie prinsă într-o capcană și distrusă.

Churchill a luat decizia ca, de fapt, nici un avion de luptă să nu fie trimis în Franța. Cum destinul acelei țări părea acum atât de nesigur, nu prea avea rost, și oricum toate avioanele de vânătoare erau necesare în Anglia pentru apărarea împotriva inevitabilei invazii.

Churchill a lucrat la discursul de la radio până în ultima clipă, de la șase la nouă în seara aceea, după care s-a instalat în fața unui microfon al BBC.

„Vă vorbesc întâia oară ca prim-ministru într-un moment important din existența țării noastre", a început

el.[33]

El a explicat cum germanii străpunseseră linia franceză folosind o „remarcabilă" combinație de aparate de zbor și de tancuri. Cu toate acestea, a spus el, francezii se dovediseră în trecut pricepuți la contraofensivă, iar acest talent, împreună cu puterea și măiestria armatei britanice, ar fi putut schimba situația.

Discursul a stabilit un tipar pe care el avea să-l respecte pe tot parcursul războiului, oferind o evaluare obiectivă a evenimentelor, amestecată cu motive de optimism.

„Ar fi o nesăbuință să mascăm gravitatea momentului", spunea el. „Ar fi o nesăbuință și mai mare să ne pierdem ambiția și curajul."

Nu s-a referit deloc la posibilitatea, discutată cu doar câteva ore înainte cu Cabinetul de Război, ca Marea Britanie să retragă trupele BEF din Franța.

Churchill a prezentat apoi motivul principal al discursului său, și anume avertizarea concetățenilor săi în legătură cu ce îi așteptа. „După ce această bătălie din Franța își va mai domoli forța, va urma bătălia pentru insulele noastre, pentru tot ce este Marea Britanie și tot ce înseamnă Marea Britanie", a spus el. „În acel moment crucial, nu vom ezita să luăm toate măsurile – chiar și pe cele mai drastice – pentru a cere poporului nostru până la ultima picătură, ultimul strop de efort de care acesta este capabil."

Discursul i-a îngrozit pe unii ascultători, însă sinceritatea evidentă a lui Churchill – cel puțin în ceea ce privea amenințarea invaziei, dacă nu adevărata stare a armatei franceze – i-a încurajat pe alții, conform Diviziei de informații interne din Ministerul Informațiilor. Divizia se străduia să monitorizeze opinia publică și moralul cetățenilor, publicând rapoarte săptămânale alcătuite în baza a peste 100 de surse, inclusiv cenzori poștali și telefonici, directori de cinematografe și vânzători în chioșcurile de difuzare a presei deținute de W.H. Smith. După discursul lui Churchill difuzat la radio, Divizia de informații interne a efectuat un sondaj-fulger în rândul ascultătorilor. „Din 150 de persoane chestionate din ușă în ușă în zona Londrei", scria în raport, „aproximativ

jumătate au spus că au fost speriate și îngrijorate de discurs; restul au fost «îmbărbătate», «au devenit mai hotărâte», «îndârjite».“[34]

Acum, Churchill a revenit la agonizanta decizie asupra sutelor de mii de soldați britanici din Franța. Ar fi înclinat să insiste să pornească la atac și să lupte până la capăt, dar timpul pentru astfel de acte eroice părea să fi trecut. Corpul Expediționar Britanic era în plină retragere către zona de coastă, urmărit de divizia de blindate germane care îi acordase lui Hitler un avantaj atât de puternic la înaintarea prin Europa. BEF se confrunta cu perspectiva mai mult decât reală a anihilării.

Acel Churchill pe care Colville îl considerase imperturbabil duminică era acum înlocuit de un prim-ministru care părea profund îngrijorat de destinul imperiului ce i se dăduse în grijă. Colville scria marți, 21 mai: „Nu l-am mai văzut niciodată pe Winston atât de deprimat“.

Churchill a decis, în ciuda sfaturilor comandanților supremi ai armatei și ale altora, să zboare la Paris pentru o a doua întâlnire, de data aceasta pe vreme rea.

Vizita nu a dus la nimic, cu excepția îngrijorării lui Clementine și a fiicei Mary. „A fost o vreme cumplită pentru zbor“, scria Mary în jurnalul ei, „și mi-a fost atât de frică. Veștile sunt incredibil de proaste – nu poți decât să te rogi să iasă bine.“[35]

Lucrurile erau atât de tensionate, presiunea era atât de mare în toate privințele, încât membrii cabinetului lui Churchill au decis că acesta avea nevoie de un medic personal, deși pacientul nu era de acord. Misiunea i-a revenit lui sir Charles Wilson, decan al școlii de medicină de la St. Mary's Hospital din Londra. Ofițer medical în războiul anterior, acesta fusese decorat cu Crucea Militară în 1916 pentru fapte de eroism în bătălia de pe Somme.

Vineri, 24 mai, dimineața târziu, Wilson a venit la Casa Amiralității, fiind condus la etaj, în dormitorul lui Churchill. „Am devenit doctorul său“, scria Wilson în jurnalul lui, „nu pentru că el ar fi dorit unul, ci pentru că

anumiți membri ai Cabinetului, care și-au dat seama cât de important a devenit, au decis că cineva trebuie să aibă grijă de sănătatea lui."[36]

Era deja ora prânzului, dar când Wilson a intrat în cameră, l-a găsit pe Churchill încă în pat, în șezut, cu spatele sprijinit de tăblia patului, citind. Churchill nu a ridicat privirea.

Wilson s-a dus lângă pat. Churchill tot nu l-a băgat în seamă. A continuat să citească.

După câteva momente – care lui Wilson i s-au părut „destul de lungi" – Churchill a lăsat jos documentul pe care îl citea și a spus enervat: „Nu știu de ce fac atâta tam-tam. Nu am nimic."

Și-a reluat lectura, cu Wilson încă acolo.

După alt interval foarte lung, Churchill a renunțat brusc la poziția confortabilă, a aruncat cât colo păturile și s-a răstit: „Sufăr de dispepsie" – indigestie, sau ceea ce generațiile mai tinere ar numi arsuri la stomac – „și acesta este tratamentul".

A făcut un exercițiu de respirație.

Wilson l-a privit. „Abdomenul lui mare și alb se mișca în sus și în jos", își amintea el ulterior, „când s-a auzit un ciocănit în ușă, iar prim-ministrul a tras peste el un cearșaf în momentul în care în cameră a intrat doamna Hill." Era vorba de Kathleen Hill, 39 de ani, adorata lui secretară personală. Ea și mașina ei de scris erau omniprezente, indiferent dacă Churchill era sau nu îmbrăcat.

„Curând după aceea", scria Wilson, „eu am plecat. Nu-mi place slujba și nu cred că acest aranjament poate dura."

Din perspectiva lui John Colville, Churchill nu avea nevoie de atenția unui doctor. Părea în formă și era din nou binedispus, depresia din urmă cu câteva zile disipându-se. Mai târziu în acea zi de vineri, Colville a sosit la Casa Amiralității și l-a găsit pe Churchill „îmbrăcat în cel mai înflorat halat de casă, pufăind dintr-un trabuc lung în timp ce urca din Camera de Război în dormitorul său".[37]

Ca în fiecare zi, voia să facă o baie[38], pregătită cu mare atenție – două treimi din cadă plină cu apă la temperatura de 37 de grade Celsius – de către valetul său, Frank

Sawyers, prezent la orice oră („omniprezentul, extraordinarul Sawyers"[39], cum îl descria Colville). Churchill făcea două băi în fiecare zi, un obicei vechi, indiferent unde se afla și indiferent de urgența evenimentelor care se desfășurau altundeva, fie că era la ambasada din Paris, în timpul uneia dintre întâlnirile sale cu liderii francezi, ori în trenul prim-ministrului, a cărui baie era dotată cu o cadă.

În această zi de vineri, numeroase apeluri telefonice importante au necesitat atenția lui în timpul orei de baie. Cu Colville alături, Churchill a preluat fiecare apel, ieșind gol din cadă și înfășurându-se într-un prosop.

Colville considera că aceasta era una dintre cele mai îndrăgite trăsături ale lui Churchill – „absența totală a vanității personale".

Colville era martorul unor scene, în Casa Amiralității și în Downing Street numărul 10, care nu se comparau cu nimic din ce văzuse cât timp lucrase pentru Chamberlain. Churchill obișnuia să colinde pe holuri îmbrăcat într-un halat de casă roșu, cu cască de baie și papuci de casă cu pompoane. Îi plăcea, de asemenea, să poarte „combinezonul" bleu-ciel, o ținută dintr-o singură piesă, creație proprie, pe care îl putea trage pe el în orice clipă. Personalul său îl numea „salopetă". Câteodată, conform ofițerului său de securitate, inspectorul Thompson, ținuta îl făcea pe Churchill să arate „atât de umflat, încât părea că în orice clipă s-ar putea ridica de la sol și pluti peste mușiile sale".[40]

Colville începea să-l placă.

Calmul lui Churchill era cu atât mai remarcabil, date fiind veștile venite în acea zi de vineri de dincolo de Canal. Spre uimirea continuă a tuturor, măreața armată franceză părea acum în pragul înfrângerii definitive. „Singura stâncă neclintită pe care toată lumea a fost dispusă să construiască în ultimii doi ani era armata franceză", scria ministrul de externe Halifax în jurnalul lui, „iar germanii au trecut prin ea așa cum au făcut cu polonezii."[41]

Tot în ziua aceea, Churchill a primit un document descurajant care îndrăznea să analizeze acest rezultat până

atunci de neconceput, depășind încă orice imaginație, astfel încât autorii raportului, șefii de stat-major, nici nu îl putuseră menționa în titlu, alegând să-și intituleze documentul „Strategia britanică într-o anumită eventualitate".

CAPITOLUL 5.
ÎNFIORĂTOAREA LUNĂ

„Scopul acestui document", începea raportul, „este de a investiga mijloacele prin care am putea continua să luptăm singuri dacă rezistența franceză s-ar prăbuși complet, implicând pierderea unei părți substanțiale din Corpul Expediționar Britanic, iar guvernul francez ar ajunge la o înțelegere cu Germania."[1]

Etichetat „ULTRASECRET", raportul era înfricoșător de citit. Una dintre ipotezele fundamentale ale acestuia era că Statele Unite vor acorda „sprijin economic și financiar deplin". Fără acesta, se menționa în raport cu scris cursiv: *Nu credem că am putea continua războiul având vreo șansă de izbândă*. Raportul prognoza că doar o parte a BEF putea fi evacuată din Franța.

Teama supremă era că, dacă francezii chiar ar fi capitulat, Hitler și-ar fi îndreptat trupele și forța aeriană împotriva Angliei. „Germania", spunea raportul, „are forțe suficiente pentru a invada și ocupa această țară. Dacă inamicul reușește să aducă o armată, cu vehiculele sale, pe uscat, armata Regatului Unit, care duce mare lipsă de echipament, nu dispune de forța ofensivă să o alunge."

Totul depindea de un lucru: „Dacă apărarea noastră va putea reduce amploarea atacului la limite rezonabile". Energiile britanice trebuiau concentrate pe producția de avioane de vânătoare, pregătirea echipajelor și apărarea fabricilor producătoare de aparate de zbor. „Esența întregii probleme este apărarea aeriană a acestei țări."

Dacă Franța ar cădea, spunea raportul, misiunea avea să fie incomensurabil mai dificilă. Strategiile anterioare de apărare a țării se bazau pe supoziția – certitudinea – că Luftwaffe va zbura de la baze aeriene de pe teritoriul Germaniei, având astfel o capacitate limitată de a penetra profund spațiului aerian britanic. Dar acum strategii britanici trebuiau să ia în calcul perspectiva decolării avioanelor de vânătoare și a bombardierelor germane de pe aerodromuri plasate de-a lungul coastei franceze, adică la

doar câteva minute distanță de țărmul englez, și de la baze din Belgia, Țările de Jos, Danemarca și Norvegia. Aceste baze, spunea raportul, îi permiteau Germaniei „să concentreze un număr foarte mare de atacuri ale bombardierelor cu rază lungă și scurtă de acțiune asupra unei zone extinse din această țară".

O întrebare centrală era dacă publicul britanic va fi capabil să îndure ceea ce avea să fie cu certitudine un atac furibund, în forță, al forțelor aeriene germane. Moralul populației, avertiza raportul, „va fi supus unei tensiuni mai mari decât oricând". Autorii aveau însă motive să creadă că moralul poporului va rezista, „dacă oamenii își vor da seama – așa cum încep deja – că în joc este însăși existența Imperiului". Era timpul, spunea raportul, „ca cetățenii să fie informați asupra adevăratelor pericole cu care ne confruntăm".

Londra părea a fi sigur ținta principală a lui Hitler. Într-un discurs din 1934 în fața Camerei Comunelor, Churchill însuși numise capitala „cea mai mare țintă din lume, un fel de vacă uriașă, grasă, valoroasă, legată pentru a atrage animalul de pradă".[2] După o ședință de cabinet, Churchill și-a condus miniștrii afară în stradă și, cu un zâmbet sumbru, le-a spus: „Uitați-vă bine în jurul vostru. Mă aștept ca toate aceste clădiri să arate foarte diferit în vreo două sau trei săptămâni".[3]

Nici măcar raportul întocmit de șefii de stat-major, pe cât de sumbru era, nu întrevedea prăbușirea rapidă și completă, deja în desfășurare pe malul celălalt al Canalului. Cu o victorie germană în Franța aproape sigură, serviciile britanice de informații prognozau acum că Germania ar fi putut invada Anglia imediat, fără să mai aștepte o capitulare oficială a francezilor. Britanicii se așteptau ca invazia să înceapă cu un atac violent de proporții titanice al forțelor aeriene germane, posibil o „lovitură nimicitoare" – sau, așa cum o numea Churchill, un „banchet" aerian – cu nu mai puțin de 14 000 de avioane întunecând cerul.

Strategii britanici credeau că Luftwaffe avea de patru ori mai multe avioane decât RAF. Cele trei bombardiere

principale ale Germaniei – Junkers Ju 88, Dornier Do 17 și Heinkel He 111 – aveau la bord bombe variind între 1 000 și 4 000 de kilograme, mai mult decât s-ar fi putut imagina în războiul anterior. Un anumit avion era cel mai temut, Stuka, numele lui reprezentând o prescurtare a cuvântului german pentru avioanele proiectate să atace în picaj țintele de la sol: *Sturzkampfflugzeug*. Avionul arăta ca o insectă enormă cu aripi curbate și era echipat cu un aparat, *Jericho-Trompete* („trompeta Ierihonului"), care emitea un vuiet terifiant când avionul era în picaj. Putea lansa bombe – până la cinci simultan – cu mult mai multă precizie decât avioanele standard și băgase spaima în trupele Aliaților în timpul atacurilor din Blitzkriegul german.

Conform viziunii strategilor britanici, Germania avea capacitatea de a bombarda Anglia până în punctul în care aceasta nu ar mai fi avut altă opțiune decât să capituleze, un rezultat preconizat cu mult înainte de teoreticienii războiului aerian care vedeau „bombardamentele strategice" sau „bombardamentele de teroare" ca pe un mijloc de supunere a inamicului. Bombardarea Rotterdamului de către Germania păruse să valideze o astfel de gândire. În ziua de după atacul Luftwaffe, Țările de Jos se predaseră, de teamă să nu fie distruse și alte orașe. Capacitatea Angliei de a se apăra în fața unor astfel de campanii depindea în întregime de capacitatea industriei naționale de a produce avioane de vânătoare – Hurricane și Spitfires – într-un ritm destul de accelerat nu doar pentru a compensa pierderile ce se acumulau cu rapiditate, ci și pentru a crește numărul total de avioane disponibile pentru luptă. Avioanele de vânătoare nu aveau cum să câștige singure acest război, deși Churchill credea că având suficiente avioane, Anglia l-ar fi putut ține la distanță pe Hitler, întârziind invazia îndeajuns de mult ca Statele Unite să intre în război.

Dar producția avioanelor de vânătoare stagna. Uzinele constructoare de avioane ale Angliei funcționau după un program antebelic care nu lua în calcul noua realitate a unei forțe ostile staționate chiar pe malul celălalt al Canalului. Producția, deși creștea, era sugrumată de

practicile mucede ale unei birocrații din timp de pace, abia acum trezindu-se la realitățile războiului total. Lipsa unor componente și materiale perturba producția. Avioanele avariate se adunau în așteptarea reparațiilor. Multe avioane aproape terminate nu aveau motoare și instrumente de bord. Piese vitale erau depozitate în locuri îndepărtate, păzite cu suspiciune de oficiali care le păstrau pentru eventualele nevoi personale.

Știind toate astea, Churchill, în prima sa zi ca premier, a creat un minister cu totul nou dedicat exclusiv producției de avioane de vânătoare și de bombardiere, Ministerul Producției de Aeronave. În opinia lui Churchill, acest nou minister era singurul lucru care putea salva Marea Britanie de la înfrângere, fiind convins că știa omul potrivit pe care să-l pună la conducere, vechiul său prieten și oponent ocazional, Max Aitken – lord Beaverbrook –, un om care atrăgea controverse la fel cum turlele atrag fulgerele.

Churchill i-a oferit funcția în seara aceea, dar Beaverbrook a ezitat. El făcuse avere cu ziare și nu știa nimic despre conducerea fabricilor care produceau lucruri atât de complexe precum avioanele de vânătoare și bombardierele. Mai mult decât atât, avea o sănătate șubredă. Avea probleme oftalmologice și unele mai grave de astm, încât dedicase o încăpere a conacului din Londra, Stornoway House, pentru tratarea acestei boli, umplând-o cu ceainice care să producă aburi. La două săptămâni după ce împlinise 62 de ani, el se retrăsese de la conducerea directă a imperiului său de presă și intenționa să petreacă mai mult timp la vila sa de la Cap-d'Ail, de pe coasta sud-estică a Franței, deși Hitler îi distrusese deocamdată planurile. Secretarii lui Beaverbrook continuau să compună variante de scrisori de refuz când, în seara de 12 mai, aparent din impuls, a acceptat postul. A devenit ministru al producției de aeronave două zile mai târziu.

Churchill îl înțelegea pe Beaverbrook, știind instinctiv că el era omul care putea să trezească din amorțire industria aeronautică. El înțelegea, de asemenea, că Beaverbrook putea fi dificil – *avea să fie* dificil –, anticipând că va stârni conflicte. Dar nu conta. Așa cum spunea un oaspete american: „Premierul, care nutrește cele

mai calde sentimente față de Beaverbrook l-a privit pe acesta la fel cum un părinte indulgent își privește băiețelul la o petrecere după ce a spus ceva deloc potrivit, fără a face însă vreun comentariu".[4]

Dar decizia lui Churchill însemna mai mult de atât. Churchill avea nevoie de prezența lui Beaverbrook ca prieten, pentru a-i oferi sfaturi în chestiuni dincolo de producția de aeronave. În ciuda biografiilor ulterioare, Churchill nu a reușit și, sincer, nici nu ar fi putut să facă față presiunii uluitoare a administrării războiului de unul singur. El s-a bazat enorm pe alții, chiar dacă uneori aceștia au servit doar ca simplu public pe care el și-a putut testa gândurile și planurile. Pe Beaverbrook putea conta pentru sinceritate în orice moment și pentru sfaturi, fără a lua în considerare politica sau sentimentele personale. Dacă „Mopsul" Ismay avea un efect calmant și reconfortant, Beaverbrook era gazul de pe foc. Era, de asemenea, deosebit de amuzant, o trăsătură pe care Churchill o adora și de care avea nevoie. Ismay ședea tăcut, pregătit să-și ofere sfaturile și părerea; Beaverbrook anima orice încăpere. Uneori îi plăcea să se autointituleze bufonul de la curtea lui Churchill.

De origine canadian, Beaverbrook se mutase în Anglia înainte de războiul precedent. În 1916 cumpărase *Daily Express*, atunci în declin, și de-a lungul timpului îi crescuse tirajul de șapte ori, la 2,5 milioane, cimentându-și reputația de nonconformist ingenios. „Lui Beaverbrook îi plăcea să fie provocator", scria Virginia Cowles, important cronicar al vieții din Anglia în vreme de război, care lucra pentru publicația *Evening Standard* deținută de Beaverbrook.[5] Mulțumirea de sine era pentru el la fel de tentantă „ca un balon pentru un băiețel cu un ac în mână", afirma Cowles. Beaverbrook și Churchill erau prieteni de trei decenii, deși intimitatea relației lor înregistra suișuri și coborâșuri.

Pentru multe persoane care nu-l plăceau pe Beaverbrook, înfățișarea lui părea o metaforă a personalității sale. Avea 1,75 metri înălțime – cu circa opt centimetri mai înalt decât Churchill – cu un trunchi lat, șolduri înguste și picioare subțiri. Era ceva în această

combinație, îmbinată cu zâmbetul său larg și plin de veselie, urechile și nasul prea mari și o puzderie de aluniță pe toată fața, care îi făcea pe oameni să-l descrie ca fiind mai mic decât era, ca un elf răutăcios dintr-o poveste. Generalul american Raymond Lee, staționat la Londra ca observator, îl numea „un spiriduș violent, pătimaș, maliții și periculos".[6] Lordul Halifax îl poreclise „Broscoiul".[7] Unii îl numeau pe la spate „Castorul".[8] Clementine, mai ales, nutrea o neîncredere profundă față de Beaverbrook. „Dragul meu" – îi scria ea lui Churchill.[9] „Încearcă să te descotorosești de acest microb despre care unii oameni se tem că ți-ar fi intrat în sânge – exorcizează acest demon și vezi dacă aerul nu va fi apoi mai clar și mai pur."

De regulă însă, femeile îl considerau pe Beaverbrook atrăgător. Soția lui, Gladys, murise în 1927, el având multe amante și în timpul căsniciei și după aceea. Adora bârfele și, grație prietenelor sale și rețelei de reporteri, știa multe dintre secretele păturilor superioare ale societății londoneze. „Max nu pare a se plictisi vreodată de dramele de doi bani din viețile unora, de infidelitățile și pasiunile lor", scria doctorul lui, Charles Wilson, acum și medicul lui Churchill.[10] Unul dintre cei mai febrili inamici ai lui Beaverbrook, ministrul muncii Ernest Bevin, a folosit o analogie dură pentru descrierea relației dintre Churchill și Beaverbrook: „Este ca un bărbat care s-a însurat cu o târfă: știe că este târfă, dar cu toate acestea o iubește".[11]

Churchill vedea relația în termeni succinți: „Unii iau medicamente", spunea el.[12] „Eu iau Max."

El și-a dat seama că, transferând responsabilitatea producției de aeronave de la vechiul Minister al Aviației la Beaverbrook, crea bazele unei ciocniri de interese teritoriale, dar nu a reușit să anticipeze câte certuri va genera numaidecât Beaverbrook și ce mare sursă de exasperare va deveni acest lucru. Scriitorul Evelyn Waugh, al cărui roman satiric *Scoop* ar fi fost inspirat, în opinia unora, de însuși Beaverbrook (deși Waugh a negat acest lucru), s-a declarat cândva obligat să creadă „în Diavol, fie doar și ca justificare a existenței lordului Beaverbrook".[13]

Miza era, într-adevăr, mare. „Era o perspectivă mai sumbră decât oricare alta cu care se confruntase Marea Britanie vreodată", scria David Farrer, unul dintre mulții secretari ai lui Beaverbrook.[14]

Beaverbrook a îmbrățișat noua sarcină cu mare plăcere. Adora ideea de a fi în centrul puterii și adulat, și chiar mai mult perspectiva perturbării vieții birocraților înguști la minte. Și-a lansat noul minister din propriul conac și a populat partea administrativă cu angajați luați de la ziarele sale. Printr-o mișcare neobișnuită pentru acea epocă, l-a angajat, de asemenea, pe unul dintre editorii săi ca reprezentant personal pe probleme de propagandă și relații cu publicul. Decis să transforme rapid industria aeronautică, a recrutat o armată de directori de top din domeniul afacerilor ca locotenenți de rang înalt, printre aceștia numărându-se inclusiv directorul unei uzine Ford Motor Company. Nu prea l-a interesat dacă aceștia aveau cunoștințe despre avioane. „Sunt toți șefi în industrie, iar industria este ca teologia", spunea Beaverbrook.[15] „Dacă știi principiile de bază ale unei credințe, pricepi sensurile alteia. Eu, unul, nu aș ezita să-l numesc pe președintele Adunării Generale a Bisericii Prezbiteriene să preia îndatoririle papei de la Roma."

Beaverbrook convoca întâlniri importante în biblioteca sa de la parter sau, în zilele cu vreme bună, afară, în balconul sălii de bal de la primul etaj. Dactilografele și secretarele lui lucrau sus, oriunde le permitea spațiul. Băile aveau mașini de scris. Paturile serveau drept suprafețe pentru aranjarea documentelor. Nimeni nu părăsea clădirea pentru masa de prânz. La cerere, mâncarea pregătită de bucătarul lui Beaverbrook era servită pe tăvi. O masă tipică de prânz pentru Beaverbrook consta din carne de pui, pâine și o pară.

Se aștepta de la toți angajații să muncească același număr de ore ca și el, adică 12 pe zi, șapte zile pe săptămână. Beaverbrook putea fi nerealist de exigent. Unul dintre oamenii săi aflat pe o poziție foarte înaltă s-a plâns de modul în care că Beaverbrook îi dăduse o însărcinare la două dimineața, apoi îl sunase la opt dimineața pentru a

vedea cât îndeplinise din ea. După ce un secretar personal, George Malcolm Thomson, și-a luat liber neprogramat într-o dimineață, Beaverbrook i-a lăsat un bilet: „Spune-i lui Thomson că Hitler va fi aici dacă nu este atent".[16] Valetul lui Beaverbrook, Albert Nockels, ar fi reacționat o dată când acesta i-a spus pe un ton răstit „Pentru numele lui Dumnezeu, mai repede!" cu replica: „Dar, domnule, eu nu sunt un Spitfire".[17]

Indiferent de valoarea lor, avioanele de vânătoare rămâneau singurele arme defensive. Churchill dorea de asemenea o creștere rapidă a producției de bombardiere, pe care le considera singurele mijloace disponibile în acel moment pentru a duce războiul direct la Hitler. Deocamdată, Churchill trebuia să se bazeze pe flota de bombardiere medii ale RAF, deși două bombardiere grele cu patru motoare, Stirling și Halifax (nume inspirat după un oraș din Yorkshire, nu după lordul Halifax), fiecare cu capacitatea de a transporta până la șase tone de bombe până în Germania, erau aproape de a fi date în folosință. Churchill știa că Hitler era deocamdată liber să-și desfășoare forțele în orice direcție poftea, fie către est, fie în Asia și în Africa. „Dar există un lucru care îl va împinge înapoi și îl va răpune", scria Churchill într-o minută adresată lui Beaverbrook, „și acesta este un atac absolut devastator, exterminator, al unor bombardiere foarte puternice din această țară peste patria naziștilor. Trebuie să fim capabili să-l copleșim în acest mod, fără de care nu văd o cale de ieșire."[18]

Churchill a adăugat apoi de mână: „Nu putem accepta nici un țel mai mic decât stăpânirea cerului. Când îl vom obține?"

Ministrul producției de aeronave a acționat cu exuberanța unui impresar, creând chiar și un steguleț special de agățat pe radiatorul automobilului său, cu acronimul pentru funcția pe care o deținea, „M.A.P.", scris cu roșu pe fond albastru. Uzinele aeronautice britanice au început să producă avioane de vânătoare într-un ritm pe care nimeni, cu atât mai puțin serviciile de informații germane, nu l-a putut prevedea și în împrejurări pe care directorii de fabrici nu și le imaginaseră vreodată.

Perspectiva invaziei forța cetățenii de la toate nivelurile societății britanice să se gândească exact ce ar fi însemnat aceasta, nu ca un lucru abstract, ci ca un eveniment care s-ar fi putut întâmpla în timp ce stăteai pur și simplu la masă citind *Daily Express* sau când erai prin grădină și tundeai tufele de trandafiri. Churchill era convins că unul dintre principalele obiective ale lui Hitler era să-l omoare, cu speranța că orice guvern l-ar fi înlocuit pe al lui ar fi fost mai dispus să negocieze. Insista să țină în portbagajul automobilului o mitralieră ușoară Bren, jurând în nenumărate ocazii că, dacă germanii i-ar fi luat urma, ar fi luat cât ar fi putut de mulți cu el în mormânt. Purta adesea un revolver – pe care îl și rătăcea de multe ori, conform inspectorului Thompson. Din când în când, își amintea Thompson, Churchill își flutura revolverul, exclamând „furios și cu încântare": „Vezi tu, Thompson, nu mă vor prinde niciodată viu! Am să omor unul sau doi înainte să mă împuște."[19]

Dar era pregătit și pentru situații mai rele. Conform uneia dintre dactilografele lui, doamna Hill, introdusese o capsulă cu cianură în capacul stiloului său.[20]

Harold Nicolson, secretar parlamentar al Ministerului Informațiilor, și soția acestuia, scriitoarea Vita Sackville-West, au început să se ocupe de amănuntele esențiale ale gestionării unei invazii, ca și cum s-ar fi pregătit pentru un viscol. „Buickul trebuie să aibă rezervorul plin, pregătit să pornească", scria Nicolson.[21] „În el ar trebui să punem alimente pentru 24 de ore, iar în portbagaj să ducem bijuteriile tale și jurnalele mele. Vei mai lua haine și orice lucru foarte valoros, dar restul va trebui lăsat în urmă." Vita locuia în casa de la țară a cuplului, Sissinghurst, la doar 32 de kilometri de strâmtoarea Dover, cel mai îngust punct dintre Anglia și Franța și, astfel, o posibilă cale de acces pentru o invazie cu submarine. Nicolson recomanda ca, atunci când va veni invazia, Vita să urce în mașină și să plece la Devonshire, la cinci ore distanță spre vest. „Totul sună foarte alarmant", adăuga el, „dar ar fi o prostie să pretinzi că pericolul este de neconceput."

Vremea frumoasă nu făcea decât să intensifice anxietatea. Era ca și cum natura ar fi conspirat cu Hitler,

oferind o înlănțuire aproape neîntreruptă de zile cu vreme frumoasă, caldă, cu ape calme în Canal, condiții ideale pentru barjele cu pescaj mic pe care Hitler le-ar fi putut întrebuința pentru transportarea pe uscat a tancurilor și a artileriei. Scriitoarea Rebecca West descria „văzduhul imaculat al acelei veri perfecte", când ea și soțul ei au intrat în Regent's Park din Londra în timp ce baloane de baraj – „uriași elefanți argintii" – pluteau în înaltul cerului.[22] 562 de astfel de baloane lunguiețe uriașe pluteau deasupra Londrei, ancorate cu cabluri kilometrice, pentru a bloca bombardierele în picaj și a împiedica avioanele de vânătoare să coboare suficient de jos cât să bombardeze străzile orașului. West își amintea cum oamenii ședeau pe scaune printre trandafiri, cu ochii pierduți în zare, cu chipurile albe și încordate. „Unii dintre ei se plimbau printre straturile de trandafiri, cu o gravitate aparte, privind minunatele flori și inhalându-le mireasma, de parcă și-ar fi zis: «Așa sunt trandafirii, așa miros. Trebuie să ținem minte asta, pentru când ne vom cufunda în beznă.»"

Dar nici măcar teama de invazie nu putea anula în totalitate seducția pură a acelor zile de primăvară târzie. Anthony Eden, noul ministru de război al lui Churchill – înalt, chipeș și ușor de recunoscut precum o vedetă de cinema –, a ieșit la o plimbare în St. James's Park, s-a așezat pe o bancă și a tras un pui de somn de o oră.

Cu Franța în colaps, raidurile aeriene asupra Angliei păreau certe, iar luna se transformase și ea într-o sursă de anxietate. Prima lună plină de când Churchill devenise premier a răsărit marți, 21 mai, revărsând peste străzile Londrei paloarea rece a unei lumânări de ceară. Raidul german asupra Rotterdamului dăinuia ca o amintire a ceea ce s-ar fi putut curând abate asupra orașului. Atât de probabilă era această perspectivă, încât trei zile mai târziu, vineri, 24 mai, cu luna încă strălucind puternic – deși în descreștere –, Tom Harrison, director al rețelei de observatori sociali Mass-Observation, le-a trimis un mesaj celor mulți care țineau jurnale: „În caz de raiduri aeriene, observatorii nu trebuie să iasă pe străzi... va fi suficient

dacă observatorii se vor adăposti, atâta vreme cât se vor adăposti împreună *cu alți oameni*. De preferat *cu mulți oameni*."[23]

Șansa de a observa comportamentul uman în forma sa cea mai pură era de-a dreptul extraordinară.

CAPITOLUL 6. GÖRING

În acea vineri de 24 mai, Hitler a luat două decizii care aveau să influențeze durata și natura viitorului război.

La prânz, la sfatul unui general de încredere, Hitler a ordonat diviziilor de blindate să oprească înaintarea împotriva Corpului Expediționar Britanic. La recomandarea generalului său, Hitler a consimțit acordarea unei șanse de regrupare a tancurilor și a trupelor sale înaintea unei înaintări programate către sud. Trupele germane suportaseră deja pierderi importante în așa-numita campanie din vest: 27 074 de soldați morți, 111 034 de soldați răniți și alți 18 384 de soldați dați dispăruți – o lovitură pentru poporul german, care fusese făcut să creadă într-un război scurt și simplu.[1] Ordinul de oprire, care le-a acordat britanicilor o pauză vitală, i-a lăsat perplecși pe comandații britanici și germani deopotrivă. Albert Kesselring, feldmareșal al Luftwaffe, a numit ulterior acțiunea o „eroare fatală".[2]

Kesselring a fost cu atât mai surprins când, brusc, misiunea distrugerii trupelor britanice aflate în retragere i-a fost dată lui și flotei aeriene comandate de el. Comandantul suprem al aviației militare Luftwaffe, Hermann Göring, îi promisese lui Hitler că trupele sale aeriene puteau distruge singure BEF – o promisiune care nu avea aproape nici un fundament în realitate, lucru știut de Kesselring, mai ales dată fiind epuizarea piloților săi și curajoasele atacuri ale piloților RAF care zburau cu ultimele Spitfire.

În aceeași zi de vineri, influențat și mai mult de încrederea lui Göring în puterea aproape magică a forțelor sale aeriene, Hitler a emis Directiva nr. 13, unul dintr-o serie de ordine strategice generale pe care avea să le emită pe parcursul războiului. „Sarcina Forțelor Aeriene va fi de a zdrobi toată rezistența inamică din partea forțelor încercuite, pentru a împiedica fuga trupelor engleze peste Canal", menționa directiva.[3] Prin ea, Luftwaffe era autorizată „să atace teritoriul în forță, de îndată ce sunt disponibile suficiente forțe".

Göring – masiv, energic, necruțător, crud – se folosise de legătura sa strânsă cu Hitler pentru a pune mâna pe această misiune, utilizându-și nestingherit forța pură a personalității sale exuberante și viciate pentru a calma îndoielile lui Hitler, cel puțin pentru moment. Deși oficial, pe hârtie, adjunctul lui Hitler era Rudolf Hess (a nu se confunda cu Rudolf Hoess, care a condus lagărul de la Auschwitz), Göring era favoritul lui. Göring făcuse din Luftwaffe forța aeriană cea mai puternică din lume. „O discuție cu Göring este pentru mine ca o baie de oțel", îi spunea Hitler arhitectului nazist Albert Speer.[4] „Mă simt înviorat după aceea. Mareșalul Reichului are un mod reconfortant de a prezenta lucrurile." Hitler nu avea aceeași părere despre adjunctul său oficial. „Cu Hess", spunea Hitler, „orice conversație devine un efort insuportabil de chinuitor. El vine mereu la mine cu chestii neplăcute la care nu vrea să renunțe." Când începuse războiul, Hitler îl alesese pe Göring ca prim succesor, trecându-l pe Hess pe locul doi.

În plus față de forțele aeriene, Göring deținea o influență enormă și peste alte domenii din Germania, acest lucru reieșind din multele sale titluri oficiale: președinte al Consiliului de Apărare, ministru responsabil cu Planul de patru ani, președinte al Reichstagului, prim-ministru al Prusiei și ministru al pădurilor și vânătorii, acesta din urmă în semn de recunoaștere a iubirii sale pentru istoria medievală. Crescuse pe domeniile unui castel feudal cu turnuri de apărare și ziduri cu metereze de pe care se aruncaseră pietre și ulei încins asupra oricărui atacator. Conform unui raport al serviciilor britanice de informații, „în jocurile din copilărie lua întotdeauna rolul unui cavaler haiduc sau conducea un grup de băieți din sat, reproducând manevre militare".[5] Göring deținea controlul deplin asupra industriei grele germane. O altă evaluare britanică concluziona că „acest bărbat de o cruzime și de o energie anormale are acum în mâinile sale toate sforile puterii din Germania".

Pe lângă aceasta, Göring conducea un imperiu criminal de comercianți de artă și de huligani, care îi furnizau opere de artă cât pentru un muzeu, fie furate, fie achiziționate la

prețuri foarte mici, negociate cu forța, mare parte considerate „artă evreiască fără proprietar" și confiscate din case evreiești – în total, 1 400 de picturi, sculpturi și tapiserii, inclusiv *Podul Langlois din Arles* al lui Van Gogh și lucrări de Renoir, Botticelli și Monet.[6] Sintagma „fără proprietar" era o etichetă nazistă aplicată lucrărilor de artă abandonate de evreii fugiți sau deportați. Pe parcursul războiului, în timp ce va călători, chipurile, cu afaceri în numele Luftwaffe, Göring va vizita Parisul de 20 de ori, adesea la bordul unuia dintre cele patru „trenuri speciale" ale sale, pentru a viziona și a selecta lucrări adunate de agenții săi la Jeu de Paume, un muzeu din Jardin des Tuileries. În toamna lui 1942, adunase deja 596 de lucrări doar din această sursă. Sute dintre cele mai valoroase lucrări deținute au fost expuse la Carinhall, reședința lui de la țară și, tot mai mult, cartierul său general, denumit după prima lui soție, Carin, care murise în 1931. Picturile atârnau pe pereți din podea până în tavan, pe mai multe niveluri care evidențiau nu frumusețea și valoarea lor, ci, mai degrabă, lăcomia noului proprietar.[7] Nevoia sa de lucruri fine, în special cele realizate din aur, era alimentată și de un fel de hoție instituțională. An de an, subalternii lui erau obligați să contribuie cu bani pentru achiziționarea unui cadou scump la aniversarea sa.[8]

Göring proiectase Carinhall astfel încât să evoce un castel de vânătoare medieval, construindu-l într-o pădure seculară aflată la vreo 70 de kilometri nord-est de Berlin. A construit de asemenea un mausoleu imens pe același domeniu pentru trupul răposatei sale soții, mausoleu pe care l-a flancat cu megaliți sarsen din gresie gri-pal ce evocau blocurile de piatră de la Stonehenge. S-a recăsătorit cu o actriță pe nume Emmy Sonnemann, pe 10 aprilie 1935, într-o ceremonie care a avut loc în Catedrala din Berlin, la care Hitler a participat și în timpul căreia bombardierele Luftwaffe au zburat în formație deasupra alaiului de nuntă.

Göring avea de asemenea o pasiune pentru costumații extravagante. Își crea singur uniformele, cu cât mai țipătoare, cu atât mai bine, cu decorații și epoleți și cu fireturi de argint, adesea schimbându-și ținutele de mai

multe ori pe parcursul unei zile. Era recunoscut și pentru costumele excentrice pe care le purta, inclusiv tunici, togi și sandale, pe care le scotea în evidență vopsindu-și unghiile de la picioare în roșu și aplicându-și fard pe obraji. La mâna dreaptă purta un inel imens cu șase diamante. La mâna stângă, un smarald despre care se spunea că ar fi avut trei centimetri pătrați. Defila pe moșia de la Carinhall ca un Robin Hood obez, într-o haină încinsă cu o centură din piele verde, cu un cuțit mare de vânătoare prins la cingătoare și cu un toiag. Un general german relata că fusese convocat la o întâlnire cu Göring, pe care l-a găsit „stând acolo, îmbrăcat după cum urmează: o cămașă din mătase verde brodată cu fir de aur, cu fire de aur țesute prin ea, și cu un monoclu mare. Își vopsise părul în galben, avea sprâncenele pensate, obrajii dați cu roșu – purta ciorapi de mătase violet și balerini negri de lac. Ședea acolo de ziceai că-i o meduză."[9]

Pentru observatorii din afară, Göring nu părea foarte întreg la minte, însă un anchetator american, generalul Carl Spaatz, avea să scrie ulterior că Göring, „în ciuda zvonurilor, este departe de a avea probleme psihice. De fapt, el trebuie considerat un «șmecher», un mare actor și un mitoman profesionist."[10] Publicul îl adora, iertându-i legendarele excese și personalitatea grosolană. În jurnalul său, corespondentul american William Shirer încerca să explice acest paradox aparent: „În vreme ce Hitler este distant, legendar, nebulos, o enigmă ca ființă umană, Göring este un om temperamental, pământesc, lubric, în carne și oase. Germanii îl plac deoarece îl înțeleg. Are metehnele și virtuțile omului de rând, iar oamenii îl admiră pentru ambele. Adoră uniformele și medaliile ca un copil. La fel și ei."[11]

Shirer nu a detectat deloc resentimente în rândul publicului la adresa „vieții personale fantastice, medievale – și foarte costisitoare – pe care o duce. Este genul de viață pe care ar duce-o și ei, poate, dacă ar avea norocul ăsta."

Göring a fost adulat de ofițerii care l-au slujit – la început. „Am jurat pe Führer și ne-am închinat lui Göring", scria un pilot de bombardier, care atribuia

prestigiul lui Göring performanței sale din războiul anterior, când fusese un as al cerului, legendar pentru curajul său.[12] Dar unii dintre ofițerii și piloții lui începeau să se simtă deziluzionați. Au început să-l poreclească pe la spate „Grasul". Unul dintre cei mai de seamă piloți de vânătoare, Adolf Galland, a ajuns să-l cunoască bine, având cu el repetate controverse pe tema tacticilor. Göring era ușor influențabil de „o clică meschină de lingăi", spunea Galland.[13] „Favoriții de la curtea lui se schimbau frecvent, deoarece îi puteai intra în grații doar prin măguliri constante, intrigi și daruri scumpe." Mult mai îngrijorător, în opinia lui Galland, era faptul că Göring părea să nu înțeleagă că războiul aerian avansase radical de la războiul anterior. „Göring era un bărbat care nu avea mai deloc cunoștințe tehnice și înțelegerea condițiilor în care lupta un avion de vânătoare modern."[14]

Însă eroarea cea mai gravă a lui Göring, în opinia lui Galland, a fost numirea unui prieten, Beppo Schmid, la conducerea departamentului de informații al Luftwaffe, responsabil cu evaluarea capacității de zi cu zi a forțelor aeriene britanice – o numire ce avea să aibă curând consecințe grave. „Beppo Schmid", spunea Galland, „a fost un fiasco total ca ofițer de informații, cea mai importantă funcție dintre toate."[15]

Cu toate acestea, Göring i-a acordat atenție doar lui. Avea încredere în Schmid ca prieten, dar, și mai important, se bucura de veștile bune pe care acesta părea întotdeauna pregătit să i le ofere.

Când Hitler și-a îndreptat atenția către misiunea dificilă a cuceririi Marii Britanii, el a venit, desigur, la Göring, iar Göring a fost încântat. În campania din vest, armata, și mai ales diviziile ei blindate, fusese cea care primise toate onorurile, forțele aeriene jucând rolul secundar, oferind doar sprijin trupelor de la sol. Acum Luftwaffe avea ocazia să se încununeze de glorie, iar Göring nu avea nici o îndoială că va triumfa.

Capitolul 7. Fericire îndestulătoare

În timp ce Franța se clătina, iar avioanele germane zdrobeau trupele britanice și franceze concentrate la Dunkerque, secretarul privat John Colville se lupta cu o dilemă veche și, pentru el, dureroasă. Era îndrăgostit.[1]

Obiectul adorației sale era Gay Margesson, studentă la Oxford și nepoata lui David Margesson, fostul conciliator pe care Clementine Churchill îl atacase la masa de prânz. Cu doi ani în urmă, Colville o ceruse pe Gay în căsătorie, dar ea îl refuzase, iar de atunci se simțea în egală măsură atras de ea și respins de refuzul ei de a-i răspunde afecțiunii. Dezamăgirea îl făcea să caute, și să găsească, defecte ale personalității și comportamentului ei. Totuși asta nu-l împiedica să încerce să se vadă cu ea cât de des putea.

Miercuri, 22 mai, el i-a telefonat pentru a confirma programul următorului sfârșit de săptămână, când urma să o viziteze la Oxford. Ea a fost evazivă. I-a spus mai întâi că nu are rost să vină, pentru că va lucra, dar pe urmă și-a schimbat povestea, spunându-i că avea ceva de făcut în acea după-amiază la școală. El a convins-o să-și onoreze planurile, din moment ce aranjaseră această vizită cu mai multe săptămâni în urmă. Gay a cedat. „A făcut-o în silă și m-am simțit foarte ofensat că ar fi preferat te miri ce jalnic program studențesc, pe care și-l făcuse la Oxford, în locul întâlnirii cu mine", scria el.[2] „Este extraordinar să fii atât de indiferentă față de sentimentele altor persoane și să te prefaci că le placi."

Sfârșitul de săptămână a început totuși într-o notă optimistă. El a pornit cu mașina spre Oxford sâmbătă dimineața, pe o vreme superbă de primăvară, deosebit de însorită. Dar când a ajuns la destinație cerul s-a înnorat. După masa de prânz la un pub, el și Gay au pornit cu mașina spre Clifton Hampden, un sat la sud de Oxford, pe malul Tamisei, unde și-au petrecut timpul întinși în iarbă, vorbind. Gay era deprimată din cauza războiului și a

ororilor de care era sigură că aveau să vină. „Cu toate acestea, ne-am simțit bine", scria Colville, „iar pentru mine a însemnat o fericire îndestulătoare să fiu cu ea."

A doua zi s-au plimbat împreună pe domeniul Colegiului Magdalen, unde au discutat o vreme, dar conversația a fost anostă. Au urcat în camera ei. Nu s-a întâmplat nimic. Ea a învățat la franceză, el a tras un pui de somn. Mai târziu s-au contrazis într-o discuție pe teme politice, Gay declarându-se recent socialistă. S-au plimbat pe malul Tamisei (denumit Isis pe teritoriul orașului Oxford), cu multele sale mahone*** și barje colorate, iar apoi, spre seară, au ajuns la Trout Inn – prescurtat The Trout (Păstrăvul) –, o cârciumă din secolul al XVII-lea de pe malul fluviului. Soarele a ieșit și vremea a devenit „splendidă", scria Colville, cu „cerul albastru și soarele ce stătea să apună și nori exact cât să facă soarele și mai spectaculos".[3]

Au luat cina la o masă cu vedere spre cascadă, un pod vechi și o pădure învecinată, pe urmă s-au plimbat pe o alee de-a lungul canalului, în timp ce nu departe se jucau niște copii, iar fluierarii se auzeau țiuind prin zăvoi. „Nu a existat niciodată un cadru mai frumos în care să fii fericit", scria Colville, „iar eu nu am mai simțit niciodată mai mare tihnă sau mulțumire."

Și Gay s-a simțit la fel. I-a spus lui Colville că „fericirea se poate atinge doar când trăiești clipa".

Totul părea promițător. Dar apoi, când s-au întors în camera ei, Gay și-a reiterat decizia de a nu se căsători cu Colville. El a promis că va aștepta, în caz că se va răzgândi. „Mi-a cerut să nu fiu îndrăgostit de ea", scria el, „dar eu i-am spus că cea mai mare ambiție a mea era să o fac soția mea și că nu puteam să nu mai plâng după lună, când luna însemna pentru mine totul în viață."

Colville și-a petrecut noaptea de duminică pe o canapea dintr-o casă de pe o moșie din apropiere, deținută de familia unei cumnate, Joan.

La Londra, în seara aceea, 26 mai, puțin înainte de ora șapte, Churchill a ordonat declanșarea Operațiunii

Dynamo, evacuarea Corpului Expediționar Britanic de pe țărmul francez.

La Berlin, Hitler a dat ordin diviziilor blindate să-și reia înaintarea împotriva BEF, care umpluse orașul-port Dunkerque. Trupele lui s-au mișcat mai precaut decât se așteptase, bucuroase să lase bombardierele și avioanele de vânătoare ale lui Göring să termine misiunea.

Dar Göring avea o percepție distorsionată despre ceea ce se întâmpla deja lângă Dunkerque, unde soldații britanici – porecliți Tommies – se pregăteau de evacuare.

„Sosesc doar câteva bărci de pescuit", a spus el luni, 27 mai. „Să sperăm că Tommies știu să înoate."[4]

Nume dat unor vase sau ambarcațiuni folosite la transportul mărfurilor, la încărcarea și descărcarea navelor, la pescuit etc. (n.tr.)

Capitolul 8. Primele bombe

Evacuarea a cutremurat întreaga lume. În jurnalul său, regele ținea o evidență zilnică a persoanelor care scăpaseră. Ministerul de Externe îi trimitea lui Roosevelt actualizări zilnice detaliate. Inițial, Amiralitatea se așteptase ca, în cel mai fericit caz, să fie evacuați 45 000 de soldați; Churchill însuși estimase un maximum de 50 000. Cifra pentru prima zi – doar 7 700 de soldați – părea să sugereze că ambele estimări erau generoase. A doua zi, marți, 28 mai, a fost mai bine, cu 17 800 de soldați evacuați, dar nici pe departe volumul de care Marea Britanie avea nevoie pentru refacerea unei armate viabile. Cu toate acestea, Churchill nu și-a pierdut speranța. Nici gând. Părea aproape entuziasmat. Înțelegea însă că ceilalți nu-i împărtășeau perspectiva optimistă. Acest lucru a fost subliniat chiar în acea zi de marți, când un membru al Cabinetului de Război a spus că perspectivele BEF păreau „mai sumbre ca niciodată".

Știind că încrederea și curajul erau atitudini ce puteau fi îmbrățișate și asimilate prin puterea exemplului, Churchill a emis o directivă către toți miniștrii pentru a afișa o atitudine încrezătoare, pozitivă. „În aceste zile negre, premierul ar fi recunoscător dacă toți colegii săi din Guvern, precum și înalții oficiali ar păstra un moral ridicat în cercurile lor, fără a minimaliza gravitatea evenimentelor, dar arătând încredere în abilitatea noastră și hotărâre fermă de a continua războiul până vom zdrobi voința inamicului de a domina întreaga Europă."[1]

Tot în acea zi, el a căutat să pună capăt, odată pentru totdeauna, oricărui gând că Marea Britanie ar fi intenționat să facă pace cu Hitler. Vorbind în fața a 25 dintre miniștrii săi, Churchill le-a spus ce știa despre iminentul dezastru din Franța, recunoscând că până și el se gândise pentru scurt timp să negocieze un acord de pace. Dar acum, spunea: „Sunt convins că fiecare dintre dumneavoastră s-ar revolta și m-ar da jos din poziția pe care o ocup dacă m-

aș gândi, fie și pentru o clipă, la tratative sau la capitulare. Dacă această îndelungată istorie a insulei noastre se va sfârși, în cele din urmă, atunci să se sfârșească numai după ce fiecare dintre noi va cădea, înecat în propriul sânge, la pământ."[2]

Pentru o clipă s-a așternut o tăcere mormântală. Apoi absolut toți miniștrii s-au ridicat în picioare și l-au înconjurat, bătându-l pe spate și exprimându-și încuviințarea. Churchill a fost surprins, dar și ușurat.

„A fost de-a dreptul magnific", scria un ministru, Hugh Dalton. „Bărbatul, și unicul om pe care îl avem, pentru acest moment crucial."

Aici, ca și în alte discursuri, Churchill a dat dovadă de o trăsătură deosebită: priceperea sa de a-i face pe oameni să se simtă mai curajoși, mai puternici și, mai presus de toate, mai curajoși. John Martin, unul dintre secretarii săi privați, era de părere că „a transmis încredere și o voință invincibilă care făceau apel la tot ce era brav și trainic".[3] Sub conducerea sa, scria Martin, britanicii începeau să se considere „protagoniști ai unei scene mai vaste și campioni ai unei cauze mărețe și invincibile, pentru care stelele de sus, din mersul lor, se luptau".

A făcut asta și la un nivel mai intim. Inspectorul Thompson își amintea o seară de vară de la Chartwell, reședința lui Churchill din Kent, când Churchill îi dicta niște notițe secretarei.[4] La un moment dat, el a deschis o fereastră pentru a lăsa aerul curat de țară să intre și în cameră s-a năpustit un liliac mare, care a început să zboare disperat prin încăpere, aruncându-se din când în când asupra secretarei. Aceasta a fost îngrozită. Churchill nici nu observase. În cele din urmă, a văzut-o ferindu-se dând agitată din mâini și a întrebat dacă s-a întâmplat ceva. Secretara i-a arătat că un liliac – „unul mare și extrem de agresiv", scria Thompson – este în cameră.

„Doar nu vă temeți de un liliac, nu-i așa?", a întrebat Churchill.

Dar ei chiar îi era teamă.

„Vă voi proteja eu", a spus el. „Reluați-vă munca."

Evacuarea din Dunkerque s-a dovedit un succes peste așteptări, ajutată de ordinul de oprire a înaintării al lui Hitler și de vremea proastă de deasupra Canalului, care a zădărnicit planurile Luftwaffe. Soldații britanici nu au trebuit, până la urmă, să înoate. La final, 887 de ambarcațiuni au dus la bun sfârșit evacuarea din Dunkerque, dintre care doar un sfert aparțineau Marinei Regale Britanice. Alte 91 au fost vase pentru pasageri, restul – o armadă de vase de pescuit, iahturi și alte ambarcațiuni de mici dimensiuni. În total, au fost evacuate 338 226 de persoane, inclusiv 125 000 de soldați francezi. Alți 120 000 de soldați britanici au rămas în Franța, inclusiv fratele mai mare al lui John Colville, Philip, dar aceștia s-au îndreptat către punctele de evacuare din alte zone de-a lungul coastei.

Oricât a fost de reușită, evacuarea trupelor BEF a fost, fără îndoială, deosebit de frustrantă pentru Churchill. Acesta își dorea cu disperare ofensiva. „Cât de minunat ar fi dacă germanii ar putea fi făcuți să se întrebe unde vor fi atacați data viitoare, în loc să ne forțeze pe noi să încercăm să ne baricadăm pe insulă și să punem și un acoperiș deasupra", îi scria el „Mopsului" Ismay, șeful de stat-major al apărării.[5] „Trebuie să facem un efort pentru a scăpa de supunerea mentală și morală în fața voinței și inițiativei inamicului de care suferim."

Nu este deloc o întâmplare că, în toiul evacuărilor, Churchill a început să aplice câte o etichetă roșie autocolantă cu mesajul „ACȚIONAȚI CHIAR ASTĂZI" oricărei minute sau directive prin care cerea un răspuns imediat. Aceste etichete, scria ministrul Martin, „erau tratate cu respect. Se știa că astfel de solicitări de la vârf nu puteau fi ignorate."[6]

Pe 4 iunie, ultima zi a evacuării, într-un mesaj către Camera Comunelor, Churchill a apelat din nou la retorică, de data aceasta pentru a îmbărbăta imperiul ca întreg. Mai întâi, a aplaudat succesul de la Dunkerque, deși a ținut să facă o mențiune sumbră: „Războaiele nu se câștigă prin evacuări".[7]

Apropiindu-se de încheiere, discursul lui Churchill a devenit înflăcărat: „Vom continua până la sfârșit", a spus

el, într-un crescendo de încrâncenare și de încredere. „Vom lupta în Franța, vom lupta pe mări și pe oceane, vom lupta cu tot mai mare încredere și cu forță tot mai mare în aer, ne vom apăra insula, cu orice preț. Vom lupta pe plaje, vom lupta pe terenuri de aterizare, vom lupta pe câmpuri și pe străzi, vom lupta pe dealuri; nu vom renunța niciodată."

În timp ce membrii Camerei ovaționau, Churchill i-a șoptit unui coleg: „Și... ne vom bate cu ei cu sticle sparte, la naiba, pentru că doar atât avem".[8]

Fiica lui, Mary, care se afla în public în acea zi alături de Clementine, a considerat discursul copleșitor. „Abia acum, dragostea și admirația pe care i le port tatălui meu au fost accentuate de un puternic sentiment de adulare", scria ea.[9] Un tânăr ofițer de marină, Ludovic Kennedy, ce avea să dobândească mai târziu faima ca jurnalist și crainic, își amintea că în momentul „în care l-am auzit, am știut imediat că totul va fi bine".[10]

Harold Nicolson îi scria soției sale, Vita Sackville-West: „Mă simt atât de pătruns de spiritul mărețului discurs al lui Winston, încât aș putea înfrunta o grămadă de dușmani".[11] Totuși nu într-atât încât să-și abandoneze planurile de sinucidere. El și Vita aveau de gând să facă rost de un fel de otravă pe care să o administreze – împrumutând o formulare din *Hamlet* – „doar cu un pumnal". El a instruit-o pe Vita să țină pumnalul la îndemână, „ca să-ți poți pune capăt vieții când va fi nevoie. Voi avea și eu unul. Nu mi-e câtuși de puțin teamă de o moarte atât de rapidă și de onorabilă. În schimb m-aș îngrozi să fiu torturat și umilit."[12]

Oricât de emoționant a fost discursul lui Churchill, nu a câștigat aprobarea tuturor din toată inima. Clementine nota că „un segment numeros al partidului Tory" – Partidul Conservator – nu a reacționat cu entuziasm, unii primind chiar discursul cu „o tăcere morocănoasă".[13] David Lloyd George, un fost prim-ministru și actual membru liberal al Parlamentului, a numit primirea „foarte lipsită de entuziasm".[14] A doua zi, Serviciul intern de informații raporta că doar două ziare „au considerat discursul lui Churchill demn de prima pagină" și că

discursul făcuse prea puțin pentru îmbărbătarea publicului.[15] „Recenta evacuare a trupelor BEF a adus cu sine un anumit sentiment de depresie", nota raportul. „Există o reducere a tensiunii fără o creștere corespunzătoare a voinței." Raportul mai arăta că „unele temeri au fost provocate în întreaga țară de referirea premierului la «lupta pe cont propriu». Aceasta a condus la o ușoară creștere a îndoielii față de intențiile aliatului nostru" – cu referire la Franța.

Una dintre persoanele ce țineau jurnale pentru Mass-Observation, Evelyn Saunders, scria: „Discursul de ieri al lui Churchill nu mi-a ridicat moralul, tot mai am o stare generală de rău".[16]

Dar publicul la care s-a gândit cu precădere Churchill când și-a scris discursul fusese, încă o dată, America, iar acolo a fost privit ca un succes fără echivoc, așa cum era de așteptat, deoarece dealurile și plajele pe care trebuia să se lupte erau la 6 400 de kilometri depărtare. Deși el nu a menționat niciodată America direct, intenția lui Churchill a fost ca discursul său să-i comunice lui Roosevelt și Congresului că, în ciuda dificultății provocate de Dunkerque și indiferent care avea să fie următoarea mișcare a Franței, Marea Britanie era dedicată în totalitate victoriei.

Discursul i-a trimis totodată un semnal și lui Hitler, reiterând hotărârea lui Churchill de a continua lupta. Dacă discursul a avut sau nu vreo legătură cu asta, a doua zi, miercuri, 5 iunie, forțe aeriene germane au început să bombardeze pentru prima oară ținte de pe teritoriul Angliei – ridicând de la sol câteva bombardiere, însoțite de grupuri de avioane de vânătoare. Acest raid și altele ce i-au urmat la scurtă vreme i-au dezorientat pe comandații trupelor RAF. Luftwaffe a pierdut avioane și oameni în mare parte în zadar. Pe parcursul raidurilor din acea noapte, bombele au căzut pe islazurile din Devon, Cornwall, Gloucestershire și în alte zone, provocând foarte puține pagube.

RAF au presupus că ar fi fost raiduri de antrenament menite să testeze apărarea britanică în pregătire pentru

invazia inevitabilă. Hitler, așa cum s-au temut toți, părea să-și fi îndreptat acum atenția către insulele britanice.

CAPITOLUL 9. ÎN OGLINDĂ

Un lucru pe care Churchill nu l-a abordat în discursul său a fost un element subapreciat al evacuării din Dunkerque. Pentru cei care au avut curiozitatea să fie atenți, faptul că mai bine de 300 000 de soldați reușiseră să traverseze Canalul, în ciuda tuturor atacurilor aeriene și terestre concertate, a reprezentat o lecție dură. Aceasta sugera că descurajarea unei invazii germane de proporții putea fi mai dificilă decât presupuseseră comandanții britanici, mai ales dacă acea forță, asemenea flotei de evacuare de la Dunkerque, era alcătuită din multe sute de mici ambarcațiuni, barje și șalupe rapide.

Generalul Edmund Ironside, comandantul Forțelor de Apărare Internă ale Marii Britanii, scria: „Asta îmi dă de înțeles că nemții pot la fel de bine să debarce soldați în Anglia, în ciuda bombardamentelor [RAF]".[1]

El se temea, de fapt, de un Dunkerque în oglindă.

Capitolul 10. Un duh mânios

Luni, 10 iunie, l-a găsit pe Churchill într-o dispoziție proastă, unul dintre rarele momente când războiul îi alunga exuberanța. Italia declarase război Marii Britanii și Franței, atrăgând din partea lui un șuvoi de remarci usturătoare: „Cei care merg în Italia să se uite la ruine nu vor mai trebui să meargă tocmai până la Napoli și Pompeii în viitor".[1]

Aceasta, plus situația din Franța, reprezentau o combinație ce făcea din Downing Street numărul 10 o scenă furtunoasă. „A fost foarte prost dispus", scria Jock Colville, „s-a răstit aproape la toată lumea, a scris minute aprinse către primul lord al Amiralității și a refuzat să acorde vreun pic de atenție mesajelor transmise oral."[2] Când Churchill era într-o dispoziție atât de proastă, de obicei, persoana cea mai apropiată era cea care primea suflul exploziei în plin, iar acea persoană era adesea loialul și încercatul său detectiv, inspectorul Thompson. „Obișnuia să se lege de oricine îi ieșea în cale și să se descarce", își amintea Thompson.[3] „Pentru că eu eram *mereu* la îndemână, aveam parte de cele mai multe dintre aceste răbufniri. Parcă nimic din ce făceam nu i se părea bine. Îl plictiseam. Necesitatea slujbei mele îl plictisea. Eterna mea omniprezență trebuie să-l fi plictisit de moarte. Mă plictisea chiar și pe mine." Ieșirile nervoase ale lui Churchill îl descurajau uneori pe Thompson, făcându-l să se simtă un ratat. „Îmi tot doream să-l atace odată cineva, ca să-l pot împușca pe atacator", scria el.

Totuși, la fel de adevărat era și faptul că proastele dispoziții ale lui Churchill se risipeau rapid. Nu-și cerea niciodată scuze, dar reușea să comunice prin alte mijloace că furtuna trecuse. „A fost acuzat că ar fi fost țâfnos", explica lordul Beaverbrook, care, ca ministru al producției de avioane, era el însuși deseori ținta mâniei lui Churchill.[4] „Nu-i adevărat. Putea fi foarte iute la mânie, dar, după ce te critica aspru, avea obiceiul să te atingă, să-și pună mâna

peste mâna ta – uite-așa –, ca și cum ar fi vrut să spună că adevăratele lui sentimente pentru tine erau neschimbate. O dovadă minunată de umanitate."

Vremea nu era de ajutor. După perioada lungă de căldură și de vreme însorită, zilele au devenit întunecate la modul straniu. „Întuneric beznă", scria Alexander Cadogan, subsecretar de stat pentru afaceri externe, diplomat cu experiență al Marii Britanii, important autor de jurnale al epocii.[5] Un alt autor de jurnale, Olivia Cockett, funcționară la Scotland Yard și prolific membru al echipei Mass-Observation, scria: „Norii negri și grei rămân pe cer cât e ziua de lungă, deși nu plouă deloc, și sunt subiectul principal al conversațiilor. Dispoziția este extrem de sensibilă."[6] Ea a auzit pe cineva spunând: „La fel de întuneric a fost și-n ziua când a fost răstignit Hristos, ceva cumplit se va întâmpla".

Preocuparea principală a lui Churchill era Franța. Îl enerva că, în ciuda mai multor călătorii întreprinse în Franța, nu reușise să influențeze evenimentele și să determine o redeșteptare a francezilor. Se aștepta ca Parisul să cadă în decurs de 48 de ore, și părea cert că francezii vor capitula. Totuși el nu cedase încă. Continua să creadă că, prin prezența lui, cu încurajările lui, poate cu câte o remarcă sau cu o afirmație spirituală, ar fi putut reînsufleți trupele franceze. A primit șansa marți, 11 iunie, când premierul Reynaud l-a convocat din nou, de data aceasta la Briare, un orășel de pe Loara, la 160 de kilometri sud de Paris. Conferința nu a aprins nimic, ci a subliniat mai degrabă cât de mult se agravase situația. Sperând să-l însuflețească pe premier, Churchill, într-un amestec de franceză precară și engleză perfectă, a jurat să lupte oricum, și singur, dacă era nevoie – „neîncetat, neîncetat, neîncetat, *toujours*, mereu, pretutindeni, *partout*, *pas de grâce*, fără milă. *Puis la victoire*!" („Pe urmă victoria!")[7]

Francezii nu au fost impresionați.

Totuși întâlnirea a reușit să întipărească în mintea mai multor ofițeri francezi o imagine deosebită, pe cea a lui Churchill, mâniat că francezii nu-i pregătiseră baia de după-amiază, trântind de pereți mai multe uși duble, îmbrăcat într-un chimono roșu cu cordon alb, urlând: *U*

ay ma bain? – versiunea lui în franceză pentru „Unde mi-e baia?" Un martor relata că, nervos cum era, arăta ca „un duh japonez mânios".[8]

Francezii erau atât de dezolați și, în mod clar, atât de aproape de a capitula, că Churchill și-a reînnoit hotărârea de a nu trimite avioane de vânătoare RAF în ajutor. Le-a spus francezilor că nu este egoist, ci mai degrabă prudent, că doar escadrilele de avioane de vânătoare puteau opri atacul așteptat asupra Angliei. „Regretăm că nu putem ajuta mai mult", a spus el, „dar nu putem."

Pentru Jock Colville exista și o teamă personală. El știa că mulți dintre soldații britanici aflați încă în Franța erau evacuați din Cherbourg și spera ca fratele lui, Philip, să se afle printre ei. O parte din bagajele lui Philip sosiseră deja la Londra, un semn de speranță, dar pericolul era încă mare.

Cu ambii frați în război și cu atâția alți prieteni ai săi, Colville decisese acum că trebuia să se alăture și el luptei. Credea că cea mai bună cale ar fi fost prin Marina Regală, așa că i-a spus asta șefului său direct, Eric Seal, principalul secretar personal al lui Churchill. Seal a promis să-l ajute, dar a aflat că nu putea face nimic. Mulți tineri de la Whitehall aveau aceleași aspirații precum Colville, inclusiv numeroși din serviciul diplomatic, iar aceasta devenise o problemă. Deocamdată, cel puțin, Ministerul de Externe refuza să le permită tinerilor săi angajați să se înroleze. Colville a hotărât să nu renunțe.

Miercuri, 12 iunie, când Churchill și echipa sa și-au încheiat vizita în Franța, ambasadorul Statelor Unite, Joseph Kennedy, i-a trimis o telegramă confidențială șefului său, secretarul de stat Cordell Hull, oferind încă o evaluare părtinitoare a perspectivelor Angliei. Pregătirea imperiului era, consemna el, „îngrozitor de slabă" în raport cu marea forță a Germaniei.[9] „Jalnic", scria el. Anglia nu avea nimic altceva decât curaj. Ceea ce îl făcea pe Churchill să continue, afirma Kennedy, era convingerea lui că Statele Unite vor intra în război curând după următoarele alegeri prezidențiale din 5 noiembrie, la care

părea tot mai probabil că Roosevelt va candida. Churchill, scria el, credea că, „atunci când cetățenii Statelor Unite vor vedea orașele Angliei, după care au fost denumite atâtea orașe americane, bombardate și distruse, vor cere la unison război".

Kennedy cita un raport al unui corespondent englez în America, care scrisese că nu era nevoie decât de „un «incident» pentru ca Statele Unite să intre în război". Kennedy a considerat acest detaliu alarmant. „Dacă doar de asta ar fi nevoie, oamenii disperați vor face lucruri disperate", avertiza el.

Dintr-o altă direcție veneau vești cumplite. În dimineața zilei de miercuri, 12 iunie, noul consilier personal al lui Churchill pentru probleme științifice, Frederick Lindemann, cunoscut sub numele de Proful, a convocat o ședință cu un tânăr cercetător din Departamentul de informații al Ministerului Aerului, doctorul Reginald V. Jones, fost student de-al său, care, acum, la vârsta de 28 de ani, avea înaltul titlu de director adjunct al Departamentului de analiză a informațiilor.

Întâlnirea ar fi trebuit să analizeze dacă Germania reușise să dezvolte și să folosească propriul sistem radar, ceva ce britanicii făcuseră înainte de război și foloseau acum, în secret, cu rezultate foarte bune printr-o rețea de relee plasate pe linia de coastă – stațiile din „Chain Home" –, obținând avertizări timpurii precise în cazul apropierii avioanelor germane. Și totuși întâlnirea s-a îndreptat curând în altă direcție dezvăluind o perspectivă cutremurătoare: un progres tehnologic care, dacă ar fi fost real, ar fi oferit Germaniei un imens avantaj în războiul aerian.

Partea a II-a

O anumită eventualitate iunie–august

Capitolul 11. Misterul Castelului Schwanenburg

Proful – Lindemann – asculta cu mare scepticism. Ceea ce propunea acum Jones, tânărul de la serviciul de informații al aviației, contrazicea tot ceea ce știau fizicienii despre propagarea undelor radio pe distanțe mari. Frânturile de informații prezentate de Jones erau convingătoare, dar cu siguranță însemnau altceva decât ceea ce își imagina Jones.

Era sarcina Profului să evalueze lumea cu obiectivitate științifică. În vârstă de 54 de ani, fizician format la Oxford, era unul dintre primii oameni pe care Churchill îi adusese în cabinetul lui, în acord cu convingerea prim-ministrului că, în acest nou război, progresele din tehnologie aveau să joace un rol important. Asta se dovedise deja adevărat în cazul radarului, un fericit produs secundar al mult mai puțin reușitelor cercetări despre fezabilitatea creării unei „raze a morții", capabilă să distrugă avioane pe loc. În mod similar, britanicii deveneau pricepuți la interceptarea și la decriptarea comunicațiilor Luftwaffe, procesate la Bletchley Park, sediul ultrasecret al Școlii Guvernamentale de Coduri și Cifruri (Government Code and Cypher School), unde cei care spărgeau coduri descoperiseră secretele faimoasei mașini germane de criptare „Enigma".

Lindemann condusese anterior un birou al Amiralității înființat pentru a-i furniza lui Churchill, ca prim-lord, o înțelegere cât mai detaliată cu putință a pregătirii de zi cu zi a Marinei Regale. Imediat după ce a devenit prim-ministru, Churchill l-a pus pe Lindemann la conducerea unui birou succesor cu un scop mult mai vast, Departamentul de Statistică al prim-ministrului, numindu-l consilierul lui special pe probleme științifice, cu titlul oficial de asistent personal al prim-ministrului. Împreună, cele două roluri îi permiteau lui Lindemann să cerceteze orice chestiune științifică, tehnică sau economică ce ar fi putut influența cursul războiului, un mandat

convingător, și cu certitudine unul care stârnea invidie ministerele de la Whitehall.

Ceea ce complica și mai mult lucrurile era Lindemann însuși, a cărui principală realizare, conform subsecretarului de la externe, Cadogan, „a fost să unească împotriva lui orice grup de oameni cu care a intrat în contact".[1]

Era un bărbat înalt, palid, care prefera să poarte cămăși „apretate", gulere rigide și cravate cu nod mic. Paloarea i se asorta bine cu costumele cenușii. Purta mereu un melon negru imens și un palton cu guler de catifea și căra întotdeauna după el o umbrelă. Avea invariabil o expresie disprețuitoare din cauza buzelor cu colțurile veșnic arcuite în jos. Părea fără vârstă – sau, mai degrabă, mereu în vârstă, își amintea lady Juliet Townsend, fiica lordului Birkenhead, prieten apropiat al lui Lindemann și, în cele din urmă, biograful său. „Cred că era probabil unul dintre oamenii aceia care ajung să arate mai în vârstă destul de timpuriu", spunea ea, „și apoi continuau pur și simplu să arate la fel timp de 20 de ani."[2] Townsend fusese cel care, în copilărie, îi dăduse lui Lindemann porecla „Proful". Dacă cineva îi spunea „Prof" sau „Proful" era doar o chestiune de alegere personală.

Lindemann era un om al contradicțiilor. Ura persoanele de culoare și, cu toate acestea, juca de ani întregi tenis la dublu având ca partener un amic din Indiile de Vest. Îi displăceau evreii, descriindu-l la un moment dat pe un coleg fizician drept „u-un o-ovreu n-nenorocit"[3], și, cu toate acestea, îl considera pe Albert Einstein prieten și, în timpul ascensiunii lui Hitler, a ajutat fizicieni evrei să fugă din Germania. Era categoric în ceea ce privea afecțiunea de care dădea dovadă. Prietenii săi nu puteau face nimic rău, dușmanii lui – nimic bun. Odată supărat, rămânea așa pe viață. „Memoria lui", scria Colville, „era nu doar vastă, ci de elefant când venea vorba de reținerea insultelor din trecut."[4]

Și totuși, conform părerii generale, femeile și copiii îl iubeau. Era unul dintre favoriții familiei lui Churchill și nu uita nici o aniversare. Era adorat în special de Clementine, care îi simpatiza prea puțin pe majoritatea miniștrilor și

generalilor cu care Churchill avea de a face. Austeritatea vădită a lui Lindemann ascundea suficient de bine o sensibilitate interioară față de percepția publică, până într-acolo încât el nu purta niciodată ceas la mână, de teamă că ar fi părut lipsit de virilitate. Păstra cu asiduitate secretul despre numele de alint dat de părinții săi în copilărie: Peach („Piersicuță").

Trebuia să fie cel mai bun în tot ce întreprindea și juca tenis la nivel aproape profesionist, concurând la un moment dat chiar într-un meci de dublu la Wimbledon. Juca adesea cu Clementine, dar nu afișa niciodată vreun sentiment de bucurie, după spusele surorii lui, Linda. Părea să ducă veșnic o luptă interioară: „Piersicuță, la prânz, strălucind cu a lui cultură generală de-a dreptul înspăimântătoare, care făcea toate conversațiile un coșmar plin de capcane. Piersicuță jucând cu încrâncenare șah, tenis, cântând la pian. Bietul Piersicuță, care, în realitate, nu se juca niciodată cu adevărat."[5]

Printr-o eroare de sincronizare, pe care Lindemann a pus-o pe seama egoismului mamei sale, el nu se născuse în Anglia, ci în Germania, în orașul stațiune balneară Baden-Baden, pe 5 aprilie 1886. „Faptul că ea a știut că i se apropia sorocul și, cu toate astea, a ales să-l nască pe teritoriul Germaniei a fost toată viața un motiv de supărare pentru Lindemann", scria lordul Birkenhead.[6] Lindemann nu se percepea deloc ca german, detestând, de fapt, Germania, și totuși, dat fiind locul său de naștere, se trezise, în timpul precedentului război și acum, din nou, în timpul celui de-al doilea, că era ținta suspiciunilor cu privire la loialitatea sa. Până și Colville nota la început: „Legăturile lui externe sunt cam dubioase".[7]

Mama lui Lindemann a mai avut o influență de durată care a afectat ulterior modul în care era perceput de ceilalți. Ea a fost cea care, pe când el era încă un copil, l-a trecut, alături de toți ceilalți frați, la o dietă strict vegetariană. Ea și ceilalți au abandonat curând acest regim, el rămânând singurul care s-a ținut de el, și chiar cu o încăpățânare răzbunătoare. Zilnic, consuma cantități enorme de albuș (niciodată gălbenușuri) și maioneză făcută din ulei de măsline. Îi plăceau, de asemenea, enorm dulciurile, având

o pasiune deosebită pentru bomboanele de ciocolată umplute, în mod special cele de la Fuller's cu cremă de ciocolată. Măsurând cu atenție, consuma zilnic până la 200 de grame de zahăr, echivalentul a 48 de linguriță.

Lindemann și Churchill s-au întâlnit prima oară în vara lui 1921, la un dineu la Londra, devenind cu timpul prieteni. În 1932 au străbătut Germania împreună, vizitând câmpurile de bătălie pe care luptase strămoșul lui Churchill, ducele de Marlborough, despre care Churchill scria o biografie la momentul acela. Colindând împreună prin regiunile rurale în Rolls-Royce-ul Profului (care moștenise o avere considerabilă după moartea tatălui său), cei doi au devenit conștienți de tendința spre naționalismul belicos. Alarmați, au început să colaboreze adunând cât mai multe informații cu putință despre ascensiunea militarismului în Germania lui Hitler și atrăgând atenția Marii Britanii asupra pericolului care stătea la pândă. Casa lui Churchill devenise un fel de centru pentru strângerea datelor din interior despre Germania.

Lindemann simțea un fel de legătură profesională între el și Churchill. Îl vedea ca pe un bărbat care ar fi trebuit să fie om de știință, dar care își ratase vocația. Churchill, la rândul său, era uluit de abilitatea lui Lindemann de a-și aminti detalii și de a distinge elementele fundamentale din subiecte complexe. El spunea adesea despre Prof că are „o minte extraordinară".[8]

Întâlnirea lui Lindemann cu doctorul Jones a început, conform planului, cu întrebarea dacă Germania începuse să stăpânească tehnologia detectării avioanelor folosindu-se de undele radio. Jones era convins că germanii o făcuseră, citând informații secrete pe care le avea pentru a-și susține punctul de vedere. Când întâlnirea a ajuns la final, Jones a schimbat subiectul. La începutul acelei zile se întâmplase ceva ce îl tulburase. Un coleg, comandantul de detașament L.F. Blandy, comandantul unității RAF responsabile cu ascultarea transmisiunilor radio germane, îi dăduse lui Jones o copie a unui mesaj al Luftwaffe descifrat la Bletchley Park.

„Îți spune ceva asta?", a întrebat Blandy. „Nu pare să însemne mare lucru pentru cei de aici."[9]

Mesajul era scurt și cuprindea o poziție geografică redată prin latitudine și longitudine, alături de ceea ce păreau să fie două substantive germane, *Cleves* și *Knickebein*. Tot ce reușise Jones să descifreze era următorul mesaj: „*Cleves Knickebein* este confirmat [sau stabilit] la poziția 53° 24' nord și 1° vest".

Jones a tresărit. Mesajul, i-a pus el lui Blandy, însemna *totul* pentru el.

Mesajul se potrivea într-un mozaic care era parțial completat în mintea sa, alcătuit din fragmente de informații care îi atrăseseră atenția pe parcursul lunilor anterioare. Mai văzuse cuvântul *Knickebein* o dată, pe o bucată de hârtie găsită în epava unui bombardier german doborât în martie 1940; pe hârtie era scrisă fraza: „Radio Beacon *Knickebein*". Mai recent, după ce Departamentul de Informații al RAF își făcuse un obicei din a trage cu urechea la conversațiile dintre prizonieri, el ascultase o înregistrare a dialogului dintre doi piloți germani care discutau despre ceea ce părea a fi un sistem secret de navigație fără fir.

Și apoi a apărut acest ultim mesaj. Jones știa că *Knickebein* însemna „picior strâmb" sau „picior de câine" și credea că, cel mai probabil, Cleves, se referea la un oraș din Germania, ortografiat și Kleve. Orașul avea un faimos castel, Schwanenburg, sau Cetatea Lebedei, unde se presupunea că ar fi locuit Anne de Cleves înainte să pornească spre Anglia pentru a deveni a patra soție a lui Henric al VIII-lea.[10] Se credea că Cetatea Lebedei și legenda cavalerului Lohengrin îl influențaseră pe Wagner în crearea renumitei sale opere care poartă numele cavalerului.

Brusc, toate piesele se potriveau perfect, într-un fel care avea sens pentru Jones, deși concluzia pe care o trăgea părea improbabilă. Avea 28 de ani. Dacă ar fi greșit, ar fi părut un prost. Dar, dacă ar fi nimerit-o, descoperirea lui ar fi putut salva nenumărate vieți.

El știa că acele coordonate geografice menționate în mesajul interceptat recent identificau un punct la sud de

orașul Retford, din regiunea industrială Midlands, din centrul Angliei. O linie de la Cleves la Retford trasa un vector, posibil cursul unui avion sau al unei transmisii radio – o rază ori un semnal luminos –, așa cum era evidențiat de propoziția „Radio Beacon *Knickebein*". Termenul „picior strâmb" sugera un fel de intersecție și, după socoteala lui Jones, ridica posibilitatea ca un al doilea semnal să se intersecteze cu primul. Efectul ar fi fost marcarea unei locații precise la sol, poate un oraș sau chiar o fabrică anume. Exista deja o tehnologie pentru ghidarea avioanelor comerciale și militare folosind semnale radio, dar numai pe distanțe scurte, ca să le ajute să aterizeze în condiții de vizibilitate limitată. Cunoscută drept Fasciculul Lorenz, după numele inventatorului, C. Lorenz AG din Germania, această tehnologie era cunoscută de ambele părți, fiind folosită în aeroporturi și în aerodromurile militare din Anglia și Germania. Jones a bănuit că Luftwaffe se putea să fi descoperit o modalitate de a proiecta un fascicul de tip Lorenz până pe malul celălalt al canalului, către ținte din interiorul Angliei.

Perspectiva era deosebit de îngrijorătoare. La cum stăteau lucrurile acum, piloții de bombardiere care luptau pe timp de noapte aveau nevoie de cer senin și de lumina lunii, dacă sperau să obțină cât de cât precizie. Cu un sistem de genul celui la care se gândea Jones, bombardierele germane ar fi zburat deasupra Angliei în orice noapte, fără să mai aștepte luna plină sau fazele ei în creștere ori în descreștere, chiar în condiții meteorologice care ar fi ținut avioanele de vânătoare ale RAF la sol. RAF era încrezătoare că ar fi putut face față raidurilor aeriene desfășurate pe timp de zi, dar noaptea, avioanele lor de luptă aveau capacitate limitată de a depista și de a ataca un avion inamic, în ciuda rețelei de radare a Angliei. Lupta necesita contact vizual, iar radarul de la sol pur și simplu nu era suficient de exact pentru a-i aduce pe piloții RAF suficient de aproape pentru a lupta. Până când piloții primeau corectarea poziției de la turnurile de control ale Comandamentului de Luptă, bombardierele germane erau deja în alte locuri, posibil la alte altitudini și cu alte destinații.

Acum, în timpul întâlnirii de dimineață cu Profu, Jones și-a prezentat teoria. Era emoționat, sigur dăduse peste o tehnologie germană secretă. Dar Lindemann – palid, rigid, cu colțurile gurii în jos, ca întotdeauna – i-a spus că ceea ce propunea el era imposibil. Fasciculele convenționale pentru aterizare oarbă circulau doar în linie dreaptă, ceea ce însemna că, întrucât Pământul este rotund, când un fascicul pornit din Germania ar fi parcurs cei 300 și mai bine de kilometri până în spațiul aerian de deasupra unei anumite ținte din Anglia, el ar fi fost inaccesibil până și bombardierelor care ar fi zburat la cea mai mare altitudine. Era o teză acceptată. Iar Lindemann, odată convins de un lucru, greu mai putea fi convins de contrariu. Așa cum spunea un colaborator apropiat, Roy Harrod: „Nu am întâlnit niciodată un om care, odată convins de propriile-i argumente, să fie atât de profund și de neclintit convins".[11]

Descurajat, dar nu și învins, Jones a revenit în biroul lui ca să-și pregătească următoarea mișcare. A aranjat o a doua întâlnire cu Lindemann pentru ziua următoare.

La ora 11 în dimineața zilei de joi, Churchill a decolat din nou către Franța, pentru ceea ce avea să se dovedească a fi ultima sa întâlnire față în față cu liderii francezi. I-a luat cu el pe „Mopsul" Ismay, pe Halifax, pe Cadogan și pe generalul-maior Edward Spears, ofițerul britanic de legătură cu armata franceză, și de data aceasta chiar și pe lordul Beaverbrook, punând din nou în pericol o parte semnificativă a guvernului britanic. Aerodromul de la Tours către care au fost direcționați fusese bombardat chiar cu o noapte înainte. Pentru Mary Churchill și mama ei, zborul a însemnat încă o zi de angoasă. „Nu-mi place deloc când pleacă", scria Mary în jurnalul ei.[12] „Avem toți o premoniție cumplită că francezii vor ceda. Of, Doamne! Franța nu poate face asta! Trebuie să continue – trebuie să continue."

Aerodromul era pustiu și părăsit, plin de cratere în urma raidului din noaptea precedentă. Piloții francezi leneveau prin hangare, prea puțin interesați de cei sosiți. Churchill s-a dus la un grup de piloți și s-a prezentat, într-o franceză groaznică, ca fiind prim-ministrul britanic. Ei i-au pus la

dispoziție o mașină mică – în care Churchill abia încăpea, să nu mai vorbim de Halifax, care avea 1,95 înălțime. Astfel înghesuiți într-o mașină, precum personajele dintr-un film de comedie cu gaguri, au pornit cu toții către prefectura locală, unde își aveau sediul reprezentanții locali ai guvernului național. Acolo au găsit doar doi oficiali, pe premierul Franței, Reynaud, și pe subsecretarul acestuia de la externe, Paul Baudouin. Reynaud stătea la un birou. Churchill s-a așezat într-un fotoliu jos, dispărând aproape complet din raza vizuală a lui Reynaud.

Spre deosebire de întâlnirea anterioară de la Briare, Churchill nu s-a străduit deloc să pară afabil. Arăta „extrem de serios și de concentrat", scria generalul Spears.[13] „Mopsul" Ismay, care nu mai lăsa impresia absolut adorabilă a unui cățel, avea de asemenea o expresie serioasă. Beaverbrook zdrăngănea niște monede în buzunar, „ca și cum ar fi căutat una pe care s-o dea cuiva bacșiș", observa Spears. Fața îi era îmbujorată, iar părul – puținul pe care îl avea – îi stătea vâlvoi. „Capul lui rotund arăta ca o ghiulea gata să fie lansată în orice clipă spre Reynaud din impulsul pe care i l-ar fi dat trupul lui mărunt încordat."

Francezii erau clar pregătiți să capituleze, părând nerăbdători să termine întrevederea. În acest punct, Reynaud a spus că totul depindea de ce aveau de gând să facă Statele Unite. El avea în plan să-i trimită o telegramă lui Roosevelt imediat. „Pentru moment", observa el, „singura soluție pentru noi este să-i prezentăm situația președintelui american cu cea mai mare onestitate."

Churchill a promis să facă la fel, pe urmă a solicitat să rămână o clipă singur cu colegii lui. *Dans le jardin!* („În grădină!") a ordonat el. S-au retras într-o grădină dreptunghiulară sumbră, mărginită de o potecă îngustă, și au început să se plimbe în cerc. „Cred că eram cu toții prea uluiți ca să putem vorbi", scria Spears. „Eu cu certitudine eram."

Brusc, Beaverbrook a rupt tăcerea. Tot ce puteau face acum, a spus el, era să aștepte răspunsul lui Roosevelt. Temându-se că Churchill ar fi putut promite din nou pripit că trimite escadrile de avioane de vânătoare RAF,

Beaverbrook l-a îndemnat să nu facă promisiuni de ultim moment. „Ne pierdem vremea aici", a spus el. „De fapt, nu facem decât rău să ascultăm declarațiile astea pe care le face Reynaud. Să discutăm acasă."

S-au întors în Anglia la apus.

Pentru a doua sa întâlnire cu Profu, doctorul Jones a venit mult mai bine pregătit. Jones știa că expertul de top al Angliei în unde radio, Thomas L. Eckersley, vechi inginer cercetător în compania Marconi, scrisese cândva o scurtă lucrare în care calculase că un fascicul foarte subțire putea, într-adevăr, să se arcuiască pe curbura Pământului, putând astfel să ghideze un bombardier din Germania în Marea Britanie. Acum Jones adusese cu el lucrarea lui Eckersley, dar și câteva informații noi.

În timpul pregătirii întâlnirii, Jones luase legătura cu un prieten și coleg, comandantul de detașament Samuel Denys Felkin, care avea misiunea de a-i interoga pe membrii echipajelor Luftwaffe.[14] Jones știa că bombardierele doborâte în ultimele zile furnizaseră noi prizonieri aduși la interogatoriu, așa că îl rugase pe Felkin să introducă întrebări specifice despre tehnologia ghidării cu fascicule.

Felkin a făcut întocmai, dar întrebările directe nu au dus la nici un rezultat. Felkin însă dezvoltase o metodă nouă, eficientă, de culegere a informațiilor de la prizonieri. După interogatoriu, subiectul era lăsat să se alăture camarazilor săi, iar Felkin asculta cu ajutorul unor microfoane ascunse ce discutau aceștia despre interviu și despre întrebările adresate. Felkin l-a dus pe unul dintre noii prizonieri în celula lui și a ascultat cum acesta le-a spus colegilor de celulă că, oricât de mult ar fi căutat RAF, nu avea să găsească vreodată „echipamentul".

Lucru care, desigur, i-a atras atenția lui Jones. Remarca prizonierului oferea confirmarea indirectă că Jones era în direcția bună. Asta sugera totodată că dispozitivul putea fi ascuns, de fapt, la vedere.

Jones a solicitat imediat o copie a unui raport tehnic realizat după ce anchetatorii britanici examinaseră un bombardier doborât în toamna anterioară, același tip de

bombardier cu care zburase prizonierul. Jones s-a concentrat pe echipamentul lui de emisie-recepție. Un dispozitiv anume i-a atras atenția, identificat în raport drept receptor pentru aterizare în orb. Dispozitivul în sine nu era surprinzător, din moment ce toate bombardierele germane erau echipate cu sistemul de aterizare Lorenz standard. Raportul arăta că echipamentul fusese examinat îndeaproape de un inginer al Royal Aircraft Factory, o unitate de aviație experimentală.

Jones l-a sunat.

„Spuneți-mi", l-a întrebat el, „ați observat ceva neobișnuit la receptorul pentru aterizare în orb?"[15]

Inginerul a spus că nu, pe urmă și-a schimbat răspunsul. „Dar acum, că ați adus vorba", a spus el, „este mult mai sensibil decât ar fi necesar pentru o aterizare de acest fel."

Dispozitivul putea fi acordat pe frecvențe specifice, care, a concluzionat Jones, trebuiau să fi fost distanțele pe care opera noul sistem de fascicule – asta dacă, desigur, bănuiala lui era corectă.

Oricât de mult ar fi fost înclinat Lindemann să nu cedeze, el era totodată receptiv la logica științifică. Una era să asculte un cercetător de 28 de ani care sugera existența unei noi tehnologii secrete germane de ghidare, pornind de la câteva dovezi neconcludente, și cu totul altceva să vadă în cifre clare, solide, calculele unui expert de frunte care susținea că radiofizica de bază putea permite crearea unui astfel de sistem. Iar noile dovezi culese de Jones erau convingătoare.

Lindemann a recunoscut de data aceasta că, dacă Luftwaffe reușise să valorifice această nouă tehnologie, era într-adevăr o schimbare înfricoșătoare. Jones credea că fasciculul putea plasa un avion la o distanță de aproximativ 400 de metri de o țintă, un grad de precizie înspăimântător.

Folosindu-se de legătura sa directă cu Churchill, Lindemann a compus chiar în acea zi o minută urgentă care să-i fie transmisă personal premierului. Această controversată legătură intimă era cea care stârnea atâta suspiciune și invidie în rândul colegilor lui Lindemann. Odată cu noua sa funcție, absolut totul intra acum în sfera

sa de competență. Putea să cerceteze în cele mai ascunse colțuri ale guvernului și să pună la îndoială orice, putea chiar propune noi arme și interveni în strategii militare și, făcând asta, tulbura existențele birocraților de la toate nivelurile. „Era încăpățânat ca un catâr, neacceptând că ar fi existat vreo problemă pentru care să nu aibă calificarea să o rezolve", își amintea „Mopsul" Ismay.[16] „Putea scrie un memorandum despre strategie înaltă într-o zi și o teză despre producția de ouă a doua zi." Notele și minutele zburau din biroul lui Lindemann – peste 250 la finalul anului – pe subiecte extrem de diverse, precum nitroglicerina, furnizarea de cherestea și arme antiaeriene secrete. Acestea îl determinau adesea pe Churchill să solicite noi acțiuni din partea miniștrilor săi, perturbându-le astfel viețile deja perturbate. În timpul unei ședințe, nu se știa niciodată dacă Churchill, pregătit din vreme de Lindemann, nu cumva avea să etaleze brusc o spadă statistică pentru a eviscera o cerere sau un argument – sau dacă nu cumva eviscerarea urma să fie realizată de Lindemann însuși, cu glasul său încet, gâjâit. Cu cât Lindemann se instala mai confortabil în funcție, cu atât îndrăznea mai mult să anexeze la note un proiect de minută pe care Churchill să-l parafeze, scris pe un ton apropiat de cel al lui Churchill, atent să-și mascheze propriul rol în proces.

Dar exact asta voia Churchill de la Lindemann, să-i provoace pe conservatori, pe cei previzibili, ducând astfel la o mai mare eficiență. Proful era încântat să vină cu idei noi care să dea peste cap convingerile convenționale. Odată, pe când se plimba împreună cu un coleg, Donald MacDougall, a văzut un afiș care avertiza: „Nu mai lăsa robinetul să picure", un îndemn pentru economisirea apei și astfel a cărbunelui ce alimenta sistemul de distribuție a apei.[17] În timpul plimbării, Proful a început să calculeze consumul de energie, celuloză de lemn și de transport necesar pentru producerea hârtiei pentru afișe. „Și", își amintea MacDougall, „desigur că Proful a avut dreptate cu bănuielile sale inițiale că totul ducea la o sumă cu mult mai mare decât s-ar fi economisit dacă sfatul din afiș ar fi fost urmat."

În minuta sa către Churchill despre aparenta descoperire a doctorului Jones, Lindemann păstra un ton imparțial. „Se pare că ar exista motive să presupunem că germanii dețin un gen de dispozitiv radio cu care speră să-și găsească țintele", scria el.[18] Natura exactă a tehnologiei nu era clară, dar ar fi putut, conform ipotezei lui, să presupună un fel de fascicul sau poate chiar semnalizatoare radio instalate în Anglia de spioni. Oricum ar fi fost, scria Lindemann, „este vital să se investigheze și mai ales să se descopere care este lungimea de undă. Dacă am ști asta, am putea concepe mijloace de bruiaj." I-a cerut lui Churchill permisiunea de a „realiza această investigație împreună cu Ministerul Aerului și să încercăm să acționăm".

Churchill a luat informația în serios de la bun început, amintindu-și ulterior că a primit vestea ca pe un „șoc puternic". A înaintat minuta lui Lindemann ministrului aerului, Archibald Sinclair, cu o notă scrisă de mână: „Pare ceva extrem de grav și sper că veți analiza temeinic situația".[19]

Venind de la Churchill, era ca un îndemn cu biciul. Sinclair a acționat imediat, deși fără tragere de inimă, însărcinând un înalt oficial al Ministerului Aerului să investigheze teoria lui Jones.

A sosit și ziua mutării pentru Churchill. Vineri, 14 iunie, după ce prim-ministrul demis Chamberlain plecase, în sfârșit, din Downing Street numărul 10, familia Churchill a început să-și transfere bunurile din Casa Amiralității în noua reședință. Clementine conducea operațiunea.

Mutatul este o chestiune stresantă în orice epocă, însă tensiunea a fost, în mod cert, amplificată de faptul că Franța era pe punctul să capituleze, iar invazia era iminentă. Clementine însă părea să reziste bine, așa cum constata prietena ei, Violet Bonham Carter (presupusa rivală de odinioară), când a trecut pe la Casa Amiralității pentru un ceai, cu doar câteva zile înainte de mutare. Casa era încă mobilată și decorată. „Arăta grozav – plină de flori – și toate fotografiile lor minunate luminau camera", scria ea în jurnal pe 11 iunie.[20] „Clemmie era exact așa cum

este ea de obicei – veselă – foarte drăguță – și mereu mai amuzantă decât te-ai aștepta să fie."

Mutarea a durat câteva zile, timp în care Mary și Clementine au locuit la hotelul Carlton, care era de asemenea și reședința temporară a Profului. Alegând să evite haosul domestic, Churchill a stat la lordul Beaverbrook, în conacul londonez al acestuia, Stornoway House, cartierul general al Ministerului Producției de Aeronave.

Familia Churchill a adus în Downing Street numărul 10 un nou membru, pe motanul negru al Amiralității, Nelson, numit după viceamiralul Horatio Nelson, erou al victoriei navale britanice de la Trafalgar. Sosirea lui Nelson a provocat o oarecare vrajbă felină, după spusele lui Mary, pentru că Nelson a început să hărțuiască pisica ce locuia deja la acea adresă și a cărei poreclă era „München Mouser" („vânătorul de șoareci de la München").

Erau multe de aranjat, desigur, ca în orice gospodărie, însă un inventar pentru Downing Street numărul 10 sugerează problemele care o așteptau pe Clementine: pahare de vin și de whisky (căci trebuia și acesta turnat în ceva), pahare pentru grepfrut, vase pentru carne, teluri, site, cuțite, carafe, ceșcuțe cu farfurioare pentru micul dejun, ace pentru cusut carnea de pasăre, carafe și căni pentru dormitor, 36 de sticle de soluție pentru lustruirea lemnului, 12 kilograme de săpun carbolic, 68 de kilograme de săpun cu primulă (în bucăți) și 35 de kilograme de săpun Brown Windsor, preferatul lui Napoleon și al reginei Victoria.[21] Erau perii cu coadă, cu peri tari și moi, o mătură electrică Ewbank, perii pentru șemineu, covorașe pentru stat în genunchi în timpul grădinăritului, mopuri și cozi pentru mopuri, precum și capete speciale pentru mopuri universale, plus piei de căprioară, patru kilograme de cârpe și 24 de duzini de cutii de chibrituri pentru aprinderea deopotrivă a focului în șemineuri și a trabucurilor.

„Familia Chamberlain a lăsat casa foarte murdară", scria Mary în jurnalul ei a doua zi. „Mami a lăsat reședința de la Amiralitate curată lună."[22]

Lui Mary i-a plăcut mult noua ei casă, în special aerul ei impunător. Ușa de la intrare era vopsită cu lac negru și avea montat un ciocănel în formă de cap de leu. Era păzită de un portar în uniformă și de un ofițer de poliție. Biroul privat al lui Churchill și faimoasa sală de ședințe a cabinetului, Cabinet Room, se aflau la parter, unde domnea o liniște impunătoare, de parcă zgomotul vieții de zi cu zi ar fi fost înăbușit de importanța de netăgăduit a istoriei britanice. Tablourile lui au fost agățate pe coridoare.

Apartamentul familiei se afla sus, la etajul al doilea (sau al treilea, după numerotarea americană), camerele fiind legate prin coridoare văruite într-un bleu pal, cu mochetă de culoarea roșiilor. Ferestrele cu cercevele dădeau spre grădină, spre intrarea din spate a casei și spre Horse Guards Parade, o piațetă extinsă, cu pietriș, unde aveau loc ceremonii importante. Pentru Mary, acest etaj îi inspira o casă de la țară. Aici, la fel ca și la Casa Amiralității, Churchill și Clementine au avut dormitoare separate.

Lui Mary i-a plăcut în mod deosebit camera ei. „Mami mi-a dat un adorabil dormitor, o cameră de zi și o debara pentru haine deosebit de spațioasă (aceasta din urmă foarte hollywoodiană)", scria ea.[23]

Cu tatăl prim-ministru, Mary era în mijlocul acțiunii acum. Totul era foarte trepidant și romantic. Gândul că Luftwaffe avea să provoace evacuarea lui Mary din frumoasele ei camere, și chiar din Londra, era, în acest moment, judecând după conținutul jurnalului ei, departe de a-i frământa mintea.

Ținându-se de promisiunea față de francezi, sâmbătă după-amiază, 15 iunie, Churchill a dictat o telegramă adresată președintelui Roosevelt, conținând cea mai înflăcărată pledoarie de până atunci.

Procesul dictării aducea, invariabil, la capătul răbdării pe oricine era de serviciu – de obicei, principala sa secretară personală, doamna Hill, și un secretar personal, în cazul acesta John Colville. Așa cum scria Colville mai târziu: „Privindu-l cum compune cine știe ce telegramă sau minută pentru dictare este ca și cum ai asista la

naşterea unui copil, atât de încordată îi este expresia, atât de agitată zvârcolirea într-o parte şi-n cealaltă, atât de bizare sunetele pe care le scoate când respiră".[24]

Ritualul era cu deosebire migălos în cazul telegramelor atât de sensibile precum aceasta.

„Înţeleg toate dificultăţile pe care le aveţi cu opinia publică americană şi cu Congresul", a dictat Churchill, „însă evenimentele se precipită într-un ritm în care vor depăşi controlul opiniei publice americane când vor ajunge la maturitate."[25] Franţa se confrunta cu o criză existenţială, unica forţă capabilă de a-i influenţa viitorul fiind America. „O declaraţie că Statele Unite vor intra în război, dacă va fi necesar, ar putea salva Franţa", a spus el. „Fără aceasta, rezistenţa franceză se va prăbuşi în câteva zile, iar noi vom rămâne singuri."

În joc era mult mai mult decât Franţa, a adăugat el. A menţionat spectrul căderii şi a Marii Britanii sub influenţa lui Hitler, avertizând că un guvern nou şi progerman l-ar fi putut înlocui, în acest caz, pe al lui. „Dacă noi vom fi înfrânţi, s-ar putea să aveţi nişte State Unite ale Europei sub comandă nazistă, mult mai numeroase, mult mai puternice, mult mai bine înarmate decât Lumea Nouă."

Şi-a reînnoit solicitarea anterioară ca Statele Unite să trimită distrugătoare pentru sprijinirea Marinei Regale, susţinând această solicitare cu un document care detalia cât de urgentă era nevoia de distrugătoare în lumina aşteptatei invazii. Documentul, reluând îngrijorările anterioare ale comandantului Forţelor Interne, generalul Ironside, despre un Dunkerque în oglindă, avertiza că o invazie germană de pe mare „va lua mai mult ca sigur forma unor debarcări dispersate de pe un număr mare de ambarcaţiuni mici, singura apărare eficientă într-o astfel de situaţie fiind să se păstreze patrule de nave de luptă numeroase şi eficiente". Dar, Marina Regală, avertiza raportul, avea doar 68 de distrugătoare operaţionale. Nevoia de mai mult era, prin urmare, crucială. „Acesta", scria Churchill, „este un pas în mod categoric practic şi posibil chiar decisiv, care poate fi făcut imediat, şi vă cer în modul cel mai onest să cumpăniţi asupra cuvintelor mele."

El numea primirea distrugătoarelor „o chestiune de viață și de moarte".

După terminarea acestei telegrame și a alteia adresate prim-miniștrilor Canadei și ai celorlalte dominioane ale Marii Britanii, Churchill s-a întors către John Colville și i-a spus în glumă: „Dacă vorbele ar conta, ar trebui să câștigăm acest război".[26]

Deși a înțeles situația, Roosevelt a rămas paralizat de legile neutralității și de tendința către izolaționism a publicului american.

Curând după aceea, Colville s-a trezit dus la țară pentru o săptămână, în locul care devenea rapid pentru Churchill un fel de armă secretă: domeniul oficial al instituției prim-ministrului, Chequers, în Buckinghamshire, la 60 de kilometri nord-vest de Londra.

Capitolul 12. Fantomele celor anoști

Cele trei automobile negre Daimler străbăteau în mare viteză ținutul rural în lumina ce începuse să pălească. Lui Churchill îi plăcea viteza. Cu ceva noroc și multă îndrăzneală, șoferul lui putea străbate distanța din Downing Street până la Chequers într-o oră; dacă reușea în 50 de minute, o realizare ce presupunea trecerea pe culoarea roșie a semaforului și ignorarea regulilor de acordare a priorității, câștiga aprecierea lui Churchill. Se spune că la un drum de întoarcere ar fi atins o viteză de peste 100 de kilometri pe oră – asta într-o epocă în care automobilele nu aveau centuri de siguranță. Churchill era în mod invariabil însoțit pe bancheta din spate de o dactilografă, pentru care călătoria era înspăimântătoare. Secretara Elizabeth Layton scria despre o experiență ulterioară: „Stătea cu agenda în echilibru pe un genunchi, mâzgălind de mama focului ceva, ținând strâns în mâna stângă fie un alt creion, fie tocul ochelarilor ori un trabuc de rezervă, uneori ținând deschisă cu un picior prețioasa Cutie, care altfel s-ar fi închis când viram în viteză la câte o cotitură".[1] Stenografia era permisă doar în mașină; în restul timpului, textul dictat de Churchill trebuia scris la mașină.

Inspectorul Thompson îl însoțea și el, iar anxietatea lui se amplifica la apropierea de casă, pe care el o considera locul ideal pentru un asasinat. Grație darului făcut de fostul proprietar, sir Arthur Lee, casa, un mare conac în stil Tudor din cărămidă cu nuanțe oranj ca de turmeric, fusese reședința rurală oficială a prim-miniștrilor britanici încă din 1917, când Lee o donase guvernului. „Un ofițer de poliție, fie el și în cea mai bună formă și înarmat cu un revolver, se putea simți foarte singur aici", scria Thompson.[2] „Și foarte expus."

Alaiul intra pe proprietate printr-o mare poartă de fier forjat, flancată de ambele părți de gherete din cărămidă. Soldați ai Gărzii Coldstream patrulau pe proprietate; în gherete stăteau ofițeri de poliție care opreau mașinile

pentru a verifica actele. Nici măcar șoferul lui Churchill nu făcea excepție. Mașinile își continuau apoi drumul pe o alee lungă și dreaptă, numită Victory Way (Calea Victoriei).

Pe timp de pace, la ferestrele înalte se vedeau niște lumini chihlimbarii primitoare, dar acum geamurile erau cufundate în întuneric, conform regulilor stricte de camuflaj în vigoare în toată țara. Mașinile au intrat pe o alee semicirculară și s-au oprit în fața intrării principale, în aripa de est a clădirii, unde grupul a fost întâmpinat de Miss Grace Lamont, „Monty", o scoțiancă ce administra casa pentru proprietarii ministeriali încă din 1937. Titlul ei oficial era „lady housekeeper".

Condițiile donației lui Lee menționau că între pereții acelei case nu era voie să se muncească – locul era unul pentru odihnă și recuperare. Lee scrisese: „În afară de aceste subtile influențe, cu cât sănătatea conducătorilor noștri este mai bună, cu atât vor putea conduce mai sănătos, iar motivația de a petrece două zile pe săptămână în aerul pur al înălțimilor și al pădurilor de pe dealurile din Chiltern va avea, să sperăm, drept rezultat un real avantaj pentru națiune și pentru conducătorii ei aleși".[3]

Era, într-adevăr, un loc idilic. „Fericiți prim-miniștri, oriunde mergeți vă întâmpină frumuseți proaspete", scria Hubert Astley, un descendent al fostului proprietar.[4] Casa se afla într-o vale nu foarte adâncă dintre dealurile Chiltern, înconjurată fiind pe trei laturi de teren înalt brăzdat de poteci ce-i conduceau pe drumeți printre tufe de tisă, iazuri și crânguri de fagi, larice și ilice, vizitate cu delicatețe de fluturi albăstrui. Una dintre frumoasele păduri de pe proprietate era Long Walk Wood, unde sălășluia o densă și fericită populație de iepuri. Pe câmpurile imediat învecinate exista un teren de crichet, spre încântarea lui Clementine, jucătoare avidă și pretențioasă. Churchill avea să dea curând terenului de crichet o întrebuințare secundară, testând pe el arme noi, unele dintre ele, invenții de-ale Profului. La capătul sudic al casei, se afla un antic cadran solar, cu o inscripție sumbră:

A voastre ceasuri zboară,
Muri-vom toți cândva
Ferite-n fața vârstei
A voastre dealuri și a voastră casă
Singure vor perpetua.[5]

Ușa de la intrare dădea într-un coridor de acces ce ducea la Great Hall, cu pereți înalți cât toată înălțimea casei, pe care erau expuse 30 de picturi imense, inclusiv *Matematicianul* lui Rembrandt.[6] (S-a stabilit ulterior că pictura fusese, de fapt, realizată de unul dintre discipolii acestuia.) Întreaga casă întruchipa anvergura istoriei britanice, însă Long Gallery, de la etajul doi, era locul unde trecutul se simțea cel mai palpabil. Aici se afla o masă folosită de Napoleon Bonaparte în timpul exilului său pe insula Sf. Elena. Pe polița unui șemineu uriaș se odihneau două săbii mânuite cândva de Oliver Cromwell, iar una dintre ele se presupunea că l-ar fi însoțit în bătălia de la Marston Moor din 1644. În stânga șemineului era agățată scrisoarea trimisă de el de la locul acțiunii, cu rândul remarcabil: „Dumnezeu i-a făcut să cadă ca spicele sub Săbiile noastre".[7]

Casa nu era pe gustul tuturor. Lui Lloyd George nu-i plăcea faptul că era situată într-o depresiune, priveliștea către ținuturile dimprejur fiind astfel îngrădită. Casa, spunea el, era „plină de fantomele celor anoști", iar asta, scria, ar fi putut explica de ce câinele lui, Chong, avea obiceiul să mârâie în Long Gallery.[8] Churchill vizitase casa în timpul mandatului lui Lloyd, în februarie 1921, o vizită care cu siguranță trebuie să-i fi alimentat dorința de a fi prim-ministru într-o zi. „Iată-mă aici", îi scria el lui Clementine despre vizita sa.[9] „Ți-ar plăcea să vezi locul acesta. Poate că ai s-o faci într-o bună zi! Este exact genul de casă care îți place ție – un muzeu lambrisat plin de istorie, plin de comori – dar insuficient încălzit –, oricum ar fi, o proprietate minunată."

Churchill a demonstrat rapid că nu intenționa deloc să onoreze condiția lui Arthur Lee ca prim-miniștrii să uite acolo de muncă.

Cina din acea sâmbătă, 15 iunie, avea să înceapă la nouă și jumătate seara. Bucătarul, avertizat că Proful urma să fie oaspete, pregătise o mâncare specială pentru el, potrivită dietei sale vegetariene. El prefera omletele cu sparanghel, salatele verzi și roșiile, mai întâi descojite, apoi tăiate felii – practic, orice ar fi mers cu ouă și maioneză cu ulei de măsline. Pe Clementine nu o deranja să mobilizeze întregul personal din bucătăria casei pentru a-i satisface poftele Profului. „Mama depunea foarte mult efort", își amintea Mary.[10] „Exista întotdeauna o mâncare specială, diferită, pregătită pentru Prof, nenumărate preparate cu ou, iar el îndepărta cu atenție gălbenușurile și mânca albușurile." În afară de mâncare, Proful nu era deloc un oaspete problematic. „Pentru el nu trebuia să-ți faci niciodată griji", scria Mary. „Nu era deloc greu să-l ai ca oaspete: mergea singur să joace golf, lucra sau îl informa pe Papa ori juca tenis. Era un oaspete absolut minunat."

Dar pe cât era de bine-venit, Mary avea totuși rezervele ei. „Nu-mi plăcea niciodată să stau lângă Prof, pentru că nu glumea prea mult, iar pentru o persoană tânără, era cam plicticos. Nu mă simțeam niciodată în largul meu cu Proful. Era absolut adorabil", remarca ea, „dar per ansamblu era o specie cu totul aparte."[11]

Nici Clementine, nici Mary nu erau prezente în acea sâmbătă seară, alegând, probabil, să rămână la Londra pentru a definitiva procesul mutării familiei – și a motanului Nelson – în Downing Street numărul 10. Printre oaspeții care urmau să înnopteze acolo se aflau Diana, fiica lui Churchill, și soțul ei, Duncan Sandys, cât și omniprezentul John Colville. Proful, temându-se că s-ar fi putut intersecta cu alții în eventualele drumuri la baie, nu rămânea niciodată peste noapte, preferând intimitatea și confortul camerelor sale din Oxford, la noua sa reședință de lucru de la hotelul Carlton.

Cu puțin timp înainte ca toată lumea să intre în sufragerie, Colville a primit un telefon de la un coleg secretar personal rămas de serviciu la Londra, care îi dădea cea mai sumbră veste din Franța primită până atunci. Francezii cereau acum deschis permisiunea de a negocia propria pace cu Hitler, încălcând un pact anglo-francez

anterior. Colville i-a dat vestea lui Churchill, „care a devenit imediat extrem de deprimat".[12] Atmosfera de la Chequers a căpătat instantaneu o notă funestă, scria Colville. „Cina a debutat lugubru, W. mâncând repede și lacom, cu fața aproape îngropată în farfurie, adresându-i din când în când întrebări tehnice lui Lindemann, care își consuma tăcut mâncarea vegetariană."

Churchill – tulburat și încruntat – a dat limpede de înțeles că, cel puțin pentru moment, nu era deloc interesat să întrețină conversații de complezență și că singurul care merita toată atenția sa era Lindemann.

În cele din urmă, personalul din casă a servit șampanie, coniac și trabucuri, iar acestea au făcut minuni, destinzând atmosfera. Această revitalizare la un pahar de băutură și după cină era un fel de obicei, după cum observase în trecut soția lordului Halifax, Dorothy: Churchill era „tăcut, morocănos și distant" la începutul mesei, scria ea.[13] „Dar se înmuia după șampanie și mâncare bună, devenea cu totul altul, o prezență plăcută și amuzantă." După ce Clementine l-a criticat o dată pentru că bea alcool, el i-a spus: „Să nu uiți niciodată, Clemmie, că eu am beneficiat mai mult de pe urma alcoolului decât a beneficiat el de pe urma mea".[14]

Conversația s-a animat. Churchill a început să citească cu glas tare telegrame de susținere sosite din teritorii îndepărtate ale imperiului, asta ca o modalitate de a se îmbărbăta și de încurajare deopotrivă a celor de față. Apoi a făcut o remarcă serioasă: „Războiul va deveni acum unul sângeros pentru noi, dar sper că poporul nostru va rezista bombardamentelor și că nemților nu le va plăcea ce le vom oferi noi. Dar ce tragedie că victoria noastră din ultimul război ne-a fost smulsă de o mână de molâi."[15] Prin „molâi" se referea la susținătorii politicii de conciliere a lui Chamberlain.

Grupul a ieșit la o plimbare pe moșie, Churchill, ginerele său, Duncan, și inspectorul Tompson mergând în grădina de trandafiri, în vreme ce Colville, Proful și Diana s-au îndreptat către capătul opus al casei. Soarele apusese la 9:19; luna strălucea sus pe cer, o lună pe jumătate în creștere, urmând să devină plină în cinci zile. „Era o seară

plăcută, luminoasă și caldă", scria Colville, „dar santinelele, cu căști metalice și baionetele fixate pe arme, plasate pe toată proprietatea, ne făceau să fim perfect conștienți de ororile realității."[16]

Colville era chemat deseori la telefon și de fiecare dată pornea în căutarea lui Churchill – „îl căutam pe Winston printre trandafiri", după cum scria el în jurnal. Francezii, i-a spus el lui Churchill, erau tot mai aproape de capitulare.

Churchill a răspuns: „Spune-le că... dacă ne dau flota lor, n-o vom uita niciodată, însă dacă se predau fără să ne consulte, n-o vom ierta niciodată. Le vom ponegri numele pentru 1 000 de ani!"[17]

A făcut o pauză, pe urmă a adăugat: „Desigur, nu face încă asta".

În ciuda veștilor, dispoziția lui Churchill a continuat să se îmbunătățească. A împărțit trabucuri, chibriturile au scânteiat în întuneric. Capetele incandescente ale trabucurilor străluceau, în timp ce el recita poezii și comenta războiul cu o însuflețire vecină cu desfătarea.[18] Din când în când, fredona refrenul unui cântec la modă interpretat de un duo masculin, Flanagan și Allen:

> Bang, bang, bang, bang tună pușcociul fermierului,
> Fugi iepurașule, fugi, iute, iute, iute, iute.

Cântecul avea să devină extrem de popular ulterior, în timpul războiului, când Flanagan și Allen au înlocuit cuvântul „iepurașule" cu „Adolf".

Apoi a venit un apel telefonic pentru Churchill din partea ambasadorului SUA în Marea Britanie, Joseph Kennedy. Colville l-a chemat pe Churchill din grădină. Cu o atitudine vădit mai gravă, Churchill a dezlănțuit asupra lui Kennedy „un potop de argumente despre rolul pe care America ar putea și ar trebui să-l joace în salvarea civilizației", scria Colville în jurnalul său.[19] Churchill i-a spus ambasadorului că promisiunile Americii de sprijin financiar și industrial erau „de tot râsul pe scena istoriei".

La ora 1 noaptea, Churchill și oaspeții săi s-au adunat în salonul central. Churchill s-a așezat pe sofa, pufăind din

trabuc. A spus mai multe bancuri deocheate și a discutat despre importanța creșterii producției de avioane de vânătoare pentru RAF.

La 1:30 s-a ridicat și a plecat la culcare, spunându-le celorlalți: „Noapte bună, copiii mei".

În noaptea aceea, Colville scria în jurnalul său: „A fost deodată cea mai dramatică și mai fantastică noapte pe care am trăit-o vreodată".[20]

CAPITOLUL 13. SCARIFICARE

În dimineața de duminică, la ora 7:30, aflând că Churchill era treaz, Colville i-a adus ultimul raport despre situația din Franța, care sosise mai devreme atât la telefon, cât și sub forma unui document livrat de curier. Colville a adus mesajul în camera lui Churchill. Churchill era în pat, „arătând exact ca un porcușor drăgălaș, îmbrăcat într-o jiletcă de mătase".[1]

Churchill a decis să convoace o ședință specială de cabinet la 10:15 în acea dimineață, la Londra. În timp ce Churchill își lua micul dejun în pat, valetul său i-a pregătit baia, întreaga casă trecând la treabă. Doamna Hill și-a pregătit mașina de scris portabilă. Inspectorul Thompson a verificat zona de posibili asasini. Șoferul lui Churchill a pregătit mașina. Colville a dat fuga să se îmbrace și să-și facă valiza, apoi și-a mâncat repede micul dejun.

Au pornit în viteză spre Londra pe o ploaie torențială, trecând pe culoarea roșie a semaforului și parcă zburând pe The Mall, cu Churchill dictând în tot acest timp minute doamnei Hill și dându-le de muncă pentru toată dimineața lui Colville și colegilor secretari privați.

Churchill a sosit în Downing Street numărul 10 exact când miniștrii cabinetului său se adunau. Ședința a avut drept rezultat o telegramă adresată francezilor, trimisă la 12:35 după-amiază, prin care Franța era autorizată să solicite termenii unui armistițiu în nume propriu, „numai cu condiția ca flota franceză să fie dusă imediat în porturile britanice, în așteptarea negocierilor".[2] Telegrama preciza foarte clar că Marea Britanie avea în plan să continue lupta și că nu intenționa să participe la nici o negociere a Franței cu Germania.

Churchill știa că Franța era pierdută. Cel mai mult îi păsa acum de flota franceză. Dacă aceasta ajungea sub controlul lui Hitler, așa cum părea probabil, s-ar fi schimbat echilibrul de forțe pe mare, unde Marea Britanie, cel puțin pentru moment, deținea superioritatea.

La Londra, în acea duminică, Profu și tânărul dr. Jones de la Departamentul de Informații al Aviației au participat la o ședință a Comitetului RAF pentru interceptări nocturne, ședință convocată de ofițerul superior al forțelor aeriene Philip Joubert, cu scopul analizării aparentei descoperiri făcute de Jones a unui nou sistem german de navigație prin unde radio. Churchill, fiind ocupat, nu a participat, însă interesul său era evident. Ceea ce fusese până atunci un subiect de interes mai mult sau mai puțin academic devenise acum ținta cercetării concrete, cu sarcini specifice atribuite diverșilor ofițeri.

„Ce schimbare", scria Jones, „de la inactivitatea mea de acum doar o săptămână!"[3]

Însă îndoielile cu privire la teoria lui Jones persistau. Un participant-cheie la acea ședință, comandantul Forțelor Aeriene, Hugh Dowding, șef al Comandamentului de Luptă, descria cazul lui Jones ca fiind alcătuit din „niște dovezi cam vagi".[4] Un altul, Henry Tizard, important consilier științific în Ministerul Aerului, scria: „Poate mă înșel, dar mie mi s-a părut că a existat un entuziasm inutil față de această ultimă presupusă metodă germană de abordare a țării. Este imposibil să se poată iniția un bombardament precis asupra unei ținte anume în acest fel."[5]

Profu însă era convins că această chestiune era urgentă. Lindemann i-a scris din nou lui Churchill, de data aceasta îndemnându-l să emită o directivă „pentru ca o astfel de investigație să aibă prioritate, nu numai în ceea ce privește materialele, ci mai ales în alocarea oamenilor, față de orice cercetare ale cărei rezultate nu se așteaptă să afecteze producția în următoarele trei luni".[6]

Churchill a fost de acord. Pe nota lui Lindemann el a scris: „A se executa fără greșeală".[7]

Nu după mult timp, Jones a auzit zvonul că Churchill considera chestiunea atât de gravă, încât intenționa să convoace o ședință pe această temă în Downing Street numărul 10.

Pentru Jones, așa ceva părea neplauzibil, foarte probabil primul pas al unei glume proaste cu mai multe etape pusă la cale de colegii de la Departamentul de Informații al

Aviației, care ridicaseră arta farselor la un nivel înalt; Jones însuși era recunoscut drept maestru în domeniu.

Luni, 17 iunie, a apărut „o anumită eventualitate". Franța a căzut. Cabinetul lui Churchill s-a întrunit la 11 dimineața și curând după aceea s-a aflat că mareșalul Philippe Pétain, care îl înlocuise în acea zi pe Reynaud la conducerea Franței, ordonase armatei franceze să înceteze lupta.

După ședință, Churchill a ieșit singur în grădina din Downing Street numărul 10 și a început să se plimbe, cu capul plecat, cu mâinile împreunate la spate – nu deprimat și nu speriat, ci profund îngândurat. Colville îl urmărea. „Cumpănea, fără îndoială, la cel mai bun mod prin care flota franceză, forțele aeriene și Coloniile puteau fi salvate", scria Colville.[8] „El, sunt sigur, va rămâne neînfricat."

Judecând după telegrama pe care Churchill le-a trimis-o lui Pétain și generalului Maxime Weygand, ulterior în acea zi, așa se părea că stăteau lucrurile. Făcând uz de lingușiri presărate cu ironie, el începea astfel: „Doresc să vă repet profunda mea convingere că ilustrul mareșal Pétain și faimosul general Weygand, camarazii noștri în două mari războaie împotriva germanilor, nu-și vor leza aliatul prin predarea măreței Flote Franceze inamicului. Un asemenea act le-ar scarifica" – *a scarifica*, un cuvânt vechi de 600 de ani, pe care doar Churchill l-ar fi putut folosi în corespondența diplomatică din momente cruciale – „le-ar scarifica numele pentru 1 000 de ani de istorie. Totuși la acest rezultat s-ar putea ajunge cu ușurință prin irosirea celor câteva prețioase ceasuri în care Flota ar putea fi transportată la loc sigur în porturile britanice ori americane, aducând cu ea speranța în viitor și onoarea Franței."[9]

Vestea despre Franța a fost prima dată transmisă de BBC la ora 1 în acea după-amiază. Serviciul Intern de Informații a raportat că reacția publicului „a fost una de confuzie și de șoc, dar nicidecum de surpriză. Din toate părțile s-a raportat nedumerire și mare anxietate."[10] Era o teamă larg răspândită că guvernul britanic ar putea să

„acționeze afară" sau pur și simplu să renunțe. „Câțiva credeau că totul s-a terminat." Două dintre cele mai frecvente întrebări din mintea oamenilor erau ce se va întâmpla cu soldații aflați încă în Franța – „Va fi posibil un al doilea Dunkerque?" – și ce se va alege acum de forțele aeriene și navale franceze. Era crucial, spunea raportul, ca Churchill sau regele să iasă chiar în noaptea aceea și să vorbească.

Olivia Cockett, funcționara de la Scotland Yard și scriitoare de jurnale pentru Mass-Observation, era la serviciu când a auzit transmisiunea BBC. „Biata Franță!", a scris ea la ora 15:40.[11] „Știrile de la ora 1 au fost o adevărată bombă pentru mine. Îmi repetasem neîncetat că nu credeam că Franța va ceda vreodată în fața Germaniei. Am rămas cu toții foarte tăcuți." A sosit ceaiul de la ora 5. Cockett nu împărtășea obsesia națională a englezilor pentru ceai, dar în acea zi a spus: „Am fost, de data aceasta, recunoscătoare pentru o cană de ceai". Ea și-a petrecut următoarea oră „tremurând și plângând".

Dar în Downing Street numărul 10 și la Palatul Buckingham exista un sentiment nou și bine-venit de claritate. „Personal", scria regele într-o scrisoare adresată mamei sale, regina Mary, „mă simt mai fericit acum, că nu mai avem aliați cu care să fim politicoși și pe care să-i cocoloșim."[12] Comandantul Forțelor Aeriene, Dowding, era euforic, pentru că asta însemna, în sfârșit, finalul persistentei amenințări că Churchill, într-un moment pripit de generozitate, ar fi trimis avioane de vânătoare în Franța și ar fi desfășurat trupele necesare respingerii asaltului de proporții al forțelor aeriene germane care cu siguranță avea să vină acum, că Franța capitulase. Dowding i-a mărturisit ulterior lordului Halifax: „Nu mă deranjează să vă spun că, auzind despre capitularea Franței, am căzut în genunchi și i-am mulțumit Domnului".[13]

Dar toată această ușurare era temperată de o estimare a modului radical în care prăbușirea franceză modificase peisajul strategic. Luftwaffe avea acum siguranța că își putea muta flotele aeriene în baze de-a lungul coastei canalului. Invazia părea nu doar posibilă, ci și iminentă.

Britanicii se așteptau ca aceasta să înceapă cu un atac violent masiv al forțelor aeriene germane, mult temuta „lovitură nimicitoare".

În după-amiaza aceea au sosit și mai multe vești proaste. Churchill ședea în liniștea Sălii Cabinetului din Downing Street numărul 10 când i s-a comunicat că un mare transatlantic al companiei maritime Cunard, *Lancastria*, care fusese rechiziționat de guvernul britanic și era folosit acum ca vas militar și care avea la bord peste 6 700 de soldați, piloți și civili britanici, fusese atacat de avioane germane. Trei bombe loviseră vasul și îl incendiaseră. Se scufundase în 20 de minute, cu pierderea a cel puțin 4 000 de vieți, mult mai multe decât totalul victimelor de pe *Titanic* și *Lusitania*.

Atât de sfâșietoare a fost această știre, mai ales după cea a dezastrului din Franța, încât Churchill a interzis presei să o comunice. „Presa are destule dezastre, cel puțin pentru azi", a spus el.[14] Aceasta a fost însă o tentativă dezastruoasă de cenzură, ținând cont că 2 500 de supraviețuitori au ajuns curând în Marea Britanie. *The New York Times* a publicat povestea cinci săptămâni mai târziu, pe 26 iulie, iar presa britanică i-a urmat exemplul. Faptul că guvernul nu comunicase vestea scufundării a provocat un val de neîncredere în rândul publicului, conform datelor Serviciului Intern de Informații. „Tăinuirea știrii scufundării navei *Lancastria* este subiectul multor critici ostile", afirma agenția într-unul din rapoartele zilnice.[15] Lipsa transparenței a provocat „temeri că alte vești proaste sunt tăinuite... și faptul că știrea a fost comunicată numai după publicarea acesteia în presa americană dă naștere sentimentului că ar fi fost, altfel, ținută secretă și mai mult timp".

Din întâmplare, numărul morților a fost probabil mult mai mare decât se raportase inițial. Numărul real de persoane de la bordul navei nu a fost niciodată stabilit, dar ar fi putut fi de până la 9 000.

Au sosit însă și vești bune de la Ministerul Producției de Aeronave. Marți, 18 iunie, lordul Beaverbrook a oferit

Cabinetului de Război primul său raport despre producția de avioane. Rezultatul era uluitor: avioane noi ieșeau de pe poarta fabricilor sale într-un ritm de 363 pe săptămână, o creștere de la 245. Producția de motoare crescuse și ea – 620 de motoare noi pe săptămână, față de 411.

Ce nu raporta el, cel puțin nu în acest document, era că aceste succese fuseseră posibile cu un preț considerabil pentru el, în materie de stres și de sănătate și pentru armonia din guvernul lui Churchill. Imediat după acceptarea noii funcții, Beaverbrook a început să aibă conflicte cu Ministerul Aerului, pe care îl considera demodat și limitat în abordarea nu doar a construirii de aeronave, ci și a lansării și a echipării acestora. El avea o bună cunoaștere a războiului aerian. Fiul său, pe care îl chema tot Max și care era cunoscut drept „Micul Max", era pilot de avioane de vânătoare, un bărbat înalt și deosebit de frumos, și care avea să fie decorat curând cu Crucea pentru distincție în zbor. Din când în când, Beaverbrook îl invita, împreună cu camarazii piloți, acasă la el, la cocktailuri și discuții. Beaverbrook trăia fiecare zi într-o stare de anxietate până pe la ora 8, seară de seară, când Micul Max îl suna ca să-i confirme că e în viață și nevătămat.

Beaverbrook voia controlul – și peste tot: producție, reparații, depozitare. Ministerul Aerului însă le considerase întotdeauna exclusiv responsabilitatea lui. Voia toate avioanele pe care le putea obține, desigur, dar era deranjat de amestecul lui Beaverbrook, mai ales când acesta căuta să dicteze până și tipul de arme care să fie instalate în noile avioane.

Beaverbrook a înfuriat și alte ministere. El voia să aibă prioritate în accesul la toate resursele: lemn, oțel, textile, burghie, echipamente de frezat, explozibili – orice era necesar pentru fabricarea bombardierelor și a avioanelor de vânătoare, indiferent de nevoile și de solicitările altor ministere. Rechiziționa, de exemplu, clădiri deja destinate altor utilizări. Legătura sa directă cu Churchill îi făcea jaful și mai exasperant. Așa cum se exprima „Mopsul" Ismay, Beaverbrook avea mai multe în comun cu un tâlhar la drumul mare decât cu un organ executiv. „Pentru a

obține orice își dorea – fie că era vorba de materiale, de mașini-unelte sau de forță de muncă – el nu ezita niciodată, după cum afirmau departamentele rivale, să se dedea la hoție pe față."[16]

Cu două zile înainte de predarea raportului referitor la progresele făcute, Beaverbrook dictase o scrisoare de nouă pagini adresată lui Churchill, în care își expunea problemele. „Astăzi", începea el, „mă găsesc frustrat și obstrucționat, motiv pentru care îți cer ajutorul grabnic."[17]

Enumera apoi o listă lungă de probleme, inclusiv împotrivirea Ministerului Aerului cu privire la campania sa de recuperare și de reparare a avioanelor RAF doborâte, o competență pe care ministerul o considera a lui. Beaverbrook își dăduse seama de la bun început că aceste epave erau un tezaur de piese de schimb, în special motoare și instrumente de zbor, ce puteau fi reasamblate în avioane întregi. Multe avioane britanice de luptă deteriorate reușiseră să aterizeze forțat pe aerodromuri, în ferme și parcuri ori pe alte terenuri prietenoase, de unde au putut fi recuperate rapid. El a adunat numeroși mecanici talentați și a implicat mici companii pentru a crea o rețea de ateliere de reparații atât de pricepute la recuperarea aparatelor de zbor, încât să poată retrimite în luptă sute de avioane pe lună.

Beaverbrook cerea control total asupra hangarelor de întreținere unde erau adunate avioanele deteriorate și componentele, susținând că Ministerul Aerului, din ranchiună cu privire la zonele de competență, încerca să-i pună piedici la orice pas. În scrisoarea sa către Churchill, el descria cum una dintre echipele lui de salvare recuperase 16 000 de mitraliere Vickers nefuncționale dintr-un depozit și le trimisese spre reparație unei fabrici. I se spusese că armele nu mai există, lucru care s-a dovedit a nu fi adevărat. „Ieri, după un raid la primele ore ale dimineții, desfășurat la insistențele mele, am recuperat un alt lot de 1 120 de arme", scria el.

Folosirea cuvântului „raid" era emblematică pentru abordarea sa. Tactica folosită nu era deloc apreciată de oficialii din Ministerul Aerului, care considerau aceste echipaje de salvare de urgență – sau „detașamente de

acțiune" – echivalentul bandelor de pirați, interzicându-le chiar, la un moment dat, accesul pe aerodromurile de pe linia frontului.

Beaverbrook nu a trimis niciodată acea scrisoare de nouă pagini. Această schimbare de atitudine nu era neobișnuită. El dicta adesea reclamații și atacuri, uneori în mai multe variante, decizând până la urmă să nu le expedieze. În documentele personale lăsate în cele din urmă la arhivele Parlamentului, un dosar consistent conținea corespondența neexpediată, o colecție debordând de irascibilitate ținută sub capac.

Nemulțumirea lui a continuat să-l macine și să se intensifice.

Capitolul 14. „Acest joc straniu și mortal"

În acea după-amiază de marți, 18 iunie, la 15:49, Churchill a ieșit în fața Camerei Comunelor pentru a vorbi despre prăbușirea Franței, ținând un discurs pe care avea să-l repete în seara aceleiași zile într-o transmisiune radio către cetățeni. Și acest discurs va fi considerat unul dintre marile momente ale oratoriei, cel puțin așa cum l-a susținut în fața Camerei Comunelor.

Churchill a vorbit despre trupe de desant și despre acțiuni ale trupelor aeropurtate, despre atacuri cu bombe „care vor veni cu certitudine foarte curând peste noi".[1] Deși Germania avea mai multe bombardiere, a spus el, și Marea Britanie avea bombardiere, pe care intenționa să le folosească „fără întrerupere" pentru a ataca ținte militare din Germania. El a reamintit publicului prezent că Marea Britanie avea o flotă. „Unii oameni par să uite asta", a spus el. Totuși nu a încercat să ocolească adevărata semnificație a prăbușirii franceze. „Bătălia pentru Franța" se încheiase, a spus el, adăugând: „Presupun că Bătălia pentru Anglia stă să înceapă". În joc nu era doar Imperiul Britanic, ci întreaga civilizație creștină. „Întreaga furie și forță a inamicului se va abate foarte curând asupra noastră. Hitler știe că va trebui să ne zdrobească pe această insulă sau va pierde războiul."

Cu pași hotărâți, s-a îndreptat către punctul culminant: „Dacă îi putem face față, întreaga Europă poate fi liberă și viața lumii poate merge mai departe pe tărâmuri vaste, însorite. Însă, dacă pierdem, întreaga lume, inclusiv Statele Unite și tot ce am cunoscut și am iubit, se va prăbuși în abisul unui nou Ev Mediu și mai sinistru, poate și mai lung, văzut în luminile științei pervertite."

El a lansat apoi un apel către mărețul spirit al britanicilor de pretutindeni. „Să ne adunăm așadar puterile și să ne asumăm îndatoririle, și să ne comportăm astfel încât, dacă Imperiul Britanic și al său Commonwealth vor mai dura încă 1 000 de ani, oamenii să

continue să spună: «Acesta a fost cel mai frumos moment al lor».“

Probabil că acesta a fost și cel mai bun moment al lui Churchill, și așa ar fi rămas dacă ar fi respectat recomandarea ministrului informațiilor de a transmite discursul în direct de la Camera Comunelor. După cum aflaseră Serviciile Interne de Informații, publicul avea nevoie să audă din gura lui Churchill despre eșecul francezilor și ce însemna acesta pentru perspectivele Angliei în război. Dar procesul organizării unei transmisiuni de la Cameră, inclusiv al votului de aprobare necesar al membrilor, s-a dovedit anevoios.

Churchill a fost de acord, fără entuziasm, să facă o transmisiune separată în noaptea aceea. Miniștrii s-au așteptat ca el să scrie ceva nou, dar, cu încăpățânarea unui copil, Churchill a decis pur și simplu să citească discursul pe care îl ținuse în Cameră. Deși reacția publicului, așa cum a fost ea măsurată de rapoartele Mass-Observation și de Serviciile Interne de Informații, a variat, o temă consecventă a fost criticarea felului în care Churchill își rostise discursul. „Unii au sugerat că ar fi fost beat“, raporta Mass-Observation miercuri, 19 iunie, „alții, că nu a simțit el însuși încrederea pe care o proclama. Câțiva au crezut că era obosit. S-ar părea că felul în care a fost rostit discursul a neutralizat într-o oarecare măsură conținutul lui.“[2] Cecil King, director editorial la *Daily Mirror*, scria în jurnalul său: „Nu știu dacă era beat sau frânt de oboseală, dar a fost cel mai slab cu putință efort cu o ocazie în care ar fi trebuit să ofere cel mai strălucit discurs al vieții sale“.[3]

Un ascultător a mers până într-acolo încât a trimis o telegramă în Downing Street numărul 10, avertizându-l pe Churchill că sunase ca și cum ar fi avut o afecțiune cardiacă, recomandându-i să lucreze stând întins.

Întâmplător, problema fusese în mare măsură mecanică. Churchill insistase să citească discursul cu un trabuc ținut strâns în colțul gurii.

A doua zi, principalii trei comandanți ai lui Churchill – șefii săi de stat-major – au trimis o notă secretă („A se păstra sub cheie“) lui Churchill și Cabinetului de Război,

via „Mopsul" Ismay, notă în care prezentau pericolele iminente în termeni mai duri decât folosise Churchill în discursul lui. „Experiența campaniilor militare din Flandra și Franța indică faptul că nu ne putem aștepta la o perioadă de respiro înainte ca germanii să înceapă o nouă etapă a războiului", menționa nota.[4] „Prin urmare, trebuie să considerăm amenințarea cu atacul drept iminentă." Dar mai întâi va avea loc un atac aerian, explicau comandații, unul care „va afecta apărarea noastră aeriană și moralul poporului nostru din plin".

Hitler va fi necruțător, avertizau ei. „Germanii au avut pierderi enorme în Franța, fiind probabil pregătiți să facă față unor pierderi și mai mari și să-și asume riscuri chiar mai mari decât și-au asumat în Norvegia pentru a obține rezultate decisive împotriva țării noastre."

Următoarele trei luni, era predicția lor, aveau să fie decisive pentru rezultatul războiului.

Joi, s-au înmulțit zvonurile că Churchill urma să convoace o ședință dedicată exclusiv sistemului de navigație cu fascicul. Ședința, auzea acum dr. Jones, avea să aibă loc a doua zi dimineața, vineri, 21 iunie. Nimeni nu-l invitase însă, așa că în acea vineri dimineață el și-a urmat programul obișnuit, care includea urcarea în tren în cartierul londonez Richmond la ora 9:35 și sosirea la muncă aproximativ 35 de minute mai târziu. Când a ajuns la birou, a găsit o notă de la o secretară a Departamentului de Informații al Aviației, în care scria că un coleg, comandantul de escadrilă Rowley Scott-Farnie, „a telefonat și a spus să mergeți în Camera Cabinetului din Downing Street numărul 10".[5]

În Downing Street numărul 10, Camera Cabinetului începuse să se umple cu oficiali. Aici se afla „masa lungă", o întindere de aproape opt metri de lemn lăcuit acoperit cu postav verde, punctată de spătarele a 22 de scaune din lemn de mahon. Scaunul prim-ministrului – singurul fotoliu, se afla la mijlocul uneia dintre laturile mesei, în fața unui imens șemineu de marmură. Ferestre înalte dădeau spre grădina din spate și, dincolo de ea, spre Horse

Guards Parade și St. James's Park. În dreptul fiecărui scaun era un caiet de notițe, o bucată de sugativă și hârtie de scris cu antetul „10 Downing Street" cu litere negre în relief.

Din când în când, Churchill folosea încăperea ca birou în care își dicta telegramele și minutele. O secretară obișnuia să șadă în fața lui, cu o mașină de scris, uneori ore în șir, dactilografiind dictare după dictare, Churchill „întinzând mâna spre ea aproape înainte de a fi terminat de dictat", scria Elizabeth Layton.[6] La îndemâna sa erau așa-numitul „klop" – perforatorul – și două stilouri, unul cu cerneală neagră-albăstruie, pentru semnarea corespondenței, celălalt cu cerneală roșie, pentru parafarea cu inițiale a minutelor. Dacă avea nevoie de ceva, întindea o mână și spunea „Dă-mi", iar Layton trebuia să știe ce anume cere. El folosea exact aceeași comandă pentru a-i convoca pe oameni. „Dă-mi-l pe Prof" sau „Dă-mi-l pe Mops" însemna că ea trebuia să îl cheme pe Lindemann sau pe generalul Ismay. Momente îndelungate când era tăcere, ea asculta clopotul Big Ben și orologiul din piațeta Horse Guards, ambele bătând la intervale de 15 minute, cu o plăcută disonanță, sunetul orologiului din Horse Guards pe fundalul ecoului solemn al Big Benului.

Oficialii și-au ocupat locurile. În sală au intrat Churchill, Lindemann, lordul Beaverbrook și oficiali de vârf ai aviației imperiale, inclusiv ministrul aerului, sir Archibald Sinclair, și șeful Comandamentului de Luptă, Hugh Dowding, în total o duzină de bărbați. Prezent era de asemenea și Henry Tizard, consilier al guvernului pe probleme de aeronautică. Cândva prieten al lui Lindemann, Tizard se înstrăinase de Prof, în mare parte din cauza măiestriei Profului de a păstra ranchiună. Nici un secretar nu era prezent, privat sau personal, ceea ce indica faptul că ședința era considerată atât de secretă, încât nu se făceau consemnări scrise.

În sală domnea o atmosferă tensionată. Tizard și Lindemann se confruntau pe tema unor minciuni imaginate din trecut; dușmănia dintre ei era mai mult decât evidentă.

Churchill a observat că o persoană-cheie, Jones, tânărul cercetător a cărui muncă de detectiv dusese la convocarea acelei ședințe în primul rând, absenta. Discuțiile au început fără el.

După căderea Franței, stringența problemei creștea de la o zi la alta. Luftwaffe își muta bazele tot mai aproape de coasta franceză. Raidurile germanilor deasupra Angliei creșteau ca proporții, severitate și frecvență. Cu două nopți mai devreme, Luftwaffe trimisese 150 de avioane să survoleze Anglia, afectând uzine siderurgice și una chimică, distrugând conducte de gaz și apă, scufundând un vas comercial și aproape aruncând în aer un depozit de muniție din Southampton. Zece civili fuseseră omorâți. Totul făcea parte din suspansul crescând cu privire la momentul în care germanii urmau să invadeze, exact ca în acumularea lentă de emoție a unui thriller (pentru a utiliza un cuvânt apărut în 1889). Suspansul îi făcea pe oameni irascibili și anxioși, dar și mai critici la adresa guvernului, conform raportului Serviciului Intern de Informații.

Dacă avioanele germane erau într-adevăr călăuzite pe timp de noapte de un nou sistem de navigație secret, era crucial să se știe asta și să se conceapă câteva mijloace de contracarare a tehnologiei cât mai curând posibil. Acest domeniu al științei secrete era unul care pe Churchill îl încânta deosebit de mult. Iubea dispozitivele electronice și armele secrete și erau un promotor înfocat al noilor invenții propuse de Prof, chiar și al celor luate în râs de alți oficiali ca fiind aiurelile unui trăsnit. După eșecul unui prototip de dispozitiv exploziv lipit pe caroseria unui tanc – și ocazional pe trupul vreunui soldat – Churchill a sărit în apărarea Profului. Într-o minută adresată „Mopsului" Ismay, dar destinată unei difuzări mai largi, Churchill scria: „Orice ironie a oficialilor care au fost atât de indolenți încât să nu vadă potențialul acestei bombe dincolo de faptul că nu a fost un succes va fi total disprețuită de către mine".[7]

„Bomba lipicioasă", cum era cunoscută, a ajuns, în cele din urmă, în punctul în care a putut fi folosită pe front, în ciuda împotrivirii Ministerului de Război. Churchill a respins obiecțiile ministerului, susținând deplin arma.

Într-o minută datată 1 iunie 1940, remarcabilă atât pentru precizie, cât și pentru concizie, Churchill ordona: „Fabricați un milion. WSC."[8]

Ulterior, când o parte din membrii Parlamentului au început să conteste influența lui Lindemann, Churchill i-a domolit. În timpul unei ședințe aprinse, cunoscute drept „Question Time" („Ora întrebărilor"), din Camera Comunelor, un parlamentar nu doar că a adresat întrebări care îl criticau implicit pe Lindemann, dar a făcut și aluzii sumbre la originile sale germane, lucru care l-a înfuriat pe Churchill. După aceea s-a năpustit asupra calomniatorului în fumoar și – „urlând la el ca un taur înfuriat"[9], conform unui martor ocular – a strigat: „De ce dracului ai pus întrebarea aia? Nu știi că este unul dintre cei mai vechi și mai dragi prieteni ai mei?"

Churchill i-a spus bărbatului „să plece dracului de acolo" și nu i-a mai vorbit niciodată.

Într-o discuție între patru ochi cu propriul secretar parlamentar, Churchill spunea: „Mă iubești pe mine, iubește-mi și câinele, iar dacă nu-mi iubești câinele, să dea naiba că nici pe mine nu mă poți iubi".[10]

Dr. Jones continua să creadă că invitația la ședința din Downing Street numărul 10 ar fi putut fi o farsă. A căutat-o pe secretara care îi lăsase bilețelul pe birou în dimineața aceea. Aceasta l-a asigurat că invitația era reală. Încă neconvins, Jones a dat un telefon comandantului de escadrilă Scott-Farnie, colegul care îi transmisese la telefon secretarei mesajul original. Acesta s-a jurat că nu era vorba despre o farsă.

Jones a luat un taxi. Când a ajuns la numărul 10, ședința era în desfășurare de aproape o jumătate de oră.

Pentru Jones a fost un moment tulburător. Când a intrat în sală, Churchill și o mulțime de alți bărbați s-au întors spre el. Jones a fost un pic uluit să se trezească, la cei 28 de ani ai săi, privind legendara masă lungă din Camera Cabinetului.

Churchill era așezat în mijlocul laturii stângi a mesei, flancat de Lindemann și de lordul Beaverbrook, doi bărbați la poli total opuși ca înfățișare – Lindemann, palid

și servil, Beaverbrook, vioi și irascibil, întru totul spiridușul îmbufnat din fotografiile din presă. De cealaltă parte a mesei ședeau Henry Tizard, Sinclair, ministrul aerului, și șeful Comandamentului de Luptă, Dowding.

Jones simțea tensiunea din încăpere.[11] Lindemann a făcut un gest către scaunul gol din dreapta lui. Bărbații de pe partea lui Tizard i-au făcut semn să vină să se așeze lângă ei. Pentru o clipă, Jones nu a știut ce să facă. Lindemann era fostul lui profesor și, fără îndoială, principalul motiv pentru care fusese invitat înainte de toate la acea ședință, însă reprezentanții Forțelor Aeriene erau colegii lui, așa că, fără doar și poate, trebuia să se alăture lor. Ceea ce a complicat și mai mult momentul a fost faptul că Jones era conștient de ostilitatea dintre Tizard și Lindemann.

Jones a rezolvat dilema alegând scaunul de la capătul mesei, din ceea ce el a numit „tărâmul nimănui", aflat între cele două delegații.

I-a ascultat pe ceilalți reluându-și conversația. Și-a dat seama după comentariile lor că grupul înțelegea doar parțial situația fasciculului și implicațiile acestuia în războiul aerian.

La un moment dat, Churchill i-a adresat direct o întrebare, pentru a lămuri un detaliu.

În loc să răspundă pur și simplu, Jones a spus: „Ar ajuta, domnule, dacă v-aș relata povestea de la bun început?"[12] Privind retrospectiv, Jones s-a speriat de propria stăpânire de sine. Și-a pus parțial calmul pe seama faptului că acea convocare la ședință îl luase în asemenea măsură prin surprindere că nu avusese ocazia să dea răgaz anxietății să se acumuleze.

Jones a relatat povestea ca pe una polițistă, descriind primele indicii și acumularea ulterioară de dovezi. El a dezvăluit, de asemenea, unele informații proaspete, inclusiv o notiță găsită cu trei zile în urmă într-un bombardier german doborât, ce părea să confirme bănuiala lui că sistemul *Knickebein* dezvolta nu doar un fascicul, ci două, al doilea intersectându-se cu primul deasupra țintei avute în vedere. Notița confirma punctul de origine a celui de-al doilea fascicul ca fiind Bredstedt, un oraș din landul

Schleswig-Holstein de pe coasta de nord a Germaniei. Aceasta oferea totodată ceea ce păreau să fie frecvențele fasciculului.

Churchill a ascultat absorbit, iar fascinația sa pentru tehnologiile secrete era la cote maxime. Dar și-a dat în același timp seama de semnificația sumbră a descoperirii lui Jones. Era și-așa destul de rău că Luftwaffe își stabilea deja baze pe teritoriul ocupat, aflat la doar câteva minute de coasta engleză. Acum înțelegea și că aparatele de zbor din acele baze puteau bombarda cu precizie chiar și în nopți fără lună și cu vreme închisă. Pentru Churchill, acestea erau într-adevăr vești rele, „unul dintre cele mai negre momente ale războiului", după cum spunea el însuși mai târziu.[13] Până în acest punct, el fusese încrezător că RAF putea rezista, în ciuda faptului că, așa cum credea Departamentul de Informații al Aviației, era mult depășită numeric de Luftwaffe. Pe timp de zi, piloții RAF se dovedeau abili în doborârea bombardierelor lente ale germanilor și în depășirea escortelor de avioane de vânătoare ale acestora, paralizate deoarece erau nevoite să rămână în urmă pentru a proteja avionul mai lent, dar și din cauza limitărilor de combustibil care le acordau avioanelor de vânătoare doar 90 de minute de zbor. Pe timp de noapte însă, RAF erau neputincioasă în interceptarea avioanelor germane. Dacă avioanele germane puteau bombarda cu precizie, chiar și pe vreme foarte înnorată și în cele mai întunecoase nopți, însemna că nu mai aveau nevoie de roiurile de avioane de vânătoare ca escortă, nemaifiind așadar restricționate de limitările de combustibil ale acestora din urmă. Puteau traversa insulele britanice fără restricție, un avantaj uriaș în pregătirea terenului pentru invazie.

Jones a vorbit 20 de minute. După ce a terminat, Churchill își aducea aminte că „s-a instalat o atmosferă generală de neîncredere" în sală, deși unii de la acea masă erau în mod evident îngrijorați.[14] Churchill a întrebat: Ce ar trebui să se facă acum?

Primul pas, a spus Jones, era să se folosească avioane care să confirme că fasciculul chiar exista, după care să zboare printre ele pentru a le înțelege caracteristicile. Jones

știa că dacă germanii foloseau într-adevăr un sistem Lorenz precum cel întrebuințat de avioanele comerciale, acesta trebuia să aibă anumite caracteristici. Transmițătorii de la sol ar fi trimis semnale prin două antene separate. Aceste semnale s-ar fi propagat, devenind difuze la distanțe lungi, însă acolo unde se suprapuneau formau un fascicul puternic, restrâns, la fel cum două umbre devin mai întunecate în punctul în care se intersectează. Acest semnal era cel urmărit de piloții de pe avioanele comerciale până vedeau pista de aterizare. Transmițătorii emiteau un semnal lung, de tip „liniuță", dintr-o antenă și un altul scurt, de tip „punct", dintr-o alta, ambele redate sonor de receptoarele de la bord, pentru a fi auzite de piloți. Dacă pilotul auzea un puternic semnal „liniuță", știa că trebuia să se deplaseze spre dreapta, până când semnalul „punct" devenea puternic. Când era centrat pe traiectoria corectă de abordare, unde liniuțele și punctele erau egal de puternice – așa-numita zonă de semnale egale, sau zonă neutră –, pilotul auzea un singur ton continuu.

Odată natura fasciculului cunoscută, le-a spus Jones celor din sală, RAF puteau concepe contramăsuri, inclusiv bruierea undelor și transmiterea de semnale false pentru a-i păcăli pe germani să-și arunce bombele prea devreme sau să zboare pe un curs greșit.

Auzind asta, dispoziția lui Churchill s-a îmbunătățit – „povara s-a ridicat încă o dată", i-a spus el ulterior lui Jones.[15] A ordonat să se înceapă numaidecât căutarea fasciculelor.

Churchill a sugerat, de asemenea, că astfel de fascicule făceau și mai important proiectul uneia dintre armele secrete ale Profului, „mina aeriană", pe care Lindemann o tot promovase cu mult înainte de război și care devenise o obsesie pentru el și pentru Churchill deopotrivă. Aceste mine erau mici dispozitive explozive atârnate cu un fir de parașute ce puteau fi lansate cu miile în calea formațiilor de bombardiere germane, pentru a se încâlci de aripi și în elice. Lindemann a mers și mai departe, propunând un plan de protejare a Londrei prin înălțarea unei „cortine de mine" nocturne pe o distanță de peste 30 de kilometri, aprovizionată prin zboruri succesive ale unor avioane cu

misiunea de răspândire a acestor mine, avioane care să lanseze 250 000 de mine în șase ore în fiecare noapte.

Churchill a susținut total minele lui Lindemann, deși aproape toți ceilalți s-au îndoit de valoarea lor. La insistențele lui Churchill, Ministerul Aerului și Ministerul Producției de Aeronave al lui Beaverbrook dezvoltaseră și testaseră prototipuri, însă nu cu foarte mare entuziasm, lucru ce i-a provocat lui Churchill o mare frustrare. Inevitabilul asalt al Luftwaffe cerea analizarea minuțioasă a tuturor mijloacelor posibile de apărare. Acum, la ședință, frustrarea lui Churchill s-a reactivat. Pentru el părea clar că existența fasciculelor de navigare germane, dacă era dovedită, adăuga o nouă dimensiune împlinirii visului Profului, întrucât, dacă aceste fascicule puteau fi localizate, plasarea de mine aeriene de-a lungul traiectoriei bombardierelor care ar fi intrat în spațiul aerian al Angliei ar fi devenit brusc mult mai precisă. Dar deocamdată întregul program părea să se fi împotmolit în studii și minute. Churchill a bătut cu pumnul în masă. „Tot ce primesc de la Ministerul Aerului", a urlat el, „sunt doar dosare, dosare, dosare!"[16]

Tizard, mânat parțial de ostilitatea față de Lindemann, a luat în râs povestea lui Jones. Însă Churchill, convins de „principiile acestui joc straniu și mortal", a declarat că existența fasciculelor germane trebuia tratată ca un fapt constatat.[17] El înțelegea că Hitler va îndrepta întreaga forță a Luftwaffe împotriva Angliei. Soluțiile de contracarare a fasciculelor trebuiau să aibă prioritate față de toate celelalte proiecte, a spus el, „cel mai mic semn de reticență sau de abatere de la îndeplinirea acestei politici" urmând a-i fi raportat direct lui.

Tizard, cu obiecțiile ignorate și disprețul față de Lindemann reaprins, a luat totul ca pe un afront personal. La scurt timp după ședință, el a demisionat și din funcția de director al Comitetului de Consiliere Științifică și din cea de consilier al Forțelor Aeriene.

În astfel de momente îl aprecia Churchill cel mai mult pe Prof. „Existau, fără îndoială, oameni de știință mai mari", mărturisea Churchill. „Însă el avea două calități cu consecințe vitale pentru mine." Prima era faptul că

Lindemann „mi-era prieten și confident de încredere de 20 de ani", scria Churchill. A doua calitate a Profului era abilitatea lui de a distila misterioasa știință în concepte simple, ușor de înțeles – „abilitatea de a descifra semnalele experților din îndepărtate orizonturi și de a-mi explica în termeni lucizi, simpli, despre ce e vorba". Odată astfel înarmat, Churchill își putea activa „releul de forță" – autoritatea funcției – și transforma conceptele în acțiune.

Un zbor de cercetare cu încercarea de a localiza fasciculele a fost programat pentru acea seară.

Jones a dormit puțin în noaptea aceea. Își riscase cariera în fața prim-ministrului și a lui Lindemann, dar și a celor mai înalți oficiali din Forțele Aeriene Regale. A reluat în minte iar și iar întreaga ședință, detaliu cu detaliu. „Oare mă făcusem de râs", se întreba el, „și mă purtasem deosebit de necuviincios în fața premierului? Trăsesem oare concluzii primite? Fusesem păcălit de o mare farsă a germanilor? Și, mai presus de toate, irosisem oare, în mod arogant, o oră din timpul prim-ministrului când Marea Britanie era pe punctul să fie invadată sau rasă de pe fața pământului din aer?"[18]

Churchill mai avea un motiv să se simtă ușurat în ziua aceea, avusese loc un fel de Dunkerque financiar. Pe măsură ce războiul se intensifica, iar cerințele cărora trebuia să le facă față se multiplicau, a început să se lupte cu o problemă personală care îl chinuise aproape toată cariera lui, și anume lipsa banilor. Scria cărți și articole pentru a-și suplimenta veniturile. Până la numirea ca prim-ministru, scrisese articole pentru *Daily Mirror* și *News of the World* și făcuse emisiuni pentru posturi de radio americane, tot pentru bani. Dar nu fusese niciodată suficient, iar acum se apropia de o criză financiară, neputând să-și achite integral taxele și facturile regulate, printre care se numărau și cele ale croitorilor, furnizorului de vin și ale atelierului unde își repara ceasul. (Churchill își poreclise ceasul „napul".) Mai mult decât atât, datora băncii unde era client – Lloyds – o grămadă de bani. Din extrasul său de cont de marți, 18 iunie, reieșea că avea o descoperire de cont de peste 5 000 de lire, echivalentul a

mai bine de 300 000 de dolari americani din secolul XXI. La sfârșitul lunii, era scadentă plata dobânzii, iar el nu avea bani nici măcar pentru asta.

Însă, în vinerea aceea, la ședința despre fascicul, un cec în valoare de 5 000 de lire a apărut în mod misterios – și convenabil – în contul lui de la Lloyds.[19] Numele de pe cecul de depunere era al lui Brendan Bracken, secretarul parlamentar privat al lui Churchill, dar adevărata sursă era bogatul coproprietar al revistei *The Economist* a lui Bracken, sir Henry Strakosch. Cu trei zile în urmă, la primirea extrasului de cont de la Lloyds ce cuprindea suma cu care contul lui era descoperit, Churchill îl sunase pe Bracken la birou. Se săturase de preocuparea pentru problemele financiare și de tot stresul, având treburi mult mai importante de rezolvat. I-a spus lui Bracken să rezolve situația, iar Bracken a rezolvat-o. Plata către Lloyd nu l-a scos pe Churchill complet din datorii, dar a eliminat riscul imediat al unei probleme personale jenante.

A doua zi, sâmbătă, dr. Jones a participat la o ședință convocată pentru prezentarea rezultatelor zborului din noaptea precedentă pentru căutarea fasciculelor germane. Pilotul, locotenentul de aviație H.E. Bufton, s-a înfățișat personal cu un raport concis, cu trei chestiuni numerotate distinct. El și un observator decolaseră de pe un aerodrom din apropiere de Cambridge, cu dispoziția de a zbura doar către nord și de a căuta transmisiuni asemănătoare cu cele generate de un sistem Lorenz de aterizare oarbă.

Mai întâi, Bufton a raportat că a descoperit în aer un fascicul subțire la 1,6 kilometri sud de Spalding, un oraș din apropierea coastei de nord-est a Angliei, unde litoralul se îngustează spre interior, formând un golf mare numit Wash.[20] Zborul a detectat semnale scurte, de tip punct, chiar la sud de fascicul și lungi, de tip linie, în nord, așa cum era de așteptat de la un emițător de tip Lorenz.

Apoi, Bufton a raportat că frecvența fasciculului detectat era de 31,5 megahertzi pe secundă, frecvență identificată anterior într-una din consemnările găsite de Serviciul de Informații al Aviației.

În cele din urmă, a venit cea mai bună veste dintre toate, cel puțin pentru Jones. Zborul detectase un al doilea fascicul, cu caracteristici similare, ce se intersecta cu primul într-un punct din apropiere de Derby, pe locul unei fabrici Rolls-Royce care producea toate motoarele Merlin pentru avioanele Spitfire și Hurricane ale RAF. Acest al doilea fascicul, cu o frecvență diferită, trebuia să se intersecteze neapărat cu primul cu puțin înainte de țintă, pentru a oferi echipajului german timp să-și lanseze bombele.

În ciuda faptului că punctul de intersecție părea să indice că ținta era fabrica Rolls, cei prezenți au sărbătorit momentul. Pentru Jones, în special, era o mare ușurare. Ofițerul responsabil cu ședința, își amintea Jones, „începuse, practic, să țopăie prin sală de încântare".

Acum foarte importante erau eforturile de a găsi o modalitate eficientă de contracarare a fasciculelor. *Knickebein* a primit numele de cod „Headache" („Durere de cap"), iar potențialele contramăsuri – „Aspirin" („Aspirină").

Mai întâi de toate însă, Jones și un coleg s-au dus la St. Stephen's Tavern din apropiere, un local popular în rândurile celor de la Whitehall, situat la mai puțin de 100 de metri de Big Ben, și s-au îmbătat.

Capitolul 15. Londra și Berlin

La ora 18:36, sâmbătă, 22 iunie, francezii au semnat un armistițiu cu Hitler. Marea Britanie era acum oficial singură. A doua zi, la Chequers, vestea despre Franța a tensionat atmosfera. „La parter, un mic dejun într-o atmosferă dezolantă și plictisitoare", scria Mary în jurnalul ei.[1]

Churchill era abătut la culme. Ceea ce îi măcina gândurile și îi întuneca dispoziția era flota franceză. Germania nu dezvăluise imediat termenii exacți ai armistițiului, soarta oficială a flotei rămânând astfel un mister. Părea cert că Hitler își va însuși vasele franceze. Efectul avea să fie catastrofal, urmând foarte probabil să modifice balanța puterii în Mediterana și, în același timp, să facă o invazie germană a Angliei și mai certă.

Comportamentul lui Churchill a enervat-o pe Clementine. Aceasta s-a așezat să-i scrie o scrisoare, dându-și seama, ca de obicei, că cel mai bun mod de a-i atrage atenția asupra oricărui lucru era scrisul. Ea a început astfel: „Sper că mă vei ierta dacă îți spun ceva ce simt că trebuie să știi".

A terminat scrisoarea, însă apoi a rupt-o.

La Berlin, victoria părea aproape. Duminică, 23 iunie, Joseph Goebbels, al cărui titlu oficial era de ministru al propagandei publice și al iluminării poporului, a convocat ședința obișnuită de dimineață cu principalii săi agenți de propagandă, de data aceasta pentru a comunica noua direcție a războiului, acum, că Franța își oficializase capitularea.

Cu Franța în stăpânire, a spus Goebbels grupului, Anglia trebuia să devină acum principalul obiectiv al atenției lor.[2] El a avertizat să nu care cumva să fie făcuți cetățenii să creadă că va urma o victorie rapidă. „Este încă imposibil de spus cum va continua acum lupta împotriva Angliei și, în nici un caz, nu trebuie creată impresia că ocuparea Marii Britanii este pe cale să înceapă mâine", a

spus Goebbels, conform minutei de la ședință. „Pe de altă parte, nu încape nici o îndoială că Marea Britanie va primi aceeași sentință ca Franța dacă persistă în a fi reticentă la soluții raționale" – și se referea aici la un acord de pace.

Cu Marea Britanie înfățișându-se acum drept ultimul gardian al libertății europene, spunea Goebbels, Germania trebuia să sublinieze acum în replică ideea că „suntem lideri în confruntarea dintre Europa continentală și plutocraticul popor insular britanic". Comunicatorii vorbitori de limbi străine ai Germaniei trebuiau, de aici înainte, „să opereze în modul deliberat și sistematic cu sloganuri de genul: «Națiuni ale Europei: Marea Britanie vă organizează înfometarea!» etc."

Într-o remarcă neconsemnată în minute, însă citată ulterior de un membru al biroului de presă al Reichului, Goebbels a mai spus grupului: „Ei bine, săptămâna aceasta va aduce cea mai mare schimbare în Marea Britanie"[3] – însemnând că, după căderea Franței, publicul englez avea, mai mult ca sigur, să ceară în gura mare pacea. „Churchill, desigur, nu poate să reziste", a spus el. „Se va forma un guvern de compromis. Suntem foarte aproape de sfârșitul războiului."

CAPITOLUL 16. COD ROȘU

La Londra, luni, 24 iunie, Cabinetul de Război al lui Churchill s-a întrunit de trei ori, o dată dimineața și de două ori seara, ultima întrunire începând la ora 10:23. În cea mai mare parte a timpului s-a discutat despre ceea ce subsecretarul de stat de la externe, Cadogan, numea „problema îngrozitoare a flotei franceze".[1]

La începutul acelei zile, ziarul *Times* din Londra dezvăluise termenii armistițiului francez, pe care Germania nu-i făcuse încă publici oficial. Trupele germane aveau să ocupe nordul și vestul Franței, restul țării urmând a fi administrat de un guvern nominal liber stabilit la Vichy, aflat la circa 322 de kilometri sud de Paris. Articolul 8 a fost citit cu cel mai mare interes de Churchill: „Guvernul german declară solemn că nu are nici o intenție să folosească în scopuri proprii în timpul războiului flota franceză staționată în porturile din regiunile aflate sub control german, cu excepția acelor unități necesare pentru supravegherea coastei și detectarea minelor".[2] Articolul mai cerea navelor franceze care operau în afara apelor teritoriale franceze să se întoarcă în Franța, dacă nu era nevoie de ele pentru protejarea coloniilor deținute de francezi.

Clauza, așa cum a fost publicată ulterior de Germania, includea această frază: „Guvernul german promite de asemenea solemn și declară în mod expres că nu intenționează să revendice flota franceză la încheierea păcii".[3]

Churchill nu a crezut nici măcar o clipă că Germania își va onora promisiunea. Dincolo de ticăloșia obișnuită a lui Hitler, formularea însăși a textului articolului părea să ofere multă libertate în modul de întrebuințare a navelor franceze. Ce însemna mai exact sintagma „supravegherea coastei"? Sau „detectarea minelor"? Churchill a râs la auzirea promisiunii „solemne" a Germaniei. Așa cum va spune ulterior în fața Parlamentului: „Întrebați mai multe țări care este valoarea unei asemenea asigurări oficiale".[4]

În ciuda celor trei ședințe de consiliu, miniștrii nu au reușit să contureze o direcție finală de acțiune.

Imediat după încheierea ultimei ședințe, la ora 1:15 în dimineața zilei de marți, sirenele de atac aerian au început să urle, primul „cod roșu" al orașului din septembrie trecut când începuse războiul. Alarma însemna că un atac era iminent, dar nu a apărut nici un bombardier. Alarma fusese declanșată de un avion civil.

Așteptând sunetul care să anunțe trecerea pericolului, Olivia Cockett și-a deschis jurnalul pe care îl ținea pentru Mass-Observation și a scris: „Noaptea este foarte liniștită. Ceasul ticăie zgomotos. Patru vaze cu trandafiri și una cu crini albi cu tije lungi împrăștie un plăcut parfum dulceag în aer."[5] Sub privirile familiei, ea a luat crinii și s-a întins apoi pe covor, așezându-și florile pe piept, ca la o înmormântare. „Toți au râs", a scris ea, „dar nu chiar în hohote."

Serviciul Intern de Informații a raportat în acea marți că între 10 și 20% din populația Londrei nu auzise sirena. „Mulți oameni nu și-au părăsit dormitoarele", scria în raport, „iar părinții nu s-au repezit să-și trezească din somn copiii."[6] O fetiță de șapte ani a inventat un cuvânt pentru sirene: „Wibble-Wobbles".

Amenințarea invaziei părea să crească zilnic. Vineri, 28 iunie, Churchill a primit o notă de la dr. Jones de la Departamentul de Informații al Aviației, care părea să aibă talentul transmiterii de vești tulburătoare. În nota sa, Jones raporta că aceeași „sursă ireproșabilă" care furnizase informația critică despre fasciculele germane aflase că o unitate antiaeriană a forțelor aeriene germane, cunoscută sub numele *Flakkorps I*, solicita să fie trimise imediat la cartierul general 1 100 de hărți ale Angliei la diferite scări. Jones evidenția că aceasta putea indica „intenția de a debarca unități antiaeriene motorizate atât în Anglia, cât și în Irlanda".[7] O asemenea forță putea fi necesară pentru sprijinirea unei armate invadatoare la apărarea împotriva RAF și consolidarea poziției pe teritoriul ocupat.

Churchill știa că „sursa ireproșabilă" nu era, de fapt, un individ, ci, mai degrabă, organizația de elită de criptanaliză

de la Bletchley Park. El era unul dintre puținii oficiali de rang înalt de la Whitehall care știa despre existența organizației. Jones, ca director adjunct al Serviciului de Informații al Aviației, știa și el. Secretele de la Bletchley ajungeau la Churchill într-o cutie specială de corespondență de culoare galbenă, separat de obișnuita cutie neagră, pe care numai el era autorizat să o deschidă. Interceptarea solicitării de hărți era menită să îngrijoreze, pentru că era genul de măsură pregătitoare concretă de așteptat înaintea unei invazii. Churchill a trimis imediat copii ale mesajului Profului și „Mopsului" Ismay.

După socotelile lui Churchill, următoarele trei luni reprezentau perioada în care amenințarea invaziei avea să fie cea mai mare, după care vremea urma să devină treptat tot mai urâtă, așadar, descurajatoare.

Tonul minutelor lui era tot mai imperativ și mai precis. La îndemnul Profului, i-a spus „Mopsului" Ismay că trebuiau săpate tranșee de aproape 400 de metri lungime peste orice câmp deschis, ca măsură de apărare împotriva tancurilor și pentru a împiedica aterizarea avioanelor cu trupe la bord, precizând că „acest lucru ar trebui făcut simultan în toată țara în următoarele 48 de ore".[8] Într-o notă separată, datată duminică, 30 iunie, i-a ordonat Mopsului să se ocupe de întocmirea unui studiu al mareelor și al fazelor lunii în Estuarul Tamisei și în alte locuri, pentru a determina „în ce zile condițiile vor fi cele mai favorabile unei invazii de pe mare". Tot în acea duminică, i-a trimis Mopsului o minută pe un subiect de o sensibilitate aparte: folosirea gazului toxic împotriva trupelor invadatoare. „Presupunând că ar fi afectate locuințe de pe coasta noastră, nu ar putea exista puncte mai bune pentru utilizarea iperitei decât aceste plaje și aceste locuințe", scria el.[9] „În opinia mea, nu va fi nevoie să așteptăm ca inamicul să adopte astfel de măsuri. El le va adopta cu certitudine dacă va crede că va merita." I-a cerut lui Ismay să afle dacă „înecarea" plajelor în gaz toxic ar fi fost eficientă.

O altă amenințare îl îngrijora în mod deosebit: parașutiștii germani și membrii Coloanei a cincea.

„Trebuie să acordați mare atenție", scria el, „celor care poartă uniforma britanică."[10]

Stresul gestionării războiului începuse să-l marcheze pe Churchill, iar Clementine devenea tot mai îngrijorată. Toată săptămâna de dinainte, la Chequers, el fusese deosebit de grosolan. După ce rupsese prima ei scrisoare pe această temă, Clementine i-a scris din nou.

Ea i-a spus că un membru din cercul intim al lui Churchill, pe care nu l-a numit, „a fost la mine și mi-a spus că există pericolul să fii antipatizat de către colegii și subordonații tăi din cauza sarcasmului tău grosolan și a stilului arogant".[11] Și-a asigurat soțul că sursa acestei nemulțumiri era „un prieten devotat ", care acționa total dezinteresat.

Secretarii privați ai lui Churchill, scria ea, păreau să fie hotărâți doar să constate și să ridice din umeri nepăsători. „La un nivel mai înalt, dacă o idee este sugerată (la o întrunire, de exemplu), se spune că ai fi atât de disprețuitor, încât nu mai vine nimeni cu nici o idee, fie ea bună sau rea."

Auzirea acestor lucruri o șocase și o rănise, spunea ea: „Pentru că în toți acești ani m-am obișnuit ca toți cei care au lucrat cu tine și în subordinea ta să te iubească". Căutând să explice degradarea comportamentului lui Churchill, prietenul devotat spusese: „Fără îndoială că este tensiunea".

Dar nu doar observațiile prietenului au determinat-o pe Clementine să-și scrie scrisoarea. „Dragul meu Winston", începea, „trebuie să mărturisesc că am observat o deteriorare a comportamentului tău; și nu mai ești la fel de amabil ca înainte."

Ea îl avertiza că, deținând puterea de a da ordine și de a „demite pe oricine", era obligat să mențină un standard înalt de comportament – să „combine buna-cuviință, bunătatea și, dacă este posibil, calmul olimpian". Îi amintea că în trecut îi plăcea să citeze o maximă franceză: *„On ne règne sur les âmes que par le calme"*, adică, în esență, „Trebuie să conduci cu calm".

Îi scria: „Nu suport gândul că cei care servesc Țara și pe tine nu te-ar iubi, admira și respecta". Apoi îl avertiza: „Nu vei obține cele mai bune rezultate cu irascibilitate și mitocănie. Acestea vor genera precis ori antipatie, ori mentalitate de sclav – (Revolta în vreme de război fiind de neconceput!)"

Clementine încheia astfel: „Te rog, iart-o pe a ta iubitoare și grijulie Clemmie".

În josul paginii a desenat o caricatură a unei pisici odihnindu-se, cu coada răsucită, adăugând un post-scriptum: „Am scris aceste rânduri la Chequers, duminica trecută, le-am rupt, dar iată-le acum din nou".

Irascibilul Churchill descris de ea nu era totuși cel pe care John Colville l-a întâlnit în acea dimineață când a intrat, la ora 10, în dormitorul lui Churchill din Downing Street numărul 10.

Prim-ministrul părea foarte relaxat. Era în pat, sprijinit de speteaza acestuia. Purta un halat de casă roșu aprins și fuma trabuc. Avea alături o scuipătoare din crom pentru trabucurile consumate (de fapt, o frapieră de la hotelul Savoy) și Cutia, deschisă și pe jumătate plină cu documente. Îi dicta doamnei Hill, care ședea la capătul patului cu mașina ei de scris. Fumul de trabuc plutea gros în cameră. Motanul negru al lui Churchill, Nelson, era și el tolănit la capătul patului, întruchiparea calmului și a tihnei.

Din când în când, Churchill privea drăgăstos animalul și murmura: „Iubitul meu motan".

CAPITOLUL 17. „TOFREK!"

Ca refugiu de la toate tensiunile și nebunia zilelor de lucru din Londra, Chequers era o adevărată mană cerească pentru Churchill. Locul devenise deja postul său de comandă de la țară, unde convoca o mulțime de oaspeți – generali, miniștri, oficiali străini, rude, subalterni – invitați acolo să ia masa, să rămână peste noapte sau să „cineze și să înnopteze". A adus acolo un secretar privat (lăsându-i pe ceilalți la datorie în Londra), două dactilografe, pe valetul său, șoferul, două telefoniste și, ca de obicei, pe inspectorul Thompson. Domeniul era înconjurat cu sârmă ghimpată, soldații din Garda Coldstream patrulau pe dealuri, prin văi și de-a lungul hotarelor proprietății, santinele păzeau toate căile de acces, cerând parole tuturor celor care intrau, inclusiv lui Churchill. În fiecare zi, mesagerii aduceau rapoarte și minute și ultimele informații, toate în cutia neagră sau în cea galbenă pentru documente strict secrete. Churchill primea opt cotidiene plus ziarele de duminică și le citea pe toate. Deși își lua pauze pentru masă, plimbări, băi și siestă, petrecea aproape toată ziua dictând minute și discutând despre război cu oaspeții lui, cam la fel cum făcea și în Downing numărul 10, dar aici cu o diferență crucială: casa înlesnea un schimb mai ușor și mai sincer de idei și de opinii, încurajat de simplul fapt că toată lumea își lăsase birourile în urmă și aveau o multitudine de noi ocazii de a face conversație – drumeții pe dealurile Coombe, plimbări prin grădina de trandafiri, partide de crichet și runde de pinácle, înlesnite și mai mult de râuri de șampanie, de whisky și de coniac.

Discuțiile se prelungeau mult după miezul nopții. La Chequers, oaspeții știau că puteau vorbi mai liber decât în Londra și cu maximă confidențialitate. După o săptămână, noul comandant al Forțelor Interne, Alan Brooke, îi scria lui Churchill pentru a-i mulțumi pentru invitațiile periodice la Chequers și „pentru că mi-ați oferit ocazia de a discuta problemele de apărare ale acestei țări cu dumneavoastră și de a vă prezenta câteva dintre

dificultățile pe care le întâmpin. Aceste discuții neoficiale sunt pentru mine de cel mai mare ajutor și sper sincer că înțelegeți cât de recunoscător vă sunt pentru amabilitatea dumneavoastră."[1]

Churchill, la rândul său, se simțea mai relaxat la Chequers, înțelegând că se putea comporta cum dorea, convins de certitudinea că orice se întâmpla acolo avea să rămână secret (poate o încredere nefondată, ținând cont de memoriile și jurnalele care au apărut după război, precum florile de deșert la prima ploaie). Acesta era, spunea el, un *cercle sacré*. Un cerc sacru.

Generalul Brooke își amintea o zi anume când Churchill, la ora 2 dimineața, sugerase ca toți cei prezenți să se retragă în salonul mare pentru sandviciuri, ceea ce Brooke, istovit, spera să fie semnalul că noaptea avea să se încheie curând, iar el se putea duce la culcare.

„Dar nu!", scria el.[2]

Ce a urmat a fost unul din acele momente frecvente la Chequers, care rămâneau vii în amintirea oaspeților pe vecie.

„El pornise un gramofon", scria Brooke, „și, în halatul acela de casă multicolor, cu un sandvici într-o mână și salată de năsturel în cealaltă, a început să se plimbe în cerc prin salon, săltând din când în când pe muzică." În timp ce înconjura salonul, se mai oprea uneori „ca să declame vreun citat prețios ori vreun gând". Într-o astfel de pauză, Churchill asemuise viața omului cu o plimbare de-a lungul unui culoar mărginit de ferestre închise. „În dreptul fiecărei ferestre, o mână necunoscută o deschide, iar lumina ce pătrunde înăuntru se simte și mai intensă în contrast cu bezna de la capătul culoarului."

Apoi continuase să danseze.

În acel ultim sfârșit de săptămână din iunie, casa a fost plină până la refuz. Cel puțin zece oaspeți au venit, unii pentru cină, alții ca să stea la masă și să înnopteze acolo. Lordul Beaverbrook a sosit debordând de exuberanță și de irascibilitate. Alexander Hardinge, secretarul privat al regelui, a rămas doar la ceai. Fiul lui Churchill, Randolph, și soția lui în vârstă de 20 de ani, Pamela, au venit și ei

pentru a-și petrece acolo sfârșitul de săptămână. Acum sosise și generalul Bernard Paget, șef de stat-major al Forțelor Interne, și Leopold Amery, membrul conservator al Parlamentului al cărui impresionant strigăt cromwellian – „În numele lui Dumnezeu, plecați!" – îl ajutase pe Churchill să vină la putere.

Conversația a fost variată: producția de avioane, noutatea războiului cu blindate al germanilor, căderea Franței, cum trebuia abordat ducele de Windsor, a cărui abdicare pentru a se căsători cu Wallis Simpson, cu patru ani înainte, continua să provoace mari nemulțumiri, și unde și cum aveau cel mai probabil să debarce forțele cotropitoare. Un invitat, generalul Augustus Francis Andrew Nicol Thorne, comandantul trupelor care aveau misiunea de a apăra coasta engleză în zona cea mai îngustă a canalului, s-a declarat convins că zona lui era principala țintă și că Germania va încerca să mobilizeze 80 000 de soldați pe acele plaje.

Sâmbătă, în după-amiaza de 29 iunie, în timp ce Churchill și Beaverbrook discutau între patru ochi și, ca de obicei, aprins, John Colville s-a folosit de pauză pentru a-și petrece după-amiaza însorită și caldă în grădină cu Clementine și cu fiica ei Mary, „pe care o consider o cunoștință mult mai amabilă și mai apropiată", scria el.

A urmat ceaiul, după care Randolph Churchill i-a oferit lui Colville o mostră dintr-o față mai grosolană a vieții familiei Churchill. „Îl consideram pe Randolph unul dintre cei mai deranjanți oameni pe care îi cunoscusem vreodată: zgomotos, ambițios, cârtitor și, sincer, antipatic", scria Colville.[3] „Nu mi se părea inteligent." Într-adevăr, Randolph avea reputația de oaspete mitocan al casei. Era cunoscută plăcerea lui de a porni dispute până și cu cei mai respectabili comeseni, părând să se contrazică intenționat cu toți cei prezenți. El a respins ceea ce Colville numise „război preventiv", învinuindu-i pe oaspeți mai degrabă pentru ceea ce se aștepta să spună aceștia decât pentru ceea ce spuneau de fapt. Adesea, pornea dispute cu Churchill însuși, spre marea jenă a acestuia. Nu ajuta deloc nici faptul că obișnuia să se scobească în nas în public și că avea accese sâcâitoare de tuse. „Tusea lui este

ca un dragor uriaș care aduce la suprafață din adâncuri lucruri metamorfozate de mare", scria lady Diana Cooper, soția ministrului informațiilor, Duff Cooper, care se declara prietenă cu Randolph.[4] „Iar el scuipă acele chestii în palmă."

Lucrurile s-au înrăutățit în timpul mesei, scria Colville. Randolph „numai amabil nu a fost cu Winston, care îl adoră".[5] „A făcut o scenă" în fața șefului de stat-major al Forțelor Interne, Paget, criticând generalii, lipsa de echipament și delăsarea guvernului.

Când cantitatea mare de alcool de peste zi și-a făcut efectul, Randolph a devenit mai gălăgios și chiar și mai agresiv.

Soția lui Randolph, Pamela, era opusul lui: fermecătoare, amuzantă și cochetă. Deși avea doar 20 de ani, era sofisticată și încrezătoare ca o femeie mai matură, posedând totodată și un grad de cunoștințe sexuale neobișnuite pentru cercul ei. Lucrul acesta fusese evident încă de cu doi ani în urmă, când Pamela „ieșise în lume" și fusese prezentată pentru prima oară în societate. „Pam era teribil de sexy și ieșea mult în evidență", spunea o colegă domnișoară debutantă în societate.[6] „Era foarte rotofeie și cu sâni atât de mari că o poreclisem cu toții «lăptăreasa». Purta tocuri înalte și dădea din fund când mergea. Nouă ni se părea destul de vulgară. Era cunoscută drept șarmantă, o tânără foarte sexy." Un oaspete american, Kathy Harriman, scria: „Este o fată minunată, de vârsta mea, dar una dintre cele mai înțelepte tinere pe care le-am cunoscut vreodată – cunoaște tot ce ține de politică sau de altă natură".[7]

Prin căsătoria ei, Pamela se apropiase de familia Churchill. Era de asemenea prietenă cu lordul Beaverbrook, care îi aprecia capacitatea de a se învârti în cele mai înalte cercuri ale societății. „Îi transmitea lui Beaverbrook tot ce știa despre oricine", spunea crainicul radio american Reagan McCrary, cunoscut mai bine ca Tex, editorialist pentru *New York Daily Mirror* al lui William Randolph Hearst.[8] „Beaverbrook era un bârfitor, iar Pamela era câinele lui de aport."

Pamela și Randolph se căsătoriseră pe 4 octombrie 1939, după o relație scurtă, graba fiind, cel puțin parțial, determinată de dorința lui Randolph de a avea un copil – un fiu care să-i fie moștenitor – înainte să fie trimis pe front și să moară, un scenariu pe care îl considera inevitabil. O ceruse de soție pe Pamela de la a doua lor întâlnire, iar ea, sub impulsul momentului, acceptase. El era cu aproape zece ani mai mare decât ea și extrem de arătos, dar ceea ce a atras-o cel mai mult pe Pamela a fost faptul că era un Churchill, în centrul puterii. Deși Clementine nu fusese de acord cu căsătoria, Churchill, numind-o pe Pamela „o fată fermecătoare", și-a deschis larg brațele și nu a văzut nici o problemă în viteza cu care avansase relația celor doi. „Mă aștept ca el să intre în acțiune la începutul primăverii", îi scria Churchill unui prieten, la scurt timp după nuntă, „așa că sunt foarte bucuros că s-a însurat înainte să plece."[9]

Churchill considera căsnicia un lucru simplu, căutând să-i risipească misterul printr-o serie de aforisme. „Pentru a fi căsătorit nu-ți trebuie decât șampanie, o cutie cu trabucuri și un pat dublu", spunea el.[10] Sau: „Unul dintre secretele unei căsnicii fericite este să nu vorbești niciodată și nici să nu o vezi pe persoana iubită înainte de prânz".[11] Churchill avea o formulă și pentru dimensiunea unei familii. Patru copii era numărul ideal: „Unul, copia soției, altul, copia ta, al treilea, pentru creșterea demografică, iar al patrulea, pentru eventualitatea unui accident".[12]

Neliniștea lui Clementine față de căsătorie rezulta mai degrabă din îngrijorările pentru fiul ei decât pentru Pamela. Relația lui Clementine cu Randolph fusese întotdeauna încordată. El fusese un copil dificil. „Combativ", conform directorului școlii.[13] Împinsese odată o doică în cada de baie plină cu apă; altă dată, sunase la Ministerul de Externe și se dăduse drept Churchill.[14] Există o poveste conform căreia și-ar fi încurajat un verișor să verse conținutul oalei de noapte pe fereastra deschisă direct în capul lui Lloyd George. Venită într-o vizită la școală, pe când fiul ei avea nouă ani, Clementine l-a pălmuit, un gest pe care Randolph l-a calificat ulterior drept momentul în care și-a dat seama că ea îl ura.[15] Nu a fost un elev remarcabil, atrăgându-și frecvent criticile lui

Churchill pentru lipsa de rigoare academică. Churchill îi critica chiar și scrisul, înapoindu-i o dată acasă o scrisoare cu corecturi de redactare făcute cu roșu. Randolph a intrat la Oxford doar prin intervenția amabilă a lui Frederick Lindemann, Proful, care îl trata ca pe un drag nepot. Dar Randolph nu a excelat nici acolo. „Viața ta zadarnică și trândavă mă ofensează [foarte] tare", scria Churchill.[16] „Se pare că duci o existență perfect nefolositoare." Churchill îl iubea, scria John Colville, dar cu timpul „l-a plăcut din ce în ce mai puțin".[17] Clementine devenise între timp, după toate standardele, un părinte distant, ce dădea dovadă de puțină căldură maternă. „Acesta a fost unul dintre motivele pentru care el era așa un coșmar", i-a spus un prieten lui Christopher Ogden, biograful Pamelei. „Nu a primit niciodată nici măcar un pic de dragoste maternă, Clemmie l-a urât pe Randolph toată viața ei."

Mary Churchill oferea o analiză mult mai nuanțată a fratelui ei, observând că „pe măsură ce personalitatea lui s-a dezvoltat, a produs trăsături de caracter și de fizionomie prea diferite de întreaga fire și atitudine a mamei sale față de viață".[18] Conform percepției lui Mary, Randolph „avea nevoie în mod clar de mâna tatălui, însă întreaga sarcină a strunirii lui a căzut aproape în întregime pe umerii lui Clementine, astfel încât, încă din primele zile, ea și Randolph au fost în conflict".

Randolph era zgomotos, era lipsit de tact, bea prea mult, cheltuia mult peste ce câștiga – solda și salariul primit pentru postul de corespondent la *Evening Standard*, publicația lui Beaverbrook – și juca jocuri de noroc cu o lipsă de abilitate înfricoșătoare. Chiar și după ce Churchill a încercat să-și stabilizeze situația financiară în acea primăvară, Randolph i-a cerut ajutorul pentru a-și achita datoriile, lucru cu care Churchill a fost de acord. „A fost într-adevăr generos din partea ta să spui că vei acoperi 100 de lire din facturile mele", îi scria Randolph tatălui său pe 2 iunie.[19] Doar suma aceea era echivalentul a peste 6 000 de dolari la valoare de azi. „Sper că nu este un inconvenient prea mare pentru tine să faci asta. Îți trimit aici două dintre cele mai urgente."

Din punctul de vedere al viitorului cuplului, mai îngrijorătoare era atitudinea lui Randolph față de femei și de sex. Pentru el, fidelitatea era o condiție fungibilă. Adora cuceririle sexuale, indiferent dacă ținta lui era căsătorită sau nu, și profita de prostul obicei vechi de secole din casele de la țară prin care gazdele ofereau cazare pentru oaspeți pentru a încuraja relațiile sexuale. Randolph s-a lăudat la un moment dat că obișnuia să intre în camerele femeilor fără să fie invitat, în caz că, poate, prezența lui ar fi fost binevenită. I-a povestit asta unei prietene, care a glumit sardonic: „Probabil că ești alungat de multe ori".[20]

El a spus râzând: „Așa este, dar am parte și de multe partide de amor".

Randolph a demonstrat de la început că era orice în afară de un soț ideal. Deși transmitea o imagine de fermecător, avea totodată o latură anostă. În timpul lunii de miere, serile, în pat, obișnuia să-i citească Pamelei din *Istoria declinului și a prăbușirii Imperiului Roman*, de Edward Gibbon. Citea pasaje lungi, tratând-o pe Pamela mai degrabă ca pe o elevă neatentă decât ca pe consoarta cu care împărțea patul, întrebând din când în când: „Ești atentă?"[21]

Da, răspundea ea.

Dar el voia dovada. „Atunci, care a fost ultima propoziție?"

Pentru moment, totul fusese eclipsat de faptul că Pamela era acum însărcinată în șase luni. Era foarte liniștitor: aici, în toiul unei conflagrații mondiale, venea dovada că ritmurile mai mărețe ale vieții persistau și că în față se prefigura un viitor, în ciuda perspectivelor incerte ale momentului. Dacă mergea totul bine – dacă Hitler nu ar fi invadat, dacă gazul toxic nu ar fi distrus peisajul –, copilul avea să se nască în octombrie. Pamela își numea fătul „Gogoșica mea".

După cină – după și mai mult vin și mai multă șampanie – Colville a ieșit la o plimbare cu Mary și cu încă un oaspete, prietena lui Mary, Judy Montagu, reamintindu-și cu această ocazie că, oricât de bucolică și de adorabilă era acea moșie, un război bătea la ușă, iar Chequers era strict păzit.

Cei trei s-au trezit „puși la încercare în cel mai alarmant mod cu putință de fioroasele santinele", scria Colville.[22] Din fericire, cunoșteau toți parola zilei, „Tofrek", probabil o referire la o bătălie din secolul al XIX-lea din Sudan.

Ulterior, când l-a sunat pe ministrul aerului la Londra, pentru ultimele detalii ale raidurilor germane din acea noapte, Colville a aflat că o flotilă de avioane inamice tocmai fusese reperată foarte aproape de Chequers. Colville i-a dus vestea lui Churchill, care i-a spus: „Pun pariu pe ce vrei tu că nu vor lovi casa".

Încântat de perspectiva acțiunii, Churchill a ieșit în grabă mare din clădire, a trecut pe lângă santinelă, strigând în timpul acesta: „Prieten – Tofrek – Prim-Ministru", gardianul rămânând cu gura căscată de uimire.

Colville și generalul Paget, șeful de stat-major al Forțelor Interne, l-au urmat mergând agale. Paget, amuzat, a spus: „Ce om minunat de tonic".

Totul era amețitor pentru Colville, mereu prezent, totuși mereu în fundal, iar a doua zi, duminică, 30 iunie, de dimineață, în timp ce ședea pe un scaun la soare, reflecta în jurnalul său asupra ciudățeniei situației: „Este un sentiment ciudat să-ți petreci sfârșitul de săptămână într-o casă la țară, nu ca musafir și totuși, dintr-o mie de motive, în relații destul de apropiate cu familia. A semănat foarte mult cu orice altă petrecere de la sfârșit de săptămână, cu excepția conversației, care a fost, desigur, genială. Este o încântare să auzi discuții în cunoștință de cauză, nepunctate de remarci prostești și inculte (cu excepția celor ocazionale ale lui Randolph), și este o ușurare să te afli în fundal, cu mici comisioane ocazionale de executat, dar puține păreri de exprimat, în loc să se aștepte de la tine să fii interesant, pentru că ești secretarul privat al prim-ministrului."[23]

În ziua aceea, ca un vestitor al invaziei ce părea că se va întâmpla curând, germanii au atacat și au ocupat Guernesey, a doua cea mai mare dintre insulele Canalului Mânecii din largul coastei Normandiei, o dependență a coroanei britanice, aflată la mai puțin de 200 de mile marine de Chequers. A fost o acțiune nesemnificativă –

germanii au ocupat insula cu doar 469 de soldați –, dar în același timp tulburătoare.

Capitolul 18. Demisia nr. 1

De parcă războiul și invazia nu ar fi reprezentat suficiente subiecte de gândire, în aceeași duminică, 30 iunie, lordul Beaverbrook, prietenul apropiat și consilierul lui Churchill și magicianul industriei, și-a depus demisia.

Scrisoarea începea într-o notă optimistă, cu reiterarea faptului că în cele șapte săptămâni de când Beaverbrook devenise ministru al producției de avioane, aceasta crescuse într-un ritm aproape de neconceput: RAF aveau acum la dispoziție 1 040 de aparate de zbor gata de funcționare, comparativ cu 45 când preluase el frâiele – deși modul în care obținuse aceste cifre va deveni în curând subiect de dispută.[1] El făcuse ceea ce își propusese, acum era momentul să se retragă. Conflictul lui cu Ministerul Aerului devenise atât de grav, încât îi împiedica desfășurarea activității.

„Acum este esențial ca Ministerul Producției de Aeronave să treacă în grija unui om care să țină legătura și să fie simpatizat de Ministerul Aerului și de ofițerii superiori din aviație", scria el. Se învinuia, declarând că nu era potrivit pentru a conlucra cu oficialii Ministerului Aerului. „Sunt sigur că un altul ar putea prelua responsabilitățile, cu speranța și perspectiva acelei măsuri de sprijin și de simpatie care mie mi-au fost refuzate."

A cerut să fie exonerat de îndatoriri imediat ce succesorul lui va fi fost complet informat cu privire la operațiunile și la proiectele în curs ale ministerului său.

„Sunt convins", scria el, „că activitatea mea a ajuns la final și că sarcina mea s-a încheiat."

John Colville a ghicit că adevăratul motiv al lui Beaverbrook era o dorință de a demisiona „în culmea succesului, înainte de ivirea unor noi dificultăți".[2] Colville considera motivul nedemn. „Este ca atunci când ai încerca să nu mai joci cărți imediat după o mână norocoasă", scria el în jurnalul personal.

Churchill, evident enervat, i-a trimis lui Beaverbrook răspunsul său a doua zi, luni, 1 iulie. În loc să i se adreseze cu Max, sau pur și simplu, Beaverbrook, el și-a început scrisoarea cu un glacial „Dragă domnule ministru al producției de aeronave".[3]

„Am primit scrisoarea dumneavoastră din 30 iunie și mă grăbesc să spun că într-un moment ca acesta, când o invazie este considerată iminentă, nici nu încape discuție să fie acceptată demisia vreunuia dintre miniștri. Vă solicit, prin urmare, să vă luați gândul de la această chestiune și să continuați extraordinara activitate pe care o desfășurați, de care siguranța noastră depinde într-o mare măsură."

Între timp, îi spunea Churchill, „eu voi analiza cu răbdare cum să vă satisfacem cerințele în ceea ce privește controlul asupra acelor părți comune departamentului dumneavoastră și Ministerului Aerului și, de asemenea, cum să fie rezolvate nefericitele diferende apărute".

Un Beaverbrook parțial temperat a răspuns imediat. „Cu certitudine că nu-mi voi neglija îndatoririle de aici în fața invaziei. Dar este esențial – și cu atât mai mult astfel din cauza acestei amenințări de atac armat asupra țărmurilor noastre – ca procesul de transfer al acestui minister să aibă loc cât mai curând posibil."[4]

El își exprima apoi din nou frustrările: „Nu pot obține informațiile solicitate despre provizii sau echipamente. Nu pot obține permisiunea de a desfășura operațiuni esențiale de consolidare a rezervelor noastre la maximum în vederea pregătirii pentru ziua invaziei.

Îmi este imposibil să merg mai departe deoarece în ultimele cinci săptămâni s-a produs o ruptură prin presiunea pe care am fost obligat să o exercit asupra ofițerilor reticenți."

Această ruptură, scria el, „nu poate fi reconciliată".

Dar Beaverbrook nu mai amenința cu demisia imediată.

Churchill era ușurat. Plecarea lui Beaverbrook în acel moment ar fi lăsat un gol de neumplut în scutul de consiliere și de sprijin care îl înconjura pe prim-ministru. Acest lucru avea să devină evident ulterior în acea seară, când, cu amenințarea demisiei acum înăbușită, Churchill a fost nevoit să-l convoace pe Beaverbrook în Downing

Street numărul 10 pentru a aborda o chestiune de cea mai mare urgență.

CAPITOLUL 19. FORȚA H

Noaptea era neobișnuit de întunecată, aproape fără lună. Un vânt puternic zgâlțâia ferestrele din Downing Street numărul 10. Churchill avea nevoie de sfatul unui prieten – un prieten hotărât, cu mintea limpede.

Abia trecuse de miezul nopții când l-a chemat pe Beaverbrook în Camera Cabinetului. Nu încăpea nici o îndoială că Beaverbrook era încă treaz și sprinten. Ca ministru al producției de aeronave, avea același program precum Churchill, îndemnându-și angajații să găsească modalități de a face fabricile de avioane din Marea Britanie să accelereze producția. Scurta insurecție a lui Beaverbrook fusese mai degrabă un capriciu de școlar ce urmărise obținerea sprijinului lui Churchill împotriva Ministerului Aerului decât o încercare serioasă de a renunța la funcție.

Prezenți deja la întâlnire erau cei doi șefi ai Amiralității, primul lord A.V. Alexander și directorul său operațional, primul lord al Amiralității sir Dudley Pound. În cameră era o atmosferă tensionată. Chestiunea măsurilor ce trebuiau luate în privința flotei franceze ajunsese la o simplă alegere între da ori ba – preluarea sau nu a flotei, ca să nu ajungă în mâinile lui Hitler. Marina Regală era pregătită să execute un plan nou conceput pentru „capturarea, controlul sau dezactivarea efectivă a întregii flote franceze disponibile, executate simultan", însemnând orice vas aflat în porturi engleze precum Plymouth și Southampton, dar și cele ancorate la bazele franceze din Dakar, Alexandria și Mers el-Kébir, din Algeria. Un element al planului, nume de cod Operațiunea Catapulta, se concentra asupra celei mai importante baze, Mers el-Kébir, și a unei anexe mai mici aflate la cinci kilometri distanță, în Oran, unde erau ancorate unele dintre cele mai puternice nave ale marinei franceze, printre care două crucișătoare, două cuirasate și 21 de alte nave și submarine.[1]

Timpul era limitat. Aceste nave puteau ridica ancora în orice zi și, odată ajunse sub controlul Germaniei, echilibrul puterii pe mare avea să se schimbe, mai ales în

Mediterană. Nimeni nu se aștepta nici măcar pentru o secundă ca Hitler să-și respecte promisiunea de a nu folosi flota franceză pe toată durata războiului. Un eveniment nefast părea să confirme temerile Amiralității: serviciile britanice de informații aflaseră că germanii aveau și foloseau codurile navale franceze.

Churchill știa că Operațiunea Catapulta, odată declanșată, comandantul ei ar fi putut fi obligat să folosească forța dacă francezii nu renunțau de bunăvoie la navele lor sau nu le scoteau din acțiune. Persoana care primise această misiune era viceamiralul sir J.F. Somerville, care se întâlnise anterior cu superiorii săi la Londra pentru a discuta planul. Pentru Somerville, ideea deschiderii focului asupra francezilor era deosebit de tulburătoare. Marea Britanie și Franța fuseseră aliate, declaraseră împreună război Germaniei, iar trupele lor luptaseră umăr la umăr, suportând mii de pierderi în încercarea zadarnică de a opri înaintarea lui Hitler. Apoi mai era și faptul că ofițerii și echipajele de pe navele franceze erau marinari ca și ei. Navigatorii de toate națiile se simțeau puternic legați, chiar și pe timp de război, ca frații pentru care marea, cu toate dificultățile și pericolele ei, era un adversar comun. Ei recunoșteau drept datorie sfântă salvarea celui aflat în derivă, fie dintr-o nefericită întâmplare, din cauza vreunei furtuni ori a războiului. Luni după-amiază, Somerville telegrafiase Amiralității, insistând ca „folosirea forței să fie evitată cu orice preț".

El era, însă, pregătit, să-și îndeplinească ordinele până la capăt, având mijloacele necesare pentru a face acest lucru. Amiralitatea plasase sub comanda lui o flotă de luptă impresionantă, nume de cod Forța H, compusă din 17 nave, inclusiv un cuirasat, HMS *Hood*, și un portavion, HMS *Ark Royal*. Luni noaptea, când Churchill l-a convocat pe Beaverbrook, forța era deja adunată în Gibraltar, pregătită să pornească spre Mers el-Kébir.

Amiralul Somerville nu mai avea nevoie acum decât de ordinul final.

În Downing Street numărul 10, în acea noapte furtunoasă, primul lord al Amiralității, Pound, s-a declarat în favoarea unui atac asupra navelor franceze. Primul lord

Alexander a ezitat la început, dar în curând i s-a alăturat lui Pound. Churchill era încă neliniștit. A numit problema „o decizie plină de ură, cea mai nefirească și mai dureroasă în care m-am implicat vreodată".[2] Avea nevoie de claritatea lui Beaverbrook.

Și, după cum îi era firea, Beaverbrook nu a ezitat nici un pic. A încurajat atacul. Nici nu încăpea îndoială, a argumentat el, că Hitler și-ar fi însușit navele franceze, chiar dacă echipajele și căpitanii lor s-ar fi împotrivit. „Germanii vor obliga flota franceză să se alăture italienilor, preluând astfel comanda în Mediterană", a spus el.[3] „Germanii vor face asta amenințând cu incendierea orașului Bordeaux în ziua în care francezii vor refuza, apoi, a doua zi, va urma Marsilia, iar în a treia, Parisul."

Asta l-a convins pe Churchill, dar imediat după ce a dat ordinul de declanșare a operațiunii, magnitudinea situației ce ar fi putut urma curând l-a copleșit. L-a prins strâns pe Beaverbrook de braț și l-a tras după el în grădina din spatele clădirii din Downing Street numărul 10. Era aproape două dimineața. Vântul bătea cu putere. Churchill a traversat cu pas grăbit grădina, cu Beaverbrook după el, abia ținând pasul. Beaverbrook a avut o criză de astm. Oprindu-se șuierând și chinuindu-se să-și regleze respirația, Churchill a afirmat că singura cale era într-adevăr atacul, apoi a început să plângă.

Somerville a primit ordinele finale marți dimineață, 2 iulie, la ora 4:26. Operațiunea urma să înceapă cu transmiterea unui ultimatum din partea lui Somerville către amiralul francez în funcție la Mers el-Kébir, Marcel Gensoul, ultimatum ce cuprindea trei alternative: să se alăture Angliei în lupta împotriva Germaniei și Italiei, să navigheze către un port britanic sau să navigheze către un port francez din Indiile de Vest, unde navele puteau fi dezarmate sau transferate în Statele Unite, la loc sigur.

„Dacă refuzați aceste oferte rezonabile", spunea mesajul lui Somerville, „trebuie să vă cer, cu profund regret, să vă scufundați navele în decurs de șase ore. În caz contrar, la ordinele guvernului Majestății Sale vom lua orice măsuri necesare pentru a împiedica navele voastre să cadă în mâinile germanilor ori ale italienilor."

Forța H a părăsit Gibraltarul în zori. În noaptea aceea, la ora 22:55, la cererea lui Churchill, amiralul Pound i-a telegrafiat lui Somerville: „Ați primit una dintre cele mai neplăcute și mai dificile sarcini pe care a primit-o vreodată un amiral britanic, dar avem deplină încredere în dumneavoastră și ne bazăm că o veți îndeplini întocmai".

La Berlin, în aceeași zi, marți, 2 iulie, Hitler le-a cerut comandanților armatei, marinei și aviației să evalueze fezabilitatea unei invazii totale a Angliei, prima indicație concretă că începuse să se gândească serios la un asemenea atac.

Până atunci, Hitler nu prea fusese interesat de invazie. Odată cu căderea Franței și confuzia armatei britanice după Dunkerque, Hitler presupusese că Anglia, într-un fel sau altul, se va retrage din război. Era crucial ca acest lucru să se întâmple, și repede. Anglia era ultimul obstacol în vest, unul pe care Hitler trebuia să-l elimine pentru a se putea concentra pe mult-visata invadare a Rusiei sovietice și a evita un război pe două fronturi, un fenomen pentru care limba germană născocise, așa cum îi stătea în obicei, termenul potrivit: *Zweifrontenkrieg*. El credea că până și Churchill va recunoaște la un moment dat că ar fi fost o nebunie să continue să i se împotrivească. Războiul din vest era, în opinia lui Hitler, încheiat de-a binelea.[4] „Poziția Marii Britanii este fără speranță", i-a spus el șefului Marelui Stat-Major al Armatei, generalul Franz Halder.[5] „Războiul este câștigat de noi. O inversare a perspectivelor de izbândă este imposibilă." Hitler era atât de convins că Anglia va negocia, încât a demobilizat 40 de divizii din Wehrmacht – 25% din armata sa.

Dar Churchill nu se comporta ca un om rațional. Hitler a trimis o serie de propuneri indirecte de pace prin multiple surse, inclusiv regele Suediei și de la Vatican, dar toate au fost respinse sau ignorate. Pentru a evita spulberarea oricărei șanse de a obține un acord de pace, i-a interzis comandantului Luftwaffe, Hermann Göring, să lanseze raiduri aeriene asupra cartierelor civile ale Londrei. Invazia era o perspectivă pe care el o contempla cu neliniște și reticență, din motive bine întemeiate. Studii

recente realizate independent de marina germană cu mult înainte ca Hitler să fi început el însuși să se gândească la o invazie evidențiaseră obstacole periculoase, majoritatea axate pe faptul că marina relativ mică a Germaniei nu era bine echipată pentru o astfel de cutezanță. Armata, de asemenea, considera că existau piedici importante.

Incertitudinea lui Hitler era evidentă în modul în care transmitea acum această nouă cerere comandanților săi. El sublinia că „planul invadării Angliei nu a căpătat încă o formă definitivă" și că solicitarea lui contempla pur și simplu posibilitatea unei astfel de invazii.[6] Totuși Hitler era sigur asupra unui singur punct: o astfel de invazie ar fi putut reuși numai dacă Germania dobândea mai întâi superioritate deplină în fața RAF.

La ora trei dimineața, miercuri, 3 iulie, când Forța H comandată de amiralul Sommerville s-a apropiat de Oran, în Marea Mediterană, un distrugător din grup a fost trimis înainte cu trei ofițeri, pentru a deschide canalul de comunicare cu francezii. În apropiere se aflau ruinele unui străvechi oraș roman cu tulburătorul nume de Vulturia. La scurtă vreme după aceea s-a transmis un mesaj amiralului francez aflat la comandă, Gensoul, solicitându-i-se o întrevedere. Mesajul începea cu o salvă de formulări măgulitoare: „Marina militară britanică speră că propunerile sale vă vor permite dumneavoastră și bravei și glorioasei marine franceze să fiți de partea noastră". Amiralul francez era asigurat că, dacă alegea să navigheze alături de Marina Regală, „navele dumneavoastră vor rămâne ale dumneavoastră și nimeni nu va trebui să se teamă pentru viitor".

Mesajul se încheia astfel: „O flotă britanică se află pe mare lângă Oran așteptând să vă întâmpine".

Amiralul a refuzat întâlnirea cu ofițerii britanici, care i-au trimis acum o copie scrisă a întregului ultimatum. Era 9:35. Amiralul britanic Somerville le-a transmis francezilor următorul mesaj: „Sperăm cu toată sinceritatea că propunerile vor fi acceptate și că vă vom avea alături".

Avioanele de recunoaștere de pe *Ark Royal*, portavion ce făcea parte din Forța H, au raportat că navele franceze

dădeau semne că s-ar fi pregătit de navigare, „scoțând aburi și desfășurându-și tendele".

La ora 10 dimineața, amiralul francez a transmis un mesaj în care afirma că nu va lăsa niciodată navele franceze să cadă în mâinile germanilor, jurând totodată, în lumina ultimatumului, că navele sale vor riposta dacă britanicii vor face uz de forță. A repetat această promisiune o oră mai târziu, făgăduind solemn că nu avea să precupețească nici un efort pentru a-și apăra flota.

Tensiunea creștea. La 11:40 britanicii au trimis un mesaj, declarând că nici o navă franceză nu va avea voie să părăsească portul dacă nu sunt acceptați termenii ultimatumului. Avioanele de recunoaștere britanice au raportat noi semne că flota franceză s-ar fi pregătit să iasă în larg. Echipajele se aflau în formație completă pe punți.

Amiralul Somerville a ordonat ca aeronavele de pe *Ark Royal* să înceapă să pună mine la gura portului.

Somerville era pe cale să trimită un nou mesaj prin care să le transmită francezilor că va începe să le bombardeze navele la 2:30 în acea după-amiază, când a sosit vestea de la amiralul francez, care era de acord cu o întâlnire între patru ochi. În acest punct, Somerville a început să bănuiască faptul că francezii nu făceau decât să tragă de timp, dar a trimis un ofițer. Întâlnirea, desfășurată la bordul navei-amiral *Dunkerque*, a început la 4:15, moment în care navele franceze erau complet pregătite de navigare, cu remorcherele pe poziții.

Somerville a ordonat plasarea și mai multor mine, de data aceasta în portul din apropiere, Oran.

La bordul vasului *Dunkerque*, întâlnirea a mers prost. Amiralul francez a fost „extrem de indignat și de nervos", conform emisarului britanic. Discuția a durat o oră, fără nici un rezultat.

La Londra, Churchill și Amiralitatea deveneau tot mai nerăbdători. Era evident că amiralul francez trăgea de timp, așa cum, din câte se pare, făcea și Somerville. Șovăiala lui de a ordona atacul era de înțeles. Cu toate acestea, venise momentul acțiunii. Se apropia seara. „Nu

se putea altfel decât să-i dea [lui Somerville] un ordin categoric de îndeplinire a respingătoarei sarcini fără alte întrebări", scria „Mopsul" Ismay.[7] „Dar toți cei de față la scrierea acelui mesaj nu se puteau simți decât triști și, într-o oarecare măsură, vinovați." „Mopsul" se opusese inițial atacării flotei franceze, atât din considerente morale, cât și de teamă că Franța ar fi putut declara război Marii Britanii. „Să lovești pe cineva când este la pământ este neplăcut în orice situație", scria el. „Dar, când acel cineva îți este și un prieten care a suferit cumplit, pare un gest la limita infamiei."

Amiralitatea i-a telegrafiat lui Somerville: „Rezolvă situația rapid, sau va trebui să faci față întăririlor francezilor".

La 4:15 după-amiază, în timp ce întâlnirea de pe *Dunkerque* era în desfășurare, Somerville le-a transmis francezilor că, dacă nu acceptă una dintre opțiunile din ultimatumul inițial al britanicilor până la 5:15, le va scufunda navele.

Forța H s-a pregătit de luptă. Francezii au făcut la fel. Când emisarul britanic a părăsit *Dunkerque*, a auzit în urma lui alarmele sunând „Acțiune". A ajuns la nava sa la 5:25, cu cinci minute înaintea termenului-limită al lui Somerville.

Termenul-limită a venit – și apoi a trecut.

În Portsmouth și Plymouth, unde operațiunea de preluare a flotei franceze era în desfășurare, trupele britanice s-au confruntat cu puțină rezistență. „Acțiunea a fost rapidă și inevitabil o surpriză", scria Churchill.[8] „A fost folosită o forță copleșitoare și întreaga tranzacție a arătat cât de ușor ar fi putut germanii să pună stăpânire pe orice nave de război franceze aflate în porturile controlate de ei."

Churchill a descris acțiunea din porturile britanice ca deosebit de „amiabilă", unele echipaje franceze arătându-se chiar bucuroase să-și lase în urmă ambarcațiunile. Un vas a opus rezistență – *Surcouf*, un imens submarin numit după un corsar francez din secolul al XVIII-lea. Când un echipaj britanic a ocupat vasul, francezii au încercat să ardă manuale și să scufunde submarinul. În urma

schimbului de focuri, un marinar francez și trei britanici au murit. *Surcouf* s-a predat.

În Mediterană, lângă Mers el-Kébir, amiralul Somerville a dat, în sfârșit, ordinul de deschidere a focului. Era 5:54, cu aproape o jumătate de oră după termenul-limită. Navele lui erau poziționate pe „o rază de vizibilitate maximă" de aproape 16 kilometri.

Prima salvă a lăsat de dorit. A doua a lovit un dig, spulberând bucăți mari de beton, unele dintre acestea lovind vasele franceze. A treia și-a atins ținta. Un mare vas de război francez, *Bretagne*, cu un echipaj de 1 200 de oameni, a explodat, înălțând un uriaș nor de fum gros și portocaliu la sute de metri în aer. A explodat și un distrugător. Portul s-a umplut de fum, blocând vizibilitatea observatorilor britanici la bordul navelor și în aer.

Un minut mai târziu, francezii au început să riposteze, folosind tunuri mari de la bord și artileria grea de pe țărm. Proiectilele cădeau din ce în ce mai aproape de navele britanice, pe măsură ce artileriștii își reglau tirul.

Somerville a trimis o telegramă la Londra: „Suntem puternic atacați".

În Downing Street numărul 10, Churchill i-a spus primului lord al Amiralității, Alexander, că „francezii se luptă acum cu toată forța pentru prima dată de la izbucnirea războiului". Churchill se aștepta ca francezii să declare război.

Proiectilele britanice au lovit un alt vas de război francez, provocând o pălălaie de flăcări portocalii. Un distrugător mare a primit o lovitură în plin când încerca să părăsească portul.

În total, navele Forței H au tras 36 de salve de obuze, fiecare de 38 de centimetri în diametru și pline cu explozibili puternici, până când tunurile franceze au amuțit. Somerville a dat ordin de încetare a focului la 6:04, la doar zece minute de la declanșarea acțiunii.

După ce fumul s-a risipit, Somerville a văzut că vasul de război *Bretagne* dispăruse. Atacul și acțiunile asociate acestuia au ucis 1 297 de ofițeri și marinari francezi. Pentru

cei pasionați de statistici, asta ar însemna aproximativ 130 de vieți pe minut. Aproape 1 000 dintre cei decedați se aflaseră la bordul vasului *Bretagne*. Forța H a lui Somerville nu a înregistrat victime.

În Downing Street numărul 10 au început să sosească vești despre bătălie. Churchill se plimba prin biroul său, repetând neîncetat: „Teribil, teribil".[9]

Bătălia îl afectase profund, așa cum observa fiica sa, Mary, în jurnalul ei. „Este atât de îngrozitor că trebuie să fim obligați să tragem asupra propriilor aliați", scria ea.[10] „Papa este șocat și profund îndurerat că o asemenea acțiune a fost necesară."

Din punct de vedere strategic, atacul a avut ca rezultat beneficii evidente, paralizând parțial marina franceză, însă, pentru Churchill, ceea ce a contat în mod egal sau chiar mai mult a fost semnalul pe care l-a transmis. Până în acest punct, mulți spectatori presupuseseră că Marea Britanie va căuta un armistițiu cu Hitler, acum, că Franța, Polonia, Norvegia și numeroase alte țări căzuseră sub stăpânirea lui, însă atacul a oferit dovada vie, irefutabilă, că Marea Britanie nu avea de gând să se predea – dovadă pentru Roosevelt și dovadă, totodată, pentru Hitler.

A doua zi, joi, 4 iulie, Churchill a prezentat povestea bătăliei de la Mers el-Kébir în Camera Comunelor, spunând-o ca pe un thriller marinăresc, relatând faptele întocmai cum se întâmplaseră, în termeni direcți, fără a face economie de detalii. El a numit-o „acțiune dezolantă", dar una a cărei necesitate fusese de netăgăduit. „Las judecarea acțiunii noastre, cu încredere, în seama Parlamentului. O las în seama națiunii și o las în seama Statelor Unite. O las în seama lumii și a istoriei."[11]

Camera și-a scandat aprobarea, într-un tumult nebun, laburiști, liberali și conservatori deopotrivă. Marele truc al lui Churchill – unul pe care îl mai demonstrase și înainte, și pe care avea să-l mai demonstreze și în viitor – era abilitatea sa de a transmite vești cumplite lăsându-și, cu toate acestea, audiența încurajată și cu moralul ridicat. „Fortificat" a fost termenul folosit de Harold Nicolson în

jurnalul său în consemnarea din acea zi.[12] În ciuda circumstanțelor macabre, și a posibilității și mai macabre ca Franța să fi declarat acum război Marii Britanii, Nicolson a simțit ceva asemănător euforiei. „Dacă suntem perseverenți", scria el, „vom câștiga cu adevărat războiul. Ce mai luptă! Ce mai șansă pentru noi! Acțiunea noastră împotriva flotei franceze a avut un efect uriaș în toată lumea. Sunt cât se poate de înverșunat."

Aplauzele au durat câteva minute. Churchill a plâns. În tot acel tumult, John Colville l-a auzit spunând: „Este sfâșietor pentru mine".[13]

Publicul a aplaudat de asemenea. Sondajul Serviciului Intern de Informații din 4 iulie a raportat că vestea atacului „a fost primită în toate regiunile cu satisfacție și ușurare... sentimentul general este că această acțiune în forță oferă dovada binevenită a vigorii și a fermității Guvernului."[14] Un sondaj Gallup pentru iulie 1940 a arătat că 88% dintre britanici îl aprobau pe prim-ministru.

În rândurile Amiralității însă, acțiunea a fost condamnată. Ofițerii superiori implicați în atac au numit acțiunea „un act de pură trădare".[15] Ofițerii de marină francezi i-au trimis lui Somerville o scrisoare usturătoare care, conform „Mopsului" Ismay, îl acuza pe amiral că adusese „rușine întregii profesii de marinar". La prima vedere, Somerville a părut să ignore mustrarea, dar, scria Ismay, „sunt sigur că l-a atins exact unde îl doare".[16]

Episodul a provocat un moment tensionat în timpul prânzului din Downing Street numărul 10 curând după aceea. La urechile lui Clementine ajunsese zvonul că unul dintre invitații așteptați, generalul Charles de Gaulle, acum găzduit în Anglia, era într-o dispoziție și mai turbulentă decât de obicei și că avea să se asigure că toți cei prezenți la masă vor fi puși la punct cum se cuvine. Pamela Churchill era printre invitați.

La capătul mesei unde stătea Clementine, conversația aluneca spre o zonă periculoasă. Ea i-a spus lui de Gaulle că speră ca flota franceză să se alăture acum Marii Britanii în lupta împotriva Germaniei. „La asta", își amintea Pamela, „generalul i-a răspuns tăios că, în opinia sa, ceea ce ar oferi cu adevărat satisfacție flotei franceze ar fi să

întoarcă armele «Contra *voastră*!».“[17] Adică a flotei britanice.

Clementine îl plăcea pe de Gaulle, însă, extrem de conștientă de cât de profund îl mâhnise pe soțul ei scufundarea navelor franceze, l-a atacat acum pe general și, într-o franceză impecabilă, l-a luat la rost „pentru că a exprimat cuvinte și sentimente, astfel că răul a devenit fie un aliat, fie un oaspete în această țară“, după cum spunea Pamela.

Churchill, aflat la celălalt capăt al mesei, a încercat să risipească tensiunea. S-a aplecat înainte și, pe un ton stânjenit, a spus în franceză: „Vă rog să o scuzați pe soția mea, generale. Vorbește franceză mult prea bine.“

Clementine l-a sfredelit cu privirea pe Churchill.[18]

„Nu, Winston“, s-a răstit ea.

I-a întors spatele lui de Gaulle și, din nou în franceză, a spus: „Nu acesta este motivul. Există anumite lucruri pe care o femeie le poate spune unui bărbat, lucruri pe care un bărbat nu le poate spune. Iar eu vi le spun dumneavoastră, generale de Gaulle.“

A doua zi, în semn de scuze, de Gaulle i-a trimis un coș uriaș cu flori.

Capitolul 20. Berlin

Hitler se gândea serios la un pact cu Marea Britanie care să pună capăt războiului, deși era din ce în ce mai convins că nu se poate realiza așa ceva atâta vreme cât Churchill era încă la putere. Atacul britanicilor asupra flotei franceze de la Mers el-Kébir dovedise acest lucru mai presus de orice îndoială. În iulie, Hitler s-a întâlnit cu adjunctul său, Rudolf Hess, și i-a spus despre frustrarea sa, comunicându-i „dorința" ca Hess să găsească o modalitate de a pune la cale înlăturarea lui Churchill din funcția de prim-ministru, astfel încât să se deschidă o cale pentru negocieri cu un succesor posibil mai flexibil.[1] Din perspectiva lui Hess, Hitler îi atribuia lui mărețul mandat al asigurării păcii în vest.

Pentru Hess era o onoare binevenită. O vreme, fusese mai apropiat de Hitler decât oricare alt membru al partidului. Timp de opt ani, el fusese secretarul privat al lui Hitler, apoi, după puciul nazist eșuat din 1923, fusese încarcerat împreună cu Hitler în închisoarea Landsberg, unde Hitler începuse să scrie *Mein Kampf*. Hess a dactilografiat manuscrisul. Hess a înțeles că un principiu central al strategiei geopolitice a lui Hitler stabilit în carte era importanța păcii cu Marea Britanie, știind cât de puternic credea Hitler că în războiul precedent Germania făcuse greșeala fatală de a provoca Marea Britanie la luptă. Hess se considera în acord perfect cu Hitler încât îi putea face voia fără a i se comanda să o facă. Hess ura evreii, orchestrând multe restricții împotriva acestora. S-a proiectat ca întruchipare a spiritului nazist, făcându-se responsabil pentru perpetuarea adorației naționale a lui Hitler și asigurarea purității partidului.

Dar odată cu izbucnirea războiului Hess a început să-și piardă importanța, alții, de exemplu Hermann Göring, abia începându-și ascensiunea. Faptul că Hitler îi atribuia acum o misiune atât de însemnată cu siguranță trebuie să-l fi liniștit pe Hess. Totuși timpul era limitat. Odată cu căderea Franței, Marea Britanie trebuia fie să accepte să se

retragă, fie să înfrunte distrugerea. Indiferent cum, Churchill trebuia eliminat din funcție.

În conversația lui cu Hess, Hitler și-a exprimat frustrarea din cauza intransigenței Angliei într-un mod în care, având în vedere evenimentele ce aveau să se petreacă în curând, ar părea cel puțin la o primă vedere profetic.

„Ce altceva aș mai putea face?", a întrebat Hitler.[2] „Nu pot să zbor acolo și să implor în genunchi."

Atacul de la Mers El-Kébir îi luase într-adevăr prin surprindere pe liderii naziști, dar ministrul propagandei, Joseph Goebbels, și-a dat seama că acum incidentul deschidea o nouă cale pentru promovarea propagandei Germaniei împotriva Marii Britanii. În ședința din dimineața de 4 iulie, le-a spus aghiotanților săi să se folosească de incident pentru a arăta încă o dată că Franța ducea greul războiului, chiar dacă Marea Britanie susținea că atacul era în interesul Franței. „Aici", a spus el grupului, „Marea Britanie și-a arătat cu adevărat fața, fără mască."[3]

Trebuiau depuse toate eforturile pentru continuarea alimentării urii față de Marea Britanie, și față de Churchill în principal, dar nu până în punctul în care să provoace poporul să ceară un atac total. Goebbels știa că Hitler rămânea ambivalent în privința invaziei, preferând în continuare o soluție negociată. „Este așadar necesar să batem pasul pe loc, căci nu putem anticipa nici o decizie a Führerului", a spus Goebbels. „Atmosfera trebuie, pe cât se poate, menținută tensionată până când Führerul însuși va grăi."

Iar Hitler chiar avea de gând să vorbească, și asta curând, așa cum bine știa Goebbels. Anticipându-i remarcile, două zile mai târziu, în timpul unei întâlniri, Goebbels a subliniat că deocamdată propaganda ministerului trebuia să promoveze ideea că englezilor „ar trebui să li se mai acorde o ultimă șansă de a scăpa relativ ușor".[4]

Goebbels credea că viitorul discurs al lui Hitler putea să schimbe cursul războiului sau chiar să-i pună capăt – și,

dacă nu, ar fi oferit măcar o nouă cale pentru instigarea urii generale față de Churchill.

În Downing Street numărul 10, anxietatea a luat proporții în săptămâna aceea la gândul că francezii ar fi putut încă să declare război Angliei și că germanii urmau să invadeze acum Anglia. Pe 3 iulie, un raport al șefilor de stat-major avertiza că „operațiuni majore împotriva acestei țări, prin invazie și/sau atac aerian masiv, ar putea începe în orice zi de acum înainte".[5] Raportul enumera acțiuni potențial periculoase detectate de surse de recunoaștere și de informații, printre care anumite „surse secrete", cu referire, fără îndoială, la Bletchley Park. În Norvegia, trupele germane rechiziționau și înarmau ambarcațiuni. Țara avea 800 de vase de pescuit. Luftwaffe transfera avioane pentru transportul de trupe la bazele aeriene din prima linie. Marina germană desfășura un exercițiu pentru debarcarea vehiculelor amfibii pe coasta baltică, iar două regimente de parașutiști s-au deplasat în Belgia. Dar poate că cel mai îngrijorător lucru era următorul: „Informații dintr-o sursă de mare încredere arată că germanii vor organiza o paradă a forțelor lor armate la PARIS, cândva după 10 iulie".[6] Din câte se părea, Hitler considera victoria certă.

„Am impresia", scria John Colville, „că Germania se pregătește pentru o primăvară măreață, iar aceasta este o impresie tare neplăcută."[7]

Îngrijorările sale erau alimentate de o acțiune germană ce avusese loc cu câteva zile în urmă, în ziua discursului lui Churchill despre bătălia de la Mers el-Kébir. 20 de bombardiere germane atacaseră ținte de pe insula Portland, care se află în Canal, în largul coastei de sud a Angliei. Scăpaseră fără a fi interceptate de RAF – „un avertisment grav pentru viitor dacă așa ceva poate să se petreacă fără consecințe în plină zi", scria Colville.[8]

Capitolul 21. Șampanie și Garbo

Miercuri, 10 iulie, Gay Margesson l-a vizitat pe Colville la Londra. Au văzut împreună opereta *Die Fledermaus* de Strauss, interpretată în limba engleză. Publicul s-a distrat, Colville și Gay, nu, plecând la mijlocul actului al treilea. „În pauze", scria el în jurnal, „Gay a insistat să discutăm politică, domeniu în care este la fel de ignorantă pe cât este de plină de prejudecăți, și s-a lansat în acuzații împotriva lui Chamberlain și a guvernului său. Pentru prima oară de când o cunosc, am găsit-o absolut plictisitoare și puerilă."[1]

Așa cum Colville însuși recunoștea, căutând defecte la Gay, spera să mai aline suferința provocată de refuzul ei ferm în a-i răspunde sentimentelor. Dar degeaba, era încă îndrăgostit de ea.

Cei doi s-au dus la Café de Paris, un popular club de noapte, iar acolo „farmecul și drăgălășenia ei au reapărut, iar eu am uitat impresia oarecum neplăcută pe care mi-o formasem". Au vorbit, au băut șampanie și au dansat. Un imitator le-a interpretat pe Ingrid Bergman și pe Greta Garbo.

Colville a ajuns în patul lui – singur – la 2 dimineața, satisfăcut de convingerea că Gay începea, în sfârșit, să-l placă.

Capitolul 22. Atât de rău am decăzut?

Anglia se pregătea pentru invazie. Soldații stivuiau saci cu nisip și construiau adăposturi pentru mitraliori lângă Palatul Westminster, sediul Parlamentului și al Big Ben. În Piața Parlamentului, o mică redută fortificată – o cazemată micuță – era mascată drept chioșc de carte W.H. Smith. Saci cu nisip și puști decorau teritoriul Palatului Buckingham, unde nenumăratele lalele din grădinile palatului aveau, conform editorialistei de la *New Yorker* Mollie Panter-Downes, „exact culoarea sângelui".[1] Regina a început să ia lecții de tragere cu revolverul. „Da", a spus ea, „nu mă voi lăsa înfrântă precum alții."[2] În Hyde Park, soldații săpau tranșee antitanc și ridicau obstacole pentru a împiedica planoarele germane să debarce trupe în inima Londrei. O broșură lansată de guvern despre ce să faci în timpul unei invazii îi avertiza pe cetățeni să rămână în case și să nu încerce să fugă, „deoarece, dacă fugiți, veți fi mitraliați din aer, așa cum au fost locuitorii din Țările de Jos și Belgia".[3]

Zi de zi, din ce în ce mai mulți englezi erau martori direcți ai războiului pe măsură ce bombardiere germane, însoțite de o mulțime de avioane de vânătoare, își extindeau incursiunile tot mai mult spre interiorul țării. Chiar în acea săptămână, un bombardier izolat atacase Aberdeen, Scoția, lansând zece bombe care uciseseră 35 de oameni, fără să declanșeze totuși vreo alarmă de raid aerian. În aceeași noapte, alte bombardiere au lovit Cardiff, Tyneside și în apropiere de Glasgow. 40 de bombardiere de atac în picaj cu escorte de avioane de vânătoare au atacat portul Dover. Bombe și proiectile incendiare au căzut peste Avonmouth, Colchester, Brighton, Hove și insula Sheppey. Churchill s-a asigurat că Roosevelt știe despre toate. Ministerul de Externe expedia deja telegrame zilnic către președinte cu „situația de război", expunerea detaliată a acțiunilor în toate teatrele de luptă, telegrame transmise prin intermediul

ambasadorului britanic la Washington.[4] Acestea aveau un dublu scop: să-l țină pe președinte informat și, mai important, să se asigure că Roosevelt înțelegea că nevoia Marii Britanii de a primi ajutor din partea americanilor era reală și urgentă.

Adesea, zborurile germanilor erau întâmpinate de avioanele de luptă britanice, care le ofereau cetățenilor de la sol o imagine de aproape a luptelor aeriene. Piloții de vânătoare ai RAF au devenit rapid eroii momentului, la fel ca și omologii lor de la mansa bombardierelor RAF. Înființată la 1 aprilie 1918, în ultimele luni ale războiului anterior, RAF a contopit unități aeriene disparate operate de armată și marină pentru o mai bună apărare împotriva atacurilor aeriene. Era acum recunoscută drept prima linie de apărare împotriva Germaniei.

Pentru Mary Churchill și prietena ei Judy Montagu, piloții erau adevărați zei. Cele două fete își petreceau „miezul verii" împreună la reședința de la țară a lui Judy, Breccles Hall, în Norfolk, unde flirtau aproape în fiece după-amiază cu echipajele bombardierelor de la bazele aeriene din apropiere. Serile, participau la petrecerile dansante organizate de detașamente, pe care Mary le descria ca fiind „foarte distractive și zgomotoase și udate cu destul de mult alcool, iar uneori îmbibate cu o puternică stare de tensiune (mai ales dacă unele avioane nu reveneau la bază)".[5] Își făceau acolo „prieteni speciali", cum spunea Mary, iar Judy îi invita la ea acasă, „ca să joace tenis, să înoate, să facă ștrengării, să se giugiulească în șură sau să stea pur și simplu în grădină și să bârfească". Majoritatea erau tineri între 20 și 30 de ani, din clasa de mijloc, neînsurați. Mary îi considera șarmanți. O încântau ocaziile cu care piloții organizau întreceri de „abordaj" – survolarea domeniului Breccles razant pe deasupra copacilor. La un moment dat, echipajele de la baza învecinată de la Watton, „ne-au oferit cea mai impresionantă întrecere aeriană pe care și-ar putea-o închipui cineva vreodată", scria Mary în jurnalul ei.[6] „A apărut un șir de bombardiere Bristol Blenheim și au coborât unul după altul până la opt sau nouă metri de pământ. Aproape am leșinat cu toții de emoție."

Zi de zi, exact aceiași piloți participau la misiuni individuale pe viață și pe moarte care, în opinia lui Churchill, aveau să hotărască soarta Imperiului Britanic. Civilii urmăreau desfășurarea luptelor aeriene din siguranța grădinilor lor sau în timp ce se plimbau pe străzile satelor și făceau picnicuri pe pajiștile bucolice, în vreme ce rotocoale de dâre de condensare umpleau văzduhul de deasupra. În amurg, dârele acestea luminate de ultimele raze de soare ale zilei deveneau de un chihlimbariu fluorescent. În zori, se transformau în spirale sidefii. Avioanele se prăbușeau pe pășuni și în păduri. Piloții cădeau din cockpituri și pluteau ușor spre pământ.

Pe 14 iulie, echipa radio mobilă a BBC s-a instalat pe faleza din Dover în speranța că va surprinde o luptă aeriană în plină desfășurare, oferindu-le ascultătorilor o relatare pe care unii au considerat-o mult prea entuziastă. Crainicul BBC, Charles Gardner, a transformat lupta într-o relatare minut cu minut ce semăna mai degrabă cu comentarea unui meci de fotbal decât cu prezentarea unei confruntări pe viață și pe moarte deasupra apelor Canalului Mânecii. Mulți ascultători au considerat această relatare scandaloasă. O londoneză le scria celor de la *News Chronicle*: „Atât de rău am decăzut încât astfel de lucruri pot fi tratate ca un eveniment sportiv? Cu urale de bucurie, ni s-a spus să ascultăm mitraliera, ni s-a cerut să vizualizăm un pilot, atârnând de parașuta lui, zbătându-se în apă."[7] Ea avertiza, oarecum premonitoriu: „Dacă asemenea lucruri trec necenzurate, curând vom avea microfoane instalate pe orice linie a frontului, cu diagrame pătrate tipărite în *Radio Times*, pentru a ne ajuta să urmărim acțiunea". Colaboratoarea Mass-Observation, Olivia Cockett, în jurnalul ei, considera, de asemenea, acest lucru revoltător: „Ar trebui interzis", insista ea.[8] „Face din suferință spectacol și distracție, nu pentru a-i ajuta pe oameni să îndure, ci pentru a stârni cele mai primitive, crude, mai respingătoare sentimente de violență nemiloasă."

Ce înrăutățise și mai mult lucrurile, i-a spus o femeie unui reprezentant al Serviciului Intern de Informații într-

un sondaj, fusese „accentul insensibil de Oxford" al crainicului.[9]

Dar un raport al Serviciului Intern de Informații realizat a doua zi, pe 15 iulie, după un sondaj rapid în rândul a 300 de londonezi, arăta că „o majoritate considerabilă a vorbit cu entuziasm despre emisiune".[10] Editorialista Panter-Downes de la *New Yorker* a bănuit că majoritatea ascultătorilor s-au delectat cu această dramă. Ea scria în jurnalul personal: „Majoritatea cetățenilor raționali, posibil mai puțin ipocriți, au stat în fața radiourilor, lipiți de scaunele lor și ovaționând".[11]

Ceea ce a însuflețit în mod deosebit publicul a fost faptul că RAF a părut să domine cu consecvență Luftwaffe. În lupta de lângă Dover, după cum i-a spus Churchill lui Roosevelt într-una din telegramele informative zilnice ale Ministerului de Externe, germanii au suferit șase pierderi confirmate (trei avioane de vânătoare, trei bombardiere), britanicii pierzând un singur Hurricane. Raportul din 15 iulie al Serviciilor Interne de Informații a arătat că pentru publicul de la sol, „doborârea atacatorilor... are un efect psihologic cu mult mai mare decât avantajul militar câștigat".[12]

Churchill însuși considera totul de-a dreptul palpitant. „La urma urmei", îi spunea el unui reporter de la *Chicago Daily News* mai târziu în acea săptămână, „ce lucru mai glorios poate trăi un tânăr inimos decât confruntarea cu un adversar la circa 640 de kilometri pe oră, cu o 1 200 sau 1 500 de cai-putere în mâini și o putere ofensivă nelimitată? Este cea mai splendidă formă de vânătoare posibilă."[13]

În iulie, cu demisia anulată, uitată și iertată, lordul Beaverbrook a revenit cu entuziasm la producția de avioane de vânătoare. A început să construiască avioane într-un ritm frenetic, făcându-și dușmani în același ritm, dar a devenit și fiul adorat al Angliei. Deși un tâlhar în ochii adversarilor lui, lord Beaverbrook avea o percepție subtilă a naturii umane, fiind priceput în direcționarea muncitorilor și a publicului spre cauza sa. Un caz elocvent a fost al său „Fond Spitfire".

Fără a fi solicitați de el sau de Ministerul Aerului, cetățenii din Jamaica (colonie britanică până în 1962) au contribuit cu bani la construirea unui bombardier și i-au trimis lui Beaverbrook, prin intermediul principalei gazete de pe insulă, *Daily Gleaner*. Acest lucru l-a măgulit pe Beaverbrook, care a avut grijă ca darul și telegrama lui de mulțumire să fie larg popularizate.

Curând, alte cadouri au început să sosească, din locuri îndepărtate, precum America și Ceylon, și din nou Beaverbrook a trimis telegrame de mulțumire și s-a asigurat că mesajele au fost făcute cunoscute la nivel național. Curând, și-a dat seama că această generozitate civică putea fi folosită nu doar cu scopul de a genera atât de necesarele fonduri pentru construirea avioanelor, dar și pentru a stimula implicarea publicului în efortul de război și, foarte important, a muncitorilor din uzinele lui constructoare de avioane, pe care îi considera afectați de o persistentă „lipsă de hotărâre".

El nu a emis niciodată o solicitare publică directă pentru contribuții, în schimb, a făcut intenționat mare tam-tam pentru promovarea celor primite. Când donațiile atingeau un anumit nivel, donatorii puteau alege numele unui anumit avion de luptă. O sumă mai generoasă le permitea donatorilor să dea numele unui bombardier. „Țelul devenise botezarea unei întregi escadrile", își amintea David Farrer, unul dintre secretarii lui Beaverbrook.[14] Curând, BBC a început să anunțe numele donatorilor la radio în timpul știrilor de seară. La început, Beaverbrook a scris o scrisoare personală fiecărui donator, dar când această misiune a devenit prea copleșitoare, le-a dat secretarilor sarcina să aleagă daruri demne de toată atenția fie pentru sumă, fie pentru povestea din spatele cadoului. Probabilitatea ca un copil care dona câțiva bănuți să primească o scrisoare era la fel de mare ca în cazul unui industriaș bogat.

Un torent de bani a început să curgă către Ministerul Producției de Aeronave, în general sume mici, dar care se acumulau în ceea ce donatorii înșiși au început să numească Fondul Spitfire, în cinstea avionului de luptă preferat, devenit emblema luptelor aeriene (chiar dacă

RAF avea mai multe avioane Hurricane decât Spitfire). Deși criticii lui Beaverbrook au dezaprobat acest fond ca fiind încă unul dintre „trucurile" lui, el a început, de fapt, să atragă foarte curând contribuții de circa 1 milion de lire sterline pe lună, aproximativ 64 de milioane de dolari în prezent. În mai 1941, totalul colectat avea să ajungă la 13 milioane de lire (832 de milioane de dolari), punct în care, scria Farrer, „practic fiecare mare oraș din Marea Britanie avea numele pe câte un avion".[15]

Fondul a avut doar un efect marginal asupra producției totale de avioane de vânătoare și de bombardiere, însă Beaverbrook a văzut o valoare cu mult mai mare în influența lui spirituală. „Pentru nenumărați bărbați și femei", scria secretarul Farrer, „el a înlesnit calea către un interes mai personal față de război și către o contribuție entuziastă la desfășurarea lui."

Beaverbrook a găsit și alte mijloace prin care să obțină acest angajament sporit, la fel de indirecte. Asemenea lui Churchill, el cunoștea puterea simbolurilor. A trimis piloți RAF în fabrici pentru a stabili o legătură directă între efortul construirii de avioane și oamenii care le pilotau. A insistat să fie trimiși piloți adevărați, cu insigne cu aripi pe uniformele lor, nu simpli oficiali ai RAF care își abandonau pentru scurt timp munca de birou. A ordonat, de asemenea, să fie expuse în toată țara epavele avioanelor germane doborâte, iar asta în așa fel încât publicul să nu bănuiască implicarea ministrului producției de aeronave. A văzut un mare avantaj în transportarea avioanelor doborâte pe camioane cu platformă prin orașe bombardate. Acest „circ", cum îl numea el, era mereu bine primit peste tot, dar mai ales în cele mai greu lovite zone. „Oamenii au părut foarte încântați să vadă avionul", i-a spus Beaverbrook lui Churchill, „iar circul a avut un efect uriaș."[16]

Când au început să vină reclamații din partea fermierilor, a bătrânilor din sate și a administratorilor de terenuri de golf despre avioanele germane de pe câmpurile, din piețele și de pe pajiștile lor, Beaverbrook a hotărât să tergiverseze îndepărtarea avioanelor – opusul grabei cu care recupera avioanele RAF recuperabile. După o

reclamație de la un proprietar de teren de golf, el a dispus ca avionul german să fie lăsat acolo unde era. „Jucătorilor le va face bine să vadă aparatul distrus", i-a spus subalternului de la publicitate.[17] „Îi va face să conștientizeze lupta."

Revoltat de dârzenia lui Churchill și de discursul lui pompos, Hitler a dat ordinul de care Marea Britanie se temuse cel mai mult, un atac în forță de pe mare. Până acum, nu existase un plan concret de invadare a Angliei, științific sau de altă natură. Marți, 16 iulie, el a emis Directiva nr. 16, denumită „Despre pregătirile pentru operațiunea de debarcare împotriva Angliei", numele de cod al planului operațional fiind *Seelöwe* sau Leul de Mare.[18]

„Deoarece Anglia, în ciuda situației sale militare fără speranță, nu dă semne că ar fi dispusă să accepte negocieri de pace", începea directiva, „am decis să pregătesc o operațiune de debarcare în Anglia și, dacă va fi necesar, de punere a acesteia în aplicare."

El anticipa un atac de proporții pe mare: „Debarcarea va fi sub forma unei traversări-surpriză pe un front extins, aproximativ de la Ramsgate până în regiunea din vestul insulei Wight". Acest spațiu cuprindea o porțiune de coastă engleză ce includea plajele din strâmtoarea Dover, cea mai îngustă zonă a Canalului Mânecii. (Comandanții săi au preconizat un total de până la 1 600 de nave care să transporte un prim val de 100 000 de soldați.) Toate planurile și pregătirile pentru Leul de Mare urmau să fie definitivate până la mijlocul lui august, scria Hitler. El a identificat obiectivele care trebuiau atinse înainte să poată fi demarată o invazie, cel mai important dintre ele fiind: „Forțele Aeriene Britanice trebuie distruse moral și fizic, pentru a nu se mai putea opune semnificativ traversării flotei germane".

Capitolul 23. Ce-i într-un nume?

O mică, dar apăsătoare criză a apărut brusc în familia Churchill.[1]

În iulie, Pamela Churchill era convinsă că bebelușul ei va fi băiat, așa că a ținut cu tot dinadinsul să-l numească pe copil Winston Spencer Churchill, ca pe prim-ministru. Dar în aceeași lună ducesa de Marlborough, al cărei soț era văr cu Churchill, a născut un băiat și a revendicat numele complet pentru fiul ei.

Pamela a fost distrusă și furioasă. S-a dus la Churchill în lacrimi și l-a implorat să intervină. El a încuviințat că dreptul de a acorda numele era exclusiv al său și că era mai cuvenit să i-l dea unui nepot de fiu decât unuia de văr. A sunat-o pe ducesă și i-a spus verde în față că numele este al lui și că va fi dat fiului nou-născut al Pamelei.

Ducesa a protestat, spunând că fiul Pamelei nici măcar nu se născuse încă și că, evident, nici măcar nu exista vreo certitudine că avea să fie băiat.

„Bineînțeles că va fi", a explodat Churchill. „Și dacă nu este de data asta, va fi data viitoare."

Ducele și ducesa și-au rebotezat fiul Charles.

Capitolul 24. Apelul Tiranului

Vineri, 19 iulie, Hitler a urcat la tribuna Operei Kroll din Berlin, pentru a se adresa Reichstagului, legislativul Germaniei, care se întrunea în acea clădire încă de la incendiul din 1933 care făcuse inutilizabil sediul oficial al puterii de stat. Pe podium, lângă Hitler, se afla comandantul Luftwaffe, Göring, mătăhălos și voios, „ca un copil fericit jucându-se cu mașinuțele în dimineața de Crăciun", scria corespondentul William Shirer, martor la discurs.[1] Într-un aparteu, Shirer adăuga: „Doar că printre jucăriile periculoase cu care se joacă, în afară de trenulețul electric din mansarda de la Carinhall, se întâmplă să fie și bombardiere Stuka!" Göring și o duzină de generali urmau să-și primească promovările în seara aceea, generalii fiind înaintați la rangul de feldmareșali, iar Göring, deja feldmareșal, la nou creatul rang de *Reichsmarschall*. Hitler își cunoștea omul. Înțelegea nevoia lui Göring de atenție specială și de medalii strălucitoare.

La începutul acelei zile de vineri, ministrul propagandei, Joseph Goebbels, își concentrase obișnuita-i ședință de dimineață pe discurs și potențialul lui efect, conform minutelor. El a atras atenția că reacția străinătății probabil nu avea să atingă apogeul decât după două sau trei zile, dar că era cert că avea să polarizeze opinia publică din Marea Britanie, chiar până în punctul în care ar fi forțat demisia lui Churchill. Minutele ședinței consemnau: „Ministrul subliniază că soarta Marii Britanii se va decide în această seară".[2]

Când Hitler a început să vorbească, Shirer, aflat în public, a fost uluit de abilitățile sale retorice: „Un actor atât de minunat", scria Shirer în jurnalul său, „un manipulator atât de magnific al minții germane."[3] L-a uimit felul în care Hitler a reușit să se înfățișeze atât ca învingător, cât și ca umil doritor de pace. El a mai observat totodată că Hitler vorbea cu un glas mai grav decât îi stătea în obicei și fără obișnuitul cabotinism. A folosit limbajul corpului

pentru a sublinia și amplifica gândurile pe care a căutat să le transmită, înălțându-și capul pentru a comunica ironie, mișcându-se cu grația unei cobre. Ceea ce i-a atras în mod deosebit atenția lui Shirer a fost felul în care Hitler își mișca mâinile. „Astă-seară și-a folosit frumos mâinile, părând să se exprime aproape la fel de mult cu mâinile – și mișcările corpului – pe cât a făcut-o cu cuvintele și felul în care și-a folosit vocea."

Mai întâi, Hitler a recapitulat istoria războiului până în acel moment, dând vina pe evrei, francmasoni și pe „belicoșii" anglo-francezi, în primul rând pe Churchill.[4] „Nutresc un dezgust profund pentru acest gen de politicieni lipsiți de scrupule care distrug națiuni întregi și state", a spus Hitler. El a categorisit războiul drept o încercare de restabilire a onoarei Germaniei și de salvare a națiunii de la persecuțiile Tratatului de la Versailles. Și-a felicitat armata și generalii, menționându-i pe mulți dintre ei pe nume, evidențiindu-i pe Rudolph Hess, adjunctul lui oficial, pe Heinrich Himmler, comandantul forței paramilitare SS (*Schutzstaffel*), Joseph Goebbels și Göring, în mod clar preferatul lui dintre cei patru, căruia i-a dedicat câteva minute de laude măgulitoare.

„Pe toată durata discursului lui Hitler", observa Shirer, „Göring a stat aplecat peste pupitrul său, rozându-și creionul și mâzgălind cu litere mari, dezordonate, textul remarcilor pe care urma să le facă după încheierea discursului lui Hitler. Își rodea creionul cu chipul încruntat și mâzgălea ca un școlar care scrie o compunere ce trebuie predată la sfârșitul orei."[5] Din când în când, Göring rânjea și aplauda, bătând din palme cu forță exagerată. Hitler a anunțat promovarea lui Göring și i-a înmânat o cutie care conținea noile însemne necesare pentru uniforma sa. Göring a deschis cutia, s-a uitat înăuntru, pe urmă a reînceput să ronțăie creionul. Mândria și satisfacția lui de băiețel au fost aproape emoționante, criminal bătrân ce e", scria Shirer.

Hitler și-a îndreptat atenția către viitor. El și-a declarat armata drept cea mai puternică și a promis să răspundă raidurilor aeriene britanice asupra Germaniei într-o manieră ce urma să aducă „nemărginită suferință și

nenorocire" Angliei – deși probabil nu lui Churchill însuși, a spus el, „pentru că, fără îndoială, el va fi deja în Canada, unde banii și copiii celor interesați în principal de război au fost deja trimiși. Pentru milioane de alte persoane va începe o mare suferință."

Acum venea acea parte a discursului despre care Goebbels credea că avea să hotărască soarta Marii Britanii. „Domnule Churchill", a spus Hitler, „...măcar de data asta crede-mă când prezic că un mare imperiu va fi distrus, un imperiu pe care nu am avut niciodată intenția să-l distrug și nici măcar să-l rănesc."

Singurul sfârșit posibil al războiului, a avertizat el, era anihilarea fie a Germaniei, fie a Marii Britanii. „Churchill crede poate că va fi Germania", a spus Hitler. „Eu știu că va fi Marea Britanie." Tot prin limbajul corpului, a transmis cu claritate că aceasta nu era o simplă amenințare. „În acest moment am sentimentul că este datoria mea față de propria conștiință să fac apel încă o dată la rațiune și la judecata sănătoasă din Marea Britanie, cât și de aiurea. Consider că mă aflu în poziția de a face acest apel, căci nu sunt eu cel înfrânt, care imploră favoruri, ci sunt cel victorios, care vorbește în numele rațiunii."

Brusc, cuceritorul i-a cedat locul modestului Führer. „Nu văd nici un motiv pentru care să fie necesară continuarea acestui război", a spus el. „Mă doare când mă gândesc la sacrificiile pe care le va cere. Mi-ar plăcea să le pot împiedica."

Deasupra operei din Berlin germanul Adolf Galland și echipajul său au format un scut protector împotriva bombardierelor RAF, o misiune deosebită, menită să le onoreze performanța din campania din Franța.

Deși în vârstă de numai 28 de ani, Galland era deja un pilot de luptă cu experiență, comandant al propriei escadrile de avioane de vânătoare. Cu niște urechi mari, brunet, cu mustață neagră și un zâmbet larg, nu avea nimic din răceala nordică atât de apreciată de partidul nazist, nici nu credea cu înflăcărare în ideologia partidului. Avea o siluetă zveltă, purtând adesea chipiul de ofițer pe o ureche. Cu o zi înaintea discursului, fusese promovat la gradul de

maior și decorat cu a treia Cruce de Fier pentru doborârea a 17 avioane și oferirea de sprijin de nădejde trupelor de la sol. Însă, când comandantul lui, Albert Kesselring, i-a înmânat decorația, numărul total de victime confirmate ale lui Galland crescuse la 30. Rolul lui ca pilot gardian în timpul discursului lui Hitler nu era întru totul onorific, scria el mai târziu: „O bombă peste Opera Kroll ar fi eliminat practic întregul Înalt Comandament German dintr-o lovitură, așa că măsurile de precauție păreau bine justificate".[6]

Parcursul lui Galland până în acest moment întruchipa povestea mai complexă a creării și a dezvoltării forțelor Luftwaffe în întregul lor.[7] Galland a devenit obsedat de aviație din primii ani ai tinereții, imaginația sa fiind alimentată de relatările postbelice despre isprăvile aviatice ale baronului von Richthofen. La vârsta de 17 ani a început să piloteze planoare. Tatăl lui l-a îndemnat să se înroleze în armată, însă Gallard nu voia decât să zboare, căutând o cale pentru a-și câștiga traiul din zbor. Ceea ce își dorea el cel mai mult era să piloteze aeronave motorizate. Nu vedea decât o cale: să devină pilot pentru nou înființata linie aeriană germană, Deutsche Luft Hansa, în scurtă vreme cunoscută pur și simplu sub numele de Lufthansa. Dar și mulți alți tineri pasionați de zbor păreau să împărtășească aceeași ambiție. Cererea de înscriere a lui Galland la Școala Germană pentru Piloți de Linie a fost printre alte 20 000, dintre care școala a ales 100 de candidați. Doar 20 dintre aceștia au ajuns în ultima etapă a selecției, Galland numărându-se printre ei. Până la sfârșitul lui 1932, el obținuse un certificat preliminar de zbor.

Acum lucrurile au luat o întorsătură neașteptată. Galland și alți patru elevi au primit ordin de prezentare la o școală de pilotaj din Berlin, unde au fost invitați să se alăture la un curs secret de pilotare a avioanelor militare – secret, deoarece Hitler începea la acel moment campania de reînarmare a Germaniei, sfidând Tratatul de la Versailles, care pusese capăt Marelui Război. Toți cinci au acceptat oferta și au ajuns, îmbrăcați în civil, pe un aerodrom de lângă München, unde au participat la cursuri

despre tactică și au petrecut 25 de ore pilotând biplane vechi, învățând tehnici precum zborul în formație și distrugerea țintelor de la sol. Punctul culminant, își amintea Galland, fusese o vizită din partea lui Hermann Göring, care demarase, în secret, formarea unei noi forțe aeriene.

După o scurtă perioadă petrecută în calitate de copilot pe un avion comercial, în decembrie 1933 Galland a fost convocat din nou la Berlin și invitat să se alăture forței încă secrete a lui Göring, Luftwaffe. În toamna următoare a fost trimis la prima sa unitate de avioane de vânătoare. Când forțele aeriene au început să zboare în misiuni de luptă în Războiul Civil din Spania, în numele forțelor naționaliste ale generalului Francisco Franco, iar piloții s-au întors cu povești ce descriau o viață plină de romantism și de cutezanțe nesăbuite, Galland s-a oferit voluntar. Curând, se afla la bordul unui vapor cu aburi cu destinația Spania, alături de alți 370 de membri ai Luftwaffe, toți îmbrăcați, din nou, în haine civile și având la ei documente ce indicau că sunt civili. În Spania, Galland a fost dezamăgit când s-a trezit repartizat ca responsabil pentru o escadrilă de luptă echipată cu biplane, în vreme ce colegii lui pilotau avioane de cea mai nouă generație, Messerschmitt Me 109.[8]

Experiența spaniolă a Luftwaffe a însemnat multe lecții valoroase despre luptele aeriene, dar a generat și o idee greșită în mintea lui Göring și a altor ofițeri superiori. Întâmplător, bombardierele trimise de Germania în Spania au fost mai rapide decât avioanele de vânătoare depășite ale inamicului cu care s-au confruntat, iar acest lucru a făcut să se nască, de la început, convingerea fantezistă că bombardierele nu au nevoie de escorte de avioane de vânătoare.

Galland a continuat să participe la toate invaziile-fulger ale lui Hitler și a fost, în cele din urmă, repartizat într-o escadrilă de piloți de vânătoare care zburau cu cele mai noi avioane. Curând, a avut parte de primele confruntări cu piloții britanici din RAF care zburau pe cele mai recente modele Hurricane și Spitfire. A înțeles că din acel moment avea să dea piept cu un adversar total diferit de ce întâlnise

până atunci – genul de confruntare pe care spunea că și-o dorea, „când fiecare luptă aeriană necruțătoare era o chestiune de «care pe care»".

Avioanele de vânătoare din prima linie ale ambelor tabere erau mai mult sau mai puțin egale, deși fiecare avea atribute care îi conferea un avantaj în anumite condiții. Avioanele britanice Spitfire și Hurricane erau mai bine înarmate și mai manevrabile, însă cele germane Messerschmitt Me 109 – erau mai performante la înălțimi mai mari și erau mai bine blindate. Avioanele Spitfire aveau opt mitraliere, Me 109 – doar două, dar avea și două tunuri care trăgeau cu proiectile explozive. Toate cele trei avioane de vânătoare erau de tip monoplan, propulsate de un singur motor de mare putere, capabile să zboare la viteze inimaginabile – mult peste 400 de kilometri pe oră –, dar toate aveau același neajuns: capacitatea rezervorului le acorda ca timp de zbor doar aproximativ o oră și jumătate, cât să ajungă la Londra și înapoi. Per ansamblu, Messerschmitt era considerat aparatul de zbor superior, însă un avantaj și mai important era faptul că piloții germani, precum Galland, aveau mult mai multă experiență în luptele aeriene. Vârsta medie a piloților Luftwaffe era 26 de ani, a celor RAF, 20.

Cu fiecare victorie rapidă a armatei germane, escadrila de avioane de vânătoare a lui Galland se muta pe un alt aerodrom pentru a ține pasul cu înaintarea frontului, apropiindu-se astfel tot mai mult de coasta franceză, tot mai mult de Anglia. Fiecare înaintare însemna o creștere a intervalului de timp în care un avion de luptă putea rămâne angajat într-o luptă deasupra teritoriului Angliei. Dacă nu se semna un acord de pace între Churchill și Hitler, următoarea fază a războiului urma să înceapă. În opinia lui Galland, rezultatul era cert: Anglia avea să fie zdrobită.

Prima reacție a Marii Britanii la discursul lui Hitler a venit la o oră după terminarea acestuia, în forma unui comentariu transmis de BBC, fără aprobarea prealabilă a ministrului de externe, Halifax, din guvernul lui Churchill. Prezentatorul, Sefton Delmer, a spus fără

menajamente: „Haideți să vă spun eu ce credem noi, cei din Marea Britanie, despre acest apel la ceea ce cu mare plăcere ați numit rațiune și simț al realității. *Herr* Führer și Cancelar al Reichului, noi vă-ndesăm cuvintele-astea înapoi în gura dumneavoastră urât mirositoare!"[9]

William Shirer era prezent la sediul radiodifuziunii germane din Berlin, pregătindu-se să transmită propriile concluzii ale discursului lui Hitler, când a auzit replica de la BBC. Mai multor oficiali prezenți în studio, „nu le-a venit să creadă", scria Shirer.[10] Unul a strigat: „Vă dați seama? Îi puteți înțelege pe proștii ăia de britanici? Să refuze pacea acum?... Sunt nebuni."

Reacția oficială a Marii Britanii a venit trei zile mai târziu, dar nu de la Churchill. „Nu îmi propun să spun nimic în replică la discursul lui *Herr* Hitler, deoarece noi doi nu ne vorbim", a glumit el.[11] Ministrul de externe, Halifax, a dat replica luni, 22 iulie, la 21:15. Mesajul său a fost clar. „Nu vom înceta să luptăm", a spus el, „până nu vom asigura pacea, pentru noi și pentru alții."[12]

Ministrul propagandei, Goebbels, a instruit presa germană să descrie respingerea oficială a acordului de către Halifax drept „crimă de război". În ședința din dimineața zilei de miercuri, 24 iulie, Goebbels a schițat modul în care aparatul de propagandă al Germaniei avea să procedeze acum: „Trebuie semănată neîncrederea față de casta plutocratică de la conducere și trebuie insuflată frica față de ceea ce urmează să se întâmple. Toate acestea, cât mai insistent cu putință."[13]

Mulțimea de „emițătoare secrete" ale ministrului, deghizate în posturi de radio englezești, dar cu sediul în Germania, aveau să fie activate acum, „pentru a stârni panică și teamă în rândul poporului britanic". Acestea trebuiau să se străduiască să-și mascheze originile germane, mergând chiar până la începerea emisiunilor cu critici la adresa partidului nazist, și să-și umple relatările cu detalii îngrozitoare despre morții și rănițiii în urma raidurilor aeriene, astfel încât, atunci când ar fi început primele raiduri aeriene împotriva Angliei, populația să fie deja în panică. Goebbels a mai ordonat emisiuni care să pară lecții despre cum să te pregătești pentru un raid

aerian, dar ale căror detalii minuțioase erau, de fapt, menite să-i terorizeze și mai mult pe ascultătorii britanici.

Tot în încercarea de a stimula anxietatea britanică față de invazie, Goebbels le-a trasat sarcină posturilor de emisie să comunice știrea falsă că armata germană găsise 100 000 de uniforme britanice abandonate la Dunkerque. „La momentul oportun, posturile secrete de emisie vor transmite știrea că au fost lansați deasupra Marii Britanii parașutiști îmbrăcați în aceste uniforme."[14]

Aproape toate avioanele de vânătoare ale Germaniei erau acum deja masate pe aerodromuri din Franța, de-a lungul țărmului canalului, inclusiv cele ale escadrilei lui Adolf Galland, staționată pe un aerodrom din apropiere de Calais, la doar 185 de kilometri de centrul Londrei.

Capitolul 25. Surpriza Profului

Frederick Lindemann – zis Profu – câștiga rapid reputația de om dificil printre toți cei de la Whitehall. Genial, da, dar care dădea mereu dovadă de o agasantă predilecție pentru perturbarea vieții profesionale a altora.

În noaptea de sâmbătă, 27 iulie, Lindemann s-a întâlnit cu familia Churchill la Chequers pentru cină. Ca de obicei, casa era plină de musafiri: Beaverbrook, Ismay, fiica lui Churchill, Diana, și soțul ei, Duncan Sandys, dar și diverși oficiali militari, printre care feldmareșalul sir John Dill, comandantul Statului-Major General al Forțelor Armate Imperiale, și sir James Marshall-Cornwall, comandantul al Corpului III al armatei britanice, majoritatea veniți pentru cină și pentru a-și petrece noaptea. Mary Churchill absenta, era încă în vacanța de vară la moșia din Norfolk a verișoarei și prietenei ei, Judy Montagu. Ca de obicei, musafirii s-au îmbrăcat pentru cină, femeile în rochii de seară, bărbații, în smoching; Lindemann era îmbrăcat cu obișnuitul lui sacou de zi și pantaloni în dungi.

Churchill era vesel – „clocotind de entuziasm și de o voioșie molipsitoare", scria ulterior generalul Marshall-Cornwall.[1] Generalul s-a așezat între Churchill și Prof, cu feldmareșalul Dill chiar în fața lui, de partea cealaltă a mesei. Lui Churchill îi plăcea să i se adreseze lui Dill cu cele patru litere ale acronimului titlului său, CIGS.

A fost servită șampania, iar Churchill a început imediat să-l chestioneze pe Marshall-Cornwall despre situația celor două divizii de sub comanda lui, care se salvaseră din Dunkerque cu aproape zero echipamente. Generalul a început bine, spunându-i lui Churchill că prima lui misiune fusese să insiste asupra atacului. Până acum, a explicat el, trupele lui fuseseră „obsedate de idei tactice defensive, principalul obiectiv al tuturor fiind să se adăpostească în spatele unui obstacol antitanc". Noul slogan al unității, a spus el, era „Hitting, not Sitting" („Să atacăm, nu să stăm").

Churchill era încântat. „Splendid!", i-a spus el generalului. „Asta-i atitudinea pe care vreau s-o văd." Aparenta siguranță a lui Marshall-Cornwall l-a încurajat pe Churchill să mai adreseze o întrebare: „Presupun, atunci, că unitatea dumitale este pregătită acum să pornească la luptă?"

„Nici gând, domnule", a spus Marshall-Cornwall. „Reechiparea noastră nu este câtuși de puțin finalizată, iar când va fi, vom mai avea nevoie de încă o lună sau două de pregătire intensivă."

Churchill s-a dezumflat. Încruntându-se neîncrezător, a băgat mâna într-un buzunar al smochingului și a scos de acolo un mănunchi de hârtii, ultimele diagrame, „Starea de pregătire", ale Profului. Erau niște compilații statistice pe care departamentul lui Lindemann începuse să le întocmească la începutul acelei luni, la solicitarea lui Churchill. Ele pretindeau că arată starea de pregătire a fiecărei divizii a armatei săptămânal, până la nivel de pușți, mitraliere și mortiere. Aceste compilații deveniseră o sursă de iritare printre toți cei de la Whitehall. „Înțelegem", spunea un oficial de rang înalt din Ministerul de Război, „că cifrele au fost folosite în trecut de departamentul profesorului Lindemann astfel încât să transmită o impresie falsă domnului prim-ministru."

Churchill a deschis teancul de statistici pe care tocmai îl extrăsese din buzunar și l-a întrebat apăsat pe generalul Marshall-Cornwall: „Care sunt cele două divizii ale dumitale?"

„53 (Țara Galilor) și 2 Londra", a răspuns generalul.

Cu un deget butucănos, Churchill a început să caute printre înregistrările din tabelele Profului, până când a găsit cele două divizii.

„Iată", a spus Churchill. „Personal, pușți și mortiere, complet 100%; artilerie de câmp, pușți antitanc și mitraliere, 50% complet."

Asta l-a surprins pe general. Diviziile lui nu erau deloc pregătite. „Vă rog să mă scuzați, domnule", a spus el. „Situația aceea se poate referi la armele pe care depozitele de muniție se pregătesc să le livreze unităților mele, dar ele nu au ajuns încă la trupe în asemenea cantități."

Churchill l-a sfredelit cu privirea și, „aproape mut de furie", după spusele lui Marshall-Cornwall însuși, a aruncat hârtiile pe masă spre generalul Dill, comandantul Statului-Major General al Forțelor Armate Imperiale.

„CIGS!", a spus el. „Vreau să se verifice hârtiile astea și să-mi fie înapoiate mâine."

Pentru o clipă, orice conversație a încetat. „Se cerea o diversiune", scria Marshall-Cornwall. Iar Churchill a oferit-o. S-a aplecat către Prof, care ședea de partea cealaltă a lui Marshall-Cornwall.

„Profule!", a strigat el. „*Tu* ce ai să-mi spui azi?"

În ciuda aparentei modestii a lui Lindemann – chipul palid, vocea scăzută și personalitatea deloc exuberantă – acestuia îi plăcea, de fapt, să fie centrul atenției, înțelegând că, valorificându-și înșelătoarea simplitate, putea amplifica impactul lucrurilor pe care le spunea și le făcea.

Acum, la masă, Lindemann a băgat mâna cu mișcări lente în buzunarul sacoului și, cu o mișcare de magician, a scos o grenadă de mână cunoscută sub denumirea populară de bombă Mills, clasicul „ananas" canelat, cu mâner cu pârghie și inel metalic detașabil.

Acum toată lumea era atentă. Pe chipurile tuturor celor de la masă se putea citi îngrijorarea.

Churchill a urlat: „Ce-ai acolo, Profule, ce-i aia?"

„Asta", a spus Lindemann, „este ineficienta bombă Mills, distribuită infanteriei britanice." Această grenadă era realizată din zeci de componente diferite, a explicat el, fiecare dintre ele fiind fabricată printr-un proces tehnologic diferit. „Acum, *eu* am proiectat o grenadă îmbunătățită, cu mai puține componente prelucrate și cu o încărcătură explozibilă cu 50% mai mare."

Churchill, veșnic dornic să accepte o nouă jucărie sau armă, a exclamat: „Splendid, Profule, splendid! Asta-mi place să aud." Apoi, adresându-se generalului Dill: „CIGS! Retrageți numaidecât bombele Mills și introduceți grenada Lindemann."

Conform lui Marshall-Cornwall, Dill „a rămas înmărmurit". Armata încheiase deja contracte cu producătorii din Anglia și America pentru milioane de

grenade din modelul vechi. „Dar, prim-ministrul nici n-a vrut să audă", a spus Marshall-Cornwall.

O evaluare mai calmă pare să fi avut loc totuși la un moment dat după cină, pentru că bomba Mills avea să rămână în uz, cu diverse modificări, timp de încă trei decenii. Dacă grenada fluturată de Lindemann la cină era una activă sau nu, este un detaliu rătăcit prin istorie.

Acum Churchill a arătat cu degetul spre Beaverbrook, aflat la celălalt capăt al mesei. „Max!", a strigat el. „*Tu* ce isprăvi ai mai făcut?"

Luându-l elegant în zeflemea pe Prof și realizările acestuia, Beaverbrook a răspuns: „Domnule prim-ministru! Acordați-mi cinci minute și veți avea cele mai recente cifre."

A plecat de la masă și s-a dus la un telefon dintr-un colț al camerei. A revenit câteva clipe mai apoi cu un rânjet poznaș pe față.

„Domnule prim-ministru", a spus el, „în ultimele 48 de ore, am crescut producția de avioane Hurricane cu 50%."

CAPITOLUL 26. MĂNUȘI ALBE ÎN ZORI

În comunicarea sa cu președintele Roosevelt, Churchill s-a văzut nevoit să-și asume un risc enorm.

Pe de o parte, trebuia să-l facă pe președinte să înțeleagă cât de mult se agravaseră lucrurile. În același timp, trebuia să evite să facă situația Marii Britanii să pară *atât* de sumbră, încât Roosevelt să refuze să ofere un ajutor semnificativ de teamă ca nu cumva, dacă Anglia ar fi căzut, echipamentele furnizate de americani să fie abandonate ori distruse – sau, și mai rău, capturate și folosite, până la urmă, împotriva trupelor americane. Miile de camioane, arme și echipamente abandonate la Dunkerque erau o mărturie vie a costurilor materiale ridicate ale înfrângerii. Era crucial acum, Churchill știa asta, să consolideze încrederea Marii Britanii în victoria finală și, mai presus de orice, să înăbușe orice manifestare a pesimismului. Acest lucru a fost deosebit de important în privința dispoziției finale a flotei britanice. Îngrijorate de marina franceză, în mare parte domolită de acțiunea de la Mers el-Kébir, Statele Unite doreau asigurări că Marea Britanie nu va preda niciodată propria flotă Germaniei, gândindu-se să reglementeze transferarea distrugătoarelor printr-un acord, astfel încât, dacă înfrângerea ar fi devenit inevitabilă, flota britanică să treacă sub control american.

Churchill detesta ideea folosirii flotei ca monedă de negociere pentru asigurarea distrugătoarelor. Într-o telegramă din 7 august, el a insistat pe lângă ambasadorul britanic în America, lordul Lothian, să reziste oricărei discuții fie și despre simpla posibilitate a unui astfel de acord, temându-se că ar fi transmis un mesaj defetist, „al cărui efect ar fi dezastruos".[1] O săptămână mai târziu, Churchill a abordat aceeași temă într-o ședință a Cabinetului de Război, a cărei minută consemnează următoarele: „Nimic nu trebuie spus acum care să tulbure moralul sau să-i facă pe oameni să creadă că nu ar trebui să intrăm în luptă".[2]

În telegrama sa către Lothian, el a admis totuși că, dacă Statele Unite ar fi intrat în război, devenind un aliat cu drepturi depline, flota ar fi fost deschisă oricăror dispoziții strategice pe care ambele părți le-ar fi considerat necesare „pentru înfrângerea finală efectivă a inamicului". El vedea un aspect pozitiv în interesul Americii față de flotă, acesta indicând faptul că Roosevelt lua în serios avertismentele sale anterioare că o Mare Britanie înfrântă aflată sub controlul naziștilor ar fi reprezentat un grav pericol pentru SUA. După cum vedea Churchill lucrurile, un pic de neliniște din partea Americii trebuia salutată. El i-a spus lui Lothian: „Nu avem nici o intenție să scutim Statele Unite de vreo îngrijorare bine întemeiată în acest moment".

Churchill înțelegea, de asemenea, că opinia publică americană era clar împărțită între izolaționiști, care nu voiau să aibă deloc de-a face cu războiul, și cei care credeau că războiul tot va veni până la urmă, astfel încât, cu cât America aștepta mai mult, cu atât avea să fie mai costisitoare intervenția. Dar Churchill era totodată iritat că Roosevelt nu reușea să privească în perspectivă cu aceeași claritate îngrozitoare. Churchill solicitase prima oară un posibil împrumut de 50 de distrugătoare vechi în mai, repetând solicitarea pe 11 iunie cu afirmația: „Următoarele șase luni sunt vitale".[3] Însă America încă nu livrase navele. Churchill știa că Roosevelt este un aliat moral, dar, la fel ca mulți dintre conaționalii lui, își imagina că președintele avea mai multă putere decât avea de fapt. De ce nu putea Roosevelt să facă mai mult pentru a traduce acea loialitate spirituală în ajutor material, chiar intervenție directă?

Roosevelt se confrunta însă cu un peisaj politic de o complexitate descurajantă. Congresul era deja răvășit de patimi contradictorii, declanșate de introducerea unui proiect de lege care introducea recrutarea națională, prima chemare la arme pe timp de pace din istorie. Roosevelt o considera o necesitate. Când a început războiul din Europa, SUA avea doar 174 000 de soldați echipați cu arme învechite, inclusiv carabine Springfield din 1903. În mai, o manevră militară cu implicarea a 70 000 de soldați desfășurată în sud arătase starea deplorabilă a acestei

armate și incapacitatea de a lupta într-un război – în special un război împotriva unei forțe nimicitoare cum era armata puternic mecanizată a lui Hitler.[4] Așa cum scria revista *Time*: „În comparație cu războiul total din Europa, armata Statelor Unite a arătat ca o gașcă de băieți de treabă cu niște pistoale cu aer comprimat".[5]

În opinia lui Roosevelt, trimiterea celor 50 de distrugătoare în Marea Britanie ar fi necesitat încuviințarea Congresului în baza unei clauze din Programul federal de Muniții din 1940, care stipula că, înainte ca Statele Unite să transfere echipament militar peste graniță, Congresul trebuia să confirme mai întâi că echipamentul respectiv nu era necesar forțelor armate americane. Dată fiind agitația deja stârnită din cauza discuțiilor pe marginea recrutării, Roosevelt considera o astfel de aprobare improbabilă, chiar dacă navele erau, de fapt, învechite – atât de depășite, încât la începutul acelui an Congresul se gândise să le dea la fier vechi. Dar marina intervenise, susținând că tocmai acele distrugătoare erau, de fapt, bunuri vitale.

Ceea ce încâlcea lucrurile și mai mult era faptul că 1940 era an de alegeri prezidențiale, iar Roosevelt decisese să candideze pentru un al treilea mandat, lucru fără precedent. El acceptase nominalizarea democraților pe 18 iulie, la convenția partidului de la Chicago. Empatiza cu soarta Marii Britanii și era de acord să facă tot ce putea pentru a trimite ajutoare, dar înțelegea, de asemenea, că mulți americani se opuneau ferm intrării în război. Deocamdată, cel puțin, atât el, cât și adversarul său republican, Wendell Willkie, tratau chestiunea cu circumspecție.

Pentru Churchill însă, războiul a devenit și mai amenințător. Marina germană era pe punctul de a lansa două nave de război nou-nouțe, *Bismarck* și *Tirpitz*, ambele fiind identificate de Churchill drept „ținte de importanță supremă". Atacurile aeriene și ale submarinelor împotriva convoaielor comerciale și a distrugătoarelor britanice deveneau tot mai eficiente, distrugătoarele fiind, așa cum i-a comunicat Churchill lui Roosevelt printr-o telegramă, „înspăimântător de vulnerabile în fața atacurilor aeriene". Distrugătoarele

americane erau vitale acum nu doar ca ajutor pentru protejarea convoaielor, dar și pentru paza apelor teritoriale și poate pentru a câștiga timp ca Anglia să-și organizeze și să-și reechipeze forțele evacuate din Dunkerque. Dar Roosevelt a rămas enervant de dezinteresat.

Churchill nu s-ar fi umilit niciodată să implore, deși la sfârșitul lui iulie a fost foarte aproape. Într-o telegramă trimisă lui Roosevelt în ziua de miercuri, 31 iulie, el a scris că nevoia de distrugătoare și de alte materiale era acum „de maximă urgență". Acesta era un moment crucial, avertiza el. Simpla prezență sau absență a navelor americane – „acest factor minor și simplu de remediat" – putea decide „întreaga soartă a războiului".[6] În ciorna telegramei, el insista pe un ton pe care nu-l folosise anterior cu președintele – „Nu înțeleg de ce, având în vedere situația de acum, nu-mi trimiteți măcar 50 sau 60 dintre cele mai vechi distrugătoare pe care le aveți" –, dar a șters această frază din varianta finală a telegramei. Churchill a promis să doteze distrugătoarele imediat cu sonare pentru detectarea submarinelor și să le trimită împotriva submersibilelor din Western Approaches, canalele navigabile care convergeau spre intrarea vestică a Canalului. Distrugătoarele erau de asemenea esențiale ca ajutoare pentru respingerea așteptatei invazii amfibie. „Domnule președinte, cu tot respectul trebuie să vă comunic că, în îndelungata experiență istorică a lumii, acesta este un lucru de făcut acum."

Într-o relatare ulterioară, Churchill a evidențiat cuvântul *acum*.

Roosevelt a înțeles caracterul urgent al solicitării lui Churchill, iar vineri, 2 august, a convocat o ședință de cabinet cu scopul găsirii unei soluții pentru a trimite navele Angliei fără încălcarea legilor neutralității americane.

În cursul ședinței, secretarul forțelor navale, Frank Knox, a venit cu o idee: ce-ar fi dacă am structura transferul ca un comerț, în care America să ofere Marii Britanii distrugătoarele în schimbul accesului la bazele navale britanice de pe diferite insule din Atlantic, inclusiv Newfoundland și Bermude? Legea permitea transferul de

echipament militar dacă rezultatul era o îmbunătățire a securității Americii. Dobândirea de baze strategice în schimbul distrugătoarelor învechite părea să îndeplinească cerința.

Roosevelt și cabinetul au aprobat, însă, ținând cont de climatul politic, au convenit că schimbul tot avea nevoie de aprobarea Congresului.

Roosevelt l-a rugat pe un senator binevoitor, Claude Pepper, să promoveze o lege care să autorizeze tranzacția. Pentru ca aceasta să aibă cât de cât o șansă, avea nevoie de susținerea Partidului Republican, însă cu atâția americani care se opuneau cu fermitate intrării în război și cu alegeri la orizont, acest lucru s-a dovedit imposibil de obținut.

Pepper i-a spus lui Roosevelt că legea nu avea „nici o șansă să treacă".[7]

În acea vineri, Churchill l-a făcut pe Beaverbrook membru deplin al Cabinetului de Război și, curând după aceea, al comitetului de apărare. Beaverbrook a acceptat fără tragere de inimă. Ura comitetele – de orice fel, la orice nivel. Pe o plăcuță din biroul lui scria cu litere de-o șchioapă: „COMITETELE STRICĂ TOATĂ SEMNIFICAȚIA RĂZBOIULUI".

Ședințele erau ultimul lucru de care avea nevoie. „Toată ziua la Ministerul Producției de Aeronave am fost obsedat de nevoia unei creșteri a producției", scria el într-o consemnare privată.[8] „Am fost chinuit de teama că aviația noastră militară va rămâne fără provizii. Mi s-a cerut să particip la nenumărate ședințe ale comitetului de apărare, iar, dacă aș fi absentat, Churchill ar fi trimis după mine." Churchill îl convoca la ședințele comitetului de apărare care se prelungeau până târziu în noapte, după care îl mai reținea pentru a continua discuția în salonul lui.

„Povara era prea grea", scria Beaverbrook. Iar Churchill, nota el, avea un avantaj nedrept: mai moțăia din când în când.

Duminică, 4 august, fiul lui Churchill, Randolph, a venit acasă în Downing Street numărul 10, într-o permisie de la

unitatea sa militară, Regimentul 4 Husari ai reginei, arătând zvelt și suplu în uniforma militară.

Prima seară a început într-o notă optimistă, cu o cină plăcută acasă, alături de Pamela, Clementine și Churchill, toată lumea într-o dispoziție bună.[9] După cină, Churchill s-a întors la lucru, iar Clementine s-a retras în dormitorul ei, unde își petrecea multe seri singură. Mulți dintre prietenii și colegii soțului ei nu-i erau pe plac, așa că prefera să mănânce în camera ei, o încăpere austeră cu un pat de o persoană și un lavoar. În acest timp, Churchill găzduia sau participa la dineuri, uneori chiar și de cinci ori pe săptămână.

Deși aceasta era prima seară a lui Randolph acasă după mult timp, el a plecat după cină singur la hotelul Savoy. Avea în plan să se vadă cu un prieten, H.R. Knickerbocker, un gazetar american, și a asigurat-o pe Pamela că nu va lipsi mult. Cei doi bărbați au băut împreună până la închiderea barului de la hotel, pe urmă s-au dus în camera lui Knickerbocker, unde au dat gata cel puțin o sticlă de coniac. Randolph s-a întors în Downing Street numărul 10 la ora 6:10 a doua zi dimineața, martor fiind garda de corp a lui Churchill, inspectorul Thompson. Randolph a coborât împleticit din mașina sa și s-a îndreptat spre camera Pamelei, prea beat ca să se mai poată schimba în pijama.

Thompson a inspectat mașina.

Pentru Pamela, starea de ebrietate a lui Randolph și înfățișarea lui răvășită au fost destul de umilitoare, însă aproximativ o oră mai târziu, pe la 7:30, o cameristă a ciocănit la ușa Pamelei și i-a dat un bilețel de la Clementine, care îi cerea să o vadă imediat.

Clementine se albise toată. Când era supărată, avea obiceiul să-și pună mănuși albe. Acum purta mănuși albe.

„Unde a fost Randolph noaptea trecută?", a întrebat Clementine. „Ai idee ce s-a întâmplat?"

Pamela știa, desigur, că soțul ei venise acasă beat, însă judecând după atitudinea lui Clementine, asta nu era tot. Atunci, Pamela a început să plângă.

Clementine i-a spus că, verificând mașina lui Randolph, inspectorul Thompson descoperise o serie de hărți militare secrete, accesibile oricărui trecător, o violare gravă a protocoalelor de securitate.

„Ce se întâmplă?", a întrebat Clementine.

Pamela l-a luat la întrebări pe Randolph, care nu știa cum să-și mai ceară scuze. Rușinat, el i-a spus tot ce se întâmplase, apoi i-a spus și tatălui său. Randolph s-a scuzat și a promis să renunțe la alcool. Furia lui Clementine nu s-a potolit însă. Ea l-a izgonit pe Randolph din Downing Street numărul 10, obligându-l să se cazeze temporar la clubul unde era membru, White's, un refugiu din secolul al XVII-lea pentru mulți soți făcuți de râs, în special pentru cei care, asemenea lui Randolph, erau pasionați de jocuri de noroc.

Promisiunea lui de a renunța la băutură s-a dovedit a fi una dintre multele promisiuni pe care nu le-a putut respecta.

Capitolul 27. Directiva nr. 17

Pe măsură ce planurile de invadare a Angliei progresau, Hitler a emis o nouă directivă, nr. 17, care cerea un atac total asupra RAF. „Forțele Aeriene germane vor copleși Forțele Aeriene britanice cu toate efectivele de sub comanda sa, în cel mai scurt timp posibil", scria Hitler.[1] „Atacurile vor fi îndreptate în primul rând împotriva escadrilelor de avioane, a instalațiilor de la sol și a unităților de aprovizionare, dar și împotriva industriei constructoare de avioane, inclusiv a celei constructoare de echipament antiaerian."

Hitler își rezerva lui însuși „dreptul de a decide asupra atacurilor de teroare ca măsuri de represalii". Reticența sa continuă de a autoriza raiduri deasupra centrului Londrei și a zonelor rezidențiale din alte orașe mari nu avea legătură cu dezgustul moral, ci provenea, mai degrabă, din speranța lui neîncetată într-un acord de pace cu Churchill și dorința de a evita raiduri de represalii asupra Berlinului. Această nouă campanie împotriva RAF urma să fie o piatră de hotar în istoria războiului, conform evaluării ulterioare a Luftwaffe. „Pentru prima oară... o forță aeriană urma să desfășoare, independent de operațiunile celorlalte arme, o ofensivă ce avea ca scop distrugerea decisivă a forțelor aeriene ale inamicului."[2] Întrebarea era: puteau forțele aeriene singure „să submineze forța generală de luptă a inamicului prin atacuri aeriene cumulate până când inamicul va fi gata să ceară pacea?"

Sarcina planificării și a executării acestei noi ofensive de bombardamente strategice i-a revenit lui Hermann Göring, care a pus operațiunii numele de cod *Adlertag*, sau Ziua Vulturului. El a stabilit-o pentru 5 august, pe urmă a amânat-o pentru 10 august, o zi de sâmbătă. Avea încredere deplină că forțele sale aeriene vor împlini dorința lui Hitler. Marți, 6 august, s-a întâlnit cu superiorii săi din aviație la reședința sa de la țară, Carinhall, pentru a gândi un plan pentru noua campanie.

Până acum, Luftwaffe fusese implicată în operațiuni limitate împotriva Angliei, menite să evalueze apărarea aeriană și să scoată din joc avioanele RAF. Bombardierele germane desfășurau raiduri scurte, izolate, împotriva comunităților din Cornwall, Devon, sudul Țării Galilor și nu numai. Acum însă, Göring, înclinat ca întotdeauna către gesturi pompoase, imagina un atac cum nu se mai văzuse vreodată în istorie, cu scopul de a da o lovitură fatală apărării aeriene a Marii Britanii. Se aștepta la o rezistență minimă.[3] Conform rapoartelor șefului Serviciului de Informații, Beppo Schmid, aparatele RAF fuseseră deja grav afectate, iar producerea unui număr suficient de avioane noi care să compenseze pierderile era imposibilă. Conform evaluării lui Schmid, în curând RAF nu urma să mai aibă deloc aeronave reparabile.

La îndemnul lui Göring și încurajați de rapoartele lui Schmid, comandații forțelor aeriene adunați la Carinhall au decis că vor avea nevoie de doar patru zile pentru a distruge ce mai rămăsese din avioanele de vânătoare și bombardierele RAF. După aceea Luftwaffe avea să acționeze pas cu pas, prin raiduri de zi și de noapte, pentru a elimina bazele aeriene și punctele unde se fabricau avioane din toată Anglia – un plan îndrăzneț, cu o foarte mare variabilă nedeterminată și crucială: vremea.

Göring a transferat sute de bombardiere la baze de-a lungul țărmului Canalului din Franța și Norvegia. A plănuit un atac inițial cu 1 500 de avioane, o armadă modernă menită să surprindă și să distrugă Marea Britanie. Odată ridicate de la sol, bombardierele lui Göring urmau să aibă nevoie de numai șase minute pentru a traversa canalul.

Totuși, ceea ce prezentau rapoartele lui Beppo Schmid era foarte diferit de realitatea cu care se confruntau piloții Luftwaffe în aer. „Göring a refuzat să asculte protestele comandanților de aeronave de luptă, spunând că afirmațiile lor sunt nerealiste", îi povestea ulterior Galland unui anchetator american.[4] În confruntările cu RAF, piloții germani nu au descoperit nici o urmă de scădere a forțelor sau a hotărârii.

Marele atac urma să înceapă sâmbăta următoare. Dacă totul mergea bine, în curând urma invazia.

Capitolul 28. „O, Lună, minunată Lună“

Unul dintre aspectele distincte ale stilului de conducere al lui Churchill era abilitatea lui de a schimba macazul într-o clipă, concentrându-se serios asupra lucrurilor pe care oricare alt prim-ministru le-ar fi considerat banale. În funcție de perspectivă, aceasta era fie o trăsătură adorabilă, fie o adevărată tortură. Pentru Churchill, *totul* conta. Vineri, 9 august, de exemplu, în toiul unor serii de probleme urgente de război, a găsit timp să adreseze o minută membrilor Cabinetului de Război pe un subiect drag lui: lungimea și stilul în care erau scrise rapoartele pe care le primea în cutia neagră zi de zi.

Intitulată, destul de potrivit, „CONCIZIE“, minuta începea astfel: „Pentru a ne face treaba, cu toții suntem nevoiți să citim tone de documente. Aproape toate acestea sunt mult prea lungi. Irosim timp, când energia trebuie folosită pentru găsirea punctelor esențiale.“[1]

El stabilea, pentru miniștri și echipele lor, patru modalități de îmbunătățire a rapoartelor. În primul rând, scria el, rapoartele trebuiau „să stabilească punctele principale într-o serie de paragrafe scurte, clare“. Dacă raportul presupunea discutarea unor chestiuni complicate sau analize statistice, acestea trebuiau puse într-o anexă.

Adesea, observa el, se putea renunța complet la un raport întreg în favoarea unui *aide-mémoire* „alcătuit doar din titluri, care poate fi extins verbal, dacă este necesar“.

La final, ataca limbajul de lemn care caracteriza prea des rapoartele oficiale. „Haideți să punem capăt unor fraze precum acestea“, scria el, citând două exemple:

„Este totodată important să ținem cont de următoarele considerente...“

„Trebuie luată în considerare posibilitatea intrării în vigoare...“

El scria: „Majoritatea acestor fraze confuze sunt simple umpluturi, la care se poate renunța în totalitate sau care pot fi înlocuite cu un singur cuvânt. Haideți să nu evităm

să folosim fraze scurte, expresive, chiar dacă fac parte din limba vorbită."

Textul rezultat, scria el, „poate părea la început grosolan în comparație cu caracterul anost al jargonului oficial. Dar se va economisi mult timp, iar disciplina stabilirii concise a problemelor reale se va dovedi un ajutor pentru gândirea clară."

În seara aceea, așa cum făcuse aproape la fiecare sfârșit de săptămână de până atunci, Churchill a plecat la țară. Secretarul privat de serviciu la Chequers la acel sfârșit de săptămână era John Colville, care a plecat cu altă mașină, împreună cu Clementine și Mary. Alți invitați se strânseseră deja la reședință sau aveau să sosească în curând, printre ei aflându-se Anthony Eden, Mopsul și doi generali-cheie, toți veniți pentru cină și ca să înnopteze. Churchill l-a invitat de asemenea pe primul lord al Amiralității, Dudley Pound, dar a omis să le spună celorlalți invitați, lucru care, așa cum nota Colville, „a generat agitație la rearanjarea mesei pentru cină".

După cină, Mary și Clementine au părăsit sufrageria, așa cum era obiceiul și cum prefera Clementine.

Rămași singuri, bărbații au început să discute despre amenințarea invaziei și despre măsurile luate pentru apărarea Angliei. Mine antitanc fuseseră ascunse de-a lungul multor plaje din țară, iar acestea, scria Colville, „se dovediseră a avea un efect deosebit de devastator".[2] Într-adevăr, nota el, luaseră viețile mai multor cetățeni englezi. Churchill a spus povestea, posibil apocrifă, a unui nefericit jucător de golf care reușise să trimită o minge tocmai pe o plajă din apropiere. Colville rezuma deznodământul în jurnalul său: „Și-a luat crosa și s-a dus pe plajă, a lovit mingea și tot ce-a mai rămas după aceea a fost mingea, care a revenit în siguranță pe iarbă".

După cină, Churchill, generalii și amiralul Pound s-au mutat în Salonul Hawtrey, unde fuseseră fixați niște bușteni uriași pentru a susține structura în caz de explozie. În cameră erau nenumărate lucruri de preț, printre care o carte din 1476. În acest timp, Colville a citit memorandumuri și a aranjat documente în cutia neagră a lui Churchill.

La un moment dat, s-a auzit un avion german survolând în apropiere. Grupul a ieșit în grabă în grădină, cu Churchill în frunte, încercând să zărească avionul.

Spre amuzamentul tuturor, amiralul Pound s-a împiedicat în timp ce cobora treptele. Colville scria: „Primul lord al Amiralității s-a rostogolit pe scări, apoi, după ce s-a adunat de pe jos, neconsolat, s-a mai rostogolit încă o dată, sfârșind într-un mușuroi de pe jos, speriind o santinelă care l-a amenințat cu baioneta".[3]

Pound s-a ridicat, mormăind: „Locul ăsta nu e potrivit pentru un prim-lord al Amiralității".

Amuzat, Churchill a spus: „Încearcă să nu uiți că ești amiral în marină, și nu cadet!"

Sâmbătă dimineața a adus și mai mult de lucru pentru Colville, sub forma unor telegrame de transmis și a unor minute de trimis.[4] Pe urmă a luat prânzul *en famille*, cu Churchill, Clementine și Mary, „și nici că ar fi putut fi mai plăcut". Churchill a fost „în cea mai bună dispoziție", scria Colville. „A conversat genial pe toate subiectele, de la Ruskin la lordul Baldwin, de la viitorul Europei la forța Partidului Tory." S-a plâns de lipsa cumplită de muniție și de arme pentru armata pe care încerca să o creeze. „Vom câștiga", a declarat el, „dar nu o merităm; sau o merităm grație virtuților noastre, și nu a inteligenței noastre."

Discuția devenise prostească. Colville a început să recite fragmente de poezie burlescă. Un anumit catren l-a încântat pe Churchill în mod deosebit:

> O, Lună, minunată Lună, cu a ta mândră față
> În lung și-n lat gonind prin universul larg
> Oricând te văz, în sine-mi zic neîndoios
> Zări-voi oare, o, zări-voi eu vreodată al tău dos.[5]

După prânz, Colville, Clementine și Mary au mers pe unul dintre dealurile din apropiere. Colville și Mary au transformat plimbarea într-o cursă, pentru a vedea cine ajunge primul în vârf. Colville a câștigat, dar până la urmă i-a fost „mai rău ca niciodată, incapabil să mai văd ori să gândesc".

Mary nutrea o părere din ce în ce mai bună despre Colville, deși avea încă rezervele ei. În consemnarea de sâmbătă, 10 august, din jurnalul ei, scria: „Îmi place Jock, dar cred că este foarte «moale»" – „moale" fiind un termen britanic peiorativ pentru o persoană fără caracter ori forță. La rândul lui, și Colville o plăcea tot mai mult pe Mary. În jurnalul lui, în consemnarea de a doua zi, el scria: „Deși nu prea se ia în serios – așa cum singură a mărturisit –, este o fată fermecătoare și foarte plăcută privirii".

Herman Göring a avut parte de o mare dezamăgire în sâmbăta aceea. Aceasta era ziua în care trebuia demarată operațiunea Ziua Vulturului, începutul campaniei sale de nimicire a RAF, însă vremea proastă din sudul Angliei l-a obligat să anuleze atacul. A stabilit noua dată pentru a doua zi dimineață, duminică, 11 august, dar apoi a amânat-o din nou pentru marți, 13 august.

O singură consolare: cu luna deja aflată în faza de creștere, urmând să ajungă la lună plină la sfârșitul de săptămână, acele ieșiri programate să aibă loc noaptea aveau să fie mai ușoare și mai de succes. Tehnologia de dirijare cu fascicul a germanilor redusese dependența Luftwaffe de lumina lunii, însă piloții continuau să fie precauți cu noul sistem, preferând încă să atace pe vreme bună de pe un cer scăldat de lumina lunii.

La Berlin, muncitorii continuau să construiască tribune în Pariser Platz, în centrul orașului, pregătindu-se pentru parada victoriei ce avea să marcheze sfârșitul războiului. „Astăzi le-au vopsit și au montat două uriașe acvile aurite", scria William Shirer în jurnalul lui în consemnarea pentru sâmbătă.[6] „La fiecare capăt construiesc, de asemenea, replici gigantice ale Crucii de Fier." Hotelul unde era cazat se afla în aceeași piață, la unul dintre capetele căreia se afla Brandenburger Tor – Poarta Brandenburg – pe sub care avea să treacă armata victorioasă.

Shirer aflase că în cercurile partidului nazist se discuta că Hitler voia ca tribunele să fie gata înainte de sfârșitul lunii.

PARTEA A III-A

Groază
august–septembrie

Capitolul 29. Ziua Vulturului

În zorii zilei de marți, 13 august, două escadrile de bombardiere germane cu un total de 60 de aparate de zbor s-au ridicat în văzduhul de deasupra orașului Amiens, Franța, urcând în cercuri ample până la altitudinea de zbor, unde s-au grupat în formație de luptă.[1] Totul a durat o jumătate de oră. Aducerea atâtor avioane pe poziție era un proces dificil chiar și în zilele senine, însă în acea dimineață provocarea a fost îngreunată de o schimbare bruscă de vreme. Un front de presiune ridicată de peste Insulele Azore, care păruse pregătit să ofere vreme frumoasă în Europa, se risipise brusc. Acum, nori groși se strânseseră deasupra canalului și a coastelor Franței și Angliei, iar ceața persista deasupra multor aerodromuri germane. Peste coasta de sud-est a Angliei, plafonul era la o înălțime de până la 1 200 de metri.

Un al treilea grup de avioane, cu 100 de bombardiere, s-a ridicat deasupra orașului Dieppe; un al patrulea, cu 40 de avioane, s-a adunat la nord de Cherbourg; un al cincilea, deasupra Insulelor Canalului. Odată poziționate în formație, totalizând peste 200 de bombardiere, avioanele au început să se îndrepte către Anglia.

Aceasta avea să fie ziua cea mare a lui Hermann Göring, *Adlertag*, Ziua Vulturului, începutul asaltului său total asupra RAF pentru dobândirea controlului spațiului aerian de deasupra Angliei, astfel încât Hitler să-și poată lansa invazia. Pe parcursul săptămânii precedente, Luftwaffe lansase atacuri mai mici, inclusiv incursiuni împotriva lanțului de stații radar de coastă al Angliei, însă acum sosise timpul pentru evenimentul principal. Göring avea în plan să întunece văzduhul cu avioane într-o etalare a puterii aeriene care să uluiască lumea. În acest scop, și de dragul dramei, adunase o forță totalizând 2 300 de avioane, inclusiv 949 de bombardiere, 336 de bombardiere pentru atac în picaj și 1 002 avioane de vânătoare. Avea să

demonstreze, în sfârșit, lui Hitler și lumii întregi ce puteau face cu adevărat forțele sale aeriene.

Dar nici nu începuse bine atacul, că vremea l-a obligat pe Göring să-l anuleze. Deși sistemul secret de dirijare prin fascicul de raze al Luftwaffe permitea bombardierelor să zboare pe vreme înnorată, un raid de aceste proporții și de o asemenea importanță cerea vizibilitate bună. Avioanele de vânătoare și bombardierele nu se puteau găsi între ele printre nori, nici nu puteau comunica direct între ele, iar avioanele de vânătoare nu aveau echipamentul necesar pentru a urmări fasciculele. Ordinul de anulare nu a ajuns la toate unitățile. Într-unul din cazuri, o formație de 80 de bombardiere a pornit spre Anglia în vreme ce escortele alocate, care primiseră ordinul, s-au întors la bază, lăsând bombardierele periculos de expuse. Comandantul lor și-a continuat drumul, aparent crezând că cerul înnorat avea să limiteze abilitatea RAF de a-i depista escadrila.

Când un grup s-a apropiat de țintă, un roi de avioane Hurricane ale RAF a apărut brusc și a declanșat un atac furibund, încât bombardierele și-au lansat muniția și s-au făcut nevăzute în nori.

Göring a ordonat reluarea ofensivei la ora 2:00 în acea după-amiază.

Printre piloții care participau la acțiune se afla și Adolf Galland, care avea deja o reputație aproape legendară nu doar în rândurile Luftwaffe, ci și printre piloții RAF. La fel ca în cazul lui Churchill, emblematic pentru el era trabucul. Fuma Havana, 20 pe zi, aprinzându-le cu ajutorul unei brichete recuperate dintr-un automobil, și era singurul pilot care avea permisiunea lui Göring să fumeze în carlingă. Hitler însă interzisese fotografierea lui fumând, de teama influenței pe care o asemenea publicitate ar fi avut-o asupra moralului tineretului german. Galland și detașamentul lui își aveau acum baza pe un aerodrom din Pas-de-Calais, pe coasta franceză. Pentru Luftwaffe, obișnuită cu victoriile facile de la începuturile războiului, această perioadă a reprezentat, spunea Galland, „o brutală trezire la realitate".

Autonomia de zbor de 90 de minute a avioanelor de vânătoare Me 109 pilotate de membrii detașamentului lui se dovedea un handicap chiar mai mare decât de obicei, ținând cont de jumătatea de oră necesară pentru adunarea formației de bombardiere și escorte deasupra coastei franceze înainte de a porni spre Anglia. Avioanele de vânătoare ale lui Galland aveau o plajă operațională de numai 200 de kilometri, adică aproximativ distanța până la Londra. „Tot ce depășea această distanță era practic inaccesibil", scria el.[2] El compara avioanele germane cu un câine în lanț, „care vrea să atace inamicul, dar nu-i poate face nici un rău din cauza lungimii lanțului".

Luftwaffe descoperea, de asemenea, cu rapiditate limitările bombardierelor în picaj Stuka, ce fuseseră una dintre armele cele mai puternice în campania din vest din mai și iunie. Ele puteau plasa bombe cu mult mai multă precizie decât un avion standard, însă din cauza încărcăturii externe cu bombe, zbura cu aproximativ jumătate din viteza unui Spitfire. Era deosebit de vulnerabil în picaj, o caracteristică exploatată imediat de piloții britanici. Galland scria: „Aceste Stuka atrăgeau britanicele Spitfire și Hurricane cum atrage mierea muștele".

Cele mai mari bombardiere germane zburau de asemenea la viteză relativ mică. În Spania și în Polonia, viteza fusese îndeajuns de mare pentru a evita interceptarea eficientă, însă nu și acum, în fața celor mai moderne avioane de vânătoare britanice. Bombardierele aveau nevoie de o escortă mai numeroasă. Modul în care aceasta putea fi asigurată era o sursă constantă de conflict între piloții de avioane de vânătoare și Göring, care insista ca avioanele să formeze „escorte compacte", rămânând în același plan cu bombardierele și foarte aproape de ele tot drumul până la obiective și înapoi. Asta însemna că piloții de vânătoare trebuiau să zboare cu o viteză mult mai mică, devenind astfel nu doar mai vulnerabili în fața atacurilor, dar limitându-și totodată ocaziile de a face cât mai multe victime, adică exact lucrul pe care toți piloții îl doreau mai presus de orice. Un pilot își amintea de frustrarea pe care o simțea când privea în jos și vedea „burdihanele albastre

strălucitoare" ale avioanelor de vânătoare britanice, fără a avea voie să pornească în urmărirea lor. „Stăteam în formația de bombardiere pe perechi – și era un sentiment al dracului de ciudat", scria el. Galland agrea tiparele mai relaxate, care permiteau piloților de avioane de vânătoare să-și piloteze aparatele așa cum le era menirea, unii zburând încet și grupat, alții însă făcând slalom printre bombardiere la viteză mai mare, iar majoritatea zburând mult deasupra formației de bombardiere, oferind un „acoperiș protector". Dar Göring refuza să asculte. Galland și camarazii săi îl considerau tot mai rupt de noile realități ale luptelor aeriene.

Deși percepția publicului – influențată de autopromovarea lui Göring – descria Luftwaffe ca fiind o forță aproape invincibilă, cu o putere mult mai mare decât cea a RAF, de fapt Galland recunoștea că britanicii aveau câteva avantaje majore pentru neutralizarea cărora el și colegii piloți nu puteau face nimic. Avioanele RAF nu doar că zburau și luptau deasupra unui teritoriu prietenos, ceea ce garanta că piloții supraviețuitori puteau zbura din nou, aceștia zburau cu însuflețirea existențială a oamenilor care credeau că se luptă cu o forță aeriană mult mai potentă, având ca miză nimic mai puțin decât supraviețuirea Marii Britanii. Piloții RAF recunoșteau „gravitatea disperată a situației", cum spunea Galland, în vreme ce Luftwaffe acționa cu o oarecare vanitate, alimentată de succesele ușor dobândite în trecut și de informațiile eronate care descriau RAF drept o forță extrem de slăbită. Analiștii germani acceptau fără comentarii rapoartele piloților Luftwaffe despre avioanele britanice doborâte și aerodromuri distruse. De fapt, bazele își reluau adesea activitatea în câteva ore. „La cartierul general al Luftwaffe însă, cineva lua rapoartele escadrilei de bombardiere sau de Stuka într-o mână și un creion albastru gros în cealaltă și tăia cu o cruce escadronul sau baza în cauză de pe harta tactică", scria Galland.[3] „Nu mai exista – în orice caz, nu pe hârtie."

Cel mai mare avantaj al RAF, în opinia lui Galland, era utilizarea abilă a radarului. Germania avea o tehnologie similară, însă, până în acel moment, nu o folosise într-o

manieră sistematică, convinsă că bombardierele britanice nu ar fi putut ajunge vreodată în orașele germane. „Posibilitatea unui atac aerian al Aliaților asupra Reichului era la momentul acela de neconceput", scria Galland. Piloții germani vedeau releele înalte ale radarelor de-a lungul coastei engleze când traversau Canalul și le atacau ocazional, însă stațiile redeveneau invariabil funcționale la scurt timp după aceea, iar Göring își pierdea repede interesul. Cu toate acestea, zi de zi, Galland era uluit de abilitatea neobișnuită a avioanelor de vânătoare britanice de a localiza formațiile germane. „Pentru noi și pentru comandamentul nostru, aceasta era o surpriză, și încă una foarte neplăcută", scria Galland.

Göring însuși se dovedea a fi o problemă. Ușor de distras, era incapabil să se dedice unui singur obiectiv bine definit. Se convinsese că, atacând mai multe ținte pe un front extins, putea nu doar distruge Comandamentul RAF, ci și provoca un haos atât de răspândit, încât să-l determine pe Churchill să capituleze.

Atacul s-a reluat. Pe măsură ce Ziua Vulturului avansa, aproape 500 de bombardiere și 1 000 de avioane de vânătoare au invadat spațiul aerian de deasupra Angliei. În limbajul transmisiilor din acea zi, acest fenomen a fost numit „aterizarea".

Capitolul 30. Nedumerire

Chain Home, rețeaua Angliei de stații de radiolocație pentru descoperirea țintelor aeriene, a detectat încă o dată apropierea avioanelor germane, însă de data aceasta numărul bombardierelor și al avioanelor de vânătoare depășea tot ce văzuseră până atunci operatorii stațiilor radar. Pe la ora 15:30, ei au identificat trei formații de avioane germane cu aproximativ 30 de bombardiere, fiecare traversând Canalul de la baze din Normandia. Pe urmă au venit alte două informații, totalul ajungând la aproximativ 60 de avioane. Pe la ora 16:00, mai bine de 100 de avioane de vânătoare ale RAF au decolat și au pornit cu toată viteza înainte în întâmpinarea atacatorilor, îndrumați de controlorii de la sol folosind informațiile de localizare oferite de stațiile radar și de observatorii de la sol, care au început să raporteze tipurile de avioane ce se apropiau și altitudinea, viteza și localizarea geografică ale acestora. O formație masivă de avioane de vânătoare germane zbura cu mult înaintea bombardierelor care se apropiau. Cele două forțe s-au întâlnit într-un zgomot asurzitor de motoare și de țăcănit de mitraliere, făcând manevre amețitoare printr-o ploaie de gloanțe de calibru mare și focuri de artilerie. Bombardierele au continuat să înainteze. Bombele au căzut peste Southampton și o serie de alte localități din Dorset, Hampshire, Wiltshire, Canterbury și Castle Bromwich.

Observatorii britanici erau confuzi. Bombele cădeau peste tot, pe aerodromuri, în porturi, peste vapoare, dar fără un tipar clar ori vreo țintă anume. Și, în mod bizar, bombardierele au lăsat Londra neatinsă, lucru surprinzător, din moment ce germanii nu dăduseră dovadă de o asemenea reținere în cazul atacului asupra Rotterdamului.

Spre sfârșitul după-amiezii, luptele de deasupra Marii Britanii atinsese o intensitate fără precedent. Valuri după valuri de bombardiere și de avioane de vânătoare germane

erau întâmpinate de avioanele Hurricane și Spitfire ale RAF în 700 de zboruri operative diferite, coordonate prin radar. Ministerul Aerului a raportat că RAF distrusese 78 de bombardiere germane, cu prețul vieții a trei dintre propriii piloți.

În Downing Street numărul 10 se jubila. Dar era și o stare de neliniște. Intensitatea raidurilor aeriene din acea zi părea să indice o creștere a amplorii și a violenței atacurilor aeriene germane. Ceea ce RAF nu pricepea încă era că acesta era începutul unei ofensive germane majore, începutul a ceea ce ulterior a devenit cunoscut drept „Bătălia pentru Anglia", deși această sintagmă avea să intre în uzul comun abia la începutul anului următor, odată cu publicarea de către Ministerul Aerului a unei broșuri de 32 de pagini cu acest titlu care încerca să surprindă drama campaniei, broșură vândută într-un milion de exemplare. Însă marți, 13 august 1940, nimic din toate acestea nu era clar. Deocamdată, raidurile din acea zi păreau a fi doar ultimul episod dintr-un tipar de atac aerian intens și derutant.

„Întrebarea pe care toată lumea și-o pune astăzi este care poate fi motivul acestor copleșitoare raiduri aeriene pe timp de zi, care costă atât de mult și au un efect atât de redus?", scria John Colville în jurnalul său.[1] „Să fie oare acțiuni de recunoaștere în forță sau o diversiune sau doar atacul cavaleriei înaintea ofensivei principale? Presupun că următoarele câteva zile ne vor oferi un răspuns."

Așa cum se întâmplă, rezultatul zilei s-a dovedit a fi exagerat, o problemă obișnuită pentru calculele imediate ale unei bătălii, însă raportul a părut totuși favorabil: Luftwaffe pierduse în total 45 de avioane, RAF, 13, un raport de peste trei la unu.

În acea zi, la Washington, Roosevelt s-a întâlnit cu membrii-cheie ai cabinetului său și le-a spus că ajunsese la o decizie cu privire la modul în care avea să transfere cele 50 de distrugătoare vechi către Anglia. El intenționa să se folosească de puterile sale executive pentru a autoriza acordul nave pentru baze fără aprobarea Congresului. Mai mult decât atât, nu intenționa să informeze Congresul

despre asta până nu se finaliza înțelegerea. Roosevelt l-a informat pe Churchill asupra planului său printr-o telegramă care a ajuns la Londra în acea noapte.

Churchill era încântat, însă acum trebuia să găsească o cale pentru a face înțelegerea acceptabilă pentru propriul guvern și pentru Camera Comunelor, unde ideea concesionării insulelor – teritoriu suveran – trezea „sentimente profunde". Churchill știa că „dacă treaba le era prezentată britanicilor drept o tranzacționare de bunuri britanice de dragul a 50 de distrugătoare, cu siguranță s-ar confrunta cu o opoziție vehementă".

Churchill l-a rugat pe Roosevelt să nu anunțe public tranzacția drept schimb, ci, mai degrabă, să încadreze transferul de distrugătoare și concesionările drept acorduri complet diferite. „În opinia noastră, suntem doi prieteni în pericol care se ajută pe cât pot", i-a telegrafiat el lui Roosevelt.[2] Oferirea distrugătoarelor ar fi fost, scria el, „în totalitate un act spontan deosebit".

Churchill se temea că prezentarea acordului drept o tranzacție comercială l-ar fi putut afecta grav politic, pentru că America era în mod clar favorizată prin faptul că i se oferea în concesiune pe o perioadă de 99 de ani un teritoriu britanic, în timp ce Marina SUA preda o flotilă de nave învechite, pe care Congresul dorise cândva să le arunce la fier vechi. Prezentarea publică a înțelegerii drept contract, prin care distrugătoarele reprezentau plata pentru teritoriu, ar fi generat în mod inevitabil întrebări despre care dintre cele două părți fusese mai avantajată, devenind curând clar că America ieșise mare câștigătoare.

Însă Roosevelt avea și el îngrijorările lui. Decizia luată aducea cu sine posibilitatea periclitării campaniei sale pentru un al treilea mandat de președinte, mai ales într-o perioadă în care proiectul de lege pentru recrutare din Congres stârnea deja agitație în ambele tabere. Să faci *brusc* un cadou de 50 de distrugătoare ar fi reprezentat o încălcare clară a legilor neutralității, depășind limitele autorității executive. Era important ca publicul american să admită nu doar că acordul fusese rezultatul unor negocieri dure și profesioniste, dar și că el creștea securitatea Statelor Unite.

Cât despre securitate, lucrurile erau destul de clare – atâta vreme cât acordul în sine nu târa America în război. „Transferul către Marea Britanie a 50 de nave de război americane a fost indiscutabil un act de nonneutralitate a Statelor Unite", scria Churchill ulterior.[3] „Conform tuturor standardelor istoriei, ar fi îndreptățit Guvernul german să le declare război."

Miercuri, 14 august, ar fi trebuit să fie a doua zi a operațiunii de patru zile de distrugere a RAF promisă de Göring, dar a fost din nou zădărnicită de vreme, și mai urâtă decât cu o zi înainte, aproape toate avioanele fiind nevoite să rămână la sol. Totuși, unele grupuri de bombardiere au reușit să decoleze și să efectueze incursiuni împotriva țintelor împrăștiate de-a lungul teritoriului vestic al Angliei.

Adolf Galland a fost încântat să primească ordinul de zbor ca „escortă detașată" pentru o formație de 80 de bombardiere în picaj Stuka. Escorta sa avea un număr egal de avioane de vânătoare desemnate să protejeze bombardierele, dintre care aproape jumătate aveau să zboare cu mult în față, asemenea lui Galland, în vreme ce restul rămâneau aproape, în formație. În timp ce Galland și copilotul său se îndreptau spre Me 109, Galland a spus că simte că va fi o zi bună – ceea ce el numea „ziua vânătorului". Bombardierele aveau să abordeze teritoriul englez peste strâmtoarea Dover, cel mai îngust punct al Canalului. Pentru Galland, asta însemna că el și escadrila lui aveau destul timp pentru luptă înainte ca rezerva de combustibil să se termine și să fie nevoiți să se întoarcă la bază. Galland nu avea nici o îndoială că RAF avea să își facă apariția. Și, într-adevăr, radarul britanic din Dover i-au detectat pe el și grupul lui chiar când se adunau deasupra teritoriului francez. Patru escadrile de avioane de vânătoare RAF au decolat pentru a-l întâmpina. Galland le-a văzut în depărtare cu mult înainte ca avionul lui să treacă peste faimoasele stânci de calcar din Dover.

Galland a atacat impetuos falanga de avioane de vânătoare și a ales unul dintre avioanele Hurricane ale RAF, mai izolat, dar pilotul a fost prea rapid.[4] A răsucit

avionul, apoi a coborât rapid în picaj către mare, reînălțându-se în ultima secundă. Galland a decis să nu-l urmărească. În schimb, și-a turat motorul și a urcat până la peste 300 de metri, pentru a avea o vedere mai bună asupra luptei în desfășurare. A rotit avionul 360 de grade pentru o imagine completă, manevra lui emblematică.

A observat un Hurricane care era în mod clar pe punctul să atace unul dintre bombardierele Stuka care zbura stângaci la viteză mică, fapt care îl transforma într-o țintă ușoară. Galland a deschis focul de la mare distanță. Avionul Hurricane a intrat într-un nor. Acționând la inspirație, Galland s-a poziționat aproape de locul unde presupunea că ar fi putut apărea avionul britanic și, o clipă mai târziu, acesta a țâșnit din nor exact în fața lui. Galland a tras foc neîntrerupt timp de trei secunde, o mică eternitate într-o luptă aeriană. Avionul britanic Hurricane s-a prăbușit în spirală către sol. Galland s-a întors nevătămat în Franța.

Pe parcursul acestor două zile de lupte aeriene, Luftwaffe a pierdut 19 avioane de vânătoare, RAF, opt.

Göring a fost foarte nemulțumit.

CAPITOLUL 31. GÖRING

Vremea continua să perturbe marele plan al lui Göring de anihilare a RAF, ținând la sol majoritatea avioanelor sale. Joi, 15 august, ziua în care bombardierele și avioanele lui de vânătoare ar fi trebuit să-și fi încheiat aproape campania, a folosit această perioadă de acalmie pentru a-i chema pe toți ofițerii superiori la reședința lui de la țară, Carinhall, unde i-a mustrat pentru performanțele mediocre de până la acel moment.

Mai târziu în acea dimineață însă, pe măsură ce „ancheta" lui avansa, vremea s-a îmbunătățit brusc, cerul s-a înseninat, ceea ce i-a determinat pe comandanții săi să lanseze un atac de proporții, implicând peste 2 100 de avioane. În rândurile Luftwaffe, ziua avea să fie cunoscută pentru totdeauna drept „Joia Neagră".

Un singur incident a părut emblematic. Luftwaffe considera că, dacă un număr atât de mare de avioane ar fi atacat dinspre sud, RAF ar fi trimis cât mai multe avioane de vânătoare spre coasta sudică a Angliei pentru a sta pavăză împotriva atacului iminent, inclusiv avioane de vânătoare staționate în nordul Angliei, lăsând astfel nordul descoperit.

Această presupunere, împreună cu informațiile conform cărora RAF ar fi fost grav afectate, l-a determinat pe un comandant Luftwaffe să ordone un raid împotriva bazelor RAF din nordul Angliei, folosind bombardiere din Normandia. În mod obișnuit, un astfel de raid pe timp de zi ar fi fost nesăbuit, din moment ce avioanele de vânătoare cele mai bune ale Germaniei, Me 109, nu aveau autonomie pentru escortarea bombardierelor pentru toată distanța până peste Marea Nordului.

Misiunea era o acțiune riscantă, însă, date fiind ipotezele ce stăteau la bază, părea solidă din punct de vedere tactic. Așa că, la 12:30 în acea după-amiază, o formație de 63 de bombardiere germane s-a îndreptat către coasta de nord-est a Angliei, escortată de un grup redus de avioane de vânătoare bimotor cu echipaje de doi oameni, singurele capabile să zboare pe o distanță atât de lungă, însă mult

mai puțin agile decât avioanele monomotor Me 109 și astfel mult mai vulnerabile în fața atacurilor.

RAF însă nu a acționat conform anticipărilor. În timp ce Comandamentul de Luptă își concentrase într-adevăr trupele în sud, păstrase câteva escadrile din nord pe loc, tocmai pentru a se apăra împotriva unui astfel de atac.

Bombardierele germane se aflau la aproximativ 40 de kilometri de țărm când au apărut primele Spitfire, zburând la peste 900 de metri deasupra formației. Când unul dintre piloții RAF a privit în jos, a văzut bombardierele conturându-se pe fondul albului strălucitor al plafonului de nori și a exclamat în stația de emisie-recepție: „Sunt peste 100!"[1]

Avioanele Spitfire au atacat în picaj formația, deschizând focul cu un efect terifiant. Bombardierele s-au împrăștiat, căutând să se adăpostească în norii aflați la circa 180 de metri mai jos. Și-au abandonat încărcăturile, lansând bombe peste satele de pe coastă, apoi au făcut cale întoarsă, fără să-și fi atins țintele. Doar în această confruntare, Luftwaffe a pierdut 15 avioane, iar RAF, nici unul.

Iar aceasta a fost doar una din miile de lupte aeriene care au avut loc doar în acea zi de joi, Luftwaffe efectuând 1 800 de zboruri operative, iar RAF, 1 000. Ziua s-a dovedit a fi ultima din viața unui tânăr locotenent Luftwaffe care pilota unul dintre avioanele bimotor Me 110. Locul copilotului era ocupat de un radiotelegrafist, care acționa totodată și o mitralieră. Serviciile de Informații ale RAF au recuperat jurnalul pilotului, care povestea despre viața îngrozitoare a piloților militari germani. Primul său „zbor de luptă" avusese loc în luna precedentă, pe 18 iulie, iar în timpul acestuia trăsese 2 000 de focuri de mitralieră, iar avionul său fusese nimerit de focul adversarilor de trei ori. Patru zile mai târziu a aflat că cel mai bun prieten al lui, de asemenea pilot, fusese ucis. „Îl cunosc de când avea 11 ani, iar moartea lui m-a zguduit enorm."[2] O săptămână mai târziu, avionul lui de vânătoare era nimerit de 30 de ori, iar radiotelegrafistul lui aproape ucis. „Are o rană mare cât pumnul meu, pentru că bucăți din avion au pătruns înăuntru odată cu glonțul", scria pilotul. În următoarele

două săptămâni i-au murit și mai mulți prieteni, unul ucis când manșa avionului lui Me 109 se rupsese în timp ce el încerca să se reînalțe dintr-un picaj.

Serviciile de Informații ale RAF au făcut ultima consemnare din jurnalul tânărului pilot în acea joi, 15 august, pentru el într-adevăr cea mai neagră zi de joi, la numai 28 de zile după primul lui zbor de luptă. Consemnarea suna așa: „Deținătorul acestui jurnal a fost ucis în S9 + TH". Acesta era codul de identificare al Luftwaffe pentru aeronava pilotului.

Capitolul 32. Bombardierul din pășune

Pe parcursul zilei de joi, John Colville s-a trezit din nou chemat să raporteze ultimul număr de avioane doborâte.

Numărul de succese părea incredibil. RAF susținea că avioanele sale de vânătoare doborâseră cu certitudine 182 de avioane germane și posibil alte 53. Churchill, cuprins de entuziasm, l-a luat pe „Mopsul" Ismay cu el într-o vizită la cartierul general al RAF din Uxbridge, care coordona avioanele de vânătoare ale Grupului nr. 11, însărcinat cu apărarea Londrei și a sud-estului Angliei. După vizită, în mașină, el l-a atenționat pe Mops: „Să nu scoți o vorbă. Nu am fost niciodată așa de emoționat."[1]

După câteva minute, Churchill a rupt tăcerea, spunând: „Niciodată în contextul unor conflicte între oameni, atât de mulți n-au datorat atât de mult celor puțini".

Remarca a avut un impact atât de puternic încât Ismay i-a citat-o soției sale când s-a întors acasă. Habar n-avea că Churchill va folosi fraza într-unul din cele mai cunoscute discursuri ale sale.

În realitate, încă o dată, numărul de succese nu era chiar atât de ridicat pe cât i se spusese lui Churchill. Luftwaffe pierduse 75 de avioane, RAF, 34. Cifrele originale fuseseră însă mediatizate și raportate pe o scară atât de largă, încât s-au întipărit în conștiința publicului. „Faptele de vitejie ale RAF continuă să provoace o satisfacție intensă", declara Serviciul Intern de Informații.[2] Alexander Cadogan, subsecretar de stat în Ministerul Afacerilor Externe, scria în jurnalul său: „Aceasta trebuia să fie ziua în care Hitler urma să fie la Londra. Nu-l văd pe aici."[3]

Preocuparea pentru contabilitate masca însă o realitate mai gravă, așa cum arăta clar Proful, gata oricând să descurajeze orice entuziasm cu producția sa constantă și sufocantă de histograme, diagrame zonale și diagrame Venn, unele chiar frumoase, colorate în roșu intens și plăcute nuanțe de verde și albastru. Proful le-a reamintit

tuturor celor preocupați că cifrele mult trâmbițate ale pierderilor în urma luptelor aeriene nu includeau numărul de avioane britanice doborâte. Vineri, 16 august, Luftwaffe a atacat o importantă bază RAF de la Tangmere, aflată pe continent, la opt kilometri distanță de Canal, distrugând sau avariind 14 avioane, inclusiv șase bombardiere și șapte avioane de vânătoare de primă linie. Ulterior în aceeași zi, un raid german asupra unei baze RAF de la vest de Oxford a distrus 46 de avioane folosite pentru instrucție de zbor. Scorul a omis, de asemenea, bombardierele britanice doborâte sau avariate în timpul raidurilor asupra Germaniei. Vineri noaptea, 16 august, de exemplu, Comandamentul bombardierelor al RAF a trimis în misiune 150 de bombardiere și a pierdut șapte.

A doua zi, la Chequers, asistat de Prof, Churchill a compus o minută adresată lui sir Cyril Newall, șeful Statului-Major al Forțelor Aeriene. „În vreme ce noi ne concentrăm la rezultatele luptelor aeriene purtate pe cerul acestei țări", scria el, „nu trebuie să trecem cu vederea gravele pierderi suferite de comandamentul bombardierelor."[4] Aceste pierderi, combinate cu numărul de aeronave distruse la sol și cu totalul piloților pierduți în luptă, dădeau ca rezultat un raport destul de diferit între pierderile britanice și cele germane. „De fapt, în ziua aceea, noi am pierdut cu doi la trei", scria Churchill.

Abia acum oficialii forțelor aeriene britanice au început să își dea seama că se întâmpla ceva nou și că RAF în sine era o țintă. Pe parcursul săptămânii anterioare, Serviciul de Informații al Aviației observase doar o creștere generală a activității Forțelor Aeriene germane. Vremea urâtă și alegerea aparent aleatorie a țintelor mascase caracterul total al campaniei, însă acum creștea conștientizarea faptului că acest lucru era într-adevăr diferit și că ar fi putut foarte bine fi un preambul la așteptata invadare a Angliei. Un raport al Serviciului Britanic de Informații pentru săptămâna încheiată pe 22 august nota că 50 de aerodromuri RAF fuseseră atacate în raiduri care implicaseră o medie de 700 de avioane pe zi.[5] Raportul avertiza că dacă Germania reușea să paralizeze aceste linii de apărare, foarte probabil avea să urmeze o intensă

campanie de bombardamente, susținută de bombardierele germane cu rază lungă de acțiune, „care ar fi, în cazul acesta, libere să acționeze pe timp de zi fără a întâmpina rezistență serioasă".

În cazul publicului, această percepție a pericolului crescând s-a cristalizat de asemenea lent. Amintirile războiului anterior, cu groteștile lupte terestre, erau încă proaspete în mintea britanicilor, iar acest nou război aerian nu prea avea termeni de comparație. Dacă luptele se desfășurau la mică altitudine, oamenii de la sol puteau auzi mitralierele și motoarele. Dacă însă aveau loc la mare altitudine, aproape că nu auzeau și nu vedeau nimic. Norii mascau adesea înfruntările din înaltul cerului. În zilele senine, dârele de condensare desenau spirale și rotocoale pe albastrul cerului.

Într-o zi însorită de august, jurnalista Virginia Cowles s-a trezit urmărind o crâncenă luptă aeriană în timp ce stătea întinsă pe iarbă pe „stâncile albe din Dover", numite și Shakespeare Cliff. „Peisajul era impresionant", scria ea.[6] „Dinaintea ochilor se afla întinderea albastră de apă a canalului, iar în depărtare puteai distinge conturul neclar al țărmului francez." La poalele dealului erau case. Bărci și traulere intrau în port, sclipind în soare. Apa scânteia. Deasupra pluteau suspendate 20 și ceva de baloane de baraj, ca niște lamantini zburători. Între timp, sus de tot pe cer, piloții se luptau pe viață și pe moarte. „Stăteai întins în iarba înaltă, cu vântul adiind încetișor, și priveai sutele de avioane argintii roind prin ceruri ca niște nori de țânțari", scria ea. „Peste tot în jur, tunuri antiaeriene făceau pământul să vibreze, străpungând cerul cu mici explozii albe." Avioane în flăcări coborau în vrie spre pământ, „lăsând ca un ultim testament o dâră lungă de fum negru pe fundalul cerului". Auzea motoare și mitraliere. „Știai că soarta civilizației se decidea la peste 4 500 de metri deasupra capului tău, într-un ținut al soarelui, vântului și văzduhului", scria ea. „O știai, dar, chiar și așa, era greu să înțelegi."

Din când în când, câte un privitor mai vedea un pilot britanic încă în echipamentul de zbor, încercând să oprească un taxi care să-l ducă înapoi la baza aeriană.

Pentru parașutiștii care supraviețuiau coborârii, exista un alt pericol: membrii forțelor locale de apărare, mereu bucuroase să apese pe trăgaci. Pericolul era deosebit de mare pentru piloții germani. Un pilot german de bombardier, Rudolf Lamberty, a avut parte de o întâlnire deosebit de intensă cu apărătorii britanici, atât în aer, cât și la sol.[7] Mai întâi, bombardierul său a intrat într-un cablu tras în cer de o rachetă și suspendat acolo de o mică parașută. Urcând, ca să scape de mai multe complicații, a fost lovit de un tun antiaerian, apoi mitraliat de avioanele de vânătoare britanice, înainte să se prăbușească în mijlocul unei ploi de gloanțe trase de forțele locale de apărare. Luat prizonier, s-a trezit adăpostindu-se de bombele lansate de camarazii lui. A supraviețuit. Șapte din cele nouă bombardiere din escadrila lui nu s-au mai întors la bază.

Miile de bătălii purtate de RAF și de Luftwaffe umpleau cerurile cu fragmente de metal – gloanțe de mitralieră, șrapnel, bucăți de avioane – toate trebuind să ajungă undeva. În mod remarcabil, cele mai multe au căzut până la urmă fără să provoace daune pe câmpuri, în păduri sau în mare, dar nu mereu, așa cum a fost cazul, înspăimântător de altfel, pentru soția lui Harold Nicolson, Vita Sackville-West. Într-o scrisoare către soțul ei, trimisă de la reședința lor de la țară, Sissinghurst, ea îi povestea că găsise un glonț de calibru mare ce străpunsese acoperișul magaziei lor din curte. „Așa că, vezi tu", l-a mustrat ea, „am dreptate când îți spun să stăm în casă când se desfășoară lupte chiar deasupra. Sunt niște chestii ascuțite, periculoase."[8]

Printre locuitorii Londrei domina un sentiment tot mai pregnant că raidurile aeriene se apropiau din ce în ce mai mult de oraș – că avea să se întâmple ceva de proporții. Vineri, 16 august, au căzut bombe la marginea orășelului Croydon, omorând sau rănind grav 80 de oameni și avariind două dintre fabricile lordului Beaverbrook. În aceeași zi, bombardierele au lovit Wimbledon, omorând 14 civili și rănind 59. Londonezii erau exasperați. În oraș, sirenele de atac aerian deveniseră ceva obișnuit. Ministerul Informațiilor declara în raportul informativ de vineri că

locuitorii începeau să-și piardă convingerea că Germania nu va îndrăzni niciodată să bombardeze orașul. Un aspect neplăcut al tensiunii, scria Olivia Cockett în jurnalul ei pentru Mass-Observation, era că „acum, lumea crede că orice zgomot este o sirenă ori un avion".[9] La cel mai mic zgomot, toată lumea era cu „urechile ciulite".

Lumina lunii era o sursă deosebită de teamă. În vinerea aceea, 16 august, Cockett scria în jurnalul ei: „Cu luna asta superbă pe cer, ne așteptăm cu toții la mai mult în seara asta".[10]

Ceea ce nu l-a împiedicat pe John Colville să plece în acea seară pentru un weekend la țară, într-o binemeritată pauză de la epuizantele solicitări ale lui Churchill. O alertă de cod roșu era încă în vigoare când a plecat din Downing Street numărul 10 și a pornit pe drumul de două ore către Stansted Park, din comitatul West Sussex, în apropiere de Portsmouth. Destinația era moșia lui Vere Ponsonby, al nouălea conte de Bessborough, ai cărui copii, Moyra și Eric, îi erau prieteni.

Aici se afla Stansted House, un frumos conac cu trei etaje în stil edwardian din cărămidă roșcată, cu un portic cu șase coloane ionice în față. Moșia avea valoare istorică deoarece în 1651, regele Carol al II-lea îi traversase pământurile în fuga sa după ce armata lui fusese zdrobită de cea a lui Cromwell în ultima mare bătălie din Războiul Civil englez. Orașul Portsmouth din apropiere, importantă bază navală, devenise recent ținta preferată a Luftwaffe. Situat pe Solent, strâmtoarea în formă de bumerang ce separă coasta sudică a Angliei de Insula Wight, baza era portul terminal pentru flotila de distrugătoare însărcinate cu protejarea vapoarelor comerciale și apărarea Angliei împotriva invaziei. Un aerodrom RAF ocupa insula Thorney din apropiere, separată de continent printr-un canal îngust cu straniul nume Great Deep (Marele Adânc).

Când Colville a ajuns, a găsit-o acasă doar pe soția lordului Bessborough, Roberte, și pe fiica lui, Moyra, Eric fiind plecat cu regimentul său, iar Bessborough întârziind din cauza unei bombe căzute pe calea ferată pe care trebuia

să treacă trenul în care se afla.[11] Colville, Moyra și lady Bessborough au cinat singuri, serviți de slujitori. Colville a spus în glumă că principalul motiv pentru care venise era „să văd una dintre acele mărețe lupte aeriene".

El s-a trezit a doua zi, sâmbătă, 17 august, într-o dimineață toridă „fără activitate aeriană". A făcut împreună cu Moyra o plimbare într-una dintre grădinile domeniului, unde au cules piersici, pe urmă și-au continuat drumul până au ajuns la epava unui bombardier german, un bimotor Junker Ju 88, unul dintre pilonii Luftwaffe, ușor de recunoscut în aer după carlinga bombată situată în fața aripilor, lucru care îl făcea să semene cu o libelulă uriașă. O parte sfâșiată și contorsionată a avionului se proptise pe pășune cu susul în jos, lăsând la vedere dedesubtul unei aripi și una dintre roțile trenului de aterizare.

Pentru Colville, acesta a fost un moment ciudat. Una era să trăiești războiul la distanță ministerială și cu totul altceva să vezi cu ochii tăi dovada violenței și costurile acesteia. Acolo zăcea un bombardier german, într-un peisaj rural clasic englezesc, pe care și l-ar putea imagina orice călător, un peisaj cu pajiști, pădure și teren agricol, ce cobora într-o pantă lină către sud, cu vestigii ale pădurii medievale folosită cândva pentru vânătoare și material lemnos. Cum ajunsese acel bombardier acolo, Colville nu putea spune. Dar era acolo, o prezență mecanică străină, cu caroserie verde-închis, cu dosul aripii gri, stropit ici și colo cu însemne galbene și albastre, ca niște flori presărate la întâmplare. O stea de mare albă strălucea din centrul unui blindaj albastru. Cândva un simbol îngrozitor al războiului modern, bombardierul zăcea deteriorat pe un câmp, o biată relicvă pe drumul înainte de întoarcere acasă, la ceai.

Întâmplarea făcea că avionul fusese doborât cu șase zile în urmă, la ora 12:15 la prânz, la doar 45 de minute după ce părăsise aerodromul de la periferia Parisului.[12] Un avion de vânătoare RAF îl interceptase la altitudinea de peste 2 700 de metri, omorându-l pe operatorul radio, nimerind unul din motoare și făcând avionul să se învârtă. În timp ce pilotul bombardierului se lupta să redreseze avionul, acesta

se rupsese, coada și mitraliera-spate căzând pe insula Thorney, coada aterizând foarte aproape de cartierul general al aerodromului. Restul bombardierului, partea văzută de Colville și Moyra, aterizase la Ferma Horse Pasture, la marginea parcurilor din Stansted. În total, trei dintre membrii echipajului, cu vârste între 22 și 28 de ani, fuseseră uciși, cel mai tânăr dintre ei urmând să împlinească vârsta abia peste două săptămâni. Un al patrulea membru al echipajului, deși rănit, reușise să se parașuteze în siguranță și fusese luat prizonier. În decursul războiului, Stansted va deveni un fel de magnet pentru bombe și avioane doborâte, cu un total de 85 de bombe și patru avioane care au aterizat pe aceleași terenuri.[13]

Restul zilei de sâmbătă s-a desfășurat fără evenimente. Însă a doua zi, „dorința mi s-a împlinit", după cum scria Colville.

Colville a început o altă zi perfectă de vară, la fel de caldă și de însorită ca precedenta. Toată dimineața, sirenele care anunțau raidurile aeriene au avertizat asupra unui atac, dar nu a venit nici unul și nici un avion nu a apărut pe cer. După prânz însă situația s-a schimbat.

Colville și Moyra stăteau pe o terasă spre partea de sud a casei, care le oferea o imagine îndepărtată asupra strâmtorii Solent și a insulei Thorney. În dreapta, în prim-plan erau pădurile, dincolo de care abia se vedeau baloanele de baraj menite să protejeze Portsmouth de atacurile de la joasă altitudine ale bombardierelor în picaj.

„Deodată, am auzit sunetul artileriei antiaeriene și am văzut urme de fum alb de la obuzele explodate peste Portsmouth", scria Colville. Exploziile artileriei antiaeriene străpungeau cerul. De departe din stânga s-a auzit un crescendo de zgomot de motoare și de focuri de mitraliere, vuietul devenind asurzitor.

„Uite-i!", a strigat Moyra.

Și-au dus mâinile streașină la ochi din cauza soarelui și au reușit să observe 20 de avioane angajate într-o luptă crâncenă, înspăimântător de aproape, oferindu-le celor doi ceea ce Colville a numit o „priveliște nemaipomenită". Un bombardier german a scos scântei, lăsând în urmă o dâră

de fum, apoi a dispărut în spatele copacilor. „S-a deschis o parașută", scria Colville, „și a coborât lin printre avioanele de vânătoare și bombardierele care se roteau pe cer."

Un bombardier în picaj, probabil un Stuka, s-a desprins, „ca o pasăre de pradă", și s-a lansat într-un picaj abrupt în direcția insulei Thorney. Alte bombardiere l-au urmat.

Atunci s-a auzit tunetul îndepărtat de exploziv brizant; de pe insulă s-a înălțat o trombă de fum negru, acolo unde se părea că fuseseră incendiate hangare. Patru dintre baloanele de baraj din Portsmouth au explodat și au dispărut din peisaj – toate acestea în timp ce Colville și Moyra priveau de la distanță prin frumoasa ceață de august.

Au rămas amândoi pe terasă, „plini de vervă, încântați de ceea ce văzuserăm", scria Colville. După estimarea lui, bătălia durase în total două minute.

Apoi cei doi au jucat tenis.

CAPITOLUL 33. BERLIN

La Berlin, sâmbătă dimineață, Joseph Goebbels și-a concentrat întâlnirea obișnuită dedicată propagandei asupra modului cel mai bun de a profita de ceea ce el credea că trebuie să fie cu siguranță un sentiment tot mai puternic de teamă în rândul populației civile din Anglia.

„Important acum", le-a spus celor adunați, „este să intensificăm cât se poate de mult această stare de panică ce câștigă încet-încet, cu siguranță, teren în Marea Britanie."[1] Stațiile radio secrete ale Germaniei și serviciul pentru străinătate trebuiau să continue să descrie „efectele cumplite" ale raidurilor aeriene. „Mai ales stațiile radio trebuie să aducă martori care să ofere relatări înfiorătoare despre prăpădul văzut cu ochii lor." Acest efort, a dispus el, trebuia să includă, de asemenea, emisiuni prin care ascultătorii să fie avertizați că ceața nu-i va proteja de atacurile aeriene. Vremea proastă nu făcea decât să deruteze bombardierele germane asupra țintei, probabilitatea ca bombele să cadă astfel asupra unor ținte nevinovate fiind mai mare.

Goebbels i-a avertizat pe șefii presei locale și străine să fie pregătiți pentru încercarea britanicilor de a folosi povești înfiorătoare despre moartea persoanelor în vârstă și a femeilor însărcinate în urma bombardamentelor pentru a trezi conștiința lumii. Șefii departamentelor lui de presă trebuiau să fie pregătiți să răspundă imediat acestor afirmații, folosind imagini cu copiii uciși într-un raid aerian din 10 mai 1940 asupra orașului Freiburg, Germania. Ceea ce nu a spus el în această ședință a fost că acest raid, care ucisese 20 de copii pe un teren de joacă, fusese desfășurat din greșeală de bombardierele germane, ale căror echipaje crezuseră că atacau orașul francez Dijon.

Hitler interzicea în continuare bombardierelor să atace Londra. Țelul principal era ca englezii să fie duși la limită, spunea Goebbels. „Trebuie să continuăm să subliniem că până și atacurile actuale sunt o simplă prevestire a ceea ce urmează să vină."

Capitolul 34. Ol' Man River

Pentru Churchill, provocarea de a convinge Camera Comunelor privind acordul referitor la schimbul de distrugătoare contra baze îl chinuia din nou. Roosevelt îi refuzase propunerea ca ambele țări să încadreze acordul drept un rezultat spontan al dorinței comune de ajutor reciproc. În opinia Departamentului de Stat, legea neutralității făcea „absolut imposibilă" oferirea spontană a distrugătoarelor sau aproape orice altceva. Trebuia să existe un fel de schimb.

Nu intra în discuție renunțarea la această înțelegere. Pierderile navale ale Marii Britanii creșteau. În ultimele șase săptămâni, 81 de nave comerciale fuseseră scufundate de submarine, mine și avioane. Și aceasta era doar o parte a unei conflagrații mondiale ce se extindea cu repeziciune. Era deja clar că Luftwaffe ducea un război total împotriva RAF – și la fel de clar că, în ciuda victoriilor RAF în aer, intensitatea raidurilor germane și precizia dată de navigația cu fascicul începuseră să provoace daune majore bazelor aeriene britanice și rețelei lordului Beaverbrook de fabrici de avioane. Invazia părea nu doar probabilă, ci iminentă, o perspectivă atât de reală încât nimeni nu ar fi fost surprins dacă ar fi ridicat ochii spre cer și ar fi văzut parașutiști germani plutind pe lângă Columna lui Nelson din Trafalgar Square. Cetățenii își luau cu ei măștile de gaz la biserică și începuseră să poarte plăcuțe metalice cu datele de identificare prinse de brățări, în caz că nu mai puteau fi identificați în urma vreunei explozii. În cutiile poștale soseau broșuri ale apărării civile, descriind ce era de făcut dacă un tanc german s-ar fi petrecut în zonă. Un sfat: înfigeți o rangă în punctul în care șenila de oțel a tancului trece peste o roată de ghidare.

Neavând de ales, Churchill a acceptat poziția lui Roosevelt, dar a decis să abordeze în stilul lui descrierea acordului în fața Parlamentului și a publicului. A schițat un discurs lung despre „situația de război", în care să

includă primele remarci oficiale despre acord. A lucrat la discurs toată după-amiaza de luni, 19 august.

Când John Colville a citit prima ciornă, și-a dat seama că mai auzise fragmente din el până atunci, căci Churchill testa idei și fraze în conversațiile uzuale. Prim-ministrul păstra de asemenea fragmente de poezii și pasaje biblice într-un dosar special intitulat „Keep Handy" („De ținut la îndemână"). „Este ciudat", scria Colville, „să văd cum, în realitate, el dospește o frază ori un vers dintr-un poem săptămâni la rând și apoi le coace într-un discurs."[1]

A doua zi dimineață, marți, Churchill a continuat să lucreze la discurs, însă nu s-a putut concentra deloc din cauza zgomotului de la șantierul în desfășurare la Horse Guards Parade, unde muncitorii lucrau de zor la consolidarea Camerelor Cabinetului de Război (numite ulterior Camerele de Război Churchill), situate în subsolul unei spațioase clădiri guvernamentale de birouri, la mică distanță de mers de Downing Street numărul 10. La 9 dimineața, el i-a dat dispoziție lui Colville să caute sursa zgomotului și s-o oprească. „Aceasta este o nemulțumire aproape zilnică", scria Colville, „și sigur provoacă întârzieri considerabile în măsurile luate pentru apărarea de la Whitehall".

În fiecare zi, un nou obstacol dejuca planurile de producție ale lordului Beaverbrook. Submarinele scufundau vapoare încărcate cu piese, unelte și materii prime vitale. Fabricile erau bombardate. Muncitorii speriați își abandonau slujbele. Alarme false închideau uzinele cu orele. Luftwaffe, cunoscând toate astea, obișnuia să trimită bombardiere neînsoțite să survoleze cartierele industriale pentru a declanșa sirenele de atac aerian, lucru care îl ducea la exasperare pe Beaverbrook. Iar acum până și Dumnezeu amenința să-i dea peste cap planurile.

Marți, 20 august, Biserica Anglicană a propus ca toate fabricile de muniție să se închidă pentru Ziua Națională a Rugăciunii, ce urma să aibă loc peste trei săptămâni, duminică, 8 septembrie 1940, marcând un an de război. (Anterior, o astfel de zi a rugăciunii se ținuse pe 26 mai, când trupele britanice păreau pe punctul de a fi

exterminate la Dunkerque.) Biserica dorea să le acorde tuturor muncitorilor din fabrici șansa de a participa la slujbă. „Sentimentul nostru este că pierderile materiale ar fi mici, în vreme ce câștigul spiritual ar fi incomensurabil", scria Herbert Upward, editor al gazetei bisericii, într-o scrisoare către prim-ministru.[2]

Churchill a respins o închidere totală, dar a fost de acord ca fabricile să-și reorganizeze programul pentru acea duminică, astfel încât muncitorii să aibă timp dimineața ori seara să meargă la biserică. Lucru care l-a enervat nespus de mult pe Beaverbrook. „Avem deja multe întreruperi cărora trebuie să le facem față", s-a plâns el lui Churchill, citând factorii perturbatori obișnuiți: raidurile aeriene, alarmele și ministrul muncii, Ernest Bevin, fost organizator de sindicate.[3] „Sper foarte tare că aceste necazuri nu vor fi întărite de Providență."

Dar, scria el, „cum muncitorii din fabricile de muniție ar trebui să aibă aceeași șansă ca oricine altcineva să se roage pentru a fi protejați în fața inamicului, poate ar fi mai bine să vină preoțimea în fabrici în loc să-i cheme pe muncitori în biserici".

„O asemenea decizie ar asigura un număr mai mare de rugăciuni. Și cu siguranță că nu ar fi mai puțin eficiente."

Marți, 20 august, la Londra, Churchill își începea discursul despre „situația de război" la ora 15:52, în fața unei Camere a Comunelor moleșite de canicula lui august. Nu a menționat deloc distrugătoarele – doar concesiunile, formulându-le ca pe un act de bunăvoință din partea guvernului său față de anxietatea lui Roosevelt cu privire la securitatea Americii în Atlanticul de Nord și în Indiile de Vest. Ascultându-l pe Churchill spunând asta, oferta concesiunilor reprezenta pur și simplu un act mărinimos de ajutorare a unui prieten și probabil viitor aliat. „Nu se pune, desigur, problema vreunui transfer de suveranitate", a asigurat Churchill Camera.

El a descris concesionarea ca având pentru Marea Britanie o valoare cu mult mai mare decât ar fi putut indica la început detaliile actuale. A prezentat-o ca fiind un fel de inel de logodnă maritimă ce unea interesele Marii Britanii

și ale Americii. „Fără îndoială", spunea el, „procesul înseamnă că aceste două mari organizații ale democrațiilor vorbitoare de limbă engleză, Imperiul Britanic și Statele Unite, vor trebui să fie cumva implicate împreună în unele dintre afacerile lor întru avantaj reciproc și general."[4]

A declarat în fața Camerei că nu avea deloc „îndoieli" în această privință – o afirmație vicleană, având în vedere că nu dorea altceva decât ca Statele Unite să fie complet și total implicate în război, ideal ca un combatant cu drepturi depline. Și, chiar dacă ar fi avut îngrijorări, spunea el, procesul de implicare ar fi continuat oricum. „Nu l-aș putea opri nici dacă aș vrea. Nimeni nu-l poate opri. E ca Mississippi, își vede de cursul lui. Să-l lăsăm să-și vadă de cursul lui", și-a încheiat apoteotic discursul. „Să-l lăsăm să-și vadă de cursul lui la debit maxim, inexorabil, irezistibil, benefic, spre câmpii mai întinse și spre zile mai senine."

Churchill a fost încântat de discurs. Pe tot parcursul drumului de întoarcere în Downing Street numărul 10, a fredonat exuberant, deși fals, o versiune a cântecului „Ol' Man River".

Pentru Colville însă, discursul nu avusese verva obișnuită a lui Churchill. „Per ansamblu, cu excepția părților sclipitoare... discursul a părut tărăgănat, iar Camera, care nu este obișnuită să se întrunească în august, a fost apatică."[5] Ceea ce a atras cel mai mult interesul membrilor, nota Colville, a fost fragmentul din încheiere despre bazele insulare.

Totuși acesta a fost discursul în care Churchill, lăudând realizările RAF, a oferit în același timp ceea ce istoria avea să aprecieze ca fiind unul dintre cele mai puternice momente de oratorie – replica pe care Churchill o încercase în mașină cu „Mopsul" Ismay în timpul aprigelor lupte aeriene din săptămâna precedentă: „Niciodată în contextul unor conflicte între oameni, atât de mulți n-au datorat atât de mult celor puțini". Asemenea multor altor autori de jurnale din acea perioadă, Colville nu a făcut referire la această frază în jurnalul său. El avea să

scrie ulterior: „Nu m-a impresionat la momentul respectiv".

Mai important pentru Colville, din punctul de vedere al chestiunilor demne de un jurnal, a fost o întâlnire din seara aceea la un restaurant numit Mirabelle, unde a cinat împreună cu Audrey Paget, o tânără care, din moment ce visul căsătoriei cu Gay Margesson se spulberase, începuse să-i atragă tot mai mult atenția, chiar dacă tânăra avea doar 18 ani. Ceea ce făcea acest nou flirt și mai problematic era faptul că Audrey era fiica lordului Queenborough (a nu se confunda cu Bessborough), membru conservator al Parlamentului cu înclinații fasciste. Era considerat un personaj tragic. Își dorise dintotdeauna un fiu, însă prima lui căsnicie, cu o americancă, produsese două fiice. Din a doua căsnicie, din nou cu o americancă, rezultaseră alte trei fiice, inclusiv Audrey, toate, după spusele lui Colville, „extrem de drăguțe". Mama lor, Edith Starr Miller, părea perechea potrivită pentru Queenborough.[6] Antisemită, aceasta se descria drept „anchetator politic internațional", scriind un volum de 700 de pagini intitulat *Teocrația ocultă*, în care căuta să dea în vileag o conspirație internațională a evreilor, francmasonilor, a mișcării Illuminati și a altora, „cu scopul penetrării, dominării și distrugerii nu doar a așa-numitelor clase superioare, ci și ale părților celor mai bune ale tuturor claselor".

Pentru Colville, fascinat de frumusețea tinerei femei, nimic din toate astea nu părea să conteze. În jurnalul său, o descria pe Audrey ca „foarte atrăgătoare și atât de revigorantă cu entuziasmul ei pentru viață și pasiunea ei pentru distracție. Ai ce discuta cu ea și, deși șocant de «ingenuă», în mod clar nu este proastă."[7] Ea era de asemenea, nota el altundeva, „seducător de frumoasă".

Acum, în acea seară de marți, 20 august, neobișnuit de caldă, Colville s-a trezit savurând o cină în doi, doar cu Audrey, întrerupți fiind la un moment dat când lordul Kemsley, proprietarul publicației *Sunday Times*, s-a oprit la masa lor și, fără nici o introducere, i-a întins lui Colville un trabuc uriaș.

După cină, Colville a dus-o pe Audrey la Teatrul Wyndham de pe Charing Cross Road, să vadă piesa

Cottage to Let (*Cabană de închiriat*), un thriller comic cu spioni. Au încheiat seara la un club de noapte, The Slippin', o alegere nefericită. Colville l-a găsit „gol, trist și sordid".

Dar era fermecat de Audrey. „Am flirtat mai obraznic ca niciodată și la un moment dat a părut că va fi mai mult decât un simplu flirt. Dar simt că mă mustră un pic conștiința fiind în pragul comiterii crimei pentru care Socrate a fost condamnat" – cu referire la vârsta fragedă a lui Audrey.

Colville avea 25 de ani.

CAPITOLUL 35. BERLIN

La Berlin, în acea marți, 20 august, Hitler își exprima dezamăgirea că Luftwaffe nu respectase încă promisiunea lui Hermann Göring de a câștiga superioritate aeriană deasupra Angliei. El declara în fața celor de la cartierul său general: „Prăbușirea Angliei, în circumstanțele actuale ale lui 1940, nu mai poate fi luată în calcul".[1] Dar nu a făcut nici un gest de anulare a Operațiunii Leul de Mare, invadarea Angliei, programată acum pentru 15 septembrie.

Göring continua să creadă că forțele sale aeriene puteau să supună singure Anglia, învinuindu-și propriile escadrile de avioane de vânătoare că le lipsea curajul și arta protejării bombardierelor. Marți, el le-a ordonat ofițerilor săi să anihileze RAF odată pentru totdeauna, prin „atacuri neîncetate". Londra însăși rămânea zonă interzisă, prin ordinul explicit al lui Hitler.

Pe parcursul următoarelor câteva nopți, bombardierele și avioanele de vânătoare ale lui Göring au efectuat mii de zboruri operaționale deasupra Angliei – atâtea avioane din atât de multe direcții încât, uneori, amenințau să copleșească rețeaua de radare de coastă a Angliei și abilitatea dispozitivelor de urmărire RAF de a trimite cu precizie escadrile în întâmpinarea lor.

Și apoi, în noaptea de duminică, 24 august, s-a produs o eroare de navigație destinată să schimbe natura întregului război – „un exemplu de neglijență"[2] pe care Basil Collier, istoric de seamă, expert în Bătălia pentru Anglia, îl caracterizează drept momentul care a dus lumea inexorabil către Hiroshima.

Capitolul 36. Ora ceaiului

Dar mai întâi de toate a venit ceaiul, către care Proful și-a îndreptat acum atenția.

Dușmanii îl considerau un demon al statisticilor care trăia o viață total lipsită de afecțiune și de compasiune.[1] De fapt, el făcea adesea fapte bune pentru angajați și străini, preferând să-și păstreze secret rolul jucat în asemenea fapte. Într-unul din cazuri a achitat facturile medicale ale unei tinere angajate din laboratorul său, care suferise o fractură cranianã când, într-o seară, pe timpul camuflajului total, căzuse cu bicicleta într-o groapă chiar în drum spre serviciu. Auzind că o fostă soră medicală în vârstă trecuse „prin clipe grele", așa cum spusese o organizație caritabilă, el i-a dat o pensie femeii. Era deosebit de generos cu valetul său, Harvey. La un moment dat, Lindemann i-a dat o motocicletă, însă, îngrijorat că Harvey s-ar fi putut accidenta, a înlocuit motocicleta cu un automobil.

Era preocupat și la scară mai largă. În ciuda caracterului rezervat și a pasiunii sale pentru lucrurile fine – automobilele lui mari, ciocolata preferată, paltoanele Merton –, Proful dădea adesea dovadă de grijă față de experiența de război a omului de rând. Așa a fost cazul și în acea vară, când i-a scris lui Churchill pentru a se opune unei propuneri a Ministerului Alimentației de a reduce rația de ceai la doar 57 de grame pe săptămână.

Singurul remediu universal pentru trauma războiului era ceaiul.[2] Era lucrul care îi ajuta pe oameni să facă față. Oamenii făceau ceai în timpul raidurilor aeriene și după raidurile aeriene, precum și în pauzele dintre reprizele de scoatere a cadavrelor dintre dărâmăturile clădirilor. Ceaiul susținea rețeaua de 30 000 de observatori care urmăreau avioanele germane ce atacau Anglia, operând din 1 000 de posturi de observație, toate bine aprovizionate cu ceai și ceainice. Cantinele mobile distribuiau zeci de litri de ceai aburind din canistre. În filmele de propagandă, prepararea

ceaiului devenise o metaforă vizuală a continuării unei vieți normale. „Ceaiul a căpătat o importanță aproape magică în viața londoneză", conform unui studiu despre Londra în timpul războiului. „Iar reconfortanta cană de ceai chiar părea să înveselească oamenii în timpul unei situații de criză." Ceaiul curgea prin jurnalele celor de la Mass-Observation ca un fluviu. „Asta-i problema cu raidurile astea", se lamenta una dintre autoare. „Oamenii nu fac altceva decât ceai și se așteaptă să-l bei." Ceaiul salva ziua – deși la ora ceaiului, Churchill însuși nu-l bea neapărat, chiar dacă era faimos pentru că spusese cândva că ceaiul este mai important decât muniția. El prefera să bea whisky cu sifon. Ceaiul era alinare și istorie și, mai presus de orice, era englezesc. Atâta vreme cât exista ceai, exista Anglia. Însă acum războiul și raționalizarea strictă care venea la pachet cu acesta amenințau să zguduie din temelii până și cel mai stabil dintre piloni.

Proful a văzut imediat pericolul.

„Înțelepciunea rației de circa 57 de grame de ceai este pasibilă de îndoieli serioase", scria Lindemann într-un memorandum către Churchill.[3] „O mare parte a populației alcătuită din femei din clasa muncitoare, care se ocupă singure de muncile în gospodărie, dar și din servitoare se bazează exclusiv pe ceai ca stimulant. Ar fi o subestimare să numim ceaiul principalul lor lux; el este unicul lor lux."

Era normal pentru astfel de oameni să aibă mereu un ceainic la îndemână, scria el, și să prepare o cană de ceai o dată la câteva ore. „Frecventele avertizări de raiduri aeriene", scria, „pot stimula apetitul." Limitarea acestui lux putea avea consecințe cu bătaie lungă, avertiza el. „Clasa aceasta suferă cel mai mult de pe urma războiului. Ea primește direct impactul prețurilor crescute și al penuriei. Camuflajul și, în anumite cazuri, evacuările ridică greutăți și mai mari. Iar lor le lipsește compensația noilor interese și aventuri."

Această clasă a băutorilor de ceai era de asemenea „cea mai puțin educată și mai puțin competentă din țară", scria Lindemann. „Ei au puțin interes față de lucrurile bune ale unei comunități democratice libere. Pot spune destul de

sincer, și adesea o spun, că nu ar conta pentru ei dacă Hitler ar fi la conducere."

Ceaiul susținea moralul. „Dacă toată această clasă și-ar pierde în totalitate curajul, i-ar putea molipsi pe bărbații comunității, subminându-le moralul, mai ales dacă bombardamentele aeriene intense s-ar adăuga la problemele lor actuale."

În acest caz, intervenția lui Lindemann nu a avut succes, în ciuda legăturii lui directe cu Churchill. Rația de ceai, crescută, în cele din urmă, la 85 de grame pe săptămână, avea să rămână în vigoare până în 1952.

Între timp, oamenii uscau frunzele de ceai folosite ca să le poată reinfuza.

Capitolul 37. Bombardierele rătăcite

În noaptea de sâmbătă, 24 august, o formație de bombardiere germane s-a rătăcit.[1] Țintele vizate erau fabrici de avioane și un depozit de combustibil din estul Londrei, deasupra căruia echipajele credeau că zburau acum. De fapt, zburau chiar deasupra Londrei.

RAF depistase bombardierele din clipa în care acestea părăsiseră Franța, dar nu a putut face nimic să le oprească. Deocamdată, britanicii nu aveau mijloace eficiente de interceptare a intrușilor după lăsarea întunericului. Deși radarul de la sol putea indica unui avion de vânătoare localizarea generală a unui bombardier, oferea detalii confuze despre altitudinea la care zbura avionul și dacă era vorba de un singur bombardier sau de unul dintr-o flotă de 20. Treceau aproape patru minute între momentul în care un avion era detectat prima oară și momentul când coordonatele lui erau reprezentate grafic de controlorii de zbor, timp în care avionul inamic traversa de mult canalul și se afla la o altă altitudine. Piloții trebuiau să-și vadă țintele pentru a le ataca. RAF se străduia să modifice avioanele pentru lupta pe timpul nopții și să le echipeze cu radare experimentale de tip aer-aer. Deocamdată însă, aceste eforturi se dovediseră ineficiente.

Cercetătorii se chinuiau de asemenea să găsească modalități de bruiere și de curbare a fasciculelor germane. Primele aparate de bruiaj erau modificări primitive ale unor dispozitive medicale folosite în practica diatermiei, terapie constând în ridicarea temperaturii unor organe interne cu ajutorul curenților de înaltă frecvență. Până în august, acestea au fost în mare parte înlocuite de stații de bruiaj mai eficiente și de un sistem de mascare a semnalelor germane – „meaconing" – și retransmitere a acestora pentru derutarea sau devierea bombardierelor care le urmau. Însă aceste măsuri abia începeau să dea rezultate promițătoare. Altfel, RAF se baza pe baloanele de baraj și pe artileria antiaeriană ghidată de proiectoare.

Tunurile în acest moment erau aproape ridicol de inexacte. Un studiu realizat de Ministerul Aerului avea să arate curând că un singur avion inamic era doborât la fiecare tranșă de 6 000 de obuze trase.

Când bombardierele s-au apropiat, sirenele au început să urle în toată Londra. Un reporter radio de la CBS News, Edward R. Murrow, a început să transmită în direct de pe treptele Catedralei St. Martin in the Fields. „Transmitem din Trafalgar Square", a spus el cu voce gravă și calmă.[2] Din locul unde se afla, le povestea Murrow ascultătorilor, putea vedea Columna lui Nelson și statuia din vârf a amiralului. „Zgomotul pe care îl auziți în acest moment este sunetul sirenelor de raid aerian", a continuat el. În depărtare s-a aprins un proiector, pe urmă un altul, mai aproape, în spatele statuii lui Nelson. Murrow s-a oprit ca să-i lase pe ascultători să audă vuietul înfiorător defazat al mai multor sirene ce umplea atmosfera nopții. „De după colț vine unul dintre autobuzele acelea mari și roșii", a spus el. „Din acelea supraetajate. Doar câteva luminițe la nivelul superior. În această beznă seamănă foarte tare cu un vapor plutind prin noapte și abia îi poți distinge hublourile."

A trecut încă un autobuz. S-au aprins și mai multe proiectoare. „Le vezi îndreptându-se direct către cer, surprinzând ocazional câte un nor și părând că se împrăștie în toate părțile sub el." Un semafor s-a făcut roșu, lumina abia vizibilă prin orificiul în formă de cruce al plăcuțelor de camuflaj aplicate deasupra becurilor. În mod incredibil, date fiind circumstanțele, traficul se oprise ascultător. „Am să mă strecor prin întuneric pe scări în jos, să văd dacă reușesc să surprind zgomotul făcut de pașii oamenilor care trec pe lângă mine", a spus Murrow. „Unul dintre cele mai ciudate sunete pe care le poate auzi cineva în Londra zilele astea, sau mai precis în serile astea întunecate, este doar zgomotul pașilor trecând pe stradă, precum ai unor stafii încălțate cu pantofi de oțel."

Pe fundal, sirenele au continuat să urle grav sau ascuțit, până când, în cele din urmă, au amuțit, lăsând Londra într-o stare de alertă în așteptarea sunetului că pericolul a trecut. În timpul transmisiunii, Murrow nu a văzut sau

auzit vreo explozie, însă la est de locul în care s-a aflat, bombele au început să cadă asupra cartierelor din centrul Londrei. Una a distrus Biserica St. Giles's din Cripplegate; altele au căzut peste Stepney, Finsbury, Tottenham, Bethnal Green și cartiere învecinate.

Daunele au fost minime, doar câteva victime, însă raidul a provocat fiori de groază în tot orașul. Nimeni din Anglia nu știa deocamdată că bombele fuseseră rătăcite, lansate din greșeală, încălcându-se ordinele explicite ale lui Hitler, și nici că în zorii zilei de duminică Göring a trimis un mesaj furios către escadrila de bombardiere implicată, spunând: „Se va raporta imediat ce echipaje au aruncat bombe în zona interzisă a Londrei. Comandantul Suprem" – Göring – „își rezervă decizia de a-i pedepsi personal pe comandanții în cauză prin degradarea lor la infanterie".[3]

Pentru londonezi, atacul a părut să anunțe o nouă etapă a războiului. Pentru Olivia Cockett, scriitoare pentru Mass-Observation, a evocat imagini de groază ale unor noi atrocități din viitor. „Mi-am înăbușit o imagine oribilă încărcată de frici că ar putea fi distruse canalizările, conductele de apă și conductele de gaz, că nu am să am curajul să beau apă (tifos); pe urmă gazul toxic aruncat din avioane, și să nu am încotro să fug. Nesfârșite surse de oroare, greu de alungat în timpul acelor ore de neliniște din noapte."[4]

S-a simțit cuprinsă de o anxietate crescândă. „Mă iau palpitațiile cum aud o mașină accelerând sau când fuge cineva sau merge foarte repede sau se oprește brusc sau își dă capul pe spate sau se holbează la cer sau spune «Șșșș!» sau fluieră sau se trântește o ușă de la curent sau un țânțar bâzâie în cameră. Înconjurată de toate astea, inima mea mai mult palpită decât bate!"

Raidul de sâmbătă noaptea din Londra l-a înfuriat pe Churchill, dar l-a și eliberat de frustrarea din ce în ce mai mare că nu putea intra în ofensivă și aduce războiul chiar în Germania. RAF bombardase deja ținte industriale și militare de-a lungul râului Ruhr și în alte zone, dar acest lucru a avut un impact minim din punctul de vedere atât al

daunelor, cât și al efectului psihologic. Atacul asupra Londrei îi oferea pretextul pe care îl așteptase: justificarea morală pentru un atac asupra Berlinului însuși.

CAPITOLUL 38. BERLIN

Noaptea următoare, la 20 de minute după miezul nopții, berlinezii au fost șocați să audă sirenele de raid aerian declanșându-se prin tot orașul, în timp ce bombardierele britanice vuiau deasupra, un scenariu imposibil, după cum îi asiguraseră conducătorii lor. Artileria antiaeriană a sfâșiat cerul. „Berlinezii sunt uluiți", scria a doua zi corespondentul Shirer.[1] „Nu și-au închipuit că s-ar putea întâmpla așa ceva. Când a început acest război, Göring i-a asigurat că nu are cum. El s-a lăudat că nici un avion inamic nu va putea trece vreodată de inelele exterioare și interioare ale apărării antiaeriene a capitalei. Berlinezii sunt un popor naiv și simplu. L-au crezut."

Raidul a provocat doar daune minore și nu a ucis pe nimeni, însă a ridicat o nouă provocare pentru ministrul propagandei, Joseph Goebbels. Începuseră să circule cele mai „nebunești zvonuri", le-a spus el participanților la ședința de dimineață. Unul dintre acestea spunea că vopseaua de pe bombardierele britanice le-ar fi făcut cumva invizibile pentru proiectoare.[2] Altfel cum ar fi reușit să ajungă la Berlin darămite să fie doborâte?

Goebbels a dat ordin să se răspundă la aceste zvonuri cu „o declarație precisă", care să prezinte în detaliu cât de puține daune fuseseră provocate.

El susținea, de asemenea, acțiuni mai puternice: „Se vor lua măsuri neoficiale, prin intermediul partidului, pentru a se asigura că zvonacii din cercurile decente ale populației sunt tratați sever și, ocazional, dacă este necesar, li se va aplica chiar o corecție fizică".[3]

Capitolul 39. Ah, tinerețe!

Că Hitler avea să riposteze părea o certitudine și, dată fiind predilecția Germaniei pentru raiduri în masă, atacul urma să fie probabil unul de proporții. Astfel, când sirenele au sunat în Londra în dimineața următoare de luni, 26 august, Churchill le-a ordonat lui John Colville și tuturor celorlalți din Downing Street numărul 10 să meargă în adăpostul antiaerian al clădirii.

Alarma s-a dovedit a fi una falsă.

Churchill știa că RAF plănuia un raid asupra orașului Leipzig pentru noaptea aceea, dar avea sentimentul că Leipzig era o țintă prea neînsemnată. L-a sunat pe sir Cyril Newall, șeful Comandamentului Aviației, pentru a-și exprima nemulțumirea. „Acum, că au început să atace capitala", i-a spus Churchill, „vreau să-i loviți dur – iar locul unde trebuie să-i loviți este Berlin."[1]

Sirenele au sunat în Londra din nou în noaptea aceea, exact când Colville încheia cina cu un prieten, membru al King's Guard, în sufrageria unității din Palatul St. James. Bărbații trecuseră la trabucuri. Un cimpoier se plimba printre mese, cântând „Speed Bonnie Boat". La auzul alarmei, bărbații și-au stins calm trabucurile și s-au dus în adăpostul palatului, unde s-au schimbat din uniforma oficială albastră pentru cină în echipament de luptă, cu căști.

Nu au căzut bombe, dar alarma a continuat. În cele din urmă, Colville a plecat și s-a întors în Downing numărul 10. La 12:20 noaptea, semnalul de încetare a alarmei încă nu sunase. Colville auzea din când în când motoare de avioane și zgomotul ascuțit al artileriei antiaeriene. Churchill, încă treaz și activ, a ordonat din nou personalului său să se adăpostească, însă el a rămas la lucru, alături de Colville, de Prof și de alți câțiva oficiali și secretari.

La un moment dat, aflându-se în rara situație de a nu avea nimic de făcut, Colville a ieșit în grădina străjuită de

ziduri din spatele casei. Era o noapte plăcută, plină de ceața care se ridica din orașul cald din jurul lui. Proiectoarele aruncau coloane de lumină palidă până departe pe cer. Doar câteva avioane veniseră și totuși nu căzuseră bombe, însă simpla lor prezență paralizase orașul. Asta înlesnise un moment bizar de calm. „Am stat în grădină, am ascultat bătăile de la miezul nopții ale Big Ben, am privit spectacolul proiectoarelor și m-am minunat de neobișnuita liniște a Londrei. Nici un sunet și aproape nici o adiere. Apoi, deodată, zgomotul unui motor și vuietul unui tun îndepărtat."[2]

Churchill s-a schimbat în haine de noapte și, cu o cască după el, a coborât în ceea ce Colville descria drept „un halat de casă splendid, auriu cu dragoni". A ieșit și el în grădină, unde a început să se plimbe încoace și încolo o vreme, o siluetă rotofeie și îndesată în auriu strălucitor, până când, în cele din urmă, s-a retras să-și petreacă noaptea în adăpost.

Churchill a dormit bine, fără să se trezească nici măcar când a sunat alarma de încetare a stării de alertă, la 3:45 dimineața. Dormea mereu bine. Abilitatea de a dormi oriunde, oricând, era talentul lui special. „Mopsul" Ismay scria: „Abilitatea lui de a adormi buștean imediat ce pune capul pe pernă trebuia văzută pentru a fi crezută".

Nu la fel stăteau lucrurile și pentru Colville, care, asemenea multor altora din Londra, odată ce reușise, în sfârșit, să adoarmă după alerta inițială, a fost trezit de vuietul monoton pe o singură notă al încetării alarmei. Aceasta este, scria Colville, „dubla provocare a raidurilor aeriene nocturne".

În rândul publicului larg, moralul rămânea, deocamdată, ridicat, cel puțin după cum îl măsurase un studiu al Departamentului de Cenzură Poștală și Telegrafică privind corespondența către America și Irlanda, interceptată și citită de departament. Raportul, publicat vineri, 30 august, cita un corespondent din North Wembley care scria: „Nu aș vrea să fiu în altă parte nici pentru toți banii din lume".[3] Cenzorul afirma că ar fi detectat un paradox, și anume că „moralul este mai ridicat în locurile care au fost cel mai rău bombardate". Cu toate

acestea, după ce a observat acest lucru, raportul cenzorilor a adoptat un ton critic distinct: „În general, nemulțumirea este legată de lipsa de somn, însă corespondenții care vorbesc despre căderi nervoase ar putea părea persoane lipsite în mod normal de curaj, iar acolo unde se menționează spaima copiilor, în majoritatea cazurilor se pare că ar fi vina mamelor".

Acestea fiind spuse, cartierele civile din Londra și din alte orașe mari rămâneau deocamdată, în mare parte, nevătămate.

Peste noapte, RAF a lansat un al doilea raid asupra Berlinului, omorând primii berlinezi, zece la număr, și rănind alți 21.

În vreme ce Londra se pregătea pentru riposta lui Hitler, Mary Churchill și mama ei se bucurau de liniștea unei nopți calde de vară la Breccles Hall, reședința de la țară a prietenei lui Mary, Judy Montagu, unde Mary ar fi trebuit să-și petreacă încă o săptămână. Clementine avea de gând să se întoarcă în curând la Londra.

Aici, pe aceste meleaguri fertile de la marginea pădurii Thetford din Norfolk, printre cele aproximativ 42 de hectare de câmpuri, mlaștini și păduri de pini, războiul aerian, cu bombele și bătăliile sale, părea deosebit de departe, așa cum nota Mary în jurnalul ei. Casa în sine data de pe la mijlocul anilor 1500 și se spunea că ar fi fost vizitată din când în când de o frumoasă fantomă într-o caleașcă trasă de patru cai, a cărei privire provoca moarte subită oricui îndrăznea să își pironească ochii asupra ei. Fetele pedalau pe biciclete și călăreau, jucau tenis, înotau, mergeau la cinema și dansau cu piloții de la bazele RAF din apropiere, aducându-i uneori cu ele la vilă pentru partidele de-acum obișnuite de „giugiuleală" în pătulul de fân, toate făcând-o pe Mary să exclame într-o zi în jurnalul ei: „Ah, «*la jeunesse – la jeunesse*»".[4]

Mama lui Judy, Venetia, își propusese să echilibreze lâncezeala acestor zile de vară cu diverse provocări intelectuale lansate fetelor. Le citea romanele lui Jane Austen, asemuindu-le pe Mary și pe Judy cu acele „fete bezmetice" din *Mândrie și prejudecată*, Kitty și Lydia

Bennett, „care mergeau mereu la Meryton pentru a vedea ce regimente mai apăruseră prin localitate!", după cum scria Mary mai târziu.[5]

Fetele și-au propus, de asemenea, să învețe sonetele lui William Shakespeare și să memoreze câte unul în fiecare zi – o misiune care nu le-a reușit, deși Mary avea să-și păstreze abilitatea de a le recita mulți ani după aceea.

Din când în când, războiul intervenea, de exemplu, atunci când tatăl ei telefona cu vești despre marele raid german asupra orașului Ramsgate, de pe malurile strâmtorii Dover, ce distrusese 700 de gospodării. Raidul fusese deosebit de intens, cu 500 de bombe cu explozibil brizant căzute într-un interval de numai cinci minute. Vestea a iritat-o pe Mary, care scria: „Aici – în ciuda activității aeriene și mai ales în timpul unei asemenea zile superbe aproape că uitasem de război".

Vestea a accentuat discordanța pe care o simțea între viața pe care o ducea la Breccles Hall și realitatea dureroasă a războiului, iar asta a făcut-o ca luni, 2 septembrie, să-i scrie mamei ei și s-o implore să-i dea voie să se întoarcă acasă, la Londra. „Mă complac în escapism aici", scria ea.[6] „Pentru o foarte bună bucată de timp am uitat cu totul de război. Chiar și când suntem cu piloții uităm – pentru că ei sunt atât de veseli." Cu milioane de oameni în toată Europa „suferind de foame și de lipsuri și atât de nefericiți", scria ea, „totul este cumva atât de greșit. Aș putea, te rog, să mă întorc la tine și la Papa cât mai repede cu putință? Chiar nu am să las raidurile aeriene să mă zdruncine – și îmi pasă atât de mult de război și de tot și mi-ar plăcea să simt că am riscat și eu ceva."

Părinții ei aveau o părere diferită, în mod clar de părinți. „Mă bucură că ai parte de o viață fermecătoare, fericită și lipsită de griji, la țară", îi răspundea Clementine.[7] „Nu trebuie să te simți vinovată din cauza asta. Nu ajută nimănui să fii tristă și deprimată."

Ea i-a povestit lui Mary despre viața la Numărul 10 după atacul de sâmbătă noaptea. „Ne-am cam obișnuit cu alarmele de raiduri aeriene, iar când ai să te întorci, vei avea un confortabil mic pat suprapus în adăpost. Există patru – unul pentru Papa, unul pentru mine, unul pentru

tine și unul pentru Pamela" – referindu-se la Pamela Churchill, însărcinată acum în opt luni. „În cele de sus este destul de greu să te urci. În două rânduri am petrecut acolo toată noaptea, pentru că dormeam când a încetat alarma. Acolo jos nu se aude nimic."

Fără îndoială că nu a ajutat deloc la potolirea sentimentului de vinovăție al lui Mary faptul că, în această scrisoare, Clementine o numea „Dragul meu șoricel de țară".

Însă o vizită la o bază aeriană RAF din apropiere a făcut remușcările lui Mary să se acutizeze și mai mult. Au existat obișnuitele frivolități – prânzul, tenisul, ceaiul –, dar pe urmă a venit „cel mai tare moment al întregii după-amiezi", un tur al unui bombardier Blenheim.

„A fost extraordinar", scria ea, deși adăuga: „M-a făcut să mă simt atât de inutilă. Nu am să pot să măsor vreodată dragostea mea pentru Anglia – pentru că sunt femeie și simt cu pasiune că mi-ar plăcea să pilotez un avion – sau să risc totul pentru ceva în care cred atât de deplin și iubesc atât de profund."[8]

Apoi nota: „Eu trebuie să ling plicuri și să muncesc într-un birou și să duc o viață confortabilă – fericită".

Speriat de perspectiva raidurilor deasupra Londrei, ambasadorul Statelor Unite, Joseph Kennedy, a șters-o pe furiș. Spre marea dezamăgire a multora din Londra, el a început să-și desfășoare activitatea diplomatică de la reședința sa de la țară. În Ministerul de Externe a început să circule o glumă: „Am crezut mereu că narcisele mele sunt galbene, până l-am cunoscut pe Joe Kennedy".[9]

Ministrul de externe Halifax a considerat gluma „nemiloasă, dar meritată".[10] A avut o oarecare satisfacție când un raid german a fost periculos de aproape să distrugă reședința de la țară a lui Kennedy. Halifax, în consemnarea din jurnalul său de joi, 29 august, a numit asta „judecata lui Joe".

Lordul Beaverbrook era istovit. Astmul de care suferea nu-i dădea pace și, ca de obicei, era enervat – enervat că sirenele îi văduveau fabricile de nenumărate ore de muncă,

enervat că bombardierele germane păreau să vină și să plece după cum pofteau, că o singură bombă putea întrerupe producția zile în șir. Totuși, în ciuda tuturor acestor obstacole, și deși fabricile lui erau atacate noaptea de Luftwaffe, imperiul său industrial și de apărare reușea să producă 476 de avioane de vânătoare în august, aproape cu 200 mai multe decât totalul preconizat de șefii de stat-major.

Pentru ca Churchill să nu cumva să treacă neobservată această ispravă, Beaverbrook i-a scris luni, 2 septembrie, pentru a-i reaminti de propriile succese. El s-a folosit, de asemenea, de ocazie pentru a-și plânge cumva de milă de câtă luptă necesitaseră aceste câștiguri, încheindu-și scrisoarea cu un vers dintr-un cântec popular religios american: „Nimeni nu știe necazurile pe care le-am văzut".[11]

Drept răspuns, Churchill i-a înapoiat lui Beaverbrook scrisoarea cu o replică din două cuvinte scrisă de mână în josul paginii: „Eu știu".

Capitolul 40. Berlin și Washington

Atacurile asupra Berlinului îl înfuriaseră cu adevărat pe Hitler. Sâmbătă, 31 august, a renunțat la orice reticență și a ordonat comandatului Forțelor Aeriene, Göring, să înceapă pregătirile pentru un asalt asupra Londrei. Conform directivelor lui Hitler, atacul trebuia să afecteze moralul inamicului, continuând totodată să se concentreze asupra țintelor cu valoare strategică. Deocamdată, el nu dorea să provoace „panică în masă". Însă Hitler știa la fel de bine ca oricine că, dată fiind inexactitatea inerentă a bombardamentelor, atacurile asupra țintelor strategice din Londra echivalau cu vizarea directă a cartierelor civile.

Două zile mai târziu, Göring a emis o directivă către Luftwaffe. Încă o dată, el își imagina un raid cataclismic de o asemenea anvergură încât Churchill avea ori să capituleze, ori să fie dat jos din funcție. Göring tânjea după răzbunare pe englezi pentru că îi umiliseră forțele aeriene, fiind încântat de perspectiva dezlănțuirii întregii puteri a armadei sale împotriva capitalei engleze. De data aceasta avea să îngenuncheze Anglia.

În timp ce Göring se pregătea de atacul său aerian, iar pregătirile continuau pentru invazia Angliei, adjunctul lui Hitler, Rudolf Hess, devenea tot mai îngrijorat de intensificarea conflictului. Până acum nu făcuse nici un progres în îndeplinirea dorinței lui Hitler de a determina cumva prăbușirea guvernului lui Churchill. Faptul că cele două imperii urmau să se confrunte i s-a părut lui Hess fundamental greșit.

Pe 31 august s-a întâlnit cu un prieten și mentor, profesorul Karl Haushofer, politolog de seamă ale cărui teorii prezentau viziunea globală a lui Hitler, însă a cărui viață personală îl determina să fie precaut: soția lui era pe jumătate evreică. Pentru a-i proteja pe cei doi fii ai lui Haushofer, Hess, în ciuda propriilor sentimente de ură față de evrei, îi declarase pe ambii „arieni onorifici".

Hess și Haushofer au stat de vorbă nouă ore, în timpul cărora Hess și-a avertizat prietenul asupra probabilității tot mai mari ca Germania să invadeze Anglia.[1] Cei doi au analizat ideea lansării unei propuneri de pace către Londra printr-un intermediar britanic, cineva cu legături strânse în rândul membrilor susținători ai concilierii din guvernul lui Churchill, cu scopul de a provoca o rebeliune parlamentară împotriva prim-ministrului.

Trei zile după această întâlnire, profesorul Haushofer i-a trimis o scrisoare delicat formulată unuia dintre fiii săi, Albrecht, care era un important consilier atât al lui Hitler, cât și al lui Hess, și un anglofil care vorbea perfect engleza. Haushofer senior își exprima îngrijorările față de iminenta invazie, întrebându-și fiul dacă nu cumva ar fi fost posibil să aranjeze o întâlnire într-un loc neutru cu un mijlocitor influent, pentru a discuta modalități de evitare a unui nou conflict cu Anglia. El știa că fiul lui se împrietenise cu un cunoscut scoțian, ducele de Hamilton, sugerând acum abordarea lui.

Era important să se acționeze rapid. „După cum știi", scria profesorul Haushofer, „totul este atât de pregătit pentru un atac foarte puternic și foarte sever asupra insulei în discuție, încât persoana cu rangul cel mai înalt nu trebuie decât să apese un buton ca să declanșeze totul."[2]

În Statele Unite, un ultim obstacol în calea acordului pentru distrugătoare contra baze a fost îndepărtat când un avocat din Departamentul de Stat a venit cu un compromis care le-ar fi permis atât lui Roosevelt, cât și lui Churchill să prezinte înțelegerea în așa fel încât fiecare să fie deosebit de apreciat de compatrioții săi.

Bazele din Newfoundland și Bermuda urmau să fie clasificate drept un cadou acordat în semn de recunoaștere a „interesului prietenos și mărinimos al Marii Britanii pentru securitatea națională a Statelor Unite". Concesionarea bazelor rămase avea să fie considerată plată pentru distrugătoare, însă nu urma să se atribuie nici o valoare bănească vreunui bun anume, limitându-se astfel abilitatea fiecăreia dintre părți de a calcula comparativ valoarea. Era destul de clar că America era avantajată în

această tranzacție, fără a le oferi prea ușor criticilor o ocazie de a demonstra disproporția cu cifre concrete. Și, într-adevăr, presa americană a salutat acordul drept o lovitură reușită a președintelui, genul de compromis ce invoca percepția Americii despre sine ca fiind o națiune pricepută să facă lucrurile într-o manieră specifică lumii afacerilor. Așa cum spunea publicația *Courier-Journal* din Louisville: „Nu am mai avut parte de un asemenea chilipir de când indienii au vândut insula Manhattan pe 24 de dolari, o salbă de scoici și o damigeană de tărie".[3]

Ambasadorul Marii Britanii, lordul Lothian, și secretarul de stat american, Cordell Hull, au semnat acordul luni, 2 septembrie. Două zile mai târziu, primele opt distrugătoare au fost ancorate în portul Halifax, moment în care noile lor echipaje britanice au început să evalueze munca necesară doar pentru a le face capabile de a ieși pe mare, să nu mai vorbim de luptă. Așa cum spunea un ofițer american, carenele lor erau groase „doar cât să nu lase să intre apa și peștii mici".[4]

Însă pentru Churchill, calitatea distrugătoarelor era în mare măsură irelevantă. Ca om din marină, trebuie să fi știut că vapoarele erau prea vechi pentru a fi de mare folos. Ceea ce conta, mai degrabă, era faptul că obținuse atenția lui Roosevelt și poate că îl împinsese un pas mai aproape de deplina implicare în război. Însă cât timp mai avea Roosevelt să fie președinte era o chestiune încă deschisă. Alegerile prezidențiale americane urmau să aibă loc peste două luni, pe 5 noiembrie, iar Churchill spera din tot sufletul ca Roosevelt să câștige, însă acest rezultat nu era nicidecum cert. Un sondaj Gallup publicat pe 3 septembrie arăta că 51% dintre americani îl sprijineau pe Roosevelt în viitoarele alegeri, iar 49% îl preferau pe Wendell Willkie. Având în vedere marjele de eroare ale sondajului, cei doi candidați concurau umăr la umăr.

Dar în America înclinarea spre izolaționism dobândea avânt și intensitate. Pe 4 septembrie, un grup de studenți la drept de la Yale au fondat America First Committee, un grup influent de presiune politică care se opunea implicării în război. Organizația a luat rapid amploare, câștigând sprijinul activ al foarte cunoscutului Charles Lindbergh,

un erou național încă de la zborul transatlantic din 1927. Iar Willkie, împins de liderii republicani să facă tot ce-i stătea în putință pentru a prelua conducerea în cursa pentru prezidențiale, era pe punctul să schimbe strategia și să facă războiul – și teama – tema principală a campaniei sale.

Capitolul 41. Vine el!

Miercuri, 4 septembire, Hitler a urcat pe podiumul de la Berlin Sportpalast, unde cu câțiva ani în urmă susținuse primul discurs din postura de cancelar al Germaniei. Acum se pregătea să vorbească în fața unui public imens format din lucrătoare sociale și infirmiere, chipurile pentru a onora deschiderea campaniei de ajutorare pe timp de iarnă din cursul războiului – *Kriegswinterhilfswerk* –, ca să strângă bani pentru a oferi alimente, căldură și haine germanilor săraci. El s-a folosit de ocazie însă pentru a lansa o tiradă împotriva Marii Britanii pentru recentele sale atacuri aeriene împotriva Germaniei. „Domnul Churchill", a spus el, „ne arată noua sa idee, raidul aerian nocturn."[1]

Hitler condamna astfel de raiduri ca fiind lașe, spre deosebire de cele la lumina zilei efectuate de Luftwaffe. El le-a spus celor prezenți că până în momentul acela își temperase reacțiile față de raidurile britanicilor, în speranța că Churchill își va regândi poziția și le va pune capăt. „Însă *Herr* Churchill a văzut în asta un semn de slăbiciune", spunea Hitler. „Veți înțelege că noi răspundem acum, noapte de noapte. Iar când forțele aeriene britanice vor lansa 2 000, 3 000 sau 4 000 de kilograme de bombe, noi vom lansa într-o singură noapte 150 000, 230 000, 300 000 sau 400 000 de kilograme."

La spusele acestea, scria corespondentul american William Shirer, un vuiet s-a înălțat din mulțime, forțându-l pe Hitler să se oprească.

A așteptat ca zgomotul să se domolească, apoi a spus: „Când ei declară că își vor intensifica atacurile asupra orașelor noastre, atunci noi vom rade orașele *lor* de pe fața pământului".[2] Apoi a jurat că va „opri lucrările acestor pirați ai aerului, așa să ne ajute Dumnezeu".

Femeile au sărit în picioare, scria Shirer în jurnalul lui, „și, cu sânii săltând, au început să strige în semn de aprobare".

Hitler a continuat: „Va veni ceasul când unul dintre noi va ceda, și nu va fi Germania național-socialistă".

Mulțimea a izbucnit într-un tumult asurzitor, strigând: „NICIODATĂ! NICIODATĂ!"

„În Anglia, toți sunt foarte curioși și tot întreabă: «El de ce nu vine?»" a spus Hitler, punând ironie în fiecare gest. „Fiți calmi. Fiți calmi. Vine el! Vine el!"

Publicul era în delir.

Churchill a oferit o replică sângeroasă: în noaptea aceea, o bombă RAF a căzut peste principalul parc al Berlinului, Tiergarten, ucigând un polițist.

La Carinhall, în liniștitul ținut rural german, Hermann Göring și comandanții Luftwaffe au trasat un plan de atac concis, redactat succint, pentru „distrugerea Londrei".[3]

Raidul inițial era programat să înceapă la ora 18:00, urmat de „atacul principal" de la 18:40. Scopul primului raid era să-i atragă pe piloții RAF în aer, astfel încât, în momentul în care sosea primul val de bombardiere, apărătorii britanici să fi rămas deja fără combustibil și muniție.

Trei flote de bombardiere, apărate de un imens scut de avioane de vânătoare, aveau să decoleze din trei locuri diferite de pe coasta franceză a Canalului și să se îndrepte pe un curs în linie dreaptă către Londra. Avioanele de vânătoare urmau să însoțească bombardierele tot drumul până în oraș și înapoi. „Având în vedere că avioanele de vânătoare vor opera la limita rezistenței lor", spunea planul, „este esențial să fie urmate cursuri directe, iar atacul să fie desăvârșit în minimum de timp." Planul cerea forță maximă, cu aeronave zburând la altitudini diferite. „Intenția este să încheiem operațiunea dintr-un singur atac."

Cu atâtea avioane în aer, era esențial ca piloții să știe, de asemenea, să-și organizeze întoarcerea. După lansarea bombelor, formațiunile trebuiau să facă la stânga și să se întoarcă pe un curs diferit de cel urmat către Anglia, pentru a evita coliziunea cu bombardierele care încă se apropiau.

„Pentru a obține efectul maxim necesar, este esențial ca unitățile să zboare ca forțe extrem de concentrate în timpul înaintării, atacului și mai ales la întoarcere", prevedea

planul. „Principalul obiectiv al operațiunii era să dovedească abilitatea Luftwaffe de a efectua astfel de misiuni."

Data a fost stabilită pentru 7 septembrie 1940, o zi de sâmbătă. Göring i-a spus lui Goebbels că războiul avea să se încheie în trei săptămâni.[4]

Printre unitățile de bombardiere desemnate să participe a existat una specială numită KGr 100, unul dintre cele trei escadroane „deschizătoare de drum" de stabilire a țintelor. Echipajele erau specializate în zborul pe traseul fasciculelor germane, profitând de o tehnologie chiar și mai avansată decât sistemul *Knickebein*, care se dovedea problematic. Genialitatea sistemului *Knickebein* era simplitatea lui și faptul că folosea o tehnologie cunoscută. Fiecare pilot de bombardier german știa cum să folosească echipamentul obișnuit Lorenz de aterizare în orb când se apropia de un aerodrom și fiecare bombardier avea sistemul la bord. Pentru a folosi *Knickebein*, piloții trebuiau doar să zboare mai sus și să urmeze fasciculul central pentru distanțe mai lungi. Dar ceva părea să nu meargă bine. Piloții raportau distorsiuni misterioase ale fasciculului și pierderea semnalului și deveneau din ce în ce mai neîncrezători în sistem. Un raid de proporții asupra orașului Liverpool din noaptea de 29 august fusese grav și în mod misterios tulburat, doar 40% din bombele lansate atingându-și țintele. Părea probabil ca serviciile britanice de informații să fi descoperit secretul *Knickebein*.

Din fericire pentru ei, o altă tehnologie, și mai avansată, rămăsese la fel de secretă, așa cum putea spune oricine. Cercetătorii germani dezvoltaseră o altă metodă de dirijare cu fascicul, numită *X-Verfahren*, sau „Sistemul X", care era mult mai precisă, dar și mai complicată.[5] Aceasta se baza, de asemenea, pe transmiterea de semnale de tipul liniuțe și puncte similare cu cele ale sistemului Lorenz, dar, în loc de un singur fascicul intersectat, acesta încorpora trei, mult mai înguste, considerându-se mai dificil de detectat de către ascultătorii RAF. Primul fascicul care intersecta cursul bombardierului era doar un semnal de avertizare, menit să-l alerteze pe transmisionist

că urma curând o a doua intersectare, mai importantă. La auzul celui de-al doilea semnal, un membru al echipajului pornea un mecanism care calibra viteza exactă la sol a avionului. Curând după aceea, bombardierul intersecta un al treilea, și ultim, fascicul, punct în care echipajul pornea un cronometru ce controla mecanismele avionului de lansare a bombei, astfel încât avionul putea arunca bombele exact la momentul potrivit pentru a atinge ținta.

Sistemul era eficient, dar, pentru că solicita echipaje foarte calificate și instruite, Luftwaffe a format un regiment special de bombardiere, KGr 100, care să-l folosească. Pentru ca sistemul să funcționeze, avionul trebuia să zboare precis pe curs, cu o viteză constantă și la o altitudine calibrată, până când ajungea la țintă, lăsând-o pe aceasta vulnerabilă atacului. Erau clipe de coșmar, însă bombardierele care foloseau sistemul zburau la altitudini foarte mari pentru a recepționa fasciculul, mult peste raza de acțiune a proiectoarelor și peste baloanele de baraj, riscul interceptării de către avioanele de vânătoare ale RAF fiind mic, cel puțin noaptea. Avioanele regimentului erau vopsite cu negru mat pe toate suprafețele, ceea ce le făcea și mai greu de localizat în întuneric și le conferea totodată un aspect amenințător. Teste efectuate într-o zonă specială de pe un lac din apropiere de Frankfurt au arătat că echipajele puteau plasa bombe la circa 90 de metri de țintă. În decembrie 1939, regimentul efectuase deja trei zboruri de încercare până la Londra, fără bombe la bord.

Cu timpul, Luftwaffe a dezvoltat o nouă tactică prin care să valorifice abilitățile speciale ale regimentului KGr 100. Bombardierele acestui regiment preluau comanda în timpul raidurilor aeriene, ajungând primele pentru a marca țintele prin lansarea unei combinații de bombe incendiare și bombe brizante care declanșau incendii imense, ca să ghideze piloții care veneau din urmă. Văpaia era vizibilă chiar și prin nori. Zona de operare a regimentului a fost extinsă, pentru a include și Londra.[6]

Capitolul 42. Evenimente de rău augur

Vineri seara, 6 septembrie, Churchill a plecat din Downing Street numărul 10 către Chequers, unde, după ce a tras un pui de somn, ca de obicei, a luat cina cu „Mopsul" Ismay și cei doi generali de top ai săi, John Dill, șeful Statului-Major General Imperial, și Alan Brooke, comandantul Forțelor Interne.

Cina a început la 9:00. Discuția s-a concentrat pe posibilitatea invaziei, subiect foarte amplu. Semnalele interceptate și fotografiile de recunoaștere sugerau că pregătirile concrete pentru o invazie începuseră și progresau rapid. La acel sfârșit de săptămână, serviciile britanice de informații au numărat 270 de barje în orașul port belgian Ostend, unde cu doar o săptămână înainte fuseseră doar 18. 100 de barje au sosit la Flushing (Vlissingen), pe coasta olandeză a Mării Nordului. Avioanele de recunoaștere observaseră multe alte ambarcațiuni îndreptându-se către porturile de pe Canal. Comitetul reunit al serviciilor de informații ale Marii Britanii a apreciat că zilele următoare – cu precădere între 8 și 10 septembrie – aveau să reprezinte o perioadă extrem de propice unei acostări a vehiculelor amfibii, în funcție de fazele lunii și de maree. Pe lângă toate acestea soseau și rapoarte privind intensificarea bombardamentelor. Numai în ziua aceea, 300 de bombardiere cu rază lungă de acțiune însoțite de 400 de avioane de vânătoare atacaseră ținte din Kent și din estuarul Tamisei.

Conversația a devenit animată. „Prim-ministrul s-a mai înviorat și a fost deosebit de amuzant tot restul serii", scria Brooke în jurnalul său.[1] „Mai întâi de toate, s-a pus în locul lui Hitler și a atacat aceste insule în timp ce eu le apăram. Pe urmă a revizuit tot sistemul de alarmă antiaeriană, oferindu-ne spre dezbatere propunerile sale. În cele din urmă, la ora 1:45 ne-am dus la culcare!"

Brooke scria în jurnalul său a doua zi: „Toate rapoartele arată că invazia este aproape". Pentru el, ca general

însărcinat cu apărarea Marii Britanii împotriva atacului, tensiunea era mare. „Nu cred că a existat vreo perioadă în toată cariera mea în care responsabilitățile pe care le-am avut să mă fi apăsat mai tare decât atunci, în timpul acestor zile ale invaziei iminente", scria el mai târziu. Supraviețuirea Marii Britanii se baza pe pregătirile lui și pe abilitatea de a-și coordona trupele, în ciuda neajunsurilor cunoscute în pregătire și ca armament disponibil. Toate acestea, scria el, „făceau din perspectiva unui conflict iminent o povară aproape insuportabilă uneori". La toate se mai adăuga și faptul că nu putea să-și destăinuie preocupările care-l rodeau pe interior. Asemenea lui Churchill, înțelegea puterea și importanța atitudinii de fațadă. El scria: „Nu exista absolut nimeni căruia să-i fi putut mărturisi neliniștile interioare fără a risca efectele catastrofale ale lipsei de încredere, demoralizării, îndoielilor și ale tuturor uneltirilor subtile care subminează capacitatea de a rezista".

În acea sâmbătă, 7 septembrie, întrebarea cu care se confruntau Brooke și ceilalți șefi de stat-major era dacă să lanseze alerta oficială, nume de cod „Cromwell", care indica faptul că invazia era iminentă și că Brooke trebuia să-și mobilizeze trupele.

Capitolul 43. Cap Blanc-Nez

Sâmbătă dimineață, Göring și doi ofițeri superiori Luftwaffe își croiau drum de-a lungul coastei franceze într-o coloană auto formată din trei automobile mari Mercedes-Benz însoțite de soldați pe motociclete. „Trenul special" al lui Göring îl adusese din cartierul general temporar de la Haga la Calais, ca să poată călători confortabil și să studieze noi obiecte valoroase de artă pe traseu, însoțit tot timpul de un detașament de 20 de membri în civil ai Serviciului German de Securitate – *Sicherheitsdienst*, sau SD – al lui Heinrich Himmler. Dacă vedea ceva care îi plăcea, punea imediat să fie expediat peste hotare. Göring manifesta o „lăcomie nemaiîntâlnită", potrivit unui raport ulterior al anchetatorilor americani. „Dorințele lui nu aveau limite în privința Colecției."[1] Haina sa lungă de piele îl făcea să pară imens. Pe dedesubt purta decorațiile și uniforma albă preferată.

Automobilele au urcat la Cap Blanc-Nez, unul dintre cele mai înalte puncte de pe coasta franceză și, în vremuri mai pașnice, un popular loc pentru picnic. Aici, ofițerii au aranjat mese și scaune și au pregătit o masă cu sandviciuri și șampanie. Scaunele erau pliante, așa că au avut grijă ca Göring să-l primească pe cel mai rezistent. Ofițerii se aflau acolo pentru a urmări începutul atacului Luftwaffe asupra Londrei, programat să înceapă în acea după-amiază.

Pe la 14:00, după ora Europei Centrale, Göring și ceilalți au auzit primele zgomote scoase de bombardiere, un zumzet scăzut înălțându-se către nord și sud. Ofițerii s-au ridicat pe vârfuri ca să scruteze orizontul. Göring și-a dus binoclul la ochi. Un ofițer a strigat și a arătat în jos, pe coastă. Curând, cerul s-a umplut de bombardiere și de avioanele de vânătoare escorte, iar sus, deasupra lor, abia vizibile, alte roiuri de avioane monomotor Messerschmitt 109, poziționate pentru a înfrunta avioanele de vânătoare britanice care, fără îndoială, aveau să se ridice de la sol

pentru a contraataca. Asul aviației germane, Galland, și escadrila lui primiseră misiunea de a verifica linia de coastă a Angliei de interceptori RAF.

Göring era atât de încrezător că ziua le va aduce forțelor Luftwaffe un succes uluitor, încât a declarat unui grup de reporteri radio prezenți la fața locului că preluase personal comanda atacului. Era genul de moment pe care Göring îl adora: marea lovitură, cu el în centrul atenției. „Acest moment este unul istoric", le-a spus el corespondenților.[2] „Ca rezultat al atacurilor provocatoare ale britanicilor asupra Berlinului în nopțile din urmă, Führerul a decis să ordone drept răzbunare o lovitură puternică împotriva capitalei Imperiului Britanic. Personal, mi-am asumat conducerea acestui atac, iar astăzi am auzit deasupra mea răgetul escadrilelor germane victorioase."

Atmosfera din vârful stâncii era una euforică. Abia putându-și controla bucuria, Göring l-a cuprins pe după umeri pe un ofițer care se afla lângă el și, radiind, i-a strâns mâna, de parcă ar fi jucat într-un film pentru Ministerul Propagandei al lui Goebbels.

PARTEA A IV-A

Praf și sânge septembrie–decembrie

Capitolul 44. Într-o zi liniștită și senină

Era o zi caldă și liniștită, cerul de deasupra cetii care se ridica era senin. După-amiază, temperatura ajunsese deja pe la 32 de grade, cu totul neobișnuit pentru Londra. Oamenii se înghesuiau în Hyde Park, lenevind pe șezlongurile întinse pe malul lacului Serpentine. Cumpărătorii umpleau magazinele de pe Oxford Street și din Picadilly. Baloanele uriașe de baraj proiectau umbre diforme pe străzile de dedesubt. După raidul aerian din august, când deasupra Londrei căzuseră bombe pentru prima oară, orașul se retrăsese într-un vis de invulnerabilitate, punctat din când în când de alarme false, a căror noutate cândva terifiantă se estompase odată ce bombardierele tot întârziaseră să apară. Căldura de la sfârșitul verii încuraja o atmosferă de satisfacție apatică. În cartierul West End, cinematografele proiectau 24 de producții, printre care și *Rebecca*, o ecranizare a romanului omonim al lui Daphne du Maurier. Versiunea cinematografică a lui Alfred Hitchcock, cu Laurence Olivier și Joan Fontaine în rolurile principale, rula și în Londra, la fel și *The Thin Man* și mai vechiul *Lumina de gaz*.

Era o zi minunată de petrecut la țară în răcoarea verde a naturii.

Churchill era la Chequers. Lordul Beaverbrook plecase la reședința lui de la țară, Cherkley Court, imediat după masa de prânz, deși ulterior va încerca să nege acest lucru. John Colville părăsise Londra joia precedentă, într-o vacanță de zece zile la moșia din Yorkshire a mătușii, împreună cu mama și cu fratele lui, unde urma să meargă la vânătoare de potârnichi, să joace tenis și să deguste un porto vechi din colecția unchiului său, care avea vinuri din recolte începând cu 1863. Mary Churchill era tot la Breccles Hall cu prietena și verișoara ei Judy, continuându-și rolul neplăcut de șoricel de țară și onorându-și angajamentul de a memora câte un sonet de Shakespeare în

fiecare zi. În sâmbăta aceea a ales Sonetul 116 – în care iubirea este „far nezguduit" – și l-a transcris în jurnalul ei. Pe urmă s-a dus să înoate. „A fost atât de frumos – *joie de vivre* a învins vanitatea."[1]

Fără să mai țină cont de nici o precauție, s-a scăldat fără cască pe cap.

La Berlin, în acea dimineață de sâmbătă, Joseph Goebbels și-a pregătit locotenenții pentru ce avea să apară până la sfârșitul zilei. Așteptata distrugere a Londrei, a spus el, „va reprezenta probabil cea mai mare catastrofă din istoria omenirii". El spera să înăbușe inevitabilul protest mondial, prezentând atacul ca pe un răspuns meritat la bombardamentul britanicilor asupra civililor germani, însă, deocamdată, raidurile britanice asupra Germaniei, inclusiv cele din noaptea dinainte, nu generaseră nici victimele și nici distrugerea care să justifice o contralovitură de o asemenea anvergură.

El înțelegea însă că iminentul atac al Luftwaffe asupra Londrei era necesar, grăbind, probabil, sfârșitul războiului. Faptul că raidurile britanice fuseseră atât de anemice era un ghinion, dar avea să se descurce. Spera ca Churchill să ordone un raid mai notabil „cât mai curând posibil".

Fiecare zi oferea noi provocări, temperate din când în când de distrageri mai plăcute. La o ședință din acea săptămână, Goebbels a ascultat un raport de la Hans Hinkel, șeful Departamentului pentru Sarcini Culturale Speciale din minister, care prezentase o actualizare recentă a statutului evreilor din Germania și Austria. „În Viena au mai rămas 47 000 de evrei din 180 000, două treimi dintre ei femei și aproximativ 300 de bărbați între 20 și 35 de ani", raporta Hinkel, conform minutelor ședinței. „În ciuda războiului, a fost posibilă transportarea unui total de 17 000 de evrei în sud-est. În Berlin sunt încă 71 800 de evrei; în viitor, aproximativ 500 de evrei vor fi trimiși în sud-est în fiecare lună." Planurile erau stabilite, raporta Hinkel, pentru scoaterea a 60 000 de evrei din Berlin în primele patru luni după încheierea războiului, când deportarea avea să fie din nou posibilă. „Restul de 12 000

vor dispărea de asemenea în următoarele patru săptămâni."

Asta l-a încântat pe Goebbels, deși a recunoscut că antisemitismul manifest al Germaniei, de mult timp evident pentru întreaga lume, reprezenta în sine o problemă semnificativă pentru propagandă. În această privință, a fost filosofic. „Dacă tot suntem criticați și calomniați în întreaga lume ca dușmani ai evreilor", a spus el, „de ce să ne alegem doar cu dezavantajele, și nu și cu foloasele, cum ar fi excluderea evreilor din teatru, cinema, viața publică și administrație. Astfel, dacă tot vom fi atacați ca dușmani ai evreilor, măcar vom putea spune cu conștiința curată: a meritat, am avut de beneficiat din asta."

Luftwaffe a apărut la ora ceaiului.

Bombardierele au sosit în trei valuri, primul alcătuit din aproape 1 000 de avioane – 348 de bombardiere și 617 avioane de vânătoare. Opt bombardiere Heinkel special echipate aparținând grupului KGr 100 deschideau drumul, ducând o combinație de bombe brizante standard, bombe incendiare (*Flammenbomben*) și bombe cu explozie întârziată menite să țină la distanță echipajele de pompieri. În ciuda vremii bune și a luminii din timpul zilei, echipajele au folosit Sistemul X cu fascicule pentru a se ghida. La Londra, prima sirenă a pornit la ora 16:43.

Jurnalista Virginia Cowles și o prietenă, Anne, se aflau în casa unui baron al presei britanice, Esmond Harmsworth, din satul Mereworth, aflat la vreo 48 de kilometri sud-est de centrul Londrei. Beau ceai pe iarbă, bucurându-se de căldură și de soare, când, dinspre sud-est, s-a auzit un zgomot slab. „La început, nu am putut vedea nimic", scria Cowles, „dar curând zgomotul a devenit un vuiet intens, puternic, ca huruitul îndepărtat al unei cascade uriașe."[2] Ea și prietena ei au numărat mai bine de 150 de avioane, bombardierele zburând în formație, încadrate de avioane de vânătoare ca un scut protector. „Ne-am întins în iarbă, cu ochii țintă spre cer. Am distins un roi de mici pete albe, ca niște nori de insecte deplasându-se către nord-vest, în direcția capitalei."

Cowles a fost surprinsă de faptul că își continuau drumul fără intervenția RAF și a presupus că avioanele germane reușiseră cumva să treacă de apărarea engleză.

„Biata Londră", a spus prietena ei.

Cowles a observat corect că avioanele germane au întâmpinat o rezistență slabă, dar nu a înțeles motivul. RAF, alertate de radar că o forță uriașă de bombardiere traversa canalul, își dispersase escadrilele de avioane de vânătoare pentru a ocupa poziții defensive deasupra aerodromurilor-cheie, în ipoteza că acestea aveau să fie din nou principalele ținte. La fel, artileria antiaeriană fusese retrasă din Londra pentru a proteja aerodromurile și alte ținte strategice. Doar 92 de tunuri erau poziționate pentru a apăra centrul Londrei.

Imediat ce RAF și-au dat seama că, de fapt, orașul era ținta, avioanele sale de vânătoare au început să se îndrepte către atacatorii germani. Un pilot RAF, observându-i pe atacatori, a fost șocat de cele văzute. „Nu mai văzusem niciodată atâtea avioane", scria el.[3] „Era o zi cam cețoasă până la aproape 5 000 de metri altitudine. După ce am ieșit din ceață, nu ne-a venit să credem. Cât vedeai cu ochii, numai avioane germane apropiindu-se val după val."

Perspectiva de la sol era la fel de uluitoare. Un tânăr, Colin Perry, de 18 ani, era pe bicicletă când primul val a trecut pe deasupra. „A fost cea mai uluitoare, impresionantă, fascinantă imagine", scria el ulterior.[4] „Chiar deasupra mea se aflau literalmente sute de avioane, germanii! Cerul era plin de ele." Avioanele de vânătoare zburau în formație compactă, își amintea el, „ca albinele în jurul reginei lor".

În districtul Plumstead din sud-estul Londrei, studentul la arhitectură Jack Graham Wright și familia lui se așezaseră în salon pentru ceai. Mama lui a adus ceaiul pe o tavă cu margini de argint, împreună cu cești, farfurioarele, o letieră micuță și un ceainic acoperit cu o învelitoare, ca să rămână cald. Au pornit sirenele. La început, familia nu s-a îngrijorat prea tare, însă când Wright și mama lui au privit afară, au văzut cerul înțesat de avioane. Mama a observat că au început să cadă niște „mici chestii strălucitoare", dându-și seama imediat că

erau bombe. Cei doi s-au adăpostit sub scară. „Am devenit cu toții conștienți de zgomotul care creștea în intensitate și acoperea huruitul avioanelor, apoi a urmat o serie de bubuituri puternice, din ce în ce mai aproape", își amintea Wright.[5]

Casa s-a cutremurat. Dușumelele s-au ridicat. Undele de șoc s-au propagat din sol prin corpul lor. Wright s-a ținut de tocul ușii ca să nu cadă. A urmat un val de zgomot și de vibrații mai puternic decât orice până atunci. „Aerul din salon devenise mai dens, aproape opac, de parcă s-ar fi transformat instantaneu într-o ceață brun-roșcată", scria el. Peretele comun din cărămidă care separa casa lui de următoarea părea că se îndoaie, iar tocul ușii parcă se clătina. Plăcile de ardezie smulse de pe acoperiș s-au prăbușit prin sticla serei. „Auzeam uși și ferestre prăbușindu-se peste tot", scria el.

Mișcarea s-a oprit, zidul a rămas în picioare. „Ceața brună s-a disipat, însă totul era acoperit de un strat gros de praf maro, atât de gros pe podea că nu se mai vedea covorul." Un amănunt i s-a întipărit bine în minte: „Micuța letieră din porțelan căzuse într-o parte, iar laptele revărsat se prelinsese și picura acum de pe marginea mesei, formând o băltoacă albă în stratul acela gros de praf de pe podea."

Praful a fost ceea ce majoritatea londonezilor și-au amintit ca fiind unul dintre cele mai șocante fenomene ale acestui atac și al altora care au urmat. Când clădirile au explodat, nori imenși de cărămidă, piatră, tencuială și mortar pulverizate au țâșnit din streșini și mansarde, acoperișuri și coșuri de fum, șemineuri și cuptoare – praf de pe vremea lui Cromwell, Dickens și a reginei Victoria. Bombele explodau adesea doar când atingeau solul lângă o casă, adăugând pământ și piatră rafalelor de praf care umpleau străzile și impregnau aerul cu bogatul iz sepulcral al pământului brut. Praful exploda rapid spre exterior la început, ca fumul din țeava unui tun, apoi încetinea și se dispersa, cernându-se și așezându-se, acoperind trotuare, străzi, parbrize, autobuze cu etaj, cabine telefonice, trupuri. Supraviețuitorii care ieșeau dintre ruine păreau acoperiți din cap până-n picioare de o făină cenușie. În

jurnalul său, Harold Nicolson povestea cum văzuse oameni înghițiți de „o ceață deasă care cobora peste toate, acoperindu-le părul și sprâncenele cu un strat gros de praf".[6] Praful îngreuna îngrijirea rănilor, așa cum a descoperit rapid un medic, o anume doamnă doctor Morton, în acea sâmbătă noapte. „Șocantă a fost cantitatea uriașă de murdărie și de praf, murdăria și praful veacurilor spulberate în fiecare incident", scria ea.[7] Toată pregătirea ei despre protejarea răniților de infecții s-a dovedit inutilă. „Aveau capetele pline de pietriș și de praf, pielea lor era impregnată cu praf, antisepsia fiind aproape cu totul imposibilă."

Deosebit de tulburătoare era imaginea sângelui pe acest fundal gri, așa cum a observat scriitorul Graham Greene într-o noapte, după ce a urmărit niște soldați ieșind dintr-o clădire bombardată, „mulțimea salvată de bărbați și de femei în pijamale prăfuite sfâșiate, stropite ici și colo cu sânge, stând în picioare, în tocul ușilor".[8]

Sâmbătă, la 17:20, „Mopsul" Ismay și șefii de stat-major s-au întâlnit și au discutat despre semnificația acelui raid. La 18:10 s-a auzit sunetul de încetare a alarmei, însă la ora 20:00, radarele britanice au identificat un al doilea val de avioane germane adunate deasupra Franței, în total 318 bombardiere. La 20:07, șefii de stat-major au căzut de acord că venise momentul lansării alertei „Cromwell", informând Forțele Interne că invazia era iminentă. Unii comandanți locali au mers și mai departe, ordonând tragerea clopotelor la toate bisericile, semnal că fuseseră observați parașutiști coborând, deși ei, personal, nu văzuseră nimic de genul acesta.

La 20:30 în seara aceea, bombele cădeau în districtul Battersea al Londrei, însă artileria antiaeriană a orașului a rămas, în mod straniu, tăcută, neîncepând să tragă decât o jumătate de oră mai târziu, și atunci doar la intervale rare. La lăsarea nopții, avioanele de vânătoare ale RAF s-au întors la bază și au rămas acolo, neputincioase din cauza întunericului.

Bombele au continuat să cadă toată noaptea. Cine a avut curajul să iasă din adăposturi, a văzut cerul incandescent. Echipajele de pompieri s-au luptat cu incendii uriașe, dar fără prea mari sorți de izbândă, astfel încât piloții germani nu au avut nici o problemă la identificarea orașului. Radioul german jubila. „Nori groși de fum răspândiți deasupra acoperișurilor celui mai mare oraș din lume", spunea un crainic, observând că piloții puteau simți undele de șoc ale exploziilor chiar și în avioanele lor.[9] (Când lansau bombele cele mai mari, numite „Satan", echipajele erau instruite să rămână la 200 de metri deasupra, altfel ar fi fost și ele spulberate.)[10] „Inima Imperiului Britanic a căzut pradă atacului Forțelor Aeriene germane", spunea crainicul. Un pilot german scria într-un raport cu iz de propagandă: „O centură de foc incandescentă se întindea împrejurul orașului cu milioane de locuitori! În câteva minute am ajuns în punctul în care trebuia să aruncăm bombele. Și unde sunt mândrii războinici ai Albionului?"[11]

Pentru londonezi a fost o noapte de experiențe și senzații noi. Mirosul de explozibil după detonare. Sunetul de sticlă măturată în grămezi. Londoneza Phyllis Warner, învățătoare trecută de 30 de ani, care a ținut un jurnal detaliat în vreme de război, a auzit pentru prima oară sunetul unei bombe căzând, „un șuierat îngrozitor, ca fluieratul unui tren care se apropie din ce în ce mai mult, și apoi o explozie oribilă reverberând prin pământ".[12] De parcă ar fi ajutat-o la ceva, își acoperise capul cu o pernă. Jurnalista Cowelles își amintea „bubuitul asurzitor al zidăriei prăbușindu-se, ca sunetul valurilor izbindu-se de țărm".[13] Cel mai urât sunet, spunea ea, era huruitul făcut de numeroasele avioane, care îi amintea de freza stomatologică. Un alt scriitor prezent în Londra în acea noapte, John Strachey, își amintea impactul olfactiv al unei explozii, descriindu-l ca pe „o iritare acută a foselor nazale de la praful molozului caselor spulberate", urmată de „duhoarea aia nenorocită" a scurgerilor de gaz.[14]

A fost, de asemenea, o noapte menită a pune lucrurile în context. O femeie, Joan Wyndham, care avea să devină ulterior scriitoare și memorialistă, s-a retras într-un adăpost antiaerian din cartierul londonez Kensington,

unde, pe la miezul nopții, a decis că sosise momentul să pună capăt virginității și să-și implice iubitul în această aventură. „Bombele sunt grozave", scria ea.[15] „Cred că totul este emoționant. Cu toate acestea, cum opusul morții este viața, cred că mă voi lăsa sedusă de Rupert mâine." Avea un prezervativ (o „chestie" franțuzească), dar avea de gând să meargă cu o prietenă la farmacie pentru a-și cumpăra popularul spermicid Volpar, în caz că prezervativul dădea greș. „Alarma a încetat la cinci dimineața", scria ea. „Drum liber către adorabilul meu Rupert, mi-am spus."

A doua zi după-amiază, ea și-a urmat până la capăt hotărârea, dar experiența nu s-a ridicat deloc la înălțimea așteptărilor ei. „Rupert s-a dezbrăcat, iar eu mi-am dat seama deodată că arăta teribil de amuzant gol, așa că nu m-am putut abține și m-am pus pe râs."

„Care-i treaba, nu-ți place cocoșelul meu?", a întrebat el, așa cum își amintea ea ulterior.

„E-n regulă, doar un pic cam deformat!"

„Așa-l au mai toți", a spus Rupert. „Lasă asta, dezbracă-te."

Ulterior, ea reflecta: „Ei bine, am făcut-o și pe-asta, și mă bucur că s-a terminat! Dacă asta-i toată scofala, prefer o țigară bună sau să merg la film."

Zorii zilei de duminică, 8 septembrie, au adus juxtapunerea tulburătoare a cerului senin de vară și cu o perdea neagră de fum din East End. Când s-au trezit, locuitorii de pe strada Mornington Crescent, cartierul Camden Town, au descoperit un autobuz etajat ieșind din fereastra de la nivelul doi al unei case. Deasupra, și cât puteai vedea cu ochii, sutele de baloane de baraj, plutind imperturbabil, căpătau o plăcută nuanță de roz în lumina tot mai puternică. În Downing Street numărul 10, secretarul privat de serviciu, John Martin, a ieșit în stradă după ce își petrecuse noaptea în adăpostul subteran al clădirii, surprins „să descopăr că Londra mai există".

Raidurile de peste noapte uciseseră peste 400 de oameni și provocaseră răni grave altor 1 600. Pentru mulți locuitori, această noapte mai adusese ceva nemaiîntâlnit:

imaginea unui cadavru. Când tânărul de 18 ani Len Jones s-a încumetat să meargă la dărâmăturile din spatele casei familiei sale, a observat două capete ițindu-se de sub moloz. „Am recunoscut unul dintre ele. Era un chinez, domnul Say, avea un ochi închis, și mai apoi mi-am dat seama că era mort."[16] Aici, în locul care cu doar câteva ore în urmă fusese un liniștit cartier londonez. „Când l-am văzut pe chinezul ăla mort, am început să tremur și mi s-a tăiat răsuflarea. Tremuram tot. Pe urmă mi-am zis, păi, cred că sunt și eu mort, la fel ca ei, așa că am aprins un chibrit și am încercat să-mi ard degetele, și am tot făcut chestia asta cu chibritul ca să văd dacă mai trăiesc. Vedeam, dar m-am gândit că n-aveam cum să fiu în viață, ăsta e sfârșitul lumii."

Luftwaffe a pierdut 40 de avioane, RAF, 28, cu alte 16 avioane de vânătoare grav avariate. Pentru asul german al zborului Adolf Galland, acesta a fost un succes. „Ziua", a spus el, „s-a încheiat cu extrem de puține pierderi."[17] Comandantul lui, feldmareșalul Albert Kesselring, a apreciat raidul ca fiind o victorie majoră, deși și-a amintit cu nemulțumire cum Göring, pe faleza de la Cap Blanc-Nez, „s-a lăsat în voia unei redundante transmisiuni radio bombastice către poporul german, un spectacol dezgustător pentru mine, atât ca om, cât și ca soldat".[18]

Când soarele se înălța pe cer, Churchill și anturajul lui – garda de corp, dactilografa, secretarul, soldații, poate chiar și Nelson, motanul – au venit degrabă de la Chequers, Churchill cu intenția să viziteze zonele afectate ale orașului și, cel mai important, să facă acest lucru cât mai evident posibil.

Beaverbrook s-a întors și el degrabă în oraș. Și-a convins secretarul, David Farrer, care lucra la o carte despre Ministerului Producției de Aeronave, să consemneze că fusese în oraș pe toată durata raidului.

Farrer s-a împotrivit la început. A încercat să-l facă pe Beaverbrook să cedeze, reamintindu-i că mulți din personalul său îl auziseră anunțându-și plecarea la reședința de la țară chiar după prânz, în sâmbăta raidului. Însă Beaverbrook a insistat. În memoriile ulterioare, Farrer scria: „Pentru el era, cred, de neconceput, privind

retrospectiv, ca din poziția de ministru al producției de aeronave să nu fi fost martor la acest moment cataclismic al războiului aerian, așa că a fost acolo – și cu asta, basta".[19]

Capitolul 45. Magie imprevizibilă

Focurile încă ardeau și echipajele scoteau încă leșuri dintre clădirile dărâmate când Churchill a sosit în East End, însoțit, ca de obicei, de inspectorul Thompson, atent la riscurile pe care le presupunea o astfel de vizită. „Mopsul" Ismay venise și el, cu blândul lui chip marcat de lipsa de somn și de durerea pentru cetățenii șocați pe care delegația îi întâlnise pe drum. „Distrugerile erau mult mai devastatoare decât îmi imaginasem", scria Ismay.[1] „Focurile ardeau încă peste tot. Unele dintre clădirile mai mari erau biete schelete, iar multe case mai mici fuseseră transformate în grămezi de moloz." A fost surprins îndeosebi de imaginea steagurilor britanice de hârtie înfipte în movilele de lemne și cărămidă sfărâmată. La vederea lor, scria el, „ți se punea un nod în gât".

Churchill înțelegea impactul gesturilor simbolice. S-a oprit la un adăpost antiaerian, unde o bombă ucisese 40 de persoane și unde se strânsese o mulțime imensă. Pentru o clipă, Ismay s-a temut că cei prezenți ar fi putut privi negativ venirea lui Churchill, din indignare față de neputința guvernului de a proteja orașul, însă acești locuitori din East End au părut încântați. Ismay a auzit pe cineva strigând: „Bătrâne Winnie! Ne-am gândit noi c-ai să vii să ne vezi. Noi putem duce. Plătește-le-o cu vârf și îndesat." Colin Perry, care fusese martor la raid de pe bicicleta lui, l-a văzut pe Churchill și a scris în jurnalul său: „Arăta invincibil, ceea ce și e. Dur, ca un buldog, aprig."

Dur, da, dar uneori plângând în public, copleșit de distrugeri și de reziliența oamenilor. Într-o mână ținea o mare batistă albă cu care își ștergea ochii; cu cealaltă ținea strâns mânerul bastonului.

„Vedeți", a strigat o femeie mai în vârstă, „chiar îi pasă; plânge."

Când a ajuns la un grup de oameni descurajați, privind la ce mai rămăsese din casele lor, o femeie a strigat: „Noi

când o să bombardăm Berlinul, Winnie?"

Churchill s-a întors, a agitat pumnul și bastonul și a mormăit: „Lăsați asta în seama mea!"

Auzindu-l, starea de spirit a mulțimii s-a schimbat brusc, după cum observa un angajat guvernamental pe nume Samuel Battersby. „Moralul a crescut imediat", scria el.[2] „Toată lumea era mulțumită și liniștită." Fusese replica perfectă pentru acel moment, considera el. „Ce putea spune un prim-ministru la acel moment și în condiții atât de disperate și să nu fi părut nepotrivit – sau chiar de-a dreptul periculos?" Pentru Battersby, momentul a întruchipat „magia unică, imprevizibilă care era Churchill" – abilitatea lui de a transforma „suferința deznădăjduită în urma dezastrului într-o punte sigură către victoria finală".

Churchill și Ismay și-au continuat vizita în East End până seara târziu, făcându-i pe oficialii locului și pe inspectorul Thompson să devină tot mai neliniștiți. După căderea întunericului, focurile aveau să servească drept far călăuzitor pentru atacul care cu siguranță avea să urmeze. Oficialii i-au spus lui Churchill că trebuie să părăsească zona imediat, însă el „era într-una din stările acelea de maximă încăpățânare, insistând că vrea să vadă tot", scria Ismay.[3]

S-a înserat și, într-adevăr, bombardierele s-au întors. Churchill și Ismay s-au suit în mașină. În timp ce șoferul se chinuia să străbată străzi blocate și înfundate, un mănunchi de bombe incendiare a căzut chiar în fața lor, șuierând și scoțând scântei, de parcă ar fi răsturnat cineva un coș cu șerpi. Churchill – „prefăcându-se că nu știe", în opinia lui Ismay – a întrebat care sunt obiectele acelea căzute. Ismay i-a spus și, știind că Luftwaffe folosea incendiare pentru a lumina țintele pentru bombardierele ce aveau să apară curând, a adăugat că asta însemna că mașina lor era „în centrul țintei".

Focurile care ardeau deja foloseau aceluiași scop. Luftwaffe cronometrase primul raid de sâmbătă după-amiază pentru a le acorda piloților de bombardiere destulă lumină diurnă pentru a găsi Londra prin calcul estimativ, fără ajutorul fasciculelor. Focurile aprinse de ei arseseră

toată noaptea, servind drept repere vizuale pentru fiecare val succesiv de bombardiere. Chiar și așa, cele mai multe bombe și-au ratat țintele și au căzut la întâmplare prin oraș, ceea ce l-a făcut pe observatorul Forțelor Aeriene americane, Carl Spaatz, să noteze în jurnalul său: „A început bombardarea aparent aleatorie a Londrei".[4]

Churchill și Ismay au reușit să ajungă în Downing Street numărul 10 târziu în seara aceea și au descoperit holul central plin de membrii personalului și de miniștri care începuseră să se îngrijoreze văzând că Churchill nu se întorsese înainte de lăsarea întunericului.

Churchill a trecut pe lângă ei fără să spună nimic.

Grupul l-a atacat apoi pe Ismay, pentru că îl expusese pe prim-ministru unui asemenea pericol. La care Ismay a răspuns că „cine își imaginează că l-ar putea controla și împiedica pe prim-ministru de la astfel de plimbări, este binevenit să-și încerce mâna cu următoarea ocazie".[5] Ismay, povestind acest lucru, observa că limbajul folosit la momentul respectiv fusese mult mai dur.

Preocupat că isteria invaziei ar fi putut complica lucrurile, generalul Brooke, comandantul Forțelor Interne, își instruise duminică dimineață comandanții să nu ordone tragerea clopotelor decât dacă *vedeau* ei înșiși 25 sau mai mulți parașutiști coborând, nu dacă auzeau clopote bătând altundeva sau în urma unor relatări la mâna a doua.

Alerta Cromwell rămânea în vigoare. Îngrijorarea cu privire la invazie crescuse.

Beaverbrook a văzut un avertisment grav în atacul din 7 septembrie. La întoarcerea la Londra, a convocat o ședință de urgență a consiliului de administrație și a ordonat o schimbare majoră în structura industriei naționale a construcțiilor aeronautice. Din acel moment, marile centre de producție centralizate aveau să fie împărțite și dispersate în noduri răspândite în toată țara. O fabrică de avioane Spitfire din Birmingham a fost divizată în 23 de clădiri în opt orașe. O mare uzină de Vickers cu 10 000 de angajați a fost dispusă în 42 de locații, nici una cu mai mult de 500 de angajați. Printr-o mișcare care avea, mai mult ca

sigur, să iște noi conflicte birocratice, Beaverbrook a rechiziționat cu de la sine putere spațiu industrial după bunul plac, indiferent de localizare, cu condiția să nu fi fost la momentul respectiv ocupat sau repartizat pentru vreo activitate în folosul războiului.

Beaverbrook a devenit, de asemenea, preocupat de modul în care avioanele sale recent construite erau garate înainte de a fi transferate escadrilelor de luptă. Până la acest punct, avioanele noi fuseseră duse în hangare încăpătoare, de obicei de pe aerodromurile RAF, însă acum Beaverbrook a ordonat ca aceste avioane să fie răspândite prin tot ținutul rural, ascunse în hangare și hambare, pentru a împiedica pierderile catastrofale pe care chiar și un singur pilot norocos le putea provoca. Își făcuse griji legat de un astfel de eveniment încă din iulie, când vizitase un depozit din Brize Norton, la vest de Oxford, și descoperise un număr mare de avioane depozitate unele lângă altele, „periculos de expuse atacului inamic", cum consemna el într-o notă către Churchill.[6] Șase săptămâni mai târziu, îngrijorările lui s-au dovedit justificate când un raid asupra bazelor desfășurat de numai două avioane germane distrusese zeci de avioane. Noile adăposturi au devenit cunoscute drept „Robins' Nests" („Cuiburi de măcăleandri").

Programul lui Beaverbrook a stârnit un val de indignare printre ceilalți. El ocupase clădiri pe care alte ministere le alocaseră propriilor întrebuințări. „A fost ceva samavolnic... apogeul furtului", scria secretarul lui, David Farrer.[7] Însă pentru Beaverbrook, logica dispersării era copleșitoare, indiferent de gradul de opoziție. „I-a asigurat spații pentru toată durata războiului", scria Farrer, „și dușmani pe viață."

Programul a încetinit totodată producția de noi avioane, deși acesta a părut un preț mic în comparație cu asigurarea faptului că nici un alt raid nu mai avea cum să provoace daune greu de remediat producției viitoare.

Duminică, adjunctul lui Hitler, Rudolf Hess, l-a convocat pe Albrecht Haushofer la o întâlnire în orașul Bad Godesberg de pe Rin. Spre deosebire de discuția anterioară

de nouă ore a lui Hess cu tatăl lui Albrecht, această întâlnire a durat doar două ore amărâte. „Am avut ocazia să vorbesc cu toată franchețea", scria Albrecht ulterior într-un memorandum pe marginea conversației.[8] Cei doi au discutat cum să li se comunice oficialilor influenți din Anglia că Hitler chiar era interesat de un acord de pace. Conform lui Hess, Hitler nu dorea distrugerea Imperiului Britanic. Hess a întrebat: „Nu era nimeni în Anglia pregătit pentru pace?"

Simțindu-se protejat de prietenia cu adjunctul, Albrecht și-a luat libertatea de a vorbi cu o sinceritate care pe un altul l-ar fi trimis direct într-un lagăr de concentrare. Englezul, a spus el, va avea nevoie de asigurarea că Hitler va onora un acord de pace, deoarece „practic toți englezii importanți considerau un acord de pace semnat de Führer drept o simplă bucată de hârtie fără valoare".

Hess a rămas perplex. Albrecht i-a dat exemple, pe urmă l-a întrebat pe adjunct: „Ce garanții avea Anglia că un nou tratat nu ar fi din nou încălcat, numaidecât, dacă asta ne-ar conveni? Trebuie să se înțeleagă că, până și în lumea anglo-saxonă, Führerul era considerat trimisul Satanei pe pământ și trebuia anihilat."

În cele din urmă, conversația a ajuns la eventuala folosire a unui intermediar și la o întâlnire într-o țară neutră. Albrecht l-a sugerat pe prietenul lui, ducele de Hamilton, „care are acces permanent la toate persoanele importante din Londra, chiar și la Churchill și la rege". Nu se știe dacă Albrecht aflase sau nu că ducele era acum și comandant de sector al RAF.

Patru zile mai târziu, o scrisoare era în drum spre el, pe o cale ocolită concepută de Hess și Albrecht. Scrisoarea sugera, voalat, ca ducele și Albrecht să se întâlnească pe teren neutru, la Lisabona. Albrecht semnase scrisoarea cu inițiala „A", așteptându-se ca ducele să înțeleagă cine o trimisese.

Ducele nu a răspuns. Cum din Anglia nu venea nici un răspuns, Hess și-a dat seama că ar fi fost necesară o abordare mai directă. Credea, de asemenea, că o mână misterioasă îl călăuzea acum. După cum i-a scris ulterior fiului său, Wolf, poreclit Buz: „Buz! Ia aminte, există

puteri mai înalte, mai hotărâtoare, asupra cărora aș vrea să-ți atrag atenția – să le zicem puteri divine – care intervin cel puțin atunci când e timpul pentru mari evenimente."[9]

Printr-o manevră făcută la momentul nepotrivit, Mary Churchill, în toiul idilei ei estivale de la Breccles Hall, alesese acea zi de duminică, 8 septembrie, imediat după raidul de proporții asupra Londrei, să-și reînnoiască rugămintea față de părinții ei de a i se permite să se întoarcă în oraș.

„Mă gândesc adesea la voi toți", scria ea într-o scrisoare adresată lui Clementine, „și detest să fiu despărțită de tine și de Papa în aceste zile sumbre. Te rog, of, te rog, mami iubită, lasă-mă să mă întorc."[10]

Era nerăbdătoare să înceapă munca pentru Serviciul Voluntar al Femeilor, având deja alocat un post în Londra, aranjat de mama ei la începutul verii, dar nu trebuia să meargă acolo decât după vacanța de la Breccles. „Mi-aș dori atât de mult să fiu cu voi și să-mi aduc și eu contribuția și îmi doresc de asemenea să încep munca", scria Mary. O ruga pe Clementine să nu facă din „Pisicuță o «Mâță evacuată»!"

Bombardierele s-au întors la Londra în noaptea aceea și din nou a doua zi, luni, 9 septembrie. O bombă a lovit casa scriitoarei Virginia Woolf din Bloomsbury, care servea drept sediu principal pentru Hogarth Press. Casa a fost lovită și de o a doua bombă, care însă nu a explodat imediat, ci o săptămână mai târziu, contribuind la distrugerea clădirii. Bombe au căzut pentru prima oară în cartierul londonez West End. Una a lovit terenurile Palatului Buckingham, dar a explodat abia la 1:25 a doua zi dimineață, împrăștiind cioburi de sticlă prin toate apartamentele regale. Regele și regina nu erau însă acolo. Își petreceau nopțile la Castelul Windsor, la 32 de kilometri vest de palat, făcând naveta la Londra în fiecare dimineață.

Cu Londra aflată acum sub asediu, părinții lui Mary, indiferenți la ultimele ei rugăminți, au decis s-o aducă să petreacă iarna la Chequers, unde putea lucra cu normă

întreagă pentru Serviciul Voluntar al Femeilor din satul apropiat, Aylesbury. Clementine se pare că a aranjat mutarea fără a se consulta mai întâi cu Mary. „«Ordonarea» vieții mele trebuie să fi fost stabilită la telefon", scria Mary.[11]

Miercuri, 11 septembrie, în ajunul plecării lui Mary la Chequers, verișoara ei Judy și mama acesteia, Venetia, au organizat o petrecere combinată de aniversare și de rămas-bun pentru ea, invitând mulți piloți RAF. Petrecerea a continuat mult după miezul nopții. În jurnalul ei, Mary o numește „cea mai grozavă la care am fost în ultima vreme", descriind o întâlnire cu un tânăr pilot pe nume Ian Prosser. „Mi-a dat un sărut romantic atât de dulce când a plecat – stele și lună –, Dumnezeule, O ATMOSFERĂ ATÂT DE ROMANTICĂ."[12]

În noaptea aceea, tatăl ei a transmis la radio un comunicat din camerele subterane ale Cabinetului de Război, folosind legătura specială a BBC cu încăperea fortificată. Complexul era la cinci minute de mers de Downing Street numărul 10, prin mijlocul clădirii Whitehall.

Subiectul comunicatului fusese invazia, care părea tot mai iminentă. Ca de obicei, el a oferit un amestec de optimism și de realism sumbru. „Nu putem spune", a zis el, „când vor veni; nu putem fi siguri că vor încerca defel; dar nimeni nu ar trebui să închidă ochii la faptul că o invazie serioasă, de proporții, a acestei insule se pregătește cu toată minuțiozitatea și organizarea germane obișnuite și că ea se poate abate acum asupra Angliei, asupra Scoției, asupra Irlandei sau asupra tuturor celor trei."[13]

Dacă Hitler chiar plănuia invazia, avertiza Churchill, avea să o facă foarte curând, înainte ca vremea să se strice și înainte ca atacurile RAF asupra flotei invadatoare germane reunite să devină prea costisitoare. „Așadar trebuie să privim următoarea săptămână, aproximativ, ca pe o perioadă foarte importantă din istoria noastră. Este la nivelul zilelor când Armada spaniolă se apropia de Canal... sau când Nelson s-a pus stavilă între noi și marea armată a lui Napoleon la Boulogne." Însă acum, avertiza el, rezultatul avea „consecințe mult mai importante asupra

vieții și a viitorului lumii și a civilizației decât acele glorioase zile ale trecutului nostru".

Ca nu cumva afirmațiile sale să-i îngrozească pe oameni și mai mult, Churchill a oferit motive de speranță și de eroism. RAF, a spus el, erau mai puternice ca oricând, iar forțele locale de apărare numărau acum un milion și jumătate de soldați.

Churchill a numit bombardamentele lui Hitler o tentativă „de a distruge faimoasa noastră rasă insulară printr-un masacru și o distrugere în masă fără discernământ". Însă tentativa „acestui om hain" dăduse greș, a spus Churchill. „Ce a făcut el a fost să dezlănțuie un foc în inimile britanice, de aici și de pretutindeni, foc ce va arde mult timp după ce urmele acestei conflagrații provocate de el în Londra vor fi șterse."

Discursul a fost unul sumbru, dar a fost transmis într-o noapte în care londonezii s-au simțit brusc încurajați, chiar dacă bombardierele germane atacau din nou în forță. Această nouă creștere a moralului nu a avut nimic de-a face cu discursul lui Churchill, ci întru totul cu darul său de a înțelege cum gesturile simple pot avea efecte uriașe. Ceea ce i-a înfuriat pe londonezi a fost că, în timpul acelor raiduri nocturne, Luftwaffe a părut că putea veni și pleca după cum poftea, fără intervenția RAF, incapabile să acționeze pe timp de noapte, și fără intervenția artileriei antiaeriene a orașului, bizar de pasivă. Artileriștii aveau ordine stricte să economisească muniție și să tragă numai când erau observate avioane deasupra și, drept consecință, a tras foarte puțin. La ordinele lui Churchill, au fost aduse mai multe tunuri în oraș, numărul lor ajungând la aproape 200, de la 92. Și mai important, Churchill le-a ordonat acum artileriștilor să tragă foc de voie, indiferent de consecințe, deși știa destul de bine că tunurile doborau rareori avioane. Ordinele au intrat în vigoare în acea noapte de miercuri, 11 septembrie. Impactul asupra moralului a fost uluitor și imediat.

Echipajele au tras încontinuu. Un oficial le descria drept „trageri în mare măsură nesăbuite și necontrolate".[14] Luminile proiectoarelor măturau cerul. Obuzele explodau peste Trafalgar Square și Westminster ca focurile de

artificii, trimițând constant o ploaie de șrapnel peste străzile de dedesubt, spre încântarea locuitorilor Londrei. Tunurile făceau „un zgomot apocaliptic, ce dezlănțuia un fior pătrunzător, copleșitor, nemaipomenit în inima Londrei", scria romancierul William Sansom.[15] Churchill însuși adora zgomotul făcut de tunuri. În loc să caute adăpost, dădea fuga la locul de amplasament al primului tun și privea. Noul zgomot avea „un efect imens asupra moralului cetățenilor", scria secretarul privat John Martin. „Frunțile sunt sus și, după a cincea noapte nedormită, toți arată foarte diferit în dimineața asta – voioși și încrezători. A fost un moment ciudat de psihologie a maselor – sentimentul de ușurare al contraatacului."[16] Raportul de a doua zi al Serviciului Intern de Informații a confirmat efectul. „Subiectul dominant al discuțiilor de astăzi este barajul antiaerian de noaptea trecută. Acesta a stimulat enorm moralul: în adăposturile publice, oamenii au ovaționat, iar conversațiile arată că zgomotul a stârnit un val de emoție pozitivă."[17]

Chiar mai bine de atât, în acea miercuri, când Churchill a vorbit și tunurile au bubuit, a sosit vestea că RAF loviseră Berlinul în forță cu o noapte înainte – „cel mai sever bombardament de până acum", scria William Shirer în jurnalul său.[18] Pentru prima oară, RAF au aruncat un număr mare de bombe incendiare asupra orașului, nota Shirer. Șase dintre ele aterizase în grădina doctorului Joseph Goebbels.

Capitolul 46. Somn

În Londra, pe măsură ce raidurile continuau, provocările banale ale vieții cotidiene au devenit agasante, precum picuratul nesfârșit al apei de ploaie prin tavanele perforate de șrapnel. O penurie de sticlă însemna că geamurile trebuiau peticite cu lemn, carton sau pânză. Churchill credea că, la apropierea iernii, o parte din planul lui Göring, comandantul Luftwaffe, era „să facă țăndări cât mai multe geamuri cu putință".[1] Penele de curent și de gaz erau la ordinea zilei. Naveta spre locul de muncă devenise un proces lung și obositor, în care un drum de o oră se putea prelungi până la patru ore sau chiar mai mult.

Unul dintre cele mai neplăcute efecte era lipsa de somn. Sirenele, bombele și anxietatea tulburau nopțile, la fel și noile tunuri antiaeriene, care provocau atât entuziasm în rândul londonezilor. Conform Serviciului Intern de Informații: „Cetățenii care locuiesc în apropierea tunurilor antiaeriene suferă o privare gravă de somn. O serie de interviuri realizate în preajma unui tun din West London a arătat că oamenii au parte de mult mai puțin somn decât ceilalți, aflați la câteva sute de metri mai încolo."[2] Dar nimeni nu dorea ca tunurile să se oprească. „Există puține reclamații despre lipsa de somn, în principal datorită noii stări de entuziasm create de baraj. Cu toate acestea, această acută privare de somn necesită supraveghere."

Londonezii care fugeau în adăposturile publice le-au găsit prost echipate pentru somn, deoarece proiectanții apărării civile de dinainte de război nu anticipaseră că raidurile aeriene vor avea loc noaptea. „Acum nu mă mai tem de bombe, ci de oboseală", scria o funcționară de stat în jurnalul ei pentru Mass-Observation, „să încerci să muncești și să te concentrezi cu ochii lipindu-ți-se de somn după ce ai stat treaz toată noaptea. Aș fi fericită să mor în somn, dacă aș *putea* dormi."[3]

Un sondaj arăta că 31% dintre respondenți raportau că nu dormiseră deloc în noaptea de 11 septembrie.[4] Alți 32% dormiseră sub patru ore. Doar 15% au spus că dormiseră peste șase ore. „Discuțiile se concentrau numai pe un

singur subiect: unde și cum se putea dormi", scria Virginia Cowles.[5] Partea cu „unde" era deosebit de istovitoare. „Toată lumea avea teorii pe această temă: unii preferau subsolurile, alții spuneau că e mai bine pe casă, decât să fii prins sub dărâmături; unii recomandau un mic șanț în grădina din spatele casei, iar alții insistau că cel mai bine e să nu-ți mai bați capul și să mori confortabil în pat."

Un mic procent dintre londonezi foloseau stațiile de metrou drept adăposturi, deși legendele urbane ulterioare aveau să lase impresia că toată Londra se înghesuia în stațiile adânci ale rețelei de metrou. În noaptea de 27 septembrie, când poliția a înregistrat cel mai mare număr de oameni adăpostiți în aceste stații de „tren subteran", totalul a fost de 177 000, sau aproximativ 5% din populația rămasă la acel moment în Londra.[6] Iar la început Churchill a vrut să fie astfel. O mulțime de oameni adunați în stații reprezenta pentru el coșmarul a sute de vieți, posibil mii, pierdute din cauza unei singure bombe, dacă vreuna ar fi reușit să ajungă până pe peroanele aflate mult sub pământ. Și, într-adevăr, pe 17 septembrie, o bombă avea să lovească stația de metrou Marble Arch, omorând 20 de oameni. În octombrie, patru lovituri directe asupra stațiilor aveau să ucidă sau să rănească 1 600 de oameni. Totuși Proful a fost cel care l-a convins pe Churchill că sunt necesare adăposturi adânci care să poată găzdui un număr mare de oameni. „Acum poate să apară o nemulțumire formidabilă", i-a spus Proful.[7] Oamenii voiau „o noapte sigură și liniștită".

Un sondaj din noiembrie a arătat însă că 27% dintre locuitorii Londrei foloseau propriile adăposturi domestice, așa-numitele adăposturi Anderson, după numele lui John Anderson, ministrul securității naționale. Acestea erau un soi de cutii metalice proiectate pentru a fi îngropate în curți și în grădini, promovate ca putând proteja ocupanții de orice, mai puțin de un impact direct, deși protejarea lor de inundații, mucegai și frig năprasnic se dovedea a fi o provocare derutantă. Mult mai mulți londonezi – conform unei estimări, 71% – rămâneau pur și simplu în casele lor, uneori în beciuri, adesea în propriile paturi.[8]

Churchill dormea în Downing Street numărul 10. Când bombardierele veneau, el se urca pe acoperiș să privească, spre marea consternare a lui Clementine.

Joi, 12 septembrie, o bombă de aproape două tone, aparent de tip „Satan", a căzut în fața Catedralei St. Paul și a făcut o gaură de aproape opt metri în pământ, însă fără să explodeze. Bărbații au săpat ca să ajungă la ea și au scos-o cu mare grijă la suprafață trei zile mai târziu. Săpătorii au fost printre primii care au primit o nouă distincție pentru acte de curaj din partea civililor, creată la cererea regelui: George Cross.

A doua zi, bombele au lovit din nou Palatul Buckingham, de data aceasta ratând la mustață cuplul regal. Cei doi tocmai sosiseră de la Castelul Windsor, pe o vreme care sugera improbabilitatea raidurilor aeriene – ploua neîncetat dintr-o pătură groasă de nori. Cuplul era în discuții cu secretarul privat al regelui, Alec Hardinge, într-o încăpere de la etaj cu vedere spre spațioasa curte interioară din mijlocul palatului, când au auzit huruitul unui avion și au văzut două bombe căzând. Două explozii au zdruncinat palatul. „Ne-am uitat unii la alții, apoi am fugit spre coridor cât am putut de repede", scria regele în jurnalul său.[9] „Totul s-a întâmplat în doar câteva secunde. Ne-am mirat cu toții cum de mai trăiam." Regele era convins că ținta fusese palatul. „Avionul a fost văzut îndreptându-se exact de-a lungul arterei The Mall, pe sub plafonul de nori, după ce coborâse în picaj printre nori și lansase două bombe în curtea din față, două în grădina interioară, una în capelă și pe cealaltă în grădină." Un polițist care păzea palatul i-a spus reginei că fusese „un bombardament pe cinste".

Deși știrea bombardamentului în sine a ajuns imediat la urechile publicului, faptul că regele și regina scăpaseră ca prin urechile acului a fost ținut secret, chiar și față de Churchill, care a aflat acest lucru abia ulterior, pe când își scria propria istorie a războiului. Episodul îl afectase serios pe rege. „A fost o experiență cumplită și nu vreau să se repete", mărturisea el în jurnalul personal.[10] „Cu siguranță te învață să te «adăpostești» cu alte ocazii în viitor, dar

trebuie să fii atent să nu te transformi într-un «speriat de bombe».“ Un timp el s-a tot simțit însă neliniștit. „Nu prea mi-a plăcut să stau în camera mea luni și marți“, scria el săptămâna următoare. „Nu am avut chef să citesc, aflat mereu pe grabă și mergând la fereastră, să privesc afară.“

Bombardamentul a avut o latură pozitivă. Atacul, a remarcat regele, îi făcuse pe el și pe soția lui să simtă o legătură mai strânsă cu masele. Regina exprima succint acest lucru: „Mă bucur că am fost bombardați. Mă face să am sentimentul că îi pot privi în ochi pe cei din East End.“[11]

Odată cu apropierea sfârșitului de săptămână, teama de invazie a devenit acută. Cu luna aproape plină și maree favorabilă, londonezii au început să-l numească „sfârșitul de săptămână al invaziei“. Vineri, 13 septembrie, generalul Brooke, comandantul Forțelor Interne, scria în jurnalul său: „Totul indică o invazie ce va începe mâine, de la Tamisa la Plymouth! Mă întreb, vom fi oare preocupați de asta mâine cam pe la aceeași oră?“[12]

Aceste îngrijorări au fost suficient de grave pentru a-l determina pe Churchill să trimită sâmbătă o directivă către „Mopsul“ Ismay, Edward Bridges, secretarul Cabinetului de Război, și alți înalți funcționari, prin care le cerea să viziteze un complex special fortificat din nord-vestul Londrei numit „Paddock“, unde, în cel mai rău caz, guvernul se putea retrage și continua să funcționeze. Ideea evacuării guvernului de la Whitehall era un adevărat blestem pentru Churchill, care se temea de semnalul defetist pe care o asemenea mișcare l-ar fi putut transmite publicului, lui Hitler și mai ales Americii. Dar acum avea o nouă prioritate. În minuta adresată miniștrilor el le trasa acestora directiva de a inspecta sediul alocat lor și de a fi „pregătiți să se mute acolo de îndată“. Insista să se evite orice publicitate în timpul acestor pregătiri.

„Trebuie să ne așteptăm“, scria el, „ca zona Whitehall-Westminster să fie ținta unui atac aerian intens în orice clipă.[13] Metoda germană este să facă din dezmembrarea guvernării centrale un preludiu vital al oricărui atac major asupra țării. Au făcut asta peste tot. Cu siguranță o vor face și aici, unde peisajul poate fi atât de ușor recunoscut,

iar râul și clădirile înalte constituie un reper sigur atât ziua, cât și noaptea."

Deși teama de invazie creștea și zvonurile se întețeau, zeci de părinți din Londra și din alte regiuni din Anglia au avut un nou sentiment de liniște la acel sfârșit de săptămână. Acești părinți au răsuflat ușurați când și-au urcat copiii la bordul unui vapor numit *City of Benares*, în Liverpool, pentru a-i evacua în Canada, în speranța de a-i feri de bombardamente și de iminenta invazie germană. Vaporul transporta 90 de copii, mulți însoțiți de mamele lor, restul călătorind singuri. Printre acei copii se afla și un băiat ai cărui părinți se temeau că, din moment ce fusese circumcis la naștere, ar fi putut fi considerat evreu de trupele invadatoare.

La patru zile după ridicarea ancorei, la 600 de mile în largul mării, în timpul unei furtuni dezlănțuite, vaporul a fost torpilat de un submarin german și scufundat, 265 de suflete pierind, inclusiv 70 dintre cei 90 de copii aflați la bord.

Capitolul 47. Condiții de detenție

La Chequers, Mary Churchill s-a instalat într-un dormitor de la etajul trei al casei, unde putea urca pe o scară secretă în spirală din Salonul Hawtrey aflat dedesubt. O cale mai convențională, printr-un hol obișnuit, oferea de asemenea acces la cameră, însă Mary prefera scara. Camera era izolată, pe un etaj de altfel neocupat, și putea să fie destul de frig și cam curent, expusă vântului care „șuiera" – expresia ei – în jurul zidurilor exterioare. Avea tavan înclinat și un șemineu mare, care nu prea făcea însă față frigului din încăpere. Ea o adora.

Camera era încărcată de mister și, la fel ca orice altceva de la Chequers, evoca trecutul îndepărtat.[1] Timp de secole, fusese cunoscută sub numele de Temniță, numele acesteia derivând de la un episod care avusese loc în 1565, o epocă în care să cazi în dizgrația regală putea avea consecințe deosebit de neplăcute. Prizoniera, tot o Mary – lady Mary Grey, sora mai mică a mult mai cunoscutei și mai chinuitei lady Jane Grey, victimă a unei celebre condamnări în 1554 – hotărâse să se mărite în taină cu un bărbat de rând pe nume Thomas Keyes, care se ocupa de paza reginei Elisabeta I. Căsătoria a ofensat-o pe regină din varii motive, nu în ultimul rând din cauză că ar fi putut provoca ridiculizarea curții regale, deoarece mireasa era minionă, poate chiar pitică, iar mirele enorm, despre el spunându-se că era cel mai mare om de la curte. Secretarul reginei, sir William Cecil, descria cuplul drept „monstruos".[2] Regina l-a aruncat pe Keyes în Temnița de pe malul râului Fleet și i-a poruncit proprietarului moșiei Chequers de atunci, William Hawtrey, să o încuie pe lady Mary în casă și să o țină acolo până la noi ordine, cu excepția unor scurte ieșiri ocazionale la aer curat. Ea a fost eliberată doi ani mai târziu, soțul ei, un an după aceea, dar cei doi nu s-au mai revăzut niciodată.

Două ferestre mici ofereau vedere spre Beacon Hill. Noaptea, deși Chequers se afla la circa 64 de kilometri de

Londra, Mary cea modernă vedea lumina îndepărtată a artileriei antiaeriene și auzea bubuitul îndepărtat. Adesea, avioanele treceau pe deasupra casei, făcând-o uneori să-și ascundă capul sub plapumă.

Mary a constatat că în casă era foarte liniște în cursul săptămânii, deși era încântată că părinții ei o aduseseră de la Chartwell pe „Nana" Whyte, doica ei din copilărie, pentru acel prim sfârșit de săptămână. A mai ajutat și faptul că tot în acea casă se instalase și cumnata ei, Pamela Churchill, „care aștepta nerăbdătoare sosirea micului Winston", nota Mary în jurnalul ei.

Casa s-a animat considerabil în acea zi de vineri, 13 septembrie, odată cu sosirea lui Churchill, a lui Clementine și a secretarului privat de serviciu, John Martin, dar și cu perspectiva aniversării majoratului lui Mary, duminică.

Sfârșitul de săptămână avea să aducă, de asemenea, ceea ce Mary avea să numească „distrageri captivante".

Churchill și Clementine au rămas sâmbătă la Chequers la masa de prânz, însă au plecat spre Londra în acea după-amiază. Churchill intenționa să revină a doua zi la petrecere. Clementine s-a întors în aceeași seară, cu o surpriză. „Mami comandase un minunat tort pentru mine, în ciuda raidurilor!", scria Mary în jurnal.[3] „Cât de drăguță este!"

În noaptea aceea, Mary a meditat asupra propriei înaintări în vârstă într-o consemnare lungă în jurnal, descriind ziua de duminică drept „ultima zi în care voi avea «dulcea vârstă de 17 ani»!"[4] Era război, da, dar nu se putea abține: se bucura din plin de viața ei. „Ce an minunat a fost acesta!", scria ea. „Cred că îmi va rămâne veșnic în amintire drept ceva aparte. A fost, de asemenea, un an foarte fericit pentru mine – în ciuda suferinței și a nefericirii din lume. Sper ca acest lucru să nu însemne că sunt insensibilă – chiar nu cred că sunt, dar cumva nu am putut să nu fiu fericită."

Mary recunoștea că avea o sensibilitate sporită față de lumea din jur. „Cred că am simțit un pic de teamă și de anxietate și de mâhnire pentru prima oară în viața mea.

Îmi place atât de mult să fiu tânără și nu prea vreau să împlinesc 18 ani. De asemenea, mă comport adesea într-un mod complet idiot și «razna» – și totuși simt că m-am maturizat destul de mult în ultimul an. Mă bucur pentru asta."

S-a dus la culcare când proiectilele trase de tunuri luminau cerul de deasupra îndepărtatei Londre.

Churchill s-a întors la Chequers duminică, la timp pentru masa de prânz. După aceea, constatând că „vremea din acea zi părea potrivită pentru inamic", a plecat împreună cu Clementine, Pamela și secretarul Martin să facă încă o vizită la cartierul general din Uxbridge al Comandamentului Aviației.[5] Ajunși acolo, Churchill, Clementine și ceilalți au fost conduși undeva la subsol, cam la 15 metri sub pământ, în punctul de comandă, care lui Churchill i s-a părut că seamănă cu un mic teatru, înalt cât două etaje și o lungime de 18 metri de la un capăt la altul. Încăperea a fost liniștită la început. La începutul acelei zile avusese loc o luptă aeriană intensă după ce 200 de bombardiere și escortele lor traversaseră linia de coastă, dar aceasta se încheiase. În timp ce Churchill și ceilalți coborau, comandantul Grupului nr. 11 al RAF, vicemareșalul de aviație Keith Park, a spus: „Nu știu dacă se va petrece ceva astăzi. Momentan este liniște peste tot."

Familia a luat loc într-un spațiu numit de Churchill „La Balcon".[6] Dedesubt era o hartă imensă pe o masă, cu vreo 20 de femei și bărbați pe lângă ea și tot felul de asistenți vorbind la telefoane. Peretele opus era ocupat în întregime de un tablou de comandă cu numeroase becuri colorate indicând poziția fiecărei escadrile în parte. Luminile roșii indicau avioane de vânătoare în acțiune; alt panou le indica pe cele care se întorceau la aerodromuri. Ofițeri aflați într-o cameră de comandă din sticlă – Churchill o numise „lojă de avanscenă" – evaluau informațiile transmise telefonic de operatorii radar și de cei 30 000 de observatori ai puternicei rețele a Ministerului Aerului.

Liniștea nu a durat. Radarele au detectat avioane care se adunau deasupra localității Dieppe, de pe coasta franceză, și avansau către Anglia. Rapoartele inițiale estimau totalul

avioanelor atacatoare la mai mult de 40. Luminile au început să se aprindă pe panoul de pe peretele de la capătul sălii, indicând că escadrilele de avioane de vânătoare ale RAF erau acum „pe poziție", adică pregătite să decoleze în două minute. Au început să intre și mai multe rapoarte despre apropierea avioanelor germane, anunțate la fel de prozaic cum s-ar fi anunțat intrarea unor trenuri într-o gară:

„Peste 20."

„Peste 40."

„Peste 60."

„Peste 80."

Personalul aflat lângă hartă a început să mute niște discuri pe suprafața ei, în direcția Angliei. Acestea reprezentau trupele germane care se apropiau. Pe peretele de la capătul sălii, luminile roșii pulsau, indicând sute de avioane Hurricane și Spitfire decolând de la baze din tot sud-estul Angliei.

Discurile germane continuau să înainteze constant. Pe panoul de comandă, becurile care indicau avioanele de rezervă s-au stins, însemnând că acum absolut toate avioanele Grupului nr. 11 erau implicate. Mesajele de la observatorii de la sol au început să curgă la telefon, raportând prezența avioanelor germane, tipul lor, numărul, direcția și altitudinea aproximativă. Un singur tânăr ofițer îndruma avioanele de vânătoare ale diviziei spre intruși, cu o voce, după cum își amintea Churchill, „calmă, joasă, monotonă". Vicemareșalul Park era în mod evident agitat, plimbându-se încolo și încoace prin spatele ofițerului, întrerupându-l din când în când cu ordinele sale.

Pe măsură ce lupta progresa, Churchill a întrebat: „Ce alte rezerve mai avem?"

Park a răspuns: „Nu mai avem".

Studiind de multă vreme războiul, Churchill știa bine că acest lucru însemna că situația era foarte gravă. Avioanele de vânătoare ale RAF aveau combustibil cât să le țină în aer aproximativ o oră și jumătate, după care trebuiau să aterizeze pentru realimentare și reîncărcarea mitralierelor. La sol erau periculos de vulnerabile.

Curând, panoul luminat a indicat că escadrilele RAF se întorceau la bază. Neliniștea lui Churchill s-a amplificat. „Ce pierderi nu ar trebui să suferim dacă avioanele noastre aflate la realimentare ar fi surprinse la sol de alte raiduri de «peste 40» sau «peste 50»!", scria el.[7]

Însă avioanele de vânătoare germane ajungeau și ele la limita operațională. Bombardierele pe care le însoțeau ar fi putut rămâne în aer mult mai mult, însă, la fel ca omoloagele lor din RAF, avioanele de vânătoare din Luftwaffe aveau o autonomie de numai 90 de minute, care includea timpul necesar întoarcerii peste Canalul Mânecii la bazele de pe coastă. Bombardierele nu puteau risca să zboare neprotejate și, prin urmare, trebuiau să se întoarcă și ele. Aceste limitări, conform pilotului Adolf Galland, „deveneau tot mai mult un handicap". În timpul unui raid, divizia lui a pierdut o duzină de avioane de vânătoare, cinci dintre ele trebuind să facă aterizări forțate pe plajele franceze, celelalte șapte fiind obligate să amerizeze chiar în Canal. Un Me 109 putea pluti până la un minut, timp pe care Galland îl considera „suficient doar cât să-și poată pilotul deschide centurile de siguranță și să iasă degrabă afară", moment în care își umfla vesta de salvare „Mae West" sau o mică bărcuță gonflabilă și trăgea racheta de semnalizare, sperând să fie salvat de Echipa de Salvare Maritimă a Luftwaffe.

În timp ce Churchill privea, panoul luminos indica tot mai multe escadrile RAF întorcându-se pe aerodromurile lor. Însă acum, și personalul de la masă începuse să miște discurile reprezentând bombardierele germane înapoi spre Canal și coasta franceză. Bătălia se încheiase.

Soții Churchill au urcat spre suprafață exact când s-a auzit semnalul de încetare a alarmei. Uluit de câți piloți tineri se aruncă vitejește în luptă, Churchill, în mașină, a spus cu voce tare: „Sunt momente în care este la fel de bine să trăiești sau să mori".

S-au întors cu toții la Chequers la ora 4:30 după-masa. Churchill era epuizat, însă a aflat imediat că un atac pus la cale de Aliați asupra orașului Dakar din vestul Africii, care urma să fie comandat de generalul de Gaulle, folosind trupe britanice și Forțele Franceze Libere, era amenințat

de apariția neașteptată a unor nave de război ce nu mai fuseseră confiscate de britanici și se aflau acum sub controlul guvernului progerman de la Vichy. După o scurtă convorbire telefonică cu Londra, la ora 5:15, în timpul căreia a recomandat ca operațiunea cu nume de cod „Menace" („Amenințare") să fie anulată, Churchill s-a dus să-și facă somnul de după-amiază.

În mod obișnuit, odihna de după-amiază dura în jur de o oră. Dar în acea zi, istovit de toată drama bătăliei aeriene de după-amiază, Churchill a dormit până la ora 8:00 seara. După ce s-a trezit, l-a chemat pe secretarul de serviciu, Martin, care i-a adus ultimele vești de la toate cartierele generale. „A fost oribil", își amintea Churchill.[8] „Aici totul a mers prost, dincolo lucrurile au întârziat, un răspuns nesatisfăcător a fost primit de la cutare-și-cutare, scufundări catastrofale în Atlantic."

Martin a păstrat vestea bună pentru final.

„Cu toate acestea", i-a spus el lui Churchill, „totul este salvat de forțele aeriene. Am doborât 183 de aparate și am pierdut mai puțin de 40."

Aceste cifre au fost atât de extraordinare că, în tot imperiul, ziua de 15 septembrie va deveni cunoscută drept Ziua Bătăliei pentru Anglia, deși și această cifră s-a dovedit incorectă, mult exagerată din cauza obișnuitului entuziasm al bătăliei.

În acea seară de duminică, la Chequers a fost și mai multă bucurie în timpul petrecerii de aniversare a lui Mary. Sora ei, Sarah, i-a adus o mapă de scris din piele. O prietenă i-a trimis praline și ciorapi de mătase. Verișoara Judy i-a trimis o telegramă de felicitare. Mary a fost încântată de toată atenția. „Ce drăguț că toată lumea și-a amintit în aceste vremuri cumplite că am împlinit 18 ani!", scria ea în acea noapte în jurnal. „Apreciez enorm acest lucru."[9]

Consemnarea ei se încheia astfel: „M-am dus la culcare având 18 ani – foarte fericită". Era de asemenea încântată de perspectiva începerii activității la Serviciul Voluntar al Femeilor din Aylesbury, a doua zi.

CAPITOLUL 48. BERLIN

Pentru Hermann Göring, pierderile suferite în bătălia aeriană de duminică fuseseră șocante și umilitoare. Comandanții lui au aflat curând după aceea adevărata amploare a pierderilor lor, după numărul de avioane care nu s-au mai întors la baze. Deși mult sub cele 183 de victorii revendicate de RAF, numărul avioanelor germane doborâte a fost greu de imaginat: 60 de avioane, dintre care 34 de bombardiere. Pierderea era însă și mai gravă de atât pentru că numărul nu oglindea faptul că alte 20 de bombardiere fuseseră serios avariate și că mulți membri ai echipajelor care se întorseseră fuseseră scoși din avioanele lor morți, schilodiți sau grav răniți. La numărătoarea finală, RAF pierduse doar 26 de avioane de vânătoare.

Până la acest moment, Göring promovase ideea că echipajele lui de pe bombardiere erau mai curajoase decât omoloagele britanice pentru că atacau în egală măsură în plină zi și pe timp de noapte, spre deosebire de lașii de britanici care își desfășurau raidurile împotriva Germaniei numai la adăpostul întunericului. Însă acum el a oprit orice atacuri importante pe timp de zi (deși ulterior în acea săptămână urma să aibă loc încă un raid de proporții și, pentru Luftwaffe, extrem de costisitor, împotriva Londrei).

„Ne-am pierdut curajul", a spus feldmareșalul Erhard Milch într-un interogatoriu ulterior.[1] Milch, descris de Serviciile Britanice de Informații, în august 1940, drept „un omuleț vulgar"[2] care venera zei și organiza ceremonii medievale, jucase un rol vital ajutându-l pe Göring să formeze Luftwaffe. Pierderile fuseseră inutile, a spus Milch. El a citat două cauze principale: „a) bombardierele au zburat într-o formație groaznică, b) escorta de avioane de vânătoare nu a fost niciodată acolo unde trebuia. Nu a fost un zbor disciplinat." Avioanele de vânătoare, mai spunea el, „nu s-au limitat la acțiunea de escortare a bombardierelor, ci au efectuat mai degrabă acțiuni individuale, dorind să doboare avioane".

Era limpede pentru toți că Luftwaffe eșuase, dar mai ales pentru stăpânul și șeful lui Göring, Adolf Hitler.

Șeful propagandei, Goebbels, se lupta, între timp, cu încă o provocare: cum să potolească protestele provocate de bombardamentul Luftwaffe asupra Palatului Buckingham vinerea precedentă, eveniment care se dovedise un dezastru pentru relațiile publice.

În război, lucruri inumane se întâmplau în fiecare zi, însă pentru lumea largă atacul a părut josnic și gratuit. Goebbels știa că ceea ce putea ajuta la înăbușirea scandalului ar fi fost dezvăluirea că palatul însuși devenise loc de depozitare a muniției sau că un depozit important – ori o centrală electrică, ori o altă țintă – era localizat îndeajuns de aproape pentru a părea plauzibil că palatul fusese lovit de bombe rătăcite – deși natura atacului, cu un bombardier în picaj prin ploaie și nori și zburând pe lângă Whitehall către una dintre clădirile emblematice cele mai mari și mai ușor de recunoscut din Londra, făcea argumentația lui să pară deosebit de slabă.

La ședința de propagandă de duminică, Goebbels s-a întors către maiorul Rudolf Wodarg, omul de legătură al Luftwaffe cu ministerul lui, și i-a trasat directiva „de a stabili dacă există ținte militare în vecinătatea Palatului Buckingham".[3]

Dacă nu, a spus Goebbels, propaganda germană trebuia să le inventeze, afirmând mai exact „că depozitele militare secrete sunt ascunse în imediata lui vecinătate".

CAPITOLUL 49. FRICĂ

Prima săptămână a lui Mary la Serviciul Voluntar al Femeilor i-a făcut cunoștință cu impactul real al războiului. Șoricelul de țară s-a trezit cu însărcinarea de a ajuta la găsirea unor locuințe pentru familiile ale căror case din Londra fuseseră bombardate sau care fugeau din oraș de teamă să nu aibă aceeași soartă. Oamenii veneau cu duiumul, aducând cu ei povești terifiante despre experiențele din Londra. Numărul refugiaților depășea cu mult locurile disponibile, motiv pentru care Serviciul Voluntar trebuia să apeleze politicos, dar ferm, la cetățenii din zonă să-și deschidă ușile caselor noilor veniți. Legi pentru situații de urgență adoptate la începutul războiului dădeau guvernului puterea de a rechiziționa case, însă Serviciul Voluntar ezita să le invoce, de teamă să nu genereze resentimente sau să exacerbeze ostilitatea de clasă și așa incandescentă – docherii față în față cu nobilimea țării – într-o perioadă în care exista deja tensiune din plin peste tot.

Pentru Mary, contrastul dintre ce întâlnea acum și felul în care își petrecuse ea vara la Breccles Hall era aproape de neînțeles. Cu doar două săptămâni în urmă, ea și Judy Montagu se plimbaseră fericite cu bicicletele prin toată regiunea, se scăldaseră în iazul de pe moșie și dansaseră și flirtaseră cu tinerii ofițeri RAF, războiul fiind departe, ieșit din cadru. Chiar și bubuitul tunurilor din timpul nopților era mai degrabă o sursă de confort decât de teroare.

Însă acum: „Acesta este secolul XX" – scria Mary în jurnalul ei la acel sfârșit de săptămână.[1] „Uitați-vă la Londra – priviți numai mulțimile celor rămași fără adăpost și oamenii istoviți din Aylesbury."

„Am văzut mai multă suferință și sărăcie în această săptămână decât oricând."

„Nu găsesc cuvinte pentru a descrie sentimentele pe care le am față de tot ce se întâmplă. Știu doar că am o altă percepție, mai măreață și mai amplă, despre suferința provocate de război. Știu doar că am învățat mai multe despre suferințele și fricile oamenilor ca oricând."

„Of, Doamne, fii alături de cei fără adăpost și înspăimântați."

„Am văzut atâtea chipuri îngrijorate și triste și pierdute – și atât de mult curaj și optimism și înțelepciune."

Două zile mai târziu, pe 23 septembrie, Mary a citit știrea despre scufundarea vasului *City of Benares* și despre moartea atâtor copii aflați la bord. „Dumnezeu să-i odihnească", scria ea în jurnal în acea noapte, „iar pe noi să ne ajute să ștergem de pe fața pământului blestemul lui Hitler și al celei mai ticăloase poveri purtate vreodată de omenire." Tatăl ei a dat dispoziție ca, având în vedere scufundarea vasului, „orice evacuare a copiilor peste hotare să înceteze".[2]

În depărtare, artileria trăgea și obuzele explodau, însă în Temnița de la Chequers domneau liniștea și istoria, dar și prezența inofensivă a fantomei lui lady Mary. Oricât de dure ar fi fost poveștile pe care Mary le auzea zi de zi, ea se putea retrage noapte de noapte în frumoasa ei casă, unde se îngrijea de ea Monty – Grace Lamont, menajera – și unde îi ținea companie Pamela, care aștepta venirea pe lume a copilului ei. În mod neașteptat, medicul Pamelei, Carnac Rivett, devenise și el acum un locuitor mai mult sau mai puțin permanent al casei, spre nemulțumirea lui Clementine. Aceasta considera prezența lui în egală măsură insuportabilă și stânjenitoare, mai ales pentru că Chequers nu era proprietatea privată a lui Churchill, ci aparținea guvernului. Ea i-a spus Pamelei: „Scumpa mea, trebuie să înțelegi că aceasta este o reședință oficială și că este destul de stânjenitor să-l avem pe doctor oaspete la cină seară de seară".[3]

Rivett rămânea frecvent și peste noapte, motivând că prezența lui era necesară deoarece copilul putea veni oricând pe lume.

Pamela bănuia că Rivett avea un alt motiv: frica. El era, credea ea, înspăimântat de bombardamentele din Londra și venea la Chequers pentru a se simți în siguranță.

Copilul ei trebuia să se nască abia peste trei săptămâni.

John Colville a plecat de la Chequers duminică după-amiază, după ceai, și s-a dus la Londra să ia cina acasă la familia lui, în Eccleston Square, aproape de Victoria Station. Chiar înainte să se așeze la masă, sirenele au început să sune și în curând s-a auzit deasupra zgomotul bombardierelor germane. Colville a urcat într-un dormitor. Cu luminile stinse în cameră, a îngenuncheat lângă o fereastră ca să privească raidul. Totul era ireal – bombele cădeau în inima capitalei, în vreo casă –, dar avea și ceva frumos, ceva ce el a încercat să descrie în jurnal înainte să meargă la culcare.

„Noaptea", scria el, „era senină și înstelată și luna strălucea peste Westminster. Nimic nu ar fi putut fi mai frumos, iar luminile proiectoarelor se intersectau în anumite puncte de la orizont, sclipirile asemănătoare stelelor de pe cer unde explodau obuzele, lumina unor focuri în depărtare, toate acestea completau scena. Era magnific și teribil: huruitul spasmodic al aeronavelor inamice deasupra capului, zgomotul artileriei, uneori aproape, alteori în depărtare, luminile, precum cele ale trenurilor electrice în vreme de pace, în timp ce tunurile trăgeau și nenumăratele stele, reale și artificiale, de pe bolta cerească. Niciodată nu a existat un asemenea contrast între splendoarea naturală și ticăloșia umană."[4]

CAPITOLUL 50. HESS

Scrisoarea era una bizară.[1] Rețeaua de cenzori a Angliei supraveghea cu mare atenție toată corespondența care intra și ieșea din țară, iar această scrisoare, expediată din Germania pe 23 septembrie, le-a atras imediat atenția. La destinatar era trecută o britanică în vârstă, o anume „Doamna V. Roberts", dar în acest plic era un al doilea, plus instrucțiuni de expediere a acestuia din urmă către un cunoscut nobil scoțian, ducele de Hamilton.

În interiorul celui de-al doilea plic, cenzorii au găsit o scrisoare care părea codificată și care propunea o întâlnire într-un oraș neutru, poate Lisabona. Scrisoarea era semnată doar cu inițiala „A".

Cenzorii au predat scrisorile agenției britanice de contrainformații și securitate internă, MI5, de unde nu au mai plecat. Ducele avea să afle de existența lor abia în primăvara următoare, la șase luni de la expediere.

CAPITOLUL 51. REFUGIUL

Ofensiva Germaniei asupra Londrei a crescut în intensitate, Göring căutând să scape de pata rușinoasă a eșecului care îl urmărea ca o ceață, estompând strălucirea uniformelor sale albe și a sclipitoarelor medalii. Noapte de noapte, sute de bombardiere veneau către Londra în valuri, bombardând cu dezinvoltură, deși, în mod oficial, Germania continua să insiste cu afirmația că Luftwaffe nu urmărea decât ținte de importanță militară.

În realitate însă, purta un război mai deschis ca oricând împotriva populației civile a orașului. În primul rând, Luftwaffe folosea un număr tot mai mare de bombe cunoscute drept „mine parașutate", care pluteau încotro le purta vântul. Încărcate fiind cu aproape 700 de kilograme de explozibil brizant, acestea puteau distruge orice și pe oricine pe o rază de 500 de metri. Proiectate inițial pentru a distruge vapoare, au fost folosite prima oară pe uscat pe 16 septembrie, când 25 de bucăți au fost aruncate peste Londra, coborând asupra orașului într-o liniște stranie. Teroarea pe care au provocat-o a fost amplificată când 17 dintre ele nu au explodat, forțând astfel evacuarea întregului cartier până la dezamorsarea lor de tehnicieni cu pregătire specială din rândurile Marinei Regale.

Minele au început curând să cadă în număr tot mai mare. Într-o notă adresată „Mopsului" Ismay pe 19 septembrie, o zi în care Luftwaffe a lansat 36 de astfel de bombe, Churchill scria că lansarea minelor parașutate „pecetluiește renunțarea inamicului la orice scuză că ar viza obiective militare".[1] El propunea să riposteze aruncând mine similare în orașele germane, în proporție de unu la unu. Cu o satisfacție nemiloasă, sugera de asemenea publicarea în avans a unei liste cu orașele germane vizate, ca pe o prevestire a răului. „Nu cred că le va plăcea", scria el, „și nu există nici un motiv pentru care să nu se bucure și ei de o perioadă tensionată."

Cum Germania își mutase atacurile aeriene noaptea, viața în Londra se comprimase în orele de lumină diurnă, care, pe măsură ce toamna înainta, au început inevitabil, și

cumplit în același timp, să se diminueze, cu atât mai mult din cauza latitudinii nordice a orașului. Raidurile generau un paradox: probabilitatea ca o persoană să moară în vreuna din nopți era mică, însă probabilitatea să moară undeva în Londra era de 100%. Siguranța era ceva ce ținea doar de noroc. Întrebat ce și-ar dori să fie când va fi mare, pompier, pilot sau ceva similar, un băiat a răspuns: „Viu".[2]

Zeci de locuitori au murit, iar apariția nopții devenise o sursă de groază, însă ziua, viața căpăta o normalitate ciudată. Prăvăliile din Piccadilly și de pe Oxford Street erau în continuare pline de clienți, iar Hyde Park încă plin de oameni care veneau să stea la soare, încrezători, mai mult sau mai puțin, că bombardierele germane nu-și vor face apariția decât după căderea întunericului. O pianistă, Myra Hess, susținea concerte zilnic la Galeria Națională, în Trafalgar Square, la orele prânzului, pentru a evita raidurile nocturne. Sala se umplea până la refuz, mulți spectatori stând pe podea cu măștile de gaz în mâini pentru orice eventualitate. Publicul era în pragul lacrimilor, aplauzele erau „furtunoase și emoționante", nota Mollie Panter-Downes, redactor la *The New Yorker*. Din când în când, pianista își demonstra dexteritatea interpretând o bucată cu câte o portocală sub fiecare încheietură. După concerte, toată lumea pleca în grabă, scria Panter-Downes, „cu măștile de gaz pe umeri și cu o stare mai bună, deoarece, timp de o oră, se înălțaseră într-o altă dimensiune, una în care monotonia și frica par irelevante".[3]

Până și noaptea ajunsese să pară mai puțin intimidantă, în ciuda escaladării violenței și a distrugerii. La un moment dat, Olivia Cockett, care ținea un jurnal pentru Mass-Observation, și o prietenă, Peg, au ieșit să se plimbe în cursul unui raid aerian. „Am ieșit din casă în lumina lunii pline", scria Cockett.[4] „Am fost atât de încântate de frumusețea ei că am mers până la Brixton, prin focuri de armă și toate cele, admirând efectele luminilor și ale umbrelor și bucurându-ne de liniștea străzilor goale. Cum spunea Peg, războiul și tunurile chiar păreau banale comparativ cu acea solemnă splendoare." O altă scriitoare de jurnal, tot o tânără, își descria propria surprindere față

de felul în care se simțea stând întinsă în pat după ce o bombă aproape o nimerise. „Stăteam întinsă acolo, simțindu-mă nespus de fericită și de triumfătoare", scria ea.[5] „«Am fost *bombardată*!», îmi tot spun și îmi tot repet – încercând această propoziție ca pe o rochie nouă, ca să văd cum îmi vine. «Am fost *bombardată*... *Am* fost bombardată – *eu*!»" Mulți oameni fuseseră probabil uciși sau răniți în timpul raidului, recunoștea ea, „dar niciodată în viața mea nu am mai simțit *o fericire atât de pură și fără de cusur*".

Phyllis Warner, și ea scriitoare de jurnal, a constatat că ea și concetățenii ei londonezi erau surprinși de propria rezistență. „Pentru majoritatea dintre noi este o mare ușurare să descoperim că putem îndura", scria ea pe 22 septembrie.[6] „Cred că fiecare dintre noi s-a temut în taină că nu va fi în stare, că va da fuga țipând în adăpost, că va ceda nervos, că se va prăbuși cumva, așa că asta a fost o surpriză plăcută."

Însă continuarea raidurilor și distrugerile tot mai mari au avut un efect și mai sumbru. Romanciera Rose Macaulay scria luni, 23 septembrie: „Am început să dezvolt o fobie de a nu fi îngropată de vie, după ce am văzut atâtea case și blocuri reduse la grămezi de moloz de sub care oamenii nu pot fi scoși la timp pentru a supraviețui, și simt că aș prefera să dorm pe străzi, dar știu că nu trebuie să fac asta".[7] Harold Nicolson avea o teamă similară, pe care mărturisit-o în jurnalul său a doua zi. „Mi-e groază", scria el, „să nu fiu îngropat sub mormane de cărămizi, să aud apa cum picură încet, simțind mirosul de gaz ce vine spre mine și auzind gemetele stinse ale semenilor condamnați la o moarte lentă și dezgustătoare."

Mulți londonezi au început să se plângă de tulburări gastrointestinale, afecțiuni denumite generic „Siren Stomach".[8]

Raționalizarea rămânea o sursă de supărare, în special lipsa totală a ouălor în magazine, dar și aici oamenii se adaptau. Familiile creșteau găini în curțile proprii, o tactică adoptată de Prof care ținea pui în laboratorul său și pe Christ Church Meadow, o renumită luncă inundabilă și loc

popular de plimbare și de picnic din Oxford. Un sondaj Gallup arăta că 33% din populație începuse să-și cultive alimentele ori să crească animale.

Și familia Churchill se supunea raționalizării, reușind însă să o ducă bine, grație, în parte, generozității altora. (Churchill părea să fie un magnet pentru daruri generoase din partea prietenilor. În 1932, când se întorsese la Londra după un turneu de conferințe în timpul căruia fusese lovit de o mașină în New York și spitalizat, Churchill a primit în dar un automobil Daimler nou-nouț, achitat din donațiile a 140 de persoane, printre care și lordul Beaverbrook.) Proful, fiind vegetarian, nu consuma rația cuvenită de carne și șuncă, cedând-o spre folosință familiei Churchill. La Chequers, alimentele erau mereu un dar binevenit pentru gazdă. Regele trimitea carne de vânat, fazani, potârnichi și iepuri sălbatici de pe domeniile regale de vânătoare de la Castelul Balmoral, Scoția, și din Sandringham, în Norfolk. Guvernul provinciei Québec trimitea ciocolată. Ducele de Westminster trimitea somon, cu trenul rapid, etichetat „LIVRARE URGENTĂ".

Churchill era, desigur, prim-ministrul, iar asta venea la pachet cu anumite privilegii inaccesibile omului de rând – cum ar fi cea mai prețioasă dintre mărfuri, combustibilul. Automobilul Ford folosit la Chequers, număr de înmatriculare DXN 609, avea un consum de benzină mai mare decât cota de 300 de litri a lui Churchill, care ar fi trebuit să-i ajungă de la 1 iunie până la 31 iulie. La sfârșitul lui iunie s-a constatat că era nevoie de mult mai mult combustibil. Un londonez de rând ar fi fost la ananghie, însă Churchill nu trebuia decât să mai ceară. „Dacă ați avea, de asemenea, grijă să marcați scrisoarea cu un asterisc, aceasta va primi imediat atenția mea personală", i-a scris Harry B. Hermon Hodge, șeful de divizie al companiei de aprovizionare cu carburanți din Departamentul Minelor, care supraveghea raționalizarea benzinei.[9] Cupoanele necesare au fost emise pe numele lui Grace Lamont, Monty, pentru încă 220 de litri.

Când Churchill și-a dat seama că rația de alimente cuvenită lui nu avea cum să hrănească numărul mare de invitați oficiali pe care îi primea acum la masa lui, el a cerut

pur și simplu cupoane suplimentare. Pe 30 iunie, secretarul privat John Martin scria Ministerului Alimentației: „Atât la Chequers, cât și în Downing Street numărul 10, restricțiile de raționalizare fac foarte dificile evenimentele oficiale la nivelul pe care premierul îl consideră necesar". Ministerul a fost de acord să ajute. „Considerăm că cel mai simplu mod de a rezolva această situație ar fi urmarea procedurii adoptate în cazul ambasadorilor străini, cărora le-am emis caiete speciale de raționalizare care să acopere carne, unt, zahăr, șuncă, cupoanele fiind folosite pentru invitații oficiali primiți de ambasadori. Am inclus un set de caiete." Churchill a dorit, de asemenea, cupoane diplomatice suplimentare pentru ceai și „grăsimi pentru gătit". Și acestea i-au fost furnizate. Pentru a se asigura că alimentele erau disponibile pentru următoarea săptămână la Chequers, ministerul și-a instruit „directorii executivi locali" să notifice prăvăliile din apropiere că ar putea primi aceste cupoane neobișnuite. „Sper ca modul în care am organizat acum lucrurile să fie mulțumitor", scria ministrul alimentației, R.J.P. Harvey, „însă, dacă mai întâmpinați și alte dificultăți, vă rugăm, nu ezitați să ne comunicați."

Din fericire pentru Churchill, regulile raționalizării nu se aplicau pentru anumite produse esențiale. El nu ducea lipsă de coniac Hine, șampanie Pol Roger sau trabucuri Romeo y Julieta, deși, ca de obicei, banii pentru plata acestora nu erau niciodată suficienți, mai ales când trebuiau acoperite costurile găzduirii numeroșilor vizitatori care veneau la Chequers la fiecare sfârșit de săptămână. The Chequers Trust, care plătea salariile personalului de la Chequers și costurile obișnuite pentru întreținerea domeniului, dona 15 lire, adică puțin sub 1 000 de dolari la valoarea de azi a dolarului, pentru fiecare sfârșit de săptămână, cam jumătate din ceea ce cheltuia practic Churchill – sau, cum spunea el odată, suficient cât să acopere costul pentru a-i hrăni pe șoferii oaspeților săi.[10] Pentru perioada cuprinsă între iunie și decembrie 1940, costurile sale la Chequers au depășit contribuțiile totale ale trustului cu echivalentul sumei de 20 288 de dolari.

Vinul era o cheltuială semnificativă, la fel ca pe vremea când fusese lord al Amiralității. Acum, la Chequers cheltuia de două ori mai mult. The Government Hospitality Fund (Fondul de Stat pentru Ospitalitate) a fost de acord să contribuie pentru vin și băuturi spirtoase, cu mențiunea că acestea urmau să fie servite numai în cazul oaspeților străini. Churchill a profitat cu entuziasm de program. O comandă pentru Chequers cuprindea următoarele:

36 de sticle de Amontillado, Duff Gordon's V.O.;
36 de sticle, vin alb, Valmur, 1934 [Chablis];
36 de sticle, porto, Fonseca, 1912;
36 de sticle, claret, Château Léoville Poyferré, 1929;
24 de sticle, whisky, Fine Highland Malt;
12 sticle, coniac, Grande Fine Champagne, 1874
[66 de ani vechime, exact vârsta lui Churchill];
36 de sticle de șampanie, Pommery et Greno, 1926
[Pol Roger rămânea însă preferata lui].[11]

Vinurile au fost depozitate prompt la Chequers de însuși „Valetul Fondului de Stat pentru Ospitalitate", domnul Watson, care le nota poziția precisă în dulapurile din pivniță. El s-a plâns, de asemenea, că dulapurile erau marcate la întâmplare, așa că s-au trimis numaidecât cartonașe speciale pentru îndreptarea acestui neajuns. Administratorul fondului, sir Eric Crankshaw, a stabilit regulile precise de folosire a sticlelor într-o scrisoare adresată lui Grace Lamont. Vinurile trebuiau servite numai când veneau „oaspeți străini, din dominioane, din India sau din colonii". Înaintea fiecărui eveniment, familia Churchill trebuia să se consulte cu Crankshaw, „iar eu vă voi înștiința dacă vinurile aparținând Fondului de Stat pentru Ospitalitate se vor folosi sau nu în timpul vizitei". Crankshaw o instruia pe Miss Lamont să păstreze o evidență precisă într-un „registru al pivniței" pus la dispoziție de fond, inclusiv cu numele oaspeților și vinurile consumate. Registrul era verificat la fiecare șase luni. Însă ținerea evidenței nu se oprea aici. „După încheierea meselor de prânz sau a dineurilor", scria Crankshaw, „aș

avea rugămintea să completați un formular, aveți atașat un model, în care să se arate natura evenimentului, numărul de invitați și cantitatea de diverse vinuri consumate, formular ce va trebui să ajungă înapoi la mine pentru înregistrare și contabilizare."

Multe alte produse, deși naționalizate, erau totuși insuficiente. Un american aflat în vizită a constatat că putea cumpăra prăjitură cu ciocolată și tartă cu lămâie și bezea la Selfridges, dar cacao era imposibil de găsit. Lipsurile făceau ca unele aspecte ale igienei să devină mai problematice. Femeilor le era tot mai greu să găsească tampoane. Cel puțin o marcă de hârtie igienică era de asemenea foarte greu de găsit, după cum a descoperit regele însuși.[12] El a reușit să facă față acestei lipse aranjând livrări direct de la ambasada britanică la Washington, D.C. Cu discreție regească, el îi scria ambasadorului: „Rămânem în pană de un anumit tip de hârtie care este fabricată în America și imposibil de procurat aici. Un pachet sau două a 500 de foi expediate din când în când ar fi mai mult decât acceptabil. Veți înțelege asta și numele produsului care începe cu B!!!" Hârtia în cauză a fost identificată de istoricul Andrew Roberts ca fiind Bromo, hârtie de toaletă foarte fină.

Date fiind raidurile atât de probabile și atât de previzibile, londonezii care preferau să folosească adăposturile publice s-au trezit urmând o nouă rutină inedită, plecând dimineața la muncă din adăpostul ales și revenind acolo pe înserat. Unele adăposturi au început să publice propriile gazete și buletine, cu nume precum *Subway Companion*, *Station Searchlight* și *The Swiss Cottager*, acesta din urmă denumit după o stație de metrou nou construită, foarte adâncă, Swiss Cottage, care servea acum drept adăpost. Stația, la rândul ei, fusese denumită după un local din apropiere, al cărui exterior amintea de o cabană**** elvețiană. „Salutări tovarășilor noștri nocturni", era formula de introducere a buletinului inaugural *The Cottager*, „locatarilor temporari ai grotei noastre, tovarășilor noștri de somn, somnambulilor, sforăitorilor, gălăgioșilor și tuturor celor care locuiesc în stația Swiss

Cottage din Bakerloo, noapte de noapte, din amurg până în zori."[13] Editorul Dore Silverman, locatar al adăpostului, promitea să publice doar din când în când – într-un ritm „la fel de spasmodic precum halucinațiile lui Hitler" – și spera ca publicația să aibă o viață foarte scurtă.

Plin de atenționări și de sfaturi, *The Cottager* îi sfătuia pe locatarii adăpostului să nu aducă paturi de campanie sau șezlonguri, pentru că acestea ocupau prea mult spațiu, îi implora să fie mai puțin „generoși" cu gunoiul și se angaja că în curând adăpostul va oferi ceai fierbinte, deși cât de curând nu se putea spune – și, în orice caz, „în vreme ce voi stați, citiți sau dormiți în liniște și în confort, alte lucruri în afară de ceai s-ar putea să se pregătească deasupra, pe străzi". Într-un articol intitulat „SUNTEȚI STRESAȚI?", al doilea număr al buletinului încerca să discute despre anxietatea provocată de instalarea unor tunuri de artilerie mai puternice în cartierul de deasupra, notând că tunelurile de metrou puteau amplifica zgomotul. Aici, buletinul oferea un fel de sfat de specialitate: „Vibrațiile provocate de focurile intense de artilerie sau din alte cauze se vor simți mai slab dacă nu stați cu capul sprijinit de perete".

În adăposturi, pericolul prezentat de gazul toxic reprezenta o grijă aparte. Oamenii erau încurajați să poarte măștile de gaz timp de 30 de minute pe zi, astfel încât să se obișnuiască să le folosească. Copiii participau la simulări pentru situații de atac cu gaze toxice. „Toți copiii în vârstă de cinci ani au măști de gaz Mickey Mouse", scria Diana Cooper în jurnalul ei. „Le place mult să și le pună pentru exerciții și se apucă imediat să se pupe între ei, pe urmă pornesc în pas de marș către adăposturile lor, cântând: «O Anglie va exista de-a pururea»."

Raidurile creau o situație dificilă pentru hotelurile din oraș, în special pentru cele mari – Ritz, Claridge's, Savoy și Dorchester –, care găzduiau tot felul de demnitari, inclusiv diplomați, monarhi în exil și miniștri, pentru mulți dintre ei hotelurile fiind reședința permanentă. Aceste hoteluri se mândreau că le satisfac clienților toate capriciile, însă asigurarea unui adăpost sigur împotriva bombelor și a

șrapnelului reprezenta o provocare pentru care fuseseră la început nepregătite – deși, din acest punct de vedere, Dorchester, situat pe Park Lane, cartierul Mayfair, peste drum de Hyde Park, avea un avantaj semnificativ.

Înalt de nouă etaje și construit din beton armat, hotelul acesta era un lucru cu adevărat excentric în Londra. Deschiderea lui, în 1931, generase temerea că Park Lane ar fi putut ajunge curând să semene cu Fifth Avenue din New York. Era, de asemenea, considerat indestructibil și, drept consecință, era deosebit de popular printre înalții funcționari, care își abandonaseră locuințele, devenind locatari permanenți ai hotelului, printre ei numărându-se lordul Halifax și ministrul informațiilor, Duff Cooper. (Un fost locatar permanent fusese dramaturgul și prozatorul englez Somerset Maugham, iar în anii 1930, în programul cabaretului de noapte al hotelului a figurat un tânăr artist american pe nume David Kaminsky, devenit faimos ulterior sub numele de actor de cinema Danny Kaye.) Cooper și soția lui, Diana, locuiau într-un apartament de la ultimul etaj, deși acesta era considerat singurul etaj al hotelului expus la bombe. Dar, ce-i drept, avea o vedere frumoasă, așa cum își amintea Diana în jurnalul ei: „De la ferestrele înalte ale apartamentului se putea vedea aproape toată Londra de dincolo de întinderea verde din Hyde Park, expusă masacrului, plină de monumente, atracții turistice, linii de cale ferată și poduri. Cât de roșii vor fi flăcările, mă întrebam, când ne va veni ceasul?“[14] Putea vedea de acolo și clădirea unde se afla ministerul soțului ei. „Clădirea albă înaltă“, scria ea, „a devenit simbolică pentru mine, precum falezele din Dover.“

Primul etaj al hotelului Dorchester (echivalentul nivelului al doilea din SUA) era considerat deosebit de rezistent la atacurile cu bombă, întrucât plafonul era realizat dintr-o placă masivă de beton ce susținea tot restul clădirii de deasupra. Pentru atenuarea exploziei și prevenirea pătrunderii șrapnelului, Dorchester stivuise saci cu nisip în fața intrării principale, atât de deși că semănau cu un fagure uriaș. Hotelul și-a transformat vasta baie turcească într-un adăpost de lux cu separeuri

rezervate oaspeților care locuiau în camerele de la etaj, inclusiv lordul Halifax și soția sa. Printr-o mișcare genială de marketing, Dorchester a publicat o broșură care prezenta noul adăpost drept motiv principal pentru o rezervare în acest hotel. „Experții confirmă", afirma broșura, „că adăpostul este absolut sigur chiar și în cazul unei lovituri directe."[15] Cel puțin o femeie – Phyllis de Janzé, prietenă a scriitorului Evelyn Waugh – avea atât de mare încredere în Dorchester încât locuia ziua în propria casă și se muta la hotel pe timpul nopții. Clienții îl numeau Dormitorul, apărând adesea acolo în haine de noapte. Pentru Cecil Beaton, renumit pentru straniile sale fotografii nocturne ale Londrei devastate de bombe, hotelul „amintește de un transatlantic de lux, cu toate ororile distracției forțate și ale mizeriei costisitoare".[16]

Chiar și în adăpost, Halifax adormea repede, după spusele lui lady Alexandra Metcalf, și ea clientă a hotelului și pentru care Halifax făcuse o pasiune romantică. „Edward adoarme în doar trei minute, însă reușește să caște zgomotos și neîntrerupt înainte să cadă în acest somn adânc, ca de prunc, din care nimic nu-l poate trezi."[17] Familia Cooper ocupa un separeu adiacent, auzind astfel diversele zgomote făcute de cei doi Halifax când se trezeau și se îmbrăcau în fiecare dimineață. „Între 6 și 6:30, începem să ne trezim", scria Diana Cooper în jurnalul ei.[18] „Așteptăm până pleacă toți. Fiecare are câte o lanternă ca să-și poată găsi mai ușor papucii și le văd formele monstruoase proiectate caricatural pe tavan ca printr-o vrajă. Lordul Halifax este inconfundabil. Practic, nu ne întâlnim niciodată."

La Claridge's și la Ritz, când se auzeau sirenele, clienții își luau saltelele și pernele și coborau cu ele în hol. Erau momentele unei comedii egalitariste, după cum avea să descopere jurnalista Virginia Cowles când a fost obligată să rămână în holul hotelului Ritz în timpul unui bombardament. „Mișunau pe acolo", observa ea, „în tot felul de ținute bizare: pijamale, pantaloni scurți, combinezoane, iar unii pur și simplu în halate obișnuite, târându-și cămășile de noapte pe podea."[19] Traversând holul, Cowles s-a întâlnit cu un membru al familiei regale

din Albania: „Am dat nas în nas cu sora regelui Zog, care dormea liniștită în fața ușii restaurantului Ritz".

Miercuri noaptea, 18 septembrie, în timpul unui raid ce avea să distrugă faimosul magazin universal John Lewis, Cowles s-a trezit din nou prinsă într-un hol de hotel, de data aceasta la Claridge's, în momentul în care se umplea rapid de clienți, mulți dintre ei îmbrăcați de culcare. „Toată lumea vorbea cu toată lumea, s-a comandat un rând de băutură și, după amuzamentul general, ai fi crezut că era în toi o veselă (deși cam ciudată) petrecere costumată."[20]

La un moment dat, o doamnă mai în vârstă, cu o pălărie neagră, palton lung negru și ochelari fumurii, a coborât scările, alături de alte trei femei pe care Cowles le descria drept doamne de onoare.

În hol s-a făcut liniște.

Femeia în negru era regina Wilhelmina a Țărilor de Jos, exilată din țara sa. După trecerea ei și a suitei, discuțiile s-au reluat.

Pentru un anumit grup din clasa muncitoare din greu încercatul East End, luxul tuturor acestor adăposturi hoteliere a ajuns să fie prea mult. Sâmbătă, 14 septembrie, un grup de aproximativ 70 de oameni din Stepney, un district lovit de sărăcie situat între Whitechapel și Limehouse, au pornit în marș către hotelul Savoy, pe Strand, la scurtă distanță de mers de Trafalgar Square. Churchill obișnuia să mănânce adesea la prânz aici, masa Numărul Patru fiind preferata lui, participând la întruniri ale unui club din care făcea parte, Other Club, o societate culinară pe care o cofondase în 1911. Clubul se întrunea în Sala Pinafore din hotel, unde o sculptură din lemn, înfățișând o pisică neagră pe nume Kaspar, era mereu prezentă, cu un șervet de pânză legat în jurul gâtului. Adăpostul Savoy era deja renumit pentru opulența sa, cu secțiuni vopsite în roz, verde și albastru, cu lenjerii de pat și prosoape asortate, și mobilate cu fotolii confortabile și șezlonguri, interzise în alte adăposturi.

Rebelii au intrat în hotel, au ocupat fotoliile și s-au jurat că nu pleacă, în ciuda încercărilor celor de la Scotland Yard de a-i convinge să iasă. Phil Piratin, politician comunist și

organizator al marșului, scria: „Am decis că ceea ce era îndeajuns de bun pentru paraziții hotelului Savoy era destul de bun și pentru muncitorii din Stepney și familiile lor".[21] Odată cu începerea raidului din acea noapte, directorii hotelului și-au dat seama că nu puteau da afară gloata, așa că au pus personalul să le ducă de mâncare pâine cu unt și, desigur, ceai.

Pe măsură ce raidurile nocturne au continuat, au apărut efecte și momente ciudate. O bombă putea demola o casă, în timp ce casa de alături rămânea intactă. În mod similar, blocuri întregi rămâneau neatinse, ca și cum războiul s-ar fi întâmplat într-o altă țară, în timp ce alte blocuri, în special cele lovite de minele parașutate, erau reduse la grămezi de cărămizi și de lemne. După ce un raid a incendiat Muzeul de Istorie Naturală din Londra, apa din furtunurile pompierilor a făcut ca semințele din colecția muzeului să germineze, printre care și cele de la un arbore de mătase persan străvechi sau ale unei mimoze – *Albizia julibrissin*.[22] Se pare că semințele erau vechi de 147 de ani. Un raid din 27 septembrie a distrus grădina zoologică a orașului, o zebră reușind să fugă. Locuitorii au văzut o nălucă cu dungi albe și negre gonind pe străzi, până când animalul a fost prins în Camden Town. La începutul războiului, grădina zoologică omorâse șerpii și păianjenii veninoși, anticipând că, dacă țarcurile lor ar fi fost distruse, aceste creaturi ar fi reprezentat un pericol mai mare decât, să zicem, un urs koala fugar.[23]

Un supraveghetor responsabil cu avertizarea asupra pericolului unui atac aerian a avut o experiență profund tulburătoare când, târându-se într-un crater adânc pentru a căuta morți, a dat peste ruinele a ceea ce fusese odinioară atelierul unui sculptor. Clădirea adăpostise cândva o mulțime de statui de marmură, bucăți din ele ieșind acum din crater. Luna scălda locul într-o lumină albă-albăstruie care făcea fragmentele aproape fosforescente. „Printre grămezile de cărămizi, vedeai deodată ieșind o mână albă în lumina lunii sau o bucată de tors ori de față", scria gardianul în jurnalul său pentru Mass-Observation.[24] „Efectul era foarte straniu."

Ceea ce a părut în mod clar să declanșeze atacurile asupra Londrei a fost o nouă sexualitate, după cum aflase deja Rupert, iubitul lui Joan Wyndham. În timp ce bombele cădeau, libidoul creștea. „Nimeni nu voia să fie singur", scria Virginia Cowles.[25] „Auzeai tinere domnișoare respectabile spunându-le însoțitorilor lor: «Nu merg acasă decât dacă-mi promiți că rămâi cu mine peste noapte»." O tânără americancă sosită de curând la Londra a fost uimită de dinamismul vieții ei sociale, în ciuda bombardamentelor și a incendiilor. „Următorul sfârșit de săptămână, fiecare noapte este ocupată deja și sfârșitul de săptămână nici nu a început încă", povestea ea într-o scrisoare trimisă acasă.[26] „Singurul lucru de care se pare că se tem oamenii pe aici este să rămână singuri, așa că își stabilesc întâlniri cu mult timp înainte, ca să fie siguri că nu petrec nici o seară singuri."

Existau deja prezervative, chiar și diafragme, deși procesul montării acestor dispozitive contraceptive era problematic. Un popular îndrumar pentru sex era autobiografia lui Frank Harris, *Viața mea amoroasă*, plină de inițiative erotice explicite și adesea inovatoare. Cartea era interzisă oficial în Marea Britanie și în Statele Unite – lucru care, desigur, îi sporea popularitatea și o făcea ușor de procurat. Toată lumea era îndrăgostită de „viața amoroasă", scria actrița Theodora Rosling, care avea să devină apreciată ulterior ca autoare de cărți de bucate sub numele de căsătorie FitzGibbon. „Pentru tineri era fără îndoială captivant și excitant. Era un dar dumnezeiesc pentru fetele rele, pentru că, din clipa în care se porneau sirenele, nimeni nu se aștepta să mai vină acasă până în zori, când se anunța că pericolul trecuse. De fapt, erau chiar îndemnate să rămână unde erau... Tinerii nu doreau să contemple moartea fără a-și împărtăși trupul cu altcineva. Era sex în forma lui cea mai dulce: nu pentru bani sau căsnicie, ci de dragul de a fi în viață și de a vrea să dăruiești."[27]

Aventurile amoroase ale femeilor și ale bărbaților căsătoriți erau la ordinea zilei. „Nu se mai ținea cont de barierele normale ale unei aventuri amoroase cu cineva", scria William S. Paley, fondator al Columbia Broadcasting

System, care și-a petrecut mare parte a războiului în Londra.[28] „Dacă arătai destul de bine, te simțeai bine, atunci ce naiba mai conta." Sexul a devenit un refugiu, dar asta nu garanta că era neapărat satisfăcător. Olivia Cockett, implicată într-o relație adulteră cu un bărbat însurat, nota în trecere în jurnalul ei pentru Mass-Observation că, în timpul unui întreg sfârșit de săptămână de amor, ea și amantul ei făcuseră sex de șase ori, însă „doar o dată a fost desăvârșit pentru mine".[29]

Chiar dacă se făcea mult sex, lenjeria intimă nu prea se vindea. Poate părea un lux prea mare pentru vremea războiului sau poate că, în acel mediu sexual supraîncărcat, plusul de seducție dat de o lenjerie sexy era perceput ca inutil. Indiferent de motiv, cererea scăzuse. „Niciodată în viața mea nu am avut parte sau nu am crezut că o să am parte de o perioadă atât de proastă", spunea proprietarul unui magazin de lenjerie intimă.[30] „Cât e ziua de lungă, nici picior de mușteriu. E groaznic."

Un bărbat care părea imun la această revoluție sexuală era Profu, care, în concordanță cu înclinația sa de a lua decizii binare valabile o viață, hotărâse cu câțiva ani în urmă că, pe viitor, romantismul nu mai era calea pe care dorea să o urmeze. Fusese aproape, îndrăgostindu-se de o anume lady Elizabeth Lindsay.[31] El avea 49 de ani la momentul respectiv, ea, 27. Fusese respins de două ori de femei, însă această prietenie părea să avanseze într-un mod satisfăcător – până într-o cumplită zi de februarie, în 1937, când a primit vestea de la tatăl lui lady Elizabeth că, în timpul unei călătorii în Italia, fata se îmbolnăvise de pneumonie și murise. Fusese înmormântată la Roma.

Se pare că acest lucru a fost de ajuns pentru Lindemann, care a pus amorul și căsătoria în aceeași tainiță în care ținea multe alte resentimente și nemulțumiri de-ale sale.

La o petrecere de la Palatul Blenheim, în timpul unei discuții despre sex, o femeie atât de renumită pentru apetitul ei sexual încât fusese poreclită „Ploșnița de pat" s-a întors către Prof și i-a spus: „Haideți, haideți, Profesore, spuneți-ne când v-ați culcat dumneavoastră ultima oară cu o femeie".[32]

A urmat o tăcere lungă.

Cottage în engleză (n.tr.)

CAPITOLUL 52. BERLIN

Asul zborului Adolf Galland, încă în viață și adunând foarte repede victorii în luptele aeriene, reprezenta o problemă pentru Hermann Göring, comandantul Luftwaffe.

Recordul lui Galland urma, desigur, să fie sărbătorit și recompensat, însă Göring era neclintit în convingerea lui că Galland și camarazii săi piloți de avioane de vânătoare îl dezamăgiseră. El îi învinovățea – incapacitatea și lipsa lor de voință de a oferi o escortă eficientă pentru bombardierele sale – pentru gravele pierderi înregistrate de Luftwaffe și pentru trecerea ulterioară la bombardamente nocturne, care veniseră cu propriile costuri în ceea ce privește țintele ratate și zecile de accidente și coliziuni, a căror incidență amenința să crească odată cu apropierea iernii. (În primele trei luni ale anului următor, accidentele aveau să avarieze sau să distrugă 282 de bombardiere Luftwaffe, aproape 70% din pierderile totale, indiferent de cauze.)[1] Göring îi promisese lui Hitler că urma să îngenuncheze Anglia în patru zile, însă nici după patru săptămâni de atacuri nocturne asupra Londrei și de raiduri asupra multor alte ținte nu exista vreun semn că Churchill ar fi început măcar să șovăie.

Göring l-a convocat pe Galland în cabana lui de vânătoare din Prusia Orientală, Reichsjägerhof, pentru a-și exprima nemulțumirile față de divizia de avioane de vânătoare. Galland s-a oprit mai întâi la Berlin pentru a-și primi ultima decorație, Crucea de Cavaler cu Frunze de Stejar, apoi a zburat în Prusia Orientală pentru întâlnirea cu Göring. La poarta cu grinzi solide a complexului, Galland s-a întâlnit cu un prieten, pilot și el și rival redutabil, Werner Mölders, care ieșea. Mölders primise aceeași decorație ca și Galland cu trei zile înainte, la Berlin, iar acum se grăbea să ajungă la baza sa aeriană, iritat că pierduse trei zile pe care altfel le-ar fi putut petrece în aer, doborând avioane și sporindu-și astfel numărul victoriilor.

Chiar înainte să pornească la drum, Mölders l-a strigat pe Galland. „Grasul mi-a promis că te va reține cel puțin

la fel de mult ca pe mine."[2] Galland și-a continuat drumul către intrarea în cabană, o structură mare și sumbră construită din bușteni imenși, cu acoperiș de stuf și așezată între arbori înalți și zvelți. Göring a ieșit să-l întâmpine, arătând precum un personaj dintr-un basm de Frații Grimm. Purta o cămașă de mătase cu mâneci fluture, o haină de vânătoare verde din velur și cizme până la genunchi. La cingătoare avea prins un cuțit mare de vânătoare care semăna cu o sabie medievală. Göring părea a fi într-o dispoziție bună. După ce l-a felicitat pe Galland pentru noua sa decorație, i-a spus că mai avea să-i ofere o onoare: șansa de a vâna unul dintre cerbii-trofeu de pe domeniul cabanei. Göring cunoștea aceste animale la fel cum alți bărbați își cunoșteau câinii, dându-le tuturor nume. I-a spus lui Galland că va avea destul timp pentru vânătoare, deoarece îi promisese lui Mölders să-l rețină la cabană cel puțin trei zile. Galland a ucis cerbul a doua zi dimineață, „o bestie cu adevărat regală, un cerb pe care-l întâlnești doar o dată în viață". Capul, cu coarnele-i impunătoare, a fost tăiat și oferit lui Galland ca trofeu.

Galland a considerat că nu mai avea de ce să mai zăbovească pe acolo, însă Göring a insistat să-și onoreze promisiunea făcută lui Mölders.

În acea după-amiază au sosit rapoarte despre un mare raid asupra Londrei, unul dintre ultimele desfășurate pe timp de zi, în care Luftwaffe suferise pierderi majore. „Göring a fost distrus", scria Galland. „Pur și simplu nu-și putea explica pierderile din ce în ce mai dureroase ale bombardierelor."

Pentru Galland, răspunsul era evident. Ceea ce el și camarazii lui piloți încercaseră să le explice superiorilor era faptul că RAF erau mai puternice ca oricând, luptând cu un entuziasm profund și neclintit și fiind aprovizionate cu un număr parcă infinit de aparate de zbor. Cu o săptămână în urmă, Göring anunțase că RAF mai aveau doar 177 de avioane de vânătoare, dar asta nu se potrivea cu ce vedea Galland în aer. Englezii reușeau cumva să producă avioane de vânătoare într-un ritm care le depășea pierderile.

Göring fiind atât de preocupat de nenorocirea zilei, Galland a cerut din nou permisiunea de a se întoarce la

unitate. De data aceasta Göring nu s-a mai opus, în ciuda promisiunii față de Mölders.

Galland a plecat, cărând capul de cerb cu coarnele lui imense. O parte din drum, el și capul de cerb au călătorit împreună cu trenul, unde, conform spuselor lui Galland: „Cerbul a făcut mai multă senzație decât frunzele de stejar de pe Crucea de Cavaler pe care o purtam eu".

Vești importante veneau și din alte părți: cât timp Galland stătuse la cabană, Japonia semnase Pactul Tripartit de alianță oficială cu Germania și Italia.

La Berlin, în acest timp, un membru al unui echipaj de zbor de pe un bombardier Luftwaffe a trecut pe la apartamentul lui William Shirer pentru o discuție discretă. Pilotul era o sursă confidențială care, expunându-se unui risc personal imens, îl ținea pe Shirer la curent cu viața în forțele aeriene germane. Sursa i-a spus lui Shirer că el și colegii lui de echipaj îi admiră foarte mult pe piloții RAF, în special pe un anume pilot dichisit, care avea tot timpul o țigaretă în colțul gurii și pe care ei se juraseră să-l ascundă și să-l protejeze dacă s-ar fi întâmplat vreodată să fie doborât deasupra teritoriului controlat de germani.

Bombardamentele nocturne, spunea pilotul, provocau un stres profund echipajelor.[3] Bombardierele trebuiau să zboare după un program strict și pe rute atent stabilite, pentru a evita ciocnirile dintre avioanele care plecau și cele care se întorceau. Echipajele zburau adesea patru nopți din șapte și începuseră să obosească, i-a spus el lui Shirer. Erau cu toții surprinși că raidurile asupra Londrei produseseră până la acel moment efecte atât de puțin vizibile. Pilotul „era impresionat de mărimea Londrei", scria Shirer în jurnalul lui. „Mi-a spus că au bombardat-o trei săptămâni la rând și el era uimit cât de mult mai rămăsese încă din ea! A spus că li se transmitea adesea înainte de decolare că-și vor găsi țintele după un kilometru pătrat de oraș în flăcări. Când ajungeau acolo, nu găseau nici un kilometru pătrat incendiat, doar câte un foc ici și colo."

Într-o altă consemnare, Shirer nota că începuse să circule un banc prin cercurile mai cinice din Berlin:

„Un avion cu Hitler, Göring și Goebbels la bord se prăbușește. Toți trei mor. Cine scapă?"[4]

Răspuns: „Poporul german".

Zilele treceau, iar ministrul propagandei, Joseph Goebbels, era tot mai nedumerit. Nimic nu avea sens. Nu-și putea explica de ce Churchill nu recunoscuse încă înfrângerea, cu toate bombardamentele nocturne asupra Londrei. Rapoartele de la serviciul de informații al Luftwaffe continuau să indice că RAF erau foarte afectate, mai rămăseseră aproximativ 100 de avioane de vânătoare. De ce era Londra încă în picioare și Churchill încă la putere? Anglia nu dădea nici un semn vizibil de suferință ori de epuizare. Nici vorbă. La ședința sa de propagandă din 2 octombrie, Goebbels le-a spus adjuncților lui că „un val clar de optimism și de prefăcătorie este propagat în prezent de Londra în toată Marea Britanie și posibil chiar și în întreaga lume".[5]

Rezistența evidentă a Angliei avea repercusiuni neașteptate – și tulburătoare – acasă, în rândul poporului german. Cu Anglia care încă lupta, germanii își dăduseră seama că o a doua iarnă de război era inevitabilă. Nemulțumirea se accentua. În ultimele zile, vestea că guvernul german ordonase evacuarea obligatorie a copiilor din Berlin provocase o creștere a neliniștii printre locuitori, întrucât aceasta contrazicea însăși propaganda lui Goebbels, care dădea asigurări că Luftwaffe se pricepea de minune să apere Germania împotriva raidurilor aeriene. Evacuările erau voluntare, a insistat Goebbels în următoarea lui ședință de joi, 3 octombrie, jurând că oricine mai împrăștie zvonuri contrare „trebuie să se aștepte că va ajunge într-un lagăr de concentrare".[6]

Capitolul 53. Ținta: Churchill

Bombardarea Londrei a adus cu sine temeri tot mai mari pentru siguranța lui Churchill, o îngrijorare care pe el nu părea să-l preocupe. Nici un raid nu era prea cumplit ca să-l împiedice să se urce pe cel mai apropiat acoperiș ca să privească. Într-o noapte rece, când privea un raid de pe acoperișul clădirii de deasupra camerelor Cabinetului de Război, s-a așezat pe un horn, la căldură, și a stat acolo până când un ofițer a venit să-l roage politicos să plece – fumul, nemaiputând ieși, năvălise în încăperile de jos. Churchill, captivat de tunuri, a continuat să viziteze instalații antiaeriene exact când bombardierele germane zburau pe deasupra. Când începeau raidurile, el își expedia personalul în adăpostul de jos, dar nu-i urma, ci se întorcea în birou ca să-și termine treaba. Noaptea și după-amiaza dormea în patul lui. Când în St. James's Park a fost descoperită o bombă neexplodată, periculos de aproape de Downing Street numărul 10, Churchill a rămas unde era, exprimându-și îngrijorarea numai pentru „bietele păsărele" – pelicanii și lebedele – de pe lacul din parc. Nici măcar bombele care cădeau foarte aproape nu păreau să-l tulbure. John Colville își amintea cum, într-o noapte, când mergeau prin Whitehall, două bombe s-au auzit apropiindu-se cu un șuierat și izbindu-se de pământ foarte aproape. Colville s-a adăpostit, Churchill și-a continuat drumul, „pășind pe mijlocul străzii King Charles, cu bărbia sus și înaintând rapid, ajutat de bastonul lui cu mâner de aur".[1]

Indiferența lui Churchill față de propria integritate a atras rugămintea disperată a ministrului aerului, Sinclair. „Un lucru mă îngrijorează zilele astea – că stați în Downing Street fără un adăpost cuvenit."[2] El l-a îndemnat pe Churchill să se mute în camerele Cabinetului de Război sau într-un alt loc bine protejat. „Ne faceți de râs dacă insistați ca noi să locuim la subsol, refuzând să procedați și dumneavoastră la fel!" Buna prietenă a lui Churchill,

Violet Bonham Carter, i-a spus că insistase pe lângă Clementine să-l împiedice să se mai aventureze în zone periculoase. „Pentru tine poate că este amuzant – însă pentru noi, ceilalți, este îngrozitor. Te rog să înțelegi că pentru majoritatea dintre noi acest război este un «one man show» (spre deosebire de ultimul), așa că tratează-ți viața ca pe o flacără sacră. Ea nu-ți aparține doar ție, ci nouă, tuturor."[3]

Au intervenit și alții pentru a lua aceste măsuri de protejare a lui Churchill. La ferestre au fost instalate obloane rezistente la explozii pentru a împiedica șrapnelul să pătrundă și sticla să se spargă în cioburi care să sfâșie carnea. Ministerul Lucrărilor Publice a început să construiască un scut din beton și oțel pentru ranforsarea tavanului camerelor din Cabinetul de Război. Pericolul tot mai mare a determinat de asemenea guvernul să înceapă construirea unui nou apartament, rezistent la explozii, în clădirea de deasupra Cabinetului de Război. Proiectat pentru familia Churchill, apartamentul a devenit cunoscut drept Anexa nr. 10 sau, pe scurt, „Anexa". Ca întotdeauna, zgomotul provocat de lucrări îl scotea din minți pe Churchill. Trimitea în mod constant pe câte unul dintre secretarii lui privați ca să afle sursa zgomotului și să o oprească, provocând astfel ceea ce Colville a considerat o întârziere semnificativă a finalizării proiectului.

Clădirea din Downing Street numărul 10, pe care Churchill o descrisese la un moment dat ca fiind „șubredă", avea măcar avantajul că era ascunsă printre mai multe clădiri mai mari, într-o zonă protejată de o aglomerare de baterii de artilerie antiaeriană și baloane de baraj. Reședința de la țară a prim-ministrului, Chequers, era altă poveste. Cam tot ce se făcuse până la acel moment pentru a proteja casa împotriva atacurilor aeriene fusese să se instaleze niște grinzi în Salonul Hawtrey. Când fostul proprietar al reședinței Chequers, Arthur Lee, a văzut prima oară aceste lucrări, a fost revoltat. „Când am mers la Chequers", scria el, „am fost, trebuie să mărturisesc, oarecum uluit de noțiunea Ministerului Lucrărilor Publice de încăperi rezistente la bombardamente în interiorul casei, întărite de grămezi de saci de nisip peste construcția

exterioară de cărămidă."[4] Sacii cu nisip au fost îndepărtați după aceea, grinzile, însă, au rămas.

Churchill însuși era cât se poate de pregătit să lupte până la capăt printre artefactele cromwelliene, dacă invadatorii germani ar fi intrat în casă, așteptându-se de la familia lui să facă la fel. Cu ocazia unei întruniri de familie, el a spus: „Dacă vor veni germanii, fiecare dintre voi poate omorî un german".

„Dar eu nu știu să trag cu arma", a protestat nora lui, Pamela.[5]

„Te-ai putea duce la bucătărie să iei un satâr."

Ea nu s-a îndoit că el vorbea serios. „Vorbea absolut serios", își amintea ea ulterior, „iar eu am fost terifiată." Pentru Chequers au fost alocate patru căști, cunoscute de toată lumea drept „pălării de tablă", pentru a fi folosite de îngrijitoarea Grace Lamont, de șoferul lui Churchill, de Clementine și de Pamela. Mary avea casca ei, și uniformă completă, de la Serviciul Voluntar al Femeilor.

Primul care a recunoscut vulnerabilitatea reședinței de la Chequers a fost secretarul privat Eric Seal. Într-o notă discretă către „Mopsul" Ismay, el și-a exprimat temerile, iar Ismay a devenit la rândul lui îngrijorat. Nu încăpea îndoială că germanii cunoșteau localizarea casei. Cu trei ani înainte, ministrul de externe al lui Hitler, Joachim von Ribbentrop, pe atunci ambasador în Marea Britanie, vizitase proprietatea pe vremea când prim-ministru era Stanley Baldwin. Odată cu începerea războiului aerian asupra Angliei, Ismay și-a dat seama că Chequers putea fi o țintă preferată, atât pentru Luftwaffe, cât și pentru trupele parașutate lansate în zona din jur, deși nu și-a dat seama cât de vulnerabil era locul decât după ce RAF au realizat o serie de fotografii de recunoaștere a domeniului pentru a înțelege cum l-ar fi văzut piloții germani.

Realizate de la o altitudine de 3 000 de metri, aceste fotografii (și altele făcute ulterior, de la o 1 500 și de la 4 500 de metri altitudine) au scos la iveală un aspect al casei și orientarea acesteia în peisaj total surprinzătoare. Drumul lung de acces, Victory Way, se intersecta cu o alee în formă de U care ducea la intrările din față și din spate ale casei. Aleile erau pavate cu pietriș deschis la culoare, care

contrasta izbitor cu restul terenului acoperit cu verdeață. De sus, efectul era straniu. Firul lung și alb al Victory Way arăta ca o săgeată indicând casa. Noaptea, când luna făcea pietrișul alb să strălucească, efectul era și mai pronunțat, într-o asemenea măsură încât era o adevărată minune că Luftwaffe încă nu lovise casa.

La îngrijorările lui Ismay se adăuga și faptul că o fotografie aeriană a domeniului Chequers dintr-o sursă privată fusese deja publicată în presă, fiind astfel, după cum i-a spus Ismay ministrului securității interne într-o scrisoare datată 29 august, „foarte probabil în posesia germanilor".[6] El a atașat o copie a fotografiei, în care casa chiar arăta ca o țintă clară, scriind: „Având în vedere că premierul merge acolo aproape în fiecare weekend, este foarte important să se ia imediat măsuri pentru a o face mai greu de identificat".

Departamentul responsabil de camuflaj al ministerului a venit cu mai multe propuneri, inclusiv pavarea aleilor cu același material folosit pentru acoperirea terenurilor de tenis și instalarea unor plase înălțate îmbrăcate în vată minerală, dar a decis că cea mai bună soluție, cel puțin din punct de vedere financiar, pentru mascarea aleilor era acoperirea lor cu gazon. Clementine a vrut să se rezolve problema cât mai repede. Fiica ei mai mică și nora ei gravidă locuiau acum în acea casă, iar Churchill părea să fie el însuși din ce în ce mai mult ținta Luftwaffe, după cum sugera creșterea evidentă a numărului de atacuri aeriene asupra Whitehall.

Ismay era îngrijorat și din cauza altor pericole. O evaluare a securității avertizase că Chequers necesita protecție împotriva mai multor tipuri de pericole, de la asasini singuratici la grupuri de parașutiști. Casa și terenul erau acum păzite de un pluton aparținând Gărzilor Coldstream, alcătuit din patru subofițeri și 30 de soldați, însă Ismay voia extinderea acestuia la o companie de 150 de soldați. Gărzile erau cazate în corturi instalate pe domeniu. Ismay a recomandat ceva mai stabil, cu barăci și o popotă ascunse printre copacii din spatele proprietății. Canalizarea însă, admitea el, putea fi o problemă: „Va

trebui folosită canalizarea Chequers, care s-ar putea să fie suprasolicitată".[7]

La mijlocul lui septembrie, când teama de invazie s-a intensificat, Forțele Interne au trimis un automobil Lancaster blindat la Chequers, pentru a fi folosit de Churchill, împreună cu doi ofițeri care să-l conducă. Statul-major al Forțelor Interne a recomandat ca ofițerii să fie înarmați cu mitraliere Thompson. „Acestea ar oferi o putere mai mare decât pistoalele în caz de ripostă din partea agenților inamici sau a trupelor parașutate."[8] În cursul săptămânii, automobilul se afla la Londra. Șoferul personal al lui Churchill urma să primească instrucțiuni despre cum să-l conducă.

Proful, în ceea ce îl privea, era deosebit de îngrijorat de pericolele reprezentate de numeroasele trabucuri pe care Churchill le primea în dar de la cetățeni și de la emisari străini, nu pentru că fumatul era deja privit ca un obicei dăunător, ci de teamă că expeditorul sau o persoană infiltrată ar fi putut otrăvi unul dintre trabucuri. Nu trebuia decât o cantitate infimă introdusă într-un singur trabuc din 50. Doar un trabuc testat putea trece drept absolut sigur, însă procesul de testare distrugea, inevitabil, mostra. Un test detaliat a descoperit un trabuc cubanez ce conținea „o mică masă neagră și turtită de resturi vegetale care conțin mult amidon și două fire de păr", care s-a dovedit a fi excremente de șoarece.[9] Nicotina în sine, evidenția șeful departamentului de testare al MI5, lordul Rothschild, era o otravă periculoasă deși, observa el, după testarea unei tranșe de trabucuri, „aș spune că ar fi mai sigur să fumați resturi decât să traversați o stradă din Londra".

La un moment dat, Churchill nu a mai ținut cont de precauții. A primit o cutie întreagă de trabucuri de Havana în dar de la președintele Cubei. Le-a arătat miniștrilor într-o seară, după cină, înainte de reluarea unei ședințe de cabinet deosebit de încărcate. „Domnilor", a spus el, „voi încerca acum un experiment. Poate va genera bucurie. Poate se va sfârși tragic. Voi oferi tuturor celor prezenți câte unul dintre aceste splendide trabucuri."[10]

A făcut o pauză.

„Se prea poate ca fiecare dintre ele că conțină otravă letală."

Altă pauză dramatică.

„Se prea poate ca în câteva zile să merg în urma unui lung șir de sicrie spre altarul din Westminster Abbey."

O nouă pauză.

„Criticat de popor drept cel care a fost mai rău chiar și decât cei din familia Borgia."

A început să împartă trabucuri. Domnii le-au aprins. Au supraviețuit cu toții.

O săptămână mai târziu, John Colville l-a anunțat pe Churchill că trimite câte un trabuc din fiecare cutie primită în dar pentru a fi testat de MI5. Proful, i-a spus el lui Churchill, „speră că nu veți mai fuma din trabucuri înainte de aflarea rezultatului analizelor. El subliniază că tocmai au avut loc niște arestări la o razie a poliției ale unor elemente nedorite din Cuba, care au arătat că există un număr surprinzător de mare de agenți și simpatizanți naziști în acea țară."[11]

Lindemann ar fi preferat ca Churchill să nu fumeze deloc din trabucurile primite din străinătate, după cum raporta Colville într-o notă separată: „Proful s-a gândit totuși că poate veți dori să le lăsați pe toate într-un loc sigur și uscat până după război, când poate veți considera justificată asumarea riscului implicat de faptul de a le fuma, dacă veți dori să faceți acest lucru".[12]

Acesta era modul Profului de a spune, pe ocolite, că, dacă un trabuc l-ar fi omorât atunci, nu ar fi contat.

Beaverbrook devenea tot mai frustrat de toată muncă pierdută din cauza raidurilor, a alarmelor false și a vizitelor bombardierelor izolate, a căror misiune era în mod clar aceea de a declanșa pur și simplu sirenele și a-i trimite pe muncitori în adăposturi. Într-o singură zi, două avioane izolate efectuând separat survoluri ale Londrei au declanșat alerte care au provocat o întârziere de șase ore a producției în fabricile din oraș. În săptămâna încheiată sâmbătă, 28 septembrie, raidurile și avertismentele au redus la jumătate orele de lucru în șapte fabrici de avioane importante. Costul acestor ore pierdute era crescut de

faptul că muncitorii care își petreceau nopțile în adăposturi erau mai puțin eficienți a doua zi. Când bombele chiar cădeau, efectele secundare erau și mai grave. Muncitorii rămâneau acasă, pentru turele de noapte era greu să găsești personal. Riscurile însă erau reale. În iulie, o companie, Parnall Aircraft Ltd., fabricant de turele de tun, pierduse 73 000 de ore de lucru din cauza alarmelor false. Șapte luni mai târziu, peste 50 dintre muncitorii din fabrică erau uciși într-un singur raid de zi.

Beaverbrook a ajuns să urască urletul sirenelor care anunțau raiduri aeriene. „Sirenele, trebuie să admitem, au devenit aproape o obsesie pentru el", scria David Farrer, secretarul său personal.[13] Beaverbrook îl asalta pe Churchill cu reclamații, terorizându-l cu insistența de a interzice cu totul sirenele de avertizare. „Decizia ar putea costa țara câteva vieți", scria el.[14] „Însă dacă continuăm cu avertismentele, probabil că vom plăti un preț mai mare în vieți prin afectarea producției noastre de aeronave."

Beaverbrook a dat parțial vina pentru pierderile de producție pe persoana pe care o considera a-i fi cea mai potrivnică, ministrul aerului, Sinclair, acuzându-l pe acesta că nu se îngrijise de protecția adecvată pentru fabrici și că nu le apărase nici măcar după ce primise avertismente prealabile că era probabil să se producă un raid. El voia mai multe baloane de baraj care să plutească deasupra fabricilor și mai multe tunuri antiaeriene, mergând până la a cere chiar ca Ministerul Aerului să repartizeze câte un Spitfire pentru protecția fiecărui complex industrial în parte.

Nu se gândise nici măcar o clipă că asemenea măsuri ar fi protejat cu adevărat vreo fabrică, conform secretarului Farrer: „Căuta sentimentul siguranței, nu realitatea ei".[15] Era interesat nu de salvarea muncitorilor, ci de menținerea lor la posturi, scria Farrer, adăugând: „Era cât se poate de dispus să riște vieți pentru a produce mai multe avioane".

Beaverbrook a mai avertizat și că, dacă muncitorii din fabricile britanice nu operau mașinile-unelte 24 de ore pe zi, America avea să observe și să nu mai fie dispusă să trimită și alte utilaje. Este discutabil dacă lui Beaverbrook chiar îi păsa de percepțiile americanilor. El voia producție

cu orice preț. Pentru asta, avea nevoie de atenția lui Churchill, iar o modalitate de a o căpăta era să amplifice spectrul deziluzionării lui Roosevelt. „Afirmația americanilor că avem mai multe mașini-unelte decât avem nevoie va fi complet justificată", scria el.

Ca să-i încurajeze și pe ceilalți să ignore alertele de raid aerian, Beaverbrook a decis să rămână la biroul său când sunau sirenele. Era însă îngrozit. „Beaverbrook este un bărbat cu un temperament agitat", scria secretarul Farrer.[16] „Era teribil de speriat de sunetul bombelor ce explodau la cădere. Însă perseverența lui era mai presus de temeri."

Între timp, Proful îl bombarda pe Churchill cu note și minute pe subiecte diverse și despre arme noi. Tendința lui de a vedea toate lucrurile prin lupa insensibilă a științei făcea ca unele dintre propunerile sale să fie la limita cruzimii. Într-un memorandum, el recomanda otrăvirea fântânilor folosite de trupele italiene din Orientul Mijlociu.[17] Sugera folosirea clorurii de calciu, „extrem de avantajoasă din moment ce este nevoie de numai 450 de grame de material pentru fiecare 19 000 de litri". Cunoștea însă importanța percepției publice, sfiindu-se astfel să recomande otrăvuri de natură mai letală, precum arsenicul, căci acestea declanșau „asocieri indezirabile în mentalul colectiv".

Cu toate acestea, nu avea astfel de rețineri în ceea ce privea incinerarea, pur și simplu, a coloanelor de soldați inamici. „În opinia mea, petrolul lampant are mari șanse în război, cu condiția să fie folosit pe scară largă", îi spunea el lui Churchill o săptămână mai târziu.[18] Petrolul lampant putea fi folosit pentru oprirea unei forțe invadatoare sau „și mai bine, pentru incendierea unei întregi coloane de trupe sau vehicule", scria el. „Tot ce trebuie făcut este să se instaleze câteva conducte de-a lungul acostamentului, ascunse într-un gard viu, cu găuri în ele îndreptate spre drum. O conductă este dusă la câteva sute de metri până la o sursă de petrol. La momentul potrivit, când o coloană de vehicule blindate se află pe drum, petrolul este pornit și

aprins, producând un adevărat cuptor arzător pe toată lungimea pregătită a drumului."

Mary Churchill detesta în continuare că era ascunsă la țară, în siguranță, de niște părinți „exagerat de protectori" și că nu putea trăi și ea experiența războiului. În noaptea de miercuri, 25 septembrie, i s-a ivit această ocazie. Una dintre uriașele mine parașutate ale Luftwaffe a ajuns până în Aylesbury și a explodat atât de aproape de sediul Serviciului Voluntar al Femeilor, încât l-a făcut inutilizabil. 19 angajați au fost răniți.

Entuziasmul a fost umbrit de tristețe, când un val de critici s-a abătut asupra tatălui ei și a guvernului acestuia. Ascultând asigurările consilierilor săi militari de vârf, Churchill reluase Operațiunea Menace, capturarea Dakarului, în Africa de Vest, de către o forță mixtă de soldați britanici și forțe franceze libere conduse de generalul de Gaulle. Atacul, care începuse în primele zile ale acelei săptămâni, păruse că se va încheia cu o victorie ușoară, însă un cumul de factori, inclusiv o defensivă surprinzător de puternică din partea forțelor de la Vichy care controlau portul, a avut drept rezultat într-un spectaculos eșec – o operațiune atât de confuză și de stupidă, încât a devenit o parodie a dramaticei lovituri ofensive pe care Churchill o sperase. Încă o dată, forțele britanice au fost forțate să se retragă, determinându-i pe critici să prezinte incidentul ca fiind doar cel mai recent dintr-un lanț de eșecuri printre care se numărau Norvegia, Dunkerque și – pentru cei care făceau efortul să privească și mai departe în trecut – Gallipoli din timpul mandatului inițial al lui Churchill ca prim-lord al Amiralității, când încercarea sa de a debarca o armată în peninsula turcă se sfârșise tot cu o evacuare. Acel dezastru, mult mai sângeros decât Dakar, îl costase postul. Un raport al Serviciilor Interne de Informații rezuma astfel reacția cetățenilor la eșecul de la Dakar: „Încă o victorie a evacuării".[19]

Mary știa cu câtă disperare voia tatăl ei să lanseze operațiuni ofensive împotriva Germaniei, dincolo de simpla bombardare a țării. Instinctul inițial al lui

Churchill de a anula operațiunea, după vizita la cartierul general al RAF din Uxbridge din săptămâna anterioară, fusese unul bun, dar se lăsase convins de încrederea exagerată a ofițerilor superiori. În jurnalul ei, Mary își apăra tatăl: „Nu văd cum, când trebuie să iei decizii la nesfârșit, poți evita să faci anumite greșeli".[20]

În rândurile personalului din casa lui Churchill, eșecul Operațiunii Menace era perceput ca fiind suficient de grav pentru a reprezenta o amenințare pentru guvernul condus de el.

„Of, Doamne – cumva această răsturnare a aruncat o umbră peste toate", scria Mary. „Sper ca guvernul să răzbească – sentimentele mele sunt atât de amestecate. Bineînțeles că vreau ca Papa să iasă cu bine din toate astea, și nu numai din motive personale – și, de asemenea, dacă el ar pleca, CINE VA VENI??"

Nici a doua zi, vineri, 27 septembrie, nu a fost mai bună. „Toată ziua de azi a părut umbrită de eșecul evenimentelor din Dakar", observa Mary.[21] „Cu siguranță, undeva a existat o judecată greșită. Of, îmi este atât de teamă pentru Papa. Îi iubește atât de mult pe francezi, și eu știu că își dorește mult ca ei să facă ceva măreț și spectaculos – dar mă tem că el va suferi mai degrabă o lovitură din cauza asta." Mary era șocată de toate invectivele din presă. *Daily Mirror*, cu precădere, parcă înnebunise. „«Influența Galliopi?»", scria Mary, citând ziarul. „O, cât de urât!"

Peste toate astea, agravând suspansul deja existent în casă, cumnata ei gravidă, Pamela, nu se simțea bine, i-a fost mai rău joi și foarte rău vineri. Iar tratamentele medicului Pamelei, Carnac Rivett, inclusiv aparenta lui obsesie de a o ține în picioare și de a o obliga să meargă, deveneau sufocante, făcând-o pe Mary să exclame în jurnalul ei: „De ce nu poate doctorul Rivett s-o lase în pace pe biata fată?"

În ciuda faptului că bebelușul trebuia să se nască în orice zi, marți, 8 octombrie, Pamela și Clementine au plecat de la Chequers la Londra, pentru a participa la ceremonia de depunere a jurământului a lui Randolph, soțul Pamelei, ca nou membru al Camerei Comunelor, un post pe care avea

să îl ocupe păstrându-și, în același timp, funcția de comandant al Regimentului 4 Husari ai reginei și cea de corespondent pentru publicația *Evening Standard* a lui Beaverbrook.

Cele două au plecat cu mașina la Londra, știind prea bine cât de mare era probabilitatea ca Luftwaffe să bombardeze din nou orașul în acea noapte, la fel cum o făcuse în fiecare noapte din 7 septembrie încoace și în ciuda faptului că temerile de invazie continuau să fie mari. După cum îi spunea Churchill lui Roosevelt vineri, 4 octombrie: „Am sentimentul că pericolul invaziei nu a trecut".[22] Referindu-se la Hitler, el scria: „Domnul s-a dezbrăcat și și-a pus costumul de baie, însă apa se răcește și în aer plutește o adiere de toamnă". Dacă Hitler plănuia să-și facă mișcarea, Churchill știa că trebuia să o facă în curând, înainte ca vremea să se strice. I-a spus lui Roosevelt: „Menținem starea de vigilență maximă".

Pamela și Clementine aveau în mașină un tub de gaz ilariant, pe care să i-l administreze Pamelei dacă se întâmpla să intre în travaliu. Însă ziua avea să-i ofere cea mai mare dramă lui Mary, care rămăsese singură la Chequers.

În noaptea aceea, la Chequers, Mary a fost invitata ofițerilor din Garda Coldstream desemnați să apere casa. I-a plăcut mult petrecerea și atenția primită – până când Luftwaffe a stricat tot.

Cina era în plină desfășurare când ea și ceilalți au auzit șuieratul inconfundabil al unei bombe în cădere.[23] S-au ascuns cu toții, din instinct, și au așteptat ceea ce a părut un interval exagerat de lung până la detonare. Când explozia s-a produs, a fost ciudat de înfundată, lăsându-i pe petrecăreți „destul de speriați, dar teferi și cu un moral bun", scria Mary.

Gazdele au dus-o urgent afară într-un tranșeu adânc antiaerian, care era plin de noroi și care i-a distrus iubiții pantofi din piele de căprioară. După ce au considerat că raidul se încheiase, soldații au escortat-o pe Mary acasă. „Au fost toți foarte drăguți cu mine", scria ea în jurnal, „iar eu m-am simțit grozav de emoționată și destul de

speriată, dar, slavă Domnului, nu am fost atât de palidă și de speriată cum m-am temut adesea și mi-am imaginat că voi fi."

Apoi a adăugat: „Să-i ia naiba pe nenorociții ăia de huni că au distrus o petrecere atât de frumoasă".

A doua zi, miercuri, 9 octombrie, Mary a descoperit că bomba făcuse un crater uriaș la doar 90 de metri de popota gărzilor, pe un teren noroios. Noroiul, a tras ea concluzia, explica probabil de ce sunase atât de înăbușit explozia.

Mary scria în jurnalul ei: „Nu mă mai simt atât de ignorată de război".

La începutul dimineții de joi, la Chequers, Pamela, asistată de fricosul și mereu prezentul doctor Rivett, a dat naștere unui fiu. O tânără asistentă a fost de asemenea prezentă. Pamela tocmai se dezmeticea din anestezie când a auzit-o pe asistentă spunând: „V-am spus deja de cinci ori că este băiat. Vă rog să mă credeți pe cuvânt!"[24]

Pamela, ametită, avea nevoie să i se confirme. „Nu se poate schimba nimic acum", a spus ea. „Nu. Nu se poate schimba acum."

A fost asigurată că, într-adevăr, sexul copilului nu avea cum să se mai schimbe.

Clementine a consemnat evenimentul în cartea de onoare de la Chequers: „10 octombrie, 4:40, Winston". Era prima naștere din acea casă după mai bine de un secol.

„Winston Churchill Junior a sosit", scria Mary în jurnalul ei.[25] „Uraaa!"

Apoi adăuga:

„Pam, slăbită, dar fericită.

Bebelușul, deloc slăbit și doar parțial fericit!"

Soțul Pamelei, Randolph, proaspăt uns ca membru al Parlamentului, ratase nașterea.[26] Era la Londra, în pat cu soția unui tenor austriac, a cărui imagine cu monoclu apărea pe cartonașele de colecționat din pachetele de țigarete.

A doua zi de dimineață, la Londra, Churchill, aflat în Downing Street numărul 10 și lucrând din pat, a aflat că două bombe căzuseră peste Horse Guard Parade, în

vecinătatea casei, însă nu explodaseră. L-a întrebat pe Colville: „Ne vor provoca vreo pagubă când vor exploda?"[27]

„Nu cred, domnule", a răspuns Colville.

„Aceasta este simpla dumitale părere, pentru că, dacă da, n-are nici o valoare", a spus Churchill. „Dumneata nu ai văzut niciodată o bombă neexplodată bubuind. Du-te și cere un raport oficial."

Asta i-a întărit lui Colville convingerea că era o prostie să-ți dai cu părerea în prezența lui Churchill, „dacă nu ai nimic cu care să o susții".

Churchill și-a cunoscut noul nepot în acel sfârșit de săptămână, când s-a dus din nou la Chequers, aducând cu el, ca de obicei, numeroși oaspeți, inclusiv pe „Mopsul" Ismay și pe generalul Brooke. Churchill a fost „extrem de încântat, venind în repetate rânduri să se uite la bebeluș, să-i dea să mănânce și fiind pur și simplu încântat până peste poate de el", spunea Pamela.

Deși bebelușul Winston era atracția principală, atenția lui Churchill a fost de asemenea atrasă de craterul lăsat de bomba care întrerupsese dineul lui Mary. După masa de prânz, el și Ismay, alături de Colville și de alți oaspeți, l-au inspectat îndeaproape, dezbătând dacă apropierea bombei de casă era un simplu accident. Colville l-a considerat un eveniment întâmplător; Churchill și Mopsul l-au contrazis, susținând că ar fi putut fi o încercare deliberată de a lovi casa.

„Există în mod cert un pericol", cugeta Colville în jurnalul său în consemnarea din acea seară.[28] „În Norvegia, Polonia și Țările de Jos, germanii au arătat că politica lor era să anihileze guvernele, iar Winston valorează mai mult pentru ei decât toate cabinetele celor trei țări la un loc." Colegul lui, Eric Seal, secretar principal, și-a reiterat propriile îngrijorări într-o scrisoare personală adresată noului comandant al Statului-Major al Aviației, Charles Portal, care îl înlocuise pe Cyril Newall. „Am stabilit o gardă militară acolo, care ar trebui să fie suficient pentru toate situațiile de urgență care ar putea apărea pe uscat", scria el. „Dar nu sunt deloc sigur dacă este cu adevărat ferit

de atacul cu bombă." Subliniind că nu-i spusese încă nimic despre asta lui Churchill, Seal adăuga: „Eu însumi aș fi mai fericit dacă ar fi posibil ca el să aibă mai multe adăposturi, care să poată fi folosite din când în când, astfel încât inamicul să nu știe niciodată unde se află".

Chequers era o proprietate prea valoroasă ca Churchill să o abandoneze în totalitate, dar a fost de acord că petrecerea fiecărui sfârșit de săptămână acolo putea reprezenta un risc prea mare pentru siguranța lui, cel puțin când cerul era senin și luna plină. El însuși își exprimase îngrijorarea cu privire la siguranța reședinței de la Chequers. „Probabil, ei nu cred că sunt atât de nesăbuit să vin aici", a spus el. „Dar aș pierde foarte mult, trei generații dintr-o lovitură."[29]

Cu toate acestea, să rămână pur și simplu în oraș nu era o idee chibzuită. Churchill avea nevoie de weekendurile sale la țară și avea informații despre o casă care se potrivea perfect în rolul de înlocuitor pentru momentele în care domnea lumina lunii.

L-a invitat pe proprietarul acesteia, Ronald Tree, la biroul său. Tree era un prieten vechi, care îi împărtășise neliniștile dinainte de război cu privire la ascensiunea lui Hitler. Acum era membru conservator al Parlamentului și secretar parlamentar al ministrului informațiilor, Duff Cooper. Din punct de vedere financiar, Tree nu avea nevoie de nici una dintre funcții. El moștenise o avere considerabilă ca urmaș al imperiului lui Marshall Field din Chicago. Soția lui, Nancy, era americancă, nepoată a lui lady Astor. Cei doi dețineau Ditchley, o reședință din secolul al XVIII-lea din Oxfordshire, situată la aproximativ 120 de kilometri de Downing Street numărul 10.

Churchill a fost direct. I-a spus lui Tree că dorea să-și petreacă următorul sfârșit de săptămână la Ditchley și că va sosi cu mai mulți oaspeți și o echipă completă de personal și gărzi de corp.

Tree a fost încântat. Soția lui, emoționată. Dacă știau exact în ce se bagă, este încă discutabil. Sosirea lui Churchill la acea reședință semăna mai degrabă cu unul

dintre războaiele-fulger ale lui Hitler decât cu o vizită pașnică la țară, la sfârșit de săptămână.

„E o treabă destul de serioasă", scria Harold Nicolson în jurnalul lui, după ce a luat parte la o astfel de invazie în reședința Ditchley.[30] „Mai întâi vin doi detectivi, care controlează casa de la mansardă până în pivniță. Pe urmă, sosesc valetul și camerista cu multe bagaje, apoi 35 de soldați plus ofițeri apar pentru a-l proteja pe bărbatul important pe timpul nopții. Pe urmă, două stenografe cu tone de hârtii." După aceea sosesc oaspeții. „Casa uriașă este întunecată și lipsită de ferestre, apoi se deschide o crăpătură îngustă în ușă și intrăm deîndată la căldură, în luminile și frumusețea uluitoare a holului."

Decorul casei era deja legendar și devenea rapid modelul pentru un stil de reședință rurală care sublinia culoarea, confortul și lipsa formalității. Popularitatea sa o determinase pe doamna Tree să înființeze o firmă de design interior în jurul conceptului. Viitoarea ei parteneră de afaceri va descrie ulterior estetica ei drept una de „decadență".

Familia Tree nu a fost deranjată de asediul brusc al casei lor. Departe de ei gândul. „Am fost dintotdeauna unul dintre cei mai mari și mai umili admiratori ai dumneavoastră", îi scria doamna Tree lui Churchill după prima lui vizită, „și am dorit să vă spun cât de încântați și de onorați suntem cu toții să vă avem ca oaspete la Ditchley. Dacă este oportun pentru dumneavoastră să folosiți această reședință în orice moment, indiferent dacă anunțați de pe o zi pe alta, vă stă la dispoziție."[31]

A fost, într-adevăr, oportun. Churchill a venit și în weekendul următor. Și pe tot parcursul anului avea să ocupe casa în mai bine de 12 weekenduri, inclusiv într-unul dintre cele mai importante momente ale războiului.

Churchill a observat imediat un avantaj al acestei case: Ditchley avea o sală de cinema, de care prim-ministrul s-a bucurat atât de tare, încât, la momentul cuvenit, a comandat instalarea uneia și la Chequers, spre disperarea inspectorilor de la pompieri, care au considerat ulterior că reprezenta un „grav pericol de incendiu". Beaverbrook a organizat totul și s-a asigurat că Churchill primea cele mai

recente filme și jurnale de știri. „Max știe cum să facă lucrurile astea", a spus Churchill.[32] „Eu nu."

Doi proiecționiști s-au alăturat anturajului săptămânal de la Chequers.

CAPITOLUL 54. RISIPITORUL

Ca și cum războiul nu ar fi fost deja o mare încercare, căsnicia Pamelei cu Randolph era din ce în ce mai fragilă: facturile neachitate se acumulau, iar pasiunea lui pentru jocuri de noroc și băutură nu se domolise. Lua cina frecvent la club, White's pe numele lui, și în diverse restaurante preferate de tinerii și bogații Londrei, grăbindu-se să achite nota, chiar dacă tovarășii săi erau mult mai bogați decât el. Cumpăra cămăși și costume făcute la comandă. Pamela l-a implorat pe Churchill să o ajute. El a consimțit să acopere datoriile cuplului, însă cu condiția să nu se mai acumuleze alte facturi. „Da", l-a asigurat Pamela, „s-a încheiat cu asta."[1] Multe buticuri și magazine universale le permiteau însă clienților să cumpere lucruri pe credit, facturând la trei luni sau mai mult, provocând astfel un decalaj între momentul achiziționării și sosirea facturii trimestriale. „Atunci, Dumnezeule!" a spus Pamela. „Vor fi din ce în ce mai multe facturi."

Cheltuielile cuplului depășeau veniturile lui Randolph, chiar dacă, după standardele epocii, el câștiga o grămadă de bani. Din soldă, onorariile pentru cursuri, salariul de la Parlament și de la publicația *Evening Standard* a lui Beaverbrook, plus din alte surse de venit primea în total 30 000 de lire pe an, sau 120 000 de dolari (după inflație, incredibil, aproximativ 1,92 milioane de dolari în banii de azi). Doar Beaverbrook îi plătea 1 560 de lire pe an, sau 6 240 de dolari (aproximativ 99 840 de dolari azi). Nu era suficient, iar creditorii lui își pierdeau răbdarea. Într-una din zile, pe când se afla la cumpărături în Harrods, magazinul universal de lux din Knightsbridge, în Londra, Pamela a aflat, spre marea sa umilință, că avea creditul anulat. Acest lucru a fost, spunea ea, „îngrozitor pentru mine".[2]

A ieșit din magazin plângând. Când a ajuns înapoi în Downing Street numărul 10, i-a povestit totul lui Clementine, care își cunoștea prea bine fiul. Firea lui risipitoare era o meteahnă mai veche. Pe când Randolph

avea 20 de ani, Churchill îi scrisese, somându-l să-și achite datoriile și să rezolve un conflict pe care îl avea cu banca. „În loc să faci asta", i-a spus Churchill, „am impresia că tu cheltui fiecare bănuț câștigat, și asta în cel mai nesăbuit mod, intrând mereu în necazuri și, în cele din urmă, în incidente și situații umilitoare."[3]

Tendința lui Randolph de a-i insulta pe alții și de a provoca scandal era, de asemenea, o sursă persistentă de conflicte. După ce Churchill fusese el însuși ținta unei remarci deosebit de tăioase, i-a scris lui Randolph pentru a anula o cină în doi programată, „pentru că pur și simplu nu pot risca să-mi adresezi asemenea insulte și nu simt că vreau să te văd în momentul de față".[4] Churchill obișnuia să-și ierte fiul, încheindu-și mereu scrisorile – chiar și pe aceasta – cu formula: „Al tău iubitor tată".

Clementine nu era la fel de indulgentă. Relația ei cu Randolph fusese marcată de ostilitate încă din copilăria lui, fisură care doar s-a adâncit odată cu înaintarea în vârstă. La începutul căsniciei cu Pamela, în timpul unei perioade dificile, Clementine i-a oferit acesteia câteva sfaturi cruciale pentru relația cu Randolph: „Pleacă, pur și simplu, undeva pentru trei, patru zile, dar nu spune unde pleci. Doar pleacă. Lasă un bilețel că ai plecat." Clementine a spus că așa făcuse și ea cu Churchill, adăugând: „A fost foarte eficient". Acum, auzind despre calvarul Pamelei de la Harrods, Clementine a arătat înțelegere. „A fost extrem de înțelegătoare și de bună, dar a fost și foarte neliniștită", spunea Pamela.[5]

Clementine avea permanent o neliniște că Randolph va face într-o zi ceva deosebit de stânjenitor pentru tatăl lui, iar Pamela știa că această teamă era mai mult decât justificată. În special când Randolph bea. „Eu provin dintr-o familie care e total împotriva alcoolului", spunea Pamela. „Tata nu a consumat deloc alcool. Mama poate mai bea un păhărel de lichior, dar atât." Viața alături de un băutor era înfiorătoare. De la alcool, aspectele deja neplăcute ale personalității lui Randolph se amplificau. Se lua la harță cu oricine se întâmpla să se afle prin preajmă, fie că era vorba de Pamela, de prieteni sau de gazde. Erau seri în care se ridica de la masă furios și pleca. „Nu știam

niciodată dacă să rămân sau să mă duc după el, toată situația asta fiind foarte traumatizantă și tristă", spunea Pamela.

Curând, ea știa că trebuia să facă față singură facturilor. În octombrie, Randolph s-a transferat de la Regimentul 4 Husari ai reginei la o nouă unitate de comando, formată de un membru al clubului său. S-a așteptat ca Regimentul 4 să se opună, dar, spre marea-i mâhnire, nu a fost așa. Colegii ofițeri doar s-au bucurat să-l vadă dus. După cum își amintea un văr ceva mai târziu: „Ce șoc trebuie să fi fost să afle că ceilalți ofițeri îl detestau, că se săturaseră până peste cap de criticile lui răutăcioase și că abia așteptau să-și găsească o slujbă în altă parte".[6]

Randolph a plecat în Scoția la mijlocul lui octombrie și a început instrucția de comando. Pamela nu a vrut să rămână la Chequers singură, la mila lui Churchill, sperând să găsească o locuință convenabilă undeva, unde ea, Randolph și Winston Junior să poată fi o familie. Brendan Bracken, omul de nădejde al lui Churchill, i-a găsit o veche casă parohială în Hitchin, Hertfordshire, la vreo 48 de kilometri nord de Londra, pe care o putea închiria doar pentru 52 de lire pe an. Pentru a reduce costurile, ea a invitat-o pe sora mai mare a lui Randolph, Diana, și pe copiii acesteia să locuiască și ei acolo, aducând-o, de asemenea, pe guvernanta ei din copilărie, dădaca Hall, ca să o ajute cu bebelușul. Pamela i-a scris soțului ei cu puțin timp înainte de plecarea lui: „Of! Randy, totul ar fi atât de frumos dacă ai fi și tu cu noi tot timpul."[7] Era extrem de bucuroasă că avea, în sfârșit, casa ei, abia așteptând să se mute acolo. „O, iubitule, nu-i așa că este palpitant – propria noastră familie – gata cu locuitul în casele altora."

Casa necesita reparații, pe care războiul le tot întrerupea. Omul care trebuia să-i monteze perdelele dispăruse înainte să-și fi terminat treaba. Telefonul lui era mort, iar Pamela a presupus că îi fusese bombardată casa din Londra. Un tâmplar angajat să facă dulapuri a plecat pentru că primise o slujbă la stat. Promisese să găsească un înlocuitor care să termine treaba, dar avea îndoieli că acesta avea să facă rost măcar de lemnul necesar, o marfă greu de găsit din cauza războiului.

Casa avea nouă dormitoare, care s-au umplut curând. Locuiau acolo dădaca, Diana și familia ei, o menajeră, câțiva alți angajați și, desigur, nu după multă vreme, Pamela și bebelușul, pe care ea îl alinta uneori „Gogoșică", alteori „Bebe P.M.*****". În plus, secretara lui Randolph, Miss Buck, își invitase vecinii să locuiască în casa parohială după ce căminul acestora fusese bombardat. „Este un lucru foarte bun din punctul nostru de vedere", scria ulterior Pamela într-o scrisoare către Randolph, „căci autoritățile locale au încercat ieri să ne repartizeze 20 de copii, iar Miss Buck a putut să spună că avem casa plină."[8]

Totuși Pamela nu se simțea în largul ei departe de casă. „Mi-aș dori să mă pot duce acolo să văd ce se petrece", îi spunea ea lui Randolph. „Sunt încântată că adăpostim evacuați, căci pot face atât de puține pentru a ajuta oamenii în starea mea actuală, dar mi-ar plăcea să administrez eu totul și sper, în taină, să nu ne murdărească frumoasa noastră casă."

Pe cât de mică era chiria, pe atât de mult costa să facă locuibilă casa. Doar costul perdelelor era estimat la 162 de lire, 10 000 de dolari azi. Din fericire, Clementine a fost de acord să acopere toată valoarea. Presiunile financiare creșteau. „Te rog, iubitule, plătește telefonul", îi scria Pamela lui Randolph.[9]

Cheltuielile lui pe timpul șederii în Scoția au devenit de asemenea o grijă. Locuia și se instruia cu membrii foarte bogați ai clubului său, White's, care alcătuiseră împreună unitatea de comando, și în asta consta pericolul. „Iubitule", scria Pamela, „știu că este dificil acum, că trăiești alături de atâția oameni bogați, dar te rog încearcă să mai reduci un pic din cheltuielile pe capricii etc. Nu uita că Bebe Winston și cu mine suntem gata să flămânzim pentru tine, dar am prefera să nu o facem."[10]

În seara zilei de luni, 14 octombrie 1940, în timp ce Churchill lua cina alături de invitații săi în proaspăt fortificatele Garden Rooms din Downing Street numărul 10, o bombă a căzut atât de aproape de clădire, încât s-au spart geamurile, iar bucătăria și salonul au fost distruse. La scurtă vreme după bombardament, Clementine scria într-

o epistolă adresată lui Violet Carter: „Nu avem gaz și nici apă caldă și gătim pe o sobă cu petrol. Dar, așa cum i-a strigat un bărbat lui Winston aseară din întuneric: «E o viață măreață, dacă nu ne înmuiem!»"[11]

În aceeași noapte în care Downing Street numărul 10 fusese lovită, bombele au provocat daune majore la clădirea Trezoreriei din apropiere, iar o lovitură în plin a distrus Carlton Club, popular în rândul membrilor de seamă ai guvernului lui Churchill, unii dintre ei aflându-se în sala de mese la momentul exploziei. Harold Nicolson a obținut o relatare detaliată de la unul dintre clienți, viitorul prim-ministru Harold Macmillan. „Au auzit bomba căzând cu un șuierat și s-au adăpostit din instinct", nota Nicolson în jurnalul lui în ziua de 15 octombrie.[12] „S-a auzit un zgomot puternic, luminile principale s-au stins și tot locul s-a umplut de miros de explozibil și de praf de moloz. Veiozele de pe mese au rămas aprinse, licărind vag în ceața densă ce învăluise totul, acoperind părul și sprâncenele cu un strat gros de praf." Erau aproximativ 120 de oameni în club când a explodat bomba, însă nici unul nu a fost rănit grav. „Salvați ca prin miracol", scria Nicolson.

Cu sediul guvernului britanic aparent în bătaia focului inamic, prudența a dictat o nouă retragere la Chequers. Automobile și secretare au fost adunate laolaltă. Convoiul obișnuit a pornit la drum, înaintând cu greu pe străzile pline de moloz. După vreo zece kilometri, Churchill a întrebat brusc: „Unde este Nelson?", referindu-se, desigur, la motan.[13]

Nelson nu era în acea mașină și, aparent, nici în celelalte vehicule.

Churchill i-a ordonat șoferului să se întoarcă la numărul 10. Acolo, o secretară a încolțit motanul speriat și l-a prins sub un coș de gunoi.

Acum, că Nelson era în siguranță la bord, convoiul și-a reluat călătoria.

La Londra, în seara sâmbetei următoare, 19 octombrie, John Colville a trăit în direct aparent noua obsesie a Luftwaffe, bombardarea Whitehall.[14] După ce a cinat

acasă, Colville s-a întors la birou, într-o mașină pe care armata o pusese de curând la dispoziția personalului lui Churchill. În fața lui, cerul era acoperit de o strălucitoare lumină portocalie. Colville i-a cerut șoferului să o ia pe Embankment, de-a lungul Tamisei, văzând astfel că un depozit de pe celălalt mal era cuprins de flăcări, nu departe de clădirea consiliului local, imensul escarpament edwardian ce găzduia administrația locală a Londrei.

Colville a înțeles imediat că incendiul va servi drept reper pentru bombardiere. Șoferul lui s-a îndreptat către Downing Street în mare viteză. Mașina a intrat la Whitehall exact când o bombă a explodat peste clădirea Amiralității, orientată către Horse Guards Parade.

Șoferul a oprit mașina lângă intrare, într-un pasaj ce ducea la clădirea Trezoreriei. Colville a sărit din mașină și s-a îndreptat către numărul 10 pe jos. Câteva clipe mai târziu, bombe incendiare au început să cadă peste tot în jurul lui. S-a aruncat la pământ și acolo a încremenit.

Acoperișul clădirii Ministerului de Externe a fost cuprins de flăcări. Două incendiare au căzut în clădirea deja grav afectată a Trezoreriei. Altele au căzut în câmp deschis.

Cu inima bătându-i nebunește, Colville a luat-o la fugă spre numărul 10 și a intrat pe ieșirea de urgență. Și-a petrecut seara în sufrageria fortificată a lui Churchill de la subsol. Noaptea a fost liniștită în rest, tulburată doar de un ventilator electric care scotea un sunet care lui Colville i se părea că sună exact ca un avion german.

În timp ce Colville se ferea de incendiare la Whitehall, Churchill se afla la Chequers, abătut. El și „Mopsul" Ismay stăteau singuri în Salonul Hawtrey, amândoi tăcuți. Ismay se afla adesea în acest rol, servind drept prezență tăcută, gata să-și ofere sfatul și opiniile, dacă erau cerute, să-l asculte pe Churchill exersând idei și fraze pentru viitoarele discursuri sau pur și simplu să-i țină companie în liniște.

Churchill părea obosit și, în mod evident, cufundat în gânduri. Episodul Dakar îl apăsa. Când aveau de gând francezii să treacă la luptă? În altă parte, submarinele

pricinuiau pierderi grele, nave și vieți oamenești, opt vase fiind scufundate numai în ziua precedentă și încă zece în acea zi. Iar ciclul continuu de alarme aeriene și de bombardamente, cu tot haosul pe care îl provocau, toate păreau a-l fi slăbit de data asta.

Era greu pentru Ismay să-l vadă pe Churchill atât de istovit, însă, așa cum își amintea ulterior, el văzuse și o parte bună a situației: poate că, în sfârșit, doar în acea noapte, Churchill avea să se ducă la culcare devreme, dându-i astfel ocazia și lui Ismay să facă la fel.

Dar Churchill a sărit brusc în picioare. „Cred c-o pot face!", a spus el.[15] Și brusc, toată oboseala a părut să se spulbere. Luminile s-au aprins. Au sunat clopoțeii. Au fost convocate secretare.

Prim-ministru (n.tr.)

Capitolul 55. Washington și Berlin

În America, alegerile prezidențiale luau o turnură urâtă. Strategii republicani l-au convins pe Willkie că era mult prea gentleman, că singurul mod prin care putea crește în sondaje era să facă din război tema centrală; trebuia să-l prezinte pe Roosevelt drept partizan al războiului și pe el însuși drept izolaționist. Willkie a acceptat cu reținere, dar s-a apucat de treabă cu entuziasm, ducând o campanie menită să răspândească frica în toată America. Dacă Roosevelt era ales, avertiza el, tinerii țării aveau să plece spre Europa în decurs de cinci luni. Poziția în sondaje s-a îmbunătățit imediat.

În toiul acestor evenimente, pe 29 octombrie, cu doar o săptămână înainte de ziua alegerilor, Roosevelt a prezidat o ceremonie la care a fost tras primul număr câștigător al noului proiect. Dată fiind înclinația Americii către izolaționism, a fost o acțiune riscantă, chiar dacă Willkie susținea și el serviciul militar selectiv ca un pas important în îmbunătățirea capacității de apărare a Americii. Într-o transmisiune din acea seară, Roosevelt și-a ales cu grijă cuvintele, evitând în totalitate „încorporare" și „recrutare", folosind în schimb termenul mai neutru, cu rezonanță istorică, „chemare".

Altminteri însă, Willkie renunțase la orice reținere. O emisiune republicană adresată mamelor din America spunea: „Când băiatul tău va muri pe un câmp de luptă din Europa – sau poate din *Martinique*" – un bastion francez aparținând de Vichy – „și va striga «Mamă! Mamă!» – nu da vina pe Franklin D. Roosevelt că ți-a trimis băiatul la război – dă vina PE TINE ÎNSĂȚI, pentru că TU l-ai trimis pe Franklin D. Roosevelt înapoi la Casa Albă!"[1]

Creșerea neașteptată a lui Willkie în sondaje l-a determinat pe Roosevelt să reacționeze cu o declarare fermă a propriei dorințe de a evita războiul. „Am mai spus asta și înainte", spunea el în fața publicului din Boston,

„dar am s-o spun la nesfârșit: fiii voștri nu vor fi trimiși în nici un război străin."[2] Platforma oficială a democraților adăugase fraza „cu excepția cazului în care vom fi atacați", dar el renunța la ea acum, o omisiune menită cu siguranță pentru a obține votul izolaționiștilor. Întrebat despre acest lucru de unul dintre autorii discursului, președintele a răspuns pe un ton iritat: „Bineînțeles că vom lupta dacă vom fi atacați. Dacă cineva ne atacă, atunci nu mai este vorba de un război străin, nu? Sau ei vor de la mine garanția că trupele noastre vor fi trimise în luptă doar în situația unui nou război civil?"

Rezultatele ultimei serii de „sondaje preliminare" pentru 1940, realizate de Gallup în perioada 26–31 octombrie și publicate cu o zi înainte de alegeri, îl arătau pe Roosevelt în fața lui Willkie cu doar patru procente, de la 12 procente la începutul lunii.

La Berlin, Luftwaffe se pregătea să execute o nouă schimbare de strategie dispusă de comandantul Hermann Göring, schimbare menită să includă un segment și mai mare al populației civile în țintele bombardamentelor.

Cu o lună înainte, după analizarea eșecului Luftwaffe de a-l supune pe Churchill, Hitler amânase Operațiunea Leul de Mare fără stabilirea unei date viitoare, deși avea în gând revenirea la idee în primăvară. El și comandanții săi nu se împăcaseră niciodată prea bine cu perspectiva unui asemenea asalt. Dacă prea iubita Luftwaffe a lui Göring ar fi dobândit superioritate aeriană asupra insulelor britanice așa cum promisese, invazia ar fi putut să pară o perspectivă mai atrăgătoare, însă cum RAF continuau să dețină controlul aerian, ar fi fost riscantă.

Rezistența Angliei ridica o perspectivă neplăcută pentru Hitler. Atâta vreme cât Churchill rămânea neclintit, intervenția Statelor Unite de partea Angliei părea tot mai probabilă. Hitler considera înțelegerea lui Churchill în privința distrugătoarelor drept dovada legăturii tot mai strânse între cele două țări. Însă se temea de ceva și mai rău: că, odată ce America intra în război, Roosevelt și Churchill aveau să caute apoi o alianță cu Stalin, care dovedise un apetit clar pentru expansiune și își consolida

rapid forțele militare. Deși Germania și Rusia semnaseră un pact de neagresiune în 1939, Hitler nu-și făcea deloc iluzii că Stalin l-ar fi onorat. O alianță între Anglia, America și Rusia ar fi creat, spunea Hitler, „o situație foarte dificilă pentru Germania".[3]

Soluția, așa cum o vedea el, era eliminarea Rusiei din ecuație, el protejându-și astfel flancul de est. Războiul cu Rusia promitea, de asemenea, să-i împlinească mai vechiul său imperativ, expus încă în anii 1920, de a zdrobi bolșevismul și de a obține „spațiu vital", mult prețuitul său *Lebensraum*.

Generalii lui continuau să fie îngrijorați de pericolele unui război pe două fronturi, evitarea acestuia fiind dintotdeauna un principiu de bază în gândirea strategică a lui Hitler. Acum însă el părea să renunțe la propriile îndoieli. În comparație cu invadarea Angliei prin traversarea Canalului, un război împotriva Rusiei părea simplu, genul de campanie la care forțele sale se dovediseră până atunci deosebit de competente. Cele mai grele dintre bătălii aveau să se termine într-o lună și jumătate, anticipa el, subliniind însă că atacul asupra Rusiei trebuia să înceapă curând. Cu cât îl amâna mai mult, cu atât Stalin avea mai mult pentru a-și consolida forțele.

Între timp, pentru a-l împiedica pe Churchill să se implice, el i-a ordonat lui Göring să facă progrese în campania aeriană. „Lucrul decisiv", i-a spus, „este continuarea neîncetată a atacurilor aeriene."[4] Avea încă speranța că Luftwaffe își va îndeplini în cele din urmă promisiunile, determinându-l pe Churchill să vrea pacea.

Göring a gândit un nou plan. Avea să continue bombardarea Londrei însă și a altor centre urbane, cu intenția de a le distruge și, făcând asta, de a zdrobi, în sfârșit, rezistența Angliei. A ales el însuși țintele și numele de cod al primului atac, „Sonata Lunii", după cunoscuta lucrare pentru pian a lui Beethoven.

Ceea ce se pregătea el să lanseze acum era un raid pe care RAF, într-un raport ulterior, aveau să-l descrie drept o piatră de hotar în istoria războiului aerian. „Pentru prima oară", scria raportul, „forța aeriană a fost folosită masiv

împotriva unui oraș de mici [dimensiuni] cu scopul de a-l distruge complet."[5]

Capitolul 56. Discursul broscoiului

La Chequers, în ciuda orei târzii, Churchill a început să dicteze imediat. Planul său: să se adreseze direct publicului francez, atât în engleză, cât și în franceză, într-o transmisiune din studioul de știri al postului de radio BBC de la birourile Cabinetului de Război din Londra. Neliniștit de posibilitatea ca guvernul de la Vichy, aflat în fruntea Franței neocupate, și-ar fi putut uni oficial forțele armate cu cele ale Germaniei, Churchill spera să poată asigura poporul francez de pretutindeni, inclusiv din coloniile franceze, că Anglia era întru totul de partea lor și să-l poată îndemna la fapte de rezistență. Deocamdată, spre marea lui frustrare, nu avea altceva de oferit. Își propusese să scrie chiar el varianta în franceză.

A început să dicteze rar, fără notițe. „Mopsul" Ismay a rămas cu el, întrucât speranța lui de a merge mai devreme la culcare fusese spulberată. Churchill a vorbit două ore, până în zorii dimineții de duminică. L-a anunțat pe ministrul informațiilor că avea de gând să realizeze transmisiunea noaptea următoare, luni, 21 octombrie, urmând să vorbească în total 20 de minute – zece în franceză, zece în engleză. „Faceți toate aranjamentele care se impun", a dispus el.

Luni, aflat încă la Chequers, a continuat să lucreze la discurs, intenționând încă să redacteze el însuși versiunea franceză, dar constatând că mergea mai greu decât îl făcuse orgoliul lui să creadă. Ministrul informațiilor a trimis la Chequers un tânăr angajat cu competențe academice în limba franceză pentru a traduce textul, însă tânărul nu a reușit să facă nici un progres. A fost „terifiat", conform spuselor lui John Peck, secretarul privat de serviciu la Chequers în acea zi. Presupusul traducător s-a trezit față în față cu un prim-ministru care se răzgândise din nou, încercând să-și elaboreze propria ciornă în franceză, hotărât să reușească. Tânărul a fost trimis înapoi la Londra.

Ministrul a trimis un nou traducător, pe Michel Saint-Denis, „un francez fermecător, de nădejde, cu adevărat bilingv... descoperit la BBC", conform lui Peck.[1] Churchill a recunoscut cunoștințele evidente ale acestuia și a cedat.

Churchill începuse deja să se refere la text ca fiind „discursul broscoiului", „broscoi" fiind o nefericită poreclă dată francezilor.[2] Discursul era destul de important încât Churchill l-a exersat. În mod obișnuit, așa ceva ar fi scos la iveală latura lui de copil încăpățânat, însă Saint-Denis, spre ușurarea lui, a dat peste un prim-ministru tolerant și deosebit de obedient. Churchill avea probleme cu anumite detalii lingvistice franceze, îndeosebi cu graseierea, însă Saint-Denis l-a descoperit ca fiind un elev ambițios, amintindu-și ulterior: „Savura aroma unor cuvinte, de parcă ar fi gustat fructe".[3]

Churchill și Saint-Denis au pornit spre Londra. Discursul era acum programat pentru ora 21:00 în acea seară. Aceasta fiind ora obișnuită de știri a postului BBC, Churchill avea garantată o audiență extinsă în Anglia și în Franța, ba chiar și în Germania, prin intermediul anumitor posturi de radio ilegale.

Un raid aerian era în plină desfășurare când Churchill, îmbrăcat în salopeta lui albastră, a părăsit Downing Street numărul 10, îndreptându-se către Cabinetul de Război, urmat de diverși membri ai personalului și de Saint-Denis. De obicei, era o plimbare plăcută, însă Luftwaffe părea că luase din nou în vizor clădirile guvernamentale. Luminile proiectoarelor tăiau cerul, luminând dârele de condensare lăsate în urmă de bombardiere. Artileria antiaeriană bubuia zgomotos, uneori cu o singură detonare, alteori cu o succesiune rapidă, de două runde pe secundă. Obuzele explodau mult deasupra pământului, o ploaie de așchii de oțel revărsându-se peste străzi cu un șuierat înfiorător. Churchill a pornit cu pas grăbit. Traducătorul lui a trebuit să fugă pentru a ține pasul cu el.

În studioul de transmisie al BBC, Churchill s-a instalat pentru a-și începe discursul. Încăperea era înghesuită, cu un singur fotoliu, un pupitru și un microfon.

Traducătorul, Saint-Denis, urma să-l prezinte ascultătorilor, dar și-a dat seama că nu avea pe ce să stea.

„Pe genunchii mei", a spus Churchill, lăsându-se pe spate și bătându-se cu palma pe picior.[4]

Saint-Denis scria: „Mi-am strecurat un picior între ale lui și în secunda următoare m-am așezat parțial pe brațul fotoliului și parțial pe genunchiul lui".

„Francezi!", a început Churchill.[5] „Timp de mai bine de 30 de ani de pace și război am pășit alături de voi și pășesc în continuare pe același drum." Marea Britanie era și ea sub asediu, a spus el, referindu-se la raidurile aeriene nocturne. Și-a asigurat auditoriul că „poporul nostru rezistă neclintit. Forțele noastre aeriene au rămas dârze pe poziție. Așteptăm mult promisa invazie. La fel o așteaptă și peștii."

Ce a urmat a fost o rugăminte pentru francezi să prindă curaj și să nu înrăutățească lucrurile împiedicând lupta Marii Britanii – cu referire clară la Dakar. Hitler era adevăratul inamic, a subliniat Churchill: „Acest om malefic, acest monstru ce transmite numai ură și distrugere, este hotărât să nu se mulțumească până nu distruge complet națiа franceză și întreaga sa viață și viitorul".

Churchill a îndemnat la rezistență, inclusiv în interiorul „așa-numitei Franțe neocupate", o altă referire la teritoriul administrat de guvernul de la Vichy.

„Francezi!", a declamat el. „Redobândiți-vă curajul înainte de a fi prea târziu!"

El a promis că, împreună cu Imperiul Britanic, nu vor ceda până când Hitler nu va fi înfrânt. „Noapte bună, vă spun acum", a încheiat el. „Dormiți pentru a vă reface forțele pentru mâine dimineață. Pentru că dimineața va veni."

La Chequers, Mary a ascultat discursul deosebit de mândră. „În seara asta, Papa a vorbit Franței", scria ea în jurnal.[6] „Atât de deschis – atât de încurajator –, atât de nobil și de emoționant.

Sper ca vocea lui să fi ajuns la mulți dintre ei și ca forța și amploarea ei să le fi adus o nouă speranță și credință." S-a simțit atât de impresionată, încât a inclus în consemnarea

ei refrenul din „La Marseillaise", în franceză, care începe astfel: „*Aux armes, citoyens...*" (La arme, cetățeni!)

„Dragă Franță", încheia ea, „atât de măreață și de glorioasă, fii demnă de cel mai nobil cântec al tău și de acest drept pentru care ai sângerat de două ori – Libertatea."

La sediul Cabinetului de Război s-a așternut liniștea după încheierea transmisiunii. „Toți erau încremeniți", îmi amintea Saint-Denis. „Eram toți profund mișcați. Apoi Churchill s-a ridicat în picioare, cu ochii plini de lacrimi."

„Astă-seară am făcut istorie", a spus Churchill.

O săptămână mai târziu, la Berlin, Goebbels și-a început ședința de dimineață deplângând faptul că publicul german părea să asculte BBC „într-o proporție din ce în ce mai mare".

El a ordonat „pedepse grele pentru infractorii care ascultau radioul", spunându-le locotenenților săi din propagandă că „fiecărui german trebuie să-i fie foarte limpede că ascultarea acestor transmisiuni reprezintă un act de sabotaj grav".[7]

Întâmplarea face că, potrivit unui raport RAF care rezuma informații culese de la piloți Luftwaffe luați prizonieri, această ordonanță, „pe termen lung, a avut exact efectul opus celui intenționat, generând un impuls irezistibil de a le asculta".[8]

CAPITOLUL 57. OVIPOZITORUL

Noaptea alegerilor, 5 noiembrie, a fost tensionată de ambele părți ale Atlanticului. Primele rezultate provizorii, furnizate lui Roosevelt la reședința lui din Hyde Park, New York, arătau că Willkie se descurca mai bine decât s-ar fi așteptat. Însă la ora 23:00, a devenit limpede că Roosevelt va câștiga. „Arată bine", a spus mulțimii adunate pe peluza lui.[1] Ultima numărătoare a arătat că el câștigase votul popular cu mai puțin de zece procente. În colegiul electoral însă dobândise o victorie răsunătoare: 449 la 82.

Vestea i-a bucurat pe toți cei de la Whitehall. „Este cel mai bun lucru care ni s-a întâmplat de la izbucnirea războiului", scria Harold Nicolson.[2] „Îi mulțumesc Domnului." Auzind rezultatele, spunea: „Inima mi-a sărit ca un tânăr somon". Serviciul Intern de Informații a raportat că, în toată Anglia și Țara Galilor, rezultatul „a fost primit cu o satisfacție copleșitoare".

La Chequers, Mary Churchill, scria: „Glory hallelujah!!"[3]

Acum, că Roosevelt fusese reales, sperata răsplată – intrarea Americii în război ca partener deplin – părea mai puțin îndepărtată.

Churchill avea nevoie de ajutor mai mult ca oricând. Finanțele îl informaseră deja că Marea Britanie va rămâne în curând fără bani pentru plata armelor, a alimentelor și pentru alte ajutoare de care avea nevoie pentru a supraviețui.

Churchill i-a transmis felicitările sale lui Roosevelt într-o telegramă bombastică, plină de înfloriturі, în care mărturisea că se rugase pentru victoria lui și că era recunoscător pentru rezultat. „Asta nu înseamnă", scria el, „că îmi doresc ori caut ceva mai mult decât interpretarea deplină, justă și neatârnată a minții dumneavoastră asupra problemelor lumii aflate acum în joc, această lume în care cele două națiі ale noastre trebuie să-și îndeplinească

atribuțiile ce le revin."[4] El afirma că aștepta doar cu nerăbdare să poată face schimb de păreri despre război. „Sunt în mișcare lucruri de care lumea își va aminti atât timp cât se va vorbi limba engleză în orice colț al globului și, exprimându-mi ușurarea pe care o simt pentru faptul că poporul Statelor Unite v-a pus încă o dată pe umeri aceste poveri, trebuie să-mi declar convingerea că luminile după care ne conducem ne vor purta pe toți în siguranță la liman."

Roosevelt nici nu a luat în seamă telegrama, nici nu i-a răspuns.

Acest lucru l-a înfuriat și îngrijorat pe Churchill, deși a ezitat să ia măsuri în acest sens. În cele din urmă, după aproape trei săptămâni, i-a telegrafiat ambasadorului său la Washington, lordul Lothian, și, cu prudența unui petiționar umil, a ridicat discret problema: „V-aș ruga să aveți amabilitatea să aflați pentru mine, în cel mai discret mod cu putință, dacă [domnul] președinte a primit telegrama mea personală de felicitare cu ocazia realegerii", scria el.[5] „Poate a fost rătăcită printre celelalte mesaje de felicitare. Dacă nu, mă întreb dacă o fi fost ceva în conținutul ei care să fi provocat vreo ofensă ori să fi fost stânjenitor de primit."

Apoi a adăugat: „Sfatul dumneavoastră este binevenit".

Proful, cel puțin, a venit cu niște vești bune. În minuta din 1 noiembrie 1940 adresată lui Churchill, el a raportat că minele lui aeriene făcuseră, în sfârșit, o victimă, asta în timpul primului test operațional cu minele parașutate lansate de aparatele de zbor ale RAF în fața bombardierelor Luftwaffe.

Radarul urmărise bombardierul german până la perdeaua de parașute, punct în care acesta dispăruse de pe radar „fără să mai reapară". Lindemann a considerat-o o dovadă a succesului.

El a observat însă că existase o defecțiune a aparatului prin care fuseseră lansate minele, botezat de Lindemann „ovipozitor", termenul împrumutat din biologie pentru organul cu ajutorul căruia insectele sau peștii își depun ouăle în mediul în care se vor dezvolta. Defecțiunea făcuse

ca una dintre mine să explodeze lângă fuzelajul avionului RAF care o lansase, eveniment care, mai mult ca sigur, generase un anumit grad de consternare în rândul echipajului, dar care nu provocase în rest „vreo daună gravă".

Cu toate acestea, Proful era îngrijorat de modul în care evenimentul avea să afecteze părerea și așa preconceptă despre armă a Ministerului Aerului, dorind o nouă asigurare din partea lui Churchill privind susținerea sa. El scria: „Am convingerea că acest incident puțin probabil nu va prejudicia continuarea imediată a acestor teste care par să fi avut un început atât de favorabil după atâția ani".[6]

Încrederea lui Churchill în armă și în Prof a rămas neclintită.

Între timp, Proful părea hotărât să continue să irite Ministerul Aerului. La sfârșitul lui octombrie, i-a scris lui Churchill despre un lucru care devenise una dintre obsesiile lui: sistemul de dirijare prin fascicul de raze al germanilor. Proful considera vitală pentru apărarea Angliei dezvoltarea de contramăsuri electronice pentru blocarea și devierea fasciculelor, considerând că Ministerul Aerului era foarte lent în dezvoltarea și implementarea tehnologiilor necesare. El i s-a plâns lui Churchill.

Recurgând din nou la „ștafeta puterii", Churchill s-a ocupat imediat de problemă, trimițând minuta Profului lui Charles Portal, comandantul statului-major al aviației, care a răspuns cu un raport asupra tuturor măsurilor luate până atunci, inclusiv dezvoltarea dispozitivelor de bruiaj și incendierea unor ținte false de-a lungul traiectoriei fasciculelor pentru a-i deruta pe piloții germani în lansarea bombelor. Aceste incendii se numeau „Starfish" („stea-de-mare"), după felul în care se vedeau de la înălțime pe timpul nopții, și se dovedeau eficiente, judecând după numărul de bombe care cădeau pe câmpurile goale din apropierea incendiilor. Într-un caz notabil, o astfel de incendiere de lângă orașul Portsmouth a atras 170 de bombe brizante și 32 de mine parașutate.

Vădit iritat, dar neuitând de relațiile speciale ale Profului cu prim-ministrul, Portal a scris: „Profesorul Lindemann sugerează în minuta dumnealui că nu zorim

contramăsurile radio pentru sistemul german de dirijare prin fascicul de raze atât de repede pe cât am putea. Pot să vă asigur că nu așa stau lucrurile." Efortul, scria Portal, „are cea mai mare prioritate".[7]

Proful i-a dat de asemenea suplimentar de lucru „Mopsului" Ismay, care, ca șef de stat-major al armatei în echipa lui Churchill, era deja ocupat până peste cap, părând să resimtă stresul. Și acest nou atac se referea tot la sistemul de dirijare prin fascicul.

În noaptea de 6 noiembrie, un bombardier aparținând unității secrete KGr 100 a Luftwaffe, considerat expert în zborurile pe traiectoria undelor, s-a prăbușit în mare lângă Bridport, pe malul englezesc al Canalului, aproape intact și foarte aproape de țărm. Un echipaj de salvare al marinei a vrut să scoată bombardierul când era încă ușor accesibil, însă oficiali ai armatei au susținut că este jurisdicția lor, „rezultatul fiind că armata nu a avut nici o tentativă de a-l salva, așa că aparatul de zbor a fost curând înghițit de apele mării", conform unui raport al Serviciilor de Informații ale RAF asupra incidentului, trimis lui Lindemann.[8] Proful s-a asigurat că Churchill află despre dezastru. Într-o notă cu raportul RAF atașat, el se lamenta: „Este mare păcat că neînțelegerile dintre servicii au dus la pierderea acestui aparat, care este primul de acest gen care ne pică în mâini".[9]

Churchill i-a trimis prompt o minută lui Ismay despre această chestiune, spunând: „Te rog să faci propuneri pentru a ne asigura că pe viitor se vor lua măsuri imediate pentru a obține toate informațiile și tot echipamentul cu putință din avioanele germane care cad în această țară sau în apropierea coastei noastre și că aceste rare ocazii nu sunt risipite din cauza diferendelor interdepartamentale".[10]

Exact ce-i lipsea lui Ismay ca să-și încheie ziua. Ismay a transmis mesajul șefilor de stat-major, care au revizuit protocoalele existente referitoare la aparatele doborâte. Avionul fusese pierdut, i-a spus Ismay lui Churchill, „din cauza unei interpretări stupid de rigide a acestor ordine".[11] El l-a asigurat pe Churchill că erau pe cale să emită noi instrucțiuni și că protejarea avioanelor doborâte era de o importanță capitală. Nota, în încheiere, că echipamentul

radio pe care RAF sperase atât de mult să-l recupereze din bombardier fusese în cele din urmă luat de ape din epavă, dar recuperat.

În tot acest schimb dur de corespondență se pierduse cu totul motivul pentru care acel avion se prăbușise de fapt.[12] Grație necontenitelor insistențe ale Profului și a ingenioaselor observații ale doctorului R.V. Jones, precum și a Unității 80 Contraacțiuni radio a RAF și a interogărilor iscusite ale piloților germani capturați, RAF știau acum de existența „Sistemului-X" de navigație al Luftwaffe, îndeajuns pentru a construi aparate de transmisie, nume de cod „Bromides", pentru devierea fasciculelor germane. Primul astfel de aparat fusese instalat cu cinci zile înaintea zborului bombardierului german.

Echipajul bombardierului, efectuând un zbor de noapte pe un cer acoperit de nori groși, se așteptase să recepționeze fasciculul călăuzitor desemnat deasupra Canalului Bristol, între Anglia și Țara Galilor, după care să-l urmeze până la țintă, o fabrică din Birmingham, însă nu au putut găsi semnalul. A continua drumul fără fascicul cu o vizibilitate atât de proastă ar fi fost o decizie imprudentă, așa că pilotul a decis să schimbe planul și să bombardeze în schimb șantierele navale din Bristol. El sperase că, dacă ar fi coborât sub plafonul de nori, ar fi găsit un reper vizual pentru a-și restabili noul curs. Însă plafonul de nori era foarte jos, iar vizibilitatea sub el era extrem de proastă din cauza întunericului și a vremii. Pilotul Hans Lehmann și-a dat seama că se rătăcise.

Curând însă transmisionistul lui a început să recepționeze semnale puternice de la releul radio standard al Luftwaffe de la St. Malo, de pe coasta Bretaniei. Lehmann a decis să întoarcă și să se folosească de acesta pentru a ajunge înapoi la bază. Când a ajuns la St. Malo, a transmis poziția și cursul pe care intenționa să-l urmeze. Contrar practicii standard, nu a primit nici confirmare că mesajul lui fusese recepționat și nici obișnuitele instrucțiuni de aterizare.

Lehmann și-a continuat zborul și a început să coboare, sperând să vadă curând teren cunoscut dedesubt, dar nu a

găsit decât apă. Presupunând că trecuse de aerodromul lui, a întors și a încercat din nou. Combustibilul era deja pe sfârșite. Bombardierul lui era în aer, și rătăcit de mai bine de opt ore. Lehmann a decis că singura opțiune acum era să aterizeze pe plaja de pe coasta franceză. Vizibilitatea era atât de proastă că a amerizat, în schimb, în apropierea țărmului. El și alți doi membri ai echipajului au reușit să ajungă pe uscat, însă al patrulea nu a mai apărut.

Lehmann a crezut că ajunsese în Franța, poate în Golful Biscaya, când, de fapt, el coborâse cu avionul chiar lângă coasta din Dorset, în Anglia. Ceea ce el crezuse a fi punctul de ghidaj de la St. Malo era, de fapt, un fascicul de mascare al RAF transmis de o stație de bruiaj din satul Templecombe, Somerset, Anglia, la 56 de kilometri de Bristol.

Lehmann și camarazii lui au fost capturați numaidecât și trimiși la un centru de interogare al RAF de lângă Londra, unde Serviciile de Informații ale Aviației au fost încântate să afle că erau membri ai misterioasei KGr 100.

Capitolul 58. Sursa noastră specială

Vremea în Anglia se înrăutățea. Furtunile răvășeau peisajul și agitau mările din jur, făcând o debarcare amfibie a trupelor germane să pară tot mai puțin probabilă. Frânturi de informații de la Bletchley Park – la care oficialii din Ministerul Aerului se refereau doar cu sintagma „sursa noastră specială" – sugerau că Hitler părea că ar fi amânat Operațiunea Leul de Mare. Și totuși Luftwaffe continua să lovească Londra în raidurile aeriene nocturne, acum părând să-și fi extins raza țintelor și în alte zone ale Angliei. În mod clar, se pregătea ceva nou, iar implicațiile erau îngrijorătoare. Londra se dovedise capabilă să facă față atacului nocturn, dar cum avea să se descurce restul țării, când tot mai mulți civili erau uciși ori răniți, iar casele le erau bombardate?

Detaliile noii campanii Luftwaffe începeau să se clarifice. Marți, 12 noiembrie, ofițerii de la informații au tras cu urechea în timp ce un pilot german recent capturat discuta cu un alt prizonier într-o încăpere cu microfoane ascunse. „El crede", au raportat ofițerii, „că în Londra au izbucnit revolte și că Palatul Buckingham a fost luat cu asalt, iar «Hermann»" – cu referire la comandantul Luftwaffe, Hermann Göring – „consideră că a sosit momentul psihologic pentru un raid colosal care va avea loc între 15 și 20 ale acestei luni, când e lună plină, orașele atacate fiind Coventry și Birmingham."

Scenariul descris de prizonier era înfiorător. Pentru acest raid, Luftwaffe plănuia să folosească toate bombardierele disponibile și toate fasciculele. Avioanele aveau să transporte 50 de kilograme de bombe. Prizonierul, conform raportului, a spus că bombardierele se concentrau pe distrugerea cartierelor muncitorești, unde se credea că populația era la un pas de revoltă.

Raportul atenționa că noul prizonier se putea să nu fie foarte de încredere, recomandând ca spusele lui să fie tratate cu circumspecție. Ceea ce determinase serviciile de

informații să le transmită acum, menționa raportul, fusese faptul că în după-amiaza aceea primiseră informații de la o sursă specială care indicau că germanii plănuiau „un raid gigantic", nume de cod Sonata Lunii. Sursa specială credea că ținta nu era Coventry sau Birmingham, ci, mai degrabă, Londra. Atacul urma, probabil, să aibă loc peste trei zile, vineri, 15 noiembrie, când era lună plină, și avea să implice 18 avioane germane, inclusiv bombardiere ale KGr 100, unitatea de elită, ale cărei bombe incendiare ar fi luminat și mai bine țintele. Un indiciu al importanței deosebite a raidului era faptul că Göring însuși plănuia să conducă operațiunea.

Dacă toate acestea erau adevărate, atunci se contura posibilitatea unui masiv raid decisiv – „banchetul" aerian al lui Churchill – pe care oficialii apărării civile îl așteptaseră și de care se temuseră încă de la începutul războiului.

Ministerul Aerului a redactat un „scurt memorandum", în care oficialii și-au exprimat părerile despre frânturile de informații cunoscute până în acel moment. Într-o consemnare marcată „STRICT SECRET", un comandant al RAF a scris că data exactă a raidului avea să fie probabil indicată de un zbor de după-amiază al bombardierelor de la KGr 100. Scopul lor avea să fie verificarea condițiilor meteo de deasupra țintei alese și asigurarea că fasciculele erau poziționate corect. El sugera că termenul „sonată" însuși avea o semnificație. În muzică, sonatele aveau în mod tradițional o structură în trei părți. Asta sugera că atacul ar fi putut avea loc în trei etape. Ținta exactă nu era încă foarte clară, însă instrucțiunile interceptate indicau că Luftwaffe alesese patru posibile zone, printre ele și Londra.

Informațiile existente au fost considerate îndeajuns de solide ca oficialii din Ministerul Aerului să demareze planurile de răspuns. O contrareacție intenționată să toarne „apă rece" peste atacul german a început să se contureze. A primit numele de cod destul de potrivit de „Apă Rece". Un oficial a sugerat că cea mai bună reacție, din punctul de vedere al publicului britanic, ar fi fost lansarea unui atac masiv al RAF împotriva unei ținte din

Germania. El a propus un „big bang" asupra unor ținte de-a lungul râului Ruhr sau chiar asupra Berlinului, recomandând, de asemenea, ca bombele folosite să fie dotate cu versiunea RAF a „trâmbiței Ierihonului" a germanilor, pentru a face fiecare bombă să șuiere în cădere. „Fluierele", nota el, „au plecat deja către depozite și nu ar trebui să fie vreo problemă în a fi montate pe bombele noastre de 113 și 226 de kilograme pentru o ocazie de felul acesta. Dacă vrem ca acest big bang să aibă cel mai mare efect asupra moralului, atunci sugerăm să o facem."

Operațiunea Apă Rece a cerut, de asemenea, noii escadrile RAF însărcinate cu măsuri de contraofensivă, Escadrila 80, formată în iulie, să facă tot posibilul pentru a perturba mănunchiul de fascicule emise de germani. Două bombardiere echipate special urmau să zboare de-a lungul unui fascicul-cheie emis din Cherbourg și să bombardeze emițătorul. Aveau să știe că se aflau deasupra țintei pentru că manevrele anterioare de recunoaștere electronică arătaseră că fasciculele dispăreau direct deasupra stațiilor de emisie. RAF se referea la acest spațiu mort cu sintagmele „zona de liniște", „întrerupătorul" și, da, „conul de liniște".

Miercuri, la ora 19:00, serviciile de informații ale Aviației le-au transmis comandanților RAF noi informații despre Sonata Lunii primite de la sursa specială, care confirmau că raidul urma să aibă, într-adevăr, trei părți, deși nu era clar dacă acestea erau trei faze într-o singură noapte sau în trei nopți diferite. Sursa a oferit numele de cod pentru două dintre cele trei faze, primul fiind *Regenschirm*, sau „Umbrela", al doilea, *Mondschein Serenade*, sau „Serenadă sub clar de lună". Numele celei de-a treia nu se cunoștea încă. Unul dintre cei mai de seamă oficiali din Ministerul Aerului, William Sholto Douglas, comandant adjunct al statului-major al aviației, se îndoia că germanii plănuiau un atac în trei nopți diferite: „Cum ar putea până și optimistul Boche să spere să aibă trei nopți succesive cu vreme bună?"

În mod normal, veștile despre activitățile zilnice ale trupelor germane nu ajungeau la Churchill, însă cum se

aștepta ca proporțiile acestui atac să fie foarte mari, joi, 14 noiembrie, Ministerul Aerului a pregătit un memorandum „STRICT SECRET" pentru prim-ministru. Acesta a fost pus în cutia galbenă specială destinată lui și rezervată celor mai secrete mesaje.

După cum credea mai toată lumea, raidul nu avea să se întâmple decât în noaptea următoare, vineri, 15 noiembrie, care promitea să fie aproape perfectă pentru zbor, cu vreme rece, cer în mare parte senin și cu lună plină ce avea să lumineze pământul aproape ca ziua.

Însă această presupunere era incorectă, după cum s-a dovedit curând.

Joi la amiază, Colville s-a dus la Westminster Abbey, unde urma să fie aprod la funeraliile fostului prim-ministru Neville Chamberlain, care murise cu o săptămână în urmă. Alături de Halifax, Churchill avea să fie unul dintre purtătorii sicriului. O bombă spulberase ferestrele capelei și nu era căldură. Miniștrii ocupaseră toate locurile din strană. Toți erau îmbrăcați în paltoane și purtau mănuși, dar tot le era frig. Capela s-a umplut doar parțial, întrucât ora și locul funeraliilor fuseseră ținute secrete – o măsură de precauție, nota Colville, „pentru că o bombă plasată la momentul oportun ar fi avut rezultate spectaculoase".

Privirea lui Colville s-a oprit asupra lui Duff Cooper, ministru al informațiilor, care purta pe chip „o expresie de pură indiferență, aproape de dispreț". Câțiva miniștri au intonat imnuri religioase. Nu au urlat sirene, nici un avion german nu a survolat zona.

Mai târziu în aceeași după-amiază, în Downing Street numărul 10, Churchill, polițistul care îl însoțea, dactilografa și restul echipajului obișnuit de la sfârșit de săptămână au traversat grădina din spate și s-au urcat în mașini. Au pornit cu toții pe drumul spre țară, de data aceasta către Ditchley, reședința lui Churchill când era lună plină.

Chiar înainte de plecare, secretarul privat de serviciu pentru acel sfârșit de săptămână, John Martin, i-a înmânat lui Churchill cutia galbenă care conținea corespondența

strict secretă și s-a așezat lângă el pe bancheta din spate. Automobilele au pornit în mare viteză, deplasându-se spre vest pe The Mall, trecând pe lângă Palatul Buckingham, apoi și pe lângă Hyde Park, pe latura lui sudică. La câteva minute de la plecare, Churchill a deschis cutia galbenă și a găsit în ea memorandumul secret datat în acea zi, care descria, în trei pagini cu scris mărunt, o operațiune posibil iminentă a Luftwaffe cu nume de cod Sonata Lunii.

Raportul prezenta în detaliu ce aflaseră serviciile de informații și felul în care RAF plănuiau să reacționeze. Erau menționate patru posibile zone țintă, centrul Londrei și regiunile din jurul capitalei fiind primele. Raportul afirma că Londra părea alegerea probabilă.

Urma apoi fraza cea mai tulburătoare a memorandumului: „Va fi implicat întregul efectiv de bombardiere germane cu rază lungă de acțiune". În plus, raidul avea să fie coordonat – „credem noi" – de Hermann Göring în persoană. Informația „vine dintr-o sursă foarte sigură". Churchill știa, desigur, că această sursă trebuia să fie Bletchley Park.

Mult mai satisfăcătoare erau următoarele două pagini ale raportului, care detaliau planul de ofensivă al RAF, Operațiunea Apă Rece, afirmând că la nivelul Comandamentului Bombardierelor al RAF „se va aplica politica lovitură pentru lovitură", bombardierele concentrându-se asupra unui singur oraș din Germania, poate Berlin, dar posibil München sau Essen, alegerea urmând a fi făcută în funcție de vreme.

În acest moment, Churchill și anturajul lui, aflați în drum spre Ditchley, dar încă în oraș, tocmai treceau pe lângă Grădinile Kensington. Churchill i-a ordonat șoferului să întoarcă. Secretarul Martin scria: „N-ar fi putut dormi liniștit la țară în vreme ce Londra ar fi fost sub un atac care se aștepta a fi deosebit de violent".

Automobilele s-au întors în mare viteză în Downing Street numărul 10. Aparenta amenințare era atât de gravă, încât Churchill le-a ordonat femeilor din echipa lui să plece înainte de căderea nopții, îndrumându-le să meargă fie acasă, fie în „Padoc", sediul fortificat de urgență din Dollis Hill. Le-a spus lui John Colville și altui secretar

privat, John Peck, să petreacă noaptea în stația din Downing Street, un adăpost de lux construit de Consiliul pentru Transportul de Pasageri din Londra pe care Churchill îl ocupa ocazional, numindu-l „vizuina" lui. Colville nu a obiectat. El și Peck au cinat „cu alegreță", după cum mărturisea Colville, folosind un cuvânt pretențios însemnând „cu mare bucurie".[1] Printre proviziile de lux ale adăpostului se aflau caviar, trabucuri Havana, coniac din 1865 și, desigur, șampanie: Perrier-Jouët 1928.

Churchill s-a dus la sediul Cabinetului de Război în așteptarea raidului. Se pricepea la multe lucruri foarte bine, însă răbdarea nu era printre ele. Devenind nerăbdător, s-a urcat pe acoperișul clădirii Ministerului Aerului din apropiere ca să urmărească atacul, luându-l și pe „Mopsul" Ismay cu el.[2]

Serviciile de informații ale Aviației identificaseră, în sfârșit, ținta. După-amiază, membrii unității RAF de contraacțiuni radio au detectat noi transmisii de fascicule de la emițătoarele germane din Franța. Transmisioniștii care ascultau comunicațiile germanilor au interceptat mult așteptatele rapoarte de recunoaștere ale Luftwaffe, cât și mesaje de la un centru de control de la Versailles, de unde urma să fie coordonat raidul. Toate la un loc ofereau dovezi solide că Sonata Lunii urma să se declanșeze în acea noapte, 14 noiembrie, cu o zi mai devreme decât sugeraseră inițial Serviciile de Informații.

La ora 18:17, aproximativ o oră după apus, primele bombardiere germane – 13 la număr – au traversat coasta de sud a Angliei, la Lyme Bay. Acestea erau bombardiere de la KGr 100, atât de pricepute la găsirea undelor radio și la zborul de-a lungul lor. Acestea transportau peste 10 000 de încărcături incendiare, pentru a lumina ținta pentru bombardierele care aveau să le urmeze curând.

Câteva avioane au trecut deasupra Londrei la 19:15, apoi din nou zece minute mai târziu, declanșând sirenele și trimițându-i pe oameni în adăposturi, însă aceste avioane și-au continuat drumul fără evenimente, lăsând în urmă un oraș cufundat în liniște, într-o atmosferă fantomatică

amplificată de lumina lunii. Întâmplător, acesta fusese doar un atac fals, menit să convingă RAF că marele raid viza, într-adevăr, capitala.

Capitolul 59. Adio, Coventry

La ora 15:00 în după-amiaza de joi, Grupul RAF pentru contraacțiuni radio știa că fasciculele germanilor nu se intersectau deasupra Londrei, ci a orașului Coventry, un centru al industriei producătoare de armament din Midlands, aflat la o distanță de aproape 160 de kilometri. Lăsând industria deoparte, Coventry era cunoscut pentru catedrala sa medievală și pentru că acolo, conform legendei, lady Godiva ar fi călărit goală pe străzile orașului în secolul al XI-lea (ca rezultat secundar, ar fi dat naștere expresiei „Peeping Tom" pentru a descrie un voaiorist, de la versiuni ulterioare ale acestei legende, în care un bărbat pe nume Thomas, sfidând un edict prin care li se poruncea cetățenilor să nu o privească pe contesă, ar fi privit-o totuși, apoi ar fi orbit sau ar fi murit). Din motive neclare, vestea că ținta vizată era Coventry nu i se comunicase lui Churchill, care aștepta nerăbdător pe acoperișul Ministerului Aerului.

Grupul RAF pentru contraacțiuni radio s-a străduit să determine frecvențele exacte necesare pentru a bruia sau a distorsiona fasciculele îndreptate spre oraș. Erau disponibile doar câteva stații de bruiaj, iar acum cerul era împânzit de raze invizibile. Unul dintre fascicule trecea exact peste Castelul Windsor, la vest de Londra, generând îngrijorări că Luftwaffe ar fi putut avea în vizor familia regală însăși. S-a emis un avertisment către castel. Oficialii Serviciului de Apărare Antiaeriană Civilă (ARP), însărcinați cu apărarea castelului, au dispus soldați pe toate crenelurile turnurilor de apărare, ca și când ar fi așteptat un asediu medieval, iar aceștia au observat curând bombardiere apropiindu-se în zbor, niște siluete negre pe fundalul lunii aproape pline, într-un convoi ce părea infinit.

Nu au căzut bombe.

*

La 17:46, la Coventry începuse camuflajul. Luna era deja pe cer, vizibilă, după ce răsărise la 17:18. Cetățenii au închis obloanele pentru camuflaj și au tras draperiile. Luminile din gări au fost stinse. Așa era ordinea stabilită. Dar, chiar și cu tot acest camuflaj, străzile erau scăldate în lumină. Luna era orbitoare, cerul extrem de senin. Leonard Dascombe, un muncitor care instala echipamente la o fabrică de armament, era în drum spre slujbă când a observat cât de puternic strălucea, lumina ei „sclipind pe acoperișurile caselor". Un alt bărbat a observat că luna făcea inutilă aprinderea farurilor la mașină. „Aproape că puteam citi ziarul, așa o noapte grozavă era", spunea el.[1] Lucy Moseley, una dintre fiicele nou-alesului primar al orașului, John „Jack" Moseley, își amintea: „Afară era într-adevăr o lumină nefirească. Foarte rar până atunci, sau de atunci încoace, am văzut o noapte de noiembrie atât de strălucitoare." Când familia Moseley s-a pregătit pentru seară, unul dintre membrii familiei a numit-o „o uriașă, de-a dreptul oribilă «lună pentru bombardiere»".

La 19:05, un mesaj de la ARP a sosit la biroul de control local al apărării civile, cu textul: „Cod Galben de Raid Aerian". Asta însemna că fuseseră detectate aparate de zbor îndreptându-se către Coventry. Apoi a sosit înștiințarea „Cod Roșu de Raid Aerian", semnalul pentru pornirea sirenelor.

Coventry mai trecuse prin raiduri aeriene. Orașul le ținuse piept cu ușurință. Însă joi noaptea a fost altfel, după cum mulți localnici aveau să-și amintească ulterior. Dintr-odată, au apărut flăcări pe cer, plutind sub parașute, luminând și mai mult străzile deja luminate de lună. La 19:20 au început să cadă bombe incendiare, cu ceea ce un martor descria drept „un fel de foșnet, ca și cum ar fi plouat torențial". Unele incendiare păreau de tip nou. În loc să se aprindă pur și simplu și să declanșeze incendii, explodau, trimițând material incendiar în toate direcțiile. Au căzut, de asemenea, mai multe bombe brizante, inclusiv cinci „Satan", de aproape două tone, cu intenția clară de a distruge conductele de apă, ca să împiedice intervenția pompierilor.

A urmat ploaia de bombe brizante, când piloții „au început să bombardeze locurile incendiate". Au lansat de asemenea mine parașutate, 127 în total, din care 20 nu au explodat, fie din cauza vreunei defecțiuni, fie a amorselor cu întârziere, ceva ce părea a fi utilizat cu mare încântare de Luftwaffe. „Atmosfera era încărcată de bubuiturile tunurilor, șuieratul bombelor și cumplitele fulgerături și zgomote ale exploziilor", își amintea un polițist.[2] „Cerul părea plin de avioane." Raidul a început atât de brusc și cu o asemenea violență încât un grup de femei de la azilul pentru tineri YWCA, Asociația Creștină a Tinerelor Femei, nu au avut timp să ajungă într-un adăpost din apropiere. „Pentru prima oară în viața mea", scria una dintre ele, „am știut ce însemna să tremuri de frică."

Bombele au lovit câteva adăposturi. Echipe de soldați și de membri ai apărării civile antiaeriene au început să scormonească prin moloz cu mâinile, de teamă să nu-i rănească pe supraviețuitori. Un refugiu fusese în mod clar distrus de o lovitură recepționată în plin. „După un timp, am ajuns la ocupanții adăpostului", scria un salvator.[3] „Unii erau deja reci, iar alții, calzi încă, dar erau toți decedați."

O bombă a căzut lângă un adăpost în care se retrăseseră doctorul Eveleen Ashworth și cei doi copii ai săi. Mai întâi s-a auzit „un zgomot cutremurător", scria ea, pe urmă, explozia, „și o undă de șoc ce a zguduit adăpostul". Explozia a smuls ușa adăpostului.

Fetița ei de șapte ani a spus: „Aproape că mi-a smuls părul din cap".[4]

Fetița de trei ani: „Mie aproape că mi-a smuls capul".

La un spital din oraș, doctorul Harry Winter s-a urcat pe acoperiș pentru a ajuta la stingerea bombelor incendiare înainte ca acestea să aprindă tot spitalul. „Nu-mi venea să-mi cred ochilor", a spus el. „Peste tot prin curtea spitalului ardeau literalmente sute de bombe incendiare, ca luminițele aprinse ale unui brad de Crăciun enorm."

În clădire, femeile de la maternitate s-au băgat sub paturi, protejându-și corpul cu saltelele. Unul dintre pacienți era un pilot german, rănit și aflat în convalescență

într-un pat de la etajul de deasupra. „Prea multe bombe, prea mult!", a îngăimat el. „Prea multe bombe!"

La spital au început să sosească răniții. Doctorul Winter și colegii chirurgi s-au pus pe treabă în trei săli de operație. Majoritatea rănilor erau membre rupte și lacerații severe. „Problema cu lacerațiile provocate de bombe este însă că ai o rană mică la suprafață, dar niște rupturi interne masive", scria ulterior doctorul Winter.[5] „Totul este făcut terci. Nu are rost să repari rana de la suprafață fără a pătrunde adânc la interior."

La un alt spital, o asistentă în practică s-a trezit că a trebuit să se confrunte cu o spaimă mai veche. „În timpul pregătirii mele, m-am temut mereu că am să rămân cu membrul vreunui pacient în mână după amputare, reușind până atunci să nu fiu de gardă când avea loc vreo astfel de operație", scria ea.[6] Atacul „a schimbat totul. Nu aveam timp să fac mofturi."

Acum, orașul avea ceea ce mulți considerau a fi cea mai dureroasă rană. Incendiarele ciuruiau acoperișurile și terenul faimoasei catedrale a orașului, St. Michael, prima căzând în jurul orei 20:00. Una aterizase pe acoperiș, care era din plumb. Focul a străpuns metalul, făcând plumbul topit să cadă peste interiorul de lemn de dedesubt, aprinzându-l și pe acesta. Martorii au chemat pompierii, însă toate mașinile erau implicate în stingerea incendiilor din oraș. Prima mașină de pompieri a ajuns la catedrală o oră și jumătate mai târziu, tocmai din orașul Solihull, aflat la circa 23 de kilometri distanță. Echipajul nu a putut face altceva decât să privească. O bombă distrusese o conductă principală de apă. O oră mai târziu, apa a început, în sfârșit, să curgă, dar cu presiune foarte mică, și în curând nu a mai curs deloc.

Pe măsură ce focul a avansat și a început să ardă altarul, capelele și grinzile grele de lemn ale acoperișului, angajații catedralei au dat năvală înăuntru ca să salveze tot ce se mai putea – tapiserii, cruci, sfeșnice, o cutie cu prescură, un crucifix – ducându-le pe toate la secția de poliție într-o procesiune solemnă. Reverendul R.T. Howard, paroh al catedralei, a privit-o arzând din pragul secției de poliție, când o vâlvătaie portocalie a înghițit vechea orgă la care

cântase cândva însuși Händel. „Totul era o masă fierbinte de văpăi și de grămezi de grinzi și lemne aprinse, întrețesute și înconjurate de un fum dens de culoarea bronzului", scria Howard.[7]

Și restul orașului Coventry părea cuprins de flăcări. Lumina era vizibilă de la circa 50 de kilometri, observată, practic, de ministrul securității interne, Herbert Morrison, oaspete al unei reședințe rurale îndepărtate. Un pilot german doborât curând după raid le-a declarat anchetatorilor RAF că a putut vedea lumina de la 160 de kilometri depărtare, când zbura deasupra Londrei, la întoarcere. În satul Balsall Common, aflat la aproximativ zece kilometri vest de Coventry, Clara Milburn scria în jurnalul ei: „Când am ieșit, luminile proiectoarelor brăzdau cerul, stelele păreau foarte aproape, aerul era atât de curat, iar luna, strălucitoare. Nu am văzut niciodată o noapte atât de splendidă. Valuri după valuri de avioane au brăzdat cerul, urmate de focuri de arme grele."[8]

Pe tot timpul nopții, timp de 11 ore, au tot venit bombardiere și au căzut bombe și incendiare. Martorii au povestit despre mirosurile familiare ridicate din flăcări, care ar fi fost reconfortante în alt context. Un incendiu care mistuia o tutungerie a umplut toată zona de miros de fum de țigară și de tutun de pipă aprins. O măcelărie în flăcări emana aromă de carne friptă, trezind în minte bucuria meselor „în familie" de duminică seara.

Bombele au căzut până la 6:15 a doua zi dimineața. Perioada de camuflaj s-a încheiat la 7:54. Luna strălucea încă pe cerul senin al zorilor, însă bombardierele plecaseră. Catedrala era o ruină, iar plumbul topit picura încă de pe acoperiș și fragmente de lemn carbonizat se desprindeau din când în când și cădeau la pământ. În tot orașul, cel mai comun sunet era cel al cioburilor de sticlă scrâșnind sub tălpile oamenilor. Un reporter de știri a observat că stratul de cioburi era „atât de gros, încât străzile păreau acoperite de gheață".

Acum ieșeau la iveală scene de groază.[9] Doctorul Ashworth a relatat că văzuse un câine alergând pe stradă „cu un braț de copil în bot". Un bărbat pe nume E.A. Cox a văzut trupul decapitat al unui bărbat lângă craterul făcut

de o bombă. Altundeva, o mină terestră explodată lăsase în urmă o grămadă de trunchiuri umane carbonizate. Cadavre au început să sosească la o morgă improvizată într-un ritm de circa 60 pe oră, iar aici antreprenorii de pompe funebre s-au confruntat cu o problemă cu care rareori, sau aproape deloc, se mai confruntaseră până atunci: trupuri atât de sfârtecate, încât erau de nerecunoscut ca trupuri. Între 40 și 50% au fost declarate „neidentificate din cauza gradului de mutilare".

Trupurile care erau în mare parte intacte erau etichetate cu locul unde fusese găsit cadavrul și, dacă se putea, cu posibila identitate, apoi erau stivuite pe mai multe straturi. Supraviețuitorilor li s-a permis să caute printre ele prieteni sau rude dispărute, până când o bombă a căzut peste o instalație de stocare a gazelor naturale din apropiere, provocând o explozie care a smuls acoperișul morgii. Afară a început să plouă, etichetele cadavrelor fiind distruse. Procesul identificării era atât de macabru, atât de zadarnic, cu situații în care trei sau patru oameni identificau același cadavru, încât vizitele au fost oprite, iar identificarea s-a făcut prin examinarea bunurilor personale strânse de la mort.

În fața morgii s-a pus un indicator pe care scria: „Este deosebit de regretabil faptul că presiunea de la morgă este atât de mare încât nu este cu putință să permitem rudelor să vadă morții".[10]

Lordul Beaverbrook a venit degrabă în oraș, nedorind să se creadă că lipsește de la încă un raid cataclismic. Vizita lui nu a fost bine primită. S-a concentrat pe reluarea producției în fabricile avariate în urma atacului. În timpul unei întâlniri cu oficialii, a încercat un pic de retorică churchilliană. „Rădăcinile Forțelor Aeriene se află în Coventry", a spus el.[11] „Dacă producția din Coventry este distrusă, arborele va muri. Însă dacă orașul se ridică din cenușă, atunci copacul va continua să înmugurească, dând frunziș tânăr și ramuri noi." Se spune că ar fi plâns la vederea distrugerilor, doar pentru a fi apostrofat „tăios", conform lui Lucy Moseley, fiica primarului. Lacrimile, scria ea, nu aveau valoare. Beaverbrook terorizase fabricile

pentru o producție maximă, iar acum mare parte din oraș era în ruină. „Le ceruse muncitorilor din Coventry efortul suprem", scria Moseley, „și ce obținuseră în schimb?"[12]

Ministrul securității interne, Herbert Morrison, a venit și el, trezindu-se blamat pentru că nu protejase mai bine orașul și pentru faptul că bombardierele germane nu întâmpinaseră practic nici o piedică din partea RAF. Și, într-adevăr, RAF, deși desfășuraseră 121 de misiuni pe timpul nopții, folosind zeci de avioane de vânătoare echipate cu radare aer-aer, raportaseră doar două „ciocniri", nereușind să distrugă nici măcar un bombardier, evidențiind încă o dată dificultatea persistentă de a lupta pe întuneric. Operațiunea Apă Rece avusese loc, dar cu efecte minime. Bombardierele britanice loviseră aerodromuri din Franța și ținte militare din Berlin, pierzând zece bombardiere în tot acest proces. Grupul RAF de contraacțiuni, Escadrila 80, a folosit stații de bruiaj și emițătoare de deflexiune pentru distorsionarea și devierea fasciculelor germane, dar se pare că efectul a fost nesemnificativ, conform analizei forțelor aeriene, „pentru că noaptea a fost atât de senină și de luminoasă, încât dispozitivele de navigație radio nu au fost necesare".[13] Unitatea a reușit să trimită două bombardiere care au urmărit traiectoria a două fascicule germane până la stațiile de emisie din Chebourg, unde le-au scos pe ambele din funcțiune. Însă eșecul de a doborî vreun avion a determinat Ministerul Aerului să trimită o telegramă furioasă Comandamentului de Luptă, întrebând de ce fuseseră atât de puține interceptări, în ciuda „vremii frumoase, a lunii pline și a efortului considerabil depus de avioanele de vânătoare".

Orașul l-a primit cu mult mai multă căldură pe rege, care a sosit sâmbătă dimineața într-o vizită neanunțată. Primarul Moseley aflase de iminenta onoare doar târziu în ajun. Soția lui, care era în toiul strângerii bunurilor personale ale familiei pentru a se muta în casa unor rude din afara orașului, a izbucnit în lacrimi. Nu erau lacrimi de bucurie. „Of, Doamne!", s-a văitat ea.[14] „Nu înțelege oare tot necazul ăsta în care suntem și că avem și-așa prea multe pe cap și fără vizita lui?"

Regele s-a întâlnit mai întâi cu primarul în salonul oficial de primiri de la primărie, luminat acum doar cu lumânări înfipte în niște sticle goale de bere. După aceea, însoțiți și de alți oficiali, cei doi bărbați au efectuat un tur al ruinelor, la scurtă vreme, absolut surprinzător, regele începând să apară în cele mai prozaice locuri. La una dintre opriri, câțiva oameni în vârstă vlăguiți, uluiți, au sărit în picioare și au început să cânte „God Save the King". În alt loc, un muncitor care se așezase pe o bordură pentru un scurt moment de răgaz, murdar și obosit, cu casca încă pe cap, a ridicat privirea și a văzut niște bărbați apropiindu-se pe stradă. Când grupul a ajuns lângă el, cel care părea a fi șeful lor a zis, dând din cap: „Bună dimineața". Abia după ce a trecut, bărbatul de pe bordură și-a dat seama că era regele. „Am fost atât de surprins, de perplex, de uluit, de copleșit că nici măcar nu i-am putut răspunde."

La catedrală, regele i-a fost prezentat prelatului Howard. „Sosirea regelui m-a luat complet prin surprindere", scria Howard. Acesta a auzit ovațiile și l-a văzut pe rege intrând pe o ușă din capătul de sud-vest al bisericii. Howard l-a salutat. Cei doi și-au dat mâna. „Am stat lângă el, privind ruinele", scria Howard. „Toată atitudinea sa a fost una de profundă compătimire și durere."

O echipă de cercetători de la Mass-Observation, cu experiență în consemnarea efectelor raidurilor aeriene, sosise vineri după-amiază.[15] În raportul lor ulterior au scris că au găsit „mai multe semne vădite de isterie, de teroare, de nevroză" decât văzuseră în ultimele două luni de când consemnau efectele raidurilor aeriene. „Sentimentul copleșitor de copleșitor în ziua de vineri a fost cel de completă *neajutorare.*" (Scrisul cursiv le aparține.) Observatorii au notat un sentiment larg răspândit de confuzie și de depresie. „Starea de confuzie este atât de mare în oraș, încât oamenii au sentimentul că *orașul însuși este mort.*"

Pentru a ajuta la stăvilirea valului de zvonuri rezultat în urma raidului, BBC l-a invitat pe Tom Harrison, directorul în vârstă de 29 de ani al Mass-Observation,

într-o emisiune de sâmbătă seara, la ora 21:00, în prima parte a principalelor ştiri interne, pentru a vorbi despre cele văzute în oraş.

„Imaginea cea mai ciudată dintre toate", le povestea Harrison numeroşilor ascultători, „a fost Catedrala. La fiecare capăt, ramele goale ale uriaşelor ferestre încă au un fel de frumuseţe chiar şi fără geamuri, însă între ele este o incredibilă învălmăşeală de cărămizi, coloane, grinzi, tăbliţe comemorative."[16] Harrison a vorbit despre liniştea absolută din oraş vineri noaptea, când străbătuse străzile în maşina sa, croindu-şi drum pe lângă craterele de bombe şi maldărele de sticlă spartă. Dormise în maşină în noaptea aceea. „Cred că aceasta este una dintre cele mai bizare experienţe din viaţa mea", a spus el, „să conduc printr-un loc pustiu, într-o linişte dezolantă, pe o ploaie măruntă, în acel mare oraş industrial."

Emisiunea a devenit subiectul unor discuţii serioase la şedinţa Cabinetului de Război al lui Churchill de luni, 18 noiembrie. Anthony Eden, secretar de stat pentru război (şi curând, secretar la Externe) a numit-o „o emisiune foarte deprimantă". Alţii au încuviinţat, întrebându-se dacă va afecta moralul cetăţenilor. Churchill însă i-a contrazis, spunând că, în general, emisiunea nu a făcut mult rău, ba chiar se poate să fi făcut bine, atrăgând atenţia asupra atacului în rândul ascultătorilor din Statele Unite. Aşa s-au dovedit a sta lucrurile la New York, unde *Herald Tribune* a descris bombardamentul drept o barbarie „nebunească", declarând: „Orice mijloc de apărare pe care Statele Unite l-ar putea pune în mâinile britanicilor ar trebui pus la dispoziţie fără ezitare".[17]

În Germania, oficialii de rang înalt nu erau deloc alarmaţi de publicitatea care se făcea atacului de la Coventry. Goebbels l-a numit „un succes remarcabil".[18] În consemnarea din jurnalul său datată duminică, 17 noiembrie, el scria: „Rapoartele din Coventry sunt oribile. Un întreg oraş literalmente şters de pe faţa pământului. Englezii nu se mai prefac; tot ce mai pot face acum este să bocească. Dar ei au cerut-o."[19] El nu vedea nimic negativ în atenţia pe care o atrăsese la nivel mondial atacul şi, de

fapt, considera că raidul putea fi semnalul unui moment de cotitură. „Povestea asta a atras atenția în toată lumea. Acțiunile noastre sunt din nou în creștere", scria el în jurnal luni, 18 noiembrie. „SUA cade pradă întunericului, iar tonul în mod obișnuit arogant a dispărut din presa londoneză. Tot ce ne trebuie sunt câteva săptămâni de vreme bună. Atunci am putea face față Angliei."

Comandantul Luftwaffe, Göring, a salutat raidul drept „o victorie istorică". Comandantul lui Adolf Galland, feldmareșalul Kesselring, a apreciat „rezultatele excepțional de bune".[20] Kesselring a numit indiferent numărul mare de civili morți pur și simplu un preț al războiului. „Consecințele neprevăzute chiar și ale unui bombardament de precizie sunt regretabile", scria el ulterior, „dar vin la pachet cu orice atac în forță."

Pentru unii piloți Luftwaffe însă, raidul a părut să fi depășit o limită. „Obișnuitele urale ce însoțeau o lovitură directă ne-au rămas în gât", scria un pilot de bombardier.[21] „Echipajul a rămas cu ochii pironiți în jos, la marea de flăcări, amuțit. Asta chiar era o țintă militară?"

În total, raidul de la Coventry a ucis 568 de civili și a rănit grav alți 865. Din cele 509 bombardiere trimise în cele din urmă de Göring pentru a ataca orașul, unele au fost doborâte de focurile artileriei antiaeriene, altele au făcut cale întoarsă din diverse motive. 449 au reușit să-și lanseze bombele. Timp de peste 11 ore, echipajele Luftwaffe au lansat 500 de tone de bombe brizante și 29 000 de bombe incendiare. Raidul a distrus 2 294 de clădiri și a avariat alte 45 704, un dezastru atât de profund, încât a dat naștere unui nou cuvânt, *„coventration"*******, pentru a descrie efectul raidurilor aeriene. RAF au făcut din Coventry standardul pentru estimarea totalului posibilelor victime în urma propriilor raiduri asupra orașelor germane, scara fiind „1 Coventry", „2 Coventry-uri" și așa mai departe.

Numărul mare al cadavrelor, multe încă neidentificate, i-a făcut pe oficialii orașului să interzică înmormântările individuale. Primele funeralii și înmormântări în masă, pentru 172 de victime, au avut loc miercuri, 20 noiembrie.

A doua înmormântare, pentru alte 250, a avut loc trei zile mai târziu.

Nu au existat apeluri publice pentru represalii împotriva Germaniei. La primele funeralii, episcopul de Coventry a spus: „Haideți să jurăm înaintea Domnului că vom fi prieteni și vecini mai buni în viitor, pentru că am trecut prin această suferință împreună și ne aflăm astăzi aici".

„Coventrație" – distrugere prin bombardare violentă; anihilare completă (n.tr.)

CAPITOLUL 60. DISTRAGERE

John Colville era hipnotizat. Bombele cădeau, orașele ardeau, însă el trebuia să se preocupe de viața lui amoroasă. După atâta vreme în care îndurase răceala constantă a fetei după care tânjea, Gay Margesson, s-a trezit că este din ce în ce mai atras de Audrey Paget, în vârstă de 18 ani. Duminică, 17 noiembrie, o superbă zi de toamnă, cei doi au ieșit să călărească pe întinsele domenii ale moșiei familiei Paget, Hatfield Park, aflată la aproximativ o oră cu mașina la nord de centrul Londrei.

A descris acea după-amiază în jurnal: „Călare pe doi cai ageri și frumoși, eu și Audrey am călărit două ore pe un soare strălucitor, galopând prin Hatfield Park, plimbându-ne prin pădure și printre ferigi, gonind nebunește pe câmpuri și prin șanțuri și, în tot acest timp, aproape că nu mi-am putut lua ochii de la Audrey, a cărei siluetă zveltă, părul ei atât de drăgălaș dezordonat și obrajii îmbujorați o făceau să pară o zeiță a pădurii, prea frumoasă ca să fie din această lume".[1]

În el se dădea o luptă. „De fapt", scria a doua zi, „dacă nu aș fi îndrăgostit de Gay și dacă aș ști că Audrey ar vrea să-mi fie soție (lucru pe care cu certitudine nu l-ar vrea la momentul acesta), nu m-ar deranja deloc să am o soție atât de frumoasă, atât de plină de viață și pe care o plac și, totodată, o admir sincer."

„Dar Gay, cu toate defectele ei, rămâne Gay, și ar fi o prostie să mă însor – chiar dacă aș putea – în momentul acesta al istoriei Europei."

Pentru Pamela Churchill, grija banilor se accentua. Marți, 19 noiembrie, ea îi scria soțului, Randolph, pentru a-i cere să-i adauge 10 lire la alocația săptămânală (aproximativ 640 de dolari azi). „Atașez o listă a cheltuielilor, pe care sper să o citești cu atenție", scria ea.[2] „Nu vreau să fiu meschină și nesuferită, dar, iubitul meu, fac tot ce pot să am grijă de căminul tău și de fiul nostru cu economie, dar nu pot face imposibilul." Ea a pus pe listă toate cheltuielile familiei, până la costul țigaretelor și al băuturilor.

Împreună, acestea însumau aproape toți banii pe care îi primea de la Randolph și din alte surse, și anume chiria plătită de cumnata ei, Diana, și o alocație de la familia ei.

Acestea însă erau doar cheltuielile pe care le putea anticipa cu precizie rezonabilă. Profunda ei temere venea din cheltuielile lui Randolph și din slăbiciunea lui pentru alcool și jocuri de noroc. „Așa că încearcă și limitează-ți cheltuielile la 5 lire pe săptămână în Scoția", scria ea. „Și, iubitule, cu siguranță că nu ți-e jenă să spui că ești prea sărac pentru jocuri de noroc. Știu că îl iubești pe Bebe Winston, că mă iubești pe mine și că nu te deranjează să faci un sacrificiu pentru noi."

Ea îl atenționa că era vital pentru ei să-și controleze cheltuielile. „Pur și simplu nu pot fi fericită când sunt bolnavă de îngrijorare tot timpul", scria ea. Era deja dezamăgită de căsnicia ei, dar încă nu iremediabil. Și-a îndulcit tonul: „Of! dragul meu Randy", scria ea, „nu mi-aș face griji dacă nu te-aș iubi atât de mult și cu atâta disperare. Îți mulțumesc că m-ai făcut soția ta și că mi l-ai dăruit pe fiul nostru. Este cel mai frumos lucru care s-a întâmplat în viața mea."

Weekendurile petrecute de Churchill la Chequers și Ditchley îi ofereau ocazii de distracție de foarte mare folos. Îl mai distrăgeau de la imaginea străzilor din ce în ce mai sumbră a Londrei, unde în fiecare zi o altă bucată din Whitehall era incinerată ori bombardată.

Într-un weekend la Ditchley, refugiul lui când era lună plină, el și invitații lui au urmărit un film în sala de cinema a conacului, *Dictatorul* al lui Charlie Chaplin. Târziu în seara următoare, istovit, Churchill s-a așezat greșit pe un scaun și a căzut între acesta și o canapea, ajungând cu spatele pe podea și cu picioarele în aer. Colville a fost martor la întâmplare. „Fără falsă demnitate", scria Colville, „a tratat incidentul ca pe o glumă, repetând de mai multe ori: «Un adevărat Charlie Chaplin!»"[3]

Sfârșitul de săptămână din 30 noiembrie a adus două ocazii deosebit de binevenite de distragere. În ziua aceea, într-o sâmbătă, familia s-a adunat la Chequers pentru a sărbători

a șaizeci și șasea aniversare a lui Churchill. A doua zi, botezul micuțului Pamelei și al lui Randolph, Winston. Copilul era dolofan și zdravăn, uimindu-l din prima clipă pe secretarul privat John Martin cu „asemănarea izbitoare cu bunicul lui", ceea ce a făcut-o pe una dintre fiicele lui Churchill să glumească: „Așa sunt toți bebelușii".[4]

A fost mai întâi o slujbă religioasă la mica biserică parohială din învecinatul Ellesborough, pe care Clementine o frecventa regulat. Aceasta era prima vizită a lui Churchill. Au venit toate cele trei fiice ale lui Churchill – Mary, în ciuda unei inflamații în gât –, la fel și cei patru nași ai copilului, printre care lordul Beaverbrook și reporterul Virginia Cowles, prietenă apropiată a lui Randolph.

Churchill a plâns pe toată durata slujbei, spunând din când în când, încetișor: „Bietul prunc, să se nască într-o asemenea lume".

A urmat masa de prânz de acasă, la care au participat familia, nașii și parohul bisericii.

Beaverbrook s-a ridicat pentru a ține un toast în cinstea copilului.

Dar Churchill s-a ridicat imediat și a spus: „Cum ieri a fost ziua *mea*, am să vă rog pe toți să beți mai întâi în cinstea *mea*".[5]

A urmat un val de proteste și de râsete din partea invitaților, precum și exclamația „Stai jos, tati!" Churchill a rezistat, apoi s-a așezat. După toastul pentru bebeluș, Beaverbrook a ridicat paharul pentru a-l onora pe Churchill, numindu-l „cel mai mare om din lume".

Churchill a plâns din nou. I s-a cerut o replică. El s-a ridicat. A vorbit cu voce tremurândă și lacrimile șiroindu-i. „În zilele acestea", a spus, „mă gândesc adesea la bunul nostru Dumnezeu." Nu a putut spune mai mult. S-a așezat și nu a privit pe nimeni – marele orator redus la tăcere de încărcătura zilei.

Cowles a fost profund emoționată. „Nu am uitat niciodată acele cuvinte simple, iar dacă i-a plăcut să poarte războiul, atunci să nu se uite că a înțeles și chinul acestuia."[6]

A doua zi, simțind probabil nevoia de un pic de atenție și pentru el, Beaverbrook și-a dat din nou demisia.

Beaverbrook își scria scrisoarea luni, 2 decembrie, la casa lui de la țară, Cherkley, „unde sunt singur și unde am avut timp să mă gândesc la direcția pe care cred că ar trebui să o urmeze politica noastră". Era vitală continuarea dispersării fabricilor de avioane, scria el, cerând un nou efort agresiv, deși asta ar fi însemnat cu certitudine un declin temporar al producției. „Această politică cutezătoare", avertiza el, „înseamnă multă interferență cu alte ministere, din cauza necesității unor spații adecvate deja destinate altor servicii."

Dar apoi a scris: „Eu nu sunt acum omul potrivit pentru asta. Nu voi obține susținerea necesară."[7]

A apelat din nou la autocompătimire, menționând modul în care reputația sa scăzuse pe măsură ce criza avioanelor de vânătoare începuse să se calmeze. „De fapt, când rezervorul era gol, eu eram un geniu", scria el. „Acum, că rezervorul are niscaiva apă în el, eu sunt un bandit inspirat. Dacă apa va da cândva pe dinafară, tot eu voi fi un nenorocit de anarhist."

Cineva nou trebuie să preia acum funcția, spunea el, făcând câteva recomandări. A sugerat ca Churchill să le explice celorlalți că demisia lui ar fi fost motivată starea de sănătate precară, „ceea ce cu regret spun că este mai mult decât justificat".

Ca de obicei, încheia cu măguliri, aplicând ceea ce numea adesea „gresorul". El scria: „Nu pot încheia această foarte importantă scrisoare fără a sublinia că succesul meu din trecut s-a datorat sprijinului tău. Fără această susținere, fără această inspirație, fără această îndrumare, nu aș fi putut îndeplini niciodată sarcinile și îndatoririle pe care mi le-ai trasat."

Churchill știa că astmul lui Beaverbrook recidivase. Îi era milă de prietenul lui, dar își pierdea răbdarea. „Nici nu se pune problema să-ți accept demisia", îi scria el a doua zi, marți, 3 decembrie. „Așa cum ți-am spus, ești la galeră și va trebui să vâslești până la capăt."[8]

I-a sugerat lui Beaverbrook să-și ia o lună liber pentru recuperare. „Între timp, să fii sigur că te voi susține pentru a-ți îndeplini politica de dispersare, care pare imperativă, având în vedere atacurile violente la care suntem supuși", a scris Churchill. El i-a spus lui Beaverbrook că regretă că-l necăjea din nou astmul, „pentru că aduce întotdeauna cu el și depresie. Știi cât de des m-ai sfătuit să nu las fleacurile să mă supere și să mă distragă. Acum dă-mi voie să-ți răsplătesc serviciul, spunându-ți că tu ești cel care trebuie să-și amintească doar măreția lucrurilor pe care le-ai realizat, nevoia vitală a continuării lor și bunăvoința.

Vechiul și credinciosul tău prieten,

Winston Churchill."

Beaverbrook s-a întors la galeră, reapucându-se de vâslit.

În mijlocul tuturor acestor evenimente, toată lumea s-a îmbolnăvit. O răceală i-a lovit pe toți membrii familiei. Mary a simțit debutul răcelii luni noaptea, 2 decembrie. „Am temperatură", scria ea în jurnal. „La naiba."

Churchill a luat răceala de la ea sau de la altcineva, pe 9 decembrie.

Clementine, pe 12 decembrie.

Bombele au continuat să cadă.

Capitolul 61. Corespondență specială

Trupele britanice repurtaseră, în sfârșit, o victorie împotriva armatei italiene în Libia, însă navele comerciale care transportau provizii cruciale au continuat să se scufunde într-un ritm alarmant, iar orașele englezești, să ardă. Criza financiară a țării se înrăutățea pe zi ce trecea, determinându-l pe Churchill să compună o lungă scrisoare adresată președintelui Roosevelt despre gravitatea poziției Marii Britanii și despre ce avea ea nevoie de la America pentru a triumfa. Scriind scrisoarea, care avea 15 pagini, Churchill a trebuit să găsească din nou echilibrul perfect între încredere și nevoie, așa cum a fost surprins în minutele ședinței Cabinetului său de Război. „Prim-ministrul a spus că dacă tabloul ar fi pictat în culori prea întunecate, anumite elemente din Statele Unite ar putea spune că este inutil să ne ajute, pentru că un asemenea ajutor ar fi irosit și lepădat cât colo. Dacă s-ar picta un tablou prea colorat, atunci tendința ar putea fi să nu ni se acorde asistență."[1]

Toată povestea, a bombănit Churchill vineri, 6 decembrie, era o „treabă dată dracului".

Ulterior, și pe bună dreptate, Churchill avea să numească această scrisoare pentru Roosevelt una dintre cele mai importante pe care o scrisese.

În acea sâmbătă, 7 decembrie, la Chequers, Churchill a convocat o întâlnire secretă pentru a încerca să se facă o estimare precisă a forțelor aeriene germane și a capacității Germaniei de a mai produce avioane în viitor. Considerând chestiunea extrem de importantă, el i-a invitat pe Prof, pe secretarul Cabinetului de Război, Bridges, și pe alți cinci, inclusiv pe membrii Ministerului economiei de război (MEW) și ai departamentului de informații al statului-major al aviației. Totuși Churchill nu l-a invitat pe „Mopsul" Ismay, l-a lăsat să se odihnească – una dintre rarele ocazii când a lipsit.

Timp de mai bine de patru ore, grupul a dezbătut statistici și informații disponibile, reușind doar să confirme că nimeni nu avea o idee precisă despre câte avioane deținea Luftwaffe, ca să nu mai spunem câte erau disponibile pentru acțiunea din prima linie și câte mai puteau fi fabricate anul următor. Și mai frustrant era faptul că nimeni nu părea să știe de câte erau capabile RAF să dispună. Cele două agenții – MEW și serviciul de informații al Aviației – au venit cu diferite cifre și diferite abordări pentru calcularea acestor cifre, o confuzie agravată de vorbele de duh ale Profului pentru ambele seturi de estimări. Churchill era enervat. „Nu am putut ajunge la o concluzie despre care este corectă", scria el într-o minută către ministrul aerului, Sinclair, și comandantul statului-major al aviației, Portal.[2] „Probabil că adevărul se află undeva la mijloc. Subiectul este de importanță capitală pentru întreaga imagine viitoare pe care ne-o facem despre război."

Cel mai agasant a fost faptul că propriul Minister al Aerului părea să nu poată contabiliza 3 500 de avioane din 8 500 din prima linie și de rezervă, considerate gata sau aproape gata pentru acțiune. „Cu siguranță că la Ministerul Aerului există o situație cu ceea ce se întâmplă cu fiecare aparat de zbor în parte", se plângea Churchill într-o minută ulterioară.[3] „Sunt obiecte foarte scumpe. Trebuie să știm data la care a fost primit fiecare dintre ele de către RAF și când a fost casat definitiv și din ce motiv." La urma urmei, nota el, până și fabricantul auto Rolls-Royce ținea evidența fiecărei mașini vândute. „Diferența de 3 500 din 8 500 este flagrantă."

Participanții la ședință l-au convins pe Churchill că situația putea fi rezolvată numai prin mijlocirea unei persoane realiste din afară. El a decis să supună problema echivalentului unei anchete judecătorești, cu judecător cu tot, care să audieze probele tuturor părților implicate. L-a ales pe sir John Singleton, judecător cunoscut mai ales pentru că prezidase procesul din 1936 al lui Buck Ruxton în cunoscutul caz „Bodies Under the Bridge" („Cadavrele de sub pod"), în care Ruxton a fost condamnat pentru uciderea soției și a menajerei lui, ale căror cadavre le

ciopârțise apoi în 70 de bucăți, mare parte dintre acestea fiind găsite ulterior într-un sac sub un pod. Cazul mai era cunoscut și sub numele de „The Jigsaw Murders" („Crimele puzzle"), o aluzie la eforturile eroice ale criminaliștilor de a reconstitui trupurile din fragmentele găsite.

Ambele părți au căzut de acord că recrutarea judecătorului Singleton era o decizie înțeleaptă, iar Singleton a acceptat slujba, îngăduindu-și, poate, să-și imagineze că acest efort avea să fie mult mai simplu decât asamblarea unor cadavre mutilate.

La Londra, tot mai multe locuri și clădiri frumoase erau lovite de bombardamente. În noaptea de duminică, 8 decembrie, o bombă a distrus arcadele Capelei St. Stephen din Palatul Westminster, unul dintre locurile favorite ale lui Churchill. A doua zi, secretarul parlamentar Chips Channon a dat nas în nas cu Churchill plimbându-se printre ruine.

Churchill își petrecuse sfârșitul de săptămână la Chequers, dar revenise în oraș, în ciuda unui început de răceală. Purta un palton cu guler de blană și avea un trabuc în colțul gurii. Își croia drum cu greu printre sticlă spartă și maldăre de moloz.

„Este oribil", a spus el fără vlagă, cu trabucul în gură.[4]

„Au lovit partea cea mai bună", a spus Channon.

Churchill a mormăit. „Unde Cromwell a semnat condamnarea la moarte a regelui Carol."

În acea zi de luni, lunga scrisoare a lui Churchil către Roosevelt, telegrafiată la Washington, a ajuns la președintele aflat la bordul unui crucișător al Marinei Americane. *Tuscaloosa* se afla în plin voiaj de zece zile prin Caraibe, aparent pentru a vizita bazele militare din Indiile de Vest Britanice la care Marina SUA avea acum acces, dar în principal o ocazie pentru președinte de a se relaxa – să se odihnească la soare, să se uite la filme și să pescuiască. (Ernest Hemingway îi trimisese un mesaj în care îi spunea că poate găsi pești mari în apele dintre Puerto Rico și Republica Dominicană, recomandându-i să folosească

șorici de porc drept momeală.) Scrisoarea lui Churchill a ajuns cu un hidroavion al marinei, care a amerizat lângă crucișător pentru a aduce cea mai recentă corespondență de la Casa Albă.

„Ne apropiem de sfârșitul anului", începea scrisoarea, „iar eu am sentimentul că vă așteptați să vă expun perspectivele pentru 1941."[5] Churchill a precizat că cea mai mare nevoie de asistență era în menținerea fluxului de alimente și provizii militare către Anglia și a subliniat că de capacitatea națiunii de a rezista sau nu ar putea depinde și soarta Americii. El a păstrat esența problemei pentru final: „Se apropie momentul în care nu vom mai putea plăti numerar pentru transport și alte bunuri".

În încheiere, el îl ruga pe Roosevelt să privească acea scrisoare „nu ca pe un apel pentru ajutor, ci ca pe o expunere a minimului de acțiune necesară pentru a ne atinge scopul comun".

Desigur că Churchill voia ajutor american. Foarte mult ajutor: vapoare, avioane, gloanțe, componente pentru utilaje, alimente. Pur și simplu nu voia să fie nevoit să le plătească pentru că, e drept, mijloacele necesare în acest scop se epuizau cu repeziciune.

Trei zile mai târziu, joi, 12 decembrie, ambasadorul lui Churchill în America, lordul Lothian, a murit subit de uremie, o tulburare provocată de insuficiența renală acută. Avea 58 de ani. Adept al Științei Creștine, se îmbolnăvise de două zile, dar refuzase asistența medicală, ceea ce l-a determinat pe ministrul de externe Halifax să scrie: „Încă o victimă a Științei Creștine. Va fi foarte greu de înlocuit."[6] Diana Cooper scria: „Oranjada și Știința Creștină l-au răpus. Un sfârșit prematur, într-adevăr."[7]

Churchill a plecat la Chequers în acea zi. Moartea lui Lothian a cufundat casa într-o stare de tristețe acută. Doar Mary și John Colville i s-au alăturat la cină. Clementine, suferind de migrenă și având dureri în gât, a renunțat la masă și s-a dus la culcare.

Atmosfera a fost și mai tensionată de o supă pe care Churchill a considerat-o atât de proastă, încât a dat buzna în bucătărie, negru de furie, cu halatul de casă strălucitor colorat fluturându-i peste salopeta albastră. Mary scria în

jurnalul ei: „Papa a fost cătrănit rău din cauza mâncării și, desigur, nu l-am putut controla și a fost foarte rău, a ieșit valvârtej din sufragerie și s-a răstit la bucătăreasă din cauza supei, despre care a spus (pe bună dreptate) că nu a avut nici un gust. Mă tem că a dat peste cap planurile cuiva. Of, Doamne!"[8]

În cele din urmă, după ce l-a ascultat pe tatăl ei perorând despre calitatea slabă a mâncării de la Chequers, Mary a plecat de la masă. Churchill și Colville au rămas. Treptat, dispoziția lui Churchill s-a mai îmbunătățit. La coniac, s-a bucurat de recenta victorie din Libia și a vorbit ca și cum sfârșitul războiului ar fi fost aproape. Colville s-a dus la culcare la 1:20 dimineața.

La începutul acelei seri, la Londra, Cabinetul de Război al lui Churchill se întrunise în mare secret pentru a discuta o nouă tactică în strategia RAF de bombardare a unor ținte din Germania, strategie pe care Churchill o aprobase ca răspuns la atacul violent al Luftwaffe asupra orașului Coventry și la intensele raiduri ulterioare asupra orașelor Birmingham și Bristol. Scopul era un asalt la fel de nimicitor – o „concentrare de forțe devastatoare" – împotriva unui oraș german.

Cabinetul a hotărât că un astfel de atac se va baza în principal pe incendieri și ar trebui să vizeze un oraș aglomerat, care nu fusese atacat anterior de RAF, asigurându-se astfel că serviciile sale de apărare civilă aveau să fie lipsite de experiență. Urmau să fie folosite bombe brizante pentru a produce cratere care să împiedice intervenția echipajelor de pompieri. „Întrucât ne-am propus să afectăm moralul inamicului, ar trebui să încercăm să distrugem cea mai mare parte dintr-un anumit oraș", menționa minuta cabinetului.[9] „Orașul ales ar trebui, prin urmare, să nu fie prea mare." Cabinetul a aprobat planul, care a primit numele de cod „Abigail".

Așa cum nota John Colville în jurnalul său a doua azi, vineri, 13 decembrie: „Scrupulele morale ale Cabinetului cu privire la acest subiect au fost depășite".

Roosevet primise scrisoarea lui Churchill la bordul crucișătorului Tuscaloosa. A citit-o, dar a păstrat pentru sine impresiile. Nici măcar Harry Hopkins, prietenul și confidentul lui, care călătorea împreună cu el la bordul navei Tuscaloosa, nu i-a putut ghici reacția. (Hopkins, cu o stare de sănătate precară, prinsese un pește Garoupa de 20 de kilograme, dar era prea slab ca să-l poată trage în barcă, așa că trebuise să-i dea undița unui alt pasager.) „Multă vreme, nu am știut la ce se gândea, dacă se gândea la ceva", spunea Hopkins.10 „Însă apoi – am început să înțeleg că-și reîncărca bateriile, așa cum făcea adesea când părea că se odihnește fără nici o grijă pe lume. Așa că nu am pus nici o întrebare. Apoi, într-o seară, mi-a prezentat brusc totul – întregul plan."

CAPITOLUL 62. DIRECTIVĂ

Mass-Observation și-a publicat „Directiva pentru decembrie", rugându-și numeroșii scriitori de jurnale să-și exprime impresiile pentru noul an.

„Ce cred despre 1941?", scria Olivia Cockett.[1] „M-am oprit din dactilografiere preț de două minute ca să ascult un avion inamic extrem de zgomotos. A aruncat o bombă, care mi-a umflat draperiile și a făcut casa să se cutremure (sunt în pat, sub acoperiș) și acum o urmează mitralierele. Sunt cratere în fundul grădinii mele, plus o mică bombă neexplodată. Patru geamuri sunt sparte. Se pot vedea ruinele a 18 case aflate la cinci minute de mers pe jos. Am două găști de prieteni care locuiesc la noi și ale căror case au fost distruse."

„Despre 1941 cred că aș fi al naibii de bucuroasă dacă l-aș apuca – și cred că aș prefera să-l apuc." În esență, se simțea „voioasă", scria ea. „Dar GÂNDESC diferit, gândesc că vom suferi mai mult de foame (încă nu mi-a fost foame), gândesc că mulți dintre tinerii noștri vor muri în străinătate."

Capitolul 63. Acel vechi și stupid semn al dolarului

Roosevelt s-a întors la Washington luni, 16 decembrie, arătând „bronzat, exuberant și vesel", după cum spunea cel care îi scria discursurile, Robert E. Sherwood, dramaturg și scenarist. Președintele a convocat o conferință de presă pentru a doua zi, fumând o țigară în timp ce îi saluta pe ziariști. Răutăcios ca întotdeauna cu presa, el le-a spus: „Nu cred că există vreo veste anume" – apoi a continuat cu prezentarea ideii care îi venise la bordul navei *Tuscaloosa*, pe care istoricii o vor considera mai târziu unul dintre cele mai importante momente ale războiului.

A început astfel: „Nu există absolut nici o îndoială în mintea unui număr foarte mare de americani că cea mai bună apărare imediată a Statelor Unite este succesul Marii Britanii în a se apăra".[1]

„Acum, ce încerc eu să fac este să elimin semnul dolarului. Este ceva absolut nou în gândurile tuturor celor din această încăpere, cred – să scăpăm de absurdul, stupidul și vechiul semn al dolarului."

„Ei bine, haideți să vă explic", a spus el, apoi a expus o analogie care îi sintetiza ideea în ceva totodată familiar și ușor de înțeles, ceva ce rezona cu experiența cotidiană a multor americani. „Să presupunem că ia foc casa vecinului meu, iar eu am un furtun în grădina mea la 100–150 de metri distanță de casa lui, dar, pentru numele lui Dumnezeu, dacă poate să ia furtunul meu de grădină și să-l lege la robinetul lui, l-aș putea ajuta să stingă focul. Ei bine, ce fac? Nu-i spun înainte de această operațiune: «Hei, vecine, furtunul ăsta m-a costat 15 dolari, trebuie să-mi dai 15 dolari pe el». Care-i tranzacția care are loc? Eu nu vreau 15 dolari – eu îmi vreau furtunul înapoi după stingerea incendiului. În regulă. Dacă trece prin foc cu bine, intact, fără vreo zgârietură, el mi-l dă înapoi și îmi mulțumește foarte mult că l-a folosit. Dar să presupunem că furtunul se strică – se găurește – în timpul incendiului. Nu trebuie să

ne formalizăm prea mult, îi spun doar: «Mă bucur că ți-am împrumutat furtunul. Văd că nu-l mai pot folosi acum, este complet distrus.»

El spune: «Câți metri a avut furtunul ăsta?»

Eu îi răspund: «50».

El spune: «În regulă, am să-l înlocuiesc».“

Acesta a devenit nucleul unei legi introduse în Congres ulterior, H.R. 1776, intitulată „Proiect de lege pentru promovarea apărării Statelor Unite și pentru alte scopuri“, lege care avea să primească foarte curând numele care a consacrat-o, Legea de împrumut și închiriere. La baza legii stătea ideea că era în interesul Statelor Unite să ofere Marii Britanii, sau oricărui aliat, tot sprijinul necesar, fie că acesta putea plăti sau nu.

Legea a întâmpinat imediat rezistența fermă a senatorilor și a congresmenilor, care considerau că va atrage America în război sau, așa cum spunea un oponent – folosind chiar o analogie cu puternic răsunet în centrul Americii – că „va băga în pământ unul din patru tineri americani“.[2] Remarca l-a înfuriat pe Roosevelt, care a numit-o „cel mai neadevărat, cel mai mișelesc, cel mai antipatriotic lucru care a fost spus vreodată public de cineva din generația mea“.

Că ideea lui Roosevelt avea să fie vreodată mai mult decât o idee, era, până la Crăciunul din 1940, orice, numai sigur nu.

Harry Hopkins devenise curios în privința lui Churchill. Conform lui Sherwood, puterea elocvenței scrisorii prim-ministrului către Roosevelt trezise în Hopkins „dorința de a-l cunoaște pe Churchill și de a afla cât anume din el era simplă grandilocvență și cât realitate“.

Hopkins avea să primească această șansă curând și, în acest proces, în ciuda sănătății precare și a corpului slăbit, urma să modeleze viitorul curs al războiului – petrecând mare parte din timp aproape înghețând de frig în Londra distrusă de bombe.

Capitolul 64. Un broscoi la poartă

Cu procesul de curtare a lui Roosevelt într-o fază atât de delicată, alegerea unui ambasador care să-l înlocuiască pe lordul Lothian devenise o chestiune critică. Instinctele lui Churchill îi spuneau că moartea lui Lothian i-ar fi putut oferi, de fapt, ocazia de a-și consolida controlul asupra propriului guvern. Numirea anumitor persoane în posturi de peste mări și țări era pentru Churchill o tactică obișnuită și eficientă de potolire a disidenței politice. Două persoane se evidențiaseră ca potențiale surse de opoziție viitoare, fostul prim-ministru Lloyd George și ministrul de externe al lui Churchill, lordul Halifax, cel care candidase chiar pentru funcția lui.

Faptul că prima sa alegere dintre cei doi bărbați a fost Lloyd George sugerează că îl considera amenințarea cea mai imediată și cea mai gravă. Churchill l-a trimis pe lordul Beaverbrook ca intermediar pentru a-i oferi postul. A fost o sarcină ciudată pentru Beaverbrook, pentru că el însuși și-ar fi dorit să fie numit ambasador în Statele Unite, însă Churchill îl considera mult prea important, atât ca ministru al producției de aeronave, cât și ca prieten, confident și consilier. Lloyd George a refuzat oferta, invocând îngrijorarea medicului său cu privire la starea sa de sănătate. Avea totuși 77 de ani.

A doua zi, marți, 17 decembrie, Churchill l-a convocat din nou pe Beaverbrook, de data aceasta pentru a discuta posibilitatea numirii lui Halifax la Washington, trimițându-l din nou pe Beaverbrook să-i facă oferta sau măcar să-i propună ideea. Ceea ce Churchill știa clar din prietenia lor îndelungată era că Beaverbrook se pricepea de minune, și-i făcea și plăcere, să-i convingă pe oameni să facă ce voia el. Biograful lui Halifax, Andrew Roberts, îl numea pe Beaverbrook un „uneltitor înnăscut". Biograful lui Beaverbrook însuși, A.J.P. Taylor, scria: „Nimic nu-i plăcea mai mult lui Beaverbrook în politică decât să mute

oamenii de pe un post pe altul sau să speculeze cum să facă asta".[1]

Pentru a-i propune postul lui Halifax era nevoie de o anumită agresivitate. După orice standard, postul era o retrogradare, indiferent cât de important ar fi fost ca Marea Britanie să câștige eventuala participare a Americii în război. Însă Churchill știa la fel de bine că dacă propriul guvern ar fi ezitat, regele ar fi apelat cu certitudine la Halifax să-l înlocuiască, pentru că îl preferase pe Halifax de la bun început. Tocmai de aceea Churchill hotărâse că Halifax trebuia să plece și l-a trimis pe Beaverbrook să-i propună acest lucru.

Marți, 17 decembrie, după prezența într-o emisiune radio BBC, Beaverbrook s-a deplasat către Ministerul de Externe pentru a se întâlni cu Halifax, care s-a pus imediat în gardă. Știa că Beaverbrook trăia pentru intrigi și că dusese un adevărat război al zvonurilor împotriva lui. Beaverbrook i-a oferit postul în numele lui Churchill. În consemnarea din acea joi seară din jurnalul său, Halifax se întreba dacă Churchill chiar îl considera cea mai bună alegere ori voia doar să-l știe plecat din Ministerul de Externe, plecat din Londra.

Halifax nu voia să plece și i-a spus asta și lui Beaverbrook, însă Beaverbrook i-a raportat lui Churchill că Halifax acceptase fără nici o ezitare. Biograful Roberts scria: „S-a întors la Churchill cu o poveste complet inventată despre reacția lui Halifax la ofertă".[2]

Churchill și Halifax s-au întâlnit la 11:40 în dimineața următoare pe o chestiune care nu avea nici o legătură cu propunerea dinainte, întâlnire în cursul căreia Halifax și-a explicat reticența. A făcut-o din nou și în ziua următoare. Halifax a încercat să-l convingă pe Churchill că trimiterea ministrului de externe la Washington ca ambasador ar fi putut să pară un act disperat – o încercare prea zeloasă de a-i face pe plac lui Roosevelt.

Halifax s-a întors la minister cu sentimentul că reușise să scape de numire. Dar se înșela.

Odată cu venirea iernii, amenințarea imediată a invaziei scăzuse în intensitate, deși nimeni nu se îndoia că era doar o liniște temporară. Acum îi luase locul un alt pericol, mai amorf. Cum Luftwaffe își extinsese atacurile, căutând să repete raidul de la Coventry prin asedii asupra altor orașe britanice, problema moralului a trecut în prim-plan. Londra se dovedise până atunci puternică, dar Londra era un oraș imens, imun la noile tactici distructive ale Luftwaffe. Oare restul țării putea da dovadă de aceeași tărie, dacă și mai multe orașe aveau să treacă prin „coventrație"?

Atacul de la Coventry zdruncinase din temelii orașul, lucru care făcea moralul să se clatine. Serviciul Intern de Informații observa că „efectul de șoc a fost mai mare în Coventry decât în East End [Londra] sau în oricare altă regiune studiată anterior".[3] Câteva raiduri ulterioare în Southampton, și acestea intense, au zdruncinat, de asemenea, psihicul populației. Episcopul de Winchester, din a cărui dioceză făcea parte orașul, a observat că oamenii erau „distruși din punct de vedere spiritual după cumplitele nopți nedormite. Cei care pot părăsesc orașul." Noapte de noapte, sute de locuitori părăseau orașul, dormind în mașini în plin câmp, întorcându-se a doua zi la muncă. „Deocamdată", relata episcopul, „moralul este la pământ." După o serie de raiduri asupra orașului Birmingham, consulul american din oraș le scria superiorilor săi din Londra că, deși nu văzuse vreun semn de lipsă de loialitate ori de defetism în rândul locuitorilor, „a spune că sănătatea lor mintală nu este subminată de bombardamente ar fi o prostie".[4]

Aceste noi atacuri amenințau să provoace prăbușirea moralului la nivel național de care se temeau de mult timp cei care se ocupau de apărare, sporind astfel descurajarea publicului într-o asemenea măsură încât să amenințe guvernarea lui Churchill.

Venirea iernii acutiza și mai mult situația, pentru că înmulțea greutățile cotidiene impuse de războiul aerian al germanilor.

Iarna a adus ploaie, zăpadă, frig și vânt. Rugați de Mass-Observation să țină socoteala factorilor care îi

deprimau cel mai mult, oamenii au răspuns că pe primul loc se afla vremea. Ploaia pătrundea prin acoperișurile găurite de șrapnel. Vântul șuiera prin ferestrele sparte. Nu existau geamuri pentru a fi reparate. Frecventele pene de curent, combustibil și apă lăsau gospodăriile fără căldură și pe locatarii lor, fără posibilitatea de a se spăla zilnic. Oamenii trebuiau să meargă în continuare la muncă, iar copiii lor, la școală. Bombele întrerupeau liniile telefonice zile în șir.

Ceea ce le perturba însă cel mai mult viețile era camuflajul. Totul devenea mai dificil, mai ales iarna, când latitudinea nordică a Angliei aducea obișnuita prelungire a nopții. În fiecare decembrie, Mass-Observation le cerea, de asemenea, numeroșilor scriitori de jurnale să trimită un top al neplăcerilor provocate de bombardamente. Penele de curent erau invariabil pe primul loc, transportul pe al doilea, deși acești doi factori erau adesea interconectați.[5] Daunele provocate de bombe transformau banala navetă într-un calvar care dura ore, forțându-i pe muncitori să se trezească și mai devreme în întunericul prin care bâjbâiau la lumina lumânărilor ca să se pregătească de muncă. La sfârșitul zilei de lucru, muncitorii se grăbeau spre case pentru a-și camufla ferestrele înainte de ora desemnată de începere a camuflajului nocturn, o corvoadă cu totul nouă. Era nevoie de timp. Aproximativ o jumătate de oră seară de seară – ba chiar mai mult, dacă aveai multe ferestre și în funcție de cum te mișcai. Camuflajul a făcut sezonul Crăciunului și mai sumbru. Luminile de Crăciun au fost interzise. Bisericile cu ferestre ce nu puteau fi camuflate cu ușurință și-au anulat slujbele.

Camuflajul presupunea, de asemenea, noi pericole. Erau frecvente situațiile în care oamenii se izbeau de stâlpii de iluminat sau intrau cu bicicletele în tot felul de obstacole. Orașele foloseau vopsea albă în încercarea de a mai elimina cele mai evidente probleme, vopsind bordurile, treptele și scările vagoanelor și barele de protecție ale mașinilor. Copacii și stâlpii de iluminat au fost vopsiți cu cercuri de vopsea albă. Iar poliția a impus limite de viteză speciale pentru perioada camuflajului, dând 5 935 de amenzi în decursul unui an. Însă oamenii tot intrau în ziduri și se

împiedicau de obstacole sau se ciocneau între ei. Doctorul Jones, omul de la Serviciul de Informații al Aviației care descoperise fasciculele secrete ale germanilor, descoperise și importanța vopselei albe – sau, mai bine zis, pericolul absenței ei. Într-o seară, aflându-se la volanul mașinii prin Londra, după ce ținuse o prelegere la Bletchley Park, a intrat într-un camion oprit pe stradă. Spatele camionului fusese vopsit alb, dar vopseaua era acum acoperită de noroi. Jones rula cu doar 25 de kilometri la oră, dar tot ieșise prin parbriz rănindu-se la frunte. Autoritățile din Liverpool au legat camuflajul de moartea a 15 docheri, care au sfârșit înecați.

Dar camuflajul ducea uneori și la momente amuzante. Materialul pentru camuflaj folosit la geamurile trenurilor devenise „carnet de mâzgăleli", scria Olivia Cockett în jurnalul ei pentru Mass-Observation. Ea nota cum cineva modificase anunțul: „Jaluzelele trebuie lăsate jos după lăsarea întunericului"[6] în „Fetele trebuie lăsate pe spate după lăsarea întunericului", transformat apoi în „Chiloții trebuie lăsați în jos după lăsarea întunericului". Pentru a mai uita de camuflaj și de celelalte noi poveri ale vieții, Cockett se apucase de fumat. „Un nou obicei de când cu războiul – îmi plac țigările", scria ea. „Obișnuiam să fumez ocazional, însă acum, trei sau patru pe zi în mod regulat, și cu plăcere! Când trag un fum dintr-o țigară, totul se schimbă. Și mai este și plăcerea nicotinei, care pur și simplu îți detașează mintea de corp pentru o secundă sau două după fiecare fum."[7]

Cea mai mare amenințare pentru moral în Londra se considera că apăruse de la zecile de mii de cetățeni ale căror case fuseseră bombardate sau care fuseseră obligați din alte motive să folosească adăposturile publice, unde condițiile de trai erau criticate de toată lumea.

Protestele tot mai vocale au determinat-o pe Clementine Churchill să se aventureze în adăposturi pentru a le vedea cu ochii ei, adesea însoțită de John Colville. A început cu vizitarea a ceea ce considera a fi „un grup destul de reprezentativ" de adăposturi.

Joi, 19 decembrie, de exemplu, ea a colindat adăposturile din Bermondsey, un cartier industrial unde,

cu un secol în urmă, existase o mahala renumită, Jacob's Island, în care Charles Dickens îl ucisese, în *Oliver Twist*, pe maleficul Bill Sikes. Clementine a fost oripilată de ce a găsit acolo.[8] Cei din adăposturi petreceau „poate 14 ore din 24 în niște condiții oribile de frig, umezeală, mizerie, întuneric și duhoare", îi scria ea soțului ei. Cele mai groaznice adăposturi scăpaseră de renovări, deoarece oficialii le considerau prea oribile pentru a se mai putea face ceva, dar prea necesare pentru a fi închise imediat. Drept consecință, a descoperit Clementine, ele deveneau pur și simplu tot mai îngrozitoare.

Un motiv al furiei ei a fost modul în care adăposturile, încercând să se adapteze la bombardamentele nocturne prin instalarea de dormitoare permanente, încercau să înghesuie cât mai multe paturi cu putință în spațiul alocat punând câte trei paturi unul peste altul. „Cu cât vezi mai multe astfel de paturi supraetajate", scria Clementine, „cu atât ți se par mai groaznice. Sunt, desigur, prea înguste. 15 centimetri în plus ar fi făcut mare diferență între disconfort total și un oarecare confort."

Paturile supraetajate erau, de asemenea, prea scurte. Cei care dormeau în astfel de paturi își atingeau picioarele între ei, capetele, alteori picioarele atingeau capetele. „În cazul în care își ating capetele unul de altul, există un mare pericol de răspândire a păduchilor", scria Clemetine. Iar păduchii reprezentau o problemă gravă. Deși te așteptai să existe păduchi – „războiul implică păduchi", scria ea – prezența lor creștea potențialul apariției unor focare de tifos și febră recurentă, ambele boli transmise de păduchi. „Se pare că, odată declanșate, acestea s-ar propaga în rândul populației mai sărace din Londra ca un incendiu", nota ea. „Dacă ar exista o mortalitate uriașă în rândul muncitorilor, producția de război ar fi diminuată serios."

De departe cea mai urâtă dintre caracteristicile ansamblurilor de trei paturi suprapuse, după cum vedea Clementine lucrurile, era spațiul vertical limitat dintre paturi. „Mă mir că oamenii nu mor din lipsă de aer", scria ea. „Acolo unde mamele dorm cu copiii, trebuie să fie de-a dreptul insuportabil, căci copilul trebuie să doarmă peste mama lui, pentru că patul este prea îngust ca cei doi să

poată dormi unul lângă altul." Ea se temea că se comandaseră și mai multe astfel de paturi suprapuse, întrebându-l pe Churchill dacă aceste comenzi puteau fi sistate până erau reproiectate. Cât despre paturile suprapuse deja instalate, soluția, considera ea, era să se scoată pur și simplu patul din mijloc. Astfel, nota ea, se obținea „efectul satisfăcător" de reducere cu o treime a numărului de persoane înghesuite în cele mai cumplite adăposturi.

Cea mai mare îngrijorare a ei era igiena. A fost îngrozită să afle că existau foarte puține toalete și că, per ansamblu, condițiile de igienă erau groaznice. Rapoartele ei arată nu doar dorința de a se aventura pe tărâmuri necunoscute, ci și un dezvoltat simț pentru detaliile dickensiene. Latrinele, scria ea, „sunt adesea printre paturile suprapuse și au niște perdele de pânză amărâte care nu acoperă deschiderea. Aceste perdele sunt adesea infecte în partea de jos. Latrinele ar trebui să fie departe de paturi, iar intrările să fie orientate către un perete, pentru a asigura o minimă intimitate." Cele mai proaste condiții întâlnite au fost pe strada Philpot, la sinagoga Whitechapel, „unde oamenii dorm totalmente în fața latrinelor, cu picioarele aproape în perdelele de pânză și unde mirosul este greu de suportat".

Ea recomanda ca numărul latrinelor să fie dublat sau triplat. „Este simplu", nota ea, „pentru că, în general, este vorba de găleți." Ea observase că acestea erau adesea puse pe suprafețe poroase, în care mizeria se infiltra și se acumula. O soluție, scria ea, ar fi fost să se pună aceste găleți „pe foi mari de tablă cu marginile îndoite spre interior, ca niște tăvi. Aceste tăvi de tablă ar putea fi spălate." Trebuiau instalate latrine separate pentru copii, cu găleți mai mici, scria ea. „Găletile obișnuite sunt prea înalte pentru ei." Și, a constatat ea, nu se acorda prea multă atenție acestor găleți. „Găletile ar trebui, desigur, să fie golite înainte să se umple, însă în unele locuri, mi s-a spus, asta se face doar o dată la 24 de ore, adică nu suficient de des."

Clementine a fost deosebit de indignată să afle că latrinele erau adesea neluminate. „Întunericul nu face

decât să ascundă și, desigur, să încurajeze condițiile de mizerie."

Ploaia și frigul iernii au înrăutățit condițiile deja proaste. În vizitele ei pe la adăposturi, Clementine a descoperit apă „picurând prin acoperiș și infiltrându-se în pereți și podele". Ea a raportat că auzise despre podele de pământ transformate în noroi de apa care se acumula într-o asemenea măsură încât trebuia scoasă cu pompe.

A mai evidențiat o problemă: majoritatea adăposturilor nu aveau cele necesare preparării ceaiului. „În acest scop", scria ea, „cerința minimă ar fi o priză electrică și un fierbător."

Clementine i-a spus lui Churchill că ea este de părere că problema cu cele mai proaste adăposturi era că responsabilitatea lor revenea prea multor agenții cu autoritate suprapusă și, ca urmare, nu se făcea nimic. „Singura cale de rezolvare a situației este să existe o autoritate pentru siguranță, sănătate și toate celelalte", scria ea într-o minută concisă în care i se adresa soțului ei nu cu Winston, ci cu „Domnule prim-ministru". „Împărțirea responsabilităților este ceea ce împiedică îmbunătățirea situației."

Investigațiile ei au avut efect. Churchill, conștient că modul în care percepea publicul adăposturile influența modul în care percepea acesta guvernarea, a făcut din reforma adăposturilor o prioritate pentru anul următor. Într-o minută adresată ministrului sănătății și secretarului de interne, el scria: „Acum este momentul să începem o îmbunătățire radicală a adăposturilor, astfel încât iarna următoare să existe mai multă siguranță, mai mult confort, căldură, lumină și facilități pentru toți cei care le folosesc."[9]

Pentru Churchill era o certitudine că adăposturile aveau să fie necesare și la sfârșitul lui 1941.

Vineri dimineața, 20 decembrie, subsecretarul lui Halifax, Alexander Cadogan, l-a luat de la Ministerul de Externe și au plecat împreună la Westminster Abbey ca să participe la slujba de înmormântare a lordului Lothian. Cadogan a notat în jurnalul lui că soția lui Halifax era deja acolo și, în

mod evident, era supărată. „Furioasă", scria el.[10] Își propusese să discute personal cu Churchill.

După slujbă, ea și soțul ei au pornit spre numărul 10. Stăpânindu-și cu greu furia, Dorothy i-a spus lui Churchill că, dacă îi trimite soțul în America, va pierde un coleg loial, care ar putea să vină cu aliați puternici să-l susțină în cazul unei crize politice. Ea suspecta aici mâna lui Beaverbrook.

Halifax, privind scena confuz, scria că Churchill fusese cât se poate de amabil, dar era clar că „el și Dorothy nu vorbeau aceeași limbă". Halifax îi scria ulterior fostului prim-ministru, Stanley Baldwin: „Nici nu vă puteți imagina cât de confuz mă simt. Nu cred că este tocmai domeniul meu și nu mi-au plăcut niciodată americanii, cu puține excepții. În general i-am considerat întotdeauna îngrozitori."

Luni, 23 decembrie, socotelile erau încheiate, numirea – anunțată, înlocuitorul lui Halifax ca ministru de externe – ales. Anthony Eden avea să-i succeadă. La ședința cabinetului de la amiază, Churchill a vorbit despre cât de recunoscător îi este lui Halifax pentru că acceptase o misiune atât de importantă. Cadogan era și el de față. „Mi-am ridicat privirea și l-am văzut pe Beaver în fața mea, foarte mândru de el, radiind și aproape făcând cu ochiul."[11]

Regele a încercat să-l consoleze pe Halifax când acesta l-a vizitat la Palatul Windsor în Ajunul Crăciunului. „Era tare nemulțumit la gândul că pleca în acel moment și nedumerit în legătură cu ce s-ar fi putut întâmpla dacă Winston pățea ceva", scria regele în jurnalul lui.[12] „Echipa nu era una puternică fără un lider și erau niște zăpăciți în ea. I-am spus că poate fi oricând rechemat. Ca să fac lucrurile mai ușoare, i-am sugerat că postul de ambasador în SUA este mai important pentru mine în acest moment decât cel de ministru de externe, aici."

Asta n-a fost cine știe ce alinare pentru Halifax, care înțelesese deja nu doar că eliminarea lui ca ministru de externe era răsplata pentru faptul că era perceput ca posibil succesor al lui Churchill, dar și că acela care pusese la cale execuția acestui plan fusese într-adevăr – pentru a folosi porecla lui preferată pentru Beaverbrook – „Broscoiul".

Capitolul 65. Weihnachten

Rezistența lui Churchill continua să-i uimească pe liderii germani. „Când se va preda odată creatura aia de Churchill?", scria șeful propagandei, Joseph Goebbels, în jurnalul lui, după ce notase despre cel mai recent atac în stil Coventry asupra orașului Southampton și despre scufundarea altor mii de tone de mărfuri ale Aliaților.[1] „Anglia nu poate rezista la infinit!" Promitea că raidurile aeriene vor continua „până când Anglia va cădea în genunchi și va implora pacea".

Dar Anglia părea departe de așa ceva. RAF a efectuat o succesiune de raiduri împotriva unor ținte din Italia și Germania, printre care un atac asupra orașului Mannheim cu peste 100 de bombardiere, în urma căruia muriseră 34 de persoane și aproximativ 500 de structuri fuseseră distruse sau avariate. (Acesta a fost raidul din Operațiunea Abigail, ca răspuns la Coventry.) Raidul în sine nu fusese deosebit de îngrijorător pentru Goebbels, care l-a numit „ușor de suportat". Ce i s-a părut derutant a fost însă faptul că Anglia se simțea încă destul de încrezătoare pentru a efectua raidul și că RAF fuseseră capabile să adune atâtea aparate de zbor. Bombardierele loviseră de asemenea Berlinul, făcându-l pe Goebbels să scrie: „Se pare că englezii și-au regăsit îndemânarea".[2]

Dar acum era mai important ca niciodată ca Churchill să fie determinat cumva să iasă din război. Pe 18 decembrie, Hitler a emis Directiva nr. 21, „Cazul Barbarossa", fostul lui ordin către generali de a demara planurile pentru o invazie a Rusiei. Directiva începea astfel: „Forțele armate germane trebuie să fie pregătite, chiar înainte de încheierea războiului împotriva Angliei, *să strivească Rusia Sovietică într-o campanie rapidă*".[3] Literele cursive îi aparțin lui Hitler. Directiva detalia rolurile pe care trebuia să le joace armata germană, forțele aeriene și marina germană – în special unitățile blindate ale armatei – și prevedea ocuparea Leningradului și a Kronstadtului, precum și, în

cele din urmă, ocuparea Moscovei. „Cea mai mare parte a armatei ruse staționate în vestul țării va fi distrusă prin operațiuni temerare conduse de vârfuri de lance blindate cu penetrare profundă."

Hitler le-a ordonat comandanților să elaboreze planuri și orare. Era crucial ca această campanie să înceapă curând. Cu cât Germania întârzia, cu atât Rusia avea mai mult timp să-și consolideze armata și forțele aeriene și Anglia să-și refacă forțele. Trupele germane trebuiau să fie pregătite până pe 15 mai 1941.

„Este de o importanță decisivă", spunea directiva, „ca intenția noastră de atac să nu fie cunoscută." În timpul acestor pregătiri, Luftwaffe trebuia să-și continue fără reținere atacurile împotriva Angliei.

Între timp, Goebbels era îngrijorat de decăderea morală. Pe lângă conducerea programului propagandistic al Germaniei, el era și ministru al culturii populare, considerând că misiunea lui era aceea de anihilare a forțelor ce amenințau să submineze moralitatea publică. „În regiunile rurale, în orașele mici sau în fața soldaților nu vor performa dansatoare de striptease", le-a spus el subalternilor la una dintre ședințele de propagandă din decembrie.[4] L-a pus pe asistentul lui, Leopold Gutterer, un bărbat de 39 de ani cu față de copil, să compună o circulară adresată tuturor „comperilor", maeștrilor de ceremonii din cabareturi și altora asemenea. „Circulara va fi sub forma unui ultim avertisment, prin care li se interzice comperilor să facă bancuri politice sau să folosească glume obscene în programul lor."

Goebbels s-a gândit la ceva și pentru Crăciun. Germanii adorau Crăciunul – *Weihnachten* – mai mult decât orice altă sărbătoare. Se vindeau brazi de Crăciun la toate colțurile, se cântau colinde, se dansa și se bea în exces. Goebbels și-a avertizat locotenenții să nu cumva să se creeze „o atmosferă sentimentală de Crăciun", dezaprobând „smiorcăiala și tristețea" pe care le provocau sărbătorile creștine.[5] „Nu este demn de un soldat și de un german", spunea el, și nu trebuie să se perpetueze pe toată perioada Adventului. „Acest lucru trebuie să se limiteze

exclusiv la Ajunul Crăciunului și la ziua de Crăciun", a spus el grupului. Și, chiar și atunci, zicea el, Crăciunul trebuia să fie încadrat în contextul războiului. „O atmosferă siropoasă de Crăciun, cu pom cu tot, care durează câteva săptămâni, nu este în acord cu starea de spirit militantă a poporului german."

La el acasă însă, Goebbels s-a trezit din ce în ce mai implicat, nu nefericit, în pregătirile pentru sărbătoare. El și soția lui, Magda, aveau șase copii, ale căror nume începeau toate cu litera H: Helga, Hildegard, Helmut, Holdine, Hedwig și Heidrun, ultimul având doar șase săptămâni. Cuplul mai avea un fiu mai mare, Harald, dintr-o căsătorie anterioară a Magdei. Copiii erau încântați, la fel și Magda, „care nu se gândește decât la Crăciun", scria Goebbels.

Consemnare în jurnal, 11 decembrie: „Multă treabă cu pachetele și cadourile de Crăciun. Trebuie să le distribui celor 120 000 de soldați și artileriști antiaerieni aflați doar în Berlin. Dar îmi place. Și apoi amfitrionul propriilor angajamente. Acestea se înmulțesc de la an la an."[6]

13 decembrie: „Alegerea cadourilor de Crăciun! Organizarea programului de Crăciun împreună cu Magda. Copiii sunt niște drăguți. Din păcate, când unul, când altul este bolnav."

Pe 22 decembrie, două raiduri aeriene ale RAF au ținut familia în adăpost până la șapte dimineața. „Deloc plăcut cu toți copiii, mai ales că unii sunt încă bolnavi", scria Goebbels. „Doar două ore de somn. Sunt atât de obosit." Totuși nu prea obosit pentru a povesti despre distracția lui preferată. „O lege privind evreii a fost adoptată de Sobranie [parlamentul Bulgariei]", scria el. „Nu sunt măsuri radicale, dar tot este ceva. Ideile noastre cuceresc toată Europa, chiar și fără constrângere."

A doua zi, bombardierele RAF ucideau 45 de berlinezi.

„Totuși, pierderi considerabile", scria Goebbels în Ajunul Crăciunului.

El a autorizat prime de Crăciun pentru colegii lui. „Trebuie să aibă și ei un fel de compensație pentru toată munca depusă și pentru devotamentul necontenit."

Cu Rusia acum în vizorul lui Hitler, adjunctul Rudolf Hess era mai nerăbdător ca oricând să aranjeze o înțelegere cu Anglia și să îndeplinească „dorința" Führerului său. Încă nu primise nici un răspuns de la ducele de Hamilton, din Scoția, dar continua să-l considere o sursă de speranță.

Lui Hess îi venise o idee și acum, pe 21 decembrie, avionul lui era pregătit pe aerodromul de la Augsburg al Fabricii Messerschmitt, de lângă München, deși pământul era acoperit cu mai bine de 60 de centimetri de zăpadă.[7]

Avionul era un Messerschmitt Me 110, un avion de vânătoare bimotor pentru zboruri pe distanțe lungi. În mod obișnuit, acesta avea un echipaj de două persoane, dar putea fi foarte ușor pilotat și de una singură. Hess era un pilot desăvârșit, însă, cu toate acestea, fusese nevoit să învețe particularitățile unui Me 110, luând lecții cu un instructor. După ce s-a dovedit capabil, a primit dreptul de folosință exclusivă a unui model nou-nouț, un privilegiu acordat pentru că era, la urma urmei, adjunctul lui Hitler și, în funcție de perspectivă, al doilea sau al treilea cel mai puternic om din cel de-al Treilea Reich. Dar puterea avea limitele ei. Primul avion ales de Hess, un Me 109 monomotor, îi fusese refuzat. El își ținea noul avionul pe aerodromul de la Augsburg, pilotându-l frecvent. Nimeni nu întreba – cel puțin nu în față – de ce un oficial de rang atât de înalt voia să facă asta, nici de ce tot cerea noi și noi modificări la avion pentru a-i crește autonomia, nici de ce continua să-i ceară secretarului personal să-i facă rost de cele mai recente prognoze meteo pentru zbor din arhipelagul britanic.

Hess a obținut o hartă a Scoției și a lipit-o pe peretele dormitorului său, astfel încât să poată memora elemente importante ale terenului. A delimitat o zonă muntoasă cu roșu.

Acum, pe 21 decembrie, cu pista curățată de zăpadă, Hess decola.

Trei ore mai târziu, s-a întors. La un moment dat în timpul zborului, pistolul de semnalizare pentru situații de urgență s-a încâlcit în cablurile care controlau stabilizatoarele verticale ale avionului, cele două aripioare verticale din spatele fuzelajului provocând blocarea

acestora. Faptul că a putut să aterizeze, și în astfel de condiții grele, cu ninsoare, fusese dovada măiestriei lui de pilot.

CAPITOLUL 66. ZVONURI

Crăciunul se apropia, iar zvonurile se înmulțeau.[1] Raidurile aeriene și amenințarea invaziei erau terenul fertil pentru propagarea poveștilor false. Pentru a le combate, ministrul informațiilor a înființat un Birou antiminciuni, care să contracareze propaganda germană, și un Birou antizvonuri, care să se ocupe de zvonurile de pe plan local. Unele erau depistate de Biroul de cenzură al poștei, care citea corespondența oamenilor și le asculta convorbirile telefonice. Administratorii librăriilor deținute de W.H. Smith raportau și ei tot felul de zvonuri. Oricine propaga povești false putea fi amendat sau, în cazuri flagrante, întemnițat. Zvonurile acopereau un spectru larg:

- În insulele Orkney și Shetland, în Dover și în alte părți, scrisori interceptate relatau că mii de cadavre fuseseră aduse de ape la țărm după o tentativă eșuată de invazie. Acest zvon era deosebit de persistent.
- Trupe de parașutiști germani îmbrăcați în femei ar fi fost văzute aterizând în Leicestershire, în Midlands, și în orașul Skegness, pe coasta Mării Nordului, lucru care s-a dovedit a fi fals.
- Se presupunea că avioane germane ar fi împrăștiat otravă. „Acest zvon se stinge cu rapiditate", a raportat Serviciul Intern de Informații.
- Un zvon care circula în Wimbledon spunea că „inamicul se pregătește să folosească o bombă brizantă de dimensiuni terifiante, menită să șteargă suburbia de pe hartă". Un oficial scria: „Am fost informat cu sinceritate că acest zvon a pus o stăpânire nesănătoasă pe imaginația locuitorilor Wimbledonului". O astfel de bombă nu exista.
- Un zvon deosebit de macabru și de vulgar care a circulat în săptămâna de dinaintea Crăciunului susținea că „un număr mare de cadavre din adăposturile publice bombardate vor fi lăsate acolo, adăposturile fiind zidite pentru a se transforma în morminte comune". Acest zvon s-a dovedit, de asemenea, foarte persistent, reapărând după fiecare nou raid aerian.

CAPITOLUL 67. CRĂCIUN

Toată lumea se gândea doar la Crăciun. Sărbătoarea era foarte importantă pentru moral. Churchill a decis ca RAF să nu desfășoare operațiuni de bombardare a Germaniei în Ajunul Crăciunului și nici în ziua de Crăciun, decât dacă Luftwaffe ataca prima Anglia. Colville s-a trezit împovărat cu „problema controversată" ridicată în Camera Comunelor, și anume dacă obiceiul de a trage clopotele bisericilor de Crăciun ar fi trebuit suspendat, ținând cont că respectivele clopote erau semnalul de avertizare ales că invazia era în curs. La început, Churchill a recomandat să se tragă clopotele. După ce a discutat cu comandantul Forțelor Interne, generalul Brooke, s-a răzgândit.

Colville pregătise deja ceea ce el considera a fi un argument solid pentru a suna clopotele, dar acum bătea în retragere, notând în jurnal: „Gândul că aceasta ar fi responsabilitatea mea în cazul vreunui dezastru în ziua de Crăciun m-a făcut să tac".

Colville și colegii secretari privați, după ce lucraseră două nopți la rând până în zori, sperau să aibă o săptămână liberă de sărbători. Secretarul principal Eric Seal a întocmit o minută în care cerea delicat permisiunea. Cererea „l-a înfuriat" pe Churchill, potrivit lui Colville.

Ca un adevărat Scrooge, Churchill a mâzgălit un mare „NU" chiar pe document. I-a spus lui Seal că planul său pentru Crăciun, care pica într-o miercuri, era să-l petreacă fie la Chequers, fie în Londra, lucrând „continuu". Spera, scria el, „ca această pauză să poată fi folosită nu doar pentru recuperarea restanțelor, ci și pentru abordarea mai detaliată a noilor probleme".

Cu toate acestea, a îngăduit ca fiecare membru al personalului său să-și ia o săptămână liberă între sărbători și 31 martie, cu condiția să fie „la intervale mari".

În Ajunului Crăciunului, după-amiază, a semnat exemplare ale propriei cărți pentru a le oferi cadou lui Colville și celorlalți secretari. A trimis, de asemenea, cadouri de Crăciun regelui și reginei. I-a oferit regelui o salopetă ca a lui, iar reginei – o copie a celebrului îndrumar

de limbă engleză din 1926 al lui Henry Watson Fowler, *A Dictionary of Modern English Usage*.[1]

În tot acest timp, secretarii privați s-au chinuit să găsească un cadou potrivit pentru soția lui Churchill. În ciuda războiului și a pericolului raidurilor aeriene, străzile comerciale ale Londrei erau aglomerate, chiar dacă prăvăliile aveau marfă puțină. Observatorul american, generalul Lee, nota în jurnalul său: „Poate că nu e mare lucru prin magazine și poate că foarte mulți oameni au părăsit Londra, dar să încerci să cumperi ceva astăzi a fost ca și cum ai fi înotat împotriva curentului. Traficul, atât pietonal, cât și cel auto, a fost infernal."[2]

Secretarii s-au gândit mai întâi să cumpere flori pentru Clementine, dar au descoperit că florarii aveau un stoc destul de sărac și nimic potrivit. „Se pare", scria John Martin în jurnalul lui, „că ghivecele cu zambile care apăreau de obicei de Crăciun erau olandeze" – iar Țările de Jos erau acum sub controlul strict al Germaniei.[3] Secretarii s-au gândit apoi la praline. Și în acest caz, marile magazine fuseseră în parte golite, „dar până la urmă am găsit unul care ne-a făcut rost de o cutie mare". A ajutat, fără îndoială, faptul că destinatarul cutiei era soția prim-ministrului.

Churchill a plecat la Chequers, strigând în timp ce ieșea: „Crăciun plin și un An Nou frenetic!"[4]

Exact în ajunul Crăciunului, desigur, când ningea frumos și pe cer era liniște, la Colville a ajuns zvonul că iubita lui Gay Margesson se logodise cu Nicholas „Nicko" Henderson, care, decenii mai târziu, avea să devină ambasadorul Marii Britanii în America. Colville s-a prefăcut indiferent. „Dar am suferit cumplit și mă îngrijorează, deși sunt destul de încrezător că Gay nu va face un pas pripit – este mult prea nehotărâtă."[5]

El nu pricepea de ce tot insista să o iubească pe Gay, când probabilitatea ca ea să-i întoarcă vreodată afecțiunea era atât de mică. „O detest atât de des pentru slăbiciunea ei de caracter, lipsa simțului de observație, egoismul și înclinația ei spre pesimism. Pe urmă îmi spun că este atât de egoist din partea mea, că găsesc defecte la ea ca să nu

văd lipsa ei de interes față de mine, că în loc să încerc să o ajut – așa cum ar trebui dacă aș iubi-o cu adevărat – caut alinare pentru sentimentele mele în amărăciune sau dispreț."

Apoi adăuga: „Aș vrea să pot înțelege care sunt cu adevărat sentimentele mele".

Gay avea ceva care o făcea diferită de toate celelalte femei pe care el le cunoștea. „Mă gândesc uneori că mi-ar plăcea să mă însor, dar cum aș putea să mă gândesc măcar la asta când posibilitatea de a mă însura cu Gay, oricât de îndepărtată, există încă? Doar timpul poate rezolva această problemă, și răbdarea!"

În acea noapte, târziu, lordul Beaverbrook a descoperit că unul dintre oamenii lui cei mai apreciați era încă la birou. Bărbatul muncise șase sau șapte zile pe săptămână, sosind dimineața înainte de răsărit, plecând mult după lăsarea nopții, rămânând la masa lui de lucru chiar și după ce sirenele anunțau un atac iminent. Și iată-l acum acolo, în Ajunul Crăciunului.

În cele din urmă, bărbatul s-a ridicat și a ieșit din birou ca să meargă la toaletă înainte de a pleca acasă.

Când bărbatul s-a întors, a găsit pe birou un mic pachet. L-a deschis și a găsit un lănțișor.

În pachet era și un bilet de la Beaverbrook. „Știu cum se simte probabil soția dumitale. Te rog să-i oferi acest dar, alături de stima mea. A fost al soției *mele*."[6] Semnase simplu, „B".

Pentru Mary Churchill, acesta era un Crăciun al bucuriei neașteptate și unice. Toată familia – până și Nelson, motanul – se strânsese la Chequers, majoritatea sosind în Ajunul Crăciunului. Soțul lui Sarah Churchill, Vic Oliver, pe care Churchill nu-l plăcea, venise și el. De data aceasta nu existau oaspeți oficiali. Decorațiunile de Crăciun creau o atmosferă caldă în casă: „Sala mare și mohorâtă strălucea acum datorită pomului luminat, împodobit", scria Mary în jurnalul ei.[7] Focul ardea în toate șemineurile. Soldații patrulau pe moșie cu puști și baionete, scoțând aburi pe gură în aerul rece al nopții, iar observatorii aerieni stăteau

înghețați pe acoperiș, dar, altfel, războiul se oprise, fără bătălii în aer sau pe mare în Ajun și în ziua de Crăciun.

În dimineața de Crăciun, Churchill a luat micul dejun în pat, cu Nelson trândăvind lângă el, și s-a uitat peste documentele din cutia lui neagră și din cutia galbenă cu informații secrete, dictând răspunsuri și comentarii unei dactilografe. „Prim-ministrul a considerat esențial să lucreze ca de obicei și de sărbători", scria John Martin, secretarul privat de serviciu la Chequers la acel sfârșit de săptămână, „iar ieri dimineața a fost aproape ca oricare alta de aici, cu obișnuitele scrisori și telefoane și, desigur, cu multe urări de Crăciun printre ele". Churchill i-a dat un exemplar semnat din cartea lui *Mari contemporani*, o colecție de eseuri despre 24 de bărbați celebri, printre care Hitler, Lev Troțki și Franklin Roosevelt, acesta din urmă intitulat „Roosevelt de departe".

„După masa de prânz s-a lucrat mai puțin și am avut un Crăciun festiv în familie", scria Martin, care era tratat ca și cum ar fi fost o rudă. Prânzul a fost organizat în jurul unui lux raționalizat, un curcan imens – „cel mai mare curcan pe care l-am văzut vreodată", scria Martin – trimis de la ferma regretatului prieten al lui Churchill Harold Harmsworth. Magnatul de presă murise cu o lună înainte și printre ultimele sale dorințe fusese și trimiterea păsării. Lloyd George trimisese mere culese din livezile de pe moșia lui, Bron-y-de, din Surrey, unde, pe lângă soiurile Bramley și Cox's Orange Pippin, cultiva și vechiul amor cu secretara sa personală, Frances Stevenson.

Familia a ascultat „Mesajul de Crăciun al Majestății Sale, Regele", un obicei anual, transmis la radio încă din 1932. Regele a vorbit lent, luptându-se vădit cu defectul de vorbire care îl chinuia de multă vreme – de exemplu, un început sugrumat pentru cuvântul „necondiționat", urmat de rostirea lui perfectă –, dar asta a sporit însemnătatea mesajului. „În ultimul mare război, floarea tineretului nostru a fost secerată", a spus el, „dar restul oamenilor nu au văzut prea mult din bătălie. De data aceasta suntem cu toții, împreună, în prima linie și în pericol." El a prezis victoria, invitându-și ascultătorii să spere într-un viitor „în care zilele Crăciunului să fie din nou fericite".

Apoi a început distracția. Vic Oliver s-a așezat la pian, iar Sarah l-a acompaniat vocal. A urmat o cină plăcută, apoi și mai multă muzică. Șampania și vinul i-au dat lui Churchill o dispoziție optimistă. „De data aceasta, stenodactilografa a fost lăsată să plece", scria John Martin, „și am cântat cu toții până după miezul nopții. Premierul a cântat cu patimă, chiar dacă uneori fals, iar când Vic a interpretat valsuri vieneze, el a dansat energic în mijlocul salonului într-un stil personal."[8]

În tot acest timp, Churchill a ținut discursuri într-una, despre una, despre alta, până la două dimineața.

„A fost unul dintre cele mai fericite Crăciunuri din câte îmi amintesc", scria Mary în jurnalul ei târziu în acea noapte, în Temniță.[9] „În ciuda tuturor cumplitelor evenimente care se petrec în jurul nostru. Nu a fost fericit într-un mod extravagant. Dar nu am mai văzut niciodată familia atât de fericită – atât de unită –, atât de afectuoasă. Am fost în formulă completă – Randolph și Vic sosind în dimineața asta. Nu am simțit niciodată «spiritul Crăciunului» atât de puternic. Toată lumea a fost bună – minunată –, voioasă. Mă întreb dacă vom fi împreună cu toții Crăciunul viitor. Mă rog să fim. Și mă mai rog ca anul viitor să fie mai fericit pentru toată lumea."

Armistițiul neoficial de Crăciun a avut loc. „*Heilige Nacht* cu adevărat *stille Nacht*", scria John Martin – noapte de vis, timp preasfânt – totul fiind „o ușurare și destul de emoționant".

În Germania și în Anglia nu a căzut nici o bombă, iar familiile de pretutindeni și-au amintit cum fuseseră cândva lucrurile, cu excepția faptului că nu s-au auzit clopotele bisericilor, iar la multe mese de Crăciun au fost scaune goale.

La Londra, Harold Nicolson, de la Ministerul Informațiilor, și-a petrecut Crăciunul singur, soția lui fiind la adăpost sigur în casa lor de la țară. „Cel mai deprimant Crăciun pe care l-am petrecut până acum", a scris el în jurnal. „Mă trezesc devreme și am puțin de lucru."[10] A citit tot felul de memorandumuri și a mâncat singur la prânz, citind în acest timp o carte, *The War Speeches of*

William Pitt the Younger (*Discursurile de război ale lui William Pitt cel Tânăr*), lecturând în 1915. S-a întâlnit mai târziu cu prietenul – și uneori iubitul – lui, Raymond Mortimer, la Barul Ritz, după care cei doi au cinat la Prunier, renumitul restaurant francez. La finalul zilei, Nicolson a participat la o petrecere a ministerului, care a inclus proiecția unui film. S-a întors în apartamentul lui din Bloomsbury traversând un peisaj pustiit de bombardamentele și incendiile anterioare, de zăpada topită, o noapte extrem de întunecată din cauza camuflajului și fără lumina lunii, luna nouă apărând abia peste trei zile.

„Săraca Londră începe să pară foarte tristă", scria el. „Parisul este atât de tânăr și de vesel că ar face față unei bătăi. Dar Londra este servitoarea capitalelor, iar când vor începe să-i cadă și dinții, va arăta într-adevăr foarte rău."

Și totuși în unele locuri orașul avea parte de multă veselie de Crăciun. După cum nota o autoare de jurnal: „Cârciumile erau pline de oameni fericiți și beți care cântau «Tipperary» și cel mai nou cântec din armată, care sună cam așa: «Veseliți-vă, flăcăi, la naiba cu toți»".[11]

CAPITOLUL 68. GĂINA OUĂTOARE

Vineri, 27 decembrie 1940, Amiralitatea a desfășurat primul său test de anvergură pentru minele aeriene ale Profului, o repetiție care a implicat bombe mici purtate în aer de baloane. Baloanele – 900 la număr – au fost pregătite de lansare când s-au apropiat avioanele germane. Oficialii au dat semnalul pentru lansarea lor.

Nici unul dintre baloane nu s-a înălțat.[1]

Mesajul de lansare a ajuns la echipa care urma să se ocupe de ea abia după o jumătate de oră.

Ceea ce a urmat nu a fost mai încurajator. „Aproape o treime din cele 900 de stranii baloane umflate s-au dovedit defecte", scria Basil Collier, istoric al aviației. „Altele au explodat la începutul zborului sau au coborât prematur în locuri neașteptate."

Nu a apărut nici un bombardier; testul a fost suspendat două ore mai târziu.

Cu toate acestea, Churchill și Proful nu au fost descurajați. Ei au insistat că minele nu numai că erau viabile, dar și cruciale pentru apărarea aeriană. Churchill a ordonat să se producă mai multe mine, să se facă mai multe teste. Programul de dezvoltare a minelor primise deja, cu un umor probabil neintenționat, porecla de „Găina ouătoare".

Lucrările au continuat, de asemenea, la îmbunătățirea capacității RAF de a localiza fasciculele Luftwaffe și de a le bruia sau camufla, însă inginerii germani continuau să conceapă noi variante și modele de transmisie și să fabrice mai multe transmițătoare. Între timp, piloții germani deveneau tot mai îngrijorați de posibilitatea ca RAF să folosească aceleași fascicule pentru a le localiza bombardierele și a pune la cale o ambuscadă aeriană.

Supraestimau capacitățile RAF. În ciuda radarelor sofisticate și a tacticilor aer-aer, Comandamentul de Luptă era încă orb după lăsarea întunericului.

Capitolul 69. Auld Lang Syne

În noaptea de duminică, 29 decembrie, Roosevelt și-a făcut publică intenția de a ajuta Marea Britanie într-unul dintre discursurile radio de seara cunoscute drept „Fireside Chat" („Discuții la gura sobei"), al șaisprezecelea de când era președinte. Acum, că fusese reales, simțea că poate să vorbească mai liber despre război decât fusese cazul până atunci. A folosit cuvântul „nazist" pentru prima oară și a descris America drept un „arsenal al democrației", expresie sugerată de Harry Hopkins.

„Nimeni nu poate transforma un tigru într-o pisicuță doar mângâindu-l", a spus Roosevelt. „Nu se poate obține conciliere prin cruzime." Dacă Marea Britanie ar fi fost învinsă, „blestemata alianță" dintre Germania, Italia și Japonia – Axa – ar fi triumfat, „iar noi toți, în toată America, am trăi în bătaia puștii" – „o pușcă nazistă", va specifica el ulterior în discurs.

De asemenea, Hopkins îl îndemnase să-și presare discursul cu ceva optimist. Roosevelt a ales următoarele: „Cred că puterile Axei nu vor câștiga acest război. Îmi bazez această convingere pe cele mai recente și mai sigure informații."[1]

Întâmplarea face că „cele mai recente și mai sigure informații" să fie instinctul care îi spunea că planul său de împrumut și închiriere nu numai că avea să fie aprobat de Congres, ci și să încline balanța războiului în favoarea Marii Britanii. Autorul de discursuri Robert Sherwood l-a numit „convingerea personală a lui Roosevelt că Legea de împrumut și închiriere va trece și certitudinea lui că această măsură va face imposibilă victoria Axei".

Milioane de americani au ascultat emisiunea, la fel și milioane de britanici – la ora trei și jumătate dimineața. În Londra însă, atenția publicului a fost serios distrasă. În noaptea aceea, posibil în speranța știrbirii impactului transmisiunii planificate a discursului lui Roosevelt, Luftwaffe a lansat unul dintre cele mai ample raiduri

aeriene de până atunci. Raidul a țintit districtul financiar al Londrei, cunoscut drept The City. Nu este clar dacă intenția era cu adevărat sabotarea transmisiunii lui Roosevelt, însă alte elemente ale sincronizării lui au fost deliberate. Bombardierele au apărut duminică noaptea, în săptămâna Crăciunului, când toate birourile, magazinele și cârciumile din City aveau să fie închise, asigurându-se astfel că vor fi foarte puțini oameni în zonă care să observe și să stingă focul provocat de bombele incendiare. Tamisa era la reflux, limitând astfel aprovizionarea cu apă pentru stingerea incendiilor. Era și o noapte fără lună – din punct de vedere astronomic, luna nouă fusese cu o noapte în urmă –, rezistența RAF urmând a fi, garantat, redusă sau zero. Grupul de avioane de dirijare al Luftwaffe, KGr 100, îndrumat cu precizie cu ajutorul semnalelor radio, au lansat bombele incendiare pentru a lumina ținta și bombe brizante pentru a distruge conductele de apă și a expune mai mult combustibil la incendiile rezultate. Un vânt puternic a intensificat focul, producând ceea ce a devenit cunoscut drept „al Doilea Mare Incendiu din Londra", primul având loc în 1666.

Raidul a declanșat 1 500 de incendii și a distrus 90% din City. Două duzini de bombe incendiare au aterizat pe Catedrala St. Paul. Cu cupola ascunsă la început de fumul generat de incendiile din jur, catedrala a părut inițial distrusă. Din fericire, a supraviețuit cu daune relativ mici. De altfel, raidul a fost atât de eficient, încât planificatorii RAF au adoptat aceeași tactică pentru viitoarele raiduri de incendiere împotriva orașelor germane.

La Berlin, Joseph Goebbels se împăuna în jurnal lui cu acest atac, dar a abordat mai întâi subiectul discursului lui Roosevelt din emisiunea radio, scriind: „Roosevelt a ținut un discurs injurios la adresa noastră, în care defăimează Reichul și Mișcarea în cea mai grosolană manieră, și cere sprijin cât mai larg pentru Anglia, în a cărei victorie crede cu tărie. Un model de denaturare democratică. Führerul încă nu a decis ce măsuri va lua. Eu aș alege o campanie cu adevărat dură, fără restricții sau limitări, împotriva

Statelor Unite. Nu ajungem departe în prezent. La urma urmelor, va trebui să ne apărăm."[2]

Cu o satisfacție evidentă, el se referea apoi la Luftwaffe și la recentele sale succese. „Londra tremură sub loviturile noastre", scria el. Presa americană, afirma, era uluită și impresionată. „Măcar dacă am putea continua bombardamentele la acest nivel timp de patru săptămâni la rând", scria. „Atunci lucrurile ar arăta altfel. În afară de asta, sunt grele pierderi de mărfuri, atacuri reușite asupra transporturilor și tot așa. Londra nu are nici un motiv să zâmbească în acest moment, asta e sigur."

În această privință, Churchill era de altă părere. Sincronizarea raidului care generase „Marele Incendiu" era perfectă pentru a stârni compasiunea americanilor, după cum observa Alexander Cadogan în jurnalul lui: „Asta s-ar putea să ne ajute enorm în America într-un moment deosebit de critic. Slavă Domnului că germanii sunt niște proști – cu toată viclenia, industria și eficiența lor."[3]

Lăsând deoparte victimele și pagubele, Churchill era încântat de discursul lui Roosevelt. În Ajunul Anului Nou, s-a întâlnit cu Beaverbrook și cu noul său ministru de externe, Anthony Eden, pentru a concepe un răspuns. Ministrul de finanțe al lui Churchill, Kingsley Wood, cancelar al trezoreriei, a fost și el prezent.

Telegrama începea astfel: „Suntem profund recunoscători pentru tot ce ați spus ieri".

Dar Churchill, la fel ca oricine altcineva, înțelegea că, în acest moment, discursul lui Roosevelt era doar o grămadă de cuvinte bine ticluite. Ridica multe întrebări. „Nu uitați, domnule președinte", dicta el, „nu știm ce intenții aveți sau mai exact ce vor face Statele Unite, iar noi ne luptăm pentru viața noastră."[4]

A semnalizat presiunea financiară care copleșea Anglia, cu multe mărfuri comandate încă neplătite. „Care ar fi efectul asupra situației mondiale dacă nu am putea să-i plătim pe antreprenorii dumneavoastră, care trebuie să-și plătească lucrătorii? N-ar fi această situație exploatată de inamic ca fiind o ruptură definitivă în cooperarea anglo-

americană? Totuși o întârziere de câteva săptămâni ar putea să abată acest lucru asupra noastră."

La sfârșitul jurnalului ei, pe niște pagini goale alocate notițelor și adăugirilor la consemnările anterioare, Mary cita din cărți, din cântece și din discursurile tatălui ei, scriind fragmente de poezie burlescă. Ținea o listă cu zecile de cărți pe care le citise în 1940, care includea *Adio, arme* a lui Hemingway, *Rebecca* a lui du Maurier și *Vechiul magazin de curiozități* a lui Dickens, pe care o începuse, dar nu o terminase. „Pur și simplu nu i-am suportat pe Mell cea mică și rotofeie și pe bătrânul ei bunic", scria ea. Mary citise, de asemenea, *Minunata lume nouă* a lui Aldous Huxley, notând: „Mi s-a părut cam sângeroasă".

Ea scrisese versurile unui cântec, „A Nightingale Sang in Berkeley Square" („O privighetoare cânta în Piața Berkeley"), imnul la modă al îndrăgostiților, înregistrat recent – pe 20 decembrie 1940 – de cântărețul american Bing Crosby. Un fragment, așa cum și-l amintea Mary, suna astfel:

> Luna pe cer strălucea,
> Biata lună mirată tare încruntată mai era!
> De un' să știe ea ce-amorezați eram
> De toată lumea cu susu-n jos ni se părea?

La Berlin, Joseph Goebbels a lucrat toată ziua, pe urmă a plecat cu mașina la reședința lui de la țară de lângă Bogensee, un mic lac din nordul orașului, pe un „viscol năprasnic". Zăpada, confortul casei – în ciuda celor 70 de camere – și faptul că era Ajunul Anului Nou (*Silvester*, în germană) îl transpuseseră într-o dispoziție meditativă.

„Uneori urăsc marele oraș", scria el în jurnal în seara aceea.[5] „Ce frumos și plăcut este aici.

Uneori, mi-aș dori să nu mă mai întorc niciodată.

Copiii ne așteaptă la ușă cu felinare de vânt.

Afară viscolește rău.

Atmosfera ideală să stăm de vorbă în fața focului.

Îmi tulbură conștiința că avem lucruri atât de frumoase aici."

La sediul Cabinetului de Război din Londra, John Colville i-a întins un pahar de șampanie secretarului privat John Martin, asta după ce amândoi consumaseră nenumărate pahare de coniac oferite de „Mopsul" Ismay.[6] S-au urcat pe acoperiș, pe o noapte neagră și aproape fără lună, și au ciocnit pentru Noul An.

Până la miezul nopții, raidurile germane asupra Londrei uciseseră, numai în 1940, 13 596 de cetățeni și răniseră grav alți 18 378. Și aveau să mai vină, inclusiv cel mai rău dintre toate.

1941

Partea a V-a

Americanii
ianuarie–martie

CAPITOLUL 70. SECRETE

Primele șase zile din ianuarie au fost reci într-un fel atipic pentru insulele britanice. La West Linton, lângă Edinburgh, Scoția, temperaturile s-au menținut sub punctul de îngheț din prima până în șasea zi a lui ianuarie. Temperaturile au scăzut până la minus 21 °C în cătunul englez Houghall. A nins constant toată luna și s-au acumulat până la 40 de centimetri de zăpadă în Birmingham și troiene lângă Liverpool de până la trei metri. Viscole puternice au răscolit ținutul rural, cu vânturi cu viteze de peste 100 de kilometri pe oră, iar în portul Holyhead, Țara Galilor, chiar de 130 de kilometri pe oră.

În Londra, vântul și frigul au acoperit străzile cu gheață, creând condiții groaznice pentru mulți londonezi ale căror case fuseseră găurite de șrapnel și care acum nu aveau nici căldură, nici geamuri. Nici măcar la Claridge nu era confortabil, sistemul de încălzire de acolo nu făcea față unor friguri atât de năprasnice. Unul dintre clienți, generalul Lee, atașatul militar american, raporta pe 14 ianuarie că apartamentul lui parcă era „un congelator", deși un foc de cărbune făcuse în cele din urmă cald.

A nins în noaptea de 6 ianuarie și zăpada a acoperit pentru o vreme ruinele caselor distruse, Londra devenind frumoasă. „Ce frumoasă a fost această dimineață de iarnă!", scria a doua zi generalul Lee în jurnal.[1] „Când m-am trezit și m-am uitat pe fereastră, care se află destul de sus, am văzut toate străzile și acoperișurile sub o pătură albă, curată, de zăpadă." Priveliștea Londrei i-a amintit de o felicitare de Crăciun cu imaginea unui oraș acoperit de zăpadă din Europa Centrală, „cu hornurile și colțurile marcate cu negru pe acoperișul alb de zăpadă și cu cerul cenușiu de deasupra".

Beaverbrook demisionase iar, una dintre numeroasele neplăceri cu care a debutat Anul Nou pentru Churchill. Această demisie a venit după ce Churchill îl rugase pe Beaverbrook să mai preia o sarcină pe care el o considera crucială pentru supraviețuirea Marii Britanii.

Una dintre principalele priorități pentru Churchill era creșterea importului de alimente, oțel și de nenumărate alte provizii și materiale, a căror livrare era în pericol mai mare ca oricând din cauza atacurilor îndesite ale submarinelor germane. Pentru a dirija, a coordona și a crește mai bine fluxul de materiale, Churchill a înființat un Consiliu privind importurile și a decis că cel mai bun om pentru a-l conduce era Beaverbrook, care crescuse atât de radical producția de avioane de vânătoare pentru RAF. Pe 2 ianuarie i-a oferit postul de conducere lui Beaverbrook în ideea că acesta va continua ca ministru al producției de aeronave, dar își va extinde portofoliul și cu supravegherea celor trei ministere însărcinate cu aprovizionarea. Speranța lui era că și aici Beaverbrook va servi ca o forță catalizatoare, pentru a determina crearea unui flux mai abundent de bunuri și materiale. Postul avea să-i ofere lui Beaverbrook o putere și mai mare, cea pe care el însuși afirmase de mult că ar fi dorit să o aibă, dar avea să-l pună și în poziția de a fi, în esență, un președinte de consiliu, iar Beaverbrook ura consiliile, lucru prea bine cunoscut de Churchill.

Simțind că Beaverbrook s-ar fi putut opune ideii, Churchill și-a exprimat argumentele pe un ton lingușitor și tânguios.

„Nimic nu poate depăși importanța sarcinilor pe care urmează să ți le asumi", a început Churchill, presupunând în mod clar că Beaverbrook va accepta, desigur, postul.[2] „Vreau să evidențiez faptul că îmi pun toată încrederea, și într-o mare măsură soarta țării, pe umerii tăi."

Dacă Beaverbrook ar fi ales să nu accepte postul, scria Churchill, atunci ar fi trebuit să se ocupe el însuși. „Și nu ar fi cel mai bun lucru, căci îmi va distrage gândurile de la latura militară a îndatoririlor noastre", scria el. „Îți spun asta pentru că știu cât de sincer dorești să mă ajuți și nu există nici o modalitate prin care să mă poți ajuta mai mult decât rezolvând așa cum trebuie problemele noastre de import, expediere și transport."

Beaverbrook era de neclintit. Manifestând un profund regret, a respins postul de președinte de consiliu și a precizat că demisia se aplica și pentru funcția de la

Ministerul Producției de Aeronave. „Nu sunt un om al consiliilor", scria el pe 3 ianuarie.[3] „Sunt o felină singuratică."

Încheierea lui Beaverbrook era într-o notă tristă: „Scrisoarea aceasta nu are nevoie de vreun răspuns. Îmi voi găsi propriul drum."

Churchill a considerat demisia lui Beaverbrook o insultă la adresa lui și a Angliei. Plecarea lui Beaverbrook acum ar fi fost un act de trădare. Energia și ingeniozitatea lui duseseră producția de avioane la niveluri ce păreau aproape miraculoase și fuseseră cruciale pentru a ajuta țara să reziste atacurilor aeriene ale Germaniei și pentru ca Churchill să-și păstreze încrederea în victoria finală. Mai mult decât atât, și Churchill avea nevoie de el: de cunoștințele sale despre dedesubturile politicii, de sfaturile lui și, în general, de prezența lui, care însuflețea ziua.

„Dragul meu Max", dicta Churchill pe 3 ianuarie.[4] „Scrisoarea ta m-a întristat. Demisia ta este de-a dreptul nejustificată și va fi privită ca o dezertare. Va distruge într-o zi toată reputația pe care ai câștigat-o și va transforma recunoștința și bunăvoința a milioane de oameni în furie. Este un pas pe care îl vei regreta toată viața."

Din nou, Churchill apela la un ton de autocompătimire. „Nici un ministru nu a primit vreodată susținerea pe care ți-am oferit-o eu și tu știi bine povara ce se va adăuga pe umerii celorlalți din echipa mea din cauza refuzului tău de a prelua marea îndatorire pe care am încercat să ți-o încredințez."

Și a așteptat răspunsul lui Beaverbrook.

Churchill avea și alte motive de supărare. Aflase de două scurgeri de informații secrete, iar asta îl tulburase. Într-unul din cazuri, un corespondent american telegrafiase informații secrete despre guvernul de la Vichy către ziarul său, *Chicago Daily News*. Ce a făcut acest lucru deosebit de supărător pentru Churchill a fost faptul că reportera, Helen Kirkpatrick, adunase informațiile dintr-o conversație din timpul unuia dintre dineurile de la Ditchley, refugiul lui când era lună plină, unde domnea legea nescrisă nedivulgării confidențelor făcute în casa de

la țară. Secretul – că guvernul de la Vichy nu avea să ofere sprijin militar direct Germaniei – a fost divulgat în cursul cinei de o pianistă franceză, Ève Curie, fiica celebrului fizician.

„*Mademoiselle* Curie, o prea distinsă doamnă, ar fi trebuit să aibă bunul-simț să nu bârfească despre asta la o petrecere de la o reședință rurală", i-a scris Churchill lui Anthony Eden, acum ministrul său de externe.[5] „Domnișoara Helen Kirkpatrick a trădat încrederea în folosul jurnalismului. Ambele femei ar trebui interogate de MI5 cât mai repede pentru li se cere explicații." I-a spus lui Eden că Kirkpatrick trebuia expulzată imediat din țară. „Este de nedorit ca o astfel de persoană să scormonească prin case private după subiecte, indiferent de interesele britanice."

Aceasta, plus un al doilea incident care a implicat publicarea unor detalii despre un avion secret într-o revistă americană de aviație, l-au făcut pe Churchill să-i trimită o directivă „Mopsului" Ismay, precum și altora, pe subiectul informațiilor secrete în general. „Odată cu începutul noului an trebuie luate măsuri mai stricte pentru a spori confidențialitatea în toate problemele legate de desfășurarea războiului", scria el.[6] A ordonat restricții mai dure privind circulația materialelor secrete și ce fel de informații erau puse la dispoziția reporterilor. „Avem probleme din cauza activității corespondenților străini de ambele sexe", scria el. „Să nu uităm că tot ce se spune Americii este comunicat imediat Germaniei și că noi nu avem cum să îndreptăm această situație."

Furia lui Churchill cu privire la subiectul secretelor îl neliniștea pe John Colville din cauza propriului jurnal, care, plin cu secrete operaționale și informații despre comportamentul lui Churchill, ar fi fost o adevărată comoară pentru orice agent german care l-ar fi găsit. Colville a înțeles foarte bine că a ține o evidență atât de detaliată era, foarte probabil, ilegal. „Prim-ministrul a schițat o minută despre păstrarea secretului documentelor care mă face să am brusc mustrări de conștiință din cauza acestui jurnal", scria el în prima zi a noului an.[7] „Nu mă

lasă inima să-l distrug și am să fac un compromis ținându-l încuiat aici, chiar și mai bine decât până acum."

Pe măsură ce prima zi a lui 1941 se apropia de sfârșit, Churchill l-a invitat pe Colville la un tur al construcției în curs pentru consolidarea acoperișului de la sediul Cabinetului de Război împotriva bombardamentelor. Churchill era atât de nerăbdător să urce printre grinzi și cofraje, încât a decis să pornească doar cu lanterna din vârful bastonului pentru a-i ghida și, a scris Colville, „a intrat numaidecât până la glezne în cimentul încă moale".[8]

Cel mai enervant lucru dintre toate, în afară de bombe și de vapoarele torpilate, a fost un raport preliminar pe care Churchill îl primise de la judecătorul Singleton în urma anchetei sale asupra punctelor forte ale RAF și ale Luftwaffe. Churchill sperase că asta va rezolva chestiunea și va pune capăt vrajbelor și certurilor dintre diferitele părți implicate.

Nu a fost așa.

Singleton scria că, pe parcursul investigațiilor sale, petrecuse cinci zile ascultând dovezi despre numărul de avioane de vânătoare, de bombardiere, despre „rable", rezerve și avioanele folosite pentru antrenamente. Documentul predat vineri, 3 ianuarie, era doar un raport provizoriu – provizoriu deoarece era și el consternat. „La un moment dat", scria în paragraful introductiv, „am sperat că s-ar putea ajunge la un oarecare acord în ceea ce privește cifrele, dar acum mi se pare puțin probabil să existe un consens cu privire la factorii principali."[9]

El accepta argumentarea Profului, prezentată în primăvara anterioară, conform căreia experiența germanilor în războiul aerian – pierderi, rezerve, ratele noii producții – nu avea cum să fie atât de diferită de cea a britanicilor, prin urmare, era crucial să se știe mai întâi cu exactitate informațiile din partea britanică. Însă cifrele exacte erau evazive. Chiar și după analiza sa minuțioasă, mai mult de 3 000 de avioane RAF nu intrau în evidențe. Singleton nu a putut să ofere o descriere exactă a forțelor aeriene britanice, cu atât mai puțin a celor germane, și nici nu a putut să pună în concordanță cifrele prezentate de

diferite ministere. „Am sentimentul că va fi extraordinar de dificil să ajungem la o estimare a forței germane", scria el. „Nu pot spune mai multe în acest moment decât că nu cred că este atât de mare pe cât pretinde Comandamentul Aviației (Serviciile de Informații)."

Churchill a considerat raportul deosebit de nesatisfăcător și exasperant, în special în ceea ce privește eșecul Ministerului Aerului de a păstra evidențe exacte ale propriilor aeronave. Singleton și-a continuat investigația primind și mai multe cifre contradictorii.

Beaverbrook nu cedase. Luni, 6 ianuarie, bosumflat ca un școlar, el i-a spus lui Churchill că, în primul rând, el nu-și dorise niciodată să fie ministru. „Eu nu am vrut să intru în Guvern", scria.[10] „Nu mi-am dorit locul din Cabinet și, într-adevăr, m-am împotrivit." A reiterat refuzul noului post și demisia sa din funcția de ministru al producției de aeronave. „Asta pentru că nu mai sunt util. Mi-am făcut datoria." Ministerului, a scris el, „o să-i fie mai bine fără mine". I-a mulțumit lui Churchill pentru susținere și prietenie și a încheiat scrisoarea într-o notă nostalgică: „La nivel personal", mărturisea, „sper că îmi vei permite să te vizitez cândva și să stăm din când în când de vorbă ca odinioară".

Era prea mult. „Nu am nici cea mai mică intenție să te las să pleci", i-a răspuns Churchill.[11] „Aș considera că am primit o lovitură foarte puternică dacă ai insista într-o intenție atât de morbidă și de nedemnă." Pe alocuri, scrisoarea lui Churchill semăna mai mult cu mesajul unui iubit părăsit decât cu vorbele unui prim-ministru. „Nu ai nici un drept ca în toiul unui asemenea război să lași toată povara pe mine", scria el. „... Nimeni nu știe mai bine ca tine cât de mult depind de tine pentru consiliere și alinare. Nu pot să cred că vei face așa ceva." I-a sugerat ca *dacă* starea lui de sănătate o cerea, ar fi trebuit să-și ia câteva săptămâni pentru a se recupera. „Dar să abandonezi nava acum – niciodată!"

La miezul nopții, Churchill i-a scris din nou lui Beaverbrook, de data aceasta de mână și invocând judecata istoriei: „Nu trebuie să uiți, în fața unor supărări

meschine, amploarea imensă a evenimentelor și momentul strălucitor al istoriei în care ne aflăm".[12] A încheiat citând o remarcă pe care Georges Danton, unul dintre conducătorii Revoluției franceze, a rostit-o pentru sine înainte de a fi ghilotinat în 1794: „«Danton, fii puternic»".

Toată această dispută cu Beaverbrook era în mare parte teatru. Fiind prieteni de atâta vreme, știau amândoi foarte bine cum să se enerveze reciproc și când se oprească. Era unul dintre motivele pentru care lui Churchill îi plăcea să-l aibă pe Beaverbrook în guvernul lui și pentru care prețuia prezența sa aproape zilnică. Beaverbrook nu era niciodată predictibil. Exasperant, da, dar întotdeauna o sursă de energie și de claritate, cu o minte ca o furtună electrică. Ambii bărbați aveau o plăcere deosebită de a-și dicta unul altuia scrisori. Pentru amândoi era ca și când ar fi jucat niște roluri pe scenă – Churchill, pășind țanțoș în pijamalele lui cu dragoni aurii și fluturând în aer trabucul stins, savurând sunetul și simțind vibrația cuvintele; Beaverbrook, ca un aruncător de cuțite de la circ, folosind orice tacâm avea la îndemână. Caracterul fizic al scrisorilor rezultate dezvăluia firile în contrapunct ale celor doi bărbați. În timp ce paragrafele lui Churchill erau lungi și precis formulate, pline de structuri gramaticale complexe și de aluzii istorice (într-o notă către Beaverbrook, el a folosit cuvântul „ichthyosaurus"), fiecare paragraf al lui Beaverbrook era ca un singur cuțit scurt, zimțat, cu cuvinte scurte și clare, nu atât de mult savurate, cât împroșcate.

„Adevărul este că ambilor le făcea plăcere și că, desigur, nici unul nu considera scrisul sau, de regulă, dictarea scrisorilor un lucru chinuitor", scria A.J.P. Taylor, biograful lui Beaverbrook.[13] „Lui Beaverbrook îi plăcea să facă paradă cu problemele lui, ba chiar și mai mult să încheie cu o manifestare a atașamentului emoțional, pe care, pentru o clipă, când dicta scrisoarea, chiar îl simțea."

Prima săptămână a lui 1941 s-a încheiat într-o notă mai optimistă, cu Churchill, la ora 2:00 dimineața, marți, 7 ianuarie, mergând la culcare binedispus. Primise și mai multe vești bune din Libia, unde trupele britanice

continuau să se lupte cu armata italiană. Iar luni seara – marți dimineața în Anglia – Roosevelt ținuse discursul anual despre Starea Uniunii, în care își prezentase planul pentru noua Lege de împrumut și închiriere în fața Congresului, declarând că „viitorul și siguranța țării și a democrației noastre sunt implicate în mod covârșitor în evenimente dincolo de granițele noastre". El a descris o lume viitoare care avea să fie întemeiată pe „patru libertăți umane esențiale": libertatea de expresie, a religiei și eliberarea de sărăcie și de frică.

Churchill a recunoscut că urmează o luptă lungă până la trecerea Legii pentru împrumut și închiriere, dar a fost încurajat de declarația clară și publică de simpatie a lui Roosevelt față de Marea Britanie. Mai mult de atât, Roosevelt hotărâse să trimită un emisar personal la Londra, care urma să sosească în câteva zile. La început, numele persoanei nu a spus nimic: Harry Hopkins. Auzindu-l, Churchill a întrebat apăsat: „Cine?"[14]

Acum însă înțelegea că Hopkins era un confident atât de apropiat al președintelui încât locuia la Casa Albă, într-un apartament de la etajul doi care servise cândva drept birou al lui Abraham Lincoln, la capătul coridorului unde se afla reședința președintelui însuși. Asistentul lui Churchill, Brendan Bracken, l-a numit pe Hopkins „cel mai important oaspete american pe care l-a avut vreodată această țară", considerându-l capabil să-l influențeze pe Roosevelt „mai mult decât oricine altcineva".[15]

Când Churchill s-a dus, în sfârșit, la culcare în noaptea aceea, a făcut-o cu multă satisfacție și optimism. Zâmbea „când s-a cuibărit confortabil sub plapumă", scria Colville în jurnalul lui, și „a avut amabilitatea să-și ceară scuze de data asta că mă ținuse treaz atât de târziu".[16]

Pentru Pamela Churchill, anul a început într-o notă dulce-amăruie. Îi era dor de Randolph. „Of! Tare mi-aș dori să fii aici, să mă iei în brațe", îi spunea ea într-o scrisoare de Anul Nou.[17] „Aș fi atât de fericită. Mă apucă panica singură aici și mă gândesc că, dacă ai să stai plecat prea mult, ai să mă uiți cu totul și nu mai suport. Te rog încearcă să nu mă uiți, Randy."

I-a spus, de asemenea, că sosise o mască de gaze specială pentru bebe Winston. „Intră cu totul în ea", a spus Pamela, adăugând că avea de gând să participe curând la o prelegere despre gaze toxice care urma să aibă loc la spitalul local.

Beaverbrook a rămas ministru al producției de aeronave, dar nu a devenit președinte al Consiliului privind importurile. Nici Churchill, în ciuda amenințării sale că avea să se sacrifice și să accepte funcția.

Capitolul 71. Trenul de „unsprezece treizeci"

Bărbatul care a sosit la Downing Street numărul 10 în dimineața de vineri, 10 ianuarie, părea că nu se simte prea bine. Avea fața lividă, înfățișarea lui per ansamblu era una de fragilitate și de uzură, efect amplificat de un palton foarte larg. Pamela Churchill a observat că nu a intenționat nici o secundă să-și scoată paltonul. A fost șocată de apariția lui la prima lor întâlnire, impresia de om bolnav fiind accentuată de țigareta mototolită, neaprinsă, pe care omul o ținea între buze. Cu o zi înainte, la sosirea în aeroportul pentru hidroavioane din Poole, la aproximativ 160 de kilometri de Londra, bărbatul fusese atât de istovit încât nu reușise să-și scoată centura de siguranță. „Era atât de diferit de imaginea unui distins trimis oficial", scria „Mopsul" Ismay.[1] „Părea foarte neîngrijit, hainele lui arătau de parcă obișnuia să doarmă în ele, iar pălăria – ca și cum ar fi stat pe ea. Arăta atât de bolnav și de fragil încât lăsa impresia că chiar și o pală de vânt l-ar fi putut fi doborî."

Și totuși acesta era Harry Hopkins, bărbatul despre care Churchill avea să spună mai târziu că jucase un rol decisiv în război. Hopkins avea 50 de ani și acum era consilierul personal al lui Roosevelt. Înainte, condusese trei programe cruciale ale programului New Deal al lui Roosevelt din perioada Crizei, inclusiv Works Progress Administration (Administrația Progresului Muncii), sau WPA, prin care milioane de șomeri americani fuseseră angajați în câmpul muncii. Roosevelt îl numise secretar al comerțului în 1938, funcție pe care o deținuse până spre finalul lui 1940, în ciuda sănătății tot mai șubrede. În urma unei intervenții chirurgicale pentru cancer gastric rămăsese chinuit de o serie misterioasă de afecțiuni care, în septembrie 1939, îi făcuse pe doctorii săi să-i mai dea doar câteva săptămâni de trăit. Își revenise, iar pe 10 mai 1940, ziua în care Churchill devenise prim-ministru, Roosevelt îl invitase pe Hopkins să se mute la Casa Albă. Aranjamentul a devenit

permanent. „Avea un suflet care radia dintr-un trup fragil", scria Churchill.[2] „Era un far prăbușit din care străluceau razele ce călăuzeau marile flote înspre port."

Toată această înflăcărare și încântare aveau să vină însă mai târziu. Acum, înainte de întâlnirea cu Churchill, Hopkins a făcut un tur al clădirii din Downing Street numărul 10, cu Brendan Bracken ca ghid. Celebra reședință a prim-ministrului era mult mai mică și mai impunătoare decât Casa Albă, părând cu atât mai puțin impresionantă din cauza uzurii. „Downing Street numărul 10 este cam dărăpănată pentru că Trezoreria de alături a fost bombardată destul de serios", scria Hopkins într-un mesaj către Roosevelt mai târziu în aceeași zi. Daunele în urma bombardamentelor se vedeau la fiecare etaj. Majoritatea ferestrelor fuseseră spulberate, iar muncitorii lucrau de zor peste tot la reparații. Bracken l-a condus pe Hopkins jos, într-un salon blindat de la subsol și i-a oferit un pahar de lichior.

În cele din urmă, a apărut și Churchill.

„Atunci a apărut un domn rotofei – zâmbitor, roșu la față –, mi-a întins o mână grăsuță, dar hotărâtă și mi-a urat bun venit în Anglia", îi povestea Hopkins lui Roosevelt.[3] „Un veston negru scurt – pantaloni dungați – privire limpede și glas monoton, aceasta a fost impresia despre liderul englez când mi-a arătat cu o mândrie vădită fotografiile frumoasei sale nurori și a nepotului său." Se referea, desigur, la Pamela și la micul Winston. „Prânzul a fost simplu, dar bun, servit de o femeie foarte simplă, care părea să fie o veche servitoare a familiei. Supă, friptură rece de vită (nu m-am servit cu la fel de mult jeleu precum premierul, așa că el mi-a mai pus), salată verde, brânză și cafea, un vin lejer și porto. El a prizat tutun dintr-o cutiuță de argint – i-a plăcut."

Hopkins a abordat imediat o chestiune care tensiona relațiile dintre America și Marea Britanie. „I-am spus că există un sentiment în anumite cercuri că lui Churchill nu i-ar fi plăcut America, nici americanii ori Roosevelt", rememora Hopkins. Churchill a negat acest lucru vehement, dând vina pe Joseph Kennedy pentru răspândirea unei asemenea impresii. Churchill l-a trimis

pe un secretar să aducă o telegramă pe care i-o trimisese lui Roosevelt toamna trecută, în care îl felicita pe președinte cu ocazia realegerii în funcție – acea telegramă la care Roosevelt nu răspunsese niciodată și de care nu aflase.

Acest prim impas a fost rapid depășit, întrucât Hopkins a explicat că misiunea sa era să afle tot ce se poate despre situația și nevoile Marii Britanii. Conversația a abordat mai multe subiecte, de la gaze toxice la Grecia, la Africa de Nord. John Colville nota în jurnalul său că Churchill și Hopkins „au fost atât de impresionați unul de celălalt încât întâlnirea lor tête-à-tête s-a încheiat pe la ora 4:00".

Se întuneca. Hopkins a plecat spre hotelul unde locuia, Claridge's. Cu luna aproape plină, Churchill și anturajul lui obișnuit de la sfârșit de săptămână au pornit spre Ditchley, unde avea să ajungă și Hopkins a doua zi, duminică, pentru cină și ca să rămână peste noapte.

Colville și Bracken au călătorit în aceeași mașină către Ditchley, discutând despre Hopkins. Bracken a fost cel care și-a dat seama cât de important era Hopkins pentru Roosevelt.

Pe măsură ce înaintau cu mașina discutând, vizibilitatea a scăzut. Chiar și în nopțile senine, era dificil să mergi cu mașina din cauza camuflajului, lumina stradală fiind redusă la mici fante, dar acum „se lăsase o negură rece", scria Colville, „așa că ne-am tamponat de o rulotă cu pește și cartofi prăjiți, care a izbucnit în flăcări. Nimeni nu a fost rănit și am ajuns teferi la Ditchley."

O încheiere tocmai potrivită pentru suferința trăită de Colville în acea zi. Cât timp Churchill se întreținuse cu Hopkins la masa de prânz, Colville luase masa cu iubita lui Gay Margesson, la Carlton Grill, în Londra. Din întâmplare, în ziua aceea se împlineau doi ani de când el o ceruse prima oară în căsătorie. „Am încercat să fiu distant și nu foarte intim", scria el, dar conversația a deviat curând spre abordări filosofice despre viață și, astfel, înspre tărâmuri mai intime.[4] Ea arăta adorabil. Sofisticat. Purta o blană de vulpe argintie și părul îi ajungea puțin mai jos de umeri. Ce-i drept, pusese prea mult ruj pe buze, nota Colville cu satisfacție – mijloacele-i obișnuite de alinare a

durerii intangibilității ei prin observarea imperfecțiunilor sale. „Cu certitudine, nu mai era aceeași Gay din 10 ianuarie 1939", scria el, „și nu cred că influența Oxfordului a făcut-o mai bună."

După prânz au mers la Galeria Națională, unde s-au întâlnit cu Elizabeth Montagu, Betts și cu Nicholas „Nicko" Henderson, bărbatul despre care se zvonea că i-ar fi cucerit inima lui Gay. Colville a simțit o legătură puternică între Nicko și Gay, ceea ce a trezit în el „o nostalgie ciudată", pe care a asemuit-o cu gelozia.

„M-am întors la numărul 10 și am încercat să mă gândesc cât de imaterial era totul în comparație cu importantele chestiuni cu care mă întâlnesc zilnic aici, dar degeaba: iubirea moare lent în mine, dacă a existat cumva, și am fost teribil de mâhnit."

Mary Churchill nu se alăturase familiei la Ditchley. Își programase, în schimb, să petreacă sfârșitul de săptămână cu o prietenă, Elizabeth Wyndham, fiica adoptivă a lui lady și a lordului Leconfield, la Petworth House, reședința lor de la țară în stil baroc din regiunea South Downs din West Sussex, la sud-vest de Londra. La doar 23 de kilometri de malul Canalului, acesta era un ținut cu o istorie bogată în invazii. Mary și-a propus să ia trenul către Londra mai întâi, să meargă puțin la cumpărături cu fosta ei doică, Maryott Whyte, după care să prindă un alt tren către sud-vest. „Sunt atât de nerăbdătoare", scria ea în jurnal.

La Chequers, în Temniță era frig, afară – peisajul era plin de dantele de gheață și era foarte întuneric. Diminețile de iarnă erau întotdeauna întunecate la această latitudine, însă o modificare a orei în Marea Britanie pe timp de război făcea diminețile și mai întunecate. Cu o toamnă în urmă, guvernul recursese la „ora de vară" pentru a economisi combustibil și a acorda oamenilor mai mult timp pentru a ajunge la casele lor înainte de camuflajul cotidian. Ceasurile *nu* fuseseră date înapoi în toamnă, cum se obișnuia, și totuși urmau să fie date cu o oră înainte în primăvară. Astfel se obțineau două ore suplimentare de lumină diurnă pe timpul verii, în loc de numai una, dar, în

același timp, dimineţile de iarnă erau mai lungi, întunecoase şi deprimante, o condiţie ce atrăgea frecvente nemulţumiri în jurnalele cetăţenilor. Clara Milburn, din Balsall Common, lângă Coventry, scria în jurnalul ei: „Este teribil de întuneric dimineaţa, încât pare inutil să te trezeşti devreme şi să te învârţi încolo şi încoace fără să vezi prea bine ce faci".[5]

Ghemuită în întuneric şi frig, Mary se trezise prea târziu. Se aşteptase să o trezească cineva, dar nimeni nu o făcuse. Se simţea prost. Drumurile erau albe de la gheaţă. Stricăciunile făcute de bombe pe ruta obişnuită impunea ocolişuri care mâncau timp. Mary a ajuns la timp în gară pentru a prinde trenul.

Era prima ei vizită la Londra din august şi sosea simţindu-se „ciudat – ca o verişoară de la ţară, şi foarte ameţită", scria ea.[6]

Între timp, oraşul fusese metamorfozat prin magia întunecată a bombelor şi a focului, dar îi era încă familiar. „Şi străbătând cu maşina străzile atât de cunoscute – şi văzând craterele şi dezastrul –, am simţit că iubesc Londra şi mai mult. Fără eleganţa ei – în ţinută de război – am iubit-o deodată foarte mult."

I-a trezit amintiri proustiene felul în care oraşul o emoţionase odinioară: o plimbare cu bicicleta într-o după-amiază toridă de vară prin Hyde Park, când s-a oprit pe un pod şi a privit oamenii care se plimbau cu bărcile, o imagine a acoperişurilor de la Whitehall, „înălţându-se peste vârfurile copacilor la asfinţit ca nişte domuri îndepărtate ale unui oraş magic", şi momentul în care a admirat „frumuseţea perfectă" a unui copac de lângă lacul din St. James's Park.

A făcut o oprire scurtă la Anexa de la numărul 10, noul apartament al lui Churchill de deasupra sediului Cabinetului de Război, unde s-a minunat cât de primitor şi de confortabil reuşise mama ei să facă acel loc cu „bagheta ei magică", după cum se exprima Mary, în încăperile care fuseseră cândva nişte banale birouri. Clementine văruise pereţii în nuanţe pale şi umpluse camerele cu tablouri luminoase şi cu mobilierul familiei. Apartamentul se afla deasupra unui pasaj ce lega birourile

guvernamentale și aici, scria Mary în memoriile sale, „oficialii stânjeniți îl întâlneau adesea pe Winston, înfășurat ca un împărat roman în prosopul său de baie, ieșind din cadă și lăsând în urma sa dâre de apă în timp ce traversa culoarul principal către dormitorul lui".[7]

Mary a ajuns la Petworth devreme în acea după-amiază și s-a trezit în toiul unei mari petreceri, cu mulți prieteni tineri și persoane necunoscute, femei și bărbați deopotrivă. Acum o considera pe prietena ei Elizabeth „prostuță și falsă", adăugând: „Sincer, nu-mi prea place de ea". Era încântată însă de mama lui Elizabeth, Violet, care era renumită pentru că dădea tonul în noile tendințe ale modei. „Violette [*sic*] era într-o formă excelentă, îmbrăcată într-un pulover albastru deschis cu anchior – plină de bijuterii și cu pantaloni de catifea stacojie!!"

Mulți dintre invitați au plecat la film, însă Mary, încă afectată de vreme, a decis să se retragă în camera alocată. Ulterior, înviorată de ceai, s-a îmbrăcat pentru balul din acea seară. „Am purtat noua rochie vișinie cu cingătoare brodată cu fir argintiu și cercei cu diamante (false!)."

Mai întâi a avut loc un dineu, apoi dansul, pe care ea l-a considerat divin. „Exact ca înainte de război."

Mary a dansat cu un francez, Jean Pierre Montaigne. „M-am simțit <u>incredibil</u> de fericită – am valsat cu Jean Pierre în văzul tuturor, nebunește și foarte rapid – distracție maximă. Am ratat doar câteva dansuri."

Mary s-a dus la culcare la patru și jumătate dimineața, „cu picioarele umflate, istovită, dar foarte fericită".

Și foarte bolnavă.

Sâmbătă, la Ditchley, familia Churchill și proprietarii domeniului, Ronald și Nancy Tree, au pregătit o seară superbă pentru oaspetele lor de onoare, emisarul american Harry Hopkins. Alți oaspeți pe măsură au sosit, printre ei Oliver Lyttelton, președintele Camerei de Comerț.

„Dineul de la Ditchley a avut loc într-un cadru splendid", scria John Colville în jurnalul său în acea sâmbătă seara.[8] Singura sursă de lumină au fost lumânările, montate pe pereți și în marele candelabru de deasupra. „Masa nu este excesiv decorată: patru sfeșnice

aurite cu lumânări galbene subțiri și lungi și un singur potir aurit în centru." Cina în sine a fost fastuoasă, mâncarea, „în acord cu cadrul", afirma Colville, deși considera că fusese mai puțin elaborată decât ar fi fost cazul înainte de o campanie recentă împotriva „mâncatului excesiv" a Ministerului Alimentației.

După cină, Nancy, Clementine și celelalte doamne invitate au părăsit sufrageria. Retras cu ceilalți la trabuc și coniac, Hopkins a dat dovadă de un șarm fantastic, în contrast cu înfățișarea sa cadaverică. L-a lăudat pe Churchill pentru discursurile lui și a spus că acestea au jucat un rol foarte important în America. La o reuniune de cabinet, a spus el, Roosevelt ordonase chiar să fie adus un radio în încăpere, astfel încât toată lumea să poată asculta un exemplu al retoricii sale. „Prim-ministrul", scria Colville, „a fost emoționat și încântat."

Astfel inspirat și încălzit de coniac, Churchill a început să se desfășoare și a pornit un monolog în care a rememorat saga de viață și de moarte a războiului așa cum se desfășurase el până atunci, în vreme ce flăcările lumânărilor licăreau în ochii umeziți de coniac ai oaspeților săi. La un moment dat, a deviat subiectul către obiectivele de război ale Marii Britanii și cum va arăta viitorul lumii. Și-a prezentat viziunea unor State Unite ale Europei, cu Marea Britanie ca arhitect. Parcă vorbea în fața Camerei Comunelor, și nu a unui mic grup de bărbați învăluiți de fum de trabuc și aburi de alcool, într-o liniștită reședință rurală. „Noi nu căutăm comori", a spus Churchill, „noi nu căutăm să cucerim teritorii, noi căutăm numai dreptul omului de a fi liber, căutăm dreptul lui de a se închina la Dumnezeu, de a-și duce viața așa cum vrea, ferit de persecuție. Când umilul muncitor se întoarce de la muncă la sfârșitul zilei și vede fumul înălțându-se din hornul casei sale către cerul senin al serii, noi dorim ca el să știe că nu va auzi cioc-cioc-cioc" – aici Churchill a ciocănit zgomotos în masă –, „poliția secretă la ușa lui care să-i tulbure tihna ori să-i întrerupă odihna."[9] El a spus că Marea Britanie caută guvernarea doar cu consimțământul popular, libertatea oamenilor de a spune ce doresc și egalitatea tuturor în fața

legii. „Dar alte intenții războinice în afară de acestea noi nu avem."

Churchill s-a oprit. S-a uitat la Hopkins. „Ce va spune președintele de toate acestea?"

Hopkins a făcut o pauză înainte să răspundă. Luminile ciudate ale lumânărilor se reflectau pe suprafețele de cristal și argint. Tăcerea lui a durat atât de mult, încât momentul devenise inconfortabil – aproape un minut, care, în acel context intim, a părut foarte mult. Ceasornicele ticăiau, focul trosnea în vatră, flăcările lumânărilor își continuau suavul lor dans levantin.

În cele din urmă, Hopkins a vorbit.

„Ei bine, domnule prim-ministru", a început el, pe un tărăgănat exagerat, tipic american. „Eu cred că președintele nu va da doi bani pe toate astea."

Consilierul privat Oliver Lyttelton a simțit cum îl cuprinde panica, după cum el însuși nota în jurnal. Să se fi înșelat Churchill? „Pe toți sfinții", și-a spus el, „s-a dus de râpă tot..."[10]

Hopkins a făcut încă o pauză lungă.

„Vedeți dumneavoastră", a spus din nou tărăgănat, „ne interesează doar să vedem că nenorocitul acela Hitler este învins."

Râsete zgomotoase, exagerate de sentimentul de ușurare, au izbucnit în jurul mesei.

Doamna Tree a intrat, conducându-i elegant, dar hotărât, pe Churchill și pe ceilalți membri ai grupului către sala de cinema de la Ditchley, ca să vadă un film – unul lansat cu un an în urmă și intitulat *Brigham Young*, în care Dean Jagger juca rolul unui lider mormon, iar Tyrone Power, pe cel al unuia dintre discipolii acestuia. (Premiera filmului din Salt Lake City făcuse senzație, atrăgând 215 000 de oameni într-o perioadă când populația orașului era de 150 000.) Apoi au urmat buletinele de știri germane, inclusiv unul despre întâlnirea din 18 martie 1940 dintre Hitler și Mussolini la pasul Brenner, din Alpi, undeva între Austria și Italia, „care, cu toate saluturile și absurditatea ei", nota Colville, „a fost mai amuzantă decât tot ce a reușit Charlie Chaplin în *Dictatorul*".[11]

Churchill și invitații lui s-au retras la 2 dimineața.

În noaptea aceea, la Londra, în timpul unui intens raid german, o bombă a lovit stația de metrou Bank, omorând 56 de oameni care se adăposteau acolo, pe unii dintre ei aruncându-i în fața trenului care tocmai sosea. Victimele aveau vârsta cuprinsă între 14 și 65 de ani, iar printre ele se afla un ofițer de poliție pe nume Beagles, o rusoaică în vârstă de 60 de ani pe nume Fanny Ziff și un tânăr în vârstă de 16 ani cu numele sumbru predestinat Harry Roast*******.

La sud de Tamisa, aerul era încărcat de miros de cafea prăjită, căci arseseră 100 de tone într-un depozit din Bermondsey.

Aceasta era cruzimea suplimentară a raidurilor aeriene. Dincolo de victime și schilodiți, distrugeau proviziile care mențineau Anglia în viață și care erau deja strict raționalizate. În săptămâna care s-a încheiat duminică, 12 ianuarie, bombele și incendiile distruseseră 25 000 de tone de zahăr, 730 de tone de brânză, 540 de tone de ceai, 288 de tone de șuncă și slănină și, poate cel mai barbar lucru dintre toate, aproximativ 970 de tone de gem și marmeladă.

Duminică noaptea, la Ditchley, Churchill l-a ținut treaz pe Hopkins până la 4:30 dimineața. Hopkins a scris despre această noapte într-o scrisoare adresată lui Roosevelt, pe care a compus-o pe pătrate modeste de hârtie cu antetul hotelului Claridge's. Conținutul scrisorii l-ar fi încântat pe prim-ministru. „Oamenii de aici sunt uimitori, începând cu Churchill", îi spunea Hopkins lui Roosevelt, „iar dacă numai de curaj ar depinde totul, rezultatul ar fi inevitabil. Dar ei au nevoie disperată de ajutorul nostru și sunt sigur că nu veți lăsa nimic să ne stea în cale."[12] Churchill, scria el, domină întregul guvern britanic și înțelege fiecare aspect al războiului. „Nu pot accentua îndeajuns că el este singura persoană de aici cu care trebuie să aveți o cooperare deplină."

Hopkins sublinia stringența momentului. „Această insulă are nevoie de ajutorul nostru acum, domnule

președinte, cu tot ce le putem oferi."

În a doua notă, Hopkins sublinia sentimentul de amenințare iminentă care pătrunsese în guvernul lui Churchill. „Cea mai importantă observație pe care trebuie să o fac este că mare parte din Cabinet și toți comandanții de aici cred că invazia este iminentă." Se așteptau la asta înainte de 1 mai, scria el, și „cred că va fi cu siguranță un atac total, inclusiv cu gaze toxice și poate cu noi arme pe care Germania se poate să le fi construit". El îl îndemna pe Roosevelt să acționeze curând. „Eu... nu pot decât să vă îndemn insistent ca, indiferent ce acțiune veți alege pentru a veni în întâmpinarea nevoilor imediate de aici, ea trebuie să se bazeze pe presupunerea că invazia va avea loc înainte de 1 mai."

Faptul că Churchill vedea gazul toxic ca pe o amenințare gravă și reală a fost evident în insistența sa ca lui Hopkins să i se dea o mască de gaze și o cască, „pălăria lui de tinichea". Hopkins nu a purtat nici una. Din punct de vedere vestimentar, era o alegere prudentă. El și imensul lui palton semănau deja cu ceva ce un fermier american ar fi putut pune în mijlocul unui câmp pentru a speria ciorile.

Hopkins i-a spus lui Roosevelt: „Tot ce pot să spun despre cască este că arată mai rău decât a mea și că nu mi se potrivește, masca de gaze n-o pot fixa pe figură – așa că sunt în regulă".

După încheierea scrisorii, în dimineața de marți, Hopkins a ieșit în frig pentru a se întâlni cu Churchill, Clementine, „Mopsul" Ismay, observatorul american Lee și cu lordul și lady Halifax, pentru o excursie în nordul îndepărtat, la baza navală britanică de la Scapa Flow, lângă extremitatea nordică a Scoției. Acolo, cei doi Halifax și generalul Lee urmau să urce la bordul crucișătorului cu destinația America.

Călătoria la Scapa în sine făcea parte din efortul lui Churchill de a-l câștiga pe Hopkins de partea cauzei britanice. Încă de la sosire, Hopkins devenise companionul aproape permanent al lui Churchill, o umbră prăpădită într-un palton imens. Hopkins și-a dat seama ulterior că în primele sale două săptămâni în Anglia, petrecuse mai bine

de zece seri cu prim-ministrul. Churchill „aproape că nu-l scăpa din ochi", scria „Mopsul" Ismay.

Nefiind încă pe deplin familiarizat cu particularitățile geografice ale Londrei, Hopkins a pornit, *credea el*, către stația King's Cross, unde trebuia să-l aștepte trenul lui Churchill. Fusese avertizat să se refere la tren doar cu expresia „trenul special de «unsprezece treizeci»", pentru a nu divulga prezența lui Churchill.

Trenul aștepta, într-adevăr, în gara King's Cross. Nu însă și Hopkins. El ajunsese din greșeală la Charing Cross.

roast = friptură (în lb. engl., în orig.) (n.tr.)

Capitolul 72. Destinația: Scapa Flow

Când Churchill s-a trezit în acea dimineață de marți, 14 ianuarie, în camera sa blindată din Anexa de la numărul 10, arăta groaznic și vocea-i suna pe măsură. Răceala – aparent cea contractată în decembrie – se agravase, transformându-se într-o bronșită de care nu mai scăpa. (Mary se întorsese la Chequers, unde luni noaptea propria răceală o făcuse să se ducă la culcare epuizată și tușind.) Clementine era îngrijorată pentru soțul ei, în special în lumina planurilor sale de a pleca în dimineața aceea spre Scapa Flow, pentru a-și lua rămas-bun de la Halifax și soția sa, Dorothy. Ea l-a chemat pe sir Charles Wilson, doctorul lui Churchill, care îl vizitase ultima oară cu un an în urmă, în luna mai, imediat după ce Churchill devenise prim-ministru.

La intrarea principală a Anexei, un membru al personalului lui Churchill l-a întâmpinat pe Wilson și i-a spus că Clementine dorește să-l vadă imediat, înainte să meargă să-l consulte pe Churchill.

I-a spus doctorului că Churchill pleacă la Scapa Flow.

„Când?", a întrebat Wilson.[1]

„Astăzi la amiază", a răspuns ea. „Acolo e lapoviță, și Winston este foarte răcit. Trebuie să-l împiedicați."

Doctorul l-a găsit pe Churchill încă în pat și l-a sfătuit să nu facă acea călătorie. „El s-a făcut stacojiu la față", își amintea Wilson.

Churchill a dat la o parte așternuturile. „Ce prostie!", a spus el. „Bineînțeles că plec."

Wilson i-a raportat acest lucru lui Clementine, care nu a fost încântată. „Foarte bine", a izbucnit ea, „dacă nu-l puteți împiedica, măcar atâta lucru să faceți, să-l însoțiți."

Wilson a acceptat, iar Churchill a fost de acord să-l ia și pe doctor cu el.

Neașteptându-se la un asemenea deznodământ în urma unei vizite la domiciliu, bineînțeles că Wilson nu-și pregătise bagajul. Churchill i-a împrumutat un palton

foarte gros cu guler de astrahan. „Mi-a spus că o să mă ferească de vânt", își amintea Wilson.

Wilson a aflat că motivul declarat al călătoriei era conducerea noului ambasador la vapor, dar el suspecta că Churchill voia de fapt doar să vadă navele ancorate la Scapa Flow.

La gară, cei din grupul lui Churchill au descoperit un șir lung de automobile Pullman, ceea ce sugera că grupul avea să fie unul numeros. „Trenul său special" era compus în mod obișnuit din vagonul lui, alcătuit dintr-un dormitor, o sală de baie, un salon și un birou, un vagon-restaurant cu două secțiuni, una pentru Churchill și oaspeții lui, cealaltă pentru personal, și un vagon de dormit cu o duzină de cușete clasa întâi, fiecare alocată unui anume invitat. Membrii personalului aveau cușete mai puțin luxoase. Valetul lui Churchill, Sawyers, era invariabil la bord, la fel cum erau detectivii de poliție, inclusiv inspectorul Thompson. Churchill păstra permanent legătura cu biroul lui din Londra prin secretarul privat care era atunci de serviciu în Downing Street numărul 10 – în cazul de față, John Colville. Trenul avea un telefon portabil care era conectat la liniile telefonice într-o stație sau la un macaz.[2] Tot ce trebuia să facă secretara din tren era să comunice telefonistei numărul, Rapid Falls 4466, iar apelul era direcționat automat către biroul prim-ministrului.

Secretul pentru specialul de la „unsprezece treizeci" s-a dovedit fără prea mare valoare. Când au sosit pasagerii, mulți ușor de recunoscut din fotografiile și din articolele din presă, lumea a început să se adune. Veniseră de asemenea anumiți miniștri, inclusiv Beaverbrook și Eden, pentru a-și lua rămas-bun – prezența lui Beaverbrook nu era agreată, cel puțin nu de lady Halifax, care considera că el urzise planul de numire a soțului ei în postul de ambasador. Nici ea, nici Halifax nu voiau să părăsească Londra. „Am avut amândoi sentimentul că Beaverbrook făcuse propunerea, iar eu nu aveam nici un pic de încredere în el", scria mai târziu lady Halifax.[3] „Până la urmă, a trebuit să plecăm și nu cred că m-am simțit vreodată mai amărâtă ca atunci."

Generalul Lee a privit farurile apropiindu-se. „Lordul și lady Halifax, el atât de înalt, ea atât de mărunțică, au înaintat pe peron, luându-și rămas-bun, urmați de premier, cu fața lui rotundă, nas cârn și ochi scânteietori, într-o ținută semimarinărească alcătuită din palton albastru la două rânduri și chipiu, și de doamna Churchill, înaltă și elegantă."[4] „Mopsul" Ismay pășea alături de ei. Churchill, în ciuda răcelii evidente, „a fost deosebit de binedispus", scria Lee. Mulțimea adunată afară ovaționa.

Când Ismay a urcat în tren, a fost surprins să vadă că doctorul lui Churchill, sir Charles Wilson, era deja la bord. „Arăta deplorabil", scria Ismay, „și l-am întrebat de ce se află acolo."[5]

Wilson i-a spus despre întâlnirea din acea dimineață cu familia Churchill.

Hopkins a apărut și el în ultima secundă, alergând pe peron, cu paltonul uriaș fluturând. Oricum, trenul nu ar fi plecat fără el. Churchill l-ar fi ținut în gară pentru talismanul lui american, indiferent cât timp s-ar fi pierdut.

În seara aceea, în vagonul-restaurant, generalul Lee s-a trezit așezat lângă lordul Halifax, față în față cu Clementine și cu ministrul de război canadian. „Ne-am simțit foarte bine", scria Lee.[6] „Doamna Churchill este o femeie înaltă și arătoasă și avea o elegantă capă stacojie care mi-a dat o stare de bună dispoziție." La un moment dat, Halifax a întrebat, cu toată seriozitatea, de ce fusese numită Casa Albă așa, ceea ce a făcut-o pe Clementine să spună în glumă că este ceva ce Halifax ar fi trebuit să știe înainte să ajungă în America.

Generalul Lee a intervenit și a povestit cum conacul prezidențial inițial fusese incendiat de britanici în războiul din 1812. „Lordul Halifax a părut șocat și nedumerit", scria Lee mai târziu, „și am avut impresia că nu știa despre războiul din 1812."

Churchill a cinat cu lady Halifax, Ismay și, desigur, Hopkins. Churchill era singurul membru al grupului îmbrăcat în smoching, în contrast cu Hopkins, care părea la fel de neîngrijit ca întotdeauna. După cină, Churchill și restul s-au mutat în salon.

În ciuda bronșitei, Churchill a stat treaz până la 2 dimineața. „Se simțea bine și era încântat de vastele sale cunoștințe de istorie, de puterea sa de expresie și de energia uriașă, oferindu-i lui Hopkins un adevărat spectacol", scria generalul Lee. „Hopkins este cu adevărat primul reprezentant al președintelui cu care a avut o întâlnire agreabilă. Sunt sigur că nu i s-a destăinuit vreodată și nici măcar nu i-a păsat de [Joseph] Kennedy."

Când Churchill și ceilalți s-au trezit a doua zi dimineață, au aflat că un tren care deraiase puțin mai în față făcuse ca trenul lor să se oprească la 20 de kilometri distanță de Thurso, ultima lor oprire, de unde urmau să-și continue drumul cu vaporul până la Scapa Flow. Afară, totul era înghețat – un „câmp pustiu", scria John Martin, secretarul privat desemnat pentru călătorie, „pământul era acoperit de zăpadă și viscolul șuiera la ferestre". Biroul meteorologic din Anglia raportase în zonă troiene de până la cinci metri. Vântul vuia printre mașini, răscolind zăpada și purtând-o peste câmp. Pentru Hopkins, era un peisaj al disperării, ce punea capac unei săptămâni în care nu simțise altceva decât frig.

Churchill însă – foarte răgușit și în mod evident bolnav – „a apărut în vagonul-restaurant radiind și a băut un pahar mare de coniac", scria Charles Peake, asistentul personal al lui Halifax, în jurnalul lui. Prim-ministrul abia aștepta să iasă în larg, în ciuda unei predispoziții spre rău de mare.[7] La un moment dat, a spus: „Mă duc să iau niște Mothersills", referire la un medicament popular preferat de călătorii care sufereau de grețuri.

A început să discute despre o armă experimentală antiaeriană miraculoasă care lansa mai multe rachete mici simultan. Un prim model fusese deja instalat la Chequers pentru apărare împotriva avioanelor zburând la joasă altitudine, însă acum marina căuta să adapteze arma pentru a-și apăra navele. La Scapa Flow, Churchill intenționa să testeze un prototip, iar perspectiva îl încântase – asta până când un oficial de rang înalt al Amiralității care călătorea în grup a intervenit, spunând că fiecare foc tras costa aproximativ 100 de lire (cam 6 400 de dolari azi).

După cum observa Peake: „Zâmbetul a dispărut imediat de pe chipul premierului, iar colțurile gurii i-au căzut ca unui bebeluș".[8]

„Cum, nu tragem?", a întrebat Churchill.

Clementine a intervenit imediat: „Ba da, dragă, ai voie, dar doar o dată".

„Da, exact", a spus Churchill. „Am să trag doar o dată. Doar o dată. Nu poate fi chiar atât de rău."

Peake scria: „Nimeni nu a putut să-l contrazică, iar chipul său a început să radieze din nou".

După cum aveau să descopere cu toții a doua zi, urma să fie cu adevărat rău.

Capitolul 73. „Unde te vei duce tu“

Cu trenul blocat lângă Thurso, pe o vreme oribilă și cu Churchill atât de bolnav, au început să dezbată dacă avea rost sau nu să continue drumul. Clementine era îngrijorată pentru starea de sănătate a soțului ei, la fel și doctorul lui. „S-a discutat mult cu privire la ce ar trebui să facem“, scria secretarul Martin, „căci marea era agitată, iar șeful meu avea o răceală urâtă.“[1]

Churchill a pus capăt impasului. Și-a pus pălăria și paltonul, a coborât din tren și a pornit cu pași mari către automobilul care trăsese lângă șine. S-a instalat hotărât pe bancheta din spate și a jurat că va ajunge cu orice preț la Scapa Flow.

Restul l-au urmat, urcând în celelalte mașini, iar convoiul a pornit pe drumuri curățate de zăpadă către un mic port numit Scrabster, unde urmau să se îmbarce pe o ambarcațiune ce avea să-i ducă la vapoarele care îi așteptau în larg. „Drumul a fost pustiu, dezolant“, își amintea generalul Lee.[2] „Singurele viețuitoare întâlnite au fost niște turme de animale ce păreau a fi oi și m-am gândit că, dacă nu ar fi avut blana aceea, ar fi murit înghețate.“ O parte din grup s-a îmbarcat pe două dragoare de mine, iar Churchill, Clementine, Hopkins, Ismay și Halifax au urcat la bordul unui distrugător, HMS *Napier*. Nava a înaintat într-un peisaj marin agitat și pe o ninsoare abundentă prin care nu se vedea nimic, amestecată cu soare strălucitor și nuanța izbitoare de cobalt a mării pe fundalul strălucitor al țărmului acoperit de zăpadă.

Pentru Churchill, lăsând deoparte bronșita, totul a fost încântare pură – amplificată, fără îndoială, de drama intrării în Scapa Flow printr-o succesiune de plase antisubmarin, care au trebuit să fie deschise de nave de pază, apoi închise rapid la loc, ca nu cumva vreun submarin să se furișeze în urma lor. (La începutul războiului, pe 14 octombrie 1939, un submarin torpilase nava de război HMS *Royal Oak* în Scapa Flow, omorând

834 dintre cei 1 234 de membri ai echipajului și determinând Amiralitatea să instaleze o serie de diguri de protecție denumite „Barierele Churchill".) Când *Napier* și cele două dragoare de mine au intrat în apele de la Scapa, soarele a apărut din nou, aruncând o lumină ca un văl de diamante peste vapoarele ancorate și colinele ninse.

„Mopsului" Ismay i s-a părut uluitor de frumos și a mers să-l caute pe Hopkins. „Am vrut să vadă și Harry puterea, măreția, suveranitatea și forța Imperiului Britanic în acel cadru și să își dea seama că, dacă se întâmpla ceva cu acele nave, viitorul întregii lumi ar putea fi schimbat, nu doar pentru Marea Britanie, ci, în cele din urmă, și pentru Statele Unite."[3] Aici Ismay exagera un pic, deoarece la acel moment în radă se aflau doar câteva nave importante, grosul flotei aflându-se fie în Mediterană, fie în misiune de protecție a convoaielor și de urmărire a piraților comerciali germani.

Ismay l-a găsit pe Hopkins „abătut și tremurând" într-o cabină. Americanul părea epuizat. Ismay i-a dat un pulover de-al lui și o pereche de bocanci căptușiți cu blană. Asta l-a mai înveselit puțin pe Hopkins, dar nu suficient cât să accepte invitația lui Ismay de a face împreună o plimbare pe vapor. „Era prea frig ca să fie entuziasmat de flota britanică", scria Ismay.

Ismay s-a plimbat singur, în timp ce Hopkins și-a căutat un loc unde să se adăpostească de frig și de vânt. A găsit un loc ce părea ideal și s-a așezat.

Un subofițer s-a apropiat de el. „Scuzați-mă, domnule", a spus ofițerul, „dar nu cred că ar trebui să stați acolo, domnule – aceea, domnule, este o grenadă antisubmarin."[4]

Churchill și compania se îmbarcaseră acum la bordul navei care urma să-i ducă pe cei doi soți Halifax și pe generalul Lee în America, o navă de război nouă și impresionantă botezată *King George V*. Chiar și alegerea acestei nave făcută de Churchill pentru voiajul lui Halifax fusese calculată special cu scopul de a-l impresiona pe Roosevelt. Churchill știa că președintele adora vapoarele, împărtășind propriul interes pentru chestiuni navale. Într-adevăr, Roosevelt adunase deja o colecție de peste 400 de machete

de nave, mari și mici, multe dintre ele urmând să fie expuse la Biblioteca Prezidențială FDR din Hyde Park, New York, la deschiderea sa în iunie 1941. „Nici un ibovnic nu a studiat vreodată fiecare capriciu al amantei sale așa cum am făcut eu cu cele ale președintelui Roosevelt", spunea Churchill. A ales *King George V*, scria el, „pentru a marca sosirea noului nostru ambasador, lordul Halifax, în Statele Unite în această împrejurare importantă".

După masa de prânz la bordul navei, și-au luat cu toții rămas-bun. Hopkins i-a înmânat generalului Lee corespondența sa pentru Roosevelt.

Churchill și cei care rămâneau au coborât într-o mică ambarcațiune care urma să-i transporte la destinația pentru înnoptare, o veche navă de război pe nume *Nelson*. Churchill a avut grijă, ca întotdeauna, să respecte protocolul naval, care cerea ca ofițerul superior – în acest caz, el însuși, să părăsească nava ultimul. Valurile erau înalte, vântul mătura marea întunecată. De pe puntea navei *King George V*, Lee a urmărit mica ambarcațiune îndepărtându-se, „într-o ploaie de stropi". Era ora 16:15, după ceasul de la mâna lui Lee, și se apropia asfințitul.

King George V plecase, cu generalul Lee și familia Halifax la bord. Lee scria: „Nu s-a auzit nici un zgomot, nici muzică, nici salve de tun. Ancora s-a ridicat și ne-am pomenit în larg."[5]

În lumina amurgului, un mic vaporaș cu Churchill și Hopkins la bord s-a întors la *Nelson*, unde împreună cu ceilalți și-au petrecut noaptea.

A doua zi, joi, 16 ianuarie, la bordul navei *Nelson*, Churchill a avut ocazia să tragă cu noua armă antiaeriană. Ceva nu a mers bine. „Unul dintre proiectile s-a încurcat în tachelaj", își amintea secretarul Martin.[6] „A urmat o explozie asurzitoare și un obiect ce semăna cu un borcan de marmeladă a zburat spre puntea unde ne aflam noi. Ne-am ferit cu toții și s-a auzit o bubuitură mare, dar nu au fost avarii grave." Așa cum i-a spus Hopkins ulterior regelui, bomba aterizase la un metru și jumătate de el. Nu fusese rănit, considerând incidentul amuzant. Se pare însă că Churchill nu.

În cele din urmă, Churchill și grupul lui au coborât de pe *Nelson* și au călătorit cu șalupa amiralului înapoi la distrugătorul *Napier*, care urma să-i transporte înapoi la tren. Vremea se înrăutățise față de ziua precedentă, marea era mai agitată, astfel că trecerea de pe șalupă pe puntea distrugătorului a fost o aventură periculoasă. Aici, protocolul naval cerea o inversare a ordinii îmbarcării, Churchill fiind primul care trebuia să urce. Cele două vase se balansau teribil din cauza valurilor mari. Vântul șfichiuia parapetul navei. Churchill a vorbit tot timpul, foarte în largul lui. „Mopsul" Ismay, aflat în șalupa de jos, a auzit una din treptele scării trosnind „amenințător" sub greutatea lui Churchill, însă prim-ministrul și-a continuat urcarea, ajungând curând la bord. Ismay scria: „Am avut grijă să evit treapta aceea când mi-a venit rândul, însă Harry Hopkins nu a fost la fel de norocos".[7]

Hopkins a început să urce, cu paltonul fluturându-i în vânt. Treapta s-a rupt, iar el era aproape să cadă. Confidentul lui Roosevelt, potențialul salvator al Angliei, era pe cale să se prăbușească pe șalupa de dedesubt sau, și mai rău, în apa învolburată dintre șalupă și carenă, ambele mișcându-se una spre cealaltă, ca fălcile unei menghine.

Doi marinari l-au prins și l-au ținut strâns de umeri, suspendat deasupra șalupei.

Churchill i-a strigat încurajator: „Eu nu aș sta prea mult acolo, Harry. Când două nave sunt aproape una de alta pe o mare agitată, s-ar putea să te rănești."

Pe drumul de întoarcere la Londra, trenul lui Churchill a făcut o oprire la Glasgow, unde a trecut în revistă legiunile de voluntari civili, inclusiv echipaje de pompieri, ofițeri de poliție și membri ai Crucii Roșii, ai Serviciului de Apărare Antiaeriană Civilă (ARP) și ai Serviciului Voluntar al Femeilor, cu toții frumos aliniați pentru inspecția lui Churchill. În fața fiecărui grup, s-a oprit și l-a prezentat pe Hopkins, numindu-l reprezentantul personal al președintelui Statelor Unite, ceea ce i-a îmbărbătat pe membrii fiecărui serviciu, dar a epuizat ultimele rezerve ale lui Hopkins.

S-a ascuns, pierzându-se prin mulțimea de curioși care se adunaseră să-l vadă pe Churchill.

„Dar nu a avut scăpare", scria „Mopsul" Ismay.[8]

Churchill, observând că Hopkins lipsește, l-a strigat de fiecare dată: „Harry, Harry, unde ești?" – obligându-l pe Harry să revină alături de el.

Aici, la Glasgow, urma să aibă loc cel mai important moment al șederii lui Hopkins în Anglia, deși a fost păstrat secret în acel moment față de public.

Grupul adunat la Station Hotel din Glasgow pentru un mic dineu cu Tom Johnston, membru al Parlamentului și jurnalist cunoscut, care avea să fie numit curând secretar de stat pentru Scoția. Doctorul lui Churchill, Wilson, s-a așezat lângă Hopkins, fiind din nou uimit de cât de dezordonat părea. Au urmat discursuri. La un moment dat, i-a venit rândul și lui Hopkins.

Hopkins s-a ridicat în picioare și, așa cum și-a amintit Ismay, a făcut mai întâi „o referire sau două la Constituția Marii Britanii în general și la irezistibilul prim-ministru în special". Apoi s-a întors către Churchill.

„Presupun că doriți să știți ce îi voi spune președintelui Roosevelt la întoarcerea în America", a spus el.[9]

Puțin spus. Churchill era disperat să afle cât de bine progresa lingușirea lui pe lângă Hopkins și, într-adevăr, ce avea să-i spună acesta președintelui.

„Ei bine", a continuat Hopkins, „am să vă citez un verset din Biblie după al cărei adevăr au fost crescute mama domnului Johnston și mama mea de origine scoțiană..."

Hopkins și-a coborât vocea și, aproape șoptind, a recitat un pasaj din Cartea lui Rut, una din cărțile Bibliei ebraice: „«Unde te vei duce tu, acolo voi merge și eu, și unde vei trăi tu, voi trăi și eu; poporul tău va fi poporul meu și Dumnezeul tău va fi Dumnezeul meu»".

Apoi a adăugat încet: „Chiar și la moarte".

Asta a fost tot ce a adăugat și, odată cu aceste vorbe, un val de recunoștință și de ușurare a cuprins încăperea.

Churchill a plâns.

„Știa ce înseamnă", scria doctorul său.[10] „Chiar și pentru noi cuvintele au părut o frânghie aruncată unui om

care se înecă." Ismay scria: „Poate că a fost indiscret din partea lui [Hopkins] să-și arate părtinirea astfel, dar ne-a emoționat profund pe toți".

Sâmbătă, 18 ianuarie, când Churchill și Hopkins se întorceau la Londra, Colville a pornit cu mașina către Oxford, unde urma să ia prânzul cu Gay Margesson, ascunzându-și interesul romantic cu minciuna că afacerile prim-ministrului îl aduceau în oraș. Londra era acoperită de zăpadă și a continuat să ningă tot drumul până la Oxford. Se temea – sau poate spera – că Oxfordul o schimbase deja în mai rău, părul ei, mai nou lung, fiind un simbol al efectului Oxford, însă când au stat de vorbă în camera ei după masa de prânz, a constatat că era la fel de atrăgătoare ca întotdeauna.

„Am găsit-o fermecătoare și nu atât de schimbată pe cât m-am temut", scria el, „dar nu am făcut prea multe progrese. Noi doi comunicăm întotdeauna atât de ușor, dar nu reușesc niciodată să fiu altceva decât «același Jock» și, până nu voi deveni – sau nu voi părea că am devenit – indiferent, nu voi avea nici o șansă să-i fac o altă impresie lui Gay."[11]

Curând a sosit momentul plecării. Afară ningea. Gay și-a luat rămas-bun și l-a invitat pe Colville să o mai viziteze. Acolo în ninsoare, așa cum scria el cu evidentă mâhnire, „Gay părea mai frumoasă ca oricând, cu părul ei lung ascuns pe jumătate sub un batic și cu obrajii roșii de frig".

Colville s-a întors la Londra, pe ninsoare și gheață, declarând drumul drept „un coșmar".

La întoarcere, a decis că trebuia să pună punct. A compus o scrisoare pentru Gay, recunoscând „că eram încă îndrăgostit de ea și spunând că singura soluție din punctul meu de vedere era să tai nodul gordian și să nu mă mai văd cu ea. Nu aveam să las un gol serios în viața ei, deși credeam că ține la mine, dar nu puteam să mai stau pe lângă ea ca un admirator respins, bântuit de amintirile celor duse și de visarea la ce ar fi putut fi."

Știa însă că acesta era de fapt doar un gambit, unul folosit de amanții osândiți din orice epocă, și că nu intenționa cu adevărat ca nodul să rămână tăiat pentru

totdeauna. „Așa că, poate cu lașitate", scria el în jurnal, după ce lăsase scrisoarea deoparte, „am amânat proiectul și am decis să mai stau pe lângă ea încă un timp «ca un admirator respins». Istoria este plină de lecții despre salvarea Cauzelor Pierdute."

În acea sâmbătă, adjunctul lui Hitler, Rudolf Hess, s-a dus din nou pe aerodromul Uzinelor Messerschmitt de la Augsburg, însoțit de un șofer, un detectiv de poliție și de unul dintre aghiotanții lui, Karl-Heinz Pintsch. Hess i-a dat lui Pintsch două scrisori și instrucțiuni să o deschidă pe una dintre ele după patru ore de la plecarea sa. Pintsch a așteptat patru ore și a mai pus încă un sfert de oră peste, doar ca să fie sigur, apoi a deschis scrisoarea. A fost șocat. Hess, a citit el, era în drum spre Anglia pentru a încerca să ajungă la un acord de pace.

Pintsch le-a spus detectivului și șoferului despre cele citite. Cei trei dezbăteau problema, temându-se, fără îndoială, pentru viața și viitorul lor, când avionul lui Hess s-a întors la aeroport. Nu reușise să găsească semnalul radio necesar pentru a menține cursul.

Hess și ceilalți s-au urcat în mașină și s-au întors la München.

Vizita lui Hopkins în Anglia ar fi trebuit să dureze două săptămâni, dar s-a extins la patru, mare parte din timp petrecându-l cu Churchill, pe fondul suspansului tot mai mare legat de Legea de împrumut și închiriere, despre care nu se știa dacă va trece de Congres. În tot acest timp, Hopkins a reușit să se facă plăcut aproape de toți cei pe care îi cunoscuse, inclusiv de valeții de la Claridge's, care s-au străduit din răsputeri să-l facă să arate prezentabil. „O, da", i-a spus Hopkins unui valet.[12] „Nu trebuie să uit că sunt la Londra acum – trebuie să arăt respectabil." Din când în când, valeții găseau documente secrete printre hainele lui sau descopereau că își lăsase portofelul în vreun buzunar. Un chelner de la hotel spunea că Hopkins era „foarte amabil, atent, drăguț dacă pot să spun așa – destul de diferit de alți ambasadori pe care i-am avut aici".

Churchill îl prezenta pe Hopkins publicului de câte ori avea ocazia, atât pentru a-i încuraja pe cetățenii britanici, cât și pentru a-și oferi prilejul de a-i reasigura pe Hopkins și pe americani că el nu le cere Statelor Unite să intre în război – deși, în sinea lui, și-ar fi dorit din tot sufletul ca Roosevelt să poată decide pur și simplu acest lucru fără a obține mai întâi aprobarea Congresului. Vineri, 31 ianuarie, Churchill l-a luat pe Hopkins cu el într-un tur prin cartierele din Portsmouth și Southampton care fuseseră serios bombardate, apoi s-au dus cu mașina din nou la Chequers, ca să cineze cu Clementine, Ismay, secretarul privat Eric Seal și alții. Churchill „a fost într-o formă grozavă", îi scria Seal soției lui în seara aceea. „El și Hopkins sunt trup și suflet, iar Hopkins, care este un scump, e iubit de toată lumea."[13]

Hopkins a adus o cutie cu discuri de gramofon care conținea cântece americane și alte piese cu „semnificație anglo-americană", după cum se exprima Seal, și în curând muzica a umplut sala mare. „Am ascultat muzică până după miezul nopții, iar premierul, plimbându-se de colo colo, a dansat uneori singur pe ritmul muzicii", scria Seal. Printre plimbări și dans, Churchill mai făcea câte o pauză pentru a comenta pe marginea legăturii tot mai strânse dintre Marea Britanie și America și a aprecierii pe care i-o purta lui Roosevelt. „Am devenit cu toții un pic sentimentali și anglo-americani, sub influența mâncării bune și a muzicii", scria Seal. Ceva greu de descris în cuvinte s-a întâmplat în marea sală. „În acel moment, a fost foarte plăcut și satisfăcător – dar dificil de exprimat în cuvinte, în special într-o scrisoare", îi spunea Seal soției lui. „Toți cei de față se știau și se plăceau între ei – este absolut extraordinar cum Hopkins s-a făcut plăcut de toți cei pe care i-a întâlnit aici."

Capitolul 74. Directiva nr. 23

Cu planul invadării Rusiei – Operațiunea Barbarossa – în plină desfășurare, Hitler considera continua rezistență a Marii Britanii enervantă. Avea nevoie de fiecare soldat, tanc și aeronavă disponibile pentru campanie, după care ar fi fost liber să-și concentreze atenția asupra insulelor britanice. Până atunci însă trebuia să negocieze o pace sau să neutralizeze altfel Marea Britanie, iar aici, cu invazia Angliei cel puțin temporar pusă în așteptare, Luftwaffe continua să joace rolul critic. Nereușita obținerii victoriei promise de Hermann Göring era, fără îndoială, o sursă de frustrare pentru Hitler, dar el continua să spere că forțele sale aeriene vor învinge.

Joi, 6 februarie, a emis o nouă directivă, nr. 23, în care ordona forțelor aeriene și celor navale să-și intensifice și mai mult atacurile asupra Angliei, ideal pentru a-l determina pe Churchill să capituleze, dar, dacă asta nu s-ar fi întâmplat, măcar pentru a slăbi armatele britanice până în punctul în care acestea nu i-ar fi putut deranja campania în Rusia.[1] Crezând acum că Rusia își accelera producția de avioane, tancuri și muniție, cu cât aștepta mai mult, cu atât avea să-i fie mai greu să-și realizeze viziunea anihilării totale.

Intensitatea crescută a atacurilor, spunea directiva, urma să aibă beneficiul suplimentar al creării iluziei că o invazie germană a Angliei era iminentă, ceea ce l-ar fi forțat pe Churchill să continue masarea de trupe pentru apărarea țării.

Göring era consternat.

„Decizia de a ataca Estul mă adusese la disperare", îi va spune el ulterior unui anchetator american.[2]

A încercat să-l descurajeze pe Hitler, pretindea el, citând chiar din cartea lui, *Mein Kampf*, care avertiza asupra pericolelor unui război pe două fronturi. Göring era încrezător că Germania putea învinge cu ușurință armata rusă, dar considera că momentul era greșit. El i-a spus lui

Hitler că forțele lui aeriene erau pe punctul de a obține colapsul și capitularea Angliei. „Am adus Anglia acolo unde am vrut și acum trebuie să ne oprim."[3]

„Da, voi avea nevoie de bombardierele tale încă trei sau patru săptămâni", i-a răspuns Hitler, „apoi le poți lua înapoi pe toate."

Hitler a promis că, odată încheiată campania din Rusia, toate noile resurse eliberate aveau să fie direcționate către Luftwaffe. După cum raporta un martor la discuție, Hitler i-a promis lui Göring că forțele lui aeriene vor fi „triplate, cvadruplate, cvintuplate".

Dându-și seama că nu putea să insiste prea mult cu Hitler și dornic mereu de susținerea sa, Göring s-a resemnat cu gândul că invazia Rusiei urma să aibă într-adevăr loc și că el trebuia să joace un rol-cheie în înfăptuirea ei. A convocat o ședință a strategilor militari la Academia Forțelor Aeriene Gatow, lângă Berlin, pentru a începe pregătirile detaliate pentru Barbarossa.

Ședința fusese „strict secretă", scria feldmareșalul Luftwaffe, Kesselring. „Nu s-a scurs nici o informație. Statul-major știa la fel de puține despre ce plutea în aer precum știau trupele."[4]

Sau cel puțin așa credea Înaltul Comandament german.

Conform Directivei nr. 23, Luftwaffe și-a intensificat atacurile asupra Angliei, împiedicate doar de reprizele de vreme rea de iarnă. Piloții săi nu au prea întâmpinat rezistență. Din experiențele lor zilnice își puteau da seama că britanicii încă nu descoperiseră mijloace eficiente de interceptare a avioanelor pe timp de noapte.

Capitolul 75. Violența viitoare

Sâmbătă, 8 februarie – ziua în care Hopkins urma să-și înceapă lunga călătorie înapoi în America – a venit vestea că Legea de împrumut și închiriere depășise primul obstacol important, reușind să treacă în Camera Reprezentanților SUA cu un vot de 260 la 165. Hopkins a mers la Chequers în acea zi ca să-și ia rămas-bun de la Churchill și Clementine. Urma să ia un tren către Bournemouth, iar de acolo, un avion către Lisabona. L-a găsit pe Churchill lucrând de zor la discursul care avea să fie transmis în seara următoare, duminică, 9 februarie.

Churchill se plimba de colo-colo. O secretară dactilografia. Hopkins l-a urmărit fascinat. La prima vedere, discursul se adresa poporului britanic, însă amândoi știau că avea să fie totodată un instrument pentru consolidarea susținerii americane pentru Legea de împrumut și închiriere, care trebuia prezentată acum în fața Senatului SUA. Hopkins l-a îndemnat pe Churchill să folosească argumentul că, departe de a târî America în război, legea oferea cea mai bună cale de a nu intra în el. Churchill a fost de acord. Își propusese, de asemenea, să folosească o notă de la Roosevelt, în care președintele transcrisese de mână cinci rânduri dintr-o poezie a lui Longfellow.

Hopkins i-a lăsat lui Churchill o notă de mulțumire: „Dragă domnule prim-ministru", scria el, „nu voi uita niciodată aceste zile petrecute cu dumneavoastră – încrederea supremă și voința de a dobândi victoria – mi-a plăcut dintotdeauna Marea Britanie – acum îmi place și mai mult.[1]

Eu mă întorc în America în noaptea aceasta, așa că vă urez mult noroc, derutarea dușmanilor voștri, victorie pentru Marea Britanie."

Târziu în noaptea aceea, Hopkins a urcat în trenul spre Bournemouth. A ajuns la aeroportul de la Poole din apropiere a doua zi dimineață, duminică, unde a aflat că

vremea rea impusese amânarea zborului său către Lisabona. Brendan Bracken venise să-l conducă. Hopkins era însoțit și de un agent britanic de securitate desemnat pentru a-l păzi tot drumul până la Washington, din cauza obiceiului său de a lăsa documente confidențiale la întâmplare prin camera de hotel. Agentul urma să stea foarte aproape mai ales în Lisabona, oraș cunoscut deja ca un centru al spionajului.

Duminică seara, Hopkins, Bracken și ceilalți s-au adunat în barul hotelului Branksome Tower din Poole, ca să asculte la radio discursul lui Churchill.

Ulterior, Serviciul Intern de Informații avea să raporteze că anumite aspecte din discurs „le-au dat unora fiori".[2]

Churchill a început prin a-i lăuda pe cetățenii din Londra și din alte părți care rezistaseră în fața raidurilor germane, subliniind că forțele aeriene germane aruncaseră „trei sau patru tone de bombe asupra noastră pentru fiecare tonă pe care am putea-o trimite noi drept replică în Germania".[3] I-a menționat pe polițiști, apreciindu-i în mod deosebit, notând că ei „au fost în miezul evenimentelor peste tot, tot timpul, și așa cum mi-a scris o muncitoare: «Și ce gentlemeni sunt!»" Churchill a aplaudat succesele împotriva Italiei în Orientul Mijlociu, menționând vizita lui Hopkins drept simbol al simpatiei și al bunăvoinței Americii. „În ultimul război", a spus Churchill, urmând un paragraf inspirat în mod clar de sfatul lui Hopkins, „Statele Unite au trimis două milioane de soldați peste Atlantic. Însă acesta nu este un război al unor armate mari, care se bombardează reciproc. Noi nu avem nevoie de armatele impunătoare care se formează în întreaga Uniune Americană. Nu avem nevoie de ele anul acesta, nici anul viitor și nici în oricare alt an pe care să-l prevăd." Noi avem nevoie, a spus el, de provizii și de vapoare. „Avem nevoie de ele aici și avem nevoie să le aducem aici."

Odată cu trecerea iernii, a continuat el, amenințarea invaziei va apărea din nou, într-o altă formă, posibil mult mai periculoasă. „O invazie nazistă a Marii Britanii toamna trecută ar fi fost o chestiune mai mult sau mai puțin improvizată", a spus el. „Hitler a fost sigur că dacă

Franța a capitulat trebuie să capitulăm și noi. Dar noi nu am capitulat. Iar el trebuie să regândească totul." Acum, a spus Churchill, Germania a avut timp să urzească planuri și să pună la punct echipamentul necesar și forța invadatoare. „Trebuie să fim cu toții pregătiți să facem față atacurilor cu gaze, unităților de desant parașutat și atacurilor planoarelor, cu statornicie, chibzuință și pricepere practică." Pentru că un lucru era clar: „Pentru a câștiga războiul, Hitler trebuie să distrugă Marea Britanie".

Dar, indiferent cât de mult avansa Germania sau câte teritorii mai ocupa, Hitler nu putea triumfa. Forța Imperiului Britanic – „ba mai mult, într-un anumit sens, a întregii lumi vorbitoare de limbă engleză" – era pe urmele lui, „purtând cu ei sabia dreptății".

Prin deducție, unul dintre acei purtători de sabie era America, iar acum, apropiindu-se de finalul discursului, Churchill a citat notița scrisă de mână și trimisă de Roosevelt.

„Plutește mai departe, O, navă a Statului", a rostit Churchill.

> Plutește mai departe, O, Uniune, tu, puternică, măreață!
> Umanitatea cu-ale sale temeri toate,
> Și cu speranțele leaturilor ce-or veni,
> De a ta soartă-atârnă cu răsuflare-ntretăiată!

Churchill și-a întrebat ascultătorii cum ar fi trebuit să răspundă. „Care este răspunsul pe care ar trebui să-l dau, în numele vostru, acestui mare om, ales de trei ori în fruntea unei națiuni de 130 de milioane? Iată răspunsul..."

Majoritatea cetățenilor din Marea Britanie ascultau discursul: 70% din potențialii ascultători. La hotelul Branksome Tower și Hopkins a ascultat. Colville, într-un sfârșit de săptămână liber, cum rar se întâmpla, a ascultat și el, după ce luase cina cu mama și cu fratele lui la Conacul Madeley, reședința rurală din North Staffordshire a bunicului său, la 225 de kilometri de Londra. Era o

noapte rece și ploioasă, însă numeroasele șemineuri făceau atmosfera plăcută și confortabilă în interiorul casei.

Acesta era Churchill demonstrând pricepere și inteligență – sincer, și totuși încurajator, grav, dar înălțător, căutând să-și încurajeze propriul popor și reasigurând totodată, deși oarecum ipocrit, marea masă a americanilor că tot ce voia el de la Statele Unite era ajutor material.

Goebbels, ascultând și el, a numit discursul „insolent".[4]

Churchill ajunsese la încheierea reprezentației sale retorice.

„Iată răspunsul pe care i-l voi da președintelui Roosevelt: Încredeți-vă în noi", a spus Churchill. „Acordați-ne încrederea și binecuvântarea voastră și, cu ajutorul Providenței, totul va fi bine.

Nu vom da greș, nici nu vom șovăi. Nu vom slăbi, nici nu vom obosi. Nici șocul brusc al bătăliei, nici prelungitele încercări ale vigilenței și ale silinței nu ne vor măcina.

Dați-ne instrumentele necesare și vom termina treaba."

La acel sfârșit de săptămână, regele George și-a dat seama de un lucru. În jurnalul său, el scria: „Nici că puteam să am un prim-ministru mai bun".[5]

În Congresul american nu s-a întâmplat nimic.

La mijlocul lui februarie, Legea de împrumut și închiriere a lui Roosevelt încă nu fusese aprobată de Senat. Churchill era frustrat, la fel și poporul britanic, care devenea nerăbdător cu privire la ceea ce Serviciul Intern de Informații numea „aparent interminabilele discuții" despre lege.

Churchill era de asemenea mai convins ca oricând că Luftwaffe făcea un efort deliberat de a-i ucide pe el și pe ceilalți membri ai guvernului său. Sediul Cabinetului de Război era consolidat, dar, așa cum îi spunea lui sir Edward Bridges, secretarul Cabinetului de Război, într-o minută datată sâmbătă, 15 februarie (una din cele cel puțin 18 minute compuse în acea zi), era îngrijorat că deosebit de vulnerabil la atac era sediul Forțelor Locale de Apărare ale

Marii Britanii. Bombardamentele germane păreau să se apropie tot mai mult și să se concentreze pe Whitehall. „Câte bombe au căzut într-un perimetru de 900 de metri din jur [-ul Cabinetului de Război]?", l-a întrebat Churchill pe Bridges.[6]

De fapt, până în acel moment cel puțin 40 de raiduri loviseră Whitehall, cu 146 de bombe pe o rază de 900 de metri în jurul Cenotafului, aflat la o stradă și jumătate distanță de Downing Street numărul 10, în inima complexului Whitehall.

În aceeași zi, Churchill i-a scris „Mopsului" Ismay pe tema invaziei. În ciuda rapoartelor Serviciilor de Informații care sugerau că Hitler renunțase la planul invadării Angliei, Churchill credea în continuare că amenințarea trebuia luată în serios. (Britanicii erau de acord: în ianuarie, un sondaj Gallup arătase că 62% dintre respondenți se așteptau ca Germania să invadeze în cursul anului.) Faptul că Hitler trebuia să lichideze Anglia la un moment dat era clar, la fel cum era și realitatea că trebuia să facă asta curând, înainte ca țara să devină prea puternică. Marea Britanie își creștea producția de armament și de echipamente și, dacă Legea de împrumut și închiriere a lui Roosevelt intra în vigoare, urma să primească în curând un val mare de provizii din America. Comandanții superiori ai lui Churchill credeau că Hitler nu avea de ales decât să invadeze, considerând reînceperea bombardării Londrei și a altor orașe englezești de către Germania drept un semn de rău augur al unui interes reînviat față de această intenție.

Churchill era mai puțin convins, dar era de acord în măsura în care considera imperativ ca Forțele Locale de Apărare și civilii să fie cât mai pregătiți pentru a respinge un atac al germanilor, iar pentru Churchill asta însemna că civilii trebuiau evacuați de pe plajele Angliei și din comunitățile din zona litorală. „Trebuie să-i convingem pe oameni să plece", îi scria el „Mopsului" Ismay, „... și să le explicăm celor care doresc să rămână care este cel mai sigur loc în casele lor și că nu vor putea să mai plece după ce va începe totul."[7]

Beaverbrook, la rândul lui, își teroriza directorii de fabrici cu solicitarea de a accelera producția. „Nevoia de eforturi susținute și sporite din partea tuturor celor implicați în producția de aeronave rămâne vitală pentru securitatea țării în fața amenințării invaziei când vremea se va îndrepta", le scria el într-o telegramă celor 144 de companii implicate în construcția de structuri mecanice pentru avioane.[8] „Vă cer, prin urmare, să mă asigurați că activitatea va continua în viitor în fabrica dumneavoastră în toate duminicile, astfel încât să obținem un randament maxim." A trimis telegrame similare altor 60 de companii care fabricau echipamente de decontaminare. „Echipamentele de decontaminare sunt necesare urgent, așa că vă cer să munciți zi și noapte în ture și mai ales să munciți duminicile."

Întâmplarea a făcut ca plecarea lui Harry Hopkins să coincidă cu sosirea unei perioade de vreme caldă, de primăvară, zăpada s-a topit și brebeneii au ieșit de sub iarba din Hyde Park. La plimbare cu „adorabilul ei Rupert", cel cu membrul deformat, Joan Wyndham scria: „Zi însorită ca de primăvară, cer albastru, minunat sentiment de exaltare... Acea după-amiază a fost una dintre cele mai fericite petrecute împreună. Am fost două minți cu un singur gând sau mai bine zis fără nici un gând."[9]

Tot în săptămâna aceea, Randolph Churchill și noua lui Unitate de comando nr. 8 au pornit spre Egipt la bordul navei *Glenroy*. Unitatea avea acum peste 500 de soldați, plus un grup de ofițeri și oameni de legătură, unul dintre ei fiind scriitorul Evelyn Waugh, și el membru al clubului social al lui Randolph, White's. Randolph și Pamela sperau că această pauză avea să le dea șansa de a-și stabiliza situația financiară, lucru cu atât mai vital acum, când ea bănuia că ar putea fi însărcinată cu al doilea copil. „Ce să zic, este îngrozitor să fim separați", îi spusese Randolph înainte de plecare, „... dar măcar o să ne achităm toate datoriile".[10]

Dar voiajul a fost lung și slăbiciunea lui Randolph pentru jocurile de noroc – profundă.

Capitolul 76. Londra, Washington și Berlin

Pentru Churchill, prima săptămână din martie a fost una tensionată. Legea de împrumut și închiriere încă nu trecuse și existau semne că susținerea pentru această lege era tot mai slabă. Ultimul sondaj Gallup arăta că 55% dintre americani erau în favoarea adoptării proiectului de lege, procent în scădere de la 58% în sondajul precedent. Asta se poate să fi contribuit la proasta dispoziție a lui Churchill la începutul unei mese de prânz de joi, 6 martie, care s-a ținut în noul salon blindat din subsolul din Downing Street numărul 10, în cinstea unui alt oaspete american, James Conant, președintele de la Harvard.

Churchill nu era încă prezent când Clementine, Conant și alți câțiva oaspeți s-au îndreptat către salon. Proful și-a făcut apariția, înalt și melancolic, la fel și o prietenă a lui Clementine, Winnifreda Yuill. Prezent era și Charles Eade, un cunoscut editor de presă și compilator al discursurilor lui Churchill.

Clementine a servit lichior și a decis că masa poate să înceapă fără soțul ei. Purta baticul cu slogan de război înfășurat în jurul capului ca un turban.

Primul fel încă nu fusese servit când, în sfârșit, a sosit și Churchill. După ce a intrat, i-a sărutat mâna Winnifredei, un început destul de cordial, urmat însă de o liniște totală. Churchill suferea încă de bronșită și era în mod evident într-o dispoziție morocănoasă. Părea obosit și deloc dispus să converseze.

Sperând să mai destindă atmosfera, Conant a decis să sublinieze de la bun început că este un susținător înflăcărat al Legii de împrumut și închiriere. I-a mai spus lui Churchill că declarase în Senat că Statele Unite ar fi trebuit să intervină direct în război. Moment în care, nota Conant în jurnalul lui, Churchill a devenit mai comunicativ.

Mai întâi, și cu o bucurie evidentă, prim-ministrul a descris un raid britanic de succes asupra insulelor Lofoten din Norvegia, desfășurat în urmă cu două zile de un grup

de comandouri britanice și de soldați norvegieni. Denumită Operațiunea Claymore, acțiunea reușise să distrugă fabrici care produceau ulei din ficat de cod, crucial pentru alimentarea Germaniei cu vitaminele A și D, foarte necesare pentru populație, și glicerină, un element important în producția explozibililor. Comandourile capturaseră peste 200 de soldați germani și câțiva colaboratori norvegieni, porecliți „quislingi", după Vidkun Quisling, un politician norvegian care căutase să se alieze cu Germania.

Aceasta era povestea oficială. Dar Churchill cunoștea un secret, ceva ce nu le dezvăluise invitaților săi la masă. În timpul raidului, comandourile reușiseră capturarea componentei-cheie a unei mașini de criptare germane Enigma și a unui document ce conținea cheile de decriptare pe care urma să le folosească marina germană în lunile următoare. Acum, spărgătorii de coduri de la Bletchley Park puteau să descifreze nu doar comunicările Luftwaffe, ci și pe cele ale marinei germane, inclusiv ordinele transmise către submarine.

Churchill a ridicat apoi problema care îl frământa cel mai mult: împrumutul-închirierea. „Legea asta trebuie să treacă", i-a spus el lui Conant.[1] „Ce s-ar întâmpla cu noi toți dacă nu ar trece, ce s-ar întâmpla cu președintele. Va rămâne ca un eșec în istorie dacă această lege nu va trece."

John Colville, încă dornic să renunțe la postul său și să plece la război, a venit cu un nou plan.

Luni dimineața, 3 martie, se dusese să călărească în Richmond Park, lângă Grădinile Botanice Regale din Kew, folosind un cal împrumutat de la un prieten, Louis Greig, asistent personal al ministrului aerului Sinclair. Mai apoi Colville l-a dus pe Greig cu mașina la Londra, iar pe drum, fără să mai stea pe gânduri, i-a spus lui Greig că dorea să se alăture echipajului unui bombardier. Avea vaga idee că Churchill ar fi fost mai dispus să-l lase să intre în RAF decât în marină sau în armată.

Greig i-a promis să-l înscrie pentru etapa următoare a procesului de înrolare, un „interviu" medical. Colville a fost încântat. Nu se știe dacă era la curent sau nu cu faptul

că speranța de viață a unui nou membru al echipajului unui bombardier era de aproximativ două săptămâni.

La Washington, Departamentul de Război cerceta cu atenție un raport care analiza perspectivele Marii Britanii, întocmit de propria Divizie planuri de război. „Este imposibil de prezis", scria raportul, „dacă insulele britanice vor cădea sau, dacă da, când."[2]

Anul următor a fost crucial. Producția britanică de materii prime pentru război era în creștere, iar ajutorul american sporea, în vreme ce resursele germane, afectate de zece luni de război și de ocupație, nu aveau decât să scadă și mai mult față de punctul lor de maxim dinainte de război. Într-un an, spunea raportul, cele două părți aveau să ajungă la egalitate – cu condiția ca Marea Britanie să supraviețuiască atât. Cea mai gravă amenințare „este intensificarea activității în aer, la sol și sub apă care coincide cu sau este urmată de o încercare de invazie".

Dacă Marea Britanie putea să reziste acestui asalt combinat, era o chestiune încă supusă dezbaterii, avertiza raportul. „În această perioadă critică, Statele Unite nu-și permit să-și bazeze programul militar pe presupunerea că insulele britanice nu vor ceda în urma blocadei sau că nu vor putea fi invadate cu succes. Se presupune că perioada critică este de la momentul prezent până la 1 noiembrie 1941."

Hitler voia să folosească și mai multă forță împotriva Marii Britanii. Părea tot mai probabil că America avea să intre în război, dar că avea să o facă doar dacă, argumenta el, Anglia mai exista. Pe 5 martie, el a emis o nouă directivă, nr. 24, de data asta semnată de feldmareșalul Wilhelm Keitel, comandantul Înaltului Comandament al Forțelor Armate (OKW), vizând în principal modul în care Germania și Japonia își puteau coordona strategia în cadrul Pactului Tripartit, pe care ambele îl semnaseră împreună cu Italia toamna precedentă.[3]

Scopul, spunea directiva, „trebuie să fie *convingerea Japoniei să ia măsuri în Extremul Orient* cât mai curând posibil. Acest lucru va împiedica puternicele forțe engleze

și va devia efortul principal al Statelor Unite ale Americii către Pacific." În afară de asta, Germania nu avea alte interese în Extremul Orient. „*Scopul comun* al strategiei", afirma directiva, „trebuie să fie cucerirea rapidă a Angliei pentru a împiedica America să intre în război."

CAPITOLUL 77. SÂMBĂTĂ NOAPTEA

Acel weekend avea să fie unul foarte important pentru Mary Churchill – o altă ocazie de a evada din Temniță, de data aceasta pentru a merge cu mașina la Londra, împreună cu mama ei, la un eveniment care chiar și acum, în vreme de război, dădea startul sezonului monden londonez: dineul dansant anual cu ocazia aniversării reginei Charlotte, balul anual al debutantelor, programat pentru sâmbătă, 8 martie. Mai apoi Mary și prietenii ei aveau de gând să continue distracția până în zorii zilei următoare, dansând și bând într-unul dintre cele mai populare cluburi de noapte din oraș, Café de Paris.

Vremea promitea să fie superbă: senin, cu o lună pe trei sferturi plină, în creștere. Vreme perfectă pentru fete în cele mai diafane rochii de mătase și tineri în costume de seară și cu jobene de mătase pe cap. Și pentru bombardierele germane.

Diviziile de artilerie și proiectoarele se pregăteau pentru ceea ce mai mult ca sigur avea să fie o noapte foarte lungă.

La Café de Paris din strada Coventry, Piccadilly, proprietarul Martin Poulsen aștepta cu nerăbdare o noapte plină. Serile de sâmbătă atrăgeau întotdeauna cei mai mulți clienți în club, dar aceasta în special promitea să aducă o mulțime mai numeroasă și mai zgomotoasă ca oricând, datorită balului debutantelor care avea loc în apropiere, la hotelul Grosvenor House. Debutantele împreună cu însoțitorii lor și prietenii acestora – cei mai atrăgători bărbați erau numiți „delectarea debutantelor" – aveau fără îndoială să vină la club după bal și să umple localul până la refuz. Era unul dintre cele mai populare cluburi din oraș, alături de Embassy Club și The 400, și se spunea că avea una dintre cele mai bune formații de jazz și cei mai charismatici șefi de orchestră. Proprietarul Poulsen angajase un solist deosebit de popular care să încheie programul, Kenrick „Snakehips" („Șolduri de Șarpe") Johnson, un mlădios dansator și dirijor de culoare în vârstă

de 26 de ani din Guyana Britanică – „frumosul, zveltul, grizonantul Șolduri de Șarpe", așa cum îl descria o femeie.[1] Practic, nimeni nu-i spunea Kendrick. Doar Ken. Sau pur și simplu Snakehips.

Poulsen însuși era cunoscut pentru optimismul și personalitatea lui exuberantă, care unora li se părea ceva anormal, ținând cont că era danez – „cel mai puțin melancolic danez din istorie", după cum spunea biograful clubului.[2] Poulsen fusese șef de sală într-un alt club popular înaintea deschiderii Café de Paris, într-un fost restaurant amărât, în mare parte gol, de la subsolul Rialto Cinema. Noul interior dorea să evoce strălucirea și luxul de pe *Titanic*. Odată cu izbucnirea războiului, localizarea subterană a clubului îi oferise lui Poulsen un avantaj de marketing asupra concurenților săi. El îl promova ca fiind „cel mai sigur și mai animat restaurant din oraș – chiar și în timpul raidurilor aeriene. *Șase metri sub pământ.*" În realitate însă, nu era mai sigur decât orice altă clădire din cartier. Clubul era într-adevăr într-un subsol, dar avea un tavan obișnuit și, deasupra lui, doar acoperișul de sticlă de la Rialto.

Dar, cum am mai spus, Poulsen era un optimist. Cu doar o săptămână înainte, el îi spusese unui tovarăș de golf că era atât de convins că războiul avea să se termine curând, încât comandase 25 000 de sticle de șampanie, băutura preferată a clienților lui. Sticlele Magnum erau favorite. „Nu știu de ce oamenii se agită atât cu tot acest blitz", îi spunea el unei prietene.[3] „Eu sunt absolut sigur că se va termina într-o lună sau două. De fapt, sunt atât de sigur de asta încât am să comand niște lumini de neon pentru firma luminoasă, Café de Paris."

Clubul era deja aglomerat la ora 20:15 în acea sâmbătă când sirenele au început să sune. Nimeni nu le-a băgat în seamă. Prima formație cânta. Șolduri de Șarpe urma să apară curând pe scenă pentru primul său număr, la 21:30.

Joseph Goebbels își petrecuse seara de sâmbătă la Berlin înainte să plece la casa lui de la țară de pe malul lacului Bogensee, a doua zi. Soția lui, Magda, se lupta cu o bronșită care nu-i mai trecea.

În consemnarea de sâmbătă din jurnalul personal, Goebbels admitea că raidul britanic din insulele Lofoten din Norvegia „a fost mai grav decât s-a crezut la început". Pe lângă distrugerea fabricilor producătoare de ulei de pește și de glicerină, atacatorii scufundaseră 15 000 de tone de mărfuri germane. „A fost implicat spionajul norvegian", a scris el, notând că Josef Terboven, comisar al Reichului pentru Norvegia, german și credincios supus al partidului, fusese trimis să-i pedepsească pe insulari pentru ajutorul dat atacatorilor. Sâmbătă, Terboven i-a telefonat lui Goebbels pentru a raporta ce realizase până în acel moment, după cum rezuma cel din urmă în jurnalul lui: „A înființat o instanță punitivă care să dea cele mai aspre pedepse pe insula Lofoten pentru cei care i-au ajutat pe englezi și i-au trădat pe germani și pe oamenii lui Quisling. A dat ordin ca fermele sabotorilor să fie incendiate, să fie luați ostatici etc."[4]

Au fost progrese și în altă parte. „Au existat de asemenea numeroase condamnări la moarte în Amsterdam", nota Goebbels. „Eu sunt pentru funie în cazul evreilor. Indivizii aceia trebuie să-și învețe lecția."

Își încheia consemnarea din acea seară astfel: „S-a făcut atât de târziu. Iar eu sunt atât de obosit."

La Washington, perspectivele Legii de împrumut și închiriere se îmbunătățiseră. Un factor important fusese decizia lui Wendell Willkie, fostul adversar al lui Roosevelt, de a sprijini fără rezerve legea.[5] (Willkie și-a caracterizat cruciada fricii ca fiind „doar un neînsemnat discurs de campanie".) Acum se părea că proiectul de lege chiar avea să treacă de Senat, și asta curând – și fără a fi afectat de amendamente menite să-i submineze eficiența. Legea putea fi adoptată în orice zi.

Lucrul acesta părea acum atât de verosimil, încât Roosevelt s-a pregătit să trimită un nou emisar la Londra, de data aceasta opusul fragilului Harry Hopkins și un personaj care avea să influențeze curând atât viața lui Mary Churchill, cât și pe aceea a cumnatei acesteia, Pamela.

Capitolul 78. Bărbatul înalt și zâmbitor

Roosevelt și invitatul lui s-au instalat pentru prânz la masa de lucru a președintelui din Biroul Oval de la Casa Albă. Roosevelt se recupera după o răceală și părea moleșit.

„Un prânz extraordinar", scria ulterior invitatul său.[1] Prin „extraordinar", voia să spună de fapt extraordinar de oribil.

„Supă de spanac...", începea el.

Invitatul era William Averell Harriman, cunoscut sub diverse nume, Averell, sau Ave, sau Bill, în funcție de interlocutor. Bogat peste măsură, era moștenitorul imperiului feroviar Union Pacific, construit de tatăl său. Intrase în consiliul de administrație când era în ultimul an la Yale, iar acum, la 49 de ani, era președintele consiliului. La mijlocul anilor 1930, pentru a încuraja călătoriile cu trenul în Vest, el a dispus construirea unei mari stațiuni de schi în Idaho, numită Sun Valley. Era chipeș după orice standarde, însă cele două lucruri care îl făceau să iasă în evidență erau zâmbetul lui larg și strălucitor, eleganța mișcărilor și alura atletică. Era un schior experimentat și un jucător de polo călare desăvârșit.

Harriman urma să plece la Londra în câteva zile, luni, 10 martie, unde avea să coordoneze livrarea ajutoarelor americane odată ce Legea de împrumut și închiriere trecea, în sfârșit, de Senat. La fel ca Hopkins înaintea lui, Harriman avea să fie ochii și urechile lui Roosevelt pentru a vedea cum mergeau lucrurile în Marea Britanie, având însă în același timp și responsabilitatea ceva mai oficială de a se asigura că Churchill primește ajutorul de care avea cea mai mare nevoie și, odată ce-l primea, îl folosea cât mai eficient. La anunțarea numirii, Roosevelt i-a acordat titlul de „mediator pe probleme de apărare".

Harriman și-a cufundat lingura în lichidul verde apos.

„... nu era rea la gust, dar arăta ca niște apă fierbinte turnată peste niște spanac", scria el într-o notă pentru propriile consemnări. „Pâine prăjită albă și chifle fierbinți.

Felul principal, sufleu de brânză cu spanac!! Desert, trei clătite mari și groase, mult unt și sirop de arțar. Ceai pentru președinte și cafea pentru mine."

Harriman a analizat în mod deosebit acest prânz din cauza răcelii lui Roosevelt. El scria: „Mi s-a părut cea mai nesănătoasă dietă în condițiile date, mai ales că am discutat situația alimentară din Marea Britanie și nevoia lor tot mai mare de vitamine, proteine și calciu!!"

Roosevelt voia ca Harriman să facă din aprovizionarea cu alimente a Angliei o prioritate, acordând mult timp – prea mult în opinia lui Harriman – discuției despre alimentele specifice de care britanicii ar fi avut nevoie pentru a supraviețui. Harriman considera situația ironică: „Cum președintele era în mod evident obosit și epuizat mental, mi s-a părut, în interesul britanicilor, că o îmbunătățire a dietei președintelui ar fi trebuit să fie prioritatea".

Harriman a plecat de la întâlnire îngrijorat că Roosevelt nu pricepea încă exact gravitatea poziției Marii Britanii și ce însemna asta pentru restul lumii. Harriman însuși declarase public că era în favoarea intervenției Americii în război. „Una peste alta, am plecat cu sentimentul că președintele nu se confruntase cu ceea ce eu consideram a fi realitățile situației, și anume că existau toate șansele ca Germania, fără ajutorul nostru, să paralizeze transporturile navale pentru a le afecta capacitatea de a rezista."

Ulterior în aceeași zi, pe la 17:30, Harriman s-a întâlnit cu secretariul de stat Cordell Hull, răcit și el și arătând obosit. Cei doi au discutat despre situația generală a marinei, în special despre amenințarea pe care o reprezentau pentru Singapore puterea în creștere și ostilitatea Japoniei. Marina SUA nu avea în plan să intervină, i-a spus Hull, dar el personal considera că marina trebuia să trimită cele mai puternice nave în apele Indiilor de Est Olandeze, ca o etalare de forță, în speranța – după cum parafraza Harriman afirmațiile ministrului – „că, blufând, japonezii ar putea fi ținuți în frâu".[2]

Dacă ar fi stat cu mâinile în sân, America ar fi riscat „umilitoarea consecință" în care japonezii ar fi pus mâna pe puncte strategice din Extremul Orient, în vreme ce America și-ar fi ținut navele ancorate în siguranță la bazele lor din Pacific. Evident istovit și amețit de răceală, Hull nu și-a putut aminti pentru o clipă localizarea exactă a acelei baze.

„Cum se numește portul ăla?", a întrebat Hull.

„Pearl Harbor", a răspuns Harriman.

„Da", a spus Hull.

La început, Harriman a avut doar o vagă idee despre scopul exact al misiunii lui. „Nu mi-a dat nimeni instrucțiuni sau indicații despre care ar trebui să fie activitățile mele", scria el într-o altă notă pentru dosarul său.[3]

În discuțiile de tatonare cu oficialii marinei și ai armatei SUA, Harriman a descoperit o reticență profundă față de trimiterea de arme și de materiale britanicilor fără o înțelegere mai clară a ceea ce intenționau ei să facă cu ele. Harriman dădea vina pe Hopkins pentru asta. Hopkins păruse să aibă doar o idee confuză despre nevoile britanicilor și despre modul în care aceste nevoi se încadrau în strategia de război a lui Churchill. Comandanții cu care Harriman a stat de vorbă își exprimau scepticismul, părând nesiguri de competența lui Churchill. „Se fac remarci de genul: «Nu putem lua în serios solicitări făcute noaptea târziu după o sticlă de porto», care, fără a menționa nume, se referă evident la conversațiile nocturne dintre Hopkins și Churchill."

Scepticismul întâlnit de Harriman în Washington făcea acum clară misiunea lui, scria el. „Trebuie să încerc să-l conving pe prim-ministru că eu – sau altcineva – trebuie să le transmit oamenilor noștri strategia sa de război, altfel nu se poate aștepta să primească maximum de ajutor."

Harriman a rezervat un loc în avionul *Atlantic Clipper* al liniei aeriene Pan American, programat să decoleze la 9:15, luni, 10 martie, de la terminalul Marine Air al Aeroportului Municipal New York, cunoscut neoficial

drept Aerodromul LaGuardia. (Denumirea de Aeroportul LaGuardia avea să devină oficială și permanentă abia mai târziu, în 1953.) În cele mai bune condiții, călătoria dura trei zile, cu escale multiple, mai întâi în Bermuda, la șase ore de zbor, apoi o călătorie de 15 ore până la Horta, Azore. De acolo, *Clipper* zbura la Lisabona, de unde Harriman trebuia să prindă un zbor KLM până în orașul portughez Porto, să facă o escală de o oră, apoi să plece cu avionul la Bristol, Anglia, unde să prindă un zbor de pasageri către Londra.

Harriman și-a rezervat inițial o cameră la hotelul Claridge's, apoi a anulat rezervarea și a făcut o alta la Dorchester. Cunoscut drept foarte cumpătat (avea rareori numerar la el și nu achita niciodată nota de plată la restaurant; soția lui, Marie, îl numea „zgârcit nenorocit"[4]), el a telegrafiat la Claridge's sâmbătă, 8 martie: „Anulați-mi rezervarea, dar rezervați cea mai ieftină cameră pentru secretarul meu".

Cu doar două zile mai devreme, numele hotelului Dorchester fusese menționat în timpul mesei de prânz a lui Churchill cu președintele de la Harvard, Conant, care stătea la Claridge's.[5] Churchill sugerase că, de dragul siguranței, Conant ar fi trebuit să se mute la Dorchester – moment în care Clementine și prietena ei Winnifreda izbucniseră în râs, într-un mod nepoliticos și plin de înțeles, și, după cum își amintea un alt invitat, „i-au explicat doctorului Conant că, deși viața sa ar putea fi în mai mare pericol la Claridge's, reputația îi putea fi într-un pericol și mai mare la Dorchester".

Conant le răspunsese că, președinte la Harvard fiind, „ar prefera să-și riște mai degrabă viața decât reputația".

Capitolul 79. Șolduri de șarpe

Petrecerea dansantă a reginei Charlotte se ținea în sala de bal de la subsolul hotelului Grosvenor House, vizavi de latura estică a Hyde Park. Hotelul Dorchester era la câteva străzi mai la sud, ambasada SUA, la distanță egală, dar spre est. Automobile mari Daimler și Jaguar, cu luminile farurilor reduse la cruci subțiri de lumină, își croiau drum încet spre hotel. În ciuda posibilității unui raid aerian într-o noapte atât de senină și cu lună aproape plină, hotelul era plin de tinere în alb – 150 de debutante – și de numeroși părinți, tineri și foste debutante care veniseră să le prezinte în societate cu o noapte cu bucate alese delicioase și cu mult dans.

Mary Churchill, care fusese „prezentată" cu un an înainte, își petrecuse sâmbăta cu prietenii. Fusese la cumpărături cu Judy Montagu: „Am cumpărat niște cămăși de noapte drăguțe și o rochie de seară superbă". Orașul i s-a părut aglomerat și plin de oameni ieșiți la cumpărături. „Magazinele londoneze mi se par atât de animate și de grozave acum", scria ea.[1] Ea, Judy și încă două prietene au mers să ia prânzul împreună, apoi au participat la o repetiție pentru tradiționala ceremonie a tăierii tortului din cadrul balului, când noile debutante au exersat reverențe în fața unui uriaș tort alb. Nu era vorba de o simplă reverență, ci, mai degrabă, de o manevră atent coregrafiată – genunchiul stâng în spatele celui drept, bărbia sus, mâinile în lateral, coborâre ușoară – predată de o profesoară de dans, *Dame* Marguerite Olivia Rankin, mai bine cunoscută ca *Madame* Vacani.

Mary și prietenele ei au urmărit repetiția cu ochi critic. „Trebuie să spun", scria Mary, „că am fost toate de acord că nu e mare brânză de capul debutantelor de anul acesta."

După repetiție, Mary și încă o prietenă au băut ceai la Dorchester („Distracție maximă"), apoi au fost la manichiură, după care s-au gătit pentru bal. Mary a purtat o rochie albastră de șifon.

Mama ei și alte două doamne din înalta societate au ocupat o masă pentru ele, prietenii și familiile lor. Când dineul era pe punctul să înceapă și exact când Mary cobora treptele sălii de bal, au început să sune sirenele de raid aerian. S-au auzit apoi „trei bubuituri puternice", probabil de la un punct al artileriei antiaeriene instalat peste drum, în Hyde Park, într-o poiană dincolo de copaci.

Nimeni nu a părut să observe ori să se sinchisească, deși zgomotul tot mai mare de afară provoca evident un frison de emoție în plus, care lipsise în anii anteriori. În sala de bal, scria Mary, „era numai veselie, relaxare și fericire". Considerând sala de bal de la subsol la fel de sigură ca un adăpost împotriva bombardamentelor, Mary și ceilalți participanți s-au așezat la locurile lor, iar dineul a început. Formația cânta. Doamnele și debutantele și-au început distracția pe ringul de dans. Aici, fără jazz. Asta avea să vină mai târziu, la Café de Paris.

Mary putea distinge doar sunetele înăbușite ale bateriilor antiaeriene și ale bombelor care explodau, pe care le descria drept „lovituri ciudate și bubuituri deasupra vorbăriei noastre și a muzicii".

Când s-a declanșat alerta de bombardament, Șolduri de Șarpe Johnson bea ceva cu prietenii la Embassy Club, după care intenționa să ia un taxi ca să ajungă la Café de Paris și să intre pe scenă. Însă, când a ieșit afară, a observat că nu era nici urmă de taxi, șoferii fiind deja în adăposturi. Prietenii i-au spus să rămână și să nu riște să meargă la Café în mijlocul a ceea ce în mod clar era un raid de proporții. Dar Șolduri de Șarpe ținea morțiș să-și onoreze obligația față de proprietarul clubului, Martin Poulsen, veselul danez, care îi acordase permisiunea să cânte zece nopți în cluburile din afara Londrei pentru ceva bani în plus. A luat-o la fugă, glumind înainte de plecare în legătură cu pielea lui foarte neagră: „N-o să mă observe nimeni pe întuneric".[2]

Șolduri de Șarpe a ajuns la club la 21:45, dând năvală prin draperia neagră de camuflaj din capul scărilor aflate chiar la intrarea din stradă, apoi a coborât treptele.

Mesele înconjurau un amplu ring de dans oval, dispus de-a lungul unei axe imaginare nord-sud, cu o platformă înălțată la capătul dinspre sud, pentru formație. Dincolo de ring era o bucătărie spațioasă, care furniza delicatese ce sfidau raționalizarea și care includeau caviar, stridii, biftec, potârniche, pepene la gheață, limbă de mare și piersici Melba, toate udate cu șampanie din belșug. Două șiruri de scări flancau scena formației, ducând către un balcon ce se întindea de-a lungul pereților clubului și unde erau alte mese, multe dintre acestea preferate de clienții fideli ai clubului pentru priveliștea deasupra ringului de dans și rezervate împotriva unui bacșiș gras către Charles, șeful de sală. Nu existau ferestre.

Clubul era pe jumătate plin, dar mai mult ca sigur avea să se umple până la miezul nopții. Lady Betty Baldwin, o clientă, era fiica fostului prim-ministru Stanley Baldwin. Ea și o prietenă veniseră la club însoțite de doi ofițeri olandezi. Scoasă din sărite la început pentru că nu primise masa preferată, ea și însoțitorul ei își croiau acum drum către ringul de dans. „Bărbații, aproape toți în uniformă, păreau extrem de arătoși, tinerele femei, foarte frumoase, întreaga atmosferă, una de mare veselie și de farmec tineresc", spunea ea mai târziu.[3]

Cuplul tocmai trecea pe lângă scena formației când Șolduri de Șarpe a ajuns, de-a abia trăgându-și sufletul după atâta fugă.

În acest moment, 21 de bucătari și ajutoare de bucătari munceau de zor. Zece dansatoare se pregăteau să urce pe scenă. Un chelner de la balcon trăgea o masă de lângă perete ca să facă loc unui grup de șase persoane care tocmai sosiseră. Harry MacElhone, barmanul, fostul patron de la Harry's New York Bar din Paris, acum în exil, tocmai amesteca niște cocktailuri pentru un grup de opt persoane. O femeie pe nume Vera Lumley-Kelly introducea fise într-un telefon public ca să-și sune mama și să o avertizeze să stea în holul casei până trecea raidul. Formația a început să cânte o piesă de jazz ritmată, „Oh Johnny, Oh Johnny, Oh!" Un client pe nume Dan nota o solicitare specială pe un meniu, care suna astfel: „Ken", referindu-se la Șolduri de Șarpe, „este aniversarea surorii mele. Crezi că ai putea

strecura un «Mulți ani trăiască» într-un foxtrot? Mersi, Dan."[4]

Șolduri de Șarpe s-a apropiat de latura din dreapta scenei unde era formația. Ca de obicei, purta un smoching elegant și o garoafă roșie. Poulsen, proprietarul, și Charles, șeful de sală, erau împreună la balcon.

O femeie de pe ringul de dans a executat un pas de dans rapid, agitându-și mâna în aer și strigând: „Uau, Johnny!"

La hotelul Grosvenor House, balul reginei Charlotte continua fără întrerupere.

Mary scria: „Părea atât de ușor să uiți – acolo, cu toată lumina, atmosfera și muzica – străzile pustii cufundate în beznă, zgomotul tunurilor, sutele de bărbați și de femei pregătiți la posturile lor, bombele, moartea și sângele".[5]

Afară, raidul se intensificase. Cerul nopții s-a umplut de avioane și de fascicule de lumină gălbuie, în timp ce corole strălucitoare și fierbinți ca de margarete explodau pe fundalul negru catifelat. Bombardierele au aruncat 130 000 de incendiare și 130 de tone de bombe brizante. 14 bombe brizante au căzut peste Palatul Buckingham și Green Park, aflat chiar la nord. 23 de bombe au căzut în stația de tren de pe strada Liverpool sau în imediata apropiere, una căzând chiar între peroanele 4 și 5. O bombă neexplodată i-a forțat pe doctorii de la spitalul Guy să evacueze secția de chirurgie. O alta a distrus o secție de poliție din City – districtul financiar –, omorând doi oameni și rănind 12. Echipajele de pompieri au raportat că se întâlniseră cu un nou tip de incendiară, care, la impactul cu solul, lansa rachete incendiare până la 60 de metri în aer.

O bombă cântărind 50 de kilograme a căzut prin acoperișul cinematografului Rialto, ajungând până la subsol, pe ringul de dans din Café de Paris, unde a explodat. Era ora 21:50.

Nimeni din club nu a auzit bubuitura, dar toată lumea a văzut-o și a simțit-o: o lumină puternică, o lumină extraordinară, o lumină albastră. Pe urmă un nor înecăcios de praf și cordită și o beznă absolută.

Un saxofonist pe nume David Williams fusese sfâșiat în două. Unul dintre ofițerii olandezi din grupul lui Betty Baldwin își pierduse degetele. Șase clienți de la o masă muriseră fără vreun semn de răni externe, rămânând așezați. Șeful de sală, Charles, fusese azvârlit de la balcon pe podea, unde se oprise lângă o coloană de la celălalt capăt al sălii, mort. O tânără se alesese cu ciorapii sfâșiați de explozie, dar în rest era teafără. Vera Lumley-Kelly, care tocmai forma numărul mamei ei la telefonul public, a apăsat calmă butonul marcat cu litera „B", care i-a înapoiat fisa.

La început a fost liniște. Pe urmă au început să se audă voci înfundate și zgomot de moloz dat la o parte de supraviețuitorii care încercau să se miște. Tencuiala pulverizată a umplut aerul și părul tuturor. Fețele erau negre de la cordită.

„Efectiv m-a dat jos din picioare", spunea un client, „și am simțit ca și cum o mână uriașă m-ar fi apăsat în jos." Un membru al formației, Yorke de Souza, declara: „Mă uitam la ringul de dans cu ochii pe jumătate închiși când s-a văzut o lumină orbitoare. M-am trezit acoperit de moloz, tencuială și sticlă pe scena formației, sub pian. Nu puteam să respir de la mirosul de cordită. Era beznă ca noaptea." Ochii i s-au obișnuit cu întunericul. O lumină venea din bucătărie. De Souza și încă un membru al formației, Wilkins, au început să caute supraviețuitori și au dat peste un corp cu fața în jos. „Am încercat cu Wilkins să-l ridicăm, dar am rămas cu partea de deasupra a trupului în mâini", a spus de Souza.[6] „Era Dave Williams", saxofonistul. „Am simțit o greață violentă când l-am lăsat să cadă. Mi s-au împăienjenit ochii. Mergeam ca ametit."

Lady Baldwin s-a trezit în fund pe podea, cu un picior prins sub dărâmături. „Era teribil de cald", spunea ea. „Mi s-a părut că sunt lac de sudoare." Dintr-o tăietură de pe față îi țâșnea sânge. „A apărut o lumină în capul scărilor și am văzut niște oameni urcând scările, cărând victime în spate." Ea și ofițerul olandez au găsit un taxi și i-au cerut șoferului să o ducă la cabinetul medical.

Șoferul i-a spus: „Vă rog să nu sângerați pe banchetă".

Cei 21 de angajați din bucătărie au supraviețuit nevătămați, la fel și cele zece dansatoare care așteptau să intre în scenă. O numărătoare inițială a estimat numărul morților la 34 și pe cel al răniților la 80, mulți dintre ei mutilați și sfârtecați.

Șolduri de Șarpe era mort, cu capul desprins de trup.

În cele din urmă, dansul de la hotelul Grosvenor House s-a încheiat și a sunat semnalul de încetare a alarmei. Sala de bal de la subsol a început să se golească. Mary, cu permisiunea mamei ei, a pornit alături de niște prieteni și câteva mame (fără Clementine) către următoarea distracție, clubul Café de Paris.

Când mașinile în care se afla grupul lui Mary s-au apropiat de club, au găsit drumul blocat de dărâmături, ambulanțe și mașini de pompieri. Gardienii voluntari deviau traficul pe străzile adiacente.

În grupul lui Mary întrebarea presantă devenise: dacă nu pot ajunge la Café de Paris, atunci unde să încerce? S-au dus la un alt club și și-au petrecut tot restul nopții dansând. La un moment dat, au aflat despre bombă. „Of, era atâta veselie în grupul nostru... și deodată, totul a părut atât de greșit și o batjocură", scria Mary în jurnalul ei.[7]

Până acum, tunurile, diviziile care le acționau, sunetele și exploziile de la distanță păruseră toate foarte îndepărtate, dincolo de granițele vieții de zi cu zi. „Cumva", scria ea, „nu păreau reale – desigur că nu este decât un vis groaznic sau o plăsmuire a imaginației.

Însă acum este real, Café de Paris a fost lovit, mulți morți și răniți grav. Oamenii ăia dansau și râdeau exact ca noi. Și au dispărut acum într-o clipă din tot ce știm către vastul, infinitul necunoscut."

Un prieten din grupul ei, Tom Shaughnessy, a încercat să plaseze tragedia în context: „Dacă oamenii care au fost uciși la Café s-ar întoarce brusc acum și ne-ar vedea pe toți aici, ar spune cu toții: «Continuați, să cânte muzica. Mergi înainte, Londra.»"

Și așa au și făcut, dansând, râzând și glumind până la 6:30 în zorii zilei de duminică. „Amintindu-mi acum momentul", scria Mary mulți ani mai târziu, „sunt un pic

șocată că am căutat un alt loc unde să ne distrăm pentru cât mai rămăsese din noaptea aceea."[8]

În raportul despre evenimentele din acea noapte, autoritățile apărării civile din Londra au numit bombardamentul „cel mai grav raid de la începutul lui ianuarie până acum".

La ora trei dimineața, Harry Hopkins a sunat la Chequers din Washington, D.C., și i-a spus lui John Colville că Senatul SUA adoptase proiectul Legii de împrumut și închiriere. Votul fusese de 60 la 31.

CAPITOLUL 80. CADRILUL BAIONETEI

Pentru Churchill, telefonul lui Harry Hopkins a fost cu adevărat binevenit, „o gură de aer proaspăt".[1] A doua zi dimineață, el i-a telegrafiat lui Roosevelt: „Aveți binecuvântarea întregului Imperiu Britanic, dumneavoastră și întregul popor american, pentru acest ajutor de nădejde în vremuri de restriște".[2]

Entuziasmul lui a atins cote maxime în seara aceea, în ciuda bronșitei care îl chinuia. Deși în mod evident bolnav, Churchill lucrase toată ziua în ritmul său obișnuit, citind documente și ultimele interceptări de la Bletchley Park și dictând pe bandă diverse minute și directive. Chequers era plin de musafiri, unii care își petrecuseră acolo noaptea, alții care sosiseră în acea dimineață. Erau prezenți majoritatea celor din cercul intim al lui Churchill, inclusiv Proful, „Mopsul" Ismay și Colville. Prezenți mai erau fiica lui Churchill, Diana, și soțul ei, Duncan Sandys, și Pamela Churchill. (Pamela îl lăsa de obicei pe bebe Winston acasă, la Hitchin, cu doica.) Un observator american, colonelul William Donovan, a sosit duminică. Charles de Gaulle a plecat în acea dimineață. Cel mai de seamă oaspete era prim-ministrul Australiei, Robert Menzies, care a rămas tot weekendul. Mary și Clementine se întorseseră de la Londra, aducând povestiri despre ororile și momentele frumoase de sâmbătă noaptea.

Petrecerea era în plină desfășurare, fără Churchill, când, chiar înainte de cină, a coborât și el, într-un final, îmbrăcat în salopeta lui albastru-deschis.

Pe durata cinei, discuția s-a desfășurat haotic, Colville descriind-o ca pe „o mulțime de conversații frivole despre metafizică, solipsism și matematică superioară". Clementine a sărit peste cină, petrecându-și seara în pat. După spusele lui Mary, făcuse guturai. Mary era îngrijorată, de asemenea, de sănătatea tatălui ei. „Papa nu este deloc bine", scria ea în jurnal.[3] „Foarte îngrijorător."

Dar Churchill era ca o tornadă. După cină, alimentat cu șampanie și coniac, a pornit gramofonul de la Chequers și a început să pună discuri cu muzică militară și cântece. A scos o pușcă de vânătoare, probabil o Mannlicher, și a început să mărșăluiască pe muzică, una dintre distracțiile lui preferate de seară. A executat apoi o serie de manevre cu pușca și baioneta, arătând în salopeta pe care o purta ca un fioros ou de Paște albăstrui plecat la război.

Generalul Brooke, comandantul Forțelor Interne, a considerat totul în egală măsură de îngrozitor și de ridicol. „Seara aceea îmi este vie în amintire", scria el mai târziu, într-un addendum la jurnalul publicat, „căci a fost una din primele ocazii în care l-am văzut pe Winston într-o dispoziție atât de voioasă și de relaxată. Am fost zguduit să-l văd făcând acea demonstrație de exerciții cu baioneta, îmbrăcat în combinezonul acela al lui și stând în istoricul salon de la Chequers. Îmi amintesc că m-am întrebat ce ar fi spus Hitler de această demonstrație de mânuire a armei."[4]

În seara aceea, Churchill s-a dus devreme la culcare, singura concesie pentru starea lui de sănătate șubrezită din cauza bronșitei. Oaspeții i-au fost recunoscători. „În pat la ora record 23:30", scria Colville în jurnalul lui.[5] Generalul Brooke observa: „Din fericire, premierul a decis să meargă la culcare devreme, așa că la miezul nopții eram instalat confortabil într-un pat elisabetan cu baldachin de la 1550. Nu am putut să nu mă întreb, înainte să adorm, ce povești minunate ar putea spune patul acela despre diverșii lui ocupanți din ultimii 400 de ani!"[6]

La Berlin, Joseph Goebbels nota în jurnalul lui despre noile „atacuri insistente" asupra Londrei, adăugând: „Va fi și mai rău".[7]

CAPITOLUL 81. CARTOFORUL

Pentru a evita amenințarea atacului submarin și aerian din Mediterană, nava pe care se afla Randolph Churchill, *Glenroy*, ocolise prin Egipt, coborâse pe lângă coasta vestică a Africii, apoi urcase din nou, până în Golful Aden, Marea Roșie și Canalul Suez. Voiajul fusese lung și anost – 36 de zile pentru a ajunge la intrarea în Canal, pe 8 martie. Neavând mare lucru de făcut ca să nu se plictisească, Randolph a apelat la una dintre îndeletnicirile sale preferate. „Se juca la greu pocher, ruletă, bacara, seară de seară", scria Evelyn Waugh într-un memorandum despre unitatea de comando.[1] „Randolph a pierdut 850 de lire în două seri." Într-o scrisoare către soția sa, Waugh remarca: „Biata Pamela va trebui să se angajeze".[2]

Pe măsură ce voiajul continua, pierderile lui Randolph creșteau, până când a ajuns să le datoreze tovarășilor de voiaj 3 000 de lire, 12 000 de dolari, echivalentul a peste 190 000 de dolari în prezent. Jumătate din sumă o datora unei singure persoane: Peter Fitzwilliam, membru al uneia dintre cele mai bogate familii din Anglia, în scurtă vreme moștenitorul Wentworth Woodhouse, un vast conac din Yorkshire considerat de unii că ar fi inspirat conacul Pemberley din romanul *Mândrie și prejudecată* al lui Jane Austen.

Randolph i-a dat vestea Pamelei într-o telegramă, în care o instruia să plătească datoria prin orice mijloace putea. I-a sugerat să-i trimită fiecărui creditor câte 5 sau 10 lire pe lună. „În orice caz", a încheiat el, „las la latitudinea ta, dar te rog să nu le spui mamei și tatei."[3]

Pamela, sigură acum că era din nou însărcinată, a fost șocată și speriată. Acesta era „punctul de ruptură", a spus ea. Cu o rată de 10 lire pe lună, ar fi avut nevoie de 12 ani doar ca să acopere datoria către Fitzwilliam. Suma era de neînțeles, cu atât mai mult cu cât scotea în evidență căsnicia ei distrusă. „Adică acela a fost primul moment de luciditate din viața mea când mi-am dat seama că eram absolut singură și că viitorul fiului meu depindea în întregime de mine, iar viitorul meu depindea doar de

mine, că nu mă mai puteam baza vreodată pe Randolph", spunea ea.[4]

Își amintea că se întrebase: „Ce naiba mă fac? Nu mă pot duce la Clemmie și la Winston."

Aproape imediat i-a venit în minte Beaverbrook. „Îl plăceam enorm, îl admiram extrem de mult", spunea ea. Pamela îl considera pe Beaverbrook un prieten apropiat, petrecând, împreună cu bebe Winston, mai multe weekenduri la reședința lui de la țară, Cherkley. El simțea la fel, deși cei care îl cunoșteau pe Beaverbrook înțelegeau că pentru el legătura lor avea o semnificație dincolo de simpla prietenie. Era o sursă de bârfă în cel mai înalt cerc din țară.

Pamela l-a sunat pe Beaverbrook și i-a spus, suspinând la telefon: „Max, pot să trec pe la tine?"

Pamela s-a urcat în Jaguarul ei și a pornit spre Londra. Era dimineață, așadar riscul unui bombardament era mic. A trecut pe străzile cenușii și pline de praf în urma dezastrului, dar colorate ici și colo de petice de tapet, vopsea și țesături din interiorul expus al caselor. S-a întâlnit cu Beaverbrook la noile birouri ale Ministerului Producției de Aeronave, situate acum într-o mare clădire a unei companii petroliere de pe cheiul Tamisei.

Pamela i-a spus despre datoriile la jocuri de noroc și despre căsnicia ei, avertizând că nu trebuia să divulge nimic din toate acestea lui Clementine sau lui Churchill, despre care știa că erau prieteni apropiați ai lui Beaverbrook. Bineînțeles că a consimțit, doar secretele erau preferatele lui.

Ea l-a întrebat apoi fără ocolișuri dacă i-ar fi putut oferi în avans salariul pe un an al lui Randolph. I s-a părut o rugăminte simplă, una pe care Beaverbrook i-ar fi îndeplinit-o cu siguranță. La urma urmei, slujba lui Randolph de la *Evening Standard* era mai degrabă o sinecură și nimic altceva. După rezolvarea crizei imediate, ea ar fi putut continua cu întrebarea mai importantă despre cum sau dacă mai avea rost să continue acea căsnicie.

Beaverbrook a privit-o. „Nu am să-i dau lui Randolph în avans nici măcar o lețcaie", a spus el.[5]

Pamela a fost șocată. „Îmi aduc aminte că am rămas absolut împietrită", spunea ea mai târziu. „Nu am crezut niciodată că n-o va face. Mi se părea că îi cerusem un lucru atât de mărunt."

Dar acum Beaverbrook a surprins-o din nou. „Dacă vrei să-ți dau un cec de 3 000 de lire", a spus el, „am s-o fac, dar e pentru tine." Dar avea să fie un cadou, a subliniat Beaverbrook, de la el pentru ea.

Pamela a devenit circumspectă. „Max trebuia să aibă control asupra oamenilor din jurul lui, fie că era vorba de Brendan Bracken sau chiar de Winston Churchill", spunea ea. „Adică el trebuia să fie la cârmă, iar mie mi-a mirosit de la o poștă [a] pericol." În trecut, Randolph o avertizase în privința lui Beaverbrook, spunându-i să nu se lase niciodată pradă influenței lui. „Niciodată", subliniase Randolph. „Să nu ajungi niciodată să fii controlată de Beaverbrook."

Acum, în biroul lui Beaverbrook, Pamela a spus: „Max, nu pot face asta".

Și totuși avea nevoie de ajutorul lui. Știa că trebuia să-și găsească un serviciu în Londra, ca să înceapă să achite datoriile.

Beaverbrook i-a propus un compromis. Putea să-i mute pe fiul ei și pe doică în casa lui de la țară, iar el urma să se asigure că va avea grijă de ei. Așa că ea era liberă să se mute la Londra.

Pamela a acceptat propunerea. A închiriat casa din Hitchin unei grădinițe care fusese evacuată din Londra (și a făcut profit, încasând două lire în plus pe săptămână față de cât plătea ea însăși). În Londra, și-a închiriat o cameră la ultimul etaj al hotelului Dorchester, pe care a împărțit-o cu nepoata lui Churchill, Clarissa. „Nu la fel de frumoasă sau de scumpă pe cât ar părea", scria Clarissa mai târziu, „pentru că nu era un etaj prea popular unde ți-ai fi dorit să fii în timpul repetatelor raiduri aeriene."[6] Cele două plăteau șase lire pe săptămână. Clarissa o plăcea pe Pamela, dar observa că „nu avea deloc simțul umorului". Ce avea însă era talentul de a profita din plin de o situație. „Era un amestec de talent în a mirosi ocaziile și un suflet cu adevărat generos", scria Clarissa.[7]

Curând după mutare, Pamela a mers la masa de prânz în Downing Street numărul 10, unde s-a trezit stând lângă ministrul aprovizionării, sir Andrew Rae Duncan, căruia i-a pomenit speranța ei de a găsi o slujbă în oraș. În 24 de ore avea o slujbă într-un departament al ministerului care se ocupa cu înființarea unor pensiuni pentru muncitorii angajați în fabricile de muniții situate departe de domiciliul lor.

La început, i-a fost mai greu cu mesele. În tariful camerei de la Dorchester era inclus doar micul dejun. Mânca de prânz la Ministerul Aprovizionării. La cină încerca, pe cât se putea, să mănânce în Downing Street numărul 10 sau cu prieteni avuți. S-a trezit obligată să „cerșească" aceste invitații la masă, dar asta s-a dovedit a fi o artă la care excela. Ajuta, desigur, faptul că era nora celui mai important om din Marea Britanie. Repede și fără osteneală, ea și Clarissa și-au făcut „prieteni și cunoștințe la fiecare etaj", își amintea Clarissa.

Cele două se adăposteau adesea de bombardamente în camera unui alt locatar, prim-ministrul australian Menzies, pe care Pamela a ajuns să-l cunoască datorită legăturii ei cu familia Churchill. Menzies ocupa un apartament mare de la mult râvnitul etaj unu al hotelului Dorchester. Femeile își petreceau nopțile pe saltele așezate în alcovul fără ferestre de la intrare.

Acum venea chestiunea „complicată" a păstrării secretului despre datoriile lui Randolph față de socrii ei, „pentru că nu le puteam spune sincer lui Clemmie și lui Winston de ce mă apucase așa, deodată, să-mi las traiul fericit de la Hitchin alături de copilul meu și să mă separ de el ca să-mi iau o slujbă în Londra".[8]

Ca să poată acoperi cheltuielile și să înceapă să achite din datorii, Pamela și-a vândut darurile de nuntă, „inclusiv", scria ea mai târziu, „niște cercei cu diamante și câteva frumoase brățări". Cu toate acestea pe cap, a pierdut sarcina, dând vina pe stresul și pe tot haosul din viața ei. Acum știa că mariajul ei se dusese de râpă.

Pamela a început să aibă un nou sentiment de libertate, susținut, de asemenea, și de faptul că în curând, pe 20 martie 1941, avea să împlinească 21 de ani. Bineînțeles că

habar n-avea că, în scurt timp, se va îndrăgosti de un bărbat mai în vârstă, care locuia cu două etaje mai jos, la unul dintre cele mai sigure etaje din cel mai sigur hotel din Londra.

Capitolul 82. O surpriză pentru Clementine

În dimineața zilei de luni, 10 martie, la New York, Averell Harriman s-a urcat la bordul avionului *Atlantic Clipper* la terminalul Marine Air al aeroportului LaGuardia, însoțit de secretarul său personal, Robert P. Meiklejohn. Cerul era senin, apele din Flushing Bay erau de un albastru intens, cristalin, temperatura la ora opt dimineața fiind de numai –2 °C. Avionul în care s-a urcat era un „vapor zburător" Boeing 314 – în esență, o navă uriașă cu aripi și motoare – și, într-adevăr, procesul de îmbarcare semăna mai degrabă cu îmbarcarea pe un vapor decât pe un avion, incluziv traversarea apei pe o rampă de îmbarcare asemănătoare unui dig.

Așa cum ar fi fost cazul dacă ar fi călătorit la clasa întâi pe un transatlantic, Harriman a primit o listă cu numele celorlalți pasageri. Lista era parcă desprinsă dintr-un roman al Agathei Christie, noua senzație a literaturii internaționale, al cărei cel mai bine vândut thriller *Zece negri mititei* fusese publicat în State cu un an în urmă.[1] (Versiunea britanică avea un titlu îngrozitor, *Ten Little...*, al treilea cuvânt fiind un termen grosolan pentru oamenii de culoare folosit în mod obișnuit la vremea aceea în Marea Britanie și în America.) Pe listă se aflau Antenor Patiño, identificat drept diplomat bolivian, dar cunoscut mai bine în toată lumea ca „Tin King" („Regele Staniului"), și Anthony J. Drexel Biddle Jr., care fusese ambasador în Polonia în timpul invaziei naziste și care urma să servească acum ca trimis pe lângă diferite guverne aflate în exil la Londra, acesta călătorind împreună cu soția și cu secretara lui. Mai erau și alți diplomați britanici și americani pe listă, dar și doi curieri și diverși funcționari. Un pasager pe nume Antonio Gazda, descris drept inginer din Elveția, era, de fapt, un traficant internațional de arme, care vindea armament ambelor tabere.

Fiecare pasager avea dreptul la 30 de kilograme de bagaj. Harriman și secretarul lui aduseseră câte două valize

fiecare. Ambasadorul Biddle avea 34 de valize și a mai încărcat 11 într-un alt avion.

Clipper a părăsit locul de acostare, a intrat pe Brațul Long Island de lângă Queens și a început procedura de decolare, trecând peste o porțiune de apă de doi kilometri înainte să se înalțe, în cele din urmă, împroșcând peste tot ca o balenă care iese din apă. Cu o viteză de croazieră de 233 de kilometri la oră, hidroavionul avea nevoie de aproximativ șase ore până la prima escală, Bermuda. Zbura la o înălțime de 2 438 de metri, iar asta însemna că mai mult ca sigur nu avea cum să evite nici un nor și nici o furtună care i-ar fi ieșit în cale. Așadar turbulențe, dar și lux. Stewarzi în livrele albe serveau mese complete în veselă de porțelan într-un compartiment separat cu mese, scaune și fețe de masă. La cină, bărbații veneau în costum, femeile, în rochii de seară. Pentru noapte, stewarzii pregăteau paturi în cușete separate cu perdelițe. Călătorii în luna de miere puteau rezerva un apartament privat în coada avionului și să se bucure de acolo de imaginea lunii reflectându-se în marea de sub ei.

Când avionul s-a apropiat de Bermuda, stewarzii au tras jaluzelele, o măsură de siguranță care să-i împiedice pe călători să vadă baza navală britanică de dedesubt. Oricine trăgea cu ochiul risca o amendă de 500 de dolari, echivalentul a 8 000 de dolari în prezent.[2] La aterizare, Harriman a aflat că următoarea etapă a zborului său urma să fie întârziată până a doua zi, marți, 11 martie, din cauza vremii nefavorabile din Insulele Azore, unde avioanele Clipper trebuiau să aterizeze pe o porțiune expusă a Atlanticului.

În timp ce Harriman aștepta îndreptarea vremii, Roosevelt semna promulgarea Legii de împrumut și închiriere.

La Lisabona, Harriman a avut parte de o altă întârziere. Zborul KLM către Bristol, Anglia, era foarte solicitat, iar pasagerii cu rangul oficial cel mai înalt, precum ambasadorul Biddle, aveau prioritate. Harriman s-a cazat la hotelul Palácio din Estoril, pe Riviera portugheză, cunoscută atât pentru luxul ei, cât și pentru faptul că era

un leagăn al spionajului. De fapt, aici el a avut o scurtă întâlnire cu colonelul Donovan, care, după duminica petrecută la Chequers, se întorcea acum la Washington, unde urma să devină curând șeful celei mai importante agenții de spionaj din timpul războiului, Biroul de Servicii Strategice.

Adorând eficiența, Harriman a decis să profite de întârziere și să-și dea hainele la curățătoria hotelului, în ciuda sfatului oferit de secretarul Meiklejohn, care scria ulterior, cu mâhnire: „Domnul Harriman, luând o decizie pripită, și-a dat hainele la curățătorie când se afla la hotel, primind mai întâi promisiunea solemnă că i se vor înapoia înainte de plecarea spre Anglia".[3]

La un moment dat, Harriman a plecat la cumpărături. Dată fiind natura misiunii sale, era mai conștient decât majoritatea oamenilor de penuria de alimente din Marea Britanie și de regulile de raționalizare, așa că a cumpărat o pungă de mandarine pentru soția lui Churchill.

Chequers și reședința alternativă când era lună plină, Ditchley, erau deja ritualul obișnuit pentru Churchill la sfârșit de săptămână. Aceste scurte sejururi îl duceau departe de imaginile din ce în ce mai triste și mai distruse de bombe ale Londrei, satisfăcând nevoia sufletului său englez de copaci, văgăuni, iazuri și triluri de păsărele. Își propusese să se întoarcă la Chequers vineri, 14 martie, la doar trei zile de la ultima ședere, pentru a-l primi acolo pe noul emisar al lui Roosevelt, dacă omul acela reușea să mai ajungă vreodată.

Între timp se întâmplau multe care îl îngrijorau. Bulgaria se alăturase Axei și, curând după aceea, trupele germane ocupaseră țara, făcând mult mai probabilă o foarte temută invazie a Greciei pe la granițele ei sudice. După o perioadă de dezbateri agitate, Churchill a decis să onoreze un pact de apărare existent cu Grecia, trimițând pe 9 martie trupe britanice care să ajute la evitarea atacului așteptat – o manevră riscantă, pentru că asta slăbea trupele britanice aflate încă în Libia și în Egipt. Expediția li s-a părut multora o cauză pierdută, dar măcar una onorabilă, și – așa cum o vedea Churchill – o puternică subliniere a

loialității Marii Britanii și a voinței ei de a lupta. Așa cum telegrafia ministrul de externe, Anthony Eden, de la Cairo: „Am fost pregătiți să riscăm eșecul, considerând că este mai bine să suferim alături de greci decât să nu încercăm să-i ajutăm".[4]

Între timp, un nou general german apăruse în deșerturile Libiei, cu sute de tancuri sub comandă și cu ordine să sprijine trupele italiene și să recucerească teritoriul pierdut în favoarea britanicilor. Generalul Erwin Rommel, cel care avea să primească în curând porecla „Vulpea Deșertului", își dovedise deja valoarea în Europa, iar acum comanda o nouă divizie de armată, Afrika Korps.

Harriman își asigurase, în cele din urmă, un loc pentru zborul de la Lisabona la Bristol pentru sâmbătă, 15 martie. Nu-și primise încă hainele de la curățătorie. A lăsat instrucțiuni la hotel unde să-i fie trimise hainele la Londra.

Când a urcat în avion, un KLM DC-3, a avut ceea ce el a numit o „experiență stranie". A observat un avion german pe pistă, pentru el primul semn clar al războiului. Vopsit în negru de la coadă la bot, mai puțin o svastică albă, avionul era o prezență discordantă în acel peisaj de altfel scăldat de soare, ca un dinte înnegrit într-un zâmbet sclipitor.

În Germania, Herman Göring a profitat de o perioadă cu vreme frumoasă pentru a-și lansa noua campanie împotriva insulelor britanice, cu raiduri în masă din sudul Angliei până la Glasgow. Miercuri, 12 martie, o escadrilă de 340 de bombardiere germane încărcate cu bombe brizante și incendiare a atacat Liverpool și împrejurimile, omorând peste 500 de oameni. În următoarele două nopți, Luftwaffe a lovit Clydeside, regiunea care includea Glasgow, omorând 1 085 de oameni. Aceste raiduri demonstrau din nou natura capricioasă a morții venite din cer. O singură mină parașutată, purtată la întâmplare de vânt, a distrus o clădire de locuințe și a ucis 83 de civili. O singură bombă a ucis alți 80 când a pătruns într-un adăpost antiaerian dintr-un șantier naval.

Joseph Goebbels, scriind în jurnalul lui sâmbătă, 15 martie, jubila. „Piloții noștri vorbesc despre două noi cazuri Coventry. Vom vedea cât mai poate Anglia să reziste."[5] Pentru el, ca și pentru Göring, căderea Angliei părea acum mai probabilă ca oricând, în ciuda noii intenții de susținere din partea Americii. „Încetul cu încetul, sufocăm Anglia până la moarte", scria Goebbels. „Într-o zi, o să zacă la pământ fără suflare."

Nimic din toate acestea nu-l abătea pe comandantul Luftwaffe, Göring, de la preocuparea lui pentru artă. Sâmbătă, 15 martie, el a supravegheat livrarea unui lot imens de lucrări confiscate din Paris și urcate într-un tren compus din 25 de vagoane de bagaje, transportând 4 000 de lucrări individuale, de la picturi la tapiserii și piese de mobilier.

Harriman a ajuns în Anglia sâmbătă după-amiază, la cinci zile de la plecarea de pe LaGuardia. Zborul KLM a aterizat pe un aerodrom de lângă Bristol la 15:30, pe o vreme însorită și senină, când baloanele de baraj pluteau peste orașul din apropiere. Harriman trebuia să ia un avion de pasageri britanic pentru ultimul zbor către Londra, însă Churchill aranjase să fie întâmpinat de aghiotantul său naval, comandantul Charles Ralfe „Tommy" Thompson, care l-a urcat pe Harriman în avionul preferat al lui Churchill, Flamingo. Escortat de două avioane de vânătoare Hurricane, au zburat prin lumina apusului peste Anglia rurală, presărată cu primele mlădițe și flori ale primăverii, direct pe aerodromul de lângă Chequers, unde au ajuns exact la timp pentru cină.

Churchill și Clementine l-au întâmpinat pe Harriman cu căldură, de parcă l-ar fi știut de o viață. I-a oferit mandarinele cumpărate la Lisabona soției lui Churchill. „Am fost surprins să văd cât de recunoscătoare a fost doamna Churchill", scria el mai târziu.[6] „Încântarea ei neprefăcută mi-a amintit de restricțiile oribilei diete a britanicilor pe timp de război."

După cină, Churchill și Harriman s-au așezat pentru prima lor discuție detaliată despre cum rezista Marea

Britanie în fața lui Hitler. Harriman i-a spus prim-ministrului că se putea face util în promovarea intereselor lui Churchill numai în măsura în care înțelegea adevărata stare a Marii Britanii și tipul de ajutor pe care și l-ar fi dorit cel mai mult Churchill și cum ar fi intenționat să-l folosească.

„Veți fi informat", i-a spus Churchill.[7] „Vă considerăm prieteni. Nu vi se va tăinui nimic."

Churchill a continuat cu evaluarea amenințării unei invazii, menționând că germanii adunaseră flote de barje în porturi din Franța, Belgia și Danemarca. Deocamdată însă, preocuparea lui cea mai mare era campania submarinelor germane împotriva navelor britanice de aprovizionare, pe care a numit-o „Bătălia Atlanticului". Doar în februarie, submarinele, avioanele și minele distruseseră 400 000 de tone de mărfuri, i-a spus el lui Harriman, iar rata era în creștere. Pierderile per convoi se ridicau la aproape 10%, ritmul de scufundare a vapoarelor era de două sau trei ori mai rapid decât ritmul în care Marea Britanie putea construi altele noi.

Era o imagine cumplită, însă Churchill nu părea descurajat. Harriman era uluit de hotărârea lui de a continua războiul singur, dacă era necesar, și de mărturisirea lui sinceră că, fără participarea decisivă a Americii, Anglia nu avea nici o speranță că va obține victoria finală.

Sfârșitul de săptămână a fost încărcat de un sentiment de schimbare hotărâtoare, Mary Churchill fiind uluită că i se permisese să asiste la asemenea discuții serioase. „Sfârșitul de săptămână a fost tulburător", scria ea în jurnal.[8] „Aici a fost centrul Universului. Pentru că multe miliarde de destine ar putea depinde de această nouă axă – această prietenie anglo-americană-americano-engleză."

Când Harriman a ajuns, în sfârșit, la Londra, a descoperit un peisaj al contrastelor. Pe o stradă a văzut case intacte și trotuare curate. Pe următoarea – mormane de moloz și bucăți de lemn și fier, precum și case pe jumătate dărâmate, cu lucrurile oamenilor împrăștiate ca niște stindarde de luptă ale unui regiment pierdut. Totul era

acoperit de un strat cenușiu de praf, iar aerul era încărcat de miros de gudron și de lemn ars. Dar cerul era albastru și copacii începuseră să înverzească, iar ceața se ridica din iarba din Hyde Park și de pe suprafața lacului Serpentine. Navetiștii ieșeau puhoi din stațiile de metrou și din autobuzele etajate, ducând serviete, ziare și sufertașe, dar și măști de gaze și căști de protecție.

Sentimentul persistent al amenințării se strecura în alegerile și deciziile de zi cu zi, cum ar fi importanța plecării de la serviciu înainte de lăsarea întunericului și de identificarea celui mai apropiat adăpost sau motivul pentru care Harriman alesese hotelul Dorchester. La hotel a primit mai întâi un apartament mare la etajul șase, camerele 607 până la 609, dar lui i s-a părut prea aproape de acoperiș (mai erau doar două etaje deasupra lui), dar și prea mare, și prea costisitor, așa că a cerut să fie mutat într-unul mai mic de la etajul trei. Și-a instruit secretarul, Meiklejohn, să negocieze un preț mai mic. Între timp, Meiklejohn a aflat rapid că până și camera lui, „cea mai ieftină", de la Claridge's îi depășea posibilitățile. „Va trebui să mă mut de acolo... sau să mor de foame", scria el în jurnal, după prima noapte petrecută la hotel.[9]

Meiklejohn s-a mutat de la Claridge's într-un apartament care părea să poată face față unui atac. Într-o scrisoare adresată unui coleg din State, i-a comunicat cât de mulțumit era de acel loc. Ocupa un apartament cu patru camere de la etajul opt al unei clădiri moderne construite din oțel și cărămidă, cu un scut protector de încă două etaje deasupra. „Am până și priveliște", scria el. „Părerile sunt împărțite, dacă e mai sigur să mergi în beci și să cadă clădirea peste tine în cazul unui raid, ori să locuiești sus și să cazi peste clădire? Măcar dacă ești sus, poți vedea ce te lovește – dacă asta poate fi o consolare."

El se așteptase ca, peste noapte, întreruperile de curent să fie deosebit de înfricoșătoare și de deprimante, dar a constatat că nu era așa. Camuflajul făcea viața mai ușoară pentru hoții de buzunare care frecventau gările și pentru jefuitorii care furau obiecte de valoare din casele și magazinele distruse, dar, lăsând deoparte bombele, străzile erau în esență sigure. Lui Meiklejohn îi plăcea să se plimbe

pe întuneric. „Cel mai impresionant lucru este liniștea", scria el.[10] „Aproape toți se plimbă ca niște fantome."

Harriman a acționat rapid pentru organizarea unui birou. Deși articolele din presă îl înfățișau ca pe un cavaler rătăcitor pășind prin haos, de fapt „Misiunea Harriman", cum ajunsese să fie cunoscută, a devenit curând un mic imperiu, compus din Harriman, Meiklejohn, alți șapte directori și un batalion de angajați, ce includea 14 stenografe, zece mesageri, șase funcționari, două telefoniste, patru „menajere" și un șofer. Un binefăcător i-a împrumutat lui Harriman un Bentley, despre care se spunea că ar fi costat 2 000 de lire, sau 128 000 de dolari azi. Harriman a specificat că unele dintre stenografe și câțiva funcționari trebuiau să fie americani, pentru a se ocupa de „chestiunile confidențiale".

Misiunea a avut sediul mai întâi în ambasada SUA, în Grosvenor Square nr. 1, însă apoi s-a mutat într-un bloc din apropiere, unde a fost construită o pasarelă care să lege cele două clădiri. Descriind biroul lui Harriman unui prieten, Meiklejohn scria: „Domnul Harriman reușește să lase o impresie oarecum asemănătoare lui Mussolini – deloc agreat de el –, pentru că biroul lui este o încăpere foarte mare care a fost cândva camera de zi a unui apartament foarte elegant".[11] Meiklejohn era încântat în mod deosebit pentru că biroul lui ocupa încăperea care fusese cândva sufrageria acelui apartament, aflându-se lângă o bucătărie cu un frigider, a cărui proximitate îi înlesnea sarcina de a păstra un stoc de alimente care să-l ajute pe șeful lui să treacă peste crizele periodice de ulcer, ce îl chinuiau de multă vreme.

Biroul în sine părea un fel de frigider. Într-o scrisoare adresată administratorului clădirii, Harriman se plângea că temperatura ambientală din birou era de 18 °C, în comparație cu cele 22 din ambasada vecină.

Nici urmă încă de hainele care trebuiau să vină de la Lisabona.

Căldura primirii inițiale a lui Churchill s-a repetat și la Londra, cu invitații, care veneau la biroul lui Harriman

pentru prânz și cină și la reședințele de la țară în weekend. Calendarul de pe biroul lui s-a umplut de întâlniri, mai întâi de toate cu Churchill, dar și cu Proful, Beaverbrook și Ismay. Programul lui a devenit curând foarte complex, calendarul desenând la scurt timp un tipar geografic repetat iar și iar – Claridge's, Savoy, Dorchester, Downing – fără nici o indicație scrisă cu privire la vreo grijă acordată posibilității de a fi spulberat de pe fața pământului de Luftwaffe, cu excepția deplasării lunare la Ditchley, guvernată de luna plină.

Una dintre primele invitații sosite, pe care Harriman a primit-o imediat ce a sosit la Londra, a fost de la David Niven, care, la vârsta de 31 de ani, era deja un actor consacrat, cu roluri în filme de la cel de sclav, care nici nu era menționat pe genericul filmului *Cleopatra* din 1934, la vedeta omonimă din *Raffles*, din 1939. La izbucnirea războiului, Niven luase decizia să lase deoparte cariera de actor și să se înroleze în armata britanică, în care mai servise și anterior, din 1929 până în 1932. Acum fusese repartizat într-o unitate de comando. Decizia lui Niven îi adusese laudele nemijlocite ale lui Churchill când cei doi bărbați se întâlniseră la un dineu pe vremea când Churchill era încă prim-lord al Amiralității. „Tinere", îi spusese Churchill, strângându-i mâna, „ai făcut un lucru grozav să renunți la o carieră atât de promițătoare ca să lupți pentru țara ta."[12] Făcuse o pauză, apoi, cu o licărire veselă în ochi, după cum spunea Niven, adăugase: „Și ascultă la mine, dacă nu ai fi făcut asta, ar fi fost un lucru vrednic de dispreț!"

Niven se întâlnise cu Harriman în Sun Valley și îi scrisese acum pentru că urma să vină curând la Londra în permisie și voia să știe dacă Harriman era disponibil „să mâncăm ceva și să mai râdem și noi".[13] Totodată, Niven i-a oferit lui Harriman un abonament temporar la Boodle's, clubul său, cu observația că deocamdată toți membrii Boodle's foloseau Clubul Conservator, deoarece Boodle's tocmai primise „o carte de vizită" de la Luftwaffe.

Boodle's, scria Niven, „este foarte vechi și foarte liniștit și însuși Scarlet Pimpernel a fost cândva membru, dar, cu

toate acestea, tot poți găsi acolo cea mai bună mâncare, servită de cei mai buni chelneri din Londra".

Harriman a susținut prima conferință de presă marți, 18 martie, în a doua sa zi la Londra, vorbind în fața a 54 de reporteri și fotografi. În mulțime se aflau 27 de reporteri britanici și europeni, 17 americani – printre ei, Edward R. Murrow de la CBS – și zece fotografi, înarmați cu aparate foto și blițuri și cu buzunarele pline de becuri de unică folosință. Asemenea lui Churchill, Harriman era foarte conștient de percepția publicului și de cât de importantă avea să fie aceasta pe durata șederii sale în Londra, atât de conștient, încât după conferința de presă le-a cerut editorilor de la două dintre ziarele lui Beaverbrook să-și descoasă reporterii pentru a obține impresiile lor sincere despre cum se descurcase – fără a le spune că el ceruse asta. Editorul de la *Daily Express*, Arthur Christiansen, a răspuns a doua zi, cu „raportul «necosmetizat»" pe care îl ceruse Harriman.

„Domnul Harriman a fost prea rezervat", scria Christiansen, citându-l pe corespondentul de la *Express* care relatase de la conferință.[14] „Deși zâmbetul mereu prezent și amabilitatea le-au dat reporterilor impresia unui om plăcut și fermecător, era evident că nu avea de gând să spună nimic care să-l pună într-o poziție stânjenitoare acasă... Un pic cam lent în răspunsuri, ceea ce a accentuat impresia de precauție."

Harriman i-a solicitat un raport similar lui Frank Owen, editor la publicația lui Beaverbrook *Evening Standard*, care i-a oferit comentariile pe care noul lui editor le adunase în dimineața aceea de la șase reporteri. „Bineînțeles", scria Owen, „nu au știut pentru ce este comentariul. Bârfeau toți destul de deschis."[15]

Printre remarci:

„Prea ca la carte și plictisitor."

„A părut mai degrabă un avocat englez de succes decât un american."

„Prea meticulos. Caută prea mult fraza exactă care să exprime ce vrea să zică. Cam anost."

Era clar pentru toți că era o prezență agreabilă. După o altă conferință de presă, o reporteră i-a spus fiicei lui

Harriman, Kathy: „Pentru numele lui Dumnezeu, spune-i tatălui tău data viitoare când va trebui să particip la o conferință de-a lui să poarte o mască de gaze, ca să mă pot concentra la ce zice".[16]

În seara aceea, miercuri, 19 martie, la 20:30, Harriman s-a întâlnit cu Churchill la cină în Downing Street numărul 10, în salonul din subsolul blindat, având ocazia aproape imediat să înțeleagă două lucruri despre care, până atunci, doar auzise: cum era să trăiești experiența unui raid aerian de proporții și curajul absolut al prim-ministrului.

CAPITOLUL 83. BĂRBAȚII

Când venea vorba de orarul meselor, Churchill nu făcea nici un compromis legat de oră. Cina întotdeauna târziu, așa cum a fost cazul și miercuri seara, când el și Clementine l-au primit pe Harriman în salonul din subsolul de la numărul 10, alături de alți doi invitați, ambasadorul Anthony Biddle și soția sa, Margaret, ambii călătorind cu același avion *Atlantic Clipper* de la New York la Lisabona cu care călătorise și Harriman.

Noaptea era senină și caldă, luminată de o semilună. Cina era în desfășurare când sirenele și-au pornit sinistrul urlet strident și a început ce avea să fie primul raid aerian cu 500 de bombardiere pe cerul de deasupra cheiului londonez din East End, având la bord bombe brizante, mine parașutate și peste 100 000 de bombe incendiare. O bombă a distrus un adăpost, omorând 44 de londonezi într-o clipă. Minele mari parașutate au fost purtate de vânt și au căzut în Stepney, Poplar și West Ham, unde au distrus cartiere întregi de case. S-au declanșat 200 de incendii.

Cina a continuat ca și cum nu ar fi existat nici un raid. După masă, Biddle i-a spus lui Churchill că i-ar plăcea să vadă cu ochii lui „pașii făcuți de Londra în direcția măsurilor de siguranță antiaeriene", moment în care Churchill i-a invitat pe el și pe Harriman să-l însoțească pe acoperiș.[1] Raidul era încă în desfășurare. În drum spre acoperiș, și-au pus cu toții căști de oțel și i-au luat cu ei și pe John Colville și pe Eric Seal, ca să poată vedea și ei „distracția", după cum povestea Colville.

A fost nevoie de ceva efort ca să ajungă pe acoperiș. „Fantastic urcuș a mai fost", spunea Seal într-o scrisoare adresată soției lui, „am urcat niște scări mobile, apoi o scară circulară și am ieșit printr-o mică trapă chiar din vârful unui turn."[2]

Tunurile antiaeriene bubuiau în apropiere. Cerul nopții era plin de sulițe de lumină de la proiectoarele cu care soldații căutau bombardierele de deasupra. Din când în când, apărea silueta câte unui avion conturată în lumina

lunii și a cerului spuzit de stele. Motoarele huruiau în înaltul cerului într-un vuiet continuu.

Churchill și anturajul lui cu căști de oțel au rămas pe acoperiș două ore. „În tot acest timp", scria Biddle într-o scrisoare adresată președintelui Roosevelt, „premierul a primit rapoarte la intervale diferite din diverse zone ale orașului lovite de bombe. A fost deosebit de interesant."

Biddle a fost impresionat de curajul și de energia evidente ale lui Churchill. În toiul evenimentelor, cu tunurile bubuind și bombele explodând în depărtare, Churchill a citat din Tennyson – un fragment dintr-un monolog din 1842 numit *Locksley Hall*, în care poetul scrisese, parcă anticipând:

> Văzduhurile auzit-am de strigăte umplându-se,
> și-o rouă cumplită căzând am văzut
> Din ale națiilor aeriene flote
> pe crugul cerului luptându-se.

Pe acoperiș, cel puțin, toți au supraviețuit, dar în cursul celor șase ore de raid, 500 de londonezi și-au pierdut viața. Numai în cartierul West Ham, bombele au ucis 204 oameni, toți fiind transportați la Morga Municipală Baths de pe Romford Road, unde, conform raportului unui inspector de la Scotland Yard, „angajații de la morgă, fără să le pese de timp și de mâncare și în duhoarea aceea de carne și sânge, triind și notând descrierile rămășițelor umane mutilate și ale fragmentelor de trupuri și membre", au reușit să identifice toate victimele, în afară de trei.[3]

Ulterior, ambasadorul Biddle i-a trimis lui Churchill o notă de mulțumire pentru experiență, complimentându-l pentru conducere și pentru curaj. „A fost extraordinar să mă aflu în prezența dumneavoastră", a spus el.

Molipsit de curajul evident în Londra anului 1941, Harriman a invitat-o pe Kathy, fiica lui de 23 de ani, reporteră și proaspăt absolventă a Colegiului Bennington, să vină să locuiască împreună cu el în Anglia.

Exista curaj. Exista și disperare. Vineri, 28 martie, scriitoarea Virginia Woolf, într-o stare de depresie agravată de război și de distrugerea atât a casei din Bloomsbury, cât

și a unei alte reședințe, i-a scris un bilet soțului ei, Leonard, pe care i l-a lăsat în casa lor de la țară, din East Sussex.

„Dragule", spunea ea, „am certitudinea că înnebunesc din nou. Simt că nu mai putem trece prin alte vremuri groaznice. Și de data asta nu mă voi recupera. Încep să aud voci și nu mă pot concentra. Așa că fac ce cred eu că este cel mai bine."[4]

Pălăria și bastonul ei au fost găsite pe malul râului Ouse din apropiere.

La Chequers, gazonul aplicat pe aleile de intrare cu o iarnă în urmă reușise să le facă imposibil de văzut din aer. Însă acum, în martie, apărea o nouă problemă.

În timp ce survolau Chequers, doi piloți de la Unitatea de recunoaștere aeriană și fotografiere a RAF au făcut o descoperire uluitoare.[5] Cineva arase zona în formă de U unde aleile formau un arc către fața și spatele casei, lăsând o parcelă lată de pământ deschisă la culoare în formă de semicerc. Mai mult, arătura fusese făcută „în cel mai ciudat mod", ca și cum plugarul ar fi încercat în mod deliberat să înfățișeze capul unui trident îndreptat spre casă. Solul palid, răscolit, anula efectul de camuflaj al gazonului, „așa că ne-a adus, mai mult sau mai puțin, acolo unde eram la început sau poate chiar mai în urmă", scria un oficial al Departamentului pentru Camuflaj al Apărării Civile din Ministerul Securității Interne.

Acest lucru a părut atât de deliberat, încât inspectorul de poliție Thompson, șeful serviciului de securitate al lui Churchill, a suspectat o mână criminală. El a făcut „investigații" în dimineața de 23 martie și a identificat vinovatul, un fermier pe nume David Rogers, care a explicat că el arase zona, sperând doar să folosească la maximum tot pământul disponibil. Încerca pur și simplu să cultive cât mai multe plante agricole pentru a sprijini efortul de război, ca parte a campaniei „Cultivați mai mult". Thompson a decis că bărbatul nu era vreun agent secret al dușmanului și că realizase acel model doar din întâmplare, potrivit unui raport asupra incidentului.

Luni, 24 martie, s-au prezentat la fața locului muncitori cu tractoare care au rezolvat problema, arând și mai mult teren, astfel încât din aer terenul arat să semene cu câmp dreptunghiular obișnuit. „În mod normal, terenul se va vedea foarte alb câteva zile", menționa raportul, „dar indicatorul de direcție va dispărea complet, iar pământul va fi semănat cu semințe de plante cu creștere rapidă."

Mai rămânea însă o problemă: inevitabila prezență a multor mașini parcate când Churchill era acolo. Fenomenul zădărnicea adesea eforturile de camuflaj, scria Philip James, de la Departamentul pentru Camuflaj. „Un număr mare de mașini parcate la Chequers nu doar că ar indica prezența probabilă a prim-ministrului, dar ar putea, totodată, să atragă atenția unui pilot inamic, care altfel ar trece fără să dea o atenție deosebită casei."

El îndemna ca mașinile să fie ori acoperite, ori parcate sub copaci.

Cu siguranță Chequers rămânea o țintă clară și evidentă, foarte accesibilă bombardierelor și avioanelor de vânătoare germane. Având în vedere priceperea Luftwaffe la bombardamente de joasă altitudine, părea oarecum un miracol că Chequers mai era încă în picioare.

Că războiul aerian avea să continue pe tot parcursul anului și în următorul părea evident pentru Churchill, la fel și faptul că bombardarea continuă ridica un pericol politic. Londonezii dovediseră că puteau „îndura", dar oare cât mai puteau face asta? Considerând reforma adăposturilor antiaeriene crucială, el l-a pistonat pe ministrul sănătății, Malcolm MacDonald, să realizeze o serie de îmbunătățiri până iarna următoare. A cerut să se acorde o atenție deosebită pardoselilor și scurgerilor și a insistat ca adăposturile să fie dotate cu radiouri și gramofoane.

Într-un al doilea memorandum de la acel sfârșit de săptămână, atât pentru MacDonald, cât și pentru ministrul de interne Morrison, Churchill a evidențiat și nevoia inspectării adăposturilor antiaeriene Anderson, pe care londonezii și le instalaseră în grădini, și le-a spus miniștrilor: „... Cele care sunt pline de apă ar trebui să fie

desființate ori proprietarii lor ar trebui ajutați să le facă o fundație bună".

Un rezultat al interesului lui Churchill a fost o broșură care sfătuia cetățenii cum să-și folosească cel mai bine adăposturile Anderson. „Un sac de dormit cu o sticlă cu apă fierbinte ori o cărămidă încinsă în el vă va ține de cald", scria în broșură, recomandând ca oamenii să ia cu ei o cutie cu biscuiți în adăpost pe timpul raidurilor, „în caz că se trezesc copiii înfometați peste noapte".[6] Lămpile cu gaz reprezentau un pericol, avertiza broșura, „căci se pot vărsa fie din cauza șocului provocat de o bombă, fie din greșeală". Broșura avea, de asemenea, sfaturi pentru stăpânii de câini: „Dacă vă luați câinele cu voi în adăpost, ar trebui să-i puneți botniță. Câinii pot deveni extrem de agitați dacă bombele explodează în apropiere."

Așa acum a spus Churchill ulterior: „Dacă nu putem fi în siguranță, măcar să ne simțim confortabil".[7]

La acel sfârșit de săptămână, Mary Churchill și un prieten, Charles Ritchie, au plecat cu trenul pentru o vizită la Stansted Park, reședința lordului Bessborough, unde John Colville și fiica lui Bessborough, Moyra, examinaseră un bombardier căzut cu o vară în urmă. Mary și Charles, alături de alți tineri din cercul lor, se strângeau acolo la sfârșit de săptămână pentru a participa la o mare petrecere dansantă de la baza RAF de la Tangmere, unul dintre cele mai importante și mai puternic bombardate aerodromuri din Anglia, aflat la aproximativ o jumătate de oră cu mașina. RAF miza probabil pe luna nouă din noaptea aceea, faza în care luna este extrem de întunecată, ceea ce reducea probabilitatea unui atac german în timpul petrecerii.

Mary și Charles au luat un tren din gara Waterloo din Londra, călătorind la clasa întâi, cuibăriți sub pături călduroase. „Aproape că am pus stăpânire" pe compartiment, scria ea în jurnal, „pentru că ne-am ridicat picioarele pe banchetă și ne-am acoperit cu pleduri." Într-una din gări, o femeie a băgat capul în compartimentul lor și le-a aruncat o privire cu subînțeles. „O, n-am să vă deranjez", a spus femeia, apoi a ieșit degrabă.

„Vai de mine", scria Mary.

Cei doi au ajuns la Stansted Park exact la timp pentru ceaiul de după-amiază. Mary a întâlnit-o pe Moyra pentru prima oară și a fost plăcut surprinsă. „Eram mai degrabă neliniștită de ce auzisem anterior, dar s-a dovedit a fi o companie grozavă. Rezervată, dar veselă."

Mary l-a cunoscut și pe fratele Moyrei, lordul Duncannon, Eric. Ofițer în Artileria Regală, Eric era cu nouă ani mai mare decât ea și supraviețuitor al evacuării de la Dunkerque. Ea l-a măsurat din priviri și l-a declarat, în jurnal, „arătos într-un mod mai degrabă liric – ochi mari cenușii foarte frumoși, voce melodioasă. Fermecător și degajat."[8] John Colville îl cunoștea și avea o altă părere. Eric, scria el, „nu se poate abține să nu spună lucruri de un egoism inutil, încât o face până și pe Moyra să roșească. Este într-adevăr o ființă nemaipomenită."

După ceai, Mary, Moyra, Eric și ceilalți tineri oaspeți – „La jeunesse", scria Mary – s-au pregătit pentru dans, apoi s-au întâlnit jos. Erau pe punctul să plece când o baterie de tunuri antiaeriene din apropiere a început să tragă. După ce zgomotul a încetat, tinerii au pornit spre baza aeriană. Fără lună, noaptea era deosebit de întunecată, abia străpunsă de fantele de lumină de la farurile automobilelor.

La petrecere, Mary l-a cunoscut pe unul dintre cei mai renumiți piloți ai RAF, comandatul de escadrilă Douglas Bader, de 31 de ani. Acesta își pierduse ambele picioare în urma unui accident aerian în urmă cu zece ani, dar, odată cu începerea războiului și criza de piloți, primise acceptul să lupte, acumulând rapid victorii. Avea proteze la ambele picioare și nu folosea niciodată cârje sau un baston. „Este minunat..." scria Mary.[9] „Am dansat cu el și este extraordinar de bun. Este un exemplu de triumf al vieții, al minții și al personalității asupra trupului."

Însă bărbatul care i-a atras cel mai mult atenția a fost Eric. A dansat cu el toată noaptea și, după ce a notat asta în jurnalul ei, Mary a citat o poezie foarte scurtă din 1910 a lui Hilaire Belloc, „Inima înșelătoare":

Am întrebat Inima,

„Cum ți-e?"
Iar Inima mi-a răspuns:
„Mi-e bine cum îi este mărului în pom".
Dar a mințit.

Mary a adăugat: „Fără comentarii".

Mai târziu, la petrecere, luminile s-au stins și pe ringul de dans s-a făcut întuneric – „nu cred că un eveniment cu totul nedorit de mulți, cred". A fost tare amuzant, a scris ea, „dar clar o orgie și destul de bizară".

S-au întors la Stansted sub un cer negru ca smoala, plin de stele și planete.

Sâmbătă noaptea, la Londra a fost deosebit de întuneric – atât de întuneric, încât, atunci când secretarul lui Harriman, Meiklejohn, a mers la gara Paddington să aștepte un nou membru al personalului misiunii, seara aceea fără lună și peroanele neluminate din cauza camuflajului au făcut imposibilă recunoașterea celor care coborau din trenuri. Secretarul își luase o lanternă la el și purta un palton cu guler de blană după care noul angajat ar fi trebuit să-l identifice pe peron.[10] După ce a căutat o vreme în van, lui Meiklejohn i-a venit ideea să se așeze într-un loc vizibil și să-și folosească lanterna ca să-și lumineze gulerul de blană. Bărbatul l-a găsit.

Harriman a plecat din oraș în seara aceea pentru încă o vizită la Chequers, de data aceasta însoțit de noul ambasador american, John G. Winant, numit de Roosevelt ca înlocuitor al lui Joseph Kennedy, care, căzut tot mai mult în dizgrație, demisionase la sfârșitul anului precedent. Winant și Harriman au venit la Chequers pentru cină și ca să înnopteze. La cină, Harriman s-a așezat față în față cu nora lui Churchill, Pamela. Descriind momentul ulterior, ea scria: „Cel mai chipeș bărbat pe care l-am văzut în viața mea".[11]

Era mult mai în vârstă decât ea și Pamela știa bine asta. Însă descoperise foarte devreme că avea o afinitate pentru bărbați mai în vârstă. „Nu eram amuzată ori interesată de oameni de vârsta mea", spunea ea. „Mă atrăgeau bărbații mai în vârstă și mă simțeam foarte în largul meu în

prezența lor." Nu se simțise niciodată pe deplin confortabil alături de cei din generația ei. „Din fericire pentru mine, a venit războiul, așa că asta a rezolvat cumva problema, iar eu am început imediat să-mi petrec timpul cu oameni mult mai în vârstă decât mine și am descoperit că eram foarte fericită să mă întrețin cu oricine se nimerea."

Faptul că Harriman era însurat i s-a părut irelevant. La fel și lui. În momentul sosirii la Londra, căsnicia lui stagna pe un platou al respectului reciproc și al dezinteresului sexual. Soția lui, Marie Norton Whitney, era cu 12 ani mai tânără și administra o galerie de artă din New York. Cei doi se cunoscuseră în 1928, în timp ce ea era măritată cu un playboy bogat din New York, Cornelius Vanderbilt Whitney. Ea și Harriman se căsătoriseră în februarie 1930, după ce Harriman divorțase de prima lui soție. Însă acum erau amândoi implicați în relații amoroase extraconjugale. Aproape toată lumea știa că doamna Harriman se culca cu Eddy Duchin, un chipeș și dichisit șef de orchestră din New York. Duchin era și el însurat.

Căsnicia Pamelei era într-un declin abrupt și, pe măsură ce aceasta se deteriora, sentimentul ei de libertate creștea. Cu siguranță o aștepta o viață mai palpitantă. Era tânără și frumoasă și în cercul de apropiați ai lui Churchill. Ea scria: „A fost un război teribil, însă dacă aveai vârsta potrivită, [la] momentul potrivit și în locul potrivit, era spectaculos".

Având în vedere omniprezența lui Harriman în cercul lui Churchill, era clar că el și Pamela aveau să se mai întâlnească, și chiar des – spre marea bucurie a lui Max Beaverbrook, ministrul producției de aeronave și colecționar de secrete, cunoscut de unii drept „ministrul de la miezul nopții".[12]

Dispoziția la Chequers la acel sfârșit de săptămână a fost una bună și din alte motive. În zilele precedente, trupele britanice ocupaseră teren important în Eritreea și Ethiopia, iar o lovitură de stat antigermană în Iugoslavia instalase un nou guvern, care anulase imediat pactul existent al țării cu Hitler. Vineri, 28 martie, Churchill i-a trimis o telegramă optimistă lui Harry Hopkins la Washington, în care

spunea: „Ieri a fost o zi măreață", declarând totodată că era „în legătură strânsă cu Harriman".[13] John Colville nota în jurnalul lui că Churchill „și-a petrecut mare parte din weekend plimbându-se – sau mai degrabă împleticindu-se – de colo colo prin sala mare în acordurile gramofonului (punând muzică militară, valsuri și cele mai vulgare cântece ale unor formații de alămuri), adânc cufundat în gânduri în tot acest timp".[14]

Duminica a adus și mai multe vești bune: într-o bătălie de lângă Cap Matapan, Grecia, Marina Militară Regală, ajutată de informațiile de la Bletchley Park, atacase și paralizase efectiv marina italiană, deja zdruncinată de o înfrângere din toamna anterioară.

Mary Churchill, aflată încă la Stansted Park și savurând bucuria petrecerii dansante din seara precedentă, a fost încântată de vești. „Am jubilat toată ziua", scria ea în jurnal.[15] În după-amiaza aceea, ea și Eric Duncannon au făcut o plimbare lungă prin înmiresmatul peisaj de primăvară din parcurile de pe moșie. „Acest bărbat este fermecător", scria ea.

În ziua aceea, când Eric a plecat înapoi la unitatea sa, a rostit cuvintele fatale: „Pot să te sun?"

Două întâlniri, două reședințe rurale, un minunat sfârșit de săptămână din luna martie și victoria părând brusc un pic mai aproape. Din astfel de momente sunt țesute marile răsturnări de situație.

PARTEA A VI-A

Dragoste în toiul pârjolului aprilie–mai

CAPITOLUL 84. VEȘTI PROASTE

Marți, 1 aprilie, în camera lui Mary de la Chequers, Temnița, a fost extrem de frig. Mult așteptata primăvară lăsase locul unui episod de iarnă, după cum nota ea în jurnal: „Zăpadă, lapoviță, frig, deloc amuzant".[1] A fost la muncă la Serviciul Voluntar al Femeilor, apoi s-a întâlnit la masa de prânz cu sora ei Sarah, care i-a povestit o mică bârfă despre Eric Duncannon și o femeie. „Foarte interesant", scria Mary.

Două zile mai târziu, joi, 3 aprilie, Mary a primit o scrisoare de la Eric. „O scrisoare foarte dulce, pe deasupra", scria ea. Apoi, parcă sfătuindu-se singură: „Mary, fii rațională, drăguța mea".

Și curând Mary a primit o a doua scrisoare de la Eric, de data aceasta cu o invitație la cină pentru săptămâna următoare.

„O, cerule", nota ea.

A doua zi, duminică, altă zi extrem de rece, Eric i-a telefonat, provocând un freamăt de intrigi prin casă, care, ca de obicei, era plină de oaspeți, printre care Harriman, Pamela, „Mopsul" Ismay, comandantul de aviație Sholto Douglas și alții. Eric și Mary au vorbit la telefon 20 de minute. „Eric este foarte fermecător, cred, și are o voce foarte frumoasă", scria Mary în jurnalul ei. „Vai de mine, m-am îndrăgostit sau m-am îndrăgostit?"

Pentru Mary, aceste convorbiri îi ofereau un sentiment de desprindere de atmosfera de deznădejde care domina de altfel în casă, ca rezultat al unei bruște răsturnări de situație în Orientul Mijlociu și al veștilor proaste din Balcani. Cu numai o săptămână în urmă, atmosfera la Chequers fusese încrezătoare și optimistă, în schimb acum totul era cufundat în tristețe. O înaintare rapidă a germanilor îi forțase pe britanici să părăsească orașul Benghazi din Libia, încă o evacuare. Iar în zorii acelei duminici, 6 aprilie, înainte ca Eric să sune, trupele germane reușiseră o invazie totală a Iugoslaviei, nume de

cod Operațiunea Pedeapsa, drept represalii pentru întoarcerea armelor împotriva lui Hitler, atacând în același timp și Grecia.

Tulburată de aceste evenimente și de efectul lor probabil asupra tatălui ei, Mary a decis să înfrunte vremea aspră și să participe la slujba de dimineață de la biserica din învecinatul Ellesborough. „Am fost la biserică și am găsit acolo alinare și încurajare", scria ea în jurnal. „M-am rugat foarte tare pentru Papa." A doua zi dimineață, înainte să plece la serviciu, Mary a trecut pe la biroul lui Churchill ca să-și ia rămas-bun și l-a găsit citind niște documente. „Părea obosit, din câte am văzut, încruntat, posomorât." El i-a spus că se aștepta ca săptămâna aceea să fie una cu vești foarte proaste, îndemnând-o să încerce să-și păstreze moralul ridicat. „Dragul de tine...", scria ea în jurnal, „voi încerca, poate că așa pot fi de ajutor."

Dar i s-a părut a fi o contribuție neînsemnată. „Este frustrant să ai sentimente atât de înflăcărate față de Cauza noastră și totuși să fii atât de inutil. Și atât de slab, pentru că eu – care sunt de-a dreptul foarte fericită și liniștită, am prieteni veseli și oarecum frivoli, cu puține griji sau deloc – mă simt acum descurajată, tristă."

Și totuși nu întru totul. Mary își petrecea mare parte din timp visând la Eric Duncannon, care acum îi ocupa exagerat de mult imaginația, chiar dacă îl întâlnise cu doar nouă zile în urmă. „Mi-aș dori să știu dacă sunt mai degrabă îndrăgostită de Eric sau dacă am făcut pur și simplu o pasiune."

Săptămâna a adus, într-adevăr, vești proaste, exact cum anticipase Churchill. În Libia, tancurile lui Erwin Rommel continuau să câștige teren în dezavantajul trupelor britanice, determinându-l pe generalul britanic din fruntea lor, Archibald Wavell, să telegrafieze pe 7 aprilie că situația „se înrăutățea considerabil". Churchill l-a îndemnat pe Wavell să apere orașul-port Tobruk cu orice preț, numindu-l „un loc ce trebuie păstrat cu prețul vieții, fără a lua în calcul retragerea".[2]

Churchill era atât de preocupat în acest sens și de o înțelegere personală a câmpului de luptă, încât i-a ordonat

„Mopsului" Ismay să-i aducă planuri și o machetă a orașului Tobruk, adăugând: „Fă-mi rost, între timp, de cele mai bune fotografii disponibile, atât din aer, cât și de la sol".[3] Au sosit, de asemenea, vești despre consecințele Operațiunii Pedeapsa a lui Hitler asupra Iugoslaviei. Menit să transmită un mesaj oricărui stat vasal care încerca să opună rezistență – și poate, de asemenea, să le arate londonezilor ce îi aștepta – asaltul aerian care începuse în Duminica Floriilor făcuse una cu pământul capitala Belgrad, ucigând 17 000 de civili. Această știre a lovit aproape de casă, căci, în aceeași săptămână, într-o conjunctură nefericită, oficialii britanici anunțaseră că numărul total al civililor uciși în Marea Britanie în urma raidurilor aeriene germane ajunsese la 29 856, doar numărul vieților pierdute. Numărul răniților îl depășea cu mult pe cel al morților.

Peste toate acestea veneau și temerile reînnoite că Hitler ar fi putut încă invada Anglia. Aparenta concentrare a lui Hitler asupra Rusiei, așa cum dezvăluiseră interceptările serviciilor de informații, nu garanta în sine că pericolul trecuse. Într-o notă adresată lui Edward Bridges, secretar al Cabinetului de Război, marți, 8 aprilie, Churchill le-a ordonat tuturor miniștrilor lui să-și organizeze concediile pentru apropiatele sărbători de Paște în așa fel încât să se asigure că ministerele-cheie vor avea oameni la posturi și că miniștrii vor fi ușor de contactat la telefon. „Mi se spune", scria Churchill, „că Paștele este un moment propice pentru invazie."[4] În weekendul cu Paștele avea să fie lună plină.

A doua zi, într-un discurs despre „starea războiului", pe care Churchill îl programase inițial cu scopul de a felicita trupele britanice pentru victoriile lor, el a vorbit despre noile răsturnări de situație și despre războiul care se extindea în Grecia și în Balcani.[5] A accentuat importanța ajutorului Americii, în special a creșterii „gigantice" a numărului de nave comerciale americane în construcție. A ridicat, de asemenea, și problema invaziei. „Acesta este un coșmar în fața căruia nu trebuie să tremurăm", a spus el în fața Camerei, adăugând însă că Germania avea în mod clar planuri privind Rusia, în special Ucraina și câmpurile

petrolifere din Caucaz. A încheiat într-o notă optimistă, proclamând că, după ce Marea Britanie va fi depășit amenințarea submarinelor, iar din America vor curge ajutoare în urma Legii de împrumut și închiriere, Hitler putea să fie sigur că, „înarmați cu sabia justiției, vom porni pe urmele sale".

Vestea proastă era totuși prea copleșitoare ca să fie anulată de o biată licărire de optimism. „În Camera Comunelor domnea o stare de tristețe", scria Harold Nicolson în jurnalul lui.[6] Clar pentru Nicolson era faptul că, mai mult ca oricând, Churchill miza pe ajutorul lui Roosevelt pentru speranțele sale și pentru viitorul Marii Britanii. Nicolson a luat la cunoștință cele câteva referiri ale prim-ministrului la America, văzând în ele sensuri alarmante: „Discursul său implică faptul că, fără ajutorul Americii, s-a zis cu noi".

Harriman a urmărit discursul din Galeria vizitatorilor din Camera Comunelor. Apoi i-a compus o scrisoare lungă lui Roosevelt, în care își exprima admirația față de „măsura în care soarta și speranțele de viitor ale poporului de aici depind de America și de dumneavoastră personal".[7]

El nota că următorul sfârșit de săptămână avea să fie cel de-al cincilea în Anglia și al patrulea pe care urma să-l petreacă alături de Churchill. „Pare că devine încrezător avându-ne prin preajmă", spunea Harriman, „simțind, poate, că noi vă reprezentăm pe dumneavoastră și ajutorul pe care America îl va oferi." Churchill punea mare preț pe asigurările lui Roosevelt, observa Harriman: „Dumneavoastră sunteți singurul lui prieten puternic pe care se poate baza".

Harriman își încheia scrisoarea cu un scurt paragraf, unul pe care a părut să-l adauge ca pe un gând întârziat: „Rezistența Angliei scade. În interesul nostru, am încredere că marina noastră se va implica imediat, înainte ca partenerul nostru să fie prea slab."

Pentru Mary, veștile din Balcani erau deosebit de îngrijorătoare. Profunzimea nenorocirilor provocate de Hitler în Iugoslavia părea aproape dincolo de orice

imaginație. „Dacă cineva și-ar putea imagina cu adevărat toată oroarea luptei tot timpul, presupun că viața ar fi insuportabilă", scria ea.[8] „Momentele de revelație sunt și așa destul de urâte."

Veștile au făcut-o să se simtă „deprimată", scria ea joi, 10 aprilie, deși era în continuare entuziasmată de întâlnirea cu Eric din seara aceea. El i-a adus un exemplar al operelor lui John Donne.

Chiar și mai încântătoare de atât era perspectiva plecării în noaptea aceea, alături de părinții ei, într-unul din turnurile lui Churchill printre ruine, mai întâi prin orașul galez Swansea, bombardat intens, apoi prin Bristol, unde tatăl ei, având titulatura de rector al universității omonime din oraș, avea programată și decernarea unui număr de diplome onorifice.

La începutul acelei zile, Mary și părinții ei primiseră niște vești de familie dureroase: soțul surorii ei Diana, Duncan Sandys, fusese grav rănit într-un accident de automobil. „Biata Diana...", scria Mary. „În orice caz, mulțumim lui Dumnezeu, se pare că nu este chiar atât de grav pe cât am crezut noi la început." Churchill a scris despre accident într-o scrisoare adresată fiului său, Randolph, aflat la Cairo. „Știi că Duncan a avut un teribil accident. Se deplasa cu mașina de la Londra la Aberporth și dormea întins pe banchetă, cu pantofii scoși. Avea doi șoferi, dar au adormit amândoi. Mașina a intrat într-un pod de piatră care îngusta brusc șoseaua, așa că are ambele picioare zdrobite și niște răni la coloană."[9] Nu era clar încă dacă Sandys mai putea să se mai întoarcă la postul său de colonel în Comandamentul Antiaerian, scria Churchill, „dar este posibil să se poată întoarce la îndatoririle sale șchiopătând". Dacă nu, adăuga Churchill, glumind ironic, „există întotdeauna Camera Comunelor".

În seara aceea, Mary și părinții ei – „Papa" și „Mami" – s-au urcat în trenul special al lui Churchill, unde li s-au alăturat și alți călători invitați: Harriman, ambasadorul Winant, prim-ministrul Australiei Menzies, „Mopsul" Ismay, John Colville și câțiva oficiali de rang înalt din armată. Ar fi trebuit să meargă și Proful, dar era la pat, răcit. Trenul a ajuns la Swansea la ora 8, a doua zi

dimineață, în Vinerea Mare, iar delegația a pornit turul prin oraș într-un convoi de automobile, Churchill mergând într-un Ford decapotabil, cu un trabuc între dinți. Au străbătut un peisaj complet devastat. „Pagubele din anumite zone ale orașului sunt îngrozitoare", scria Mary în jurnalul ei.[10] Dar acum vedea cu ochii ei măsura în care populația acelui oraș avea nevoie de această vizită din partea tatălui ei și cum aceștia păreau să-l venereze. „Nu am văzut niciodată un asemenea curaj, atâta dragoste, bucurie și încredere exprimate ca la oamenii pe care i-am întâlnit astăzi. Oriunde a mers Papa, oamenii s-au înghesuit în jurul lui, strângându-i mâna, bătându-l pe spate, strigându-i numele."

I s-a părut foarte emoționant totul, dar și tulburător. „Este mai degrabă înspăimântător să vezi cât de mult depind oamenii ăștia de el", scria ea.

Trenul i-a dus apoi la o stație de testare a armelor experimentale de pe coasta galeză, unde Churchill și delegația sa urmau să participe la testarea diferitelor mine aeriene și a unor lansatoare de rachete. Perspectiva îl încântase la început pe Churchill, foarte tentant pentru băiețelul din el, însă testele nu au mers bine. „Lansarea rachetelor a mers prost", scria John Colville, „iar la prima demonstrație, o țintă extrem de simplă a fost ratată în mod repetat. Însă mai multe proiectoare au părut promițătoare, la fel și minele parașutate."[11]

Abia când trenul a ajuns la Bristol, a doua zi, sâmbătă, 12 aprilie, călătoria a devenit ireală.

Trenul a oprit peste noapte pe o linie secundară din afara orașului, o măsură de precauție, luând în calcul recenta intensificare a raidurilor aeriene germane și faptul că noaptea era senină și luna plină. Și, într-adevăr, începând cu ora 22:00, 150 de bombardiere germane, ghidate de fascicule și ajutate de lumina lunii, au început să atace orașul, la început cu incendiare, apoi cu bombe brizante, într-unul dintre cele mai grave bombardamente suferite de Bristol până atunci. Raidul – numit ulterior „Raidul din Vinerea Mare" – a durat șase ore, timp în care bombardierele au lansat aproape 200 de tone de bombe

brizante și 37 000 de bombe incendiare, omorând 180 de civili și rănind alți 382. O singură bombă a ucis zece salvatori, trei dintre victime fiind spulberate pe drumul asfaltat adiacent, unde au fost parțial înghițiți de suprafața care începuse brusc să se topească. Au fost descoperiți ulterior de un biet șofer de ambulanță, care a avut misiunea nefericită de a scoate trupurile de acolo.

La bordul trenului, Churchill și delegația lui au auzit tunurile îndepărtate și bubuiturile. „Mopsul" Ismay scria: „Era clar că Bristolul începea să ardă". A doua zi dimineață, sâmbătă, trenul a intrat în gara Bristol în timp ce focurile continuau să ardă și vălătuci de fum ieșeau încă din clădirile demolate. Cel puțin 100 de bombe rămăseseră neexplodate din cauza unor defecțiuni sau din proiectare, îngreunând astfel munca echipajelor de salvare și a echipelor de pompieri și făcând alegerea traseului lui Churchill prin oraș o chestiune riscantă și problematică.

Dimineața era înnorată și rece, așa cum și-o amintea Mary, iar molozul era împrăștiat peste tot. A văzut bărbați și femei ducându-se la serviciu, ca în oricare altă zi, dar în mod evident afectați de raidul de peste noapte. „Chipuri crispate, palide, ostenite, mute", scria ea.[12]

Churchill și delegația au mers mai întâi la hotelul Grand din oraș. Clădirea rezistase întreagă raidului, însă raidurile anterioare provocaseră daune considerabile. „Părea cumva strâmbă, de parcă ar fi avut nevoie de sprijin pentru a-și continua activitatea", scria inspectorul Thompson.

Churchill a cerut să facă o baie.

„Da, domnule!", a spus șeful de la recepție zâmbind larg, ca și cum nu ar fi fost câtuși de puțin o mare provocare – când, în realitate, raidurile anterioare lăsaseră hotelul fără apă caldă.[13] „Dar cumva, de undeva, în doar câteva minute", spunea Thompson, „o ceată veselă de clienți, angajați, bucătari, cameriste, soldați și răniți, pe picioarele lor, au apărut dintr-odată în aripa din spate a clădirii și au început să urce scările cu apă fierbinte în tot felul de recipiente, inclusiv în stropitori de grădină, și au umplut cada în camera prim-ministrului."

Churchill și ceilalți s-au reunit pentru micul dejun. Harriman a observat că personalul hotelului părea să fi fost

treaz toată noaptea. „Ospătarul care servea micul dejun muncise pe acoperișul hotelului, ajutând la stingerea mai multor incendii", scria el într-o scrisoare către Roosevelt. După micul dejun, grupul a pornit într-un tur al orașului, cu Churchill așezat pe capota din pânză pliată a unei mașini decapotabile. Dezastrul, scria John Colville, era „ceva ce nu crezusem vreodată că poate fi posibil".

Vizita lui Churchill era neanunțată. În timp ce trecea pe străzi, oamenii întorceau capul după el. La început îl recunoșteau, scria Mary, apoi erau cuprinși de uimire și de încântare. Mary era în aceeași mașină cu Harriman. Îl plăcea. „Este foarte înțelept", scria ea.[14] „Este empatic și depune atât efort pentru noi."

Convoiul a trecut pe lângă locatari care stăteau în fața caselor recent distruse, inspectând ruinele și recuperându-și bunurile. Văzându-l pe Churchill, au venit în fugă la mașina lui. „A fost incredibil de emoționant", scria Mary.

Churchill a făcut pe jos turul zonei cel mai grav afectate. A mers cu pas grăbit. Nu era mersul șovăitor la care te-ai fi așteptat de la un bărbat supraponderal de 66 de ani, care își petrecea mare parte din timp bând alcool și fumând. Imaginile din jurnalele de știri îl înfățișează pășind sprinten în fruntea anturajului său, zâmbind sau încruntat, scoțându-și pălăria, chiar executând ocazional câte o piruetă pentru a reacționa la remarca vreunei persoane din preajmă. În paltonul său lung, care îi acoperea trupul corpolent, arăta ca partea superioară a unei bombe foarte mari. Clementine și Mary mergeau la câțiva pași în urma lui, ambele părând fericite și vesele. „Mopsul" Ismay și Harriman veneau după ele. Inspectorul Thompson se ținea aproape, cu o mână pe tocul pistolului. Când a fost asaltat de o mulțime de bărbați și femei, Churchill și-a scos pălăria și a pus-o în vârful bastonului său, apoi a ridicat-o așa în aer, astfel încât să o poată vedea și cei care se aflau mai departe de mulțimea care se îmbulzea în față și să știe că era acolo. „Dați-vă înapoi, oameni buni", l-a auzit Harriman spunând, „lăsați-i și pe ceilalți să vadă."

Harriman a observat că, deplasându-se prin mulțime, Churchill își folosea „trucul", și anume contactul vizual cu oamenii. La un moment dat, crezând că Churchill nu avea

cum să audă, Harriman i-a spus „Mopsului" Ismay: „Prim-ministrul pare popular în rândul femeilor de vârstă mijlocie".

Churchill a auzit remarca. S-a întors către Harriman. „Ce ați spus? Nu doar în rândul femeilor de vârstă mijlocie, ci și în rândul tinerelor."[15]

Grupul și-a continuat drumul către Universitatea Bristol pentru ceremonia de decernare a diplomelor. „Nimic nu putea fi mai dramatic", scria Harriman.

Clădirea de alături ardea încă. Churchill, cu toate însemnele academice, s-a așezat pe scenă printre oficialii universității îmbrăcați la fel, mulți dintre ei venind după o noapte în care ajutaseră la stingerea incendiilor. În ciuda raidului și a dezastrului de afară, sala se umpluse. „A fost absolut extraordinar", scria Mary.[16] „Oamenii continuau să vină cu întârziere și cu fețele mânjite de funingine, spălate pe jumătate, cu robele de ceremonie peste hainele încă ude după ce luptaseră cu flăcările."

Churchill a oferit diplome atât ambasadorului Winant și prim-ministrului Australiei Menzies, cât și, *in absentia*, președintelui de la Harvard, James Conant, care se întorsese între timp în America. Înainte de ceremonie, Churchill îi spusese în glumă lui Harriman: „Mi-ar plăcea să-ți acord dumitale diploma, dar pe dumneata nu te interesează genul ăsta de lucruri".

La un moment dat, în timpul ceremoniei, Churchill s-a ridicat și a susținut un discurs neașteptat. „Mulți dintre cei prezenți astăzi aici au fost toată noaptea la posturi", a spus el, „și toți ați fost sub focul inamicului în bombardamentul intens și prelungit. Faptul că v-ați adunat aici reprezintă o dovadă de tărie morală și de sânge-rece, de curaj și de detașare de treburile materiale demne de tot ce am învățat să credem despre Roma Antică sau despre Grecia modernă."[17] A transmis publicului că încerca să iasă cât mai des din „cartierul general" pentru a vizita zonele bombardate, „și văd distrugerile făcute de atacurile inamicului, dar, alături de distrugere și printre ruine, văd și ochi liniștiți, încrezători, luminoși și zâmbitori, radiind și conștientizând că sunt parte dintr-o cauză mult mai

mare decât orice problemă umană sau personală. Văd spiritul unui popor de nebiruit."

Ulterior, când Churchill, Clementine și ceilalți au apărut pe treptele universității, o mulțime numeroasă s-a înghesuit spre ei, ovaționând. Și în clipa aceea, într-un moment unic de sincronicitate meteorologică, soarele a răzbit printre nori.

Când mașinile au pornit pe drumul de întoarcere la gară, mulțimea le-a urmărit. Cu râsete și aclamații, parcă era un festival al orașului din vremurile mai pașnice. Bărbați, femei și copii mergeau alături de automobilul lui Churchill, cu chipurile radiind de încântare. „Aceștia nu sunt simpli prieteni de vreme bună", scria Mary în jurnalul ei. „Papa i-a slujit cu inima [și] cu mintea mereu, fie pace ori război – iar ei i-au acordat, în clipele lui cele mai bune ori cele mai negre, dragostea și încrederea lor." Mary a fost uluită de această stranie putere a tatălui ei de a da dovadă de curaj și de forță în situațiile cele mai grele. „O, rogu-te, dragă Doamne", scria ea, „ni-l ține aproape – și condu-ne către victorie și pace."

Când trenul s-a pus în mișcare, Churchill a făcut cu mâna mulțimii de la geamul compartimentului și a continuat să facă asta până ce trenul a dispărut din raza lor vizuală. Apoi s-a așezat și a luat un ziar cu care și-a acoperit fața ca să-și ascundă lacrimile. „Au atât de multă încredere", a spus.[18] „Este o responsabilitate uriașă."

Au ajuns cu toții la Chequers la timp pentru cină, unde li s-au alăturat numeroși oaspeți noi, inclusiv ministrul de externe Anthony Eden și soția lui, plus generalul Dill, șef al Statului-Major Imperial.

Atmosfera a fost sobră – la început – în timp ce Churchill, Dill și Eden s-au luptat cu ultimele vești din Orientul Mijlociu și din Mediterană. Trupele germane din Grecia avansau rapid către Atena, amenințând să-i copleșească pe apărătorii greci și britanici, punând problema unei noi evacuări. Tancurile lui Rommel din Libia continuau să bată trupele britanice, forțându-le să se retragă înspre Egipt și să se concentreze în Tobruk. În

noaptea aceea, Churchill i-a trimis o telegramă generalului Wavell, comandantul trupelor britanice din Orientul Mijlociu, spunându-i că el, Dill și Eden au „încredere deplină" în el și subliniind cât de important era pentru Wavell să țină piept înaintării germane. „Aceasta", scria Churchill, „este una dintre bătăliile cruciale din istoria armatei britanice."

El l-a îndemnat, de asemenea, pe Wavell: „Scrie, te rog", Tobruk cu *k*, și nu altfel, cum ar fi „Tubruq" sau „Tobruch".

O telegramă de la Roosevelt a mai destins atmosfera. Președintele l-a informat pe Churchill că decisese să extindă zona de securitate navală americană în Atlanticul de Nord pentru a include toate apele dintre coasta SUA și meridianul de 25 de grade vest – aproximativ două treimi din Oceanul Atlantic – și să ia și alte măsuri, care „vor influența favorabil situația transportului vostru de mărfuri".[19] Avea în plan să facă asta imediat. „Este important din motive politice interne, pe care le veți înțelege cu ușurință, ca această măsură să fie luată de noi în mod unilateral, și nu după discuții diplomatice dintre dumneavoastră și noi."

Vapoarele și avioanele americane aveau să patruleze acum în aceste ape. „Vom dori în mare secret notificări asupra mișcărilor convoaielor, astfel încât unitățile noastre de patrulare să poată identifica orice nave, avioane sau națiuni agresoare care operează la vest de noua linie a zonei de securitate", continua Roosevelt. Statele Unite aveau să comunice ulterior Marinei Regale pozițiile oricăror vase inamice întâlnite.

Churchill a fost încântat. În Duminica Paștelui, 13 aprilie, el i-a trimis de la Chequers mulțumirile sale președintelui. „Profund recunoscător pentru telegrama dumneavoastră istorică", a scris el. El numea mișcarea „un pas mare către izbăvire".[20]

Colville l-a întrebat pe Harriman dacă asta însemna că America și Germania intrau acum în război.

„Eu asta sper", a răspuns Harriman.[21]

Harriman a fost atât de impresionat de experiența sa în Bristol încât a trecut peste zgârcenia sa și a făcut o donație anonimă orașului, 100 de lire, aproximativ 6 400 de dolari în prezent. Pentru a-și păstra anonimatul, i-a cerut lui Clementine să dea banii primarului orașului.

Într-o notă de mulțumire scrisă de mână, marți, 15 aprilie, ea i-a spus: „Orice s-ar întâmpla, acum nu ne mai simțim singuri".[22]

Tot în ziua aceea, Harriman a aflat că fiica lui, Kathy, grație intervenției lui Harry Hopkins, primise, în sfârșit, aprobarea de la Departamentul de Stat de a călători la Londra.

„Încântat", i-a telegrafiat el imediat.[23] „Când vii, adu cât mai mulți ciorapi de nylon pentru prietenele tale de aici și zeci de pachete de Stimudent pentru o altă prietenă."

Aici, se referea la produsul Stim-U-Dent, niște bețișoare din lemn similare cu scobitorile, folosite pentru curățarea spațiilor interdentare și pentru stimularea circulației sangvine la nivelul gingiilor, cândva atât de populare, încât și Muzeul Smithsonian a obținut, în cele din urmă, un exemplar pentru colecția sa permanentă. Într-o altă telegramă, Harriman o ruga: „Nu uita stimudenturile". I-a spus lui Kathy să aducă orice fel de ruj îi plăcea ei, dar să adauge și câteva rujuri „cu capac verde", de la Guerlain.

Insistențele lui legate de Stim-U-Dent au atras atenția nedumerită a soției lui, Marie. „Murim cu toții de curiozitate să știm cine este doamna cu dinți stricați care se dă așa de ceasul morții după scobitorile astea", îi scria ea.[24]

Apoi adăuga: „După a treia ta telegramă despre ele, am decis că situația trebuie să fie critică".

O stare de pesimism se așternuse peste ședința de la Cabinetul de Război.[25] Pierderea orașului Benghazi și aparent iminenta cădere a Tobrukului erau deosebit de demoralizante. Tristețea cuprinsese Anglia, cu atât mai pronunțată din cauza contrastului dintre speranțele date de victoriile din iarnă și descumpănirea ce însoțea noua stare a lucrurilor, precum și de intensificarea raidurilor aeriene germane, dintre care unele erau chiar mai devastatoare

decât cele din toamna precedentă. Bombardierele germane au lovit din nou Coventry, iar în noaptea următoare, Birmingham. Întunericul continua să obstrucționeze RAF.

În Camera Comunelor, nemulțumirea s-a adâncit. Cel puțin un membru cu greutate, Lloyd George, devenea preocupat de întrebarea dacă Churchill era într-adevăr omul capabil să dobândească victoria în acest război.

CAPITOLUL 85. DISPREȚ

La ședința din dimineața de marți, 15 aprilie, Joseph Goebbels și-a instruit propagandiștii să se concentreze pe ridiculizarea Marii Britanii pentru retragerea sa iminentă din Grecia. „Churchill ar trebui pus la stâlpul infamiei pentru că este un cartofor, un personaj care se simte mai degrabă acasă la mesele de joc din Monte Carlo decât pe scaunul de prim-ministru britanic. Are firea tipică a unui pasionat de jocuri de noroc – cinic, neînduplecat, brutal, punând la bătaie sângele altor națiuni pentru a salva sângele britanic, călcând în picioare destinele statelor mici."[1]

Presa trebuia să repete iar și iar, „cu un dispreț feroce", sloganul: „În loc de unt – Benghazi, în loc de Benghazi – Grecia, în loc de Grecia – nimic".

Apoi a adăugat: „Acesta este așadar sfârșitul".

Hermann Göring spera ca Marea Britanie să fie, în sfârșit, în pragul capitulării, dorind să se asigure că el și iubita sa forță aeriană vor primi toate meritele. Însă RAF îi provoca neplăceri.

Cu o săptămână în urmă, bombardierele britanice loviseră în inima Berlinului, spulberând cel mai frumos bulevard al orașului, Unter den Linden, și distrugând clădirea Operei de Stat, cu puțin înainte de mult așteptatul spectacol al unei companii de operă din Italia. „Hitler a fost revoltat", scria Nicolaus von Below, omul lui de legătură cu Luftwaffe, „și drept rezultat a avut o ceartă aprinsă cu Göring."[2]

Furia lui Hitler și indignarea lui Göring – ambele au jucat probabil un rol în ferocitatea cu care Göring își propunea acum să execute o serie de noi atacuri asupra Londrei, primul fiind programat să aibă loc miercuri, 16 aprilie.

Churchill era enervat.

Cu aproape două săptămâni în urmă îi trimisese un avertisment criptat lui Stalin, sugerând că știa de planurile

de invazie ale lui Hitler – criptat, deoarece nu voia să dezvăluie că Bletchley Park era sursa informațiilor sale detaliate despre Operațiunea Barbarossa. A trimis mesajul ambasadorului său în Rusia, sir Stafford Cripps, cu instrucțiuni să-l înmâneze personal.

Acum, în prima săptămână de după Paște, Churchill aflase că ambasadorul Cripps nu dusese încă mesajul. Înfuriat de acest evident act de insubordonare, Churchill i-a scris șefului ambasadorului, ministrul de externe Anthony Eden. „Am transmis că înmânarea acestui mesaj personal de la mine către Stalin este de o deosebită importanță", scria el.[3] „Nu înțeleg de ce a trebuit să se împotrivească. Ambasadorul nu pricepe limpede semnificația militară a situației. Rogu-te, fă-mi acest favor."

Acum era deja clar pentru oricine care lucra cu Churchill că orice rugăminte care începea cu „rogu-te" era un ordin direct și nenegociabil.

Cripps a dus, până la urmă, mesajul lui Churchill. Stalin nu a răspuns.

Capitolul 86. O noapte la Dorchester

Averell Harriman a plecat de la birou devreme în acea miercuri, 16 aprilie, ca să meargă la frizer. Frizeriile închideau la 18:30. El urma să participe la un dineu oficial în seara aceea, la hotelul Dorchester, în onoarea surorii lui Astaire, Adele. Fusese o zi mare pentru Misiunea Harriman: la Washington, Roosevelt semnase pentru primul transport de alimente conform Legii de împrumut și închiriere: 11 000 de tone de brânză, 11 000 de tone de ouă și 100 000 de cutii de lapte condensat.[1]

Întrucât Harriman plecase mai devreme de la birou, secretarul lui, Robert Meiklejohn, a putut să ia și el, în sfârșit, cina mai devreme. Seara era superbă și senină.

La ora 21:00, la o oră după apusul soarelui, sirenele de raid aerian s-au activat în toată Londra. La început, nu prea au atras atenția. Sunetul sirenelor era deja un eveniment obișnuit. Singurul lucru care a deosebit această alertă de cele din zilele precedente a fost momentul – cu o oră mai devreme decât de obicei.

În Bloomsbury au început să cadă rachete semnalizatoare, inundând străzile cu o lumină strălucitoare. Autorul Graham Greene, al cărui roman *Puterea și gloria* fusese publicat cu un an în urmă, tocmai încheia masa de seară alături de iubita lui, scriitoarea Dorothy Glover. Amândoi erau pe punctul să plece la datorie, el ca voluntar la apărarea antiaeriană, ea ca pompier de serviciu. Greene a însoțit-o până la punctul desemnat de observație. „Stând pe acoperișul unui garaj, am văzut rachetele de semnalizare coborând lent spre sol, lăsând în urmă o coadă de foc", scria Greene în jurnalul lui.[2] „Alunecau ca niște bujori imenși, galbeni."

Cerul luminat de lună s-a umplut de siluetele a sute de avioane. Apoi au început să cadă bombele, de toate mărimile, inclusiv mine parașutate, imitații gigantice nereușite ale minelor aeriene ale Profului. S-a produs haos – praf, foc, sticlă spartă. O mină a aterizat pe Victoria

Club, din Malet Street, unde dormeau 350 de soldați canadieni. Când a ajuns, Greene a găsit haos: „Soldații încă ieșeau, în pijamale cenușii pătate de sânge. Pavajul era presărat cu sticlă, iar unii dintre ei erau în picioarele goale." Acolo unde clădirea rămăsese în picioare, era acum o pantă zimțată de șase metri care părea să se extindă adânc în fundație. Bombardierele de deasupra vuiau fără întrerupere. „Chiar credeai că acesta este sfârșitul", scria Greene, „dar nu era neapărat înspăimântător – oamenii încetaseră să mai creadă în posibilitatea supraviețuirii pe timp de noapte."

Incidentele s-au înmulțit. O bombă a distrus un club evreiesc de fete, ucigând 30 de oameni. O mină parașutată a distrus un avanpost antiaerian din Hyde Park. Printre ruinele unei cârciumi, un preot s-a târât sub o masă de biliard ca să asculte spovedania proprietarului și a familiei lui, prinși toți sub dărâmături.

În ciuda raidului în plină desfășurare, John Colville a plecat din Downing Street numărul 10 și a urcat în mașina blindată a lui Churchill, care l-a dus apoi pe străzile ce abia fuseseră bombardate și în flăcări până la ambasada americană din Grosvenor Square. S-a întâlnit acolo cu Winant, ambasadorul Statelor Unite în Marea Britanie, pentru a discuta despre telegrama pe care Churchill intenționa să i-o trimită lui Roosevelt. La 1:45 dimineața, el a plecat de la ambasadă spre Downing Street numărul 10, de data asta pe jos. Bombele cădeau în jurul lui „ca grindina", scria el.

Colville adăuga, oarecum eufemistic: „A fost o plimbare destul de neplăcută".[3]

După cină, secretarul lui Harriman, Robert Meiklejohn, a urcat pe acoperișul ambasadei americane, alături de alți membri ai personalului. Se cocoțase în cel mai înalt punct, care îi oferea o panoramă completă asupra orașului. Acum, pentru prima dată de la sosirea lui la Londra, a auzit șuieratul scos de bombe în cădere.

Nu i-a plăcut.

„Mai înspăimântător decât exploziile în sine", scria el în jurnal.[4] Apoi adăuga: „Am făcut mai multe acrobații, și nu

am fost singurul, ca să mă adăpostesc de bombele care au căzut doar câteva străzi mai încolo".

Explozii imense, probabil de la minele parașutate, aveau loc în raza lui vizuală, zguduind pământul. „Case întregi păreau că se ridică în aer", scria el. La un moment dat, ambasadorul Winant și soția lui au urcat și ei pe acoperiș, dar nu au rămas prea mult. Și-au luat saltelele din apartamentul de la etajul cinci al ambasadei și le-au dus la primul etaj.

Meiklejohn a văzut o bombă explodând la Centrala Battersea, în depărtare. Bomba a aprins un mare rezervor de gaz, care „a explodat, apoi o coloană de foc s-a înălțat, ce părea să se ridice la câțiva kilometri".

Meiklejohn s-a întors în apartamentul său și a încercat să adoarmă, însă după o oră a renunțat. Exploziile din apropiere făceau clădirea să se cutremure, iar schijele se loveau cu zgomot de ferestre. S-a urcat pe acoperișul lui și acolo „am dat peste cea mai uluitoare priveliște pe care am văzut-o vreodată în viața mea. O întreagă zonă a orașului, la nord de cartierul financiar, era un foc imens, cu flăcări ce se înălțau mai multe sute de metri în aer. Era o noapte senină, însă fumul acoperea jumătate de cer și era tot roșu de la flăcările de dedesubt." Din când în când, bombele se prăbușeau în clădirile care deja ardeau și provocau „adevărate gheizere de flăcări".

Printre oamenii din jurul lui, Meiklejohn a văzut doar calm și curiozitate, care l-au uimit. „Oamenii ăia se comportau", scria el, „ca și cum bombardamentul era un fel de furtună."

Nu departe, la hotelul Claridge's, generalul Lee, atașatul militar american, întors acum la Londra, a coborât la primul etaj în camera unui membru al personalului diplomatic al ambasadei americane, Herschel Johnson. În timp ce bombele cădeau și incendiile făceau prăpăd, ei au discutat despre literatură, în principal operele lui Thomas Wolfe și romanul *Mizerabilii*, al lui Victor Hugo. Conversația a alunecat apoi spre arta chinezească. Herschel a scos o colecție de obiecte delicate din porțelan.

„În tot acest timp", scria Lee, „am avut sentimentul dezgustător că sute de oameni erau uciși într-un mod

extrem de sălbatic la numai o aruncătură de băț și nimeni nu putea face nimic."[5]

Nouă străzi mai încolo, la Dorchester, Harriman și alți invitați la dineul Fred Astaire urmăreau raidul de la etajul opt al hotelului. Printre ei, Pamela Churchill, care împlinise 21 de ani cu o lună în urmă.[6]

Mergând pe un coridor către sala dineului, ea reflecta la noul sentiment de libertate și de încredere de sine. Mai târziu, își amintea că se gândise: „În acest moment sunt pe cont propriu și viața mea se va schimba total acum".

Îl cunoscuse deja pe Harriman la Chequers, iar acum s-a trezit că avea loc chiar lângă el. Au vorbit mult, mai ales despre Max Beaverbrook. Harriman considera că Beaverbrook era omul, după Churchill, cu care avea cea mai mare nevoie să se împrietenească. Pamela a încercat să-i vorbească cumva despre caracterul lui Beaverbrook. La un moment dat, Harriman i-a spus: „Știi, mă gândeam, n-ai vrea să vii în apartamentul meu, ca să putem discuta mai ușor, și-o să-mi poți spune mai multe despre oamenii ăștia".[7]

Au coborât împreună în apartamentul lui. Ea tocmai îi dădea tot felul de informații despre Beaverbrook când a început raidul.

Rachetele de semnalizare luminau orașul atât de puternic, încât Harriman, într-o scrisoare ulterioară adresată soției lui, Marie, îl descria ca semănând „cu Broadway și 42nd Street".

Bombele au căzut, la fel și hainele de pe cei doi. După cum i-a spus mai târziu o prietenă biografei Pamelei, Sally Bedell Smith: „Un raid aerian de proporții este o modalitate foarte bună de a ajunge în pat cu cineva".[8]

Raidul a avut consecințe cumplite asupra vieților pierdute și a peisajului. A ucis 1 180 de oameni și a rănit mult mai mulți, devenind cel mai grav atac de până atunci. Bombele au lovit Piccadilly, Chelsea, Pall Mall, Oxford Street, Lambeth și Whitehall. O explozie a făcut o gaură imensă în clădirea Amiralității. Focul a distrus casa de licitații Christie's. La Biserica St. Peter din Eaton Square, o bombă

l-a ucis pe vicar, Austin Thompson, care se afla pe treptele bisericii, chemându-i pe oameni să se adăpostească în interior.

A doua zi dimineața, joi, 17 aprilie, după micul dejun în Downing Street numărul 10, John Colville și Eric Seal au mers pe jos până la Horse Guards Parade ca să evalueze pagubele. „Londra pare cu ochii înceţoşaţi şi desfigurată", scria Colville în jurnalul lui în acea zi.[9]

A mai notat și că s-a întâlnit „cu Pamela Churchill și Averell Harriman, care ieșiseră să vadă și ei dezastrul". Nu a făcut alte comentarii.

Harriman i-a scris soției lui despre raid. „Nu are rost să-ți mai spun că am dormit cu intermitențe. S-au auzit tot timpul tunurile și avioane pe deasupra."[10]

Capitolul 87. Faleze albe

La ședința de Cabinet de la 11:30 din acea joi dimineață, Churchill, care lucrase mare parte din noaptea raidului, nota – cu exactitate – că daunele provocate clădirii Amiralității îi îmbunătățiseră priveliștea spre Coloana lui Nelson din Trafalgar Square.

Era deranjat însă că bombardierele veniseră din nou cu practic zero intervenții din partea RAF. Întunericul rămânea cea mai bună apărare a Luftwaffe.

Poate pentru a-i oferi vești încurajatoare, Proful i-a trimis în această zi un raport despre ultimele teste cu minele lui antiaeriene, de data aceasta o variantă în care minele – mici microbombe – erau atașate de mici parașute și apoi lansate din avioane. „Găinile ouătoare" ale RAF efectuaseră 21 de misiuni în timpul cărora reușiseră să lanseze șase perdele de mine.[1] Acestea, afirma Proful, distruseseră cel puțin un bombardier german, poate chiar și cinci.

În acest sens, Proful dădea dovadă de un comportament necaracteristic: confundarea dorințelor cu realitatea. Singura dovadă că bombardierele fuseseră distruse era dispariția lor de pe radare. Acțiunea avusese loc deasupra mării. Nu au existat martori care să ofere confirmări vizuale. Nu au fost găsite epave. „În mod clar, nu a fost posibil să obținem dovezile pe care le-am fi putut solicita pe uscat", recunoștea el.

Cu toate acestea, nu a văzut nimic din toate acestea ca fiind un motiv suficient pentru a-l împiedica să pretindă că toate cele cinci bombardiere germane fuseseră doborâte cu succes.

Joi, 25 aprilie, Mary a dat fuga acasă la Chequers de la serviciul ei de voluntariat din Aylesbury și a luat ceaiul cu o prietenă, Fiona Forbes. Împreună cu Fiona, s-au grăbit apoi, cu un munte de bagaje, să prindă trenul de seară către Londra.

Mary aștepta cu mare nerăbdare o baie relaxantă în Anexă, după care să se gătească și să iasă să se distreze

toată noaptea, însă au venit telegrame și telefoane de la prieteni. A făcut o oprire ca să stea de vorbă cu „Papa". La 19:40 a reușit, în sfârșit, să intre în baie, deși a fost mai puțin relaxant decât sperase. Ea și Fiona trebuiau să meargă la o petrecere programată să înceapă la 20:15, dar aveau în plan să cineze mai întâi la Dorchester cu Eric Duncannon și alți prieteni, precum și cu Sarah, sora lui Mary, și cu soțul acesteia, Vic.

Mary era foarte preocupată de întâlnirea ei. Scria în jurnal: „O, *tais-toi mon coeur*". („Potolește-te, inima mea.")

Au plecat spre petrecere într-un club și au dansat până când formația și-a încheiat programul, la 4:00 dimineața. Mary și Fiona s-au întors în Anexă la ivirea zorilor, Mary relatând în jurnalul ei: „A fost o petrecere absolut perfectă".

Și-a petrecut a doua zi, sâmbătă, la reședința rurală a unei prietene din Dorset, lenevind în pat – „o prelungită și minunată «trândăveală»" – și citind o poezie lungă de Alice Duer Miller, „Faleze albe", despre o americancă ce se îndrăgostește de un englez, care moare însă în Franța, în Marele Război. În poezie, suficient de potrivit cu momentul, femeia își povestește relația de amor, învinovățind America pentru că nu intrase imediat în război. Poezia se încheie astfel:

Americancă sunt,
Și-am văzut multe-aicea de urât – și de iertat,
Dar într-o lume-n care Anglia sfârșită e și moartă,
Nu voi a mai trăi.

Mary a plâns.

În vinerea aceea, la Londra, John Colville a mers la RAF pentru interviul medical. Timp de mai bine de două ore, a fost supus mai multor teste medicale și a trecut de fiecare, cu excepția examenului oftalmologic, unde a fost încadrat la „limită". I s-a spus însă că s-ar putea să fie totuși apt pentru zbor dacă își pune lentile de contact.[2] Trebuia să plătească din propriul buzunar pentru asta, dar nici măcar așa nu i se garanta că va reuși.

Dar să rămână în Downing Street numărul 10 nu i se mai părea potrivit. Cu cât se gândea mai mult să intre în RAF, cu atât mai nemulțumit se simțea și cu atât simțea mai acut nevoia să plece. A început să urmărească acum acest scop la fel cu o urmărea pe Gay Margesson, cu un amestec zadarnic de dor și de disperare. „Pentru prima oară de la izbucnirea războiului mă simt nemulțumit și neliniștit, plictisit de majoritatea oamenilor pe care îi întâlnesc și lipsit de idei", a mărturisea el în jurnal.[3] „Am în mod cert nevoie de o schimbare și cred că o viață activă, practică, în RAF este adevărata rezolvare. Nu sunt nerăbdător să mă sacrific pe altarul lui Marte, dar am ajuns într-un punct în care gândesc că nimic nu mai contează."

CAPITOLUL 88. BERLIN

În general, Joseph Goebbels se simțea mulțumit de felul în care se derula războiul. Din câte putea să-și dea seama, moralul în Anglia era în scădere. Se raportase că un raid aerian de proporții asupra orașului Plymouth provocase panică totală. „Efectul este devastator", scria Goebbels în jurnal.[1] „Rapoarte secrete de la Londra vorbesc despre o prăbușire a moralului, provocată în principal de raidurile noastre aeriene." În Grecia, scria el, „englezii fug de rup pământul".

Dar cea mai bună veste dintre toate era că Churchill însuși părea să devină tot mai pesimist. „Se spune că este într-o mare depresie și că-și petrece toată ziua fumând și bând", scria Goebbels în jurnal.[2] „De astfel de inamici avem nevoie."

Jurnalul lui deborda de entuziasm privind războiul, dar și viața. „Ce zi splendidă de primăvară este afară!", scria el.[3] „Cât de frumoasă poate fi lumea! Iar noi nu avem nici o șansă să ne bucurăm de ea. Ființele umane sunt atât de imbecile. Viața este atât de scurtă, iar ele și-o fac atât de grea."

Capitolul 89. Această Vale a Mâniei

În zilele de 24 și 25 aprilie, 17 000 de soldați britanici s-au retras din Grecia. În noaptea următoare, au fost evacuați alții 19 000. În Egipt, tancurile lui Rommel și-au continuat înaintarea. În Anglia, sporea îngrijorarea că poate Marea Britanie era incapabilă de ofensivă și de păstrarea teritoriilor câștigate. Aceasta era a treia evacuare majoră de când Churchill devenise prim-ministru – prima din Norvegia, a doua din Dunkerque și acum – Grecia. „Doar de asta suntem buni", răbufnea Alexander Cadogan în jurnalul său.[1]

Simțind că cele mai recente eșecuri militare ar fi putut tulbura poporul și Statele Unite, Churchill a realizat o transmisiune duminică noaptea, 27 aprilie, de la Chequers. Și-a prezentat recentele vizite în orașele distruse de bombe ca fiind înfăptuite în mod expres pentru a măsura sentimentul național. „M-am întors nu doar convins, dar și optimist", spunea el.[2] Churchill a raportat că moralul public era ridicat. „Într-adevăr", continua, „m-am simțit cuprins de o exaltare a spiritului, care părea să ridice omenirea și problemele ei peste nivelul faptelor materiale, în acea desfătătoare pace despre care credem că aparține unei lumi mai bune decât aceasta."

Aici se poate să fi exagerat un pic. „Afirmația sa că moralul era excelent în zonele cel mai puternic bombardate a fost cam greu de înghițit", scria pentru Mass-Observation un autor de jurnale, de pe patul de spital.[3] Acesta îl auzise pe un alt pacient exclamând: „Mincinosule!"

Churchill le-a spus ascultătorilor săi că simte o profundă responsabilitate de a-i scoate teferi „din această lungă, aspră, vale a mâniei", oferind motive de optimism. „Există mai puțin de 70 de milioane de germani ostili – unii care mai pot fi vindecați, alții, care trebuie uciși", a spus el. În același timp, a evidențiat el, „cetățenii Imperiului Britanic și ai Statelor Unite numără 200 de milioane numai în patria

lor și în dominioane. Aceștia au mai multe bogății, mai multe resurse tehnice și produc mai mult oțel decât tot restul lumii laolaltă." Apoi Churchill și-a îndemnat ascultătorii să nu-și piardă „simțul proporției, devenind astfel descurajați și alarmați".

Deși mulțumit de discurs, Churchill înțelegea că nu-și putea permite alte eșecuri, în special în Orientul Mijlociu, unde succesul se arătase cândva atât de luminos. Într-o directivă „STRICT SECRETĂ" pentru Cabinetul de Război, datată luni, 28 aprilie, el cerea ca personalul de toate rangurile să recunoască faptul că „viața și onoarea Marii Britanii depind de apărarea cu succes a Egiptului".[4] Toate măsurile de precauție care aveau în vedere evacuarea în Egipt sau retragerea din Canalul Suez urmau să fie retrase imediat din circulație și puse sub cheie, cu acces strict controlat. „Nu se va permite dezvăluirea nici măcar a unui cuvânt despre astfel de măsuri", scria el. „Nu vor fi tolerate capitulări din partea ofițerilor și a soldaților, cu excepția cazului în care unitatea sau trupele în cauză au suportat pierderi de cel puțin 50%." Orice general sau ofițer de stat-major care se afla în fața iminentei capturări de către inamic trebuia să tragă imediat cu pistolul din dotare. „Onoarea unui soldat rănit este în siguranță", scria el. „Oricine poate ucide un neamț sau chiar un italian și-a făcut datoria."

Ca de obicei, una dintre principalele sale griji era cum avea să perceapă Roosevelt alte eșecuri. „Eșecul în bătălia din Egipt ar fi un dezastru de cele mai mari proporții în Marea Britanie", scria Churchill miercuri, 30 aprilie, într-o minută adresată „Mopsului" Ismay, lordului Beaverbrook și oficialilor de rang înalt din Amiralitate.[5] „Asta ar putea foarte bine determina o decizie a Turciei, Spaniei și a Vichy-ului. Ar putea irita Statele Unite, de exemplu, care ar putea crede că nu suntem buni de nimic."

Dar America nu era unica lui problemă. Transmisiunea sa nu făcuse mare lucru pentru a potoli nemulțumirea ce mocnea în rândul adversarilor săi, cel mai important fiind Lloyd George, pentru care ocazia de a-și exprima opoziția avea să vină curând. Marți, 29 aprilie, Hastings Lees-

Smith, președinte în funcție al Partidului Laburist, a invocat „notificarea privată" a Parlamentului pentru a-i pune o întrebare directă lui Churchill, și anume: „Când va avea loc o dezbatere pe tema situației de război?"

Churchill a răspuns că o dezbatere nu doar că avea să fie programată, dar că el va invita chiar Camera Comunelor să voteze o rezoluție: „Ca această Cameră să aprobe politica Guvernului Majestății Sale de a trimite ajutor în Grecia și să-și declare convingerea că operațiunile noastre în Orientul Mijlociu și în toate celelalte teatre de război vor fi continuate de Guvern cu forță maximă".

Avea să reprezinte, desigur, un vot de încredere pentru Churchill însuși. Momentul ales li s-a părut unora simbolic, dacă nu de rău augur, dezbaterea fiind programată să aibă loc exact la un an de la votul care îl destituise pe fostul premier Chamberlain, aducându-l la putere pe Churchill.

La Berlin, Joseph Goebbels contempla motivația din spatele discursului radiodifuzat al lui Churchill și potențialul său efect. Urmărea atent evoluția relației dintre America și Marea Britanie, cântărind cum ar fi putut propagandiștii lui să influențeze cel mai bine rezultatul. „Bătălia pe marginea intervenției sau a nonintervenției continuă dezlănțuită în SUA", scria el în jurnal luni, 28 aprilie, ziua după transmisiunea radio.[6] Rezultatul era greu de prezis. „Suntem activi cât putem, dar cu greu ne putem face auziți din cauza corului evreiesc asurzitor. La Londra, își pun ultimele speranțe în SUA. Dacă nu se întâmplă ceva curând, atunci Londra riscă anihilarea." Goebbels simțea amplificarea anxietății. „Marea lor temere este aceea că va avea loc o lovitură decisivă în timpul următoarelor săptămâni și luni. Vom face tot ce ne stă în putință pentru a justifica aceste temeri."[7]

Și-a instruit operativii cum să folosească cel mai bine transmisiunea lui Churchill pentru a-l discredita. Trebuiau să-l ridiculizeze, deoarece spusese că, după ce vizitase zonele bombardate, se întorsese la Londra „nu doar convins, dar și optimist". Ei trebuiau să se folosească în special de modul în care Churchill descrisese forțele pe

care le transferase din Egipt în Grecia pentru a face față invaziei germane. Churchill spusese: „S-a întâmplat ca diviziile disponibile și perfect pregătite pentru această misiune să fie în Noua Zeelandă și Australia și ca aproape jumătate din trupele care au participat la această periculoasă expediție să vină din Patria-Mamă". Goebbels s-a legat bucuros de asta. „Într-adevăr, așa s-a întâmplat! În mod invariabil, «se întâmplă» ca britanicii să rămână în urmă, se întâmplă întotdeauna ca ei să se afle în retragere. S-a întâmplat ca britanicii să nu aibă parte de victime. S-a întâmplat ca cele mai mari sacrificii în timpul ofensivei din Vest să fie făcute de francezi, de belgieni și de olandezi. S-a întâmplat că norvegienii au trebuit să acopere fuga britanicilor din Norvegia."

El le-a ordonat propagandiștilor să evidențieze faptul că Churchill, alegând o transmisiune publică, evitatse să fie luat la întrebări de Camera Comunelor. „Acolo ar fi putut fi tras la răspundere după discurs, ar fi putut primi o întrebare incomodă." Goebbels scria în jurnalul lui: „Se teme de Parlament".

În ciuda presiunii războiului și a mașinațiunilor politice, Churchill și-a găsit timp pentru a-i scrie o scrisoare de condoleanțe lui Hubert Pierlot, prim-ministrul în exil al Belgiei.

Chiar și în vreme de război, se întâmplau tragedii care nu aveau legătură cu gloanțele și bombele, iar acestea tindeau să fie uitate din cauza presiunii zilnice a evenimentelor sumbre. Cu două zile în urmă, pe la ora 15:30, mecanicul unui tren accelerat ce plecase din gara Kings Cross cu destinația Newcastle a observat o ușoară scădere a puterii de tracțiune a motorului de la locomotivă, semn că undeva în tren cineva trăsese semnalul de alarmă. Mecanicul și-a văzut de drum, decis să oprească lângă un post de manevră din apropiere, în caz că ar fi fost nevoie să sune după ajutoare. După ce a fost tras și al doilea semnal de alarmă, mecanicul a oprit complet trenul – manevră care, având în vedere viteza trenului și faptul că era pe o pantă lungă, a durat aproximativ trei minute.

Ultimele trei vagoane din cele 11 ale garniturii erau ocupate de 100 de băieți care se întorceau la Ampleforth College, o școală catolică cu internat situată într-o minunată vale din Yorkshire. Trenul era la jumătatea drumului spre Ampleforth și se deplasa cu peste 80 de kilometri la oră, când câțiva dintre acești băieți, din câte se pare plictisiți, începuseră să arunce unii în alții cu chibrituri aprinse. Un chibrit a căzut între banchetă și perete. Banchetele erau fabricate din placaj, cu perne umplute cu păr de cal. Compartimentele erau niște carcase din lemn fixate pe șasiu de oțel. A izbucnit un foc între banchetă și perete, care a continuat să ardă o vreme nedetectat. Focul s-a intensificat și, curând, alimentat de curentul de aer din gurile de ventilație, a început să se extindă pe perete. Pe scurt, focul a cuprins compartimentul, umplându-l cu un fum gros.

Șase băieți au murit în urma incendiului și șapte au fost răniți. Doi dintre morți erau fiii premierului belgian.

„Stimată Excelență", scria Churchill miercuri, 30 aprilie: „Povara îndatoririlor oficiale de pe umerii dumneavoastră este, într-adevăr, grea. Vă scriu pentru a vă asigura de profunda mea compasiune în aceste clipe când trebuie să purtați și această nouă povară a pierderii și a durerii personale."[8]

În ziua aceea, pe aerodromul Messerschmitt de lângă München, Rudolf Hess era pregătit pentru o nouă încercare. Se afla în avionul lui, cu motoarele pornite, așteptând permisiunea de decolare, când unul dintre aghiotanții săi, Pintsch, s-a apropiat în fugă de avion. Pintsch i-a dat un mesaj de la Hitler, care îi ordona lui Hess să-l înlocuiască la o ceremonie a doua zi, 1 mai – Ziua Muncii – de la Fabrica Messerschmitt, unde urma să le ofere câtorva persoane distincția de „Pionier al Muncii", inclusiv lui Willy Messerschmitt.

Hess a răspuns, desigur, solicitării lui Hitler. Führerul era totul pentru el. Într-o scrisoare ulterioară pentru Hitler, Hess scria că „în ultimele două decenii, mi-ați împlinit viața".[9] El îl considera pe Hitler salvatorul Germaniei. „După prăbușirea din 1918, ați dat din nou

sens vieții", scria el. „Pentru dumneavoastră și totodată pentru Germania, eu am renăscut și pot să o iau de la capăt. A fost un privilegiu rar atât pentru mine, cât și pentru ceilalți subordonați ai dumneavoastră, să servim unui asemenea bărbat și să-i urmăm ideile cu un asemenea succes."

Hess a coborât din carlingă și s-a întors la München pentru a-și pregăti cuvântarea.

CAPITOLUL 90. ÎNTRISTARE

În aceeași zi de miercuri, lordul Beaverbrook i-a trimis o nouă demisie lui Churchill. „Am luat decizia de a mă retrage din guvern", scria el.[1] „Unica explicație pe care o voi oferi este sănătatea precară."

Mai tempera textul cu o recunoaștere a îndelungatei lor prietenii. „Îmi închei colaborarea oficială cu devotament și afecțiune."

Apoi adăuga: „Îmi rămân însă relațiile personale".

În cele din urmă, Churchill i-a aprobat-o. Ca ministru al producției de aeronave, reușitele lui Beaverbrook depășiseră toate așteptările, otrăvind în același timp, fără vreo șansă de reparare în viitor, relația dintre Ministerul Producției de Aeronave și Ministerul Aerului. Sosise, într-adevăr, momentul ca Beaverbrook să părăsească funcția, însă Churchill nu era încă dispus să-și lase prietenul să se retragă de tot, iar Beaverbrook, ca de multe alte ori, nu era nici el dispus încă.

Joi, 1 mai, Churchill l-a numit în postul de „ministru de stat", iar Beaverbrook, după ce a mai protestat un pic – „Chiar va trebui să mă lași să plec" –, a acceptat funcția, deși a recunoscut că titlul era la fel de vag precum mandatul de la bază, și anume supravegherea comitetelor ce guvernau toate ministerele care aprovizionau producția din Marea Britanie. „Sunt pregătit să fiu chiar și ministrul bisericii", spunea el în glumă.

Deși noua lui funcție a fost, fără îndoială, întâmpinată cu groază de mulți dintre cei de la Whitehall, a fost bine primită de public, conform redactorului *New Yorker*, Mollie Panter-Downes, care scria că cetățenii „nerăbdători să vadă războiul câștigat cât mai repede posibil, speră că reînviatul titlu de ministru de stat înseamnă și înființarea unei comisii care să dea o puternică lovitură ineficienței și lenei din toate departamentele, oriunde le va întâlni. Numirea a fost primită cu ovații."[2]

În seara aceea, după cină, Churchill și Clementine au plecat cu trenul de noapte într-o nouă expediție într-un oraș devastat, de data aceasta Plymouth, un important port

maritim din sud-vestul Angliei, care tocmai îndurase ultimul dintr-o serie de cinci raiduri aeriene intense desfășurate pe parcursul a nouă zile. Serviciul Intern de Informații se exprima fără menajamente: „Pentru moment, Plymouth a încetat să existe în calitate de centru comercial și de afaceri al unei prospere regiuni rurale".

Vizita l-a tulburat pe Churchill așa cum nici unul din celelalte tururi ale sale în alte orașe bombardate nu o făcuse până atunci, lăsându-l profund afectat. Distrugerile în urma celor cinci nopți de bombardament eclipsau tot ce văzuse el până atunci. Cartiere întregi fuseseră șterse de pe hartă. În cartierul Portland Square, o lovitură în plin asupra unui adăpost antiaerian ucisese 76 de oameni într-o clipă. Churchill a vizitat baza navală a orașului, unde mulți marinari fuseseră răniți ori uciși. 40 dintre cei răniți zăceau pe niște paturi dintr-o sală de sport, în timp ce peste drum de această sală, în spatele unei perdele, niște bărbați băteau în cuie capacele mai multor sicrie pentru frații lor mai puțin norocoși. „Zgomotul ciocanelor trebuie să fi fost oribil pentru cei răniți", scria John Colville, care îl însoțise pe Churchill, „dar distrugerile fuseseră atât de mari, încât nu exista alt loc unde s-ar fi putut face asta."[3]

Când mașina lui Churchill a trecut pe lângă aparatul de filmat al echipei de știri de la British Pathé, el a privit în obiectiv cu o expresie ce părea să exprime un amestec de nedumerire și de suferință.

S-a întors la Chequers la miezul nopții, epuizat și întristat de ce văzuse, și a fost întâmpinat de un val de vești proaste: unul dintre prețioasele distrugătoare ala Marinei Regale fusese scufundat în Malta, blocând acum intrarea în portul Valletta; problemele la motor întârziaseră un transport de tancuri către Orientul Mijlociu, iar o ofensivă britanică în Irak se confrunta cu rezistența neașteptat de puternică a armatei irakiene. Cea mai descurajantă dintre toate era o telegramă lungă și deprimantă de la Roosevelt, în care președintele părea să nu dea doi bani pe importanța apărării Orientului Mijlociu. „Personal, nu mă afectează o mai amplă desfășurare a Germaniei pentru teritorii suplimentare", scria Roosevelt.[4] „Luate toate la un loc,

materiile prime de acolo sunt puține – deloc suficiente nici pentru a întreține, nici pentru a neutraliza forțele imense de ocupație."

Roosevelt încheia cu o replică puerilă: „Ține-o tot așa!"

Lipsa de sensibilitate a răspunsului lui Roosevelt l-a uimit pe Churchill. Subtextul părea clar: Roosevelt era interesat să acorde sprijin doar dacă în felul ăsta ajuta direct la menținerea siguranței Statelor Unite în fața atacurilor Germaniei, fără să-i pese dacă Orientul Mijlociu cădea sau nu. Churchill i-a scris lui Anthony Eden: „Mie mi se pare că s-a produs o retragere considerabilă dincolo de Atlantic și că, extrem de inconștient, suntem lăsați foarte mult în voia sorții".[5]

Colville observase că acumularea veștilor proaste din noaptea aceea îl lăsase pe Churchill „într-o stare de tristețe cum nu am văzut vreodată la el".

Churchill a dictat un răspuns pentru Roosevelt în care a căutat să încadreze importanța Orientului Mijlociu în raport cu interesele pe termen lung ale Statelor Unite. „Nu trebuie să fim prea siguri că pierderea Egiptului și a Orientului Mijlociu nu va avea consecințe prea grave", i-a spus el lui Roosevelt.[6] „Este o situație care va crește serios primejdiile din Atlantic și Pacific și care mai mult ca sigur va prelungi războiul, cu toată suferința și pericolele militare presupuse de aceasta."

Churchill începuse să se satureze din ce în ce mai mult de reticența lui Roosevelt de a angaja America în război. El sperase ca Statele Unite și Marea Britanie să lupte deja umăr la umăr, însă acțiunile lui Roosevelt nu corespundeau niciodată cu nevoile și cu speranțele lui Churchill. Era adevărat că distrugătoarele fuseseră un important dar simbolic și că Programul de împrumut și închiriere, precum și îndeplinirea eficientă de către Harriman a mandatului său erau mană cerească.[7] Însă devenise limpede pentru Churchill că nimic din toate acestea nu era suficient – doar intrarea Americii în război putea garanta victoria într-un interval de timp rezonabil. Un rezultat al prelungitei curtări a lui Roosevelt de către Churchill fusese totuși că măcar acum prim-ministrul se

simțea capabil să-și exprime îngrijorările și dorințele cu mai multă candoare, în mod direct, fără teama de a îndepărta complet America.

„Domnule președinte", scria Churchill, „sunt sigur că nu mă veți înțelege greșit dacă vă voi spune exact ce gândesc. Singura contrapondere decisivă pe care o văd pentru a echilibra pesimismul tot mai mare din Turcia, Orientul Apropiat și Spania ar fi dacă Statele Unite ni s-ar alătura imediat ca putere beligerantă."[8]

Înainte să plece la culcare, Churchill i-a adunat pe Harriman, pe „Mopsul" Ismay și pe Colville pentru o discuție în miez de noapte la gura sobei, un fel de poveste geopolitică cu fantome, în care el a descris, cum își amintea Colville, „o lume în care Hitler domina toată Europa, Asia și Africa, lăsându-le Statelor Unite, dar și nouă, unica alternativă a unei păci forțate".[9] Dacă Suezul ar fi căzut, le-a spus Churchill, „Orientul Mijlociu ar fi pierdut, iar mașinăria de stat nazistă, noua ordine mondială a lui Hitler, ar primi inspirația care i-ar putea da cu adevărat viață".

Războiul ajunsese într-un punct decisiv, spunea Churchill – și nu pentru victoria finală, ci mai degrabă pentru cât de mult, sau de puțin, mai avea el să dureze. Dacă Hitler avea să câștige controlul asupra petrolului irakian și al grâului ucrainean, „nici toată stăruința «fraților noștri din Plymouth» nu va scurta calvarul".

Colville a pus pesimismul lui Churchill în principal pe seama experienței sale de la Plymouth. Din când în când, pe tot parcursul nopții, Churchill a repetat: „Nu am mai văzut niciodată așa ceva".

CAPITOLUL 91. ERIC

Dimineața de sâmbătă a adus un soare orbitor, dar o vreme foarte rece. Acea primă săptămână de mai a fost neobișnuit de friguroasă, marcată de zile cu brumă în zori. „Frigul este incredibil", scria Harold Nicolson în jurnalul său.[1] „Parc-ar fi februarie." Secretarul lui Harriman, Meiklejohn, obișnuia să umple cada din apartamentul lui cu apă fierbinte, pentru ca aburul să ajungă în camera de zi. „Are un efect bun asupra psihicului", remarca el, „dacă nu altceva."[2] (Era frig și în Germania. „Afară, totul este acoperit de o pătură groasă de nea", se lamenta Joseph Goebbels. „Și când te gândești că este aproape vară!") Numeroșii copaci de la Chequers abia începeau să-și arate primele frunzulițe, aproape transparente, care dădeau peisajului un aspect mozaicat, ca într-o pictură neoimpresionistă de Paul Signac. Cele două coline din apropiere, Coombe și Beacon, căpătaseră o nuanță delicată de verde. „Timpul este foarte întârziat", scria John Colville, „însă copacii încep, în sfârșit, să înfrunzească."[3]

Churchill era neobișnuit de ursuz. „Somnul insuficient l-a făcut pe premier irascibil toată dimineața", scria Colville. La prânz, a fost „posac". Cauza probabilă nu avea nimic de-a face cu războiul sau cu Roosevelt, ci mai degrabă cu faptul că descoperise că soția lui, Clementine, folosise prețioșii lui bani, trimiși din Queensland, Australia, pentru scopul frivol al îndulcirii rubarbei.

În după-amiaza aceea sosise pretendentul lui Mary Churchill, Eric Duncannon, însoțit de sora lui, Moyra Ponsonby, tânăra cu care Colville studiase bombardierul german doborât la Stansted Park. Sosirea lui Duncannon a fost o surpriză pentru toată lumea, inclusiv pentru Mary, nefiind întru totul oportună. El fusese invitat doar la masa de prânz de a doua zi, duminică, dar acum pretindea că i se propusese să rămână tot weekendul.

Prezența lui a tensionat și mai mult ziua. Era evident că Eric o curta pe Mary și părea foarte probabil că o va cere de soție la acel sfârșit de săptămână. Mary ar fi vrut, dar o necăjea lipsa de entuziasm exprimată de membrii familiei

ei. Mama ei obiecta. Sora ei, Sarah, ridiculiza vădit ideea. Mary era pur și simplu prea tânără.

După-amiază, Churchill s-a instalat în grădină, unde a lucrat la diverse note și minute. Distrugerea orașului Plymouth era încă vie în mintea lui. Îl irita cumplit faptul că germanii reușiseră să atace orașul în cinci nopți din nouă, cu intervenție minimă din partea RAF. Își punea încă mari speranțe în minele aeriene ale Profului, deși toți ceilalți păreau să le ridiculizeze. Evident frustrat, Churchill a dictat o notă pentru comandantul Statului-Major al Aviației, Charles Portal, și pentru John Moore-Brabazon, noul ministru al producției de aeronave, întrebând de ce escadrila RAF însărcinată cu lansarea minelor aeriene nu avea încă efectivul complet de 18 avioane.

„Cum se face că numai șapte sunt gata de livrare, având în vedere că aproape niciodată nu li se permite să se ridice de la sol? De ce este un oraș ca Plymouth lăsat pradă unei serii de cinci raiduri aeriene în cinci nopți succesive, sau aproape succesive, fără ca acest instrument să fie folosit?"[4] Și de ce, întreba el, nu erau minele aeriene lansate peste fasciculele radio germane care ghidau bombardierele către țintele lor? „Eu nu cred că acest instrument s-a eliberat încă de nenumăratii ani de obstrucție care i-au împiedicat perfecționarea", scria el. „Recenta acțiune a Forțelor Aeriene [Regale] împotriva raidurilor nocturne a eșuat lamentabil și nu vă permiteți să neglijați o metodă care, de câte ori a fost utilizată, a produs rezultate într-un procent extraordinar de mare."

Nu este clar la ce se referea mai exact Churchill aici. Minele nu fuseseră încă folosite în exerciții de rutină. Cercetătorii din Ministerul Aerului își concentrau atenția mai mult pe îmbunătățirea radarelor aer-aer pentru a ajuta avioanele de vânătoare să localizeze țintele pe timp de noapte și – sub conducerea doctorului R.V. Jones – pe perfecționarea tehnologiilor de depistare și de manipulare a fasciculelor germane. Aici, ei făceau progrese, până la punctul în care, conform rapoartelor interogatoriilor, piloții germani deveneau tot mai neîncrezători în aceste fascicule. RAF deveneau tot mai pricepute la devierea

fasciculelor și incendierea unor ținte false, Starfish, pentru a-i convinge pe piloții germani că atinseseră țintele corecte. Șansa continua să joace un rol extrem de important în a determina dacă aceste măsuri puteau fi desfășurate cu suficientă precizie pentru a împiedica atacuri precum cel din Plymouth, dar se făceau progrese vizibile.

Minele aeriene se dovediseră însă a fi deosebit de problematice și nimeni în afară de Churchill și de Prof nu părea să le considere utile. Numai entuziasmul lui Churchill – al său „releu de putere" – determinase realizarea lor continuă.

Starea de spirit a lui Churchill s-a îmbunătățit în seara aceea. La Tobruk, avea loc o bătălie aprigă și nimic nu reușea să-l entuziasmeze mai mult decât un război înfocat și perspectiva gloriei militare. A stat treaz până la 3:30 în zori, binedispus, „râzând, glumind și alternând afacerile cu conversația", scria Colville. Unul câte unul, oaspeții săi oficiali, inclusiv Anthony Eden, au renunțat și au plecat la culcare. Churchill însă a continuat să reziste și publicul său s-a redus, până la urmă, la Colville și la potențialul pretendent al lui Mary, Eric Duncannon.

Mary se retrăsese deja în Temniță, conștientă că ziua următoare i-ar fi putut schimba viața pentru totdeauna.

Între timp, la Berlin, Hitler și ministrul propagandei Joseph Goebbels făceau glume pe seama recent publicatei biografii a lui Churchill, care dezvăluia multe dintre ciudățeniile lui, inclusiv înclinația de a purta lenjerie intimă din mătase roz, de a lucra în cadă și de a bea alcool pe tot parcursul zilei. „Dictează mesaje din sala de baie sau îmbrăcat doar în chiloți, o imagine șocantă pe care Führerul o găsește extrem de amuzantă", scria Goebbels sâmbătă în jurnalul lui.[5] „Vede imperiul englez dezintegrându-se lent. Nu va rămâne mare lucru de salvat din el."

Duminică dimineața, o ușoară anxietate a colorat întinderile cromwelliene de la Chequers. Din câte se părea, această zi avea să fie cea în care Eric Duncannon urma să-i ceară mâna lui Mary, și nimeni altcineva nu se bucura mai

mult de asta decât Mary însăși. Însă nici măcar ea nu se simțea complet în largul ei cu această idee. Avea 18 ani și nu avusese niciodată o relație romantică, darămite să fi fost curtată serios. Perspectiva logodnei o făcea să se simtă tulburată emoțional, deși adăuga niște sare și piper zilei.

Au sosit noi oaspeți: Sarah Churchill, Proful și nepoata de 20 de ani a lui Churchill, Clarissa Spencer-Churchill – „arătând foarte bine", nota Colville. Aceasta era însoțită de căpitanul Alan Hillgarth, un romancier de o frumusețe arogantă și pretins aventurier, care servea acum ca atașat al Marinei la Madrid, unde conducea operațiuni de spionaj, unele dintre acestea fiind puse la cale cu ajutorul unui locotenent din echipa sa, Ian Fleming, care ulterior avea să declare că Hillgarth era una dintre sursele de inspirație pentru personajul James Bond.

„Era evident", scria Colville, „că lumea se aștepta ca Eric să-i facă curte lui Mary și că această perspectivă era privită cu emoție și bucurie de Mary, cu încuviințare de Moyra, cu antipatie de doamna C. și cu amuzament de Clarissa."[6] Churchill era prea puțin interesat.

După masa de prânz, Mary și ceilalți s-au dus în grădina de trandafiri, în vreme ce Colville i-a arătat lui Churchill telegrame despre situația din Irak. Era o zi însorită și caldă, o schimbare binevenită după perioada de vreme rece. Curând, spre nedumerirea lui Colville, Eric și Clarissa au pornit singuri într-o lungă plimbare pe domenii, lăsând-o pe Mary în urmă. „Motivele lui", scria Colville, „au fost fie farmecul Clarissei, pe care ea nu încerca să-l mascheze, ori poate convingerea că era o mișcare bună să o facă geloasă pe Mary." După plimbare și după ce Clarissa și căpitanul Hillgarth au plecat, Eric a tras un pui de somn, cu intenția aparentă (după cum credea Colville) de a-și face ulterior o „intrare dramatică" în holul mare, unde familia și oaspeții, inclusiv Eden și Harriman, urmau să se adune pentru ceaiul de după-amiază. Colville scria: „Eu cred că totul este o agitație care satisface spiritul teatral al lui Eric și stârnește emoții juvenile în Mary, dar care va avea consecințe grave."

După-amiază, Churchill s-a instalat să lucreze în grădină, profitând de vremea caldă din acea zi, în timp ce

trecea în revistă toate documentele secrete din cutia lui galbenă. Colville s-a așezat lângă el.

Din când în când, Churchill se uita la el cu suspiciune, „având impresia că încercam să citesc conținutul cutiilor lui speciale din piele de bivol".

Eric a luat-o pe Mary deoparte în Salonul Alb.

„În seara asta, Eric m-a cerut în căsătorie", a scris Mary în jurnalul ei. „Sunt șocată – cred că am spus «da» –, dar, Doamne, sunt confuză."

Churchill a lucrat până noaptea târziu. Colville și Proful – palid, tăcut, prevestitor – l-au însoțit în camera lui, unde Churchill s-a urcat în pat și a început să ia la mână toate rapoartele și minutele strânse peste zi. Proful s-a așezat lângă el, Colville rămânând la capătul patului, ca să preia materialele pe măsură ce Churchill termina cu ele. Toată povestea asta a durat până după ora 2 dimineața.

Colville s-a întors la Londra a doua zi, luni, 5 mai, „într-o stare de epuizare maximă".

Capitolul 92. Le Coeur Dit

Mary, luni, 5 mai:

„M-am frământat toată ziua.
Mami s-a întors din nou – A venit Nana.
Trebuie să rămân calmă. Plimbări lungi în grădină –
am izbucnit până la urmă în lacrimi –, dar sunt fericită."

Capitolul 93. Despre panzere și pansele

Marea dezbatere parlamentară privind gestionarea războiului de către Churchill s-a deschis marți, 6 mai, cu un discurs plictisitor al ministrului de externe Anthony Eden, care a început astfel: „Sunt multe lucruri pe care aș dori să le spun și pe care, vrând-nevrând, nu le pot spune în acest moment".[1] Apoi a continuat zicând puțin și prost. „S-a așezat înapoi la locul lui într-o liniște totală", scria Chips Channon, secretarul privat parlamentar al lui Eden.[2] „Nu am auzit niciodată un discurs important atât de prost susținut." A urmat o succesiune de alocuțiuni ținute de membri din tot regatul. O temă recurentă a fost consternarea provocată de faptul că Churchill făcuse din asta un vot de încredere, când Camera ceruse doar o dezbatere pe tema războiului. „De ce ar trebui distinsul meu prieten, prim-ministrul, să ne provoace cu această moțiune?", a spus un membru. „Oare consideră domnia sa critica drept necuviincioasă?"

Un membru socialist din Glasgow, John McGovern, a susținut cel mai tăios atac al zilei, mergând până la criticarea practicii lui Churchill de a vizita orașele bombardate. El a spus: „Când am ajuns la nivelul la care prim-ministrul trebuie să defileze prin fiecare zonă bombardată din țară și trebuie să stea în spatele unei căruțe, agitându-și pălăria din vârf de băț ca un măscărici la circ – ei bine, suntem într-un punct foarte trist al întregii povești, când reprezentanții guvernului nu mai sunt siguri de opiniile cetățenilor". McGovern a declarat că nu mai are încredere în război sau în guvern, adăugând: „Și, deși nutresc o admirație uriașă față de talentul oratoric al domnului prim-ministru, care aproape te poate face să crezi că negrul este alb, nu am deloc încredere că dumnealui va realiza ceva trainic în beneficiul umanității".

Majoritatea vorbitorilor au avut însă grijă să-și echilibreze criticile cu laudele aduse prim-ministrului, care aveau uneori tendința de a fi banale. „În viața mea",

spunea unul, „nu-mi amintesc vreun ministru care să fi inspirat atâta încredere și entuziasm precum actualul nostru prim-ministru." Un alt membru, maiorul Maurice Petherick, declarând că tot ce își dorea era un guvern „puțin mai robust și foarte puternic", a oferit una dintre declarațiile cele mai memorabile ale întrunirii: „Noi vrem panzere, nu pansele în Guvern".

Principala critică pe parcursul celor două zile de dezbateri a fost aparentul eșec al guvernului de a duce un război eficient. „Să ai o forță extraordinară, dar să nu poți păstra ce cucerești nu folosește decât temporar", a spus Leslie Hore-Belisha, care condusese Cabinetul de Război al lui Chamberlain. El a criticat, de asemenea, dependența crescândă a lui Churchill de America. „Ne bazăm pe câștigarea acestui război prin forțe proprii", a întrebat el, „sau dăm deoparte tot ce se poate face, având convingerea că Statele Unite vor suporta minusurile? Dacă da, suntem induși în eroare. Ar trebui să-i mulțumim lui Dumnezeu pentru președintele Roosevelt în fiecare zi, dar este necinstit față de el și față de țara lui să exagerăm posibilul."

Deși Churchill solicitase un vot de încredere, îl irita la culme că trebuia să asculte, discurs după discurs, criticile despre presupusele eșecuri ale guvernului său. Avea pielea tăbăcită, dar numai într-o anumită măsură. Până și fiica lui Averell Harriman, Kathy, recunoscuse asta, după petrecerea unui sfârșit de săptămână la Chequers. „Urăște criticile", scria ea.[3] „Suferă ca un copil care este pălmuit fără motiv de mama lui." La un moment dat, el i-a spus bunei lui prietene Violet Bonham Carter: „Mă simt foarte malițios și dușmănos când oamenii mă atacă".[4]

Cel mai acid discurs avea să vină însă abia mai târziu.

Mary, marți, 6 mai:

„Mă simt mai liniștită azi.

Chiar nu pot scrie tot ce gândesc și simt.

Știu doar că analizez în cel mai serios și profund mod fiecare aspect.

Problema este că am atât de puține repere după care să judec.

Și totuși îl iubesc pe Eric, știu că așa este.

Familia a fost minunată. Atât de aproape și de înțelegătoare.

Mi-aș dori să pot scrie în detaliu despre tot ce s-a întâmplat, dar nu știu cum, totul pare atât de ireal, de ciudat. Și prea important și controlat pentru a scrie cu calm."

Atacul a venit în a doua zi a dezbaterilor, miercuri, 7 mai, și de la nimeni altul decât David Lloyd George. Cu un an în urmă, acesta instrumentase susținerea lui Churchill pentru obținerea funcției de prim-ministru. Războiul, spunea el acum, intrase într-una „din fazele cele mai dificile și mai descurajante". Lucrul acesta nu era surprinzător în sine, observa el. Impedimentele erau de așteptat. „Dar am avut a treia, a patra mare înfrângere și retragere. Avem probleme acum în Irak și Libia. Germanii ocupă insulele" – se referea la insulele din Canalul Mânecii, dintre care Guernsey și Jersey erau cele mai mari. „Situația privind transporturile noastre de mărfuri este dezastruoasă, și nu mă refer doar la pierderi, ci și la altele care nu au fost suficient luate în considerare." El cerea „să se pună capăt gafelor care ne-au slăbit și discreditat".

Apoi a evidențiat ceea ce considera a fi eșecul guvernului de a furniza informații adecvate despre evenimente. „Noi nu suntem o națiune infantilă", a spus el, „și nu este necesar să ni se ascundă faptele neplăcute, ca nu cumva să ne speriem." Apoi l-a acuzat pe Churchill că nu reușise să formeze un Cabinet de Război eficient. „Nu se pot pune la îndoială calitățile sale geniale", a spus Lloyd George, „însă exact din acest motiv, dacă-mi va permite să mă exprim astfel, el mai are nevoie de câteva persoane cu calități obișnuite." Lloyd George a vorbit o oră, „slab uneori", scria Chips Channon, „alteori viclean și subtil, și adesea vindicativ la adresa guvernului". Churchill, scria Channon, „a fost vădit zdruncinat, pentru că s-a cutremurat, a tresărit, iar mâinile nu i-au stat nici o clipă locului".

Însă acum, puțin după ora 16:00, era rândul *lui* să ia cuvântul. Emana energie și încredere, precum și un fel de voioșie agresivă. A cucerit Camera „din prima clipă", scria

Harold Nicolson în jurnalul lui: „Foarte amuzant... foarte franc".[5]

A fost de asemenea neîndurător. Și-a îndreptat focul de deschidere către Lloyd George. „Dacă a existat vreun discurs pe care nu l-am considerat deosebit de captivant", a spus el, „ei bine, acesta a fost discursul scumpului meu prieten, ales în Carnarvon Boroughs." Churchill l-a condamnat ca nefiind de vreun folos într-o epocă pe care Lloyd George însuși o descrisese drept descurajantă și deprimantă. „Nu a fost genul de discurs pe care l-ar fi așteptat cineva de la marele lider de război de odinioară, care era obișnuit să dea la o parte descurajarea și panica și să înainteze implacabil către obiectivul final", a spus Churchill. „A fost genul de discurs cu care îmi imaginez că ilustrul și venerabilul mareșal Pétain ar fi putut însuflețiultimele zile ale Cabinetului lui M. Reynaud."[6]

El și-a apărat decizia de a solicita un vot de încredere, „deoarece, după înfrângerile și dezamăgirile noastre de pe front, Guvernul Majestății Sale are dreptul să știe cum stă în relația cu Camera Comunelor și unde stă Camera Comunelor în raport cu țara". Făcând o aluzie clară la Statele Unite, el a spus: „Mai mult, această cunoaștere este importantă de dragul națiunilor străine, în special al națiunilor care își cumpănesc politica în momentul de față și care nu ar trebui să aibă îndoieli cu privire la stabilitatea, sau nu, a acestui guvern de război ferm și temerar".

Apropiindu-se de final, Churchill a reluat cuvinte din discursul pe care îl susținuse cu un an în urmă, cu ocazia primei cuvântări în fața Camerei Comunelor ca prim-ministru: „Îți cer, domnule vorbitor, să iei aminte că eu nu am promis niciodată nimic și nici nu am oferit niciodată nimic în afară de sânge, lacrimi, trudă și sudoare, la care voi adăuga acum partea noastră rezonabilă de greșeli, de neajunsuri și de dezamăgiri, precum și faptul că această perioadă s-ar putea să dureze încă mult de acum încolo, iar la sfârșitul ei, cred cu tărie – deși nu este o promisiune ori o garanție, ci doar o profesiune de credință – că va exista o victorie totală, absolută și finală".

Afirmând că trecuse „aproape un an" de la numirea lui în funcție, Churchill și-a invitat ascultătorii să analizeze

tot ce se întâmplase în tot acel timp. „Când privesc înapoi la pericolele peste care am trecut, la valurile uriașe cât munții prin care a navigat viteaza noastră navă, când îmi amintesc tot ce nu a mers bine și îmi mai amintesc și toate câte au reușit, am certitudinea că nu avem de ce să ne temem de furtună. N-are decât să vuiască, n-are decât să se dezlănțuie. Noi vom răzbi."

Când și-a încheiat discursul, Camera a izbucnit în urale, care au continuat și în afara sălii, în holul membrilor.

A urmat votul.

În ziua aceea, Harriman a întocmit o scrisoare către Roosevelt, pentru a-i transmite câteva din impresiile sale despre Churchill și capacitatea Marii Britanii de a susține războiul. Harriman habar nu avea motivul pentru care Churchill îl ținea atât de aproape, luându-l cu el în atâtea vizite ale orașelor bombardate. „El consideră că este util să ai un american alături pentru moralul oamenilor", îi spunea Harriman lui Roosevelt.[7] Însă Harriman considera acest motiv ca fiind unul secundar. „El mai dorește, de asemenea, să vă dau raportul din când în când."

Ceea ce devenise de mult timp evident pentru Churchill era deja clar și pentru Harriman, și anume că Marea Britanie nu avea nici o șansă să câștige acest război fără intervenția directă a Statelor Unite. Harriman considera că era rolul lui să servească drept lupa prin care Roosevelt să poată vedea dincolo de cenzură și de propagandă în inima arhitecturii strategiilor de război ale Marii Britanii. Cunoștea numărul total de avioane, ritmul producției, rezervele de alimente, dispunerea navelor de război și, grație multor vizite în orașele bombardate, cunoștea mirosul de cordită și de leșuri în descompunere. La fel de important era că el înțelegea interacțiunea personalităților din jurul lui Churchill.

Harriman știa, de exemplu, că Max Beaverbrook, nou-desemnatul ministru de stat al lui Churchill, era acum însărcinat să facă pentru producția de tancuri exact ce făcuse pentru producția de avioane. Marea Britanie neglijase chestiunea tancurilor și plătea acum prețul în Orientul Mijlociu. „Campania din Libia în ambele direcții

a fost un șoc groaznic pentru mulți și va exista o presiune imensă pentru creșterea producției atât în Anglia, cât și în America", scria Harriman. Tancuri mai multe și mai bune erau de asemenea necesare pentru apărarea Angliei împotriva invaziei, dacă armata voia să poată ține piept atacurilor unităților blindate ale lui Hitler. „Cei responsabili pentru tancuri îmi spun că este de-a dreptul ironic faptul că Beaverbrook a fost desemnat să-i ajute acum, el fiind cel mai mare hoț al lucrurilor de care au avut nevoie" – cu referire la materiale și echipamente. „Beaverbrook nu este agreat ca persoană, însă oamenii știu că este singurul om care poate reduce birocrația și este binevenit ca aliat."

Dar sănătatea lui Beaverbrook devenea acum un factor. „Nu se simte deloc bine, suferind de astm și de o afecțiune oftalmologică", îi spunea Harriman lui Roosevelt. Cu toate acestea, Harriman se aștepta că Beaverbrook să-și continue activitatea și să reușească. „Înțeleg din discuțiile atât cu prim-ministrul, cât și cu Beaverbrook că el va avea, în cele din urmă, rolul principal în rezolvarea problemelor."

Era evident pentru Harriman că Churchill spera din tot sufletul ca America să intre în război, dar că el și alții din guvern aveau grijă să nu întindă coarda prea mult. „Este normal că ei speră la o situa-ție de beligerantă", îi spunea el lui Roosevelt, „dar sunt surprins de cât de bine înțeleg cu toții psihologia situației din țară."

Mary, miercuri, 7 mai:

„M-am decis.
Eric a sunat după-amiază."

Decis în continuare să evadeze din Downing Street numărul 10, John Colville a încercat să-și crească și mai mult șansele, rugându-l din nou pe Brendan Bracken, omul cu relația, să intervină în numele lui, dar Bracken a dat greș din nou. Churchill pur și simplu nu voia să-l lase să plece.

Nimeni nu părea a fi dispus să-l ajute. Opoziția din partea Ministerului de Externe devenise mai fermă acum,

că Eric Seal, principalul secretar privat al lui Churchill, era trimis în America într-o misiune specială, lăsând un loc gol în secretariat ce trebuia umplut. Nici măcar cei doi frați mai mari ai lui Colville, David și Philip, ambii cu responsabilități în armată, nu l-au încurajat. David, înrolat în marină, părea cu precădere ostil ideii. „Se opune din cale-afară înrolării mele în RAF", scria John Colville în jurnalul său.[8] „Motivele lui au fost în majoritate ofensatoare (cum ar fi nepriceperea mea la lucrurile practice, în care el și Philip cred cu fermitate, dar se înșală), dar eu nu m-am supărat, întrucât știu că, în realitate, ei nu nutresc decât afecțiune și teamă că aș putea fi ucis."

Hotărârea lui Colville crescuse și mai mult. Țelul lui era acum să devină pilot de avioane de vânătoare, „dacă este omenește posibil". Primul pas era să înceapă pregătirea pentru lentilele de contact, un proces anevoios. Lentilele erau fabricate din plastic, dar erau încă lentile „sclerale", care acopereau mare parte a ochiului, fiind deosebit de incomode. Toată povestea asta – pregătirea, nesfârșitele modelări și remodelări ale lentilelor și procesul lent de adaptare la disconfort și senzația de iritație – cerea rezistență. Colville considera că merită.

Iar acum, că făcea pași concreți către înrolarea în RAF, s-a trezit prins în romantismul acestei povești, de parcă misiunea lui ar fi fost deja o certitudine. Mărturisea în jurnalul său: „Am capul plin de planuri pentru o nouă viață în RAF și, bineînțeles, de visuri improbabile pe această temă".[9]

Din momentul începerii procesului de pregătire și până când avea să poată, în sfârșit, purta lentilele de contact personalizate erau necesare două luni.

În Camera Comunelor, membrii s-au aliniat pe culoar. Persoanele însărcinate cu numărătoarea și-au ocupat pozițiile. Doar trei membri au votat nu. Chiar și Lloyd George a susținut rezoluția propusă de Churchill. În cele din urmă, rezultatul voturilor a fost de 447 la 3.

„Binișor", a spus Harold Nicolson în glumă.[10]

În noaptea aceea, după spusele lui Colville, Churchill s-a dus la culcare „în culmea fericirii".

Capitolul 94. Le Coeur Encore

Joi, 8 mai:

„Am dat o fugă la Londra.
Cu Eric la cină – m-am simțit foarte fericită.
Mami dorește ca nunta să fie amânată cu șase luni – e clar că nu este foarte încântată de Eric.
M-am dus la culcare simțindu-mă dezorientată, nesigură, somnoroasă."

Vineri, 9 mai:

„M-am simțit groaznic, nesigură.
Am fost la coafor.
A venit Eric și ne-am plimbat prin St. James' Park, superbă zi. «Îndrăgostiții iubesc primăvara»! Alături de el, toate temerile și îndoielile au părut cumva să se spulbere.
M-am întors la prânz fericită, încrezătoare, hotărâtă.
Lordul și lady Bessborough la masa de prânz.
Familiile se consultă.
Logodna va fi anunțată miercurea viitoare. Bucurie."

Capitolul 95. Răsărit de lună

La Berlin, Joseph Goebbels a criticat discursul lui Churchill în Camera Comunelor ca fiind plin de „scuze" și lipsit de informații. „Dar nici urmă de slăbiciune", recunoștea el în jurnalul personal în ziua de vineri, 9 mai, adăugând: „Voința Angliei de a rezista este încă intactă. Prin urmare, va trebui să continuăm să-i atacăm și să-i știrbim poziția de putere."[1]

Goebbels mărturisea în jurnal că nutrea un nou respect pentru Churchill. „Bărbatul acesta este un melanj bizar de eroism și de viclenie", scria el. „Dacă ar fi venit la putere în 1933, noi nu am fi unde suntem azi. Și cred că ne va mai pune încă probleme. Dar noi putem să le rezolvăm și le vom rezolva. În orice caz, trebuie să-l luăm în serios, nu cum facem noi de obicei."

Pentru Goebbels, fusese o săptămână lungă și obositoare, iar el făcea acum bilanțul în jurnalul său. Se confruntase cu probleme personale. Unul dintre oamenii lui de bază voia să plece și să se înroleze în armată. „Toată lumea vrea să meargă pe front", scria Goebbels, „dar aici cine va mai munci?"

Războiul împotriva navelor britanice mergea bine, la fel și campania lui Rommel din Africa de Nord, iar Uniunea Sovietică părea să nu știe că invazia germană era iminentă. Însă cu două nopți în urmă, RAF lansase o serie de raiduri de proporții împotriva orașelor Hamburg, Bremen și nu numai, omorând doar în Hamburg 100 de oameni. „Vom fi ocupați până peste cap cu problema asta", scria el. El se aștepta ca Luftwaffe să lanseze o ofensivă de retaliere.

Mai nota că ziarele britanice publicau o critică „acerbă" la adresa lui Churchill, dar se îndoia că asta avea vreo însemnătate reală. După părerea lui, Churchill rămânea ferm pe poziție.

„Ce bine că o săptămână dificilă se încheie astăzi", scria Goebbels.[2] „Sunt obosit și ostenit de luptă.

Nu există scăpare din această zarvă.

Între timp, vremea a devenit superbă.
Lună plină!
Ideală pentru raiduri."

Vineri, 9 mai, la Londra, John Colville scria în jurnalul lui că Eric Duncannon și părinții lui, familia Bessborough, veniseră în Anexă să mănânce de prânz împreună cu Mary și părinții ei. După aceea Mary l-a anunțat pe Colville că se logodise.

„Am fost ușurat că a trebuit doar să-i urez fericire", scria el.[3] „Mă temusem că urma să-mi ceară părerea despre el."

În seara aceea, Mary și Eric au luat trenul către Leatherhead, aflat la vreo 30 de kilometri sud-vest de Londra, ca să viziteze unitatea generalului A.G.L. McNaughton, comandantul trupelor canadiene din Marea Britanie. Eric era unul dintre ofițerii sub comanda lui McNaughton. Prietena lui Mary, Moyra, sora lui Eric, era și ea acolo, iar Mary consemna cu bucurie în jurnalul ei că Moyra păruse încântată de logodnă.

Mary a devenit și mai încrezătoare.

Întrucât se anunțase lună plină, Churchill a plecat la Ditchley pentru un sfârșit de săptămână ce avea să aducă un final strașnic, fantastic, primului său an în funcția de prim-ministru.

PARTEA A VII-A

Exact un an mai târziu 10 mai 1941

Capitolul 96. Un fascicul pe nume Anton

Vineri noaptea târziu, pe 9 mai, un grup de ofițeri naziști de rang înalt și de persoane mai puțin importante cu care Hitler își completase cercul de apropiați s-au adunat la Berghof, în Alpii bavarezi. Hitler nu putea dormi.[1] Era, în acel moment, chinuit de insomnie. Și dacă el nu putea dormi, atunci nimeni nu dormea. Chelnerii lui Hitler – membrii SS, sau *Schutzstaffel*, trupele de elită ale lui Hitler – au servit ceai și cafea. Tutunul și alcoolul erau interzise. Un foc ardea cu flăcări mari în vatră. Câinele lui Hitler, Blondi, un alsacian – rasă cunoscută ulterior drept ciobănesc german – se bucura de căldură și de atenția lui Hitler.

Ca de obicei, Hitler ținea monologuri, pe teme de la vegetarianism la cele mai bune metode de a dresa unui câine. Timpul trecea greu. Invitații lui – inclusiv Eva Braun – ascultau cu obediență, aproape amorțiți de căldură și de lumina pâlpâitoare, în vreme ce el rostea un potop de cuvinte, iar ei erau obligați să-i țină piept. Cei mai de seamă slujitori ai lui Hitler absentau: Rudolf Hess, Heinrich Himmler, Göring și Goebbels. Însă Martin Bormann, ambițiosul lui secretar privat, era prezent, bucurându-se de încrederea tot mai mare pe care i-o arăta Führerul și conștient de faptul că noaptea putea aduce o nouă ocazie de a-și promova campania de înlocuire a lui Hess în funcția de adjunct al lui Hitler. Pe parcursul zilei următoare, Bormann urma să primească niște vești foarte bune în acest sens, deși pentru Hitler și pentru toți ceilalți din ierarhia lui avea să pară cea mai proastă veste cu putință.

Pe la ora 2 dimineața, Bormann a amintit grupului de recentele raiduri RAF din Germania, străduindu-se să evidențieze că prețioasa Luftwaffe a lui Göring nu făcuse mai nimic pentru a respinge atacul și că raidurile nu își primiseră replica. Germania trebuia să reacționeze în forță, a spus el. Un alt invitat, Hans Baur, pilotul personal al lui

Hitler, a susținut ideea. Hitler s-a împotrivit. Voia ca toate resursele să se concentreze pe viitoarea invazie din Rusia. Dar Bormann și Baur își cunoșteau șeful, prin urmare au spus că un raid de proporții asupra Londrei era o necesitate pentru salvarea onoarei. Mai mult decât atât, un raid putea ajuta la camuflarea invaziei din Rusia, demonstrând dedicarea continuă a Germaniei pentru cauza cuceririi Angliei. În zori, Hitler era deja furios. Duminică, la ora opt dimineața, l-a convocat pe șeful de stat-major al Luftwaffe, Hans Jeschonnek, și i-a ordonat un contraatac asupra Londrei, cu întrebuințarea tuturor avioanelor disponibile.

Clementine era, într-adevăr, nemulțumită de logodna lui Mary cu Eric Duncannon. Sâmbătă, de la Ditchley, i-a scris o scrisoare lui Max Beaverbrook în care își mărturisea îndoielile. Faptul că i-a scris, ca să nu mai spunem de subiectul atât de personal, era un indicator al profunzimii îngrijorării ei, având în vedere cât de mult îl displăcea și cât de puțină încredere avea ea în Beaverbrook.

„Totul s-a petrecut cu o rapiditate uluitoare", scria Clementine.[2] „Logodna va fi anunțată public miercurea viitoare, dar eu vreau să știi dinainte, pentru că ții mult la Mary..."

„L-am convins pe Winston să fie ferm și să le spună că trebuie să aștepte șase luni..."

„Ea are doar 18 ani, este tânără pentru vârsta ei, nu a văzut mulți oameni și eu cred că pur și simplu a fost copleșită de emoții. Nu se cunosc deloc."

Clementine încheia astfel: „Te rog să ții pentru tine îndoielile și temerile mele".

În ziua aceea, Mary s-a întâlnit din întâmplare cu Beaverbrook și au călărit împreună pe un drum de țară. Moșia lui, Cherkley, se afla la vreo doi kilometri distanță de unitatea trupelor canadiene comandate de generalul McNaughton. „Nu a părut foarte încântat", scria Mary în jurnalul ei. I-a telefonat mai târziu însă și a fost „foarte drăguț", un termen pe care puțini îl asociau vreodată cu Beaverbrook.

Pamela, care își petrecea sfârșitul de săptămână la Cherkley cu micul ei fiu, a trecut și ea pe acolo, aducându-i în dar două broșe și niște sfaturi.

„A părut serioasă", nota Mary.

Mary nu dorea neapărat vreun sfat, însă Pamela i l-a dat oricum: „Nu te mărita cu cineva doar pentru că el vrea să se însoare cu tine, mărită-te pentru că tu vrei să te căsătorești cu el".

Mary nu l-a luat în seamă. „Nu am dat prea multă atenție în momentul acela", scria ea în jurnal, „... și totuși nu mi-a dat pace și m-am tot gândit la el."

Generalul McNaughton și soția lui au organizat o mică petrecere după-amiază pentru Mary și Eric, la care invitații au ținut toasturi în sănătatea celor doi. Momentul logodnei, al petrecerii și al toasturilor i s-a părut lui Mary a fi încărcat de o semnificație mai vastă, pentru că invitații, menționând aniversarea de un an de la numirea tatălui ei, au închinat pentru el, urându-i să rămână sănătos. „Astăzi, în urmă cu un an, a devenit prim-ministru – și ce an – pare atât de mult de atunci", scria ea în jurnal. „Și stând acolo, cu toți oamenii aceia în jurul meu, mi-am amintit cum am fost anul trecut la Chartwell și am auzit vocea lui Chamberlain spunând lumii întregi că Papa era prim-ministru. Și mi-am amintit livada de la Chartwell – și florile, și narcisele strălucind în lumina caldă a asfințitului și cum am plâns și m-am rugat în tăcere."

A avut o lungă discuție cu Eric, între patru ochi, iar la finalul zilei a simțit cum încrederea începe să o părăsească.

În după-amiaza aceea, Escadrila 80, înființată pentru a urmări utilizarea de către Germania a tehnicii de dirijare prin fascicul de raze și pentru a concepe contramăsuri, a descoperit că germanii își activaseră emițătoarele de fascicule, ceea ce indica iminența unui raid în acea noapte. Operatorii au redat grafic vectorii, apoi au notificat „camera de filtrare" locală a RAF, care a analizat și a clasificat rapoartele aeronavelor ce se apropiau și le-a transmis Comandamentului de Luptă și altor unități care ar fi putut considera informațiile importante. RAF a declarat „vânătoare nocturnă", ceea ce însemna că urma să

trimită avioane de vânătoare cu un singur motor să patruleze spațiul aerian de deasupra Londrei, restricționând totodată tirul artileriei antiaeriene pentru a evita doborârea avioanelor proprii. Misiunea necesita o lună strălucitoare și cer senin. Aparent paradoxal, în astfel de nopți RAF ordona avioanelor sale de vânătoare bimotor echipate pentru zboruri de noapte să rămână la cel puțin 16 kilometri de zona de patrulare desemnată, din cauza asemănării lor cu bombardierele germane.[3]

La ora 17:15, un ofițer din camera de filtrare a telefonat la sediul central al pompierilor din Londra.

„Bună seara, domnule", i-a spus ofițerul adjunctului unității de pompieri.[4] „Fasciculul este deasupra Londrei."

Stația de emisie a acestui fascicul era localizată în Cherbourg, pe coasta franceză, având numele de cod „Anton".

Două minute mai târziu, adjunctul a cerut Ministerului de Interne să autorizeze trimiterea unui număr de 1 000 de autospeciale de pompieri la Londra.

Capitolul 97. Intrusul

Vremea de sâmbătă, 10 mai, părea ideală. Erau nori peste Marea Nordului, la circa 500 de metri înălțime, însă cerul era senin deasupra orașului Glasgow. În noaptea aceea, luna avea să fie aproape plină, răsărind la 20:45 și apunând la ora 10. Lumina lunii avea să-i ofere o vedere clară asupra reperelor pe care le memorase de pe harta Scoției.

Dar nu numai vremea făcea momentul favorabil. În ianuarie, un membru al echipei lui Hess care întocmea adesea horoscoape pentru el prevăzuse că, la începutul lui mai, avea să apară o „conjuncție majoră" a planetelor, moment ideal pentru toate proiectele personale ale lui Hess. Ideea zborului îi venise lui Hess într-un vis. Se afla acum, credea el, în mâinile unor „forțe supranaturale", o noțiune invocată și când mentorul său, Karl Haushofer, îi povestise despre un vis al său, în care Hess apărea plimbându-se nestingherit pe holurile unui palat englezesc.[1]

Hess se pregătise pentru această călătorie.[2] Cunoscut drept ipohondru de primă clasă, care încerca tot felul de cure homeopate și își atârna magneți deasupra patului, Hess adunase o colecție din remediile sale preferate, pe care le numea „alinările mele medicinale". Printre acestea se numărau:

- o cutie de tablă cu opt fiole de medicamente pentru calmarea spasmelor intestinale și diminuarea anxietății, cu denumiri precum „Spasmalgin" și „Pantopon";
- o cutie metalică în care se afla o seringă hipodermică și patru ace;
- 12 tablete pătrate de dextroză, „Dextro Energen";
- două cutii de tablă cu 35 de tablete de diferite mărimi și culori, de la alb la maro cu pete, conținând cafeină, magneziu, aspirină și alte ingrediente;
- un recipient din sticlă marcat „Bayer", care conținea o pudră albă făcută din bicarbonat de sodiu, fosfat de sodiu, sulfat de sodiu și acid citric, folosită ca laxativ;

– un tub cu zece comprimate cu concentrație slabă de atropină, un remediu pentru colici și pentru a ameliora răul de mișcare;
– șapte sticluțe cu un lichid brun aromatic ce se administra cu o pipetă;
– un mic flacon cu o soluție de clorură de sodiu și alcool;
– 28 de tablete de „Pervitin", amfetamină pentru menținerea stării de veghe (un produs standard administrat soldaților germani);
– două sticle de soluții antiseptice;
– o sticlă care conținea 60 de granule mici albe cu diverse substanțe homeopatice;
– patru cutii mici cu 20 de tablete fiecare, etichetate variat cu „Digitalis", „Colocynthis" și „Antimon.Crud";
– zece tablete de ingrediente homeopatice, șapte albe, trei maro;
– o cutie marcată „Aspirină", dar conținând opiacee, medicamente pentru rău de mișcare și somnifere; și
– un pachet marcat „Dulciuri".

Și-a mai luat și o lanternă mică, un aparat de ras și material pentru dopuri de urechi.

Și-a luat rămas-bun de la soția și fiul lui și a pornit cu mașina către aerodromul de la Augsburg, însoțit de Pintsch, aghiotantul său. În carlingă și-a pus un săculeț cu medicamentele și elixirele sale, plus un aparat foto Leica. Le-a spus oficialilor de la aeroport că zboară în Norvegia. Adevărata lui destinație era Scoția, mai precis o pistă de aterizare aflată la 33 de kilometri sud de Glasgow și la 1 327 de kilometri de Augsburg. I-a dat aghiotantului Pintsch un plic sigilat, spunându-i să-l deschidă abia după patru ore. De data aceasta, după cum va afla Pintsch mai târziu, plicul conținea patru scrisori, câte una pentru soția lui Hess, Ilse, un tovarăș pilot de la care împrumutase echipamentul de zbor, pentru Willy Messerschmitt și pentru Adolf Hitler însuși.

Hess a decolat la aproximativ 18:00, ora Germaniei, de pe aerodromul Fabricii Messerschmitt din Augsburg și a făcut o întoarcere largă pentru a se asigura că aeronava funcționa corect; apoi s-a îndreptat către nord-vest, spre Bonn. A găsit apoi un nod feroviar-cheie, care i-a indicat că e pe traiectorie, apoi a văzut Darmstadt, în dreapta lui, și curând un punct lângă Wiesbaden, unde se întâlnesc Rinul și Mainul. A făcut o mică corecție în cursul său. Siebengebirge a apărut exact la sud de Bonn. Peste Rin se afla Bad Godesberg, care i-a trezit lui Hess amintiri frumoase atât din copilărie, cât și din perioadele petrecute acolo cu Hitler, „ultima oară când căderea Franței era iminentă".

Hermann Göring aflase cumva de plecarea lui Hess și se temea de ce putea fi mai rău. Fusese cumva alertat când, în seara aceea, puțin după ora 21:00, aghiotantul lui Hess, Pintsch, a sunat la sediul central al Luftwaffe din Berlin și a solicitat ca un fascicul să fie emis de-a lungul liniei de la Augsburg la Dungavel House, la sud de Glasgow. Lui Pintsch i s-a spus că putea primi fasciculul, dar numai până la ora 22:00, deoarece toate fasciculele erau necesare în noaptea aceea pentru un raid important asupra Londrei.

În seara aceea, pilotul Adolf Galland, acum însărcinat cu întreaga sa escadrilă de avioane de vânătoare, a primit un telefon de la Göring însuși. Reichsmarschallul era în mod evident agitat. El i-a ordonat lui Galland să-și adune imediat toată escadrila – *Geschwader* – în aer. „Toată escadrila, s-a înțeles?", a repetat Göring.[3]

Galland a rămas perplex. „Mai întâi de toate, începuse deja să se întunece", scria el mai târziu, „mai mult, nu exista nici o raportare despre apropierea vreunui avion inamic." El i-a spus asta lui Göring.

„Apropiere?", a întrebat Göring. „Care «apropiere»? Voi ar trebui să împiedicați un avion care se îndepărtează! Adjunctul Führerului a înnebunit și zboară spre Anglia cu un Me-110. Trebuie doborât. Și, Galland, sună-mă personal când te întorci."

Galland a cerut detalii: când decolase Hess și care era cursul probabil ales? Galland se confrunta cu o dilemă.

Cerul avea să se întunece în aproximativ zece minute, devenind aproape imposibilă găsirea altui avion cu un avans atât de mare. Mai mult de atât, era posibil ca multe avioane Me 110 să se afle în zbor la momentul acela. „De unde puteam ști noi care era cel pilotat de Hess?", își amintea Galland că se întrebase în sinea lui.

Galland a decis să se supună ordinului lui Göring – dar numai parțial. „Am ordonat, de formă, o decolare. Fiecare comandant de escadrilă urma să ridice de la sol una sau două aeronave. Nu le-am spus motivul. Au crezut, probabil, că înnebunisem."

Galland a consultat harta. Distanța de la Augsburg până în Marea Britanie era prea mare. Nici măcar cu combustibil suplimentar, Hess nu ar fi reușit să-și atingă țelul. În plus, pentru o bună parte din zbor, ar fi fost în bătaia forțelor aeriene engleze. „Chiar dacă Hess reușește să ajungă de la Augsburg până în insulele britanice", și-a spus Galland, mai devreme sau mai târziu, „avioanele Spitfire tot o să-l depisteze."

După un interval corespunzător, Gallant l-a sunat pe Göring și i-a spus că avioanele lui nu reușiseră să-l găsească pe Hess. L-a asigurat pe Göring că era puțin probabil ca adjunctul Führerului să supraviețuiască zborului.

Când Rudolph Hess s-a apropiat de coasta nord-estică a Angliei, a renunțat la rezervoarele suplimentare de combustibil, acum goale și afectând fără rost aerodinamica aparatului de zbor. Rezervoarele au căzut în mare, lângă Lindisfarne.

În acea sâmbătă, la ora 22:10, Chain Home, rețeaua de radare britanice pentru descoperirea țintelor aeriene, a detectat un avion singuratic deasupra Mării Nordului, care zbura în direcția coastei engleze din Northumberland la altitudinea de aproape 4 000 de metri, cu viteză mare.[4] Avionului i s-a atribuit un identificator, „Raid 42". Curând după aceea, un membru al Royal Observer Corps (Corpul Regal de Observatori) din Durham a auzit avionul și a recunoscut sunetul ca fiind la aproximativ 11 kilometri

nord-est de orașul de coastă Alnwick, Anglia, lângă granița cu Scoția. Avionul a început să coboare rapid. Câteva clipe mai târziu, un observator din Chatton, aflat la 19 kilometri nord, a observat avionul care a trecut zgomotos de el la cel mult 15 metri deasupra solului. Observatorul l-a văzut clar în lumina lunii, identificându-l drept un Me 110 și a dat imediat raportul.

Controlorul de serviciu la Durham nu l-a crezut, considerând acest lucru „foarte improbabil". Acel tip de avion nu fusese văzut niciodată atât de departe în nord și nu ar fi avut niciodată suficient combustibil pentru a se întoarce în Germania.

Observatorul a insistat totuși, spunând că îl identificase corect.

Avionul a fost apoi văzut de observatorii din alte două avanposturi, Jedburgh și Ashkirk, care au raportat că zbura la aproximativ 1 500 de metri altitudine.[5] Și aceștia l-au identificat ca fiind un Me 110, notificându-și superiorii. Rapoartele lor au fost înaintate Detașamentului nr. 13 al Comandamentului Aviației, care le-au considerat ridicole. Cu siguranță observatorii se înșelaseră, au spus oficialii detașamentului. Probabil văzuseră un bombardier Dornier, și acesta un bimotor cu două aripioare în spate, capabil să efectueze zboruri pe o distanță atât de lungă.

Însă acum observatorii din Glasgow au calculat viteza avionului și au descoperit că acesta zbura cu peste 480 de kilometri la oră, mult peste maximul unui bombardier Dornier. În plus, un avion de vânătoare RAF echipat pentru zboruri de noapte – un Defiant cu două persoane – trimis să intercepteze intrusul, rămăsese în urmă. Un adjunct din detașamentul Corpului de Observatori, maiorul Graham Donald, a ordonat să se trimită un mesaj Comandamentului de Luptă în ideea că aeronava era imposibil să fie un Dornier. Trebuia să fie un Me 110. Oficialii RAF au primit acest mesaj cu „hohote de râs".[6]

Avionul survolase între timp Scoția și părăsea coasta de vest a țării pe la Firth of Clyde. S-a întors apoi și a zburat din nou spre uscat, unde un observator dintr-un sat de coastă, West Kilbride, a văzut clar avionul când acesta a trecut ca o săgeată pe lângă el la numai opt metri de sol.

RAF au respins și această identificare. Două avioane Spitfire i s-au alăturat unui Defiant în urmărirea intrusului. Între timp, operatorii de la stațiile radar din sud au început să urmărească ceva mult mai amenințător. La prima vedere, sute de avioane se adunau deasupra coastei Franței.

Capitolul 98. Cel mai nemilos raid

Primele bombardiere au acoperit cerul de deasupra Angliei cu puțin înainte de ora 23:00. Acest prim grup era format din 20 de bombardiere ce însoțeau escadrila de elită KGr 100, deși în noaptea aceea focurile de marcaj erau aproape de prisos, având în vedere luna strălucitoare și cerul senin. Au urmat sute de bombardiere. Oficial, la fel ca și în raidurile anterioare, țintele urmau să fie cele de importanță militară, inclusiv, de data aceasta, docurile Victoria și West India și marea Centrală Electrică Battersea, dar, așa cum înțelesese fiecare pilot, aceste ținte garantau că bombele vor cădea peste toate cartierele civile ale Londrei. Planificat sau nu, în timpul acestui raid, așa cum indica tiparul avariilor, Luftwaffe părea că intenționa să distrugă comorile istorice cele mai de preț ale Londrei și să-i omoare pe Churchill și pe membrii guvernului acestuia.

În următoarele șase ore, 505 bombardiere având la bord 7 000 de incendiare și 718 tone de bombe brizante de toate mărimile au acoperit cerul de deasupra Londrei. Mii de bombe au căzut, spulberând fiecare ungher al orașului și avariind cu precădere Whitehall și Westminster. Bombele au lovit Westminster Abbey, Turnul Londrei și Curtea de Justiție. O bombă a străpuns turnul în care se afla Big Ben. Spre ușurarea tuturor, clopotul uriaș al orologiului a bătut la numai două minute după aceea, la ora 2:00 dimineața. Focul a mistuit mare parte din faimosul acoperiș al Palatului Westminster, construit în secolul al XI-lea de regele William Rufus (William al II-lea). În Bloomsbury, flăcările au făcut ravagii la British Museum, distrugând aproape 250 000 de cărți și mistuind Sala Britaniei romane, Sala exponatelor grecești din epoca bronzului și Sala epocii preistorice. Din fericire, ca măsură de precauție, exponatele din aceste săli fuseseră duse la loc sigur. O bombă a lovit fabrica de biscuiți Peek Frean (care fabrica acum și piese pentru tancuri). Două mine parașutate au

aruncat în aer un cimitir, împrăștiind oase vechi și fragmente de monumente funerare peste tot și făcând ca un capac de sicriu să ajungă în dormitorul unei case din apropiere. Furios, proprietarul casei, care se afla în pat cu soția lui la momentul acela, a scos capacul din casă și l-a dus unui grup de salvatori voluntari. „Eram în pat cu nevastă-mea când chestia asta nenorocită a intrat pe fereastră", a spus el.[1] „Ce să fac cu el?"

În Regent's Park, la York Terrace nr. 43, 99 de membri ai Grupului pentru Sacrificiu și Slujire, filiala unui cult din California, se adunaseră într-o casă aparent abandonată pentru o slujbă întru preaslăvirea lunii pline.[2] Acoperișul era din sticlă. În salonul central al casei fusese pregătit un bufet complet cu gustări pentru cină. La 1:45 dimineața, peste casă a căzut o bombă, omorând mulți dintre credincioși. Salvatorii au găsit victime îmbrăcate în robe albe ce păreau a fi veșminte preoțești. Pe albul veșmintelor, sângele părea negru. Arhiepiscopul grupului, Bertha Orton, adeptă a ocultismului, a fost ucisă. La gâtul ei încă atârna o cruce de aur incrustată cu diamante.

Era aproape ora 23:00. Avionul Me 110 pilotat de Rudolf Hess mai dispunea de foarte puțin combustibil. Hess avea acum doar o idee vagă despre locul în care se afla. După ce trecuse de coasta vestică a Scoției și apoi se întorsese, a coborât din nou foarte aproape de sol, la mai puțin de 23 de metri, pentru a vedea mai bine împrejurimile. Piloții îl numeau „zbor razant". Hess a zbura în zigzag, căutând un reper cunoscut, în timp ce combustibilul se termina. Era întuneric acum, deși peisajul de jos era scăldat în lumina lunii.

Dându-și seama că nu va găsi niciodată pista de aterizare de la Dungavel House, Hess a decis să renunțe. A luat altitudine. După ce a ajuns destul de sus pentru un salt sigur, a oprit motoarele și a deschis capacul carlingii. Forța vântului l-a țintuit în scaun.

Hess și-a amintit sfatul unui comandant german de aviație și anume că, pentru a ieși rapid dintr-un aparat de zbor, pilotul trebuie să răstoarne avionul și să lase gravitația să-și facă treaba.[3] Nu este clar dacă Hess a făcut

sau nu astfel. Avionul a început o ascensiune abruptă, moment în care Hess a devenit inconștient. S-a trezit și a căzut din carlingă, lovindu-se cu un picior de una dintre aripioarele gemene de pe coadă și căzând în noaptea luminată de lună.

Secretarul lui Harriman, Robert Meiklejohn, își petrecuse sâmbăta la serviciu. Harriman plecase la 13:30, întorcându-se la Dorchester, „singurul loc în care chiar putem rezolva orice", scria Meiklejohn în jurnalul lui. Meiklejohn a mâncat prânzul la birou, lucrând până la ora 17:00, spre nemulțumirea lui. După aceea, s-a dus la „un spectacol de cabaret" de la teatrul Prince of Wales numit *Nineteen Naughty One* (*Nouăsprezece neastâmpărate*). Sperase să vadă ceva obscen și indecent, dar avusese parte în schimb de un vodevil ce a durat de la 18:30 până la 21:00, după care s-a întors la birou ca să vadă dacă venise răspunsul la o telegramă pe care Harriman o trimisese în Statele Unite în acea dimineață. Meiklejohn se întorcea acasă, pe la ora 23:00, când au început să sune sirenele de atac aerian. A auzit tunurile, dar în rest era o noapte liniștită, orașul strălucind în lumina lunii. A ajuns la apartamentul lui în siguranță.

„Deodată, pe la miezul nopții [am] auzit o ploaie de obiecte pe acoperiș și lovindu-se de ziduri și am văzut lumini albastre puternice prin perdelele trase", scria el în jurnal.[4] „M-am uitat afară și am văzut zeci de incendiare sfârâind împrejur pe străzi și în părculețul de jos, producând o lumină albăstruie ca niște scântei electrice, primul meu contact direct cu incendiarele." Cum privea el așa, a auzit zgomote pe hol și a aflat că vecinii lui coborau în adăpostul de la subsolul clădirii. Un pilot aflat în vizită le spusese că incendiarele erau invariabil urmate de bombe.

„Am ascultat sfatul", scria Meiklejohn. Și-a pus neprețuita haină de blană – „Nu aș fi vrut să mi-o stric" – și a coborât ca să-și înceapă prima noapte din viață petrecută într-un adăpost.

Curând au început să cadă bombele brizante. La ora 1 dimineața, o bombă a aterizat chiar într-un colț al clădirii,

aprinzând o conductă de gaz care a luminat atât de puternic în noapte, încât Meiklejohn spunea că puteai citi ziarul. „Asta a provocat agitație considerabilă printre cei care știau despre ce era vorba", scria el, „pentru că era aproape sigur că bombardierele urmau să se concentreze asupra noastră având incendiile drept țintă."

Au căzut și mai multe incendiare. „Pe urmă au început să cadă bombele, rapid o vreme, în «serie» de trei și șase, sunând ca o salvă de mitralieră." Etajele superioare ale clădirilor vecine luaseră foc. Exploziile zdruncinau clădirea. De mai multe ori în timpul pauzelor bombardamentului, Meiklejohn și trei ofițeri din armata SUA au ieșit din clădire pentru a evalua pagubele, având grijă să nu se aventureze mai departe de o stradă distanță.

La scurt timp după ora 23:00, un observator din Eaglesham, Scoția, localitate aflată la aproximativ 40 de kilometri de coasta de vest, a raportat că un avion se prăbușise și izbucnise în flăcări.[5] A mai raportat și că pilotul se catapultase și părea că aterizase în siguranță. Acum era ora 23:09 minute. Înspre sud, sute de bombardiere germane traversau linia de coastă a Angliei.

Pilotul misterios căzuse în apropiere de Floors Farm, în Bonnyton Moor, unde a fost găsit de un fermier care l-a dus în casa lui. Fermierul i-a oferit ceai.

Pilotul a refuzat. Era o oră prea târzie pentru ceai. A cerut în schimb apă.

A sosit poliția și l-a dus pe bărbat la postul din Giffnock, la aproximativ zece kilometri de centrul orașului Glasgow. L-au închis într-o celulă, lucru care l-a ofensat. Se aștepta la un tratament mai bun, precum acela oferit în Germania prizonierilor britanici de rang înalt.

Auzind cât de aproape de Glasgow era locul prăbușirii, maiorul Donald, adjunctul comandantului de divizie din Glasgow, s-a urcat în mașină, un Vauxhall, și a pornit în căutarea epavei, spunându-le superiorilor săi să transmită un mesaj către RAF: „Dacă ei nu sunt în stare să prindă un Me 110 cu un Defiant, merg eu acum să culeg rămășițele unuia cu un Vauxhall".[6]

Donald a găsit resturile avionului împrăștiate pe un hectar de teren. Focul era neînsemnat, ceea ce sugera că, la prăbușire, rezervorul avionului fusese aproape gol. Avionul era într-adevăr un Me 110, ba mai mult, părea să fie nou-nouț, arătând ca și cum fusese scoasă toată greutatea excesivă de pe el. „Fără arme, stative pentru bombe și, surprinzător (în acel moment), nu am găsit nici un aparat foto de recunoaștere fix", raporta maiorul Donald.[7] A găsit o bucată din aripa avionului pe care se afla o cruce neagră. A dus fragmentul în mașină.

S-a întors la secția de poliție din Giffnock, iar acolo l-a găsit pe pilotul german înconjurat de ofițeri de poliție, de membri ai forțelor locale de apărare și de un translator. „Părea să nu fi făcut încă cine știe ce progrese", scria el.

Pilotul s-a identificat drept *Hauptmann* Alfred Horn, *Hauptmann* fiind echivalentul german al gradului de căpitan. „A declarat pur și simplu că nu fusese lovit, nu avea probleme și că aterizase deliberat, cu un mesaj secret vital pentru ducele de Hamilton", raporta maiorul Donald, subliniind ultima parte a frazei.[8]

Maiorul, care vorbea o germană rudimentară, a început să-i pună întrebări prizonierului. „Căpitanul Horn" avea 42 de ani și era din München, un oraș pe care maiorul Donald îl vizitase. El spunea că spera că aterizase aproape de reședința ducelui de Hamilton, apoi a scos o hartă cu poziția localității Dungavel clar marcată. Pilotul ajunsese remarcabil de aproape: Dungavel era la numai 16 kilometri distanță.

Maiorul Donald i-a explicat clar căpitanului Horn că nici măcar cu suficient combustibil avionul nu ar fi avut cum să reușească să se întoarcă în Germania. Prizonierul a spus că nu plănuise să se întoarcă, repetând că se afla într-o misiune specială. Bărbatul avea un comportament agreabil, a scris maiorul Donald în raportul lui, adăugând: „... și este, dacă un asemenea termen poate fi folosit în legătură cu un nazist, de-a dreptul un gentilom".

Donald l-a studiat pe prizonier cât timp au stat de vorbă. Chipul lui i se părea cunoscut de undeva. Câteva secunde mai târziu, Donald și-a dat seama cine era bărbatul, deși concluzia lui suna prea incredibil pentru a fi

și adevărată. „Nu mă aștept să fiu crezut imediat, și anume că prizonierul nostru este de fapt al treilea în ierarhia nazistă", scria maiorul Donald. „Se poate să fie una dintre «dublurile profesioniste» ale sale. Personal, eu nu cred asta. Poate că numele lui este Alfred Horn, dar chipul este al lui Rudolf Hess."

Maiorul Donald le-a recomandat polițiștilor să aibă „grijă deosebită" de prizonier, pe urmă s-a urcat în mașină și s-a întors la Glasgow, de unde a sunat la sediul central al unității RAF comandate de ducele de Hamilton, spunându-i controlorului de serviciu că bărbatul pe care îl avea în custodie era Rudolf Hess. „Mesajul a fost întâmpinat, oarecum firesc, cu neîncredere", conform unui raport ulterior al RAF, „însă maiorul Donald a făcut tot ce a putut ca să-l convingă pe Controlor că vorbea cât se putea de serios și că ducele trebuie anunțat imediat."

Ducele s-a întâlnit cu prizonierul pe la ora 10:00 a doua zi dimineață, într-o cameră dintr-un spital militar, unde fusese transferat între timp.

„Nu știu dacă mă recunoașteți", i-a spus germanul ducelui, „dar eu sunt Rudolf Hess."[9]

Marele raid asupra Londrei a continuat toată noaptea, până când orașul a părut tot un incendiu, de la un capăt al orizontului la celălalt. „Pe la ora 5 dimineața, m-am uitat ultima oară în jur", scria secretarul lui Harriman, Meiklejohn, „și am văzut luna plină strălucind roșie printre norii de fum ce reflectau focurile provocate de explozii pe pământ – o priveliște uluitoare."[10]

În dimineața aceea, Meiklejohn s-a bărbierit la lumina gazului care ardea din conducta din stradă. Apartamentul lui era la etajul opt.

Ultima bombă a căzut la 5:37 dimineața.

Capitolul 99. O surpriză pentru Hitler

Duminică dimineața, Colville stătea întins în pat fără vreun motiv anume, gândindu-se la un roman pe care tocmai îl citise și a cărui intrigă era centrată pe o vizită-surpriză în Anglia a lui Hitler însuși, ajuns acolo cu ajutorul unei parașute. Autorul era Peter Fleming, fratele mai mare al lui Ian Fleming. Colville consemna momentul în jurnalul său: „M-am trezit dimineață gândindu-mă în mod inexplicabil la cartea lui Peter Fleming, *Flying Visit*, și visând cu ochii deschiși la ce s-ar întâmpla dacă l-am captura pe Göring în timpul unuia dintre presupusele lui zboruri peste Londra".[1] Umbla zvonul că Göring ar fi survolat orașul în timpul unuia sau mai multor raiduri aeriene.

La ora 8, Colville a plecat din Downing Street numărul 10 și a pornit pe jos spre Westminster Abbey, unde intenționa să participe la slujba de dimineață. Afară era o superbă zi de primăvară, cu soare strălucitor și cer azuriu, dar în curând au apărut niște vălătuci groși de fum. „Hârtia arsă, de la o fabrică bombardată, plutea în aer ca frunzele într-o zi vântoasă de toamnă", scria el.

La Whitehall era plin de oameni, mulți dintre ei veniți doar ca să vadă pagubele, alții cu fețele înnegrite ce sugerau că stătuseră treji toată noaptea, luptând cu focul și salvând răniți. Un adolescent, unul dintre privitori, a indicat în direcția Palatului Westminster și a întrebat: „Acela este soarele?" Dar lumina strălucitoare era de la flăcările imense care încă se vedeau la sud de Tamisa în numeroase incendii.

Când Colville a ajuns la catedrală, a găsit drumul blocat de polițiști și de mașini de pompieri. „Nu se țin slujbe în catedrală astăzi, domnule", a spus polițistul. Colville a fost șocat de tonul lui, „ca și cum ar fi fost închis pentru curățenia de primăvară".

Acoperișul Palatului Westminster încă ardea cu flăcări vizibile, iar de undeva din spate se înălțau coloane de fum.

Colville a stat de vorbă cu unul dintre pompieri, care a arătat înspre Big Ben și i-a spus cu satisfacție despre bomba care trecuse prin turn. În ciuda semnelor vizibile de distrugere, Big Ben încă indica ora Londrei, deși, după cum s-a constatat ulterior, bomba costase Imperiul Britanic o jumătate de secundă.

Colville a luat-o pe Podul Westminster, care traversa Tamisa direct în fața turnului. Chiar la sud-est, Spitalul St. Thomas era în flăcări. Ardeau focuri pe toată lungimea digului Tamisei. Era clar că raidul de peste noapte provocase pagube grave și de durată, așa cum orașul nu mai cunoscuse înainte. „Nici un alt raid nu a afectat Londra ca acesta", scria Colville.

La întoarcerea în Downing Street numărul 10, Colville a luat micul dejun, apoi a telefonat la Ditchley ca să-i spună lui Churchill despre daune. „A fost foarte mâhnit", a remarcat Colville, „că acoperișul lui William Rufus de la Palatul Westminster nu mai era."

Colville s-a dus la Ministerul de Externe ca să stea de vorbă cu un prieten, care era al doilea secretar privat al lui Anthony Eden, și, chiar când a intrat în birou, prietenul său a rostit în receptor: „Așteptați puțin. Cred că a venit omul potrivit."[2]

Duminică dimineață, Mary și Eric au pornit spre Ditchley, ca să petreacă ziua cu Clementine, Winston și ceilalți. Bombardamentele de peste noapte închiseseră gările, cuplul fiind obligat să aleagă o rută ocolitoare, ce implica transferuri neașteptate. Astfel, călătoria s-a transformat dintr-un drum relativ scurt într-unul anevoios și plictisitor, pe parcursul căruia îndoielile lui Mary au devenit și mai evidente. „Mi-am dat seama", scria ea, „că am îndoieli foarte serioase."[3]

Sfatul Pamelei nu-i dădea pace: „Nu te mărita cu cineva doar pentru că el vrea să se însoare cu tine".

I-a spus lui Eric despre neliniștile ei. El a fost înțelegător și tandru și a făcut tot ce a putut pentru a o liniști. Cei doi au ajuns la Ditchley, unde era plin de invitați, printre care și Averell Harriman. Clementine a luat-o imediat pe Mary în dormitorul ei.

La Londra, la Ministerul de Externe, secretarul privat al lui Anthony Eden a pus palma peste receptor și i-a spus lui Colville că apelantul se identificase drept ducele de Hamilton și pretindea că are vești ce nu puteau fi comunicate decât lui Churchill personal. Ducele – dacă apelantul era cu adevărat un duce – avea de gând să zboare până la baza aeriană RAF de la Northolt, lângă Londra, și cerea să fie întâmpinat acolo de unul dintre oamenii lui Churchill, mai precis de Colville, care era de serviciu în Downing Street numărul 10 în acea zi. Ducele mai voia să fie prezent și Alexander Cadogan, subsecretarul lui Eden.

Colville a luat receptorul. Ducele a refuzat să ofere detalii, dar a spus că veștile lui par scoase dintr-un roman fantastic și implică un avion german care se prăbușise în Scoția.

„În clipa aceea", scria Colville, „mi-am amintit foarte clar gândurile mele de dimineață despre cartea lui Peter Fleming și am fost sigur că sosise Hitler sau Göring."[4]

Colville l-a sunat din nou pe Churchill.

„Păi, și *cine* a sosit?", a întrebat Churchill iritat.[5]

„Nu știu, nu a vrut să spună."

„Doar n-o fi Hitler?"

„Îmi închipui că nu", a spus Colville.

„Ei bine, gata cu închipuirile și trimite-l pe duce, dacă într-adevăr o fi ducele, direct aici la Northolt."

Churchill i-a cerut lui Colville să se asigure, mai întâi de toate, că ducele era cu adevărat ducele de Hamilton.

În dimineața de duminică, 11 mai, arhitectul lui Hitler, Albert Speer, a venit la Berghof pentru a-i prezenta niște schițe. În anticamera biroului lui Hitler, acesta a găsit doi bărbați agitați, Karl-Heinz Pintsch și Alfred Leitgen, ambii aghiotanți ai lui Rudolf Hess. Aceștia l-au întrebat pe Speer dacă sunt de acord să-i lase să intre primii la Hitler, iar Speer a consimțit.

Cei doi i-au dat lui Hitler scrisoarea lui Hess, pe care el a citit-o imediat.[6] „*Mein Führer*", începea scrisoarea, „când veți primi această scrisoare, eu voi fi în Anglia. Imaginați-vă că decizia de a face acest pas nu a fost una ușoară pentru mine, din moment ce un bărbat de 40 de ani are alte

angajamente față de viață decât unul de 20."[7] El își explica în scrisoare motivul: încercarea de a aranja un acord de pace cu Anglia. „Și dacă, *mein Führer*, acest proiect – care, recunosc, are șanse foarte mici de reușită – va da greș și soarta va decide împotriva mea, lucrul acesta nu va avea consecințe dăunătoare nici pentru dumneavoastră, nici pentru Germania. Puteți nega oricând orice responsabilitate și să spuneți pur și simplu că sunt nebun."

Speer se uita peste schițe când, scria el, „am auzit deodată un urlet nearticulat, aproape animalic".[8]

Acesta a fost începutul unuia dintre accesele de furie, sau *Wutausbrüche*, de care se îngrozeau foarte tare oamenii lui Hitler. Un asistent și-a amintit că a fost „ca și cum o bombă ar fi lovit Berghof".

„Bormann, acum!", a urlat Hitler. „Unde este Bormann?"

Hitler i-a spus lui Bormann să-i convoace pe Göring, Ribbentrop, Goebbels și Himmler. L-a întrebat pe aghiotantul Pintsch dacă el cunoștea conținutul scrisorii. Cum Pintsch a declarat că da, Hitler a ordonat ca el și colegul lui aghiotant, Leitgen, să fie arestați și trimiși într-un lagăr de concentrare. Albrecht Haushofer a fost și el arestat și trimis la închisoarea Gestapoului din Berlin, pentru interogatoriu. A fost eliberat ulterior.

Au sosit și ceilalți lideri. Göring și-a adus ofițerul care se ocupa de probleme tehnice, care l-a asigurat pe Hitler că era foarte puțin probabil ca Hess să fi ajuns la destinație. Navigația ar fi fost cea mai mare problemă a lui Hess. Mai mult ca sigur fusese deviat de la curs de curenții de aer de înălțime și probabil ratase complet arhipelagul britanic.

Această perspectivă i-a dat speranțe lui Hitler. „Măcar dacă s-ar îneca în Marea Nordului!", a spus Hitler (conform lui Albert Speer). „Atunci ar dispărea fără urmă, iar noi am putea elabora în tihnă o explicație inofensivă." Hitler se temea cel mai tare de ce ar fi putut face Churchill cu vestea dispariției lui Hess.

La Ditchley, în dormitorul lui Clementine, Mary își dădea seama acum prima oară profunzimea îndoielilor mamei ei cu privire la logodna cu Eric. Clementine i-a spus lui Mary

că ea și Winston erau foarte îngrijorați și că regreta că lăsase acea iubire să ajungă până într-un asemenea punct fără să-și exprime îndoielile și temerile.

Era doar parțial adevărat. De fapt, Churchill, preocupat de chestiunile legate de război, nu era prea îngrijorat în privința logodnei, fiind mai mult decât mulțumit să o lase pe Clementine să gestioneze situația. Deocamdată, la acel sfârșit de săptămână, îl interesaseră mai ales raidul aerian de noaptea trecută – care părea să fi fost cel mai grav din tot războiul – și Operațiunea Tigrul, transportarea unui număr mare de tancuri în Orientul Mijlociu.

Clementine i-a cerut lui Mary să amâne logodna cu șase luni.

„BOMBĂ", scria Mary în jurnalul ei.[9]

Mary a plâns. Dar știa că mama ei avea dreptate, așa cum și mărturisea în jurnal: „... Printre lacrimi, am devenit conștientă mai mult ca niciodată de înțelepciunea ei și toate îndoielile, reținerile și temerile pe care le-am avut în diferite momente din ultimele câteva zile au părut să se cristalizeze".

Clementine a întrebat-o pe Mary dacă este sigură că vrea să se mărite cu Eric. „Cu toată sinceritatea", scria Mary, „nu am putut spune că da."

Întrucât Clementine nu i-a putut capta atenția soțului ei, l-a rugat pe Harriman să discute cu Mary, pe urmă s-a dus direct la Eric ca să-i comunice decizia ei de amânare a logodnei.

Harriman a luat-o pe Mary în grădina pătrată de la Ditchley, unde cei doi s-au plimbat. Mary era „devastată și nefericită și cu ochii plini de lacrimi", iar Harriman încerca să o consoleze și să-i ofere o perspectivă.

„A spus toate lucrurile pe care ar fi trebuit să mi le spun singură", scria ea.

„Ai toată viața înainte.

Nu ar trebui să accepți prima persoană care îți iese în cale.

Tu nu ai cunoscut mulți oameni.

Să faci o alegere proastă în ceea ce privește viața ta este... o crimă."

Tot plimbându-se și discutând, Mary a devenit tot mai sigură că mama ei avea, într-adevăr, dreptate, dar, pe lângă asta, s-a simțit „din ce în ce mai conștientă de propriul comportament prostesc. De slăbiciunea mea – de lașitatea mea morală."

S-a simțit totodată ușurată. „Ce s-ar fi întâmplat dacă Mami nu ar fi intervenit?... Slavă Domnului pentru rațiunea – înțelegerea și dragostea – lui Mami."

Eric a fost drăguț și înțelegător cu Mary, dar a fost furios pe Clementine. Imediat, au fost trimise telegrame prin care părinții lui Eric și alți invitați au fost informați că logodna fusese amânată.

Mary a băut niște cidru cu rom și s-a simțit mai bine. A scris scrisori până târziu în noapte. „M-am dus la culcare frântă – rușinată, dar destul de liniștită."

Dar, înainte de asta, s-a uitat la un film împreună cu ceilalți în sala de cinema de la Ditchley. Mary s-a așezat lângă Harriman. Filmul nici că putea fi mai nimerit: *World in Flames* (*Lumea în flăcări*).

Capitolul 100. Sânge, sudoare și lacrimi

Când Mary s-a întins în patul ei în acea noapte de duminică, în atmosfera liniștită de la Ditchley, pompierii din Londra se luptau cu ultimele incendii, iar echipajele de salvare căutau printre dărâmături supraviețuitori și recuperau trupurile sfâșiate și mutilate. Din proiectare ori din întâmplare, multe bombe nu explodaseră, ținându-i acum pe pompieri și pe salvatori la distanță până când geniștii reușeau să le dezamorseze.

În ceea ce privește comorile pierdute, daunele și decesele provocate, raidul fusese cel mai grav din tot războiul. Ucisese 1 436 de londonezi, un record pentru o singură noapte, și provocase răni grave altor 1 792 de oameni. Lăsase aproximativ 12 000 de oameni fără case, printre ei numărându-se și romanciera Rose Macaulay, care s-a întors la apartamentul ei duminică dimineață și a constatat că acesta fusese distrus de incendiu, împreună cu toată agoniseala de o viață, inclusiv scrisori de la iubitul ei bolnav incurabil, un roman la care tocmai lucra, toate hainele și toate cărțile ei. Mai mult decât orice, pierderea cărților a îndurerat-o cel mai tare.

„Mă tot gândesc la toate lucrurile pe care le-am iubit și simt de fiecare dată un cuțit în inimă", îi scria ea unei prietene.[1] „Mi-aș dori să pot pleca în străinătate și să rămân acolo, așa poate că nu mi-ar mai fi atât de dor de lucrurile mele, dar nu se poate. Mi-am iubit cărțile atât de mult și nu le voi putea înlocui vreodată." Printre cele pierdute se afla și o colecție de volume publicate în secolul al XVII-lea – „Aubrey, Pliniu, Topsell, Sylvester, Drayton, toți poeții mei – plus o mulțime de scriitori ciudați și necunoscuți". Pierduse, de asemenea, o colecție rară de ghiduri turistice Baedeker („și, oricum, s-a terminat cu călătoritul, așa cum s-a terminat cu cărțile oamenilor și cu restul civilizației"), însă pierderea care i-a provocat cea mai mare tristețe a fost cea a unui exemplar din *Oxford English Dictionary*. Căutând printre ruinele

casei, a găsit o pagină carbonizată de la litera *H*. A scos de asemenea dintre dărâmături o pagină din ediția faimosului jurnal din secolul al XVII-lea al lui Samuel Pepys. A făcut un inventar al cărților, cel puțin al celor pe care și le-a putut aminti. A fost, scria ea ulterior într-un eseu, „cea mai tristă listă, o listă pe care n-ar trebui s-o facă nimeni". Din când în când, își mai amintea de câte un titlu omis, ca de un gest familiar al unui iubit pierdut. „Îmi tot vine în minte câte o cărțulie ciudată pe care am avut-o cândva. N-ai cum să ți le amintești pe toate și e mai bine să fie date uitării, acum, că sunt toate cenușă."

Cea mai mare distrugere provocată de raidul din 10 mai – și cea care a provocat cea mai mare furie – s-a petrecut când a fost lovită în plin sala de dezbateri a Camerei Comunelor, locul unde, cu doar patru zile în urmă, Churchill câștigase votul de încredere. „Camera noastră a fost făcută praf", îi scria Churchill lui Randolph.[2] „Nu ai mai văzut niciodată o asemenea priveliște. Nu a mai rămas nici o fărâmă din Cameră, cu excepția câtorva ziduri exterioare. Din fericire, nemții au ales un moment când nici unul dintre noi nu se afla acolo."

Duminica aceea a adus cu ea și o stare ciudată și binevenită de calm, după cum observa o scriitoare de jurnal de 28 de ani pentru Mass-Observation, o văduvă bogată cu doi copii care locuia în Maida Vale, la vest de Regent's Park, și care nu văzuse nici unul dintre incendiile încă în desfășurare în Westminster, la cinci kilometri spre sud-est. „Am tras perdelele și afară era o zi extrem de însorită și de liniștită", scria ea.[3] „Merii din grădină erau împodobiți cu flori roz pe fondul albului abundent, seducător, al florilor de păr. Cerul era de un albastru cald, păsărelele ciripeau în copaci și peste tot domnea o liniște deplină de duminică dimineața. Imposibil de crezut că noaptea trecută, de la aceeași fereastră, totul fusese de un roșu sălbatic de la atâta foc și fum și o atmosferă asurzitoare de la zgomotul infernal."

Orașul s-a pregătit pentru un nou atac duminică seara, când luna avea să fie plină, dar bombardierele nu au venit. Și nici în următoarea noapte sau în cea de după. Liniștea era derutantă. „Se poate să maseze forțe pe frontul de est,

ca parte din strategia de intimidare a Rusiei", scria Harold Nicolson în jurnalul lui în ziua de 17 iunie.[4] „Se poate ca toate efectivele forțelor aeriene să fie folosite pentru un atac masiv pe frontul nostru din Egipt. De asemenea, se mai poate să-și echipeze aparatele cu vreun dispozitiv nou, cum ar fi un tăietor de cabluri" – pentru tăierea cablurilor de la baloanele de baraj. „În orice caz", conchidea el, „este de rău."

Schimbarea a fost vizibilă imediat în bilanțurile lunare ale morților ținute de Ministerul Securității Interne.[5] În mai, în tot Regatul Unit, raidurile germane uciseseră în total 5 612 civili (791 dintre aceștia fiind copii). În iunie, totalul a scăzut la 410, o scădere de aproape 93%. În august, la 162. În decembrie, 37.

În mod destul de bizar, această nouă liniște a venit într-un moment în care Comandamentul de Luptă a crezut că deținea, în sfârșit, controlul apărării pe timp de noapte. Escadrila 80, unitatea de contraacțiuni radio, devenise deja foarte pricepută la blocarea și devierea fasciculelor germane, iar hotărârea Comandamentului de Luptă de a învăța să lupte pe întuneric părea să dea roade în cele din urmă. Multe avioane de vânătoare bimotor apte să zboare noaptea erau acum echipate cu radare aer-aer. Piloții avioanelor de vânătoare monomotor care zburau pe timpul „bombardamentelor de noapte" păreau să-și intre în mână. În acea noapte de sâmbătă, sub o lună strălucitoare, o escadrilă combinată alcătuită din 80 de avioane Hurricane și Defiant, ajutată de baterii antiaeriene, au doborât cel puțin șapte bombardiere și au avariat grav un bombardier KGr 100, cel mai bun rezultat de până atunci. Din ianuarie și până în mai, rata la care avioanele de vânătoare monomotor ale RAF interceptaseră avioanele germane a crescut de patru ori.

La sol se observa de asemenea o nouă atitudine, în acord cu sentimentul general de care Anglia dăduse dovadă fără pic de îndoială că putea face față ofensivei lui Hitler. Acum era momentul pentru înapoierea favorului. Un colaborator al Mass-Observation, de profesie comis-voiajor, scria în jurnalul lui: „Spiritul oamenilor pare să treacă de la pasiv la activ și, în loc să se ascundă în adăposturi, preferă să fie

activi. Incendiarele par a fi abordate ca și cum ar fi artificii, iar combaterea incendiilor din încăperile de la etaj cu pompe portabile este doar o parte din activitatea de seară. Unul dintre șefi mi-a spus că principala lui problemă este să-i împiedice pe oameni să se expună riscurilor. Toată lumea vrea să «șterpelească o bombă».“[6]

Și apoi era Hess.

Marți, 13 mai, Joseph Goebbels, a abordat chestiunea la ședința lui de propagandă din acea dimineață. „Istoria cunoaște foarte multe exemple similare, când oamenii s-au pierdut cu firea în ultimul moment și apoi au făcut lucruri care au fost poate extrem de bine intenționate și totuși au făcut rău țării lor“, a spus Goebbels.[7] El și-a asigurat propagandiștii că, până la urmă, incidentul avea să revină în contextul său istoric ca un episod din lunga și glorioasa istorie a celui de-al Treilea Reich, „chiar dacă, evident, nu este ceva plăcut în acest moment. Cu toate acestea, nu există motive să fim afectați în vreun fel sau să credem că nu vom reuși să trecem peste asta.“

Dar Goebbels fusese în mod clar cutremurat de acest episod. „Exact când Reichul era pe punctul de a obține victoria, a trebuit să se întâmple povestea asta“, a spus el la ședința de joi, 15 mai. „Este ultimul test dur al caracterului nostru și al puterii noastre de nestrămutat și ne simțim totalmente pregătiți să facem față acestei încercări ce ne-a fost hărăzită de destin.“ El și-a instruit locotenenții să reînvie o direcție a propagandei care fusese folosită înainte de război și care se baza pe mitul lui Hitler ca ființă mistică. „Noi credem în puterea de prorocire a Führerului. Știm că orice lucru care pare acum să fie împotriva noastră se va dovedi a fi cel mai prielnic pentru noi în cele din urmă.“

Goebbels știa, desigur, că în curând atenția publică avea să fie deviată. „Pentru moment, vom ignora povestea“, a spus el. „În plus, ceva se va întâmpla în scurt timp în domeniul militar ce ne va permite să distragem atenția de la subiectul Hess către alte lucruri.“ Se referea la iminenta invazie a Rusiei de către Hitler.

Într-o declarație oficială, Germania l-a prezentat pe Hess ca pe un om bolnav aflat sub influența „hipnotizatorilor și a astrologilor". Un comentariu ulterior îl numea pe Hess „acest veșnic idealist și om bolnav". Astrologul lui a fost arestat și trimis într-un lagăr de concentrare.

Göring l-a convocat pe Willy Messerschmitt la o întâlnire și l-a mustrat pentru ajutorul acordat lui Hess. Comandantul Luftwaffe l-a întrebat pe Messerschmitt cum de putuse un individ în mod evident nebun ca Hess să primească un avion. La care Messerschmitt a dat o replică nemaipomenită: „Cum aș putea să cred că un nebun poate ocupa o funcție atât de înaltă în al Treilea Reich?"[8]

Râzând, Göring a spus: „Ești incorigibil, Messerschmitt!"

La Londra, Churchill a dat dispoziție ca Hess să fie tratat cu demnitate, dar fără a uita că „acest om, ca și alți lideri naziști, este un potențial criminal de război și că atât el, cât și confrații lui pot fi foarte bine declarați infractori la încheierea războiului". Churchill a aprobat propunerea Cabinetului de Război ca Hess să fie ținut temporar în Turnul Londrei, până va fi găsită o destinație permanentă.

Episodul îl încântase în mod evident pe Roosevelt. „De aici", i-a telegrafiat el lui Churchill pe 14 mai, „pot să vă asigur că zborul lui Hess a captivat imaginația americanilor și povestea va rămâne de actualitate mai multe zile sau chiar săptămâni."[9] Drept răspuns, două zile mai târziu, Churchill a comunicat tot ce știa el despre episod, inclusiv afirmația lui Hess că, deși Hitler era dispus să facă pace, nu avea de gând să negocieze cu Churchill. Hess nu prezenta „semne obișnuite de nebunie", scria Churchill. L-a atenționat pe Roosevelt să păstreze scrisoarea confidențială. „Aici, noi considerăm că cel mai bine este să lăsăm presa să se delecteze puțin, iar germanii să facă presupuneri."

Schema i-a reușit perfect guvernului lui Churchill. Întrebările nu mai pridideau. Un ziar scria în glumă: „*Hess*-plicația ta este la fel de bună ca a mea".[10] Au apărut speculații cum că Hess nu ar fi fost în realitate Hess, ci,

mai degrabă, o dublură vicleană. Unii se temeau că ar fi putut chiar să fie un asasin, a cărui adevărată misiune era să se apropie suficient de Churchill ca să-l înțepe cu un inel otrăvitor. Publicul dintr-un cinematograf londonez a izbucnit în hohote de râs când crainicul unui jurnal de știri a spus că acum Anglia nu ar mai fi fost surprinsă dacă însuși Hermann Göring ar fi fost următorul venit.

Totul părea pur și simplu incredibil. „Ce episod dramatic în tot acest iad fascinant!!", scria observatorul american, generalul Raymond Lee în jurnalul său.[11] Lee constata că sosirea lui Hess era subiectul principal al discuțiilor de la White's, unde repetarea constantă a numelui lui Hess crease un efect ciudat, umplând barul, salonul și restaurantul clubului cu „sibilante", sunetul șuierător al consoanei *s* repetate.

„Suna ca un coș plin cu șerpi", a spus Lee.

Și uite așa, cu frământările din sânul familiei, trauma civică și cu adjunctul lui Hitler căzut din cer, primul an al lui Churchill ca prim-ministru se încheiase. Contrar tuturor așteptărilor, Marea Britanie rămăsese neclintită, cetățenii ei – mai mult încurajați decât intimidați. Cumva, în ciuda tuturor lucrurilor, Churchill reușise să-i învețe arta neînfricării.

„Se poate ca oamenii să fi făcut față situației indiferent cine ar fi fost acolo pentru a-i conduce, dar aceasta este doar speculație", scria Ian Jacob, secretar militar adjunct în Cabinetul de Război în mandatul lui Churchill și ulterior general-locotenent.[12] „Ceea ce știm este că prim-ministrul a dat dovadă de calități remarcabile de lider, încât oamenii aproape s-au bucurat de pericolele situației și au fost mândri că s-au descurcat singuri." Edward Bridges, secretar al Cabinetului de Război, scria: „A fost singurul care a avut puterea de a face națiunea să creadă că poate câștiga".[13] Londoneza Nellie Carver, șefă a Oficiului Central Telegrafic, poate că se exprima cel mai bine când scria: „Discursurile lui Winston îmi dau tot felul de emoții și de senzații încât mă simt în stare să-l înfrunt până și pe cel mai mare nemțălău!"[14]

În unul din weekendurile cu lună plină petrecute de Churchill la Ditchley, Diana Cooper, soția ministrului informațiilor Duff Cooper, i-a spus lui Churchill că cel mai bun lucru pe care acesta îl făcuse fusese să le insufle oamenilor curaj.

El a contrazis-o. „Eu nu le-am insuflat niciodată curaj", a spus.[15] „Am reușit doar să-l trezesc pe al lor."

Până la urmă, Londra a rezistat, deși grav afectată. Între 7 septembrie 1940, când avusese loc primul atac de proporții în centrul Londrei, și dimineața zilei de duminică, 11 mai 1941, când blitzkriegul s-a încheiase, aproximativ 29 000 dintre cetățenii capitalei fuseseră uciși, iar 28 556 fuseseră grav răniți.

Nici un alt oraș britanic nu a suferit astfel de pierderi, însă, pe teritoriul Regatului Unit, totalul civililor uciși în 1940 și 1941, incluzându-i pe cei din Londra, s-a ridicat la 44 652, numărul răniților fiind de 52 370.

Dintre cei morți, 5 626 au fost copii.

Capitolul 101. Sfârșit de săptămână la Chequers

Era o seară de duminică în decembrie 1941, cu câteva săptămâni înainte de Crăciun, ca de obicei, o mulțime de chipuri cunoscute veniseră la Chequers pentru cină și pentru a rămâne peste noapte sau doar pentru cină. Printre musafiri se numărau Harriman și Pamela, precum și un nou musafir, fiica lui Harriman, Kathy, care împlinea 24 de ani chiar în acea zi. După cină, valetul lui Churchill, Sawyers, a adus un aparat de radio, astfel încât toți cei prezenți să poată asculta emisiunea obișnuită de știri transmisă de BBC. Atmosfera în casă nu era prea veselă. Churchill părea cam abătut, deși războiul, cel puțin momentan, mergea rezonabil de bine. Clementine era răcită și se afla sus, în camera ei.

Radioul era unul portabil, ieftin, un cadou primit de Churchill de la Harry Hopkins. Churchill a deschis capacul ca să-l pornească. Emisiunea începuse deja. Crainicul a spus ceva despre Hawaii, pe urmă a trecut la Tobruk și la frontul din Rusia. Hitler își lansase invazia în iunie, cu un atac masiv despre care majoritatea observatorilor presupuseseră că avea să zdrobească armata sovietică în numai câteva luni, dacă nu chiar săptămâni. Dar armata se dovedea mai eficientă și mai rezistentă decât s-ar fi așteptat oricine, iar acum, în decembrie, invadatorii se confruntau cu două dintre veșnicele arme ale Rusiei: dimensiunea și iernile geroase.

Dar Hitler încă se aștepta să câștige, iar Churchill știa că, după desăvârșirea cuceririi, avea să-și îndrepte toată atenția înapoi către Anglia. După cum anticipase Churchill într-un discurs ținut în vară, campania din Rusia „nu este decât un preludiu al unei încercări de invazie a insulelor britanice".

Vocea crainicului BBC se schimbase. „Tocmai am primit știrea", spunea el, „că avioane japoneze au bombardat Pearl Harbor, baza navală americană din Hawaii. Anunțul atacului a fost făcut printr-o declarație

scurtă a președintelui Roosevelt. Au fost, de asemenea, atacate ținte navale și militare de pe principala insulă hawaiiană, Oahu. Deocamdată nu există alte informații."[1]

La început s-a produs confuzie.

„Am fost extrem de speriat", spunea Harriman, „și am tot repetat cuvintele «Japonezii au bombardat Pearl Harbor»."

„Nu, nu", l-a contrazis asistentul lui Churchill, Tommy Thompson. „A spus Pearl River."

Ambasadorul SUA în Marea Britanie, John Winant, și el de față, a privit spre Churchill. „Ne-am uitat unul la altul nedumeriți", scria Winant.[2]

Churchill, după ce și-a revenit brusc din șoc, a trântit capacul radioului și a sărit în picioare.

Secretarul său privat de serviciu, John Martin, a intrat în cameră, anunțând că Amiralitatea era la telefon. „Vom declara război Japoniei", a spus Churchill, îndreptându-se către ușă.

Winant l-a urmat tulburat. „Doamne Dumnezeule", a spus el, „nu puteți declara război pe baza unui anunț făcut la radio." (Ulterior, Winant scria: „Nu există nimic lipsit de entuziasm ori de fermitate la Churchill – cu certitudine nu când se pune în mișcare".)

Churchill s-a oprit. Pe un ton calm a întrebat: „Ce-ar trebui să facem?"

Winant a mers să-l sune pe Roosevelt ca să afle mai multe.

„Și-am să vorbesc și eu cu el", a spus Churchill.

Imediat ce a primit legătura cu Roosevelt, Winant i-a spus că are lângă el un prieten care dorește, de asemenea, să vorbească. „Veți ști cine este de îndată ce-i veți auzi vocea."

Churchill a luat receptorul. „Domnule președinte", a spus el, „care este treaba cu Japonia?"

„Este foarte adevărat", a răspuns Roosevelt.[3] „Ne-au atacat la Pearl Harbor. Acum suntem toți în aceeași barcă."

Roosevelt i-a spus lui Churchill că avea să declare război Japoniei a doua zi. Churchill a promis că urma să facă la fel imediat după.

Târziu în noaptea aceea, la 1:35, Harriman și Churchill i-au trimis o telegramă „EXTREM DE URGENTĂ" lui Harry Hopkins. „Ne gândim mult la dumneata în acest moment istoric. Winston, Averell."[4]

Semnificația era clară pentru toată lumea. „Inevitabilul se produsese, în sfârșit", spunea Harriman.[5] „Știam cu toții ce viitor sumbru presupunea, dar măcar acum exista un viitor." Anthony Eden, care se pregătea să plece la Moscova, aflase despre atac în noaptea aceea în urma unui apel telefonic de la Churchill. „N-am putut să-mi ascund ușurarea și nici nu a trebuit să încerc s-o fac", scria el.[6] „Am simțit că orice s-ar fi întâmplat acum, era doar o chestiune de timp."

Mai târziu în noaptea aceea, Churchill s-a retras, în sfârșit, în camera lui. „Satisfăcut după atâtea emoții și senzații", scria el, „m-am dus la culcare și am dormit somnul celui mântuit și recunoscător."[7]

Churchill s-a temut, pentru o clipă, că Roosevelt se va concentra numai asupra japonezilor, însă pe 11 decembrie Hitler a declarat război Americii, iar America i-a întors favoarea.

Acum, Churchill și Roosevelt chiar erau în aceeași barcă. „Putea să fie zdruncinată rău de furtună", scria „Mopsul" Ismay, „dar nu putea fi răsturnată. Nu mai încăpea nici o îndoială cu privire la final."[8]

Curând după aceea, Churchill, lordul Beaverbrook și Harriman au plecat la Washington, D.C., la bordul unui nou cuirasat, *Duke of York*, expuși unui mare risc și în cel mai mare secret, pentru a se întâlni cu Roosevelt și a coordona strategia de război. A venit și medicul lui Churchill, sir Charles Wilson, și încă aproximativ 50 de persoane, de la valeți la cei mai de seamă oficiali militari britanici, feldmareșalul Dill, prim-lordul Amiralității, lordul Pound, și comandantul Statului-Major al Aviației, Portal. Numai lordul Beaverbrook adusese cu el trei secretari, un valet și un hamal. Roosevelt era îngrijorat din cauza pericolului la care se expuneau, încercând să-l descurajeze pe Churchill, pentru că, într-adevăr, dacă nava ar fi fost scufundată, pierderea ar fi distrus guvernul

britanic. Însă Churchill i-a spulberat președintelui american îngrijorările.

Charles Wilson era uimit de transformarea lui Churchill. „Este alt om de când a intrat America în război", scria doctorul.[9] „Winston pe care l-am cunoscut eu la Londra mă speria... Îmi dădeam seama că duce pe umeri povara lumii întregi și mă întrebam cât poate să mai continue astfel și ce se putea face în privința aceasta. Și acum – într-o singură noapte, din câte se pare – un bărbat mai tânăr i-a luat locul." După cum spunea Wilson, totul devenise din nou plin de viață: „Acum, războiul este din nou ca și câștigat și Anglia este în siguranță. Să fii prim-ministru al Angliei într-un mare război, să poți conduce Cabinetul, Armata, Marina, Aviația, Camera Comunelor, Anglia însăși, este mai presus chiar și de visele sale. Iar el adoră fiecare secundă."

Primele câteva zile ale călătoriei au fost extrem de grele, chiar și după standardele Atlanticului de Nord, forțând nava să nu depășească viteza de șase noduri și anulând astfel sperata siguranță a călătoriei cu o navă capabilă să se deplaseze cu o viteză de aproape cinci ori mai mare. Toți pasagerii au primit ordin să nu stea pe punte, pentru că valurile uriașe măturau carena mult scufundată. Beaverbrook spunea în glumă: „Nu am călătorit niciodată cu un submarin atât de mare".[10] Churchill îi scria lui Clementine: „Să fii pe un vapor pe o asemenea vreme este ca și cum ai fi la închisoare, cu avantajul suplimentar că te poți îneca".[11] A înghițit multe pilule Mothersill ca să scape de răul de mare și le-a dat o mulțime și secretarilor săi, ignorând protestele lui Wilson, care era precaut cu prescrierea medicamentelor de orice fel.

„Premierul este în formă și foarte vesel", scria Harriman.[12] „Vorbește neîncetat la masă." La un moment dat, Churchill a dezbătut pe larg subiectul răului de mare – „găleți pe punțile distrugătoarelor etc., etc.", scria Harriman, „până când Dill, care nu se refăcuse complet, s-a făcut verde și aproape că a plecat de la masă".

Nava de luptă a ancorat în golful Chesapeake de lângă Maryland. Churchill și grupul său au luat apoi avionul până la Washington. „Era noapte", scria inspectorul

Thompson.[13] „Cei din avion priveau hipnotizați pe geamuri spectacolul uimitor al orașului luminat. Washington reprezintă ceva extrem de valoros. Libertate, speranță și putere. Nu mai văzusem un oraș luminat de doi ani. Am fost emoționat."

Churchill a rămas la Casa Albă, la fel și secretarul Martin și alți câțiva, și au cunoscut îndeaproape cercul intim al lui Roosevelt. Acesta, la rândul său, a putut să-l vadă de aproape pe Churchill. Churchill și membrii delegației sale și-au petrecut prima noapte la Casa Albă. Inspectorul Thompson – și el printre oaspeții casei – se afla cu Churchill în camera acestuia verificând eventuale pericole, când cineva a ciocănit la ușă. Îndemnat de Churchill, Thompson a deschis și a dat de președinte, în scaun cu rotile, singur pe hol. Thompson a deschis ușa larg, apoi l-a văzut pe președinte schimbându-se la față când a privit în cameră, în spatele detectivului. „În momentul acela m-am întors", scria Thompson.[14] „Winston Churchill era gol pușcă, cu un pahar de băutură într-o mână și un trabuc în cealaltă."

Președintele a dat să plece.

„Intră, Franklin", a spus Churchill. „Suntem singuri."

Președintele „a ridicat stânjenit din umeri", scria Thompson, apoi a intrat, împingându-și singur scaunul cu rotile. „Vezi, domnule președinte", a spus Churchill, „eu nu am nimic de ascuns."

Churchill și-a aruncat un prosop pe umeri și în ora care a urmat a stat de vorbă cu Roosevelt, plimbându-se prin cameră gol, sorbind din băutură și umplând, din când în când, paharul președintelui. „Ai fi zis că este un senator roman la băi, relaxându-se după o ședință de succes în Senat", scria inspectorul Thompson. „Cred că domnul Churchill nu s-ar fi sinchisit nici chiar dacă doamna Roosevelt ar fi intrat în cameră."

În ajunul Crăciunului, Churchill, cu Roosevelt stând lângă el, susținut de proteze, a vorbit din porticul de sud al Casei Albe în fața unei mulțimi de 30 000 de oameni care se adunaseră pentru aprinderea luminilor Bradului de Crăciun al Comunității Naționale, un molid care fusese

transplantat pe peluza de sud a reședinței președintelui. La asfințit, după o rugăciune și discursurile a doi cercetași, o fată și un băiat, Roosevelt a apăsat butonul pentru a aprinde luminițele. A ținut o cuvântare scurtă, apoi i-a dat cuvântul lui Churchill, care a spus publicului că se simte la Washington ca acasă. A vorbit despre acest „ciudat Ajun al Crăciunului" și despre cât de important era să fie ocrotită această sărbătoare ca o insulă în mijlocul furtunii. „Să le oferim copiilor noaptea lor de joacă și de râsete", a spus Churchill.[15] „Darurile lui Moș Crăciun să le bucure joaca. Iar noi, adulții, să le împărtășim din plin nestăpânita bucurie" – aici a coborât brusc vocea, până la un mormăit profund, grav –, „înainte de a ne întoarce la îndatoririle serioase și la formidabilul an ce ne așteaptă. Alegeți! – ca prin sacrificiul și cutezanța voastră acești copii să nu fie văduviți de moștenirea lor și nici de dreptul de a trăi într-o lume liberă și decentă."

Apoi a încheiat: „Și astfel" – a ridicat mâinile spre cer – „și astfel, cu mila lui Dumnezeu, Crăciun fericit tuturor."

Mulțimea a început să cânte colinde, începând cu „O, veniți voi cei credincioși" și încheind cu trei versuri din „Noapte de vis", intonate în cor cu solemnitate de mii de americani înaintea unui nou război.

Inspectorul Thompson a fost profund emoționat când, a doua zi, chiar înainte de a merge la dineul de Crăciun cu șeful serviciului secret al lui Roosevelt, o cameristă i-a oferit un cadou cu ocazia sărbătorilor, de la doamna Roosevelt. L-a despachetat și a descoperit înăuntru un papion și un mic plic alb cu o felicitare de Crăciun. „Inspectorului Walter Henry Thompson – Crăciun 1941 – Crăciun fericit vă urează președintele și doamna Roosevelt."

Camerista privea, fascinată, cum Thompson rămăsese cu gura căscată de uimire. El scria: „Pur și simplu nu mi-a venit să cred că președintele unei națiuni, în timp ce poporul lui se pregătea să intre în cel mai mare război din istoria lor, s-a putut gândi să-i ofere un papion unui ofițer de poliție cu ocazia Crăciunului".[16]

Ce îi aștepta pe toți, desigur, erau încă patru ani de război și, pentru o vreme, întunericul a părut impenetrabil. Singapore, bastionul Marii Britanii în Extremul Orient, a căzut, amenințând totodată să doboare și guvernul lui Churchill. Germanii au alungat trupele britanice din Creta și au recucerit Tobrukul. „Traversăm, într-adevăr, Valea Umilinței", scria Clementine într-o scrisoare adresată lui Harry Hopkins.[17] Au fost răsturnări peste răsturnări, însă la finalul lui 1942 soarta războiului a părut să se întoarcă în favoarea Aliaților. Trupele britanice l-au învins pe Rommel într-o serie de bătălii în deșert cunoscute sub numele de Bătălia de la El Alamein. Marina americană a învins Japonia la Midway. Iar campania lui Hitler în Rusia s-a împotmolit în noroi, gheață și sânge. În 1944, după ce Aliații invadaseră Italia și Franța, rezultatul părea cert. Războiul aerian împotriva Marii Britanii avea să se trezească din nou la viață pentru scurt timp odată cu apariția, în 1944, a bombei zburătoare V-1 și a rachetei V-2, armele „răzbunării" dezvoltate de Hitler, care au provocat un nou val de teroare la Londra, dar aceasta a fost o ultimă ofensivă începută cu unicul scop de a aduce moarte și distrugere înainte de inevitabila înfrângere a Germaniei.

În 1941, în ajunul Anului Nou, Churchill și grupul său – plus, desigur, inspectorul Thompson – se aflau la bordul unui tren, îndreptându-se către Washington, după o vizită în Canada. Churchill le-a trimis un mesaj tuturor, invitându-i să i se alăture în vagonul-restaurant. S-au servit băuturi, iar la miezul nopții a ținut un toast: „Închin pentru un an de trudă, un an de luptă și de pericole, și pentru un mare pas înainte către Victorie!"[18] Apoi s-au prins cu toții de mâini, Churchill luându-se de mâini cu un sergent RAF și cu comandantul Statului-Major al Aviației, Charles Portal, și au cântat „Auld Lang Syne", în timp ce trenul lor străbătea întunericul spre acel oraș al luminilor.

EPILOG. ȘI TIMPUL A TRECUT

MARY

Mary, șoricelul de țară, a devenit artilerist antiaerian, repartizată la bateria de artilerie din Hyde Park. Acest lucru i-a provocat mamei sale o imensă stare de anxietate, mai ales după ce un membru de 18 ani al unei baterii din Southampton fusese ucis în timpul unui raid aerian, pe 17 aprilie 1942, prima astfel de victimă din război. „Primul meu gând chinuitor a fost că ar fi putut fi Mary", îi spunea Clementine într-o scrisoare.[1] Dar i-a mărturisit în același timp că simțea „o mândrie personală că tu, scumpa mea, ai ales această muncă dificilă, monotonă, periculoasă și deosebit de necesară – mă gândesc la tine foarte des, dragă Șoricelule". John Colville își amintea cum într-o seară, când începuseră să sune sirenele de raid aerian, „premierul s-a urcat degrabă în mașina lui și a plecat în mare viteză spre Hyde Park, ca să vadă bateria lui Mary în acțiune".[2]

Mary a fost promovată, iar în 1944, penultimul an de război, a ajuns să comande un detașament de 230 de voluntare. „Deloc rău la 21 de ani!", scria cu mândrie tatăl ei într-o scrisoare adresată lui Randolph.[3]

Winston Junior a fost și mai impresionat. El știa că bunicul lui era un om important, însă o idolatriza pe mătușa Mary. „Pentru un copilaș de trei ani, să aibă un bunic prim-ministru, care conducea tot acel război era un concept greu de înțeles", scria el în memoriile sale.[4] „... Dar să ai o mătușă care avea patru mitraliere uriașe numai ale ei – ei bine, aia era *mare grozăvie*!"

Eric Duncannon a suferit după eșecul logodnei cu Mary, așa cum s-a dovedit sâmbătă, 6 septembrie 1941, când el și John Colville au mers la vânătoare la Stansted Park împreună cu un grup de prieteni.

Colville scria: „Eric mi-a spus, în cel mai simplu și fermecător mod, că încă nu se poate gândi la nimic altceva decât la Mary Churchill".[5]

Churchill a fost, în cele din urmă, înduplecat. Joi, 8 iulie 1941, în toiul unui val de căldură cu temperaturi de peste 30 °C, John Colville a trecut pe la biroul lui Churchill chiar înainte ca acesta să tragă un pui de somn.

„Aud că plănuiești să mă abandonezi", a spus Churchill.[6] „Știi că te pot împiedica. Nu te pot face să rămâi împotriva voinței tale, dar te pot pune altundeva."

Colville i-a spus că înțelege, dar speră să nu facă asta. I-a arătat una dintre lentilele lui de contact încă nefinisate.

Churchill i-a spus lui Colville că poate pleca.

Întrucât putea, în sfârșit, să poarte lentilele de contact, Colville s-a prezentat la un nou interviu medical la RAF și de data aceasta – „mare bucurie!" – a trecut. Curând după aceea a depus jurământul de nou membru al Rezervei de Voluntari RAF, ultima oprire înaintea călătoriei finale către statutul de pilot. RAF a insistat însă ca mai întâi să meargă să-și plombeze două măsele, lucru de care stomatologul lui îi spusese anterior să nu se îngrijoreze. Intervenția a durat o oră.

În cele din urmă, a sosit momentul plecării lui Colville din Downing Street numărul 10, urmând să înceapă pregătirile pentru a deveni pilot de avion de vânătoare. Putea să poarte lentilele de contact doar aproximativ două ore, iar acest lucru l-a împiedicat, din fericire, să se alăture unui echipaj de bombardier. Churchill „era de aceeași părere că lupta scurtă, precisă, a unui pilot de avion de vânătoare era mult mai bună decât îndelunga așteptare a unui echipaj de bombardier până ajungea la obiectiv". El a fost însă indignat când a aflat că Colville urma să se antreneze nu ca ofițer, ci ca echivalentul RAF al unui recrut, un pilot de grad inferior. „Nu face asta", i-a spus Churchill. „Nu-ți vei putea alege camaradul."

Colville scria: „Nu-i trecuse prin minte că unul dintre secretarii lui privați, cu un salariu anual de 350 de lire, nu putea avea valet personal".[7]

Pe 30 septembrie, după ce și-a făcut bagajul, Colville s-a dus în biroul prim-ministrului pentru a-și lua rămas-bun în privat. Churchill a fost cordial și amabil. „A spus că este doar *«au revoir»*, căci spera că voi reveni frecvent să-l

vizitez." Churchill i-a spus lui Colville că nu ar fi trebuit să-l lase să plece și că Anthony Eden fusese enervat că trebuia să o facă. Dar a recunoscut că, prin gestul său, Colville făcea „un lucru foarte galant".

La încheierea întâlnirii, Churchill i-a spus: „Am ținut foarte mult la tine. Cu toții am ținut, Clemmy și eu în mod special. La revedere și Dumnezeu să te aibă în pază."

Colville a plecat, simțind o mare tristețe. „Am ieșit din birou cu un nod în gât, așa cum nu mai simțisem de mulți ani."[8]

Colville *nu* a murit într-o epavă în flăcări după ce a fost spulberat de un Me 109. Și-a încheiat pregătirea și a fost repartizat la o escadrilă de recunoaștere care pilota Mustanguri americane, cu baza la Funtington, lângă Stansted Park, unde s-a îmbolnăvit de o boală numită impetigo. Lady Bessborough, mama lui Eric Duncannon, l-a invitat să stea la Stansted House, să se recupereze. Câteva săptămâni mai târziu, a fost chemat de Churchill.

„E timpul să te întorci aici", i-a spus Churchill.[9]

„Dar nu am făcut decât un zbor operațional."

„Ei bine, ai voie să faci șase. Pe urmă, înapoi la muncă."

După șase misiuni, s-a întors în Downing Street numărul 10 ca să-și reia activitatea de secretar privat. Când Ziua Z se apropia, a fost rechemat la unitate, în ciuda protestelor Profului că, dacă ar fi fost capturat și identificat, s-ar fi dovedit o comoară de preț pentru serviciile de informații germane. Churchill l-a lăsat să plece, chiar dacă împotriva voinței sale. „Am impresia că tu crezi că războiul ăsta se duce pentru amuzamentul tău personal", i-a spus el.[10] „Și totuși, dacă aș fi avut vârsta ta, aș fi simțit la fel, așa că primești o învoire de două luni ca să te lupți. Dar gata cu vacanțele pe anul ăsta."

Nu a fost deloc o vacanță. Colville a avut 40 de ieșiri deasupra coastei franceze, desfășurând misiuni de recunoaștere fotografică. „A fost fascinant când am traversat Canalul și am privit în jos, unde marea forfotea de nave de toate felurile îndreptându-se către plajele de debarcare", scria el în jurnal.[11] „A fost de asemenea fascinant să fac parte dintr-o mare armadă aeriană,

bombardiere și avioane de vânătoare, multe ca stolurile de grauri la ora de culcare, toate zburând spre sud." De trei ori a fost aproape doborât. Într-o scrisoare lungă pentru Churchill, el descria un incident în care un obuz antiaerian făcuse o mare gaură în una dintre aripi. Lui Churchill i-a plăcut la nebunie.

Colville s-a întors din nou în Downing Street numărul 10. Înaintea mandatului de la RAF, Colville fusese foarte simpatizat la serviciu, deși niciodată iubit din suflet, după spusele Pamelei Churchill, însă acum, că revenise din serviciul militar activ, prestigiul lui crescuse. „Nici unul dintre noi, cu excepția lui Clemmie, nu l-a plăcut cu adevărat pe Jock", spunea Pamela mulți ani mai târziu.[12] „... Dar pe urmă el a plecat și a intrat în aviația militară și cred că aceasta a fost o mișcare foarte inteligentă, pentru că, la revenire, toată lumea a fost foarte încântată să-l vadă." Nu mai era „molâu", așa cum îl considerase Mary prima dată în vara lui 1940. „Nimic mai neadevărat", spunea ea ulterior.

În 1947, Colville a devenit secretarul privat al prințesei Elisabeta, viitoarea regină. Oferta a fost surprinzătoare. „Este datoria noastră să acceptăm", i-a spus Colville. În cei doi ani în această funcție, Colville a cunoscut-o și s-a îndrăgostit de una dintre doamnele de onoare ale prințesei, Margaret Egerton. Cei doi s-au căsătorit pe 20 octombrie 1948, la Biserica St. Margaret, de lângă Westminster Abbey.

Colville a devenit mai faimos decât toți colegii lui secretari privați când, în 1985, și-a publicat jurnalul, în formă editată, sub titlul *The Fringes of Power* (*Culisele puterii*). Lucrarea a devenit o piatră de hotar pentru oricine era interesat în mecanismele interne din Downing Street numărul 10 în vremea lui Churchill. A eliminat multe fragmente personale – „consemnări banale, care nu sunt de interes general", după cum spunea el în prefață – deși oricine citește jurnalul propriu-zis, scris de mâna lui Colville, păstrat la Churchill Archives Center din Cambridge, Anglia, va vedea că acele consemnări nesemnificative au fost de cea mai mare importanță pentru Colville însuși.

I-a dedicat cartea lui Mary Churchill, „cu afecțiune și căință pentru o parte din referirile mai puțin laudative la adresa ei din prima parte a acestui jurnal".

BEAVERBROOK

În total, Beaverbrook și-a depus demisia de 14 ori, ultima oară în februarie 1942, când era ministrul aprovizionării.[13] A preferat să demisioneze decât să accepte un nou post de ministru al producției de război. De data aceasta, Churchill nu a obiectat, fără îndoială spre încântarea lui Clementine.

Beaverbrook a plecat două săptămâni mai târziu. „Tot ce ține de reputația mea ți se datorează", i-a spus el lui Churchill într-o scrisoare din 26 februarie, ultima zi în funcție.[14] „Încrederea publicului vine cu adevărat de la tine. Iar curajul meu a fost susținut de tine." I-a spus lui Churchill că este „salvatorul poporului nostru și simbolul rezistenței în lumea liberă".

Churchill i-a răspuns în același ton: „Am trăit și am luptat umăr la umăr în aceste zile cumplite și sunt sigur că această camaraderie și activitatea noastră publică nu vor înceta. Tot ce aș vrea să faci acum este să-ți recuperezi forțele și stabilitatea, astfel încât să poți veni în sprijinul meu când voi avea cea mai mare nevoie de tine."[15] El declara că triumful lui Beaverbrook din toamna lui 1940 a jucat „un rol decisiv în mântuirea noastră" și își încheia astfel scrisoarea: „Ești unul dintre foarte puținii noștri luptători și bărbați de geniu".

Și așa, Beaverbrook a plecat în cele din urmă. „Am resimțit acut pierderea lui", scria Churchill. Dar, în final, Beaverbrook reușise acolo unde trebuia să reușească, dublând producția de avioane de vânătoare în primele sale trei luni ca ministru al producției de aeronave și, poate la fel de important, fiind mereu la îndemână pentru a-i oferi sfaturi și bună dispoziție, lucruri ce l-au ajutat pe Churchill să supraviețuiască acelor zile. Ceea ce a prețuit cel mai mult Churchill a fost compania lui Beaverbrook și faptul că îl făcea să mai uite de gravitatea situației: „Am fost bucuros că m-am putut uneori baza pe el", scria Churchill.[16]

În martie 1942, Beaverbrook s-a simțit obligat să-i explice lui Churchill de ce amenințase de atâtea ori cu demisia în trecut. Recunoștea că folosise demisiile ca un instrument pentru rezolvarea întârzierilor și a opoziției – pe scurt, pentru a obține ce voia – și a crezut că Churchill înțelesese acest lucru. „Am avut tot timpul impresia", scria el, „că susținându-mi metodele, ai vrut ca eu să rămân în funcție, să tun și să fulger, să amenințe cu demisia și să mi-o retrag apoi iar și iar."[17]

Cei doi bărbați au rămas prieteni, deși intensitatea prieteniei lor a scăzut. În septembrie 1943, Churchill l-a readus în guvernul său ca lord al sigiliului privat, o mișcare ce părea menită în principal scopului de a-și ține prietenul și sfetnicul aproape. Beaverbrook a demisionat și din această funcție, dar în momentul acela și Churchill părăsea funcția. Într-unul dintre volumele sale despre cel de-al Doilea Război Mondial, Churchill l-a lăudat pe Beaverbrook, scriind: „El nu a dat greș. Acesta a fost momentul lui."

PROFUL

Proful a fost reabilitat.

În cele din urmă, judecătorul Singleton s-a simțit suficient de încrezător în diferitele statistici ale forțelor aeriene germane și britanice pentru a veni cu o părere. „Concluzia la care am ajuns", scria el în raportul final din august 1941, „este că efectivul Forțelor Aeriene Germane în raport cu cel al Forțelor Aeriene Regale poate fi estimat la aproximativ patru la trei pe 30 noiembrie 1940."[18]

Asta însemna că în tot acest timp RAF se luptaseră cu ceva ce a considerat a fi un dușman copleșitor, când, de fapt, cele două forțe aeriene nu erau foarte diferite din punctul de vedere al efectivelor, principala deosebire, conform concluziei lui Singleton, fiind numărul de bombardiere cu rază lungă de acțiune. Această veste liniștitoare venise un pic cam târziu, desigur, dar, într-un final, se prea poate ca RAF, considerându-se inferioare cu un raport de patru la unu, să fi luptat mai bine și cu mai multă dârzenie decât dacă ar fi împărtășit vanitatea Luftwaffe, care se crezuse mult superioară. Raportul a

dovedit că instinctele Profului fuseseră, până la urmă, exacte.

Dragostea lui pentru minele aeriene nu a avut un rezultat la fel de salutar. În 1940 și 1941, el și Churchill au făcut lobby și s-au lingușit pe lângă Ministerul Aerului și Beaverbrook să producă și să folosească aceste mine și să le facă esențiale în arsenalul Marii Britanii de arme defensive. Au avut puține succese, multe eșecuri, iar într-un final s-au lovit de o tot mai mare împotrivire, minele fiind abandonate.

Lindemann și Churchill au rămas prieteni pe toată durata războiului, Lindemann venind în mod regulat la masă – cu preparate vegetariene, desigur – în Downing Street numărul 10, la Chequers și la Ditchley.

PAMELA ȘI AVERELL

O vreme, relația amoroasă dintre Pamela Churchill și Averell Harriman a înflorit. Fiica lui Harriman, Kathy, a aflat de relația lor curând după sosirea la Londra, dar nu a fost deranjată. Faptul că ea era cu câțiva ani mai mare decât iubita tatălui ei părea să nu o tulbure. Kathy nu era deosebit de apropiată de mama ei vitregă, Marie, așa că nu avea sentimentul unei trădări.

Faptul că acceptat atât de repede realitatea nu a surprins pe nimeni. Cuplul nu se străduia prea tare să-și ascundă relația. Într-adevăr, la un moment dat, timp de vreo șase luni, Harriman, Pamela și Kathy au împărțit un apartament cu trei dormitoare din Grosvenor Square numărul 3, în vecinătatea ambasadei Americii. Churchill știa de relație, dar o legătură atât de strânsă între un membru al familiei lui Churchill și emisarul personal al lui Roosevelt nu putea fi decât un avantaj. Clementine nu a fost de acord, dar nici nu a intervenit. Randolph i s-a plâns ulterior lui John Colville că părinții lui „au ignorat cu bună-știință adulterul de sub acoperișul lor".[19] Beaverbrook a știut și el, și tare i-a mai plăcut asta, asigurându-se că Harriman și Pamela petreceau weekenduri prelungite la reședința sa rurală, Cherkley, unde Winston Junior continua să locuiască în grija unei

bone. Harry Hopkins știa și el de relație, la fel și Roosevelt însuși. Președintele era amuzat.

În iunie 1941, Churchill l-a trimis pe Harriman la Cairo pentru a evalua modul în care ajutorul american putea sprijini cel mai bine trupele britanice din Egipt, rugându-l pe fiul său, Randolph, să aibă grijă de el. Randolph fusese deja ridicat la gradul de maior, desemnat să se ocupe de relațiile cu presa la cartierul general al britanicilor din Cairo. El însuși avea o relație amoroasă cu o celebră amfitrioană pe nume Momo Marriott, soția unui general britanic. Într-o noapte, pe când discuta cu Harriman în timpul unui dineu despre o ambarcațiune indiană – *dhow* – închiriată pe Nil de Randolph doar pentru vizita americanului, Randolph a început să se laude cu propria relație.[20] Nu bănuia că Harriman se culca cu soția lui, chiar dacă asta era o sursă de zvonuri în cercul lui și la clubul White's din Londra.

Faptul că Randolph nu știa acest lucru s-a văzut într-o scrisoare scrisă Pamelei în iulie 1941, pe care i-a încredințat-o lui Harriman ca să i-o dea la întoarcerea de la Cairo. Scrisoarea îl lăuda pe Harriman: „L-am găsit absolut fermecător", scria Randolph, „și a fost minunat că am putut afla atâtea vești de la tine și de la toți prietenii mei. A vorbit foarte frumos despre tine și mă tem că am un rival serios!"[21]

Randolph a aflat în cele din urmă despre relație la începutul lui 1942, când se afla în permisie. Devenise deja desfrânat în comportament. Căsnicia lor, deja afectată de cheltuielile și de consumul lui de alcool, precum și de indiferența Pamelei, virase acum către o respingătoare fază a certurilor și a jignirilor. În Anexă izbucneau lupte furioase, în timpul cărora Randolph se lua la harță cu Churchill. Clementine, îngrijorată că soțul ei ar fi putut suferi o criză de apoplexie, l-a izgonit din nou pe Randolph din casă, de data aceasta pentru toată durata războiului. În vară, când Randolph s-a întors la Londra în convalescență din cauza rănilor suferite în urma unui accident de mașină din Cairo, era clar pentru toți că nu mai exista nici o șansă de salvare a căsniciei. Evelyn Waugh, unul dintre colegii lui Randolph de la White's, scria despre Pamela: „Îl urăște

atât de mult încât nici nu suportă să fie în aceeași încăpere cu el".[22] În noiembrie 1942, Randolph a părăsit-o.

Harriman a mutat-o pe Pamela într-un apartament și îi plătea o rentă anuală de 3 000 de lire (168 000 de dolari în prezent). Pentru a ascunde acest lucru, s-a folosit de un intermediar: Max Beaverbrook, care, veșnic devotat iubirii lui pentru drama umană, a acceptat cu bucurie, gândind o schemă pentru a ascunde faptul că Harriman era omul cu banii.

Dar nici măcar acesta nu a fost întocmai un secret. „Spre deosebire de Paris, unde exista o mare piață neagră, aici toată lumea se mândrea că respecta cu destulă strictețe raționalizarea", spunea John Colville.[23] „Dar, dacă mergeai la masă la Pamela, aveai parte de cinci sau șase feluri, opt sau zece invitați și alimente pe care nu le vedeai în mod normal. Bănuiala mea este că toți cei din jurul mesei rânjeam pe sub mustăți și ne ziceam că Averell are mare grijă de iubita lui."

În octombrie 1943, Roosevelt l-a ales pe Harriman ca ambasador la Moscova, iar relația de iubire a început, inevitabil, să se răcească. Distanța i-a eliberat pe amândoi. Harriman s-a culcat cu alte femei, Pamela, cu alți bărbați, inclusiv, la un moment dat, cu crainicul Edward R. Murrow. „Adică, atunci când ești foarte tânăr, vezi lucrurile altfel", spunea Pamela mai târziu, într-un interviu.[24]

Pe măsură ce războiul se apropia de sfârșit, Pamela a început să fie foarte îngrijorată pentru ce avea să urmeze. Pe 1 aprilie, ea îi scria lui Harriman la Moscova: „Se presupune că războiul se termină în următoarele patru sau cinci săptămâni. Acest gând mă cam înspăimântă. Este ceva ce am așteptat cu atâta nerăbdare atât de mult timp, încât știu că îmi va fi frică atunci când se va întâmpla. Înțelegi ce vreau să spun? Viața mea de adult a fost toată doar război și știu cum să-i fac față. Dar mă tem că nu voi ști ce să fac cu viața asta pe timp de pace. Mă înspăimântă teribil. E o prostie, nu-i așa?"[25]

Anii au trecut. Harriman a devenit secretar al comerțului în America sub președintele Harry Truman, iar mai târziu a fost ales guvernator al New Yorkului. A avut

diferite funcții înalte de consilier în administrațiile Kennedy și Johnson. A avut însă aspirații și mai mărețe – să devină secretar de stat, poate chiar președinte –, dar acestea s-au dovedit greu de atins. În ciuda numeroaselor relații amoroase avute, a rămas însurat cu soția lui, Marie, și conform părerii generale, căsnicia lor a devenit mai solidă cu trecerea anilor. Moartea lui Marie în septembrie 1970 l-a distrus pe Harriman, după spusele fiicei lui Marie, Nancy. „Stătea în camera ei și plângea."[26]

În 1960, Pamela s-a măritat cu Leland Hayward, producător și impresar de vedete, coproducătorul versiunii originale de pe Brodway a musicalului *Sunetul muzicii*. Căsnicia lor a durat până la moartea lui Hayward, în martie 1971.

Pamela și Harriman au păstrat legătura, dar la distanță. În august 1971 au fost amândoi invitați la un dineu în Washington, D.C., oferit de o prietenă comună, Katharine Graham, editor la *Washington Post*. Harriman avea 79 de ani, Pamela, 51. Și-au petrecut seara împreună conversând. „A fost foarte ciudat", spunea ea, „pentru că în clipa în care am început să vorbim, ne-am adus aminte de atâtea lucruri la care nici unul dintre noi nu se mai gândise de ani."[27]

Opt săptămâni mai târziu, cei doi s-au căsătorit, într-o ceremonie privată la o biserică din Upper East Side, Manhattan, la care au participat doar trei invitați. Au vrut ca ceremonia să fie secretă – dar numai pentru moment.

Ulterior în aceeași zi, aproximativ 150 de prieteni s-au adunat la reședința din apropiere a lui Harriman pentru un cocktail, așa cum li se spusese.

Când a intrat în cameră, Pamela a strigat către o prietenă: „Am făcut-o! Am făcut-o!"[28] Le luase doar trei decenii. „O, Pam", scria o altă prietenă curând după aceea, „ce ciudată mai este și viața asta!!"[29] Căsnicia lor a durat încă 15 ani, până la moartea lui Harriman, în iulie 1986.

GERMANII

La Procesele de la Nürnberg, Hermann Göring a fost găsit vinovat de o serie de infracțiuni, inclusiv crime de război și crime împotriva umanității. Curtea l-a

condamnat la moarte prin spânzurătoare pe 16 octombrie 1946.

În mărturia sa a declarat că dorise să invadeze Anglia imediat după Dunkerque, dar Hitler nu fusese de acord. I-a spus unui anchetator american, generalul american de aviație Carl Spaatz, că nu agrease niciodată ideea atacării Rusiei. El ar fi vrut să continue bombardarea Angliei și să-l determine pe Churchill să capituleze. Momentul invadării Rusiei fusese fatal, i-a spus Göring lui Spaatz. „Doar redirecționarea Luftwaffe către frontul din Rusia a salvat Anglia."[30]

Până în ultimul moment, Göring nu a dat nici un semn de căință. El a declarat în fața curții de la Nürnberg: „Bineînțeles că ne-am reînarmat. Regret doar că nu ne-am reînarmat mai mult. Bineînțeles că am considerat tratatele simplă hârtie de toaletă. Bineînțeles că am vrut să fac Germania mare".[31]

Göring a încercat, de asemenea, să-și justifice furtul sistematic al colecțiilor de artă din întreaga Europă. În așteptarea procesului, el îi spunea unui psihiatru american: „Poate că una dintre slăbiciunile mele a fost aceea că ador să fiu înconjurat de lux și că sunt o fire artistică, iar capodoperele mă fac să simt că trăiesc și că radiez pe interior".[32] A afirmat că intenția lui fusese tot timpul să-și doneze colecțiile unui muzeu de stat după moarte. „Privind din această perspectivă, nu consider că a fost greșit din punct de vedere etic. Nu a fost ca și cum aș fi acumulat comori artistice pentru a le vinde sau pentru a mă îmbogăți. Eu iubesc arta de dragul artei și, după cum am spus, personalitatea mea a cerut să fiu înconjurat de cele mai bune exemple ale artei mondiale."

Anchetatorii au inventariat lucrările pe care le adunase de la începutul războiului și au numărat „1 375 de picturi, 250 de sculpturi, 108 tapiserii, 200 de piese mobilier de epocă, 60 de covoare persane și franțuzești, 75 de vitralii" și 175 de diverse alte obiecte.[33]

În noaptea de dinaintea execuției, Göring s-a sinucis cu cianură.

Joseph Goebbels și soția lui, Magda, și-au otrăvit cei șase copii – Helga, Hildegard, Helmut, Holdine, Hedwig și Heidrun – pe 1 mai 1945, în buncărul lui Hitler, când armata sovietică se apropia tot mai mult, cerându-i mai întâi unui medic aghiotant să administreze câte o doză de morfină fiecărui copil.[34] Apoi medicul personal al lui Hitler a administrat fiecăruia, pe cale orală, câte o doză de cianură. După aceea Goebbels și Magda s-au sinucis, de asemenea, cu cianură. Un ofițer SS, urmându-le instrucțiunile, i-a împușcat pe amândoi pentru a fi sigur că muriseră.

Hitler se sinucisese în ziua precedentă.

Rudolf Hess a fost judecat la Nürnberg, unde și-a mărturisit eterna loialitate față de Hitler. „Nu regret nimic", a spus el.[35] A fost condamnat la închisoare pe viață pentru rolul avut în război și a fost trimis la Închisoarea Spandau, alături de alți șase oficiali germani.

Unul câte unul, ceilalți prizonieri, inclusiv Albert Speer, au fost eliberați, până când, pe 30 septembrie 1966, Hess a rămas singurul deținut al închisorii. S-a sinucis pe 17 august 1987, la vârsta de 93 de ani, folosind un cablu pentru a se spânzura.

Adolf Galland a supraviețuit în mod miraculos războiului, în ciuda numeroaselor situații în care fusese la un pas de moarte. Doar într-o singură zi el a fost doborât de două ori. A realizat ultima misiune pe 25 aprilie 1945 când, aflat la mansa celui mai avansat avion de vânătoare al Luftwaffe, un avion cu reacție, a doborât două bombardiere americane, ridicându-și scorul la 104.[36] După distrugerea celui de-al doilea avion, a fost interceptat de un P-47 american. Rănit, cu avionul grav avariat, a reușit să se întoarcă la baza sa aeriană exact când aceasta începuse să fie atacată, aterizând forțat sub o ploaie de bombe și de gloanțe. A supraviețuit doar cu o rană la un picior. Soldații americani l-au arestat zece zile mai târziu. Avea 33 de ani. Oricât de bun ar fi fost recordul lui, acesta fusese deja depășit de mulți dintre camarazii săi. Doi piloți au

acumulat peste 300 de avioane doborâte de fiecare și alți 92 egalaseră sau chiar depășiseră recordul lui Galland.

După ce a fost mai întâi interogat în Germania, Galland a fost transportat cu un avion în Anglia, pe 14 mai 1945, pentru continuarea interogatoriului. Era prima oară când călca pe pământul acestei țări. În iulie, cei care îl capturaseră l-au dus la marea bază aeriană din Tangmere, lângă Stansted Park, unde l-a cunoscut pe pilotul olog Douglas Bader, cel cu care Mary Churchill dansase. Galland se întâlnise cu Bader și anterior în timpul războiului, după ce Bader fusese doborât și capturat. Galland insistase atunci să fie tratat bine.

Acum Bader i-a oferit trabucuri.

CHURCHILL ȘI RĂZBOIUL

Bărbatul rămăsese pururea un copil.

Într-o dimineață din vara lui 1944, când războiul era încă în toi, Clementine, aflată în patul din Anexa de la numărul 10, l-a chemat în camera ei pe un tânăr soldat pe nume Richard Hill, fiul secretarei personale a lui Churchill, doamna Hill. Un trenuleț de jucărie tocmai sosise pentru Winston Junior, fiul Pamelei, și Clementine voia să se asigure că avea toate piesele și că totul funcționa. L-a rugat pe Hill să-l asambleze și să-l încerce.

Pachetul conținea șine, vagoane de tren și două locomotive care funcționau pe baza unor mecanisme de ceas acționate prin întoarcere.[37] Hill s-a așezat în genunchi și a început să monteze șina, când la un moment dat a observat venind spre el doi papuci de casă cu monograma „W.S.C". A ridicat privirea și l-a văzut pe Churchill lângă el, în salopeta lui bleu, fumând trabuc și urmărindu-i îndeaproape progresul. Hill a dat să se ridice în picioare, însă prim-ministrul l-a oprit. „Continuă-ți treaba", i-a spus Churchill.

Hill a terminat de montat.

Churchill a continuat să privească. „Pune o locomotivă pe șină", a spus el.

Hill a făcut întocmai. Locomotiva a început să se deplaseze în cerc pe măsură ce mecanismul de ceas se răsucea.

„Văd că ai două locomotive", a spus Churchill. „Pune-o și pe cealaltă pe șină."

Hill a făcut din nou cum i se spusese. Acum pe șină erau două locomotive, una după alta.

Churchill, cu trabucul în gură, s-a așezat în patru labe.

„Acum, hai să le tamponăm", a spus el, vizibil încântat.

Războiul din Europa s-a încheiat pe 8 mai 1945. În acea zi, pe măsură ce vestea s-a răspândit în toată Londra, mulțimile au început să umple piețele orașului. Soldați americani țanțoși treceau prin mulțime, fluturând steaguri și cântând din când în când „Over There". Capitularea Germaniei era oficială, Churchill urma să țină un discurs public la ora 15:00 din Downing Street, difuzat de BBC la radio și prin difuzoare, după care pleca la Camera Comunelor.

Când Big Ben a bătut ora 15:00, în mulțime s-a așternut o tăcere desăvârșită. Războiul german, a spus Churchill, se încheiase. El a rezumat cursul războiului, explicând cum, la final, „aproape toată lumea s-a unit împotriva răufăcătorilor, care acum ni se închină". Și-a temperat vestea cu observația sobră că Japonia încă nu se preda. „Acum trebuie să ne dedicăm toată puterea și toate resursele definitivării sarcinii noastre, atât acasă, cât și peste hotare. Tot înainte, Britannia! Trăiască libertatea! Dumnezeu să-l aibă-n pază pe rege!"

Personalul de la numărul 10 i-a creat culoar în grădina din spatele casei și l-a aplaudat când se îndrepta spre mașină. Churchill a fost foarte emoționat. „Vă mulțumesc mult", a spus, „vă mulțumesc foarte mult."[38]

La palatul Buckingham, când regele și regina au apărut în balconul regal, o mulțime de oameni adunați pe Mall a izbucnit într-un strigăt de bucurie, continuând să aplaude, să ovaționeze și să fluture steaguri până când perechea regală a intrat înapoi în palat. Dar oamenii nu au plecat, au rămas acolo și au strigat: „Îl vrem pe rege, îl vrem pe rege". După un timp, regele și regina au reapărut, apoi s-au dat deoparte pentru a mai face loc unei persoane, iar pe balcon

a ieșit Winston Churchill, cu un zâmbet larg pe chip. Uralele au fost fantastice.

În noaptea aceea, deși camuflajul era încă în vigoare, s-au făcut focuri de tabără în toată Londra, luminând cerul cu de acum familiara strălucire oranj – doar că de data aceasta focurile erau semn de sărbătoare. Luminile proiectoarelor s-au jucat pe Coloana lui Nelson și în Trafalgar Square și, poate, cel mai emoționant gest dintre toate a fost cel al operatorilor de proiectoare care și-au concentrat fasciculele de lumină în aer exact deasupra crucii de pe Catedrala St. Paul, menținându-le acolo sub forma unei cruci de lumină strălucitoare.[39]

Două luni mai târziu, într-un episod de ironie uluitoare, publicul britanic a votat împotriva Partidului Conservator, forțându-l pe Churchill să demisioneze. Fusese omul ideal pentru a conduce războiul, dar nu și pentru a conduce redresarea Marii Britanii de după război. Churchill a fost înlocuit de Clement Attlee, liderul Partidului Laburist, care câștigase 393 de locuri. Conservatorii, doar 213.

Rezultatele finale ale votului au fost raportate pe 26 iulie, o zi de joi. Câteva zile mai târziu, familia Churchill și câțiva prieteni s-au adunat la Chequers pentru ultimul lor weekend acolo. Casa s-a umplut ca de obicei. Au venit Colville, ambasadorul Winant, Brendan Bracken, Randolph, Mary, Sarah și Diana, aceasta cu soțul ei, Duncan Sandys. Proful a venit la masa de prânz. Pastorul bisericii din Ellesborough, unde Churchill fusese atât de rar, a trecut pe acolo pentru a-și lua rămas-bun.

În acea seară de sâmbătă, după cină și după ce a urmărit jurnalul de știri și un documentar despre victoria Aliaților în Europa intitulat *Adevărata glorie*, familia a coborât la parter. Churchill a devenit brusc trist. „Acesta este momentul în care eu nu mai sunt o știre, nu mai am activitate, nimic de făcut", i-a spus el lui Mary.[40]

Mary consemna tristețea tatălui ei în jurnal: „A fost un spectacol agonizant să-l privesc pe acest uriaș printre oameni – fiecare părticică din el suferind cumplit – mișcându-se nefericit de colo colo, incapabil să-și folosească imensa energie și infinitele-i haruri, nutrind în

inimă o mâhnire și o deziluzie pe care eu le pot doar bănui".

A fost „cel mai prost moment de până acum", scria ea. Familia a pus discuri ca să-l mai înveselească, mai întâi Gilbert și Sullivan, care, pentru prima dată, nu au avut efect, urmați de marșuri militare americane și franceze, care au ajutat cât de cât. A urmat „Run Rabbit Run" și, la cererea lui Churchill, un cântec din *Vrăjitorul din Oz*, iar acestea au părut să-și atingă, în sfârșit, scopul. „În sfârșit, la ora 2, s-a simțit destul de alinat ca să i se facă somn și să vrea să meargă la culcare", scria Mary. „L-am însoțit cu toții sus."

Ea adăuga: „O, dragă Papa, te iubesc atât de mult și mi se rupe sufletul că nu pot face mare lucru. M-am dus la culcare simțindu-mă foarte obosită și moartă pe dinăuntru."

A doua zi, după masa de prânz, Mary și John Colville au făcut o ultimă plimbare pe Beacon Hill. A fost o zi superbă, însorită. S-au adunat cu toții pe gazon. Clementine a jucat crichet cu Duncan, aproape complet recuperat după accidentul de mașină. Au semnat cu toții în cartea de onoare de la Chequers – „acea memorabilă carte de onoare", nota Mary, „unde poți urmări intrigile și stratagemele de război în funcție de numele scrise acolo". Într-o notă de mulțumire pentru proprietarii domeniului, familia Lee, Clementine a scris: „Ultimul nostru sfârșit de săptămână la Chequers a fost trist. Însă, când ne-am scris cu toții numele în Cartea de Onoare, am reflectat asupra minunatului rol pe care această veche casă l-a jucat în război. La ce oaspeți distinși a găzduit, la ce întâlniri importante a fost martoră, la ce decizii cruciale au fost luate sub acoperișul ei."[41]

Churchill a semnat ultimul.

Sub nume, el a adăugat un singur cuvânt: „Finis".[42]

SURSE ȘI MULȚUMIRI

Deși mutarea mea la New York și revelația concomitentă oferită de ziua de 11 septembrie au fost imboldul principal pentru înhămarea la proiectul acestei cărți, a mai existat un element care a jucat, de asemenea, un rol important: faptul că sunt părinte. După cum vă pot asigura cele trei fiice ale mele, sunt genul acela de tată anxios, însă anxietățile acestea generate de copiii mei au legătură cu problemele obișnuite ale vieții lor de zi cu zi, cum ar fi slujbele și iubiții lor și detectoarele de fum din apartamentele lor, nu bombe brizante și incendiare care pică din cer. Acum, pe bune, cum au reușit membrii familiei Churchill și cercul lor să facă față?

Aceasta fiind întrebarea îndrumătoare, am început ceea ce a devenit o călătorie de durată prin vasta și încâlcita pădure a lucrărilor despre Churchill, un ținut al volumelor gigantice, al faptelor denaturate și al unor teorii conspiraționiste bizare, pentru a încerca să-l descopăr pe Churchill. Așa cum am văzut în cazul cu cărților anterioare, când te uiți la trecut prin niște lentile noi, în mod invariabil *vezi* lumea diferit și descoperi noi materiale și informații chiar și pe poteci foarte bine bătătorite.

Unul dintre pericole, când scrii despre Churchill, este că vei deveni copleșit de la bun început și posibil descurajat să mai continui, de imensul volum de lucrări deja accesibile publicului. Pentru a evita acest lucru, eu am decis să încep cu un număr modest de lecturi pregătitoare, *Defender of the Realm*, de William Manchester și Paul Reid, *Churchill*, de Roy Jenkins, și *Finest Hour*, de Martin Gilbert – dar să mă cufund apoi direct în arhive pentru a experimenta universul lui Churchill într-o manieră pe cât s-a putut de inovatoare. Perspectiva aleasă de mine a însemnat că anumite documente îmi puteau fi de mult mai mare folos mie decât le-au fost biografilor tradiționali ai lui Churchill – de exemplu, liste de cheltuieli gospodărești la reședința sa ca prim-ministru, Chequers, și corespondența despre cum să fie cantonați soldații pe terenul proprietății

fără a copleși sistemul de canalizare, o chestiune de interes semnificativ la momentul acela, dar nu neapărat importantă pentru viitorii istorici.

Cercetările m-au purtat în numeroase arhive, inclusiv în trei dintre locurile mele preferate din lume: National Archives of the United Kingdom (Arhivele Naționale ale Regatului Unit), Kew, lângă Londra, Churchill Archives Center (Arhivele Churchill) de la Colegiul Churchill, Cambridge, și U.S. Library of Congress, Manuscript Division (Biblioteca Congresului SUA, Departamentul Manuscrise), din Washington. Când teancul meu de documente s-a mărit, am început să-mi construiesc planul narativ, folosind așa-numita diagramă Vonnegut, un dispozitiv grafic conceput de Kurt Vonnegut în teza sa de masterat de la Universitatea din Chicago, pe care departamentul său de antropologie a respins-o, deoarece, afirma el, era prea simplă și prea distractivă. Aceasta oferă o schemă pentru analizarea fiecărei povești scrise vreodată, fie ea ficțiune sau nonficțiune. O axă verticală reprezintă continuumul bine-rău, cu binele în partea de sus, răul, în partea de jos. Axa orizontală reprezintă trecerea timpului. O asemenea poveste scrisă de Vonnegut a fost „Omul din vizuină", în care un erou are parte de mare noroc, după care de un ghinion extrem, înainte de a se ridica și de a avea un succes și mai mare. Mi-am dat seama că aceasta era o reprezentare destul de bună a primului an al lui Churchill ca prim-ministru.

Cu arcul cu săgeți în mână, am pornit la vânătoare de povești, care sunt adesea lăsate deoparte în imensele biografii despre Churchill, fie pentru că nu este timp pentru a fi spuse, fie pentru că par prea frivole. Dar exact prin prisma acestei frivolități Churchill s-a arătat adesea așa cum era, acele mici momente care l-au făcut îndrăgit de membrii personalului său, în ciuda pretențiilor extreme pe care le-a avut de la ei. Am încercat, de asemenea, să aduc în prim-plan personaje adesea lăsate în plan secund în marile istorii. Fiecare cercetător al lui Churchill a citat din jurnalele lui John Colville, însă mie mi s-a părut că John Colville a vrut să fie un personaj de sine stătător, așa că am încercat să-i fac pe plac. Nu cunosc vreo altă lucrare care să

menționeze obsesia lui romantică dulce-amară pentru Gay Margesson, pe care eu o includ aici parțial pentru că mi-a amintit de un episod deosebit de patetic din propria viață de adult. Nu veți găsi povestea în versiunea publicată a jurnalelor lui Colville, *The Fringes of Power*, însă, dacă veți compara paginile jurnalelor cu versiunea manuscris aflată la Churchill Archives Center, așa cum am făcut eu, veți găsi toate episoadele romantice. El afirma că aceste episoade, plus altele similare omise, ar fi fost „consemnări triviale, care nu sunt de interes general". Însă în momentul în care el le-a făcut, evenimentele respective numai triviale nu erau. Ceea ce am considerat eu a fi atât de interesant la relația lui cu Gay a fost că ea s-a întâmplat în vreme ce Londra ardea, bombele cădeau zilnic și totuși cei doi au reușit cumva să aibă parte de ceea ce el a numit un „îndestulător extaz".

Mary Churchill pășește și ea în față. Și-a iubit foarte mult tatăl, dar i-au plăcut în același timp petrecerile dansante de la RAF, încântată fiind de practica „luării cu asalt", când piloții le amețeau, pe ea și pe prietenele ei, zburând razant peste vârfurile copacilor. Îi datorez mulțumiri îndeosebi Emmei Soames, fiica lui Mary, care mi-a permis să citesc jurnalul mamei ei.

Îi sunt, de asemenea, profund îndatorat lui Allen Packwood, directorul Churchill Archives Center, care a citit o ciornă a manuscrisului și m-a scutit de numeroase gafe. Recenta carte a acestuia, *How Churchill Waged War*, s-a dovedit a fi un instrument neprețuit pentru a mă pune la curent cu cele mai recente opinii despre Churchill. Le datorez mulțumiri, de asemenea, celor doi foști directori ai Societății Internaționale Churchill, Lee Pollock și Michael Bishop, care au citit și ei manuscrisul și au sugerat tot felul de corecturi și de ajustări, unele destul de subtile. La început, ambii au recomandat o varietate de resurse de consultat, în special o colecție de calendare de birou păstrate la sediul central al societății din Washington D.C. Mi s-a părut deosebit de fascinant că pagina de calendar pentru septembrie 1939, când a început războiul, este deteriorată de o mare pată neagră, provocată, se pare, de răsturnarea unei călimări de cerneală.

Ca întotdeauna, îi datorez mii de mulțumiri, plus o rezervă de Chardonnay Rombauer, soției mele, Chris, pentru că m-a suportat, da, dar mai ales pentru că a citit cu atenție prima ciornă a cărții, pe care mi l-a înapoiat cu obișnuitele-i adnotări – emoticoane zâmbitoare, triste și serii repetate de *zzzzzzz*-uri, când găsea textul plictisitor. Foarte recunoscător îi sunt, de asemenea, editorului meu, Amanda Cook, ale cărei adnotări au fost destul de exigente, dar întotdeauna inteligente și edificatoare. Asistentul ei, Zachary Phillips, a călăuzit această carte până pe ultima sută de metri cu grație și entuziasm, deși îmi imaginez că aproape a orbit pe parcursul procesului din cauza scrisului meu de mână oribil. Agentul meu, David Black, întotdeauna un tip de treabă, însă uneori și un adevărat câine turbat, m-a încurajat pe tot parcursul acestei îndelungate călătorii, alimentându-mă periodic cu vin roșu și mâncare excelentă. Julie Tate, geniala mea corectoare, a citit manuscrisul ca sub lupă, vânând greșelile de ortografie, datele greșite, cronologiile eronate și citatele incorect încadrate, în acest proces îmbunătățindu-mi incomensurabil somnul. Îi mulțumesc, de asemenea, prietenei mele Penny Simon, redactor la Crown, care a citit o primă ciornă, complet conștientă de faptul că nu o voi putea răsplăti niciodată pentru generozitatea ei și amintindu-mi acest lucru cu fiecare ocazie. Vechea mea prietenă și fostă colegă Carrie Dolan, editor la *The Wall Street Journal*, a citit și ea o ciornă, făcând simultan lucrul ei preferat: să zboare peste ocean. De fapt, urăște să zboare, chiar mai mult decât mine, dar a pretins că i-a plăcut cartea.

O echipă de suflete inventive, creative și energice de la Random House și Crown au adus la viață această carte și i-au dat un avânt grozav: Gina Centrello, președinte și editor Random House, David Drake, editor la Crown, Gillian Blake, editor-șef, Annsley Rosner, editor adjunct, Dyana Messina, director de publicitate, și Julie Cepler, director de marketing. Mulțumiri speciale lui Rachel Aldrich, expert în noile media și noile metode de a atrage atenția cititorilor distrași. Bonnie Thompson a supus cartea unei riguroase redactări finale, Ingrid Sterner a

aranjat notele de final, Luke Epplin a tradus scrisul meu de mână jalnic pentru a face să apară ca prin farmec foi pentru corectură în timp record, Mark Birkey a supravegheat tot procesul și a fabricat cartea. Chris Brand a creat o supracopertă trăsnet, iar Barbara Bachman a transformat paginile interioare ale cărții în ceva frumos.

Le datorez mulțumiri în special celor trei fiice ale mele pentru că m-au ajutat să-mi păstrez perspectiva în vâltoarea încercărilor obișnuite ale vieții cotidiene, care pălesc în comparație cu oribilele lucruri cu care Churchill și cercul lui s-au confruntat zi de zi.

O sursă anume de documente originale merită menționată în mod special: *The Churchill War Papers*, colecționate și publicate de regretatul maestru al vieții lui Churchill, Martin Gilbert, ca o mare anexă la biografia în mai multe volume a prim-ministrului. M-am folosit foarte mult de volumele 2 și 3, ale căror telegrame, scrisori, discursuri și minute personale însumează laolaltă 3 032 de pagini. O altă sursă neprețuită, din motive dincolo de aspectul romantic, au fost jurnalele lui Collville așa cum apar ele în *Fringes*, în principal primul volum, care oferă o minunat imagine a vieții în Downing Street numărul 10 în timpul războiului. Am dat peste multe lucrări secundare grozave. Printre favoritele mele: *The Holy Fox*, de Andrew Roberts, o biografie a lordului Halifax, *Five Days in London, May 1940*, de John Lukacs, *Troublesome Young Men*, de Lynne Olson, *The Roar of the Lion*, de Richard Toye, *The Love-Charm of Bombs*, de Lara Feigel și *No More Champagne*, de David Lough, o biografie financiară a lui Churchill și una dintre cele mai originale lucrări de cercetare churchilliană din ultimul deceniu.

În notele care urmează am citat și am creditat în principal materiale pe care le-am citat din documente originale sau surse secundare. Am citat de asemenea lucruri care este posibil să li se pară cititorilor fictive sau controversate. Totuși nu citez totul. Episoadele și detaliile care sunt bine cunoscute și complet documentate altundeva și materialele ale căror surse sunt evidente, precum anumite consemnări de jurnal clar datate, am ales

să nu le comentez, pentru a evita redundanța. Acestea fiind zise, am condimentat notele cu istorioare care au fost eliminate din varianta finală, dar care, dintr-un motiv sau altul, par a merita să fie repovestite.

NOTE

SPERANȚE SUMBRE

1 Overy, *Bombing War*, p. 20.

2 „Examples of Large German Bombs", 7 decembrie 1940, HO 199/327, UKARCH. Și „Types of German Bombs and Mines", 3 ianuarie 1941, HO 199/327, UKARCH. Greutatea exactă a unei bombe Satan înainte de rotunjire era 1,8 tone.

3 Fort, *Prof*, p. 130; Overy, *Bombing War*, pp. 14–15.

4 Süss, *Death from the Skies*, p. 407.

5 Colville, *Fringes of Power*, 1:20; Harrisson, *Living Through the Blitz*, pp. 24, 39.

6 Ryan, *Bertrand Russell*, p. 146; Field, „Nights Underground in Darkest London", p. 13.

7 Harrisson, *Living Through the Blitz*, p. 24.

8 „Mortuary Services", Department of Health, Scoția, martie 1940, HO 186/993, UKARCH.

9 *Ibid.*; Süss, *Death from the Skies*, p. 409.

10 „Civilian Deaths due to War Operations", Department of Health, Scoția, 28 februarie 1939, HO 186/1225, UKARCH.

11 Stansky, *First Day of the Blitz*, pp. 101, 102.

12 „World War II Diary", p. 49, Meiklejohn Papers; Bell, „Landscapes of Fear", p. 157.

13 Basil Collier, *Defense of the United Kingdom*, p. 69; Longmate, *Air Raid*, p. 78.

14 Ziegler, *London at War*, p. 73; Ogden, *Life of the Party*, p. 77.

15 „World War II Diary", p. 15, Meiklejohn Papers.

16 Longmate, *Air Raid*, p. 74; Manchester și Reid, *Defender of the Realm*, p. 104.

17 Nicolson, *War Years*, pp. 77, 84, 91.

PARTEA I

CAPITOLUL 1

1 Thompson, *Assignment*, p. 164.

2 Wheeler-Bennett, *King George VI*, 444n. Pentru mai multe despre sentimentele regelui față de Churchill, vezi *ibid.*, pp. 445–446.

3 Olson, *Troublesome Young Men*, p. 294; Andrew Roberts, *Holy Fox*, p. 196. (Trei semne de exclamație apar în Olson; Roberts include doar unul la finalul propoziției. Se pare totuși că a fost un moment încărcat emoțional.)

4 Olson, *Troublesome Young Men*, p. 306.

5 Andrew Roberts, *Holy Fox*, p. 209.

6 Andrew Roberts, *Holy Fox*, p. 208.

7 Wheeler-Bennett, *King George VI*, pp. 443–444. Wheeler-Bennett face o mică ajustare a spuselor regelui. Consemnarea reală este redată astfel: „unfai[r]" – „nedrept".

8 Wheeler-Bennett, *King George VI*, p. 444.

9 Thompson, *Assignment*, pp. 164–165.

10 Winston Churchill, *Their Finest Hour*, p. 15.

11 Pawle, *War and Colonel Warden*, p. 39.

12 Thompson, *Assignment*, p. 183.

13 Hickman, *Churchill's Bodyguard*, pp. 116–117.

CAPITOLUL 2

1 Soames, *Clementine Churchill*, p. 264.

2 „World War II Diary", p. 342, Meiklejohn Papers.

3 Kathleen Harriman către Mary Harriman Fisk, 7 iulie 1941, corespondență, W. Averell Harriman Papers.

4 Purnell, *Clementine*, p. 152.

5 *Daily Mail*, 4 septembrie 2019.

6 *Ibid. The Daily Mail* folosește expresia „this bad" – „mai rău de-atât" – însă multe alte surse publicate au căzut de acord că formularea a fost „so bad" – „atât de rău".

7 Soames, *Daughter's Tale*, p. 143.

8 *Ibid.*, pp. 145–146.

9 *Ibid.*, p. 153. Decenii mai târziu, căminul ancestral al maiorului Howard, Castelul Howard din Yorkshire, avea să fie cadrul pentru o populară adaptare pentru televiziunea publică a romanului lui Evelyn Waugh, *Brideshead Revisited*.

10 Jurnal, 9 mai 1940, Mary Churchill Papers.

11 *Ibid.*, 10 mai 1940.

12 *Ibid.*

13 Soames, *Daughter's Tale*, pp. 111–112.

14 *Ibid.*, p. 153.

15 Colville, *Fringes of Power*, 1:140.

16 Pentru detalii despre educația lui Colville, vezi lucrarea lui, *Footprints in Time*.

17 Colville, *Fringes of Power*, 1:129.

18 *Ibid.*, p. 141.

19 Manuscrisul Jurnalului, 11 mai 1940, Colville Papers. Consemnarea originală a lui Colville diferă mult de cea publicată în *Fringes of Power*, pp. 143–144. Această afirmație este omisă.

20 Dockter și Toye, „Who Commanded History?", p. 416.

21 Wheeler-Bennett, *King George VI*, p. 446.

22 Lukacs, *Five Days in London*, p. 67.

23 *Ibid.*

24 Olson, *Troublesome Young Men*, p. 328.

25 Lukacs, *Five Days in London*, p. 81.

26 Gilbert, *War Papers*, 2:2–3.

27 *Ibid.*, p. 3.

CAPITOLUL 3

1 Gilbert, *War Papers*, 2:70–71.
2 Lukacs, *Five Days in London*, 72n.
3 Sumner Welles, Memorandum, 12 martie 1940, FDR/Safe. În mod clar, Welles exagera când descria un trabuc lung de 60 de centimetri. Cel puțin așa sper.
4 Maier, *When Lions Roar*, p. 213. Chamberlain a folosit altă formulare: „Judecata sa nu s-a dovedit niciodată bună".
5 Andrew Roberts, *Holy Fox*, p. 268.

CAPITOLUL 4

1 Gilbert, *War Papers*, 2:13.
2 Wheeler-Bennett, *Action This Day*, p. 220.
3 *Ibid.*, p. 50.
4 Nel, *Mr. Churchill's Secretary*, p. 37.
5 *Ibid.*, p. 29.
6 Ismay, *Memoirs*, p. 169. Churchill acorda o atenție deosebită numelor de cod alese pentru operațiunile secrete, conform lui Ismay. Numele nu puteau fi triviale sau frivole. „Cum s-ar simți o mamă dacă ar auzi că fiul ei a fost ucis într-o misiune numită IEPURAȘUL IUBĂREȚ?", scria Ismay. *Ibid.*, p. 187.
7 Wheeler-Bennett, *Action This Day*, pp. 24–25.
8 *Ibid.*, p. 22.
9 Colville, *Winston Churchill and His Inner Circle*, p. 161.
10 Ismay, *Memoirs*, p. 116.
11 Wheeler-Bennett, *Action This Day*, p. 198.
12 Overy, *Bombing War*, p. 239.
13 Gilbert, *War Papers*, 2:22.
14 Colville, *Fringes of Power*, p. 150.
15 Gilbert, *War Papers*, 2:30–31.
16 Shirer, *Berlin Diary*, p. 274.
17 Winston Churchill, *Their Finest Hour*, p. 42.
18 Churchill către Roosevelt, telegramă, 15 mai 1940, FDR/Subject.
19 Gilbert, *War Papers*, 2:69.
20 Kennedy, *American People in World War II*, p. 21.
21 Gilbert, *War Papers*, 2:54.
22 Winston Churchill, *Their Finest Hour*, p. 50. De asemenea, în Gilbert, *War Papers*, 2:62.
23 Colville, *Fringes of Power*, 1:154.
24 Wrigley, *Winston Churchill*, p. 113.
25 Carter, *Winston Churchill*, p. 171.
26 Purnell, *Clementine*, p. 48.
27 Carter, *Winston Churchill*, p. 173.
28 Soames, *Daughter's Tale*, p. 156.
29 Purnell, *Clementine*, p. 177.
30 Soames, *Daughter's Tale*, p. 156.
31 Colville, *Fringes of Power*, 1:157.

32 *Ibid.*

33 Gilbert, *War Papers*, 2:83–89. Vezi și Toye, *Roar of the Lion*, pp. 45–47. Cartea lui Toye oferă povestea adesea surprinzătoare din spatele măreților discursuri ale lui Churchill.

34 Toye, *Roar of the Lion*, p. 47.

35 Jurnal, 22 mai 1940, Mary Churchill Papers.

36 Moran, *Churchill*, p. 5.

37 Colville, *Fringes of Power*, 1:162.

38 Purnell, *Clementine*, p. 162.

39 Colville, *Fringes of Power*, 2:216.

40 Thompson, *Assignment*, p. 173.

41 Andrew Roberts, *Holy Fox*, p. 211.

CAPITOLUL 5

1 „British Strategy in a Certain Eventuality", 25 mai 1940, War Cabinet Papers, CAB/66/7, UKARCH.

2 Clapson, *Blitz Companion*, p. 27.

3 Dalton, *Fateful Years*, p. 329.

4 Memorandum, 6 mai 1943, Writings File, Memoirs, W. Averell Harriman Papers.

5 Cowles, *Looking for Trouble*, p. 112.

6 Lee, *London Observer*, p. 79. La pagina 54, Lee se referă de asemenea la Beaverbrook, spunând că arăta „ca un elf răutăcios". După ce l-a cunoscut, în primăvara lui 1941, Kathleen Harriman l-a asemuit cu o caricatură din revista satirică *Punch*: „Mic, chelios, cu o burtă mare, iar de acolo în jos, totul se îngustează până la doi pantofi galbeni foarte lustruiți. Definiția lui despre sport este să se înconjoare de oameni inteligenți, după care să-i instige la ceartă și contraziceri". Kathleen Harriman către Mary Harriman Fisk, 30 mai 1941, Corespondență, W. Averell Harriman Papers.

7 Andrew Roberts, *Holy Fox*, p. 265.

8 Am dat peste această poreclă în numeroase surse, de exemplu, în Chisholm și Davie, *Beaverbrook*, pp. 339, 356, 357, 371, și Colville, *Fringes of Power*, 2:83.

9 Smith, *Reflected Glory*, p. 66.

10 Moran, *Churchill*, p. 7.

11 A.J.P. Taylor, *Beaverbrook*, p. 411.

12 Purnell, *Clementine*, p. 194.

13 Maier, *When Lions Roar*, p. 211.

14 Farrer, *Sky's the Limit*, p. 11.

15 *Ibid.*, p. 33.

16 A.J.P. Taylor, *Beaverbrook*, p. 424.

17. Farrer, *G – for God Almighty*, p. 53.

18 Minută, Churchill către Beaverbrook, [data abia lizibilă, dar pare a fi 8 iulie 1940], Prime Minister Files, BBK/D, Beaverbrook Papers.

19 Thompson, *Assignment*, p. 129. Merită, poate, menționat că în 1943 Thompson s-a împușcat din greșeală în picior, după ce pistolul lui

s-a înfundat cu o bucată de tapițerie. S-a recuperat, iar Churchill l-a primit înapoi. „Nu am nici o îndoială în privința dumitale, Thompson", a spus Churchill, conform relatărilor lui Thompson. „Ești o persoană deosebit de grijulie. Continuă ca și până acum." *Ibid.*, pp. 214–215.

20 Manchester și Reid, *Defender of the Realm*, p. 124.

21 Nicolson, *War Years*, p. 88.

22 Ziegler, *London at War*, p. 82.

23 Hinton, *Mass Observers*, p. 191.

CAPITOLUL 6

1 Boelcke, *Secret Conferences of Dr. Goebbels*, p. 59.

2 Kesselring, *Memoirs*, p. 60. Vezi și titlul incredibilei consemnări din jurnalul generalului de la Înaltul Comandament al Armatei, Franz Halder, care conchide: „Anihilarea armatei inamice înconjurate va fi lăsată în seama forțelor aeriene!!" Halder, *War Diary*, p. 165.

3 Trevor-Roper, *Blitzkrieg to Defeat*, pp. 27–29.

4 Speer, *Inside the Third Reich*, p. 211.

5 Air Ministry Weekly Intelligence Summary, nr. 51, 23 august 1940, AIR 22/72, UKARCH.

6 „The Göring Collection", Confidential Interrogation Report No. 2, 15 septembrie 1945, Office of Strategic Services and Looting Investigative Unit, T 209/29, UKARCH. Acesta este un bilanț impresionant și detaliat al campaniei personale de jefuire a lui Göring. Amploarea operațiunii și profunzimea corupției lui îți taie respirația. Materialul citat în acest paragraf se află la paginile 7, 14, 15, 16, 18, 19, 25, 28, 35.

7 Speer, *Inside the Third Reich*, p. 214.

8 *Ibid.*, p. 385.

9 Interogatoriul lui Dietrich von Choltitz, 25 august 1944, WO 208/4463, UKARCH.

10 „Hermann Göring", Raportul interogatoriului, Military Intelligence Service, U.S. Ninth Air Force, 1 iunie 1945, Spaatz Papers.

11 Shirer, *Berlin Diary*, p. 468.

12 Baumbach, *Life and Death of the Luftwaffe*, p. 55.

13 „The Birth, Life, and Death of the German Day Fighter Arm (Related by Adolf Galland)", Raport al interogatoriului, p. 28, Spaatz Papers.

14 *Ibid.*

15 Conversația dintre Galland și feldmareșalul Erhard Milch, 6 iunie 1945, Spaatz Papers.

CAPITOLUL 7

1 Consemnările adesea disperate ale lui John Colville despre Gay Margesson pot fi găsite în manuscrisul original al jurnalului său, Colville Papers, Churchill Archives Centre, dar saga, cu excepția

câtorva referiri în trecere, este omisă din versiunea publicată, *The Fringes of Power*.

2 Manuscrisul jurnalului, 22 mai 1940, Colville Papers.

3 *Ibid.*, 26 mai 1940.

4 Lukacs, *Five Days in London*, p. 140.

CAPITOLUL 8

1 Directiva către ministere, 29 mai 1940, Prime Minister Files, BBK/D, Beaverbrook Papers.

2 Dalton, *Fateful Years*, pp. 335–336. Vezi o versiune ușor diferită și mai puțin grafică, în Andrew Roberts, *Holy Fox*, p. 225.

3 Wheeler-Bennett, *Action This Day*, pp. 154, 156.

4 „Private Life of a Prime Minister", MEPO 2/9851, UKARCH.

5 Colville, *Fringes of Power*, 1:171.

6 Wheeler-Bennett, *Action This Day*, p. 144.

7 Gilbert, *War Papers*, 2:243.

8 Halle, *Irrepressible Churchill*, p. 137; Maier, *When Lions Roar*, p. 256. Versiunea lui Maier este: „Și dacă vor veni, îi vom lovi în cap cu sticle de bere, căci doar asta vom avea ca să ne luptăm cu ei!"

9 Soames, *Daughter's Tale*, p. 157.

10 Toye, *Roar of the Lion*, p. 70.

11 Nicolson, *War Years*, p. 94.

12 *Ibid.*, pp. 89–90.

13 Pottle, *Champion Redoubtable*, pp. 224–225.

14 Toye, *Roar of the Lion*, p. 53.

15 *Ibid.*, pp. 54–55.

16 *Ibid.*, p. 55.

CAPITOLUL 9

1 Lukacs, *Five Days in London*, pp. 192–193n.

CAPITOLUL 10

1 Colville, *Fringes of Power*, 1:177.

2 *Ibid.*

3 Thompson, *Assignment*, p. 217.

4 A.J.P. Taylor, *Beaverbrook*, p. 657.

5 Cadogan, *Diaries*, p. 296.

6 Cockett, *Love and War in London*, pp. 93, 95.

7 Spears, *Fall of France*, p. 150. Într-o scrisoare datată 30 mai 1940, ambasadorul Americii în Franța, William Bullitt, i-a spus președintelui Roosevelt: „În caz că mă va lovi vreo bombă înainte să vă mai văd, vreau să știți că a fost minunat să lucrez pentru dumneavoastră și vă mulțumesc din adâncul sufletului pentru prietenie". Goodwin, *No Ordinary Time*, p. 62.

8 Spears, *Fall of France*, p. 161.

9 Kennedy către Hull, telegramă, 12 iunie 1940, FDR/Safe.

PARTEA A II-A

CAPITOLUL 11

1 Fort, *Prof*, p. 232.
2 *Ibid.*, p. 329.
3 Birkenhead, *Prof in Two Worlds*, p. 68.
4 Colville, *Winston Churchill and His Inner Circle*, p. 48.
5 Fort, *Prof*, p. 12.
6 Birkenhead, *Prof in Two Worlds*, p. 16.
7 Fort, *Prof*, p. 208.
8 Colville, *Winston Churchill and His Inner Circle*, p. 46.
9 Jones, *Most Secret War*, p. 135. Vezi pp. 135–150, pentru relatarea lui Jones despre munca sa de detectiv.
10 Anne a fost regină timp de șase luni, până când căsătoria a fost anulată pentru că nu se consumase. „După cum știi, nu prea mi-a plăcut de ea la început", i s-a confesat Henric lui Thomas Cromwell, „dar acum îmi place mult mai puțin." Acest episod romantic poate fi găsit în lucrarea *Thomas Cromwell* a lui Robert Hutchinson, St. Martin's Press, New York, 2007, p. 253.
11 Harrod, *Prof*, p. 2.
12 Jurnal, 12 iunie 1940, Mary Churchill Papers.
13 Spears, *Fall of France*, p. 199. Vezi *ibid.*, pp. 198–220, pentru relatarea foarte detaliată a lui Spears despre acea fatidică întâlnire de la Tours, Franța.
14 Vezi Jones, *Most Secret War*, pp. 135–150.
15 *Ibid.*, p. 137.
16 Ismay, *Memoirs*, p. 173.
17 Fort, *Prof*, p. 216.
18 Lindemann către Churchill, notă, 13 iunie 1940, F107/17, Lindemann Papers.
19 Jones, *Most Secret War*, p. 137.
20 Pottle, *Champion Redoubtable*, p. 224.
21 „No. 10 Downing Street: Expenditure, 1935–1936", Ministry of Works Report, WORK 12/245, UKARCH.
22 Jurnal, 15 iunie 1940, Mary Churchill Papers.
23 *Ibid.*, 18 iunie 1940.
24 Colville, *Fringes of Power*, 1:337.
25 Gilbert, *War Papers*, 2:337–338.
26 Colville, *Fringes of Power*, 1:183.

CAPITOLUL 12

1 Nel, *Mr. Churchill's Secretary*, pp. 60–61.
2 Thompson, *Assignment*, p. 3.
3 Elletson, *Chequers and the Prime Ministers*, pp. 49–50.
4 J. Gilbert Jenkins, *Chequers*, p. 7.
5 *Ibid.*, p. 130.
6 Când Lee l-a cumpărat, se crezuse că tabloul fusese pictat de Rembrandt însuși. Ulterior, cercetătorii au stabilit că era pictat de

unul dintre discipolii săi, Gerbrand van den Eeckhout. Major, *Chequers*, p. 128.

7 Elletson, *Chequers and the Prime Ministers*, pp. 25–26.

8 *Ibid.*, pp. 59, 61–62.

9 Soames, *Clementine Churchill*, p. 256.

10 Fort, *Prof*, pp. 164–165.

11 *Ibid.*, p. 165.

12 Colville, *Fringes of Power*, 1:184.

13 Andrew Roberts, *Holy Fox*, p. 186.

14 J. Gilbert Jenkins, *Chequers*, p. 122.

15 Colville, *Fringes of Power*, 1:184.

16 *Ibid.*

17 *Ibid.*

18 Nu se știe clar câte trabucuri fuma Churchill pe zi și câte a fumat de fapt toată viața. „Obișnuiește să aprindă un trabuc imediat după micul dejun", nota inspectorul Thompson, „însă la ora prânzului, același trabuc se poate să fie fumat doar pe jumătate, după ce a fost aprins de nenumărate ori și aproape de același număr de ori abandonat imediat după. El rumegă trabucurile, nu le fumează." Procesul de reaprindere presupunea mult foc și fum. „Una dintre imaginile permanente care mi s-au întipărit în memorie cu domnul Churchill este aceea a reaprinderii trabucului său", scria secretara lui, Elizabeth Layton (ulterior, doamna Nel). Ea descria astfel secvența: „Se oprea din orice făcea: flacăra unui chibrit foarte lung agitată în sus și în jos, în timp ce vălătuci de fum albastru îi ieșeau din gură. Pe urmă, agitarea rapidă a chibritului, ca să-l stingă și înapoi la treabă." Trabucurile consumate, sau cele pe care Churchill le considera inferioare, erau aruncate în cea mai apropiată vatră. Mocnirea aproape constantă a trabucurilor lui l-a făcut pe generalul Ian Jacob, secretar asistent în Cabinetul de Război, să consemneze: „De fapt, el nici nu fuma cu adevărat". Vezi Thompson, *Assignment*, p. 251; Nel, *Mr. Churchill's Secretary*, p. 45; Wheeler-Bennett, *Action This Day*, p. 182.

19 Colville, *Fringes of Power*, 1:184–185.

20 *Ibid.*, p. 183.

CAPITOLUL 13

1 Colville, *Fringes of Power*, 1:185.

2 Gilbert, *War Papers*, 2:346.

3 Jones, *Most Secret War*, p. 138.

4 *Ibid.*

5 *Ibid.*, p. 139.

6 Fort, *Prof*, p. 261.

7 *Ibid.*, p. 262.

8 Colville, *Fringes of Power*, 1:189.

9 Gilbert, *War Papers*, 2:359.

10 Addison și Crang, *Listening to Britain*, p. 123.

11 Cockett, *Love and War in London*, p. 100.
12 Wheeler-Bennett, *King George VI*, p. 460.
13 Cadogan, *Diaries*, p. 299.
14 Winston Churchill, *Their Finest Hour*, p. 194.
15 Addison și Crang, *Listening to Britain*, p. 271.
16 Ismay, *Memoirs*, p. 180.
17 Beaverbrook către Churchill, 16 iunie 1940, BBK/D, Beaverbrook Papers.

CAPITOLUL 14

1 Gilbert, *War Papers*, 2:360–368.
2 Toye, *Roar of the Lion*, p. 59.
3 *Ibid.*
4 „Urgent Measures to Meet Attack", Raport al șefilor de stat-major, 19 iunie 1940, CAB 66/8, UKARCH.
5 Jones, *Most Secret War*, p. 144.
6 Nel, *Mr. Churchill's Secretary*, p. 30.
7 Fort, *Prof*, p. 227; Ismay, *Memoirs*, p. 172; Gilbert, *War Papers*, 2:402.
8 Fort, *Prof*, p. 227.
9 *Ibid.*, p. 242.
10 *Ibid.*
11 Jones, *Most Secret War*, p. 145.
12 *Ibid.*
13 Jones, *Most Secret War*, p. 153.
14 Winston Churchill, *Their Finest Hour*, p. 385.
15 Jones, *Most Secret War*, p. 153.
16 *Ibid.*, p. 146.
17 Winston Churchill, *Their Finest Hour*, pp. 386–387.
18 Jones, *Most Secret War*, p. 148.
19 Lough, *No More Champagne*, pp. 288–289. *No More Champagne* a lui David Lough este o relatare excelentă a greutăților financiare pe care Churchill le-a avut mare parte din cariera sa.
20 Jones, *Most Secret War*, pp. 148–149.

CAPITOLUL 15

1 Jurnal, 23 iunie 1940, Mary Churchill Papers.
2 Boelcke, *Secret Conferences of Dr. Goebbels*, p. 60.
3 *Ibid.*

CAPITOLUL 16

1 Cadogan, *Diaries*, p. 306.
2 „Battle Summary No. 1: Operations Against the French Fleet at Mers-el-Kebir (Oran), July 3–6, 1940", Apendice A, ADM 234/317, UKARCH.
3 *Ibid.*
4 Gilbert, *War Papers*, 2:415.
5 Cockett, *Love and War in London*, p. 109.

6 Addison și Crang, *Listening to Britain*, p. 154.
7 Gilbert, *War Papers*, 2:433n3.
8 *Ibid.*, pp. 452–453; Lindemann către Churchill, minută, 30 iunie 1940, F108/21, Lindemann Papers.
9 Gilbert, *War Papers*, 2:444–445.
10 Note, „Home Defense", 28 iunie 1940, War Cabinet Papers, CAB 66/9, UKARCH.
11 Clementine către Winston, 27 iunie 1940, CSCT 1/24, Clementine Churchill Papers.

CAPITOLUL 17

1 *War Papers*, 3:555.
2 Elletson, *Chequers and the Prime Ministers*, pp. 108–109.
3 Colville, *Fringes of Power*, 1:207.
4 Smith, *Reflected Glory*, p. 57.
5 Colville, *Fringes of Power*, 1:207.
6 Ogden, *Life of the Party*, p. 69.
7 Kathleen Harriman către Mary Harriman Fisk, 30 mai 1941, corespondență, W. Averell Harriman Papers.
8 Ogden, *Life of the Party*, p. 123.
9 *Ibid.*, p. 86.
10 *Ibid.*, p. 85.
11 Sarah Churchill, *Keep on Dancing*, p. 18.
12 Wheeler-Bennett, *Action This Day*, p. 264.
13 Purnell, *Clementine*, p. 139.
14 Cititorii vor găsi toate trei incidentele în *ibid.*, pp. 88, 115.
15 *Ibid.*, p. 182.
16 Winston Churchill către Randolph Churchill, 29 decembrie 1929, RDCH 1/3/3, Randolph Churchill Papers.
17 Colville, *Winston Churchill and His Inner Circle*, p. 36.
18 Soames, *Clementine Churchill*, p. 315.
19 Gilbert, *War Papers*, 2:231.
20 Ogden, *Life of the Party*, p. 69.
21 Winston S. Churchill, *Memories and Adventures*, p. 6.
22 Colville, *Fringes of Power*, 1:208–209.
23 *Ibid.*, 209–210.

CAPITOLUL 18

1 Beaverbrook către Churchill, 30 iunie 1940, BBK/D, Beaverbrook Papers.
2 Colville, *Fringes of Power*, 1:214.
3 Gilbert, *War Papers*, 2:454.
4 Young, *Churchill and Beaverbrook*, p. 150.

CAPITOLUL 19

1 Toate referirile la episodul Mers el-Kébir sunt extrase din „Battle Summary No. 1: Operations Against the French Fleet at Mers-el-Kebir (Oran), July 3–6, 1940", ADM 234/317, UKARCH. Este o

relatare sobră și imparțială, plină de extrase din documente originale și astfel terifiantă. Din anumite motive – posibil din comoditate –, majoritatea surselor secundare folosesc numele Oran când se referă la incident, însă principala acțiune a avut loc, de fapt, la Mers el-Kébir.

2 Manchester și Reid, *Defender of the Realm*, p. 107; Martin, *Downing Street*, p. 14. Martin omite cuvintele „and painful" – „și dureroasă".

3 Young, *Churchill and Beaverbrook*, p. 153.

4 „Hitler's 'Programme' and the Genesis of Operation 'Barbarossa'", p. 896.

5 Halder, *War Diary*, p. 230.

6 Trevor-Roper, *Blitzkrieg to Defeat*, p. 33.

7 Ismay, *Memoirs*, p. 149.

8 Winston Churchill, *Their Finest Hour*, pp. 233–234.

9 Colville, *Fringes of Power*, 1:215.

10 Jurnal, 3 iulie 1940, Mary Churchill Papers.

11 Gilbert, *War Papers*, 2:474.

12 Nicolson, *War Years*, p. 100.

13 Colville, *Fringes of Power*, 1:216.

14 Addison și Crang, *Listening to Britain*, p. 189.

15 Manchester și Reid, *Defender of the Realm*, p. 110.

16 Ismay, *Memoirs*, p. 150.

17 „My Memory of the Lunch in the Downstairs Flat...", n.d., Churchill Family și Mary Soames File, Pamela Harriman Papers.

18 Inspectorul Thompson era îngrozit de această privire și o cunoștea foarte bine. El știa că prezența lui constantă putea fi enervantă, „mai degrabă obositoare și supărătoare decât protectoare, cel puțin pentru ea", așa că o respecta pentru cum își ținea dezgustul doar pentru ea. „Avea însă o privire de gheață cu care se putea uita la cineva când lucrurile ajungeau la limita suportabilului și, cu aceste ocazii, îmi doream de fiecare dată să mă pot face invizibil până când își revenea." Thompson, *Assignment*, p. 15.

CAPITOLUL 20

1 Stafford, *Flight from Reality*, pp. 14, 156–157.

2 *Ibid.*, p. 14.

3 Boelcke, *Secret Conferences of Dr. Goebbels*, p. 63.

4 *Ibid.*, p. 65.

5 „Evacuation of Civil Population from East, South-East, and South Coast Towns", 3 iulie 1940, War Cabinet Memoranda, CAB 66/8, UKARCH.

6 „Imminence of a German Invasion of Great Britain", Raport întocmit de Joint Intelligence Sub-committee pe 4 iulie 1940, Apendice A, War Cabinet Memoranda, CAB 66/9, UKARCH.

7 Colville, *Fringes of Power*, 1:218.

8 *Ibid.*, p. 216.

CAPITOLUL 21

1 Manuscrisul jurnalului, 10 iulie 1940, Colville Papers. Este una dintre acele consemnări considerate de Colville „triviale" și, prin urmare, nepublicate în varianta tipărită a jurnalului.

CAPITOLUL 22

1 Panter-Downes, *London War Notes*, p. 62.
2 Nicolson, *War Years*, p. 100.
3 Panter-Downes, *London War Notes*, p. 71.
4 Numeroase astfel de telegrame se pot găsi în *Roosevelt's Papers* din President's Secretary's Files, FDR/Diplo. De exemplu, 13 și 14 iulie 1940.
5 Soames, *Daughter's Tale*, p. 169.
6 Jurnal, 5 august 1940, Mary Churchill Papers.
7 Cockett, *Love and War in London*, p. 124.
8 *Ibid.*, p. 119.
9 Addison și Crang, *Listening to Britain*, p. 229.
10 *Ibid.*, p. 231.
11 Panter-Downes, *London War Notes*, p. 79.
12 Addison și Crang, *Listening to Britain*, p. 231.
13 Gilbert, *War Papers*, 2:533.
14 Farrer, *Sky's the Limit*, p. 78.
15 *Ibid.*, p. 79.
16 Beaverbrook către Churchill, minută, 13 ianuarie 1941, BBK/D, Beaverbrook Papers.
17 Farrer, *Sky's the Limit*, p. 81.
18 Trevor-Roper, *Blitzkrieg to Defeat*, p. 34.

CAPITOLUL 23

1 Ogden, *Life of the Party*, p. 100; Smith, *Reflected Glory*, p. 71.

CAPITOLUL 24

1 Shirer, *Berlin Diary*, p. 363. Shirer numește reședința lui Göring „Karin Hall". De dragul consecvenței, eu am schimbat în Carinhall.
2 Boelcke, *Secret Conferences of Dr. Goebbels*, p. 67.
3 Shirer, *Berlin Diary*, p. 362.
4 *Vezi* transcrierea discursului în *Vital Speeches of the Day*, 6:617–625, pe www.ibiblio.org/pha/policy/1940/1940-07-19b.html.
5 Shirer, *Berlin Diary*, pp. 363–364.
6 Galland, *The First and the Last*, p. 8.
7 Detalii despre educația și cariera lui Galland se pot găsi în autobiografia sa, *The First and the Last* și în materiale despre interogatoriile postbelice desfășurate de oficiali ai Forțelor Aeriene ale SUA. A se vedea în special ziua de 8 mai 1945, transcrierea unui interogatoriu și raportul mult mai amplu, „The Birth, Life, and

Death of the German Day Fighter Arm (Related by Adolf Galland)", Spaatz Papers.

8 Avionul acesta de luptă este adesea menționat cu denumirea Bf 109, după numele fabricantului inițial, Bayerische Flugzeugwerke. Overy, *Battle of Britain*, p. 56.

9 Manchester și Reid, *Defender of the Realm*, pp. 129–130.

10 Shirer, *Berlin Diary*, p. 362

11 Colville, *Fringes of Power*, 1:234.

12 Andrew Roberts, *Holy Fox*, p. 250.

13 Boelcke, *Secret Conferences of Dr. Goebbels*, p. 70.

14 *Ibid.*, p. 74.

CAPITOLUL 25

1 Gilbert, *War Papers*, 2:580.

CAPITOLUL 26

1 Winston Churchill, *Their Finest Hour*, p. 406.

2 Gilbert, *War Papers*, 2:667.

3 Winston Churchill, *Their Finest Hour*, p. 398.

4 Goodwin, *No Ordinary Time*, p. 49.

5 *Ibid.*, p. 52.

6 Churchill către Roosevelt, telegramă, 31 iulie 1940, FDR/Map.

7 Goodwin, *No Ordinary Time*, p. 142.

8 A.J.P. Taylor, *Beaverbrook*, p. 446.

9 Pentru o relatare completă a episodului, vezi transcrierile interviului din iulie 1991, Biographies File, Pamela Harriman Papers. De asemenea, Ogden, *Life of the Party*, pp. 95–97.

CAPITOLUL 27

1 Boelcke, *Secret Conferences of Dr. Goebbels*, pp. 37–38.

2 Otto Bechtle, „German Air Force Operations Against Great Britain, Tactics and Lessons Learnt, 1940–1941" (curs, 2 februarie 1944), AIR 40/2444, UKARCH.

3 Într-adevăr, la sfârșitul lui 1942, un ofițer Luftwaffe luat prizonier le spunea anchetatorilor că, dacă rapoartele serviciilor germane de informații erau corecte, RAF și forțele Aliaților aveau „minus 500 de avioane". Vezi „Intelligence from Interrogation: Intelligence from Prisoners of War", 42, AIR 40/1177, UKARCH.

4 „The Birth, Life, and Death of the German Day Fighter Arm (Related by Adolf Galland)", Interrogation Report, 15, Spaatz Papers.

CAPITOLUL 28

1 Gilbert, *War Papers*, 2:636.

2 Colville, *Fringes of Power*, 1:251.

3 *Ibid.*, p. 252

4 *Ibid.*, pp. 253–254.

5 *Ibid.*, p. 254.

6 Shirer, *Berlin Diary*, p. 373.

PARTEA A III-A

CAPITOLUL 29

1 Baker, *Adolf Galland*, pp. 109–111; Basil Collier, *Battle of Britain*, pp. 70–71; Basil Collier, *Defense of the United Kingdom*, pp. 184–188; Bekker, *Luftwaffe Diaries*, p. 151; Overy, *Battle of Britain*, pp. 62–63.

2 Galland, *The First and the Last*, p. 18.

3 *Ibid.*, p. 24.

CAPITOLUL 30

1 Colville, *Fringes of Power*, 1:261.

2 Winston Churchill, *Their Finest Hour*, pp. 409–410.

3 *Ibid.*, p. 404.

4 Baker, *Adolf Galland*, p. 110.

CAPITOLUL 31

1 Baker, *Adolf Galland*, p. 157.

2 „War Diary of *Kampfgruppe* 210", Appendix to Interrogation Report 273/1940, AIR 40/2398, UKARCH.

CAPITOLUL 32

1 Ismay, *Memoirs*, p. 180.

2 Addison și Crang, *Listening to Britain*, p. 331.

3 Cadogan, *Diaries*, p. 321.

4 Gilbert, *War Papers*, 2:679.

5 Air Ministry Weekly Intelligence Summary, nr. 51, 23 august 1940, AIR 22/72, UKARCH.

6 Cowles, *Looking for Trouble*, pp. 423–424.

7 Basil Collier, *Battle of Britain*, pp. 88–89.

8 Nicolson, *War Years*, p. 111. În jurnalul său, William Shirer a descris sunetul șrapnelului de la obuzele antiaeriene explodate: „Era ca și cum ar fi căzut grindina pe un acoperiș de tablă. Îl auzeai căzând printre copaci și pe acoperișurile magaziilor" (p. 389).

9 Cockett, *Love and War in London*, p. 148.

10 *Ibid.*, p. 143.

11 Colville, *Fringes of Power*, 1:264–265.

12 Air Interrogation Reports, 237/1940 și 243/1940, AIR 40/2398, UKARCH. Raportul 237 notează însemnele bombardierului: „Blindaj albastru cu o stea-de-mare albă în centru, petic galben în centrul stelei-de-mare. Aripa superioară verde-închis deasupra, gri dedesubt".

13 Bessborough, *Enchanted Forest*, p. 118. Fiul și coautorul lordului Bessborough, Clive Aslet, a publicat o minunată descriere a proprietății Stansted House și a vieții rurale din Anglia, sub titlul *Enchanted Forest: The Story of Stansted in Sussex*. De aici se pot afla

o multitudine de lucruri, printre care faptul că unul dintre ochiurile de vitraliu ale ferestrelor din aripa de est a casei este o reprezentare a Chivotului Legii, un detaliu grozav, dacă a existat vreodată un chivot (p. 80). De asemenea, este menționată una dintre tacticile de odinioară de a face o tartă numită „Resurrection Pie" pentru a crea iluzia că o gazdă pregătise mai multe mâncăruri pentru o masă decât era cazul în realitate – „un preparat banal, alcătuit din tot felul de resturi, intenția fiind, mai degrabă, de a înmulți numărul de mâncăruri de pe masă, dar care era, de altfel, ignorat" (p. 73).

CAPITOLUL 33

1 Boelcke, *Secret Conferences of Dr. Goebbels*, pp. 78–79. Goebbels a venit cu un mod deosebit de viclean de a genera și mai multă neliniște în Anglia, amplificând temerile deja răspândite că membrii Coloanei a Cincea munceau din greu pentru pregătirea invaziei. El i-a ordonat directorului său însărcinat cu transmisiunile externe să realizeze acest lucru prin introducerea „unor mesaje care sunau misterios, dar care erau foarte bine ticluite" în programul obișnuit, acestea fiind alcătuite astfel încât să sune similar cu ceea ce lumea ar fi putut considera a fi niște mesaje secrete între spioni, „menținând astfel vie suspiciunea că noi ținem legătura cu membrii Coloanei a Cincea din Marea Britanie". Ne și putem imagina o familie britanică oarecare, ascultând o asemenea transmisiune într-o seară de sâmbătă. „Ce ciudat – de ce-o fi pronunțat crainicul ăsta cuvântul *terci* de șase ori deja?" *Ibid.*, p. 79.

CAPITOLUL 34

1 Colville, *Fringes of Power*, 1:266.

2 Upward către Churchill, 20 august 1940; Beaverbrook către John Martin, 26 august 1940, corespondență, BBK/D, Beaverbrook Papers.

3 Beaverbrook către Churchill, 27 august 1940, BBK/D, Beaverbrook Papers.

4 Gilbert, *War Papers*, 2:697.

5 Colville, *Fringes of Power*, 1:267.

6 Miller, *Occult Theocracy*, p. 8. Miller a scris, de asemenea, un fel de carte de bucate, publicată în 1918, intitulată *Common Sense in the Kitchen*, pentru a arăta cum se putea cel mai bine evita irosirea alimentelor în gospodărie, sfaturile fiind adaptate unei gospodării „cu 12 servitori și trei bucătari". Vezi Edith Starr Miller, *Common Sense in the Kitchen: Normal Rations in Normal Times*, Brentano's, New York, 1918, p. 3.

7 Colville, *Fringes of Power*, 1:99n.

CAPITOLUL 35

1 Overy, *Battle of Britain*, p. 87.

2 Basil Collier, *Battle of Britain*, p. 95.

CAPITOLUL 36

1 Fort, *Prof*, p. 233; Birkenhead, *Prof in Two Worlds*, pp. 167, 272–273; Notă, „D-na. Beard: O femeie în vârstă... ", 4 iunie 1959, A113/F1, Lindemann Papers. Vezi restul îndelungatei saga a fostei asistente – și a nevoilor ei financiare tot mai mari – în F2–F15. Pentru alte exemple de fapte caritabile ale Profului, vezi fișierele A114–118.

2 Pentru diferite detalii despre ceai, vezi Overy, *Battle of Britain*, pp. 45–46; Stansky, *First Day of the Blitz*, p. 138; Harrisson, *Living Through the Blitz*, p. 78; Wheeler-Bennett, *Action This Day*, pp. 182–183.

3 Fort, *Prof*, p. 217.

CAPITOLUL 37

1 Bekker, *Luftwaffe Diaries*, p. 172; Basil Collier, *Battle of Britain*, p. 95; Colville, *Fringes of Power*, 1:270.

2 Am găsit transmisiunea lui Murrow pe www.poynter.org/reporting-editing/2014/today-in-media-history-edward-r-murrow-describes-the-bombing-of-london-in-1940/. Am ales aceste fragmente pentru a reflecta varianta ascultată de mine, deși transcrierile disponibile în altă parte pot varia.

3 Bekker, *Luftwaffe Diaries*, p. 172.

4 Cockett, *Love and War in London*, p. 159.

CAPITOLUL 38

1 Shirer, *Berlin Diary*, p. 388.

2 *Ibid.*, p. 397.

3 Boelcke, *Secret Conferences of Dr. Goebbels*, p. 82.

CAPITOLUL 39

1 Colville, *Fringes of Power*, 1:270.

2 *Ibid.*, p. 271.

3 „Home Opinion as Shewn in the Mails to U.S.A. and Eire", 5 septembrie 1940, War Cabinet Papers, CAB 66, UKARCH.

4 Jurnal, 26 august 1940, Mary Churchill Papers.

5 Soames, *Daughter's Tale*, p. 167.

6 *Ibid.*, p. 171.

7 *Ibid.*, p. 172.

8 Jurnal, 28 august 1940, Mary Churchill Papers.

9 Andrew Roberts, *Holy Fox*, p. 268; Maier, *When Lions Roar*, p. 251.

10 Andrew Roberts, *Holy Fox*, p. 268.

11 Beaverbrook către Churchill, 2 septembrie 1940, corespondență, BBK/D, Beaverbrook Papers.

CAPITOLUL 40

1 Stafford, *Flight from Reality*, p. 82.

2 *Ibid.*

3 Goodwin, *No Ordinary Time*, p. 149.

4 Goodhart, *Fifty Ships That Saved the World*, p. 194.

CAPITOLUL 41

1 Manchester și Reid, *Defender of the Realm*, p. 152.
2 Shirer, *Berlin Diary*, p. 396.
3 Reprodus în Richard Townshend Bickers, *The Battle of Britain: The Greatest Battle in the History of Air Warfare*, Batsford, Londra, 2015. Vezi, de asemenea, online: „Plan of Attack", doc. 43, Battle of Britain Historical Society, www.battleofbritain1940.net/document-43.html.
4 Overy, *Bombing War*, p. 88.
5 Wakefield, *Pathfinder*, pp. 7–12.
6 *Ibid.*, p. 45.

CAPITOLUL 42

1 Alanbrooke, *War Diaries*, p. 105.

CAPITOLUL 43

1 „The Göring Collection", Confidential Interrogation Report No. 2, 15 septembrie 1945, pp. 3, 4, 9 și în anexe, „Objects Acquired by Goering", Office of Strategic Services and Looting Investigative Unit, T 209/29, UKARCH.
2 Bekker, *Luftwaffe Diaries*, p. 172; Feigel, *Love-Charm of Bombs*, p. 13. Remarci citate în Garry Campion, *The Battle of Britain, 1945–1965: The Air Ministry and the Few*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, Marea Britanie, 2019. Pentru o sursă simplă, vezi Battle of Britain Historical Society, www.battleofbritain1940.net/0036.html.

PARTEA A IV-A

CAPITOLUL 44

1 Jurnal, 7 septembrie 1940, Mary Churchill Papers.
2 Cowles, *Looking for Trouble*, pp. 434–435.
3 Stansky, *First Day of the Blitz*, pp. 31–32.
4 Ziegler, *London at War*, p. 113.
5 Stansky, *First Day of the Blitz*, pp. 33–34.
6 Nicolson, *War Years*, p. 121.
7 Stansky, *First Day of the Blitz*, p. 53.
8 Feigel, *Love-Charm of Bombs*, p. 129.
9 Cowles, *Looking for Trouble*, p. 435.
10 „More About Big Bombs", Interrogation Report 592/1940, 22 septembrie 1940, AIR 40/2400, UKARCH.
11 Overy, *Bombing War*, p. 87.
12 Cockett, *Love and War in London*, p. 165.
13 Cowles, *Looking for Trouble*, p. 439.
14 Feigel, *Love-Charm of Bombs*, p. 53.
15 Wyndham, *Love Lessons*, pp. 113–116.

16 Stansky, *First Day of the Blitz*, p. 72.
17 Interogatoriul lui Adolf Galland, 18 mai 1945, Spaatz Papers.
18 Kesselring, *Memoirs*, p. 76.
19 Farrer, *G – for God Almighty*, p. 62.

CAPITOLUL 45

1 Ismay, *Memoirs*, p. 183.
2 Gilbert, *War Papers*, 2:788–789.
3 Ismay, *Memoirs*, p. 184.
4 „Diary of Brigadier General Carl Spaatz on Tour of Duty in England", 8 septembrie 1940, Spaatz Papers.
5 Ismay, *Memoirs*, p. 184.
6 Young, *Churchill and Beaverbrook*, p. 152.
7 Farrer, *Sky's the Limit*, p. 61.
8 Stafford, *Flight from Reality*, p. 83.
9 *Ibid.*, p. 141.
10 Jurnal, 8 septembrie 1940, Mary Churchill Papers.
11 Soames, *Daughter's Tale*, p. 173.
12 Jurnal, 11 septembrie 1940, Mary Churchill Papers.
13 Gilbert, *War Papers*, 2:801–803.
14 „Air Defence of Great Britain", vol. 3, „Night Air Defence, June 1940–December 1941", pp. 56, 66, AIR 41/17, UKARCH.
15 Feigel, *Love-Charm of Bombs*, p. 15.
16 Martin, *Downing Street*, p. 25.
17 Addison și Crang, *Listening to Britain*, p. 414.
18 Shirer, *Berlin Diary*, p. 401.

CAPITOLUL 46

1 Gilbert, *War Papers*, 2:834.
2 Addison și Crang, *Listening to Britain*, p. 418.
3 Harrisson, *Living Through the Blitz*, p. 102.
4 *Ibid.*, p. 105.
5 Cowles, *Looking for Trouble*, p. 440.
6 Harrisson, *Living Through the Blitz*, p. 112. Field, „Nights Underground in Darkest London", p. 44n17, notează că, în noiembrie 1940, doar aproximativ 4% dintre londonezi s-au adăpostit la metrou „și mari adăposturi similare". În octombrie 1940, Serviciul Intern de Informații cita un studiu al organizației Mass-Observation care arăta că aproximativ 4% dintre londonezi foloseau adăposturile publice. Un motiv important prezentat de oamenii pentru nefolosirea stațiilor de metrou ca adăposturi era „frica de a fi îngropați". Home Intelligence Weekly Report for September 30–October 9, 1940, INF 1/292,UKARCH.
7 Overy, *Bombing War*, p. 147.
8 Harrisson, *Living Through the Blitz*, p. 112. Estimarea de 71%, derivată dintr-un studiu al organizației Mass-Observation, apare în raportul Serviciului Intern de Informații – Home Intelligence

Weekly Report for September 30–October 9, 1940, INF 1/292, UKARCH.

9 Wheeler-Bennett, *King George VI*, p. 468.

10 *Ibid.*, p. 469.

11 *Ibid.*, p. 470.

12 Alanbrooke, *War Diaries*, p. 107.

13 Gilbert, *War Papers*, 2:810.

CAPITOLUL 47

1 J. Gilbert Jenkins, *Chequers*, pp. 26–30, 120–121; Soames, *Daughter's Tale*, pp. 176–177.

2 J. Gilbert Jenkins, *Chequers*, p. 28.

3 Jurnal, 15 septembrie 1940, Mary Churchill Papers.

4 *Ibid.*, 14 septembrie 1940.

5 Winston Churchill, *Their Finest Hour*, p. 332.

6 *Ibid.*, pp. 333–337.

7 *Ibid.*, p. 336.

8 *Ibid.*, pp. 336–337.

9 Jurnal, 15 septembrie 1940, Mary Churchill Papers.

CAPITOLUL 48

1 Interogatoriul generalului A.D. Milch, transcriere, 23 mai 1945, Spaatz Papers.

2 Air Ministry Weekly Intelligence Summary, nr. 51, 23 august 1940, p. 7, AIR 22/72, UKARCH.

3 Boelcke, *Secret Conferences of Dr. Goebbels*, p. 91.

CAPITOLUL 49

1 Jurnal, 21 septembrie 1940, Mary Churchill Papers.

2 Gilbert, *War Papers*, 2:862.

3 Transcrierea interviului din iulie 1991, Biographies File, Pamela Harriman Papers.

4 Colville, *Fringes of Power*, 1:292–293.

CAPITOLUL 50

1 Stafford, *Flight from Reality*, pp. 21, 88–89, 160–163. O copie a scrisorii se află în „The Capture of Rudolf Hess: Reports and Minutes", WO 199/328, UKARCH.

CAPITOLUL 51

1 Gilbert, *War Papers*, 2:839.

2 Kathleen Harriman către Mary Harriman Fisk, iunie f.d. 1941, corespondență, W. Averell Harriman Papers.

3 Panter-Downes, *London War Notes*, p. 26. Trucul cu portocala al pianistei este menționat în Fort, *Prof*, p. 49.

4 Cockett, *Love and War in London*, p. 188.

5 Harrisson, *Living Through the Blitz*, p. 81.

6 Cockett, *Love and War in London*, p. 195.

7 *Ibid.*, p. 175.

8 Wyndham, *Love Lessons*, p. 121.

9 Elemente ale acestei saga se află la Churchill Archives Centre, la CHAR 1/357, Winston Churchill Papers.

10 Pentru depășirea cheltuielilor, vezi „Chequers Household Account", iunie-decembrie 1940, și C.F. Penruddock către Kathleen Hill, 24 martie 1941; Hill către Penruddock, 22 martie 1941, CHAR 1/365, Winston Churchill Papers. Dosarul conține numeroase alte evidențe, pentru alte perioade. Pentru a ajunge la cifra de 20 288 de dolari am folosit formulele prezentate de David Lough în *No More Champagne*, unde o liră din perioada 1939–1941 este echivalentul a patru dolari, care înmulțit cu 16 ajunge la o aproximare a valorii de astăzi. Churchil depășise cu suma de 317 lire, în dolari, 1 268, la valoarea lirei sterline din 1940. Înmulțiți această cifră cu 16 și veți obține 20 288 de dolari. Referitor la șoferi, vezi Elletson, *Chequers and the Prime Ministers*, p. 107.

11 Vezi „Wines Installed in Cellar at Chequers, 23rd October, 1941" și corespondența aferentă, CHAR 1/365, Winston Churchill Papers.

12 Andrew Roberts, *Holy Fox*, p. 292.

13 Süss, *Death from the Skies*, p. 314; *Swiss Cottager*, Bulletin Nos. 1–3, colecția digitală, University of Warwick, mrc-catalogue.warwick.ac.uk/records/ABT/6/2/6.

14 Cooper, *Trumpets from the Steep*, p. 44.

15 Ziegler, *London at War*, p. 135.

16 Andrew Roberts, *Holy Fox*, p. 248.

17 *Ibid.*, p. 247.

18 Cooper, *Trumpets from the Steep*, p. 68.

19 Cowles, *Looking for Trouble*, p. 441.

20 *Ibid.*, p. 442.

21 Field, *Nights Underground in Darkest London*, p. 17; Overy, *Bombing War*, p. 146; „On This Day: Occupation of the Savoy, 14th September 1940", Turbulent London, turbulentlondon.com/2017/09/14/on-this-day-occupation-of-the-savoy-14th-september-1940/.

22 Ziegler, *London at War*, pp. 122–123.

23 Nicolson, *War Years*, p. 120; „Animals in the Zoo Don't Mind the Raids", *The War Illustrated* 3, nr. 4 (15 nov. 1940). Vezi și, „London Zoo During World War Two", Zoological Society of London, 1 septembrie 2013, www.zsl.org/blogs/artefact-of-the-month/zsl-london-zoo-during-world-war-two.

24 Harrisson, *Living Through the Blitz*, p. 82.

25 Cowles, *Looking for Trouble*, p. 441.

26 Kathleen Harriman către Mary Harriman Fisk, iunie f.d. 1941, corespondență, W. Averell Harriman Papers.

27 Stansky, *First Day of the Blitz*, pp. 170–171.

28 Ogden, *Life of the Party*, p. 122.

29 Cockett, *Love and War in London*, p. 186.
30 Ziegler, *London at War*, p. 91.
31 Fort, *Prof*, pp. 161–163.
32 *Ibid.*, p. 163.

CAPITOLUL 52

1 Overy, *Bombing War*, p. 97.
2 Galland, *The First and the Last*, p. 37.
3 Shirer, *Berlin Diary*, pp. 411–413. Serviciile britanice de informații obișnuiau să-i ducă pe prizonierii cooperanți să vadă Londra, chiar și la teatru, pentru a le arăta cât din oraș supraviețuise bombardamentelor. „Prizonierii vedeau cu ochii lor că Londra nu era doar o ruină, așa cum fuseseră ei făcuți să creadă", afirmă un raport al serviciilor despre acest proces. Le era, astfel, zdruncinată încrederea în ceea ce le spuseseră conducătorii lor, făcându-i adesea mai cooperanți. „Intelligence from Interrogation: Intelligence from Prisoners of War", p. 10, AIR 40/1177, UKARCH.
Un alt raport al serviciilor prezintă un fragment dintr-o conversație între doi prizonieri înregistrată de anchetatorii britanici care ascultau cu ajutorul microfoanelor, în care un prizonier spune: „Tot nu pot să înțeleg cum de Londra există încă!"
„Da", spune celălalt, „este inexplicabil, deși eu am fost dus cu mașina prin toate cartierele periferice, dar... în rest trebuie să fi fost distrusă!" Pasaj special nr. 57, WO 208/3506, UKARCH. (În mod interesant, acest dosar a fost păstrat secret până în 1992.)
4 Shirer, *Berlin Diary*, p. 448.
5 Boelcke, *Secret Conferences of Dr. Goebbels*, p. 97.
6 *Ibid.*, p. 98.

CAPITOLUL 53

1 Wheeler-Bennett, *Action This Day*, p. 118.
2 Gilbert, *War Papers*, 2:818–819.
3 Pottle, *Champion Redoubtable*, p. 228.
4 Lee către Neville Chamberlain, 4 aprilie 1940, PREM 14/19, UKARCH.
5 Ogden, *Life of the Party*, p. 95; Winston S. Churchill, *Memories and Adventures*, p. 10; Pamela C. Harriman, „Churchill's Dream", *American Heritage*, octombrie/noiembrie 1983.
6 Ismay către P. Allen, 29 august 1940, PREM 14/33, UKARCH.
7 Ismay către generalul sir Walter K. Venning, 8 august 1940, „Protection of Chequers", pt. 3, WO 199/303, UKARCH.
8 J.B. Watney către GHQ Home Forces, 22 septembrie 1940, și „Note for War Diary", 14 septembrie 1940, „Protection of Chequers", pt. 3, UKARCH.
9 „Report on Cigars Presented to the Prime Minister by the National Tobacco Commission of Cuba", 14 octombrie 1941, CHAR 2/434.
10 Gilbert, *War Papers*, 3:1238.

11 *Ibid.*, p. 1238n.
12 Colville către Churchill, 18 iunie 1941, CHAR 2/434, Winston Churchill Papers.
13 Farrer, *Sky's the Limit*, p. 63.
14 Beaverbrook către Churchill, 26 iunie 1940, BBK/D, Beaverbrook Papers.
15 Farrer, *Sky's the Limit*, p. 65.
16 *Ibid.*, p. 63.
17 Lindemann către Churchill, minută, 14 august 1940, F113/19, Lindemann Papers.
18 Lindemann către Churchill, 20 august 1940, F114/12, Lindemann Papers.
19 Home Intelligence Weekly Report for September 30–October 9, 1940, INF 1/292, UKARCH.
20 Jurnal, 26 și 27 septembrie 1940, Mary Churchill Papers.
21 *Ibid.*, 27 septembrie 1940.
22 Gilbert, *War Papers*, 2:902.
23 Jurnal, 8 octombrie 1940, Mary Churchill Papers; Soames, *Daughter's Tale*, pp. 179–180.
24 Transcrierea interviului din iulie 1991, Biographies File, Pamela Harriman Papers.
25 Jurnal, 10 octombrie 1940, Mary Churchill Papers.
26 Transcrierea interviului din iulie 1991, Biographies File, Pamela Harriman Papers; Ogden, *Life of the Party*, p. 100; Smith, *Reflected Glory*, p. 72.
27 Colville, *Fringes of Power*, 1:307.
28 *Ibid.*, p. 309.
29 *Ibid.*
30 Nicolson, *War Years*, pp. 128–129.
31 Roy Jenkins, *Churchill*, p. 640.
32 Chisholm și Davie, *Beaverbrook*, p. 445.

CAPITOLUL 54

1 Transcrierea interviului din iulie 1991, Biographies File, Pamela Harriman Papers.
2 *Ibid.*; Ogden, *Life of the Party*, p. 92.
3 Winston Churchill către Randolph Churchill, 18 octombrie 1931, RDCH 1/3/3, Randolph Churchill Papers.
4 Winston Churchill către Randolph Churchill, 14 februarie 1938, RDCH 1/3/3, Randolph Churchill Papers.
5 Transcrierea interviului din iulie 1991, Biographies File, Pamela Harriman Papers.
6 Ogden, *Life of the Party*, pp. 102–103.
7 Winston S. Churchill, *Memories and Adventures*, p. 14.
8 Pamela Churchill către Randolph Churchill, 17 și 18 septembrie 1940, RDCH 1/3/5 Dosarul nr. 1, Randolph Churchill Papers.

9 Pamela Churchill către Randolph Churchill, 9 septembrie 1940, RDCH 1/3/5 Dosarul nr. 1, Randolph Churchill Papers.

10 Pamela Churchill către Randolph Churchill, [f.d., dar probabil la sfârșitul lui octombrie 1940], RDCH 1/3/5 Dosarul nr. 2, Randolph Churchill Papers.

11 Pottle, *Champion Redoubtable*, p. 230.

12 Nicolson, *War Years*, p. 121.

13 J. Gilbert Jenkins, *Chequers*, p. 146.

14 Colville, *Fringes of Power*, 1:318.

15 Ismay, *Memoirs*, p. 175; Elletson, *Chequers and the Prime Ministers*, p. 110.

CAPITOLUL 55

1 Sherwood, *Roosevelt and Hopkins*, p. 198.

2 *Ibid.*, p. 191.

3 Kershaw, *Nemesis*, p. 336.

4 Overy, *Battle of Britain*, p. 98.

5 „Air Defense of Great Britain", vol. 3, „Night Air Defense, June 1940–December 1941", p. 82, AIR 41/17, UKARCH. Acest raport folosește expresia „small propositions", „mici propoziții", cu siguranță o greșeală neintenționată, în loc de „proportions", „proporții".

CAPITOLUL 56

1 Gilbert, *War Papers*, 2:979.

2 Toye, *Roar of the Lion*, p. 80.

3 *Ibid.*, p. 81.

4 *Ibid.*

5 Gilbert, *War Papers*, 2:980–982.

6 Jurnal, 21 octombrie 1940, Mary Churchill Papers.

7 Boelcke, *Secret Conferences of Dr. Goebbels*, p. 108.

8 „Intelligence from Interrogation: Intelligence from Prisoners of War", p. 42, AIR 40/1177, UKARCH.

CAPITOLUL 57

1 Goodwin, *No Ordinary Time*, p. 189.

2 Nicolson, *War Years*, p. 126.

3 Jurnal, 6 noiembrie 1940, Mary Churchill Papers.

4 Gilbert, *War Papers*, 2:1053–1054.

5 *Ibid.*, p. 1147.

6 Lindemann către Churchill, 1 noiembrie 1940, F121/1, Lindemann Papers.

7 Portal către Churchill, 5 noiembrie 1940, PREM 3/22/4b, UKARCH.

8 Wakefield, *Pathfinder*, p. 67.

9 Lindemann către Churchill, 13 noiembrie 1940, PREM 3/22/4b, UKARCH.

10 Churchill către Ismay, 18 noiembrie 1940, PREM 3/22/4b, UKARCH.

11 Ismay către Churchill, 21 noiembrie 1940, PREM 3/22/4b, UKARCH.

12 Vezi Wakefield, *Pathfinder*, pp. 64–67, pentru o relatare detaliată despre noaptea foarte proastă a pilotului Hans Lehmann.

CAPITOLUL 58

Toate rapoartele și memorandumurile oficiale ale serviciilor de informații pe care le-am folosit pentru a spune povestea atacului de la Coventry din acest capitol și din următorul pot fi găsite în dosarul „German Operations 'Moonlight Sonata' (Bombing of Coventry) and Counter-plan 'Cold Water'", AIR 2/5238, de la The National Archives of the United Kingdom. Încă din momentul atacului, multe persoane obsedate de conspirații au încercat să dovedească faptul că Churchill știa totul și nu a făcut nimic pentru a evita să dezvăluie secretul existenței organizației de la Bletchley Park. Totuși consemnările documentate, declasificate în 1971, arată foarte clar că, în noaptea aceea, Churchill habar nu avusese că ținta era Coventry.

1 Colville, *Winston Churchill*, p. 85.

2 Așa cum spunea inspectorul Thompson: „Nu putea sta departe de un raid la fel cum nu putea sta liniștit într-o dezbatere în Parlament". Thompson, *Assignment*, p. 126.

CAPITOLUL 59

1 Longmate, *Air Raid*, p. 73.

2 *Ibid.*, p. 79.

3 *Ibid.*, p. 102.

4 *Ibid.*, p. 109.

5 *Ibid.*, p. 105.

6 *Ibid.*, p. 106.

7 *Ibid.*, p. 95.

8 Donnelly, *Mrs. Milburn's Diaries*, p. 66.

9 Süss, *Death from the Skies*, p. 412; Longmate, *Air Raid*, p. 156.

10 Longmate, *Air Raid*, p. 223.

11 A.J.P. Taylor, *Beaverbrook*, p. 454.

12 Longmate, *Air Raid*, p. 196.

13 „Note on German Operation «Moonlight Sonata» and Counter-plan «Cold Water»", p. 2, AIR 2/5238, UKARCH.

14 Longmate, *Air Raid*, p. 202.

15 Harrisson, *Living Through the Blitz*, p. 135.

16 *Ibid.*, p. 134.

17 Longmate, *Air Raid*, p. 212.

18 Boelcke, *Secret Conferences of Dr. Goebbels*, p. 109.

19 Fred Taylor, *Goebbels Diaries*, p. 177.

20 Kesselring, *Memoirs*, p. 81.

21 Bekker, *Luftwaffe Diaries*, p. 180.

CAPITOLUL 60

1 Jurnal, 17 noiembrie 1940, Colville Papers.

2 Pamela Churchill către Randolph Churchill, 19 noiembrie 1940, RDCH 1/3/5 Dosarul nr. 2, Randolph Churchill Papers.

3 Colville, *Fringes of Power*, 1:379.

4 Gilbert, *War Papers*, 2:1002.

5 Elletson, *Chequers and the Prime Ministers*, p. 107.

6 Cowles, *Winston Churchill*, p. 327.

7 Beaverbrook către Winston Churchill, 2 decembrie 1940, BBK/D, Beaverbrook Papers.

8 Churchill către Beaverbrook, 3 decembrie 1940, BBK/D, Beaverbrook Papers.

CAPITOLUL 61

1 Gilbert, *War Papers*, 2:1169.

2 Churchill către Sinclair et al., 9 decembrie 1940, G 26/1, Lindemann Papers.

3 Churchill către Sinclair et al., 12 ianuarie 1941, G 35/30, Lindemann Papers.

4 Gilbert, *War Papers*, 2:1204.

5 Churchill către Roosevelt, 7 decembrie 1940, FDR/Diplo. Şi în FDR/Map.

6 Andrew Roberts, *Holy Fox*, p. 272.

7 Cooper, *Trumpets from the Steep*, p. 69.

8 Jurnal, 12 decembrie 1940, Mary Churchill Papers.

9 Gilbert, *War Papers*, 2:1217.

10 Sherwood, *Roosevelt and Hopkins*, p. 224.

CAPITOLUL 62

1 Cockett, *Love and War in London*, pp. 181–182.

CAPITOLUL 63

1 Sherwood, *Roosevelt and Hopkins*, p. 225.

2 *Ibid.*, p. 229.

CAPITOLUL 64

1 A.J.P. Taylor, *Beaverbrook*, p. 58.

2 Andrew Roberts, *Holy Fox*, p. 275.

3 Hylton, *Their Darkest Hour*, p. 107.

4 James R. Wilkinson către Walter H. McKinney, 27 decembrie 1940, FDR/Diplo.

5 Harrisson, *Living Through the Blitz*, p. 313.

6 Cockett, *Love and War in London*, p. 149.

7 *Ibid.*, p. 140.

8 Clementine Churchill către Winston Churchill, 3 ianuarie 1941; „The 3-Tier Bunk", „Sanitation in Shelter", „Shelters Visited in

Bermondsey on Thursday December 19th 1940", toate în PREM 3/27, UKARCH.

Printre aceste rânduri, există o drăguță poveste de mic dejun: La începutul toamnei, jurnalistul Kingsley Martin a vizitat imensul adăpost Tilbury din cartierul East End, un depozit de margarină care atrăgea în fiecare noapte până la 14 000 de oameni. El a scris apoi un eseu elocvent despre experiența sa acolo, intitulat „The War in East London". Locatarii adăpostului – „albi, evrei și nobili, chinezi, indieni și negri" – nu prea acordau mare atenție salubrizării, scria el. „Urinează și defechează prin toate colțurile clădirii. Procesul este înlesnit de cutiile de carton în care este ambalată margarina, care pot fi stivuite ca să formeze pereți, în spatele cărora oamenii se pot ascunde, dormi, defeca și urina în liniște." El nu a aflat dacă această margarină fusese ulterior distribuită în magazinele alimentare din oraș, dar a scris: „Pericolele faptului că mii de oameni dorm în margarina Londrei sunt, evident, de ajuns".

Mai doriți un pic de pâine prăjită? PREM 3/27, UKARCH.

9 Churchill către ministrul de interne *et al.*, 29 martie 1941, PREM 3/27, UKARCH.

10 Cadogan, *Diaries*, p. 342.

11 *Ibid.*, p. 343.

12 Wheeler-Bennett, *King George VI*, p. 520.

CAPITOLUL 65

1 Fred Taylor, *Goebbels Diaries*, pp. 179–180.

2 *Ibid.*, p. 208.

3 Trevor-Roper, *Blitzkrieg to Defeat*, p. 49.

4 Boelcke, *Secret Conferences of Dr. Goebbels*, p. 112.

5 *Ibid.*, p. 110.

6 Pentru această succesiune de consemnări din jurnalul lui, vezi Fred Taylor, *Goebbels Diaries*, pp. 201, 204, 215, 217, 209.

7 Stafford, *Flight from Reality*, pp. 126, 127.

CAPITOLUL 66

1 Pentru aceste zvonuri și multe altele, vezi Rapoartele săptămânale ale Serviciului Intern de Informații pentru perioada 30 septembrie–9 octombrie 1940; 7–14 octombrie 1940; 15–22 ianuarie 1941; 12–19 februarie 1941, toate în INF 1/292, UKARCH. Referitor la zvonul despre Wimbledon, vezi „Extract from Minute by Mr. Chappell to Mr. Parker, September 23, 1940", HO 199/462, UKARCH.

CAPITOLUL 67

1 Colville, *Fringes of Power*, 1:383.

2. Lee, *London Observer*, p. 187.

3 Martin, *Downing Street*, p. 37.

4 Colville, *Fringes of Power*, 1:383.

5 Jurnal, 24 decembrie 1940, Colville Papers.

6 Colville, *Winston Churchill and His Inner Circle*, p. 110.
7 Soames, *Daughter's Tale*, p. 185.
8 Martin, *Downing Street*, p. 37.
9 Jurnal, 25 decembrie 1940, Mary Churchill Papers.
10 Nicolson, *War Years*, p. 131.
11 Wyndham, *Love Lessons*, p. 166.

CAPITOLUL 68

1 Basil Collier, *Defense of the United Kingdom*, p. 274.

CAPITOLUL 69

1 Sherwood, *Roosevelt and Hopkins*, p. 228.
2 Fred Taylor, *Goebbels Diaries*, p. 222.
3 Cadogan, *Diaries*, p. 344.
4 Gilbert, *War Papers*, 2:1309.
5 Fred Taylor, *Goebbels Diaries*, p. 223.
6 Martin, *Downing Street*, p. 37; Colville, *Fringes of Power*, 1:386.

PARTEA A V-A

CAPITOLUL 70

1 Lee, *London Observer*, p. 208.
2 Churchill către Beaverbrook, 2 ianuarie 1941, BBK/D, Beaerbrook Papers.
3 Beaverbrook către Churchill, 3 ianuarie 1941, BBK/D, Beaverbrook Papers.
4 Churchill către Beaverbrook, 3 ianuarie 1941, BBK/D, Beaverbrook Papers.
5 Gilbert, *War Papers*, 3:2–3.
6 *Ibid.*, pp. 4–6.
7 Colville, *Fringes of Power*, 1:387.
8 *Ibid.*
9 Singleton către Churchill, 3 ianuarie 1941, F125/12, Lindemann Papers.
10 Beaverbrook către Churchill, 6 ianuarie 1941, BBK/D, Beaverbrook Papers.
11 Gilbert, *War Papers*, 3:35.
12 Churchill către Beaverbrook, 7 ianuarie 1941, BBK/D, Beaverbrook Papers.
13 A.J.P. Taylor, *Beaverbrook*, p. 465.
14 Sherwood, *Roosevelt and Hopkins*, p. 234.
15 Colville, *Fringes of Power*, 1:393.
16 *Ibid.*, p. 392.
17 Pamela Churchill către Randolph Churchill, 1 ianuarie 1941, RDCH 1/3/5 Dosarul nr. 3, Randolph Churchill Papers.

CAPITOLUL 71

1 Ismay, *Memoirs*, pp. 213–214.

2 Gilbert, *War Papers*, 3:58.
3 *Ibid.*, p. 59.
4 Jurnal, 10 ianuarie 1941, Colville Papers.
5 Donnelly, *Mrs. Milburn's Diaries*, p. 72.
6 Jurnal, 11 ianuarie 1941, Mary Churchill Papers.
7 Soames, *Clementine Churchill*, pp. 385–386.
8 Colville, *Fringes of Power*, 1:395.
9 Gilbert, *War Papers*, 3:68–69; Colville, *Fringes of Power*, 1:396.
10 Gilbert, *War Papers*, 3:69.
11 Colville, *Fringes of Power*, 1:397.
12 Sherwood, *Roosevelt and Hopkins*, p. 243.

CAPITOLUL 72

1 Moran, *Churchill*, p. 6.
2 Nel, *Mr. Churchill's Secretary*, p. 78.
3 Andrew Roberts, *Holy Fox*, p. 280.
4 Lee, *London Observer*, p. 224.
5 Ismay, *Memoirs*, p. 214.
6 Lee, *London Observer*, p. 225.
7 Gilbert, *War Papers*, 3:86.
8 *Ibid.*, pp. 86–87.

CAPITOLUL 73

1 Martin, *Downing Street*, p. 42.
2 Lee, *London Observer*, p. 226.
3 Ismay, *Memoirs*, p. 214.
4 Sherwood, *Roosevelt and Hopkins*, p. 246.
5 Lee, *London Observer*, p. 227.
6 Martin, *Downing Street*, p. 40; Sherwood, *Roosevelt and Hopkins*, p. 250.
7 Ismay, *Memoirs*, p. 215.
8 *Ibid.*, p. 216.
9 *Ibid.*; Moran, *Churchill*, p. 6.
10 Moran, *Churchill*, p. 6.
11 Jurnal, 18 ianuarie 1941, Colville Papers.
12 Sherwood, *Roosevelt and Hopkins*, p. 255.
13 Gilbert, *War Papers*, 3:165.

CAPITOLUL 74

1 Trevor-Roper, *Blitzkrieg to Defeat*, pp. 56–58.
2 „Hermann Göring", Interrogation Report, Military Intelligence Service, U.S. Ninth Air Force, 1 iunie 1945, Spaatz Papers.
3 Interrogation Report, Generals Attig, Schimpf, *et al.*, 20 mai 1945, Spaatz Papers.
4 Kesselring, *Memoirs*, p. 85.

CAPITOLUL 75

1 Gilbert, *War Papers*, 3:191.

2 Home Intelligence Weekly Report for February, pp. 5–12, 1941, INF 1/292, UKARCH.
3 Gilbert, *War Papers*, 3:192–200.
4 Fred Taylor, *Goebbels Diaries*, p. 229.
5 Wheeler-Bennett, *King George VI*, pp. 447, 849.
6 Gilbert, *War Papers*, 3:224.
7 *Ibid.*, p. 225.
8 Telegrame, 21 și 23 ianuarie 1941, BBK/D, Beaverbrook Papers.
9 Wyndham, *Love Lessons*, p. 171.
10 Transcrierea interviului din iulie 1991, Biographies File, Pamela Harriman Papers.

CAPITOLUL 76

1 Conant, *My Several Lives*, pp. 253–255.
2 „Memorandum for the Chief of Staff", War Department, 3 martie 1941, Spaatz Papers.
3 Trevor-Roper, *Blitzkrieg to Defeat*, pp. 58–59.

CAPITOLUL 77

1 Wyndham, *Love Lessons*, p. 160.
2 Graves, *Champagne and Chandeliers*, p. 112.
3 *Ibid.*, p. 115.
4 Fred Taylor, *Goebbels Diaries*, p. 260.
5 Goodwin, *No Ordinary Time*, p. 213.

CAPITOLUL 78

1 Averell Harriman, Memorandum to Self, 11 martie 1941, „Harriman Mission", Chronological File, W. Averell Harriman Papers.
2 *Ibid.*
3 *Ibid.*
4 Smith, *Reflected Glory*, p. 259.
5 Gilbert, *War Papers*, 3:320–324.

CAPITOLUL 79

Cartea *Champagne and Chandeliers* a lui Charles Graves, o biografie a acelei cafenele, oferă o relatare vie și detaliată a bombardamentului la paginile 112–125. La Arhivele Naționale ale Regatului Unit există o hartă realizată de anchetatori care prezintă planul clubului și amplasarea clienților răniți și a morților, incluzând această mențiune: „Șase persoane au fost găsite decedate, așezate încă pe scaunele lor de la masă. Nu s-au constatat răni superficiale." HO 193/68, UKARCH.

1 Jurnal, 8 martie 1941, Mary Churchill Papers.
2 Graves, *Champagne and Chandeliers*, p. 116.
3 Ziegler, *London at War*, p. 148.
4 Graves, *Champagne and Chandeliers*, p. 121.
5 Jurnal, 8 martie 1941, Mary Churchill Papers.

6 Graves, *Champagne and Chandeliers*, pp. 118–119.
7 Jurnal, 8 martie 1941, Mary Churchill Papers.
8 Soames, *Daughter's Tale*, p. 191.

CAPITOLUL 80

1 Gilbert, *War Papers*, 3:331.
2 *Ibid.*, p. 332.
3 Jurnal, 9 martie 1941, Mary Churchill Papers.
4 Alanbrooke, *War Diaries*, p. 145.
5 Colville, *Fringes of Power*, 1:433.
6 Alanbrooke, *War Diaries*, pp. 144–145.
7 Fred Taylor, *Goebbels Diaries*, p. 262.

CAPITOLUL 81

1 Waugh, *Diaries*, p. 493.
2 Smith, *Reflected Glory*, p. 75.
3 Transcrierea interviului din iulie 1991, Biographies File, Pamela Harriman Papers.
4 *Ibid.*
5 *Ibid.*
6 Clarissa Eden, *Clarissa Eden*, p. 58.
7 *Ibid.*, p. 59.
8 Transcrierea interviului din iulie 1991, Biographies File, Pamela Harriman Papers.

CAPITOLUL 82

1 „Atlantic Clipper Passenger List", New York–Lisabona, 10–12 martie 1941, „Harriman Mission", Chronological File, W. Averell Harriman Papers; Harriman, *Special Envoy to Churchill and Stalin*, p. 19.
2 „World War II Diary", p. 2, Meiklejohn Papers.
3 Meiklejohn către Samuel H. Wiley, 16 aprilie 1941, „Family Papers", W. Averell Harriman Papers.
4 Martin, *Downing Street*, p. 42.
5 Fred Taylor, *Goebbels Diaries*, p. 268.
6 Harriman, *Special Envoy to Churchill and Stalin*, p. 21.
7 *Ibid.*, p. 22.
8 Jurnal, „Luni & Marți", 17–18 martie 1941, Mary Churchill Papers.
9 „World War II Diary", p. 10, Meiklejohn Papers.
10 *Ibid.*, p. 12.
11 Meiklejohn către Knight Woolley, 21 mai 1941, Public Service, Chronological File, W. Averell Harriman Papers. Harriman a avut de asemenea episoade de dispepsie, un termen pretențios pentru arsuri la stomac și indigestie.
12 Niven, *Moon's a Balloon*, p. 242.
13 Niven către Harriman, 16 martie 1941, „Harriman Mission", Chronological File, W. Averell Harriman Papers.

14 Christiansen către Harriman, 19 martie 1941, „Harriman Mission", Chronological File, W. Averell Harriman Papers.

15 Owen către Harriman, 19 martie 1941, „Harriman Mission", Chronological File, W. Averell Harriman Papers.

16 Kathleen Harriman către Marie Harriman, 19 martie [f.d., dar probabil 1942], corespondență, W. Averell Harriman Papers.

CAPITOLUL 83

1 Anthony Biddle către Franklin Roosevelt, 26 aprilie 1941. FDR/Diplo.

2 Gilbert, *War Papers*, 3:369.

3 „Air Raid Casualties", 3 aprilie 1941, Metropolitan Police Report, MEPO 2/6580.

4 „«Iubitule, am certitudinea că o iau iar razna» – biletul de adio al Virginiei Woolf înainte de sinucidere", *Advances in Psychiatric Treatment* 16, nr. 4 (iulie 2020), www.cambridge.org/core/journals/advances-in-psychiatric-treatment/article/dearest-i-feel-certain-i-am-going-mad-again-the-suicide-note-of-virginia-woolf/8E400FB1AB0EEA2C2A61946475CB7FA3.

5 C.R. Thompson către Hastings Ismay, 26 martie, 1941, Protection of Chequers, pt. 3, WO 199/303, UKARCH.

6 „Your Anderson Shelter This Winter", PREM 3/27, UKARCH.

7 Memorandum, „Yesterday evening... ", 1 mai 1941, PREM 3/27, UKARCH.

8 Jurnal, 28 martie 1941, Mary Churchill Papers.

9 *Ibid.*

10 „World War II Diary", p. 15, Meiklejohn Papers.

11 Transcrierea interviului din iulie 1991, Biographies File, Pamela Harriman Papers.

12 Channon, „Chips", p. 385.

13 Gilbert, *Finest Hour*, p. 1048.

14 Colville, *Fringes of Power*, 1:440.

15 Jurnal, 30 martie 1941, Mary Churchill Papers.

PARTEA A VI-A

CAPITOLUL 84

1 Aceste diverse consemnări de jurnal se pot găsi la datele indicate în jurnalul lui Mary. Mary Churchill Papers.

2 Gilbert, *Finest Hour*, p. 1055.

3 Gilbert, *War Papers*, 3:460.

4 *Ibid.*

5 *Ibid.*, p. 470. Pentru discurs, vezi *ibid.*, pp. 461–470.

6 Nicolson, *War Years*, p. 162.

7 Harriman către Roosevelt, 10 aprilie 1941, „Harriman Mission", Chronological File, W. Averell Harriman Papers.

8 Jurnal, 9 aprilie 1941, Mary Churchill Papers.
9 Winston Churchill către Randolph Churchill, 8 iunie 1941, CHAR 1/362, Winston Churchill Papers.
10 Jurnal, 11 aprilie 1941, Mary Churchill Papers.
11 Colville, *Fringes of Power*, 1:443.
12 Jurnal, 12 aprilie 1941, Mary Churchill Papers; Soames, *Daughter's Tale*, p. 193.
13 Thompson, *Assignment*, pp. 215–216.
14 Jurnal, 12 aprilie 1941, Mary Churchill Papers.
15 „War Reminiscences", p. 12, 13 octombrie 1953, Memoirs, Harriman Recollections, W. Averell Harriman Papers.
16 Soames, *Daughter's Tale*, p. 193.
17 Gilbert, *War Papers*, 3:480.
18 „War Reminiscences", p. 12, 13 octombrie 1953, Memoirs, Harriman Recollections, W. Averell Harriman Papers.
19 Gilbert, *War Papers*, 3:486n1.
20 *Ibid.*, p. 486
21 Colville, *Fringes of Power*, 1:444.
22 Clementine Churchill către Harriman, 15 aprilie 1941, „Harriman Mission", Chronological File, W. Averell Harriman Papers.
23 Averell Harriman către Kathleen Harriman, 15 aprilie 1941, W. Averell Harriman Papers.
24 Smith, *Reflected Glory*, p. 90.
25 Așa cum nota Alexander Cadogan într-o serie de consemnări din jurnal, începând cu 7 aprilie 1941: „V. gloomy". („F. sumbră", n.tr.), „Altogether gloomy." („Absolut sumbră.", n.tr.), „Rather gloomy." („Destul de sumbră.", n.tr.). Cadogan, *Diaries*, p. 370.

CAPITOLUL 85

1 Boelcke, *Secret Conferences of Dr. Goebbels*, p. 143.
2 *At Hitler's Side*, p. 93; Fred Taylor, *Goebbels Diaries*, p. 311.
3 Gilbert, *War Papers*, 3:502.

CAPITOLUL 86

1 Roosevelt către Cordell Hull, 16 aprilie 1941, FDR/Conf.
2 „Greene, *Ways of Escape*, p. 112.
3 Colville, *Fringes of Power*, 1:445.
4 „World War II Diary", p. 23, Meiklejohn Papers.
5 Lee, *London Observer*, p. 244.
6 În *Life of the Party*, Christopher Ogden se bazează pe amintirile Pamelei, dezvoltându-le, pentru a prezenta acest dineu din apartamentul de la Dorchester al lui lady Emerald Cunard, o cunoscută a societății mondene londoneze (pp. 118–120). În această perioadă însă, lady Cunard nu se afla în Anglia. Sally Bedell Smith oferă în *Reflected Glory* o relatare mai convingătoare (pp. 84–85). Vezi și Anne Chisholm, *Nancy Cunard*, care o plasează pe Cunard

pe o insulă din Caraibe la momentul dineului (pp. 159, 261). Ar trebui notat însă că rezultatul final a fost același.

7 Transcrierile interviului din iulie 1991, Biographies File, Pamela Harriman Papers.

8 Smith, *Reflected Glory*, p. 85.

9 Colville, *Fringes of Power*, 1:445.

10 Smith, *Reflected Glory*, p. 85.

CAPITOLUL 87

1 Lindemann către Churchill, 17 aprilie 1941, F132/24, Lindemann Papers

2 Colville, *Fringes of Power*, 1:449.

3 *Ibid.*, p. 472.

CAPITOLUL 88

1 Fred Taylor, *Goebbels Diaries*, p. 332.

2 Ibid., p. 331.

3 Ibid., p. 335.

CAPITOLUL 89

1 Cadogan, *Diaries*, p. 374.

2 Gilbert, *War Papers*, 3:548.

3 Toye, *Roar of the Lion*, p. 95.

4 Gilbert, *War Papers*, 3:556.

5 *Ibid.*, p. 577.

6 Fred Taylor, *Goebbels Diaries*, p. 337.

7 *Ibid.*, p. 340.

8 Gilbert, *War Papers*, 3:577.

9 Citată în Stafford, *Flight from Reality*, p. 142; „Studies in Broadcast Propaganda, No. 29, Rudolf Hess, BBC", INF 1/912, UKARCH.

CAPITOLUL 90

1 Beaverbrook către Churchill, 30 aprilie 1941, BBK/D, Beaverbrook Papers.

2 Panter-Downes, *London War Notes*, p. 147.

3 Colville, *Fringes of Power*, 1:452.

4 Kimball, *Churchill and Roosevelt*, p. 180.

5 Gilbert, *War Papers*, 3:592.

6 *Ibid.*, p. 600.

7 În cele din urmă, istoria celor 50 de distrugătoare pe care Roosevelt a dat-o Marii Britanii a fost diversă. Cel puțin 12 s-au ciocnit cu nave ale Aliaților, cinci dintre ele americane. Marina Regală Canadiană a primit două dintre distrugătoare, pe care a încercat să le dea înapoi în aprilie 1944. Distrugătoarele au doborât avioane, au scufundat cel puțin șase submarine și au ajutat la capturarea unui U-boot intact, pe care Marina Regală l-a integrat apoi în propria flotă.

Pe măsură ce războiul a progresat, distrugătoarele americane au fost scoase din uz. 12 dintre ele au servit drept ținte pentru antrenamentele piloților în condiții de război naval. Opt, inclusiv *Churchill*, au fost transferate rușilor, împreună cu un al nouălea, care a fost folosit pentru piese de schimb.

Pe 6 ianuarie 1945, nava *Churchill*, rebotezată *Dejatelnîi* – în traducere, *Activ* – a fost torpilată și scufundată de un submarin în timp ce escorta un convoi pe Marea Albă, în nord-vestul Rusiei. Căpitanul navei și 116 membri ai echipajului au pierit. Doar șapte au supraviețuit.

Pentru cea mai bună relatare a acestor evenimente, vezi *Fifty Ships That Saved the World*, de Philip Goodhart. Titlul este hiperbolic, însă povestea este una bună.

8 Gilbert, *War Papers*, 3:600.

9 Colville, *Fringes of Power*, 1:453.

CAPITOLUL 91

1 Nicolson, *War Years*, p. 165.

2 „World War II Diary", p. 56, Meiklejohn Papers.

3 Colville, *Fringes of Power*, 1:454.

4 Gilbert, *War Papers*, 3:596.

5 Fred Taylor, *Goebbels Diaries*, p. 346.

6 Colville, *Fringes of Power*, 1:454.

CAPITOLUL 93

1 *Hansard*, House of Commons Debate, 6 și 7 mai 1941, vol. 371, col. 704, pp. 867–950.

2 Channon, „Chips", p. 303.

3 Kathleen Harriman către Mary Harriman Fisk, 10 februarie 1942, corespondență, W. Averell Harriman Papers.

4 Pottle, *Champion Redoubtable*, p. 236.

5 Nicolson, *War Years*, p. 164.

6 *Hansard*, House of Commons Debate, 6 și 7 mai 1941, vol. 371, col. 704, pp. 867–950.

7 Harriman către Roosevelt, 7 mai 1941, Public Service, Chronological File, W. Averell Harriman Papers.

8 Colville, *Fringes of Power*, 1:483.

9 *Ibid.*, p. 465.

10 Nicolson, *War Years*, p. 164.

CAPITOLUL 95

1 Fred Taylor, *Goebbels Diaries*, p. 355.

2 *Ibid.*, p. 358.

3 Colville, *Fringes of Power*, 1:457. În jurnalul său publicat, Colville omite ultimele două cuvinte ale frazei: „despre el". Un lucru minor și totuși interesant.

PARTEA A VII-A

CAPITOLUL 96

1 Richard Collier, *City That Would Not Die*, pp. 24–25, 26, 28.

2 Soames, *Daughter's Tale*, p. 194.

3 Basil Collier, *Defense of the United Kingdom*, p. 271.

4 Richard Collier, *City That Would Not Die*, p. 44.

CAPITOLUL 97

Arhivele Naționale ale Regatului Unit, unul dintre cele mai civilizate locuri de pe planetă, posedă materiale vaste despre saga lui Hess, unele puse relativ recent la dispoziția cercetătorilor. Acestea conțin toate detaliile pe care și le-ar dori cineva, dar și în acest caz, la fel ca și în cel al poveștii despre Coventry, documentele îi vor dezamăgi pe adepții teoriilor conspirației. Nu a existat nici o conspirație. Hess a zburat în Anglia în urma unei decizii spontane nebunești, fără implicarea serviciilor de informații britanice. Eu mi-am extras relatarea din următoarele:

- FO 1093/10.
- „The Capture of Rudolf Hess: Reports and Minutes", WO 199/328.
- AIR 16/1266. (Solicitat inițial, secret până în 2019, dar pus la dispoziția publicului mai devreme, prin „Accelerated Opening".)
- „Duke of Hamilton: Allegations Concerning Rudolf Hess", AIR 19/564.
- „Studies in Broadcast Propaganda, No. 29, Rudolf Hess, BBC", INF 1/912.

1 Speer, *Inside the Third Reich*, p. 211; Stafford, *Flight from Reality*, p. 168.

2 „Report on the Collection of Drugs etc., Belonging to German Airman Prisoner, Captain Horn", FO 1093/10, UKARCH. Horn a fost numele de cod temporar al lui Hess.

3 Toliver și Constable, *Fighter General*, pp. 148–149; Galland, *The First and the Last*, p. 56; Stafford, *Flight from Reality*, p. 135.

4 Raport, „Rudolf Hess, Flight on May 10, 1941, Raid 42.J", 18 mai 1941, AIR 16/1266, UKARCH.

5 *Ibid.*; Notă, „Raid 42J", comandantul de zonă scoțian către Corpul Regal de Observatori, Bentley Priory, 13 mai 1941, AIR 16/1266, UKARCH.

6 „Prologue: May 10, 1941", Fragment, AIR 16/1266, UKARCH. Aceasta este o relatare lucidă, detaliată și imparțială a autorului Derek Wood; o copie este depusă în dosarele Ministerului Aerului.

CAPITOLUL 98

1 Richard Collier, *City That Would Not Die*, p. 157.

2 *Ibid.*, pp. 159–160; Ziegler, *London at War*, p. 161.

3 Stafford, *Flight from Reality*, p. 133.
4 „World War II Diary", p. 33, Meiklejohn Papers.
5 Raport, „Rudolf Hess, Flight on May 10, 1941, Raid 42.J", 18 mai 1941, AIR 16/1266, UKARCH. În același fișier, vezi și „Raid42J —10/5/1941", No. 34 Group Centre Observer Corps către Corpul Regal de Observatori, Bentley Priory, 13 mai 1941, și „Prologue: May 10, 1941", Fragment. Vezi și „The Capture of Rudolf Hess: Reports and Minutes", WO 199/328, UKARCH.
6 „Prologue: May 10, 1941", Fragment, AIR 16/1266.
7 Raport, maiorul Graham Donald către comandantul de zonă scoțian, Corpul Regal de Observatori, 11 mai 1941, AIR 16/1266, UKARCH. Și „Prologue: May 10, 1941", Fragment, AIR 16/1266.
8 Raport, maiorul Graham Donald către comandantul de zonă scoțian, Corpul Regal de Observatori, 11 mai 1941, AIR 16/1266, UKARCH.
9 Stafford, *Flight from Reality*, p. 90.
10 „World War II Diary", p. 35, Meiklejohn Papers.

CAPITOLUL 99

1 Colville, *Fringes of Power*, 1:457; Fox, „Propaganda and the Flight of Rudolf Hess", p. 78.
2 Colville, *Fringes of Power*, 1:459.
3 Jurnal, 11 mai 1941, Mary Churchill Papers.
4 Colville, *Fringes of Power*, 1:459.
5 Colville, *Footprints in Time*, p. 112.
6 Speer, *Inside the Third Reich*, p. 209.
7 Douglas-Hamilton, *Motive for a Mission*, pp. 193, 194.
8 Speer, *Inside the Third Reich*, pp. 209, 210.
9 Jurnal, 11 mai 1941, Mary Churchill Papers.

CAPITOLUL 100

1 Feigel, *Love-Charm of Bombs*, pp. 151–157.
2 Winston S. Churchill, *Memories and Adventures*, p. 19. Subsecretarul Ministerului de Externe, Alexander Cadogan, a avut altă abordare: „Nu-mi pasă de asta. Îmi doresc să fi nimerit mai mulți dintre membri." Cadogan, *Diaries*, p. 377.
3 Harrisson, *Living Through the Blitz*, p. 275.
4 Nicolson, *War Years*, p. 172.
5 „Statement of Civilian Deaths in the United Kingdom", 31 iulie 1945, HO 191/11, UKARCH.
6 Harrisson, *Living Through the Blitz*, p. 274
7 Boelcke, *Secret Conferences of Dr. Goebbels*, pp. 162, 165.
8 Stafford, *Flight from Reality*, p. 131.
9 Roosevelt către Churchill, [data probabilă este 14 mai 1941], FDR/Map.
10 Panter-Downes, *London War Notes*, p. 148.

11 Lee, *London Observer*, p. 276.
12 Wheeler-Bennett, *Action This Day*, pp. 174–175.
13 *Ibid.*, p. 236.
14 Toye, *Roar of the Lion*, p. 8.
15 Cooper, *Trumpets from the Steep*, p. 73.

CAPITOLUL 10

1 Harriman, *Special Envoy to Churchill and Stalin*, pp. 111–112.
2 Winant, *Letter from Grosvenor Square*, p. 198.
3 Harriman, *Special Envoy to Churchill and Stalin*, p. 112. Roosevelt și-a reiterat sentimentul într-o telegramă datată 8 decembrie 1941, în care îi spune lui Churchill: „Astăzi, suntem toți cu dumneavoastră și cu poporul Regatului în aceeași barcă, o barcă ce nu va voi și nu va trebui să se scufunde". Roosevelt către Churchill, 8 decembrie 1941, FDR/Map.
4 Gilbert, *War Papers*, 3:1580.
5 Harriman, *Special Envoy to Churchill and Stalin*, p. 112.
6 Anthony Eden, *Reckoning*, p. 331.
7 Gilbert, *War Papers*, 3:1580.
8 Ismay, *Memoirs*, p. 242.
9 Moran, *Churchill*, pp. 9–10.
10 Martin, *Downing Street*, p. 69.
11 Winston Churchill către Clementine Churchill, decembrie f.d., 1941, CSCT 1/24, Clementine Churchill Papers.
12 Harriman, Memorandum pentru sine, „Trip to U.S. with 'P.M.', December 1941", W. Averell Harriman Papers.
13 Thompson, *Assignment*, p. 246.
14 Această poveste este spusă de diferite persoane în diferite moduri, dar cu același deznodământ. *Ibid.*, p. 248; Sherwood, *Roosevelt and Hopkins*, p. 442; Halle, *Irrepressible Churchill*, p. 165.
15 Pentru detalii de fond, vezi Hindley, „Christmas at the White House with Winston Churchill". Eu am urmărit un jurnal de știri al British Pathé despre discurs, pe care l-am găsit pe YouTube la www.youtube.com/watch?v=dZTRbNThHnk.
16 Thompson, *Assignment*, p. 249.
17 Hastings, *Winston's War*, p. 205.
18 Thompson, *Assignment*, p. 257.

EPILOG

1 Soames, *Daughter's Tale*, pp. 232–233.
2 Colville, *Fringes of Power*, 2:99.
3 Winston S. Churchill, *Memories and Adventures*, p. 32.
4 *Ibid.*, pp. 26–27.
5 Colville, *Fringes of Power*, 1:523.
6 *Ibid.*, p. 490.
7 Wheeler-Bennett, *Action This Day*, p. 60.
8 Colville, *Fringes of Power*, 1:533.

9 *Ibid.*, 2:71.
10 *Ibid.*, p. 84.
11 *Ibid.*, p. 116.
12 Transcrierea interviului din iulie 1991, Biographies File, Pamela Harriman Papers.
13 A.J.P. Taylor, *Beaverbrook*, p. 440.
14 Young, *Churchill and Beaverbrook*, p. 230.
15 *Ibid.*, p. 231.
16 *Ibid.*, p. 325.
17 *Ibid.*, p. 235.
18 Singleton către Churchill, [cca august 1941], G 36/4, Lindemann Papers.
19 Smith, *Reflected Glory*, p. 106.
20 Winston S. Churchill, *Memories and Adventures*, p. 247.
21 *Ibid.*, p. 20.
22 Waugh, *Diaries*, p. 525.
23 Smith, *Reflected Glory*, p. 111.
24 Transcrierea interviului din iulie 1991, Biographies File, Pamela Harriman Papers.
25 *Ibid.*
26 Smith, *Reflected Glory*, p. 260.
27 Notă, „William Averell Harriman", Biographies and Proposed Biographies, Background Topics, Pamela Harriman Papers.
28 Smith, *Reflected Glory*, p. 265.
29 „Barbie" [Mrs. Herbert Agar] către Pamela Digby Harriman, 19 septembrie 1971, Personal and Family Papers, Marriages, Pamela Harriman Papers.
30 „Interrogation of Reich Marshal Hermann Goering", 10 mai 1945, Spaatz Papers.
31 Overy, *Goering*, p. 229.
32 Goldensohn, *Nuremberg Interviews*, p. 129.
33 „The Göring Collection", Confidential Interrogation Report No. 2, 15 septembrie 1945, p. 174, Office of Strategic Services and Looting Investigative Unit, T 209/29, UKARCH.
34 Kershaw, *Nemesis*, pp. 832–833.
35 Douglas-Hamilton, *Motive for a Mission*, p. 246.
36 Baker, *Adolf Galland*, pp. 287–288, 290–292.
37 Winston S. Churchill, *Memories and Adventures*, p. 31.
38 Hastings, *Winston's War*, p. 460.
39 Nicolson, *War Years*, p. 459.
40 Soames, *Daughter's Tale*, pp. 360–361.
41 Elletson, *Chequers and the Prime Ministers*, p. 145.
42 Soames, *Daughter's Tale*, p. 361.

BIBLIOGRAFIE

ARHIVE ȘI COLECȚII DE DOCUMENTE

Beaverbrook, Lord (Max Aitken), Papers, Parliamentary Archives, Londra.

Burgis, Lawrence, Papers, Churchill Archives Center, Churchill College, Cambridge, Marea Britanie.

Churchill, Clementine (Baroness Spencer-Churchill), Papers, Churchill Archives Center, Churchill College, Cambridge, Marea Britanie.

Churchill, Mary (Mary Churchill Soames), Papers, Churchill Archives Center, Churchill College, Cambridge, Marea Britanie.

Churchill, Randolph, Papers, Churchill Archives Center, Churchill College, Cambridge, Marea Britanie.

Churchill, Winston, Papers, Churchill Archives Center, Churchill College, Cambridge, Marea Britanie.

Colville, John R, Papers, Churchill Archives Center, Churchill College, Cambridge, Marea Britanie.

Eade, Charles, Papers, Churchill Archives Center, Churchill College, Cambridge, Marea Britanie.

Gallup Polls. ibiblio.org. University of North Carolina, Chapel Hill.

Gilbert, Martin, *The Churchill War Papers*. Vol. 2, *Never Surrender, May 1940–December 1940*, Norton, New York, 1995.

———. *The Churchill War Papers*. Vol. 3, *The Ever-Widening War, 1941*, Norton, New York, 2000.

Hansard, Proceedings in the House of Commons, Londra.

Harriman, Pamela Digby, Papers, Library of Congress, Manuscript Division, Washington, D.C.

Harriman, W. Averell, Library of Congress, Manuscript Division, Washington, D.C.

Ismay, General Hastings Lionel, Liddell Hart Center for Military Archives, King's College Londra.

Lindemann, Frederick A, (Viscount Cherwell), Papers, Nuffield College, Oxford.

Meiklejohn, Robert P, Papers, Library of Congress, Manuscript Division, Washington, D.C.

National Archives of the United Kingdom, Kew, England (UKARCH).

National Meteorological Library and Archive, Exeter, Marea Britanie. Arhiva digitală: www.metoffice.gov.uk/research/library-and-archive/archive-hidden-treasures/monthly-weather-reports.

Roosevelt, Franklin D. Papers as President: Map Room Papers, 1941–1945 (FDR/Map).

Roosevelt, Franklin D. Papers as President: The President's Secretary's File, 1933–1945. Franklin D. Roosevelt Presidential Library & Museum. Colecția digitală: www.fdrlibrary.marist.edu/archives/collections/franklin/?p=collections/findingaid&id=502.

———. Confidential File (FDR/Conf).

———. Diplomatic File (FDR/Diplo).

———. Safe File (FDR/Safe).

———. Subject File (FDR/Subject).

Spaatz, Carl, Papers, Library of Congress, Manuscript Division, Washington, D.C.

CĂRȚI ȘI REVISTE

Addison, Paul, *Churchill on the Home Front, 1900–1955*, Pimlico, Londra, 1993.

Addison, Paul și Jeremy A. Crang, ed. *Listening to Britain: Home Intelligence Reports on Britain's Finest Hour, May to September 1940*, Vintage, Londra, 2011.

Adey, Peter, David J. Cox și Barry Godfrey, *Crime, Regulation, and Control During the Blitz: Protecting the Population of Bombed Cities*, Bloomsbury, Londra, 2016.

Alanbrooke, Lord, *War Diaries, 1939–1945*, Londra, Weidenfeld & Nicolson, 2001.

Allingham, Margery, *The Oaken Heart: The Story of an English Village at War*, 1941, Pleshey, Golden Duck, Marea Britanie, 2011.

„The Animals in the Zoo Don't Mind the Raids". *War Illustrated*, 15 noiembrie 1940.

Awcock, Hannah, „On This Day: Occupation of the Savoy, 14th September 1940", *Turbulent London*. turbulentlondon.com/2017/09/14/on-this-day-occupation-of-the-savoy-14th-september-1940/.

Baker, David, *Adolf Galland: The Authorized Biography*, Windrow & Greene, Londra, 1996.

Baumbach, Werner, *The Life and Death of the Luftwaffe*, Ballantine, New York, 1949.

Beaton, Cecil, *History Under Fire: 52 Photographs of Air Raid Damage to London Buildings, 1940–41*, Batsford, Londra, 1941.

Bekker, Cajus, *The Luftwaffe Diaries*, Londra, Macdonald, 1964.

Bell, Amy, „Landscapes of Fear: Wartime London, 1939–1945", *Journal of British Studies* 48, nr. 1, ianuarie 2009.

Below, Nicolaus von, *At Hitler's Side: The Memoirs of Hitler's Luftwaffe Adjutant, 1937–1945*, Greenhill, Londra, 2001.

Berlin, Isaiah, *Personal Impressions*. 1949, Viking, New York, 1980.

Berrington, Hugh, „When Does Personality Make a Difference? Lord Cherwell and the Area Bombing of Germany". *International Political Science Review* 10, nr. 1, ianuarie 1989.

Bessborough, Lord, *Enchanted Forest: The Story of Stansted in Sussex*. Cu Clive Aslet, Weidenfeld & Nicolson, Londra, 1984.

Birkenhead, Earl of, *The Prof in Two Worlds: The Official Life of Professor F.A. Lindemann, Viscount Cherwell*, Collins, Londra, 1961.

Boelcke, Willi A., ed. *The Secret Conferences of Dr. Goebbels: The Nazi Propaganda War, 1939–43*, Dutton, New York, 1970.

Booth, Nicholas, *Lucifer Rising: British Intelligence and the Occult in the Second World War*, History Press, Cheltenham, Marea Britanie, 2016.

Borden, Mary, *Journey down a Blind Alley*, Harper, New York, 1946.

Bullock, Alan, *Hitler: A Study in Tyranny*, Harper, New York, 1971.

Cadogan, Alexander, *The Diaries of Alexander Cadogan, O.M., 1938–1945*. Editat de David Dilks, Putnam, New York, 1972.

Carter, Violet Bonham, *Winston Churchill: An Intimate Portrait*, Harcourt, New York, 1965.

Channon, Henry, *„Chips": The Diaries of Sir Henry Channon*. Editat de Robert Rhodes James, Phoenix, Londra, 1996.

Charmley, John, „Churchill and the American Alliance". *Transactions of the Royal Historical Society* 11, 2001.

Chisholm, Anne, *Nancy Cunard*, Sidgwick & Jackson, Londra, 1979.

Chisholm, Anne și Michael Davie, *Beaverbrook: A Life*, Pimlico, Lodra, 1993.

Churchill, Sarah, *Keep on Dancing: An Autobiography*. Editat de Paul Medlicott, Weidenfeld & Nicolson, Londra, 1981.

Churchill, Winston, *The Grand Alliance*, Houghton Mifflin, Boston, 1951.

———. *Great Contemporaries*, Odhams Press, Londra, 1947.

———. *Their Finest Hour*, Houghton Mifflin, Boston, 1949.

Churchill, Winston S., *Memories and Adventures*, Weidenfeld & Nicolson, New York, 1989.

Clapson, Mark, *The Blitz Companion*, University of Westminster Press, Londra, 2019.

Cockett, Olivia, *Love and War in London: The Mass Observation Wartime Diary of Olivia Cockett*. Editat de Robert Malcolmson, History Press, Stroud, Marea Britanie, 2009.

Collier, Basil, *The Battle of Britain*, Collins, Londra, 1962.

———. *The Defense of the United Kingdom*, Battery Press, Londra, Imperial War Museum, Nashville, 1995.

Collier, Richard, *The City That Would Not Die: The Bombing of London, May 10–11, 1941*, Dutton, New York, 1960.

Colville, John, *Footprints in Time: Memories*, Collins, Londra, 1976.

———. *The Fringes of Power: Downing Street Diaries, 1939–1955*. Vol. 1, *September 1939–September 1941*, Hodder & Stoughton, Londra, 1985.

———. *The Fringes of Power: Downing Street Diaries, 1939–1955*. Vol. 2, *October 1941–1955*, Hodder & Stoughton, Londra, 1987.

———. *Winston Churchill and His Inner Circle*, Wyndham, New York, 1981. Original publicat în Marea Britanie sub titlul *The Churchillians*.

Conant, James B., *My Several Lives: Memoirs of a Social Inventor*, Harper & Row, New York, 1970.

Cooper, Diana, *Trumpets from the Steep*, Century, Londra, 1984.

Costigliola, Frank, „Pamela Churchill, Wartime London, and the Making of the Special Relationship", *Diplomatic History* 36, nr. 4, septembrie 2012.

Cowles, Virginia, *Looking for Trouble*. 1941, Faber and Faber, Londra, 2010.

———. *Winston Churchill: The Era and the Man*, Harper & Brothers, New York, 1953.

Dalton, Hugh, *The Fateful Years: Memoirs, 1931–1945*, Frederick Muller, Londra, 1957.

Danchev, Alex, „'Dilly-Dally,' or Having the Last Word: Field Marshal Sir John Dill and Prime Minister Winston Churchill", *Journal of Contemporary History* 22, nr. 1, ianuarie 1987.

Davis, Jeffrey, „Atfero: The Atlantic Ferry Organization", *Journal of Contemporary History* 20, nr. 1, ianuarie 1985.

Dockter, Warren și Richard Toye, „Who Commanded History? Sir John Colville, Churchillian Networks, and the 'Castlerosse Affair'", *Journal of Contemporary History* 54, nr. 2, 2019.

Donnelly, Peter, ed. *Mrs. Milburn's Diaries: An Englishwoman's Day-to-Day Reflections, 1939–1945*, Abacus, Londra, 1995.

Douglas-Hamilton, James, *Motive for a Mission: The Story Behind Hess's Flight to Britain*, Macmillan, Londra, 1971.

Ebert, Hans J., Johann B. Kaiser și Klaus Peters, *Willy Messerschmitt: Pioneer of Aviation Design*, Pa.: Schiffer, Atglen, 1999.

Eden, Anthony, *The Reckoning: The Memoirs of Anthony Eden, Earl of Avon*, Houghton Mifflin, Boston, 1965.

Eden, Clarissa, *Clarissa Eden: A Memoir, from Churchill to Eden*. Editat de Cate Haste, Weidenfeld & Nicolson, Londra, 2007.

Elletson, D.H., *Chequers and the Prime Ministers*, Robert Hale, Londra, 1970.

Farrer, David, *G – for God Almighty: A Personal Memoir of Lord Beaverbrook*, Weidenfeld & Nicolson, Londra, 1969.

———. *The Sky's the Limit: The Story of Beaverbrook at M.A.P*, Hutchinson, Londra, 1943.

Feigel, Lara, *The Love-Charm of Bombs: Restless Lives in the Second World War*, Bloomsbury, New York, 2013.

Field, Geoffrey, „Nights Underground in Darkest London: The Blitz, 1940–41", *International Labor and Working-Class History*, nr. 62, toamnă 2002.

Fort, Adrian, *Prof: The Life of Frederick Lindemann*, Pimlico, Londra, 2003.

Fox, Jo., „Propaganda and the Flight of Rudolf Hess, 1941–45", *Journal of Modern History* 83, nr. 1, martie 2011.

Fry, Plantagenet Somerset, *Chequers: The Country Home of Britain's Prime Ministers*, Her Majesty's Stationery Office, Londra, 1977.

Galland, Adolf, *The First and the Last: The Rise and Fall of the German Fighter Forces, 1938–1945*, Ballantine, New York, 1954.

Gilbert, Martin, *Finest Hour: Winston S. Churchill, 1939–41*, Heinemann, Londra, 1989.

Goldensohn, Leon, *The Nuremberg Interviews: An American Psychiatrist's Conversations with the Defendants and Witnesses*. Editat de Robert Gellately, Knopf, New York, 2004.

Goodhart, Philip, *Fifty Ships That Saved the World: The Foundation of the Anglo-American Alliance*, Heinemann, Londra, 1965.

Goodwin, Doris Kearns, *No Ordinary Time: Franklin and Eleanor Roosevelt: The Home Front in World War II*, Simon & Schuster, New York, 1994.

Graves, Charles, *Champagne and Chandeliers: The Story of the Café de Paris*, Odhams Press, Londra, 1958.

Greene, Graham, *Ways of Escape*, Simon & Schuster, New York, 1980.

Gullan, Harold I., „Expectations of Infamy: Roosevelt and Marshall Prepare for War, 1938–41", *Presidential Studies Quarterly* 28, nr. 3, vară 1998.

Halder, Franz, *The Halder War Diary, 1939–1942*. Editat de Charles Burdick și Hans-Adolf Jacobsen, Greenhill Books, Londra, 1988.

Halle, Kay, *The Irrepressible Churchill: Stories, Sayings, and Impressions of Sir Winston Churchill*, Facts on File, Londra, 1966.

———. *Randolph Churchill: The Young Unpretender*, Heinemann, Londra, 1971.

Harriman, W. Averell, *Special Envoy to Churchill and Stalin, 1941–1946*, Random House, New York, 1975.

Harrisson, Tom, *Living Through the Blitz*, Schocken Books, New York, 1976.

Harrod, Roy, *The Prof: A Personal Memoir of Lord Cherwell*, Macmillan, Londra, 1959.

Hastings, Max, *Winston's War: Churchill, 1940–45*, Knopf, New York, 2010.

Hickman, Tom, *Churchill's Bodyguard*, Headline, Londra, 2005.

Hindley, Meredith, „Christmas at the White House with Winston Churchill", *Humanities* 37, nr. 4, toamnă 2016.

Hinton, James, *The Mass Observers: A History, 1937–1949*, Oxford University Press, Oxford, 2013.

Hitler, Adolf, *Hitler's Table Talk, 1941–1944*. Traducere de Norman Cameron și R.H. Stevens, Weidenfeld & Nicholson, Londra, 1953.

Hylton, Stuart, *Their Darkest Hour: The Hidden History of the Home Front, 1939–1945*, Sutton, Stroud, Marea Britanie, 2001.

Ismay, Lord, *The Memoirs of General the Lord Ismay*, Heinemann, Londra, 1960.

Jenkins, J. Gilbert, *Chequers: A History of the Prime Minister's Buckinghamshire Home*, Pergamon, Londra, 1967.

Jenkins, Roy, *Churchill*, Macmillan, Londra, 2002.

Jones, R.V., *Most Secret War: British Scientific Intelligence, 1939–1945*, Hodder & Stoughton, Londra, 1978.

Kendall, David și Kenneth Post, „The British 3-Inch Anti-aircraft Rocket. Part One: Dive-Bombers", *Notes and Records of the Royal Society of London* 50, nr. 2, iulie 1996.

Kennedy, David M., *The American People in World War II: Freedom from Fear*, Oxford University Press, Oxford, 1999.

Kershaw, Ian, *Hitler, 1936–1945: Nemesis*, Norton, New York, 2000.

Kesselring, Albert, *The Memoirs of Field-Marshal Kesselring*, Presidio Press, Novato, Calif., 1989.

Kimball, Warren F., *Churchill and Roosevelt: The Complete Correspondence*. Vol. 1, Princeton University Press, Princeton, N.J., 2015.

Klingaman, William K., *1941: Our Lives in a World on the Edge*, Harper & Row, New York, 1988.

Koch, H.W., „Hitler's 'Programme' and the Genesis of Operation 'Barbarossa'", *Historical Journal* 26, nr. 4, decembrie 1983.

———. „The Strategic Air Offensive Against Germany: The Early Phase, May–September 1940", *Historical Journal* 34, nr. 1, martie 1991.

Landemare, Georgina, *Recipes from No. 10*, Collins, Londra, 1958.

Lee, Raymond E., *The London Observer: The Journal of General Raymond E. Lee, 1940–41*. Editat de James Leutze, Hutchinson, Londra, 1971.

Leslie, Anita, *Cousin Randolph: The Life of Randolph Churchill*, Hutchinson, Londra, 1985.

Leutze, James, „The Secret of the Churchill-Roosevelt Correspondence: September 1939–May 1940", *Journal of Contemporary History* 10, nr. 3, iulie 1975.

Lewin, Ronald, *Churchill as Warlord*, Stein and Day, New York, 1973.

Longmate, Norman, *Air Raid: The Bombing of Coventry, 1940*, David McKay, New York, 1978.

Lough, David, *No More Champagne*, Picador, New York, 2015.

Lukacs, John, *Five Days in London, May 1940*, Yale University Press, Conn., New Haven, 1999.

Mackay, Robert, *The Test of War: Inside Britain, 1939–1945*, University College of London Press, Londra, 1999.

Maier, Thomas, *When Lions Roar: The Churchills and the Kennedys*, Crown, New York, 2014.

Major, Norma, *Chequers: The Prime Minister's Country House and Its History*, HarperCollins, Londra, 1996.

Manchester, William și Paul Reid, *Defender of the Realm, 1940–1965*. Vol. 3 din *The Last Lion: Winston Spencer Churchill*, Bantam, New York, 2013.

Martin, John, *Downing Street: The War Years*, Bloomsbury, Londra, 1991.

Matless, David, *Landscape and Englishness*, Reaktion Books, Londra, 1998.

Miller, Edith Starr, *Occult Theocracy*, F. Paillart, Abbeville, France, 1933.

Moran, Lord, *Churchill, Taken from the Diaries of Lord Moran: The Struggle for Survival, 1940–1965*, Houghton Mifflin, Boston, 1966.

Murray, Williamson, *Strategy for Defeat: The Luftwaffe, 1933–1945*, Quantum, Royston, Marea Britanie, 2000.

Nel, Elizabeth, *Mr. Churchill's Secretary*, Hodder & Stoughton, Londra, 1958.

Nicolson, Harold, *The War Years, 1939–1945: Diaries and Letters*. Editat de Nigel Nicolson, Vol. 2, Atheneum, New York, 1967.

Niven, David, *The Moon's a Balloon*, Dell, New York, 1972.

Nixon, Barbara, *Raiders Overhead: A Diary of the London Blitz*, Scolar Press, Londra, 1980.

Ogden, Christopher, *Life of the Party: The Biography of Pamela Digby Churchill Hayward Harriman*, Little, Brown, Londra, 1994.

Olson, Lynne, *Troublesome Young Men*, Farrar, Straus and Giroux, New York, 2007.

Overy, Richard, *The Battle of Britain: The Myth and the Reality*, Norton, New York, 2001.

———. *The Bombing War: Europe, 1939–1945*, Penguin, Londra, 2014.

———. *Goering: Hitler's Iron Knight*, I.B. Tauris, Londra, 1984.

Packwood, Allen, *How Churchill Waged War: The Most Challenging Decisions of the Second World War*. Yorkshire, Frontline Books, Marea Britanie, 2018.

Panter-Downes, Mollie, *London War Notes, 1939–1945*, Farrar, Straus and Giroux, New York, 1971.

Pawle, Gerald, *The War and Colonel Warden*, Knopf, New York, 1963.

Phillips, Paul C., „Decision and Dissension—Birth of the RAF", *Aerospace Historian* 18, nr. 1, primăvară 1971.

Pottle, Mark, ed. *Champion Redoubtable: The Diaries and Letters of Violet Bonham Carter, 1914–1945*, Weidenfeld & Nicolson, Londra, 1998.

Purnell, Sonia, *Clementine: The Life of Mrs. Winston Churchill*, Penguin, New York, 2015.

Roberts, Andrew, *„The Holy Fox": The Life of Lord Halifax*, Orion, Londra, 1997.

———. *Masters and Commanders: How Four Titans Won the War in the West, 1941–1945*, Harper, New York, 2009.

Roberts, Brian, *Randolph: A Study of Churchill's Son*, Hamish Hamilton, Londra, 1984.

Ryan, Alan, *Bertrand Russell: A Political Life*, Hill & Wang, New York, 1988.

Sherwood, Robert E., *Roosevelt and Hopkins: An Intimate History*, Harper, New York, 1948.

———. *The White House Papers of Harry L. Hopkins*. Vol. 1, Eyre & Spottiswoode, Londra, 1949.

Shirer, William L., *Berlin Diary: The Journal of a Foreign Correspondent, 1934–1941*, 1941, Tess Press, New York, 2004.

Showell, Jak Mallman, ed. *Führer Conferences on Naval Affairs, 1939–1945*, History Press, Stroud, Marea Britanie, 2015.

Smith, Sally Bedell, *Reflected Glory: The Life of Pamela Churchill Harriman*, Simon & Schuster, New York, 1996.

Soames, Mary, *Clementine Churchill: The Biography of a Marriage*, Boston, Houghton Mifflin, 1979.

———. *A Daughter's Tale: The Memoir of Winston and Clementine Churchill's Youngest Child*, Londra, Transworld, 2011.

———. ed. *Speaking for Themselves: The Personal Letters of Winston and Clementine Churchill*, Toronto: Stoddart, 1998.

Spears, Edward, *The Fall of France, June 1940*. Vol. 2 din *Assignment to Catastrophe*, New York, A.A. Wyn, 1955.

Speer, Albert, *Inside the Third Reich*, New York, Macmillan, 1970.

Stafford, David, ed. *Flight from Reality: Rudolf Hess and His Mission to Scotland, 1941*, Londra, Pimlico, 2002.

Stansky, Peter, *The First Day of the Blitz: September 7, 1940*, New Haven, Conn., Yale University Press, 2007.

Stelzer, Cita, *Dinner with Churchill: Policy-Making at the Dinner Table*, Pegasus, New York, 2012.

———. *Working with Churchill*, Head of Zeus, Londra, 2019.

Strobl, Gerwin, *The Germanic Isle: Nazi Perceptions of Britain*, Cambridge University Press, Cambridge, Marea Britanie, 2000.

Süss, Dietmar, *Death from the Skies: How the British and Germans Survived Bombing in World War II*, Oxford University Press,

Oxford, 2014.

Taylor, A.J.P., *Beaverbrook*, Simon & Schuster, New York, 1972.

Taylor, Fred, ed. și trad. *The Goebbels Diaries, 1939–1941*, Putnam, New York, 1983.

Thomas, Martin, „After Mers-el-Kébir: The Armed Neutrality of the Vichy French Navy, 1940–43", *English Historical Review* 112, nr. 447, iunie 1997.

Thomas, Ronan, „10 Downing Street", *West End at War*, www.westendatwar.org.uk/page/10_downing_street.

Thompson, Walter, *Assignment: Churchill*, Straus and Young, Farrar, New York, 1955.

Toliver, Raymond F. și Trevor J. Constable, *Fighter General: The Life of Adolf Galland*, AmPress, Nev., Zephyr Cove, 1990.

Toye, Richard, *The Roar of the Lion: The Untold Story of Churchill's World War II Speeches*, Oxford University Press, Oxford, 2013.

Treasure, Tom și Carol Tan, „Miss, Mister, Doctor: How We Are Titled Is of Little Consequence", *Journal of the Royal Society of Medicine* 99, nr. 4, aprilie 2006.

Trevor-Roper, H.R., ed. *Blitzkrieg to Defeat: Hitler's War Directives, 1939–1945*, Rinehart, Holt, New York, 1965.

Tute, Warren, *The Deadly Stroke*, McCann & Geoghegan, Coward, New York, 1973.

Wakefield, Ken, *Pathfinder: Luftwaffe Pathfinder Operations over Britain, 1940–44*, Tempus, S.C., Charleston, 1999.

Wakelam, Randall T., „The Roaring Lions of the Air: Air Substitution and the Royal Air Force's Struggle for Independence After the First World War", *Air Power History* 43, nr. 3, toamnă 1996.

Waugh, Evelyn, *The Diaries of Evelyn Waugh*. Editat de Michael Davie, Phoenix, Londra, 1976.

Wheeler-Bennett, John, ed. *Action This Day: Working with Churchill*, Macmillan, Londra, 1968.

———. *King George VI: His Life and Reign*, Macmillan, Londra, 1958.

Wilson, Thomas, *Churchill and the Prof*, Cassell, Londra, 1995.

Winant, John G., *A Letter from Grosvenor Square: An Account of a Stewardship*, Hodder & Stoughton, Londra, 1948.

Wrigley, Chris, *Winston Churchill: A Biographical Companion*, ABC-CLIO, Santa Barbara, Calif., 2002.

Wyndham, Joan, *Love Lessons: A Wartime Diary*, Little, Brown, Boston, 1985.

Young, Kenneth, *Churchill and Beaverbrook: A Study in Friendship and Politics*, Eyre & Spottiswoode, Londra, 1966.

Ziegler, Philip, *London at War, 1939–1945*, Sinclair-Stevenson, Londra, 1995.